

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

KÖRFEZ SAVAŞLARINDAN GÜNÜMÜZE TÜRKMEN SORUNU

(DOKTORA TEZİ)

HAZIRLAYAN
İLHAN YILMAZ CÖMERT

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. KENAN KIRKPINAR

İZMİR - 2009

Doktora Tezi olarak sunduğum, ‘‘Körfez Savaşlarından Günümüze Türkmen Sorunu’’ adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../.....

İlhan Yılmaz Cömert

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün/...../..... tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim Yönetmeliği'nin maddesine göre Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Doktora öğrencisi İlhan Yılmaz Cömert'in "Körfez Savaşlarından Günümüze Türkmen Sorunu" konulu tezi incelenmiş ve aday/...../.....tarihinde, saat’da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezinolduğuna oy ile karar verildi.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

**TEZİN ENSTİTÜYE TESLİMİ SIRASINDA VERİLECEK OLAN TEZ VERİ
FORMU**

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ
FORMU**

Tez No :

Konu No :

Üniv. No :

Tezin Yazarının
Soyadı : **Cömert**

Adı : **İlhan Yılmaz**

Tezin Türkçe Adı : **Körfez Savaşlarından Günümüze Türkmen Sorunu**

Tezin Yabancı Dildeki Adı: **The Turkoman Matter from The Gulf Wars to The Present**

Tezin Yapıldığı

Üniversite : **Dokuz Eylül** Enstitü : **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi** Yıl : **2009**

Diğer Kuruluşlar :

Tezin Türü : 1 – Yüksek Lisans
2 – Doktora x
3 – Tıpta Uzmanlık

Dili : **Türkçe**
Sayfa Sayısı : **451**
Referans Sayısı : **200**

Tez Danışmanı :

Yrd. Doç Dr. Kenan Kırkpınar

Türkçe Anahtar Kelimeler :

- 1 – Türkmen
- 2 – Geçici Yasa
- 3 – Körfez Savaşı
- 4 – Kurultay
- 5 – Irak Türkmen Cephesi

İngilizce Anahtar Kelimeler :

- 1 - Turkoman
- 2 - Temporary Law
- 3 - Gulf War
- 4 - Assembly
- 5 - Iraqi Turkoman Front

Tarih : / /

İmza :

ÖZET

Türkmenler, bin yılı aşkın bir süredir Irak topraklarında yaşamaktadırlar. Osmanlı İmparatorluğu döneminde yönetimde oldukça etkili olan Türkmenler, Irak halkının eğitilmiş ve aydın bölümünü oluşturmaktadır. Türkmenler, Irak'ın 3. asli unsurudur. Konumları nedeniyle Türkmenler, siyasi istikrarı sağlamak için dengeleyici bir unsur olarak yer alabilirler.

Türkmenlere karşı Irak Devleti'nin tavrı zaman içinde değişikliğe uğramış ve istikrarsız bir seyir izlemiştir. Türkmenlere anayasa ve kanunlarla verilen siyasal, sosyal ve kültürel haklar, genellikle ya sadece kağıt üzerinde kalmış, ya da uygulaması kısa süreli olmuştur, yerini baskı ve asimilasyon uygulamasına bırakmıştır. Irak genelinde, 1920 yılından günümüze kadar Türkmenleri asimile etmek ve bölgelerini Araplaştırmak amacıyla ve özellikle 1980'den sonra Araplaştırmak veya Kürtleştirmek için çeşitli yöntemlere başvurulmuştur. Binlerce Türkmen Irak iktidarlarının insanlık dışı uygulamalarının kurbanı olmuştur.

Türkmenler, Irak'ı devlet ve hükümet olarak birbirinden ayırmışlardır. Devlete silah çekmemişler ancak hükümetlere karşı protesto girişimlerine katılmışlardır. Irak Devleti'nin inşasıyla Irak sınırlarında kalan Türkmen halkı, varlık ve kimlik mücadelesini başlatmıştır. Söz konusu durum bir önceki döneme nazaran sosyal, ekonomik ve politik olarak farklı olmasının yanı sıra Türkmenlerin yeni yönetimi tamamen reddetmesi, kendi kısıtlı imkânlarıyla mümkün olmamış, Türkmenleri daha çok içe kapanmaya yöneltmiştir. Bu durum ise, Irak'ta Türkmenlerin milli varlığını yok etmeye çalışan Irak Hükümetleri'nin işini daha da kolaylaştırarak, Irak'ta üçüncü millet olan Türkmenlerin yerleşim birliğinde de demografik bir soruna yol açmıştır.

Yeni Irak'ın oluşumundan sonra Türkmenler Irak'taki diğer toplumlarla etnik ve dini çatışmalara girmemişlerdir. Türkmenler, Irak'ta cumhuriyet sisteminin inşa edilmesine dek Arap, Kürt, Asuri ve hatta Yezidiler ile mezhepsel ve milliyetçi çatışmalara da girmemişlerdir.

Genel olarak bakıldığında Türkmenler politik mücadelelerinde barış çözümünü seçmişlerdir. Türkmenler, silâhlı çatışmayı reddeden bir toplum olarak da bilinmektedir. Türkmenler, meşru haklarını kazanmak için çaba sarf etmektedirler.

Türkmenlere haklarının verilmemesi durumu, Irak'ın işgal edilmesinden sonra da ABD tarafından sürdürülmektedir. Irak Türkmenleri ABD'nin işgali sonrasında Irak'tan dışlanarak asimile edilmek istenmiş, Türk şehri Kerkük, Barzani ve Talabani'ye bağlı kuvvetlerce âdete işgal edilerek bölgeye önemli miktarda Kürt nüfusu kaydırılmıştır. Telafer'de ve diğer Türkmen bölgelerinde de aynı şey yapılmaya çalışılmaktadır. Telafer Türkleri, ABD-Kürt işgaline karşı başlattıkları direnişi kahramanca sürdürmektedirler.

Irak'lı Türkmenlerin siyasi kuruluşlarının çatısını oluşturan Irak Türkmen Cephesi, ülkenin yeniden yapılandırılması sürecinden dışlanmış, ABD tarafından oluşturulan geçici hükümete, Irak içindeki bütün siyasî kuruluşlardan temsilci alınırken, Cephe'den temsilci alınmamıştır. İl ve ilçe yönetimlerinin seçiminde de Türkmenler yok sayılmıştır.

Buna karşılık, Türkmenlerin meşru haklarını kazanmalarının engellenmesi için, gerek Arap yönetimleri gerekse yerel Kürt Hükümeti, kontrolleri altındaki bölgelerde değişik oyunlara başvurmaktadır.

Türkiye'nin bölgedeki tek dostu, geleceğe yönelik hedefleri olan Türkmenlerdir. Türkiye'nin Türkmen konusuna daha fazla önem vermesi, haklarının garanti altına alınmasını sağlaması, milli mücadelelerini desteklemesi gerekmektedir. Türkiye'nin desteği olsun ya da olmasın Türkmenlerin haklı mücadelelerini sürdürmeleri gerekir. Çünkü bu onların var olma mücadelesidir, milli davasıdır.

ABSTRACT

Turkoman have been living in Iraq for more than a thousand year. Turkoman who where effectual during the administration Ottoman Empire, form the educative and intellectual part of Iraq society. Because of their locality, to secure political standing Turkoman can be compensating element.

The attitude of Iraq government towards Turkoman has changed a lot and followed unsettled motion. The constitution and the laws of political, social and cultural rights remained only on paper or application existed for a short time and impression and assimilation took the place of law.

In general of Iraq, from the year of 1920 up to now they had recourse to assimilate Turkoman and especially after 1980 they tried several ways to assimilate Turkoman. Thousands of Turkoman suffered from the illegal and cruel application of Iraq governments. Turkoman always separated the country and the government of Iraq. They never fought against the country of Iraq, but they only protested the government of Iraq. After the construction of Iraq government, Turkoman, who stayed in Iraq country, struggled for their identification and existence. This attitude was a little bit different a social, economical and political according to the previous period to reject the new administration completely, but this could not be unable by their own feasibilities, it made them behave autistic. This attitude helped the government of Iraq who tried to eliminate the national existence of Turkoman in Iraq.

After the formation of New Iraq, Turkoman did not struggle against for religious to the other societies. And also they, up to the formation of Iraq Republic, never struggled with Arabian, Kurdish, Assyrian and Yezid people for religious doctrine and nationalist conflicts.

In general, Turkoman chose peace in their political effort. Turkoman are also known as a nation who rejects the fighting using gun. They strive for their necessary defense.

United States of America, after the occupation of Iraq, continued not to give the rights of Turkoman. After the occupation, United States of America tried to assimilate Turkoman in Iraq and Kirkuk city occupied by the forces of Barzani and Talabani. They made many Kurdish people live in the city. They also try to do the same things in Tal Afar and other Turkoman regions. Turkoman who lives in Tal Afar continues their persistence against the occupation of USA and Kurdish people heroically.

Iraqi Turkoman Front that plays an important role for their political establishment did not have any responsibility during the establishment of New Iraq and the Temporary Government which is formed by United States of America. In spite of getting a representative form every political party, they did not get any representative from Turkoman. They aren't also taken into account in elections of city and district administrations.

The support of Turkey to Turkoman remains very poor when we compare the support to Kurdish groups. Not only Arabian managements but also local Kurdish government played many bad tricks on Turkoman to form obstacle not to have their legal rights.

Turkoman, who has some targets for future is the only friend of Turkey. Turkey must give much more importance to Turkoman and guarantee their rights and support their persistence. But Turkoman must not wait everything from Turkey and they must believe themselves and must not be oppressed by other forces. Turkoman must go on their justified persistence, whether Turkey support Turkoman or not. Because it is persistence to exist and it is their national demand.

ÖNSÖZ

Türkmen konusu, Türkiye’de birçok insan tarafından yeterince bilinmeyen ve gereken önemi görmeyen bir görünüm sergilemektedir. Halbuki söz konusu olan 1918 yılından önce aynı devletin sınırları içinde beraber yaşadığımız soydaşımız Irak Türkleri’dir. Türkiye’nin bir zamanlar hüküm sürdüğü, yaklaşık 400 yılı kesintisiz 900 yıl hâkim olduğu, yönettiği topraklarda yaşamaktadırlar. Irak’ta yaşayan Kürtlerin maruz kaldıkları en küçük sıkıntıyı bile, bütün dünya bilmekte, ancak Irak Türkleri’nin varlığı ve uğradığı katliamlar yeteri kadar bilinmemekte ya da ilgisiz kalınmaktadır.

Türkmenler, Irak halkının asli bir parçasıdır. Şan ve yiğitlik dolu bir tarihe, asil ve engin bir kültüre ve dedelerden torunlara taşınan ulusal bir mirasa sahiptirler. Türkmenlerin kuzey batıdan güney doğuya kadar uzanan şerit halindeki yerleşim bölgeleri Kürtler ve Araplar arasında bir tampon bölge niteliğindedir ve istikrarı sağlamak açısından önem taşımaktadır. Tarihleri boyunca barışçı mücadele yollarını seçen Türkmenler, bölgedeki istikrar ve barışın sağlanması konusunda bir örnek teşkil etmektedir. Irak halkının çoğunun Arap olduğu ve ikinci sırada da Kürtlerin geldiği göz önünde bulundurulursa, Türkiye’nin, Irak’ta nüfus olarak üçüncü sırada olan Türkmenler yoluyla bölgeye açılması açısından da hayati bir önem taşımaktadır. Türkiye için Irak sorunu, Türkiye’nin güvenliği ve orada yaşayan Türkmenlerin güvenliği açısından son derece önem taşımaktadır.

Türkmenler, varlık ve kimliklerinin ispatlanması konusunda 1918 yılından günümüze kadar uzanan zaman diliminde, Irak Devleti’ne hükmeden değişik antidemokratik güçlerin yürüttükleri baskıcı asimilasyon politikaları nedeniyle büyük güçlükler, sürgünler ve hatta katliamlar yaşamıştır. Benzer haksız uygulamaların günümüzde de değişik boyutlarıyla sürdüğünü söylemek hiç de gerçek ötesi bir yaklaşım olmayacaktır.

Irak'ta, Türkmenler konusu en fazla gizlenmeye çalışılan konulardan birisidir. Türkmenlerin tarihini, kültürünü, özellikle Musul Sorunu ve öncesini kapsayan kitap ve kaynaklar bulunmaktadır. Ancak yakın dönemde Türkmenlerin sorunlarını işleyen yeterince araştırma bulunmadığı söylenebilir. Bu çalışma bu alandaki ihtiyacın bir bölümünü karşılamayı amaçlamaktadır.

Araştırma konusu, Körfez Savaşları'ndan 2004 yılına kadar olan dönemde (1991-2004) Irak'ta Türkmen Sorunu'nu; siyasi, sosyal, kültürel mücadelelerini, maruz kaldıkları baskı ve katliamları kapsamaktadır.

Birinci bölümde, Irak'ta Türkmenlerin varlığı, tarihi, etnik durumu ve yerleşim bölgelerinin incelenmesi, konunun bütünlüğünü ve daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

İkinci bölümde, ağırlıklı olarak Türkmenlere Birinci Körfez Savaşı ve sonrasındaki "Ambargo Yılları"nda (1991-2001) Güvenli Bölgede ve Merkezi Irak Yönetimi Bölgesinde kalan Türkmenlere uygulanan, katliamlar, baskılar, asimilasyonlar, siyasi, sosyal ve kültürel soykırımlar ve Türkmenlerin Siyasi Örgütlenmesi çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, İkinci Körfez Savaşı öncesinde Iraklı Muhafızların Toplantıları, Türkmenlerin durumu ile II. Körfez Savaşı ve sonrasındaki yaklaşık bir yıllık işgal döneminde Türkmen Sorunu (2002-2003) bir tarih sırası takip etmek suretiyle yansıtılmıştır.

Dördüncü Bölümde Saddam Hüseyin'in yakalanmasından sonra hız kazanan Irak'ın Yeni yapılanma sürecinde Türkmenlerin mücadelesi, Geçici Yönetim Yasası'na giden süreç, Geçici Yönetim Yasasının Irak'ın geleceğine etkileri incelenmiştir.

Beşinci bölümde, Türkmenlere karşı Kürtler, Araplar, ABD'nin uyguladığı baskıcı, onları yok sayan politikalar ve Türkiye'nin Türkmen politikası incelenmiştir. Birinci Körfez Savaşı esnasında ve sonrasında Türkmenlerin hak ve menfaatlerinin sağlanması konusunda Türkiye'nin çabaları ve bu alandaki politikalarında Türkmenlere verdiği konum ve önem ile yapılması gereken hususlar vurgulanmıştır.

Araştırmamda ağırlıklı olarak özgün yerel kaynaklar ve basın taramasından faydalandım. Tez konusunun oldukça ayrıntılı olması, süreklilik göstermesi ve Irak'ta durumun güncelliğini korumasından dolayı, özellikle 2002-2004 yılları arası

gelişmelerin neredeyse ayrı bir tez konusu çıkaracak kadar ayrıntılı olması, araştırmamı sonuçlandırmamı zorlaştırdı.

Bana bu çalışmamda yol gösteren, yardımcı olan ve her türlü kolaylığı sağlayan Enstitü Müdürüm Doç. Dr. Kemal Arı'ya, tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Kenan Kırkpınar'a, tez izleme kurulu üyelerim Doç Dr. Muzaffer Tepekaya, Yrd. Doç.Dr. Ahmet Mehmetefendioğulları'na, diğer hocalarım ve Enstitü çalışanlarına, Dr.Yeşim Demir'e, çalışmalarımnda sabırla stresime katlanan, fedakârlık yapan, eşim Ziyet, kızım Gülnihal ve oğlum Bilgehan'a teşekkürü bir borç bilirim.

İlhan Yılmaz Cömert
İZMİR, 2009

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADM	:Asuri Demokratik Hareketi(Assyrian Democratic Movement)
AKDTYK	: Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu
A.Ü.S.B.F.	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
A.g.d.	: Adı Geçen Dergi
A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.g.	: Adı Geçen Gazete
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi, Associated Press Ajansı
Av.	: Avukat
BAC	: Birleşik Arap Cumhuriyeti(Mısır)
BBP	: Büyük Birlik Partisi
BKK	: Bakanlar Kurulu Kararı
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
BM	: Birleşmiş Milletler
CENTO	: Central Treaty Organization (Merkezi Antlaşma Teşkilatı)
CMM	: Anayasal Monarşi Hareketi
Çev.	: Çeviri
Der.	: Derleyen
Dr.	: Doktor
GYK	: Geçici Yönetim Konseyi
Haz.	: Hazırlayan
IMTP	: Irak Milli Türkmen Partisi

IGHK	: Irak Geçici Hükümet Konseyi
INA	: Irak Ulusal Uzlaşı Hareketi(Iraqi Natinal Accord)
INC	: Irak Ulusal Kongresi(Iraqi National Congress)
ITC	: Irak Türkmen Cephesi
ITF	: Irak Türkmen Cephesi(Iraqi Turkoman Front)
ITKYD	: Irak Türkmenleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği
İİDYK	: Irak İslami Devrim Yüksek Konseyi
İKDP	: Irak Kürdistan Demokrat Partisi
IKYB	: Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
İP	: İşçi Partisi
KDP	: Kürdistan Demokrat Partisi
KTKC	: Kürdistan Türkmen Kültür Cemiyeti
KYB	: Kürdistan Yurtseverler Birliği
MC	: Milletler Cemiyeti
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı
OAPEC	: Arap Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı
PKK	: Marksist Kürt İşçi Partisi(Terör Örgütü)
Prof.	: Profesör
PUK	: Kürdistan Yurtseverler Birliği(Patriotic Union of Kurdistan)
SİCİRİ	: Irak İslam devrim Yüksek Konseyi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBH	: Türkmen Bağımsızlar Hareketi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TDM	: Türkmen Doğuş Partisi

THP	: Türkmen Halk Partisi
TİBP	: Türkmen İslami Birlik Partisi
TİH	: Türkmen İslami Hareketi
TİKV	: Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TKO	: Türkmen Kardeşlik Ocağı
TKP	: Türkmen Kardeşlik Partisi
	: Türkmen Kurtuluş Partisi
TLDT	: Türkmen Liberal Demokratik Topluluğu
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TP	: Türkmeneli Partisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TVH	: Türkmen Vefa Hareketi
ty.	: Tarih yok.
YK	: Yürütme Kurulu
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu
yy.	: Yer yok.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
------------	---

I –IRAK’TA TÜRKMEN VARLIĞI VE YERLEŞİM BÖLGELERİ

A- TÜRKMEN VE IRAK KAVRAMLARI.....	7
1- Türkmen Kelimesinin Anlamı.....	7
2- Irak Kavramı.....	12
B- IRAK’TA TÜRKMEN TARİHİ.....	13
C- IRAK’TA ETNİK YAPI, NÜFUS VE TÜRKMENLERİN YERLEŞİM BÖLGELERİ.....	34
1- Irak’ta Etnik Yapı.....	34
2- Irak’ta Türkmen Nüfusu.....	36
3- Irak’ta Türkmen Yerleşim Bölgeleri.....	42
a- Musul Vilayeti.....	51
b- Kerkük Vilayeti.....	52
c- Erbil Vilayeti.....	55
d- Selahattin Vilayeti.....	60
e- Diyala Vilayeti.....	62

II- BİRİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI VE AMBARGO YILLARINDA TÜRKMENLER (1991-2002)

A- I. KÖRFEZ SAVAŞI ÖNCESİNDEKİ GELİŞMELER.....	69
---	----

B- I. KÖRFEZ SAVAŞI VE SONRASI YAŞANAN GELİŞMELER....	72
1- Irak'ın Kuveyt'i İşgali.....	72
2- Tazehurmatu ve Altunköprü Katliamı (26-28 Mart 1991)...	74
3- Sığınmacı Sorunu ve Güvenli Bölge.....	78
C- MERKEZİ IRAK YÖNETİMİ BÖLGESİNDE KALAN TÜRKMENLERE YÖNELİK BASKILAR.....	82
D- GÜVENLİ BÖLGEDE TÜRKMENLERE SALDIRI VE BASKILAR.....	86
1- KDP ve Irak Güçlerinin Erbil Katliamı(31 Ağustos 1996)...	89
2- KDP'nin ITC'ne Saldırısı(10-11 Ağustos 1998).....	95
3- KDP'nin ITC'ne Saldırısı(11-12 Temmuz 2000).....	97
4- Saldırıların Türk Basınına Yansımaları.....	102
5- Siyasi, Sosyal, Ekonomik ve Eğitim Alanında Baskılar.....	104
E- TÜRKMENLERİN SİYASİ ÖRGÜTLENMESİ.....	113
1- Irak Türkmen Cephesi(ITC).....	114
2- ITC İçindeki Türkmen Partiler.....	120
3- ITC Dışındaki Türkmen Partiler.....	123
4- Kürtlerin Kurduğu Tabela(Kukla) Türkmen Partileri.....	127
F- KURULTAYLAR.....	129

III- İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI VE İŞGAL YILLARINDA TÜRKMENLER

A- İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI ÖNCESİNDEKİ GELİŞMELER.....	137
1- Iraklı Muhaliflerin Londra Toplantısı(14-16 Aralık 2002)....	137

2- Iraklı Muhaliflerin Selahattin Toplantısı (26 Şubat-1 Mart 2003).....	139
3- TBMM’de 1 Mart Tezkeresinin Reddedilmesi ve Türkmenler	144
4- Iraklı Muhalefet Gruplarının Ankara Toplantısı ve Nihai Bildiri(19 Mart 2003).....	150
B- İŞGALİN BAŞLAMASI VE KÜRTLERİN KERKÜK’Ü YAĞMALAMASI.....	158
1- İşgalin Başlaması(20 Mart 2003).....	158
2- Kürtlerin Kerkük’ü Yağmalaması(10 Nisan 2003).....	160
3- Kerkük Olayları ve Türk Basını.....	163
C- TUZHURMATU VE KERKÜK TÜRKMENLERİNE KARŞI KATLİAM(22-23 AĞUSTOS 2003).....	171
D- ÜÇÜNCÜ BÜYÜK TÜRKMEN KURULTAYI VE BASINA YANSIMALARI(13-15 EYLÜL 2003).....	193

IV- IRAK’IN YENİ YAPILANMA DÖNEMİNDE TÜRKMENLER

A- KÜRTLERİN ANAYASA TASLAĞI VE TEPKİLER.....	203
B- KERKÜK’TE PROTESTO YÜRÜYÜŞÜ VE SONUÇLARI (31 ARALIK 2003).....	215
C- IRAK’TA FEDERAL YAPILANMA VE TÜRKMENLERİN DIŞLANMASI.....	232
D- GEÇİCİ YÖNETİM YASASI, YASAYA TEPKİLER VE IRAK’IN GELECEĞİNE ETKİLERİ.....	249
1- Geçici İdari(Yönetim) Yasa Taslağı.....	249
2- Yasanın Kabulü ve Tepkiler.....	256
3- Geçici Yasanın Irak’ın Geleceğine Etkileri.....	276

E- TELAFER OLAYLARI VE BASINDAKİ YANSIMALARI.....	287
---	-----

V- IRAK'TA TÜRKMEN POLİTİKASI

A- ABD'NİN TÜRKMEN POLİTİKASI.....	310
B- KÜRTLERİN TÜRKMEN POLİTİKASI.....	317
C- ARAPLARIN TÜRKMEN POLİTİKASI.....	331
D- TÜRKİYE'NİN TÜRKMEN POLİTİKASI.....	340
1- 1991 Öncesi Türkiye'nin Türkmen Potitikası.....	342
2- 1991 Sonrası Türkiye'nin Türkmen Potitikası.....	349

SONUÇ	375
--------------------	-----

KAYNAKÇA	385
-----------------------	-----

EKLER	397
--------------------	-----

GİRİŞ

Irak Türkleri ya da Türkmenlerin buldukları coğrafyaya gelişleri 1000 yıl öncesine dayanmaktadır. Çoğu zaman onlar Osmanlı Devleti'nin kalıntısı olarak nitelendirilip kendi kültür ve medeniyetlerinden uzak tutulmuşlardır. Türkmen halkı kendi tarih ve kültürünü her zaman muhafaza etmeye çalışmıştır.

Irak Türkleri günümüzde Irak'ın kuzey batısından, güney doğusuna kadar uzanan “*Türkmeneli*” diye adlandırılan şerit halindeki bölgede yaşarlar.

Irak'ın kuzey batısında ve Musul'un 70 km. doğusunda bulunan Telafer ve buna bağlı olan köylerden itibaren, Musul ve çevresindeki yüzlerce köy, Erbil, Altunköprü, Kerkük ve çevresindeki köyler, Tuzhurmatu, Tavuk, Tuzhurmatu ve çevresindeki Bayat köyleri, Kifri, Karatepe, Hanekin, Kızlarbat (Sadiye), Karağan (Celevla) ve çevre köyleri, Şahraban (Miktadiye), Bedre, Kazaniye ve Mendeli gibi il, ilçe, kasaba ve köyler, Türklerin yerleştiği bölge, Kuzey Irak'ın Musul, Erbil, Kerkük ve Diyale illerinin sınırı içinde kalmaktadır. Ayrıca başkent Bağdat'ta 50 bine yakın Türk ailesinin de yaşadığının unutulmaması gerekir.

Türkmenlerin kuzey batıdan güney doğuya kadar uzanan şerit halindeki yerleşim bölgeleri Kürtler ve Araplar arasında bir tampon bölge niteliğindedir ve istikrarı sağlamak açısından önem taşımaktadır. Tarihleri boyunca barışçı mücadele yolları seçen Türkmenler, bölgedeki istikrar ve barışın sağlanması konusunda bir örnek teşkil etmektedir.

Türkmenler hiçbir zaman Irak Devleti'ne karşı olmamışlar, mücadelelerini hükümetlere karşı demokratik olarak yerine getirmişler, barışçı mücadeleyi tercih etmişlerdir. Irak Türkmenlerine, Irak'ın toprak bütünlüğü içerisinde Türkmenlerin meşru haklarına kavuşması, Irak'ta demokratik, insan hak ve özgürlüklerine saygılı çoğulcu bir parlamenter sistemin kurulması, Irak'ta yaşayan tüm etnik, mezhep ve dini azınlıklar arasında eşitliğin sağlanması, siyasi ve idari yapının eşit haklar ilkesi

esaslarına göre düzenlenmesi mücadelesi nedeniyle iktidardaki yönetimler tarafından hep zulüm ve işkence uygulanmış, yoğun asimilasyon politikası güdülmüştür. Buna rağmen Irak Türkmenleri dilini ve Türklüğünü unutmadan sürdürmeyi başarmıştır.

1. Dünya Savaşı sonuna kadar, kendi evlerinde ve ülkelerinde egemen ulus olarak yaşayan Türkmenler, önce İngiliz işgali döneminde, sonrada Irak Krallığı döneminde, ikinci sınıf bir topluluk olarak yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmışlardır. Aradan geçen yaklaşık 85 yıllık süreçte Türkmenler, hiç bir zaman Irak Devleti'ne Kürtlerin ya da Şiiilerin yaptıkları gibi isyan etmemişler, iyi birer vatandaş olarak yaşamlarını sürdürmek istemişlerdir. Ancak tüm Irak yönetimleri için, Türkiye ile geçmişten gelen bağlarından dolayı, ilk başı ezilecek ve asimile edilecek unsur olarak görülmekten kurtulamamışlardır.

Türkmenler, her zaman için Türklüklerini muhafaza etmeyi başarmalarının yanı sıra, kültürlerini ve akrabalık bağlarını da korumayı bilmişlerdir. Onlar için Türkiye, her zaman için bir umut kapısı, kavuşulamayan sevgili gibidir. Bunu bilen Irak yönetimleri, biraz da Türkiye'nin pasif tutumundan da istifade ederek, Türkmenlerin birliklerini bozmaya çalışmaktan geri kalmamışlardır.

Özellikle Arap milliyetçilerinin iktidara geldikleri 1968 yılından bu yana, Baas Partisi ideolojisine uygun olarak Türkmenlere yönelik yoğun ve açık bir asimilasyon kampanyası yürütülmekte ve öncelikle Türk bölgeleri Araplaştırılmak suretiyle, nüfus çoğunluğu Araplar lehine sağlanmaya, Türkler de bu bölgelerden güneye doğu göçe zorlanarak, Arapların içinde yok edilmeye çalışılmıştır.

Türkmenler için Saddam ve Barzani zulmünden kurtulmak için bir umut ışığı olan ancak hayal kırıklığı yaratan ABD işgalinden sonraki dönemde ise mezhepçilik, ırk kavgaları, bölgecilik, ayrımcılık, yok sayma politikası sadece Türkmenlere uygulanmıştır.

Irak'ta, Türkmenler konusu en fazla gizlenmeye çalışılan konulardan birisidir. Bu dünya çapındaki sessizliğin bir uzantısı da olabilir, İngiltere'nin Irak'taki politikasının, Türkmenlerin yönetimden uzaklaştırılmaları, sayıları ve yaşadıkları yerlerin gizlenmesi üzerine inşa edildiğini de hatırlatmak gerekir.

Irak Türklerinin M.Ö. 5000 yılında Sümerler Dönemi'nden beri Irak'ta bulunduğundan, Hicri 54 yılında Basra Körfezi güneyine getirilen 2000 savaşçının Türkmen olduğuna kadar çeşitli bilgiler mevcuttur.

Irak'a sırasıyla; Sümerler, Abbasiler, Selçuklular, Akkoyunlular, Karakoyunlular, İlhanlılar, Zengiler, Atabeyler, Osmanlılar ve İngilizler sahip olmuşlardır.

Bölgede Türkmenler 6 devlet kurmuşlardır. Bunlar: Selçuklular, İlhanlılar, Atabeyler, Celayirler, Karakoyunlular, Akkoyunlulardır.

Osmanlı hakimiyeti 1534–1918 yılları arasında 384 yıl sürmüştür. Irak en parlak, en müreffeh dönemini Osmanlı hakimiyetinde geçen 4 asra yakın süre içerisinde yaşamıştır.

Osmanlı'nın son kuvveti, 9 Kasım 1918'de, Ali İhsan Paşa'nın komutasında Musul'dan Nusaybin'e çekilmiştir. Bu tarihten itibaren Irak İngiliz hakimiyetine girmiştir. İngilizlere karşı ilk ayaklanmayı 1920 yılında Telafer'de başlatan Türkmenler olmuştur. Ayaklanma bütün Irak'a yayılmıştır.

Türkiye'nin irtibatını kesmek maksadıyla 1923 yılında savaştan yorgun ve mağlup olarak çıkan Türkiye'yi Lozan'da masaya oturmuş, üç ay süren bir seri toplantılar sonunda Misak-ı Milli sınırları içinde kalan Kerkük–Musul hattının kuzeyini de Türkiye'nin garantörlüğünden kurtarmış, 5 Haziran 1926 tarihinde İngiliz hâkimiyetindeki Irak'la Türkiye arasında imzalanan Ankara Anlaşmasıyla, Türkiye'nin Irak ve Irak Türkleri ile ilgisini kesmeyi uluslararası resmi hukuka dayandırarak perçinlemiştir.

Türkmenlere karşı Irak Devleti'nin tavrı zaman içinde değişikliğe uğramış ve istikrarsız bir seyir izlemiştir. 1925'te ilan edilen anayasada hiçbir etnik gruptan söz edilmediği gibi Türkmenlerden de söz edilmemiştir. İngilizler Irak'ı 1930'a kadar manda yönetimi ile idare etmiştir. 1932'de Irak Devleti'nin İngiliz mandasından çıkarak bağımsızlığını kazandığı günlerde Irak'ın Milletler Cemiyeti'ne verdiği beyannamede Irak Türkmenlerinin haklarının korunacağı, varlıklarının tanınacağı, kendi dillerinde eğitim yapmalarına izin verileceği, Türk dilinin Türk bölgelerinde resmî dil olmasının

ötesinde bu bölgelerde görev yapacak memurların mümkün olduğunca Türk kökenli olacağı konularında güvenceler verilmiştir. Çeşitli değişiklikler geçiren bu anayasa, krallık rejiminin yıkılması ve cumhuriyetin kurulması ile yerini 1958 Anayasası'na bırakmıştır. Yeni anayasa Irak'ı bir yandan Arap anavatanının bir parçası, diğer yandan ise Arapların ve Kürtlerin vatanı olarak gösterirken, Türkmenlerden söz edilmemiştir.

Türkmenler, Irak'ı devlet ve hükümet olarak birbirinden ayırmışlardır. Türkmenler İngiliz hegemonyasına karşı 1920 devrimine fiilî olarak katılmalarının yanı sıra Irak'taki hükümetin ve sistemin şekline itiraz etmelerine rağmen, isyana başvurmamışlardır. Kral Faysal'ın Irak'ta göreve gelmesi için yapılan referandumu boykot eden Kerkük Türkleri, Kral'ın göreve gelme törenine de katılmamıştır.

1958 yılında Baas Partisi'nin gerçekleştirdiği darbeyle Irak kraliyet rejiminin sona ermesinin, Türkmenler için sürpriz olduğu söylenebilir. Türkmenler, siyasî eylemleri bırakmaları ve politik yalnızlığı tercih etmeleri nedeniyle söz konusu darbe sonrasında gelişmelere hazırlıksız yakalanmışlardır. Ancak olayların hızla gelişmesi, Türkmenlerin bunlardan uzak kalmasına fırsat tanımamıştır. Dolayısıyla Türkmen liderleri, gelişmeleri yakalamak amacıyla darbeyi gerçekleştiren Abdülkerim Kasım'a kutlama mesajları göndererek, görüşmelere başlamışlardır. Bu durum Türkmenlerin, siyasî yalnızlıktan memnun olmadıkları ve Irak'taki olaylar konusunda sessiz kalmak istemediklerini göstermiştir. Türkmenlerin bu adımları Kürtler tarafından memnuniyetle karşılanmamıştır. Baas Partisi, 1959'da katliama uğrayan Türkmenlere fiilî destek vermemesine rağmen, Türkmenler, 8 Şubat 1963'teki darbede meşru haklarını kazanmak için yeni yöneticilere destek vermiştir. Ardından Şubat 1963'ten Temmuz 1968'e kadar süren Arif Kardeşler döneminde ise, Türkmenlerin kısmî olarak kültür ve sanat faaliyetlerinde bulunmasına izin verilmişse de fiilîyatta durum değişmemiştir. Arif Kardeşlerin dönemini, fırtına öncesi sessizlik şeklinde yorumlamak da mümkündür.

O dönemde Türkmenler ile ilgili tek olumlu gelişme 24 Ocak 1970 tarihinde çıkarılan "*Azınlıklara Kültürel Haklar Paketi*" çerçevesinde kültürel haklar verilmesidir. Irak Hükümeti'nin özellikle bu dönemde Türkmenlere kültürel haklarını vermesinin nedeni, BM Genel Kurulu'nun Aralık 1965'te her türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesi Kararını almış olmasıdır. Örgüte üye ülkelerin imzalaması için hazırlanan

belge, Ocak 1969'da yürürlüğe girmiştir. 18 Şubat 1969'da Irak hükümetinin söz konusu belgeyi imzalamasına rağmen, uygulamaya konması için ilgili ülkenin yürütme organının onayı gerekmektedir. Irak Devrim Komuta Konseyi'nin Irak'taki yönetimin yerine geçmesi nedeniyle Komuta Konseyi 14 Ocak 1970'te belgeyi onaylamıştır. Ancak, bu süreç 1971'de tersine çevrilmeye başlamış ve 1980'de Türkmen liderlerine karşı başlatılan idam kampanyası ile sona ermiştir. Irak'ta 1936'da Albay Bekir Sıtkı (Kürt), 1941-1958'de General Abdülkerim Kasım, 1963'de General Abdülselam Arif, 17 Temmuz 1968'de Baas'tan General Ahmet Hasan El- Bekir darbe yapmıştır. Temmuz 1979'da ise Saddam Hüseyin darbe ile başa geçmiştir. Saddamlı Irak Eylül 1980'de İran'a saldırmış, savaş 8 yıl sürmüştür.

Saddam, 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmiştir. 1991 yılında Kuveyt'i terk etmek zorunda kalan Saddam tüm Irak'ta, halk ayaklanmalarını kanlı bir şekilde bastırarak, Kürtler ve Türkmenlerden canını kurtaranlar Türkiye ve İran sınırına dayanmıştır. 1992'den itibaren BM kararı ile 36. paralelin kuzeyi ile 32. paralelin güneyi, Irak Ordusu uçaklarının uçuşuna yasaklanmıştır.

Çok ilginç bir tesadüftür ki, Süleymaniye 36. paralelin güneyinde olmasına rağmen güvenli bölgenin içinde, Musul 36. paralelin kuzeyinde olmasına rağmen güvenli bölgenin dışında bırakılmıştır. Kısacası BM güvenli bölgeyi oluştururken Türkmenlerin yoğun olduğu Musul bölgesini ve petrol yataklarını güvenli bölgenin dışında tutup, Merkezi Irak Yönetimi bölgesinde bırakmış, Kürt bölgesi olan Süleymaniye'yi güvenli bölgenin içine almıştır. Yani güvenli bölge Kürtlere tahsis edilirken Kürtler petrolden uzak tutulmuş, Türkmenlerin % 85'i Saddam'ın kucağına itilmiştir.

Irak Türkmenlerinin milli davası, Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonraki müteakip Irak Hükümetleri'nin uyguladığı asimilasyon politikasından kaynaklanmış ve sürekli uğradıkları baskılar nedeniyle toplum arasında yaygınlaşmıştır. Kültürel dernekler ve sosyal kuruluşlardan oluşan Türkmen hareketi Körfez Savaşı sonrası Kuzey Irak'ta güvenli bölge ilan edildikten sonra açık siyasi faaliyete geçmiş ve Irak muhalefetine üye olmuştur. 24 Nisan 1995'te partiler arası anlaşma gereğince Irak Türkmen Cephesi kurulmuştur.

Koalisyon güçlerince diktatör Saddam Hüseyin'e karşı başlatılan hareketin Irak uluslarını kısmen özgürleştirmekle birlikte Irak'ı bir kaos ortamına ittiği açık bir gerçektir. Ancak sorun, Irak uluslarının el ele vererek Irak toprak bütünlüğünü koruyacak, ortak güvenliği, sosyal adaleti, adil gelir ve kaynak dağıtımını sağlayacak, asimilasyon uygulamalarına son verecek; bütün etnik ve inanç gruplarının adil olarak temsil edileceği demokratik, insan haklarına saygılı, sosyal bir hukuk düzeni oluşturulması meselesidir. Türkmenler açısından bu sistemde adil olarak yer alabilmek için en önemli konu, Türkmenlerin milli birlik ve beraberliklerinin sağlanarak, bir çatı altında tek yumruk, tek yürek ve tek ses olarak temsil edilebilmeleridir. Türkmenlerin Irak ulusları arasında ve Irak devlet yapısında hak ettikleri yeri alabilmelerinin yegâne şartı bu milli birliğin sağlanması ve mücadelenin örgütlü şekilde sürdürülmesidir.

İstatistikî hesaplamalara göre 2003 yılı itibariyle Irak'ın toplam nüfusunun 24 milyona ulaştığı tahminin edilmektedir. Aynı istatistikî tahminler, toplam Türkmen nüfusunun da üç milyonu aşmış olması gerektiğini göstermektedir. O halde Irak toplam nüfusunun %13'ünün Türkmen olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu hali ile Türkmenler Arap ve Kürtlerden sonra en büyük üçüncü etnik topluluktur. Demokratik sistem içinde nüfusları oranında temsil edilmelerini talep etmeleri de en tabii haklarıdır.

I- IRAK'TA TÜRKMEN VARLIĞI VE YERLEŞİM BÖLGELERİ

A- TÜRKMEN VE IRAK KAVRAMLARI

1- Türkmen Kelimesinin Anlamı

Türkmen adı hakkında birbirinden farklı birçok görüş ortaya atılmıştır. Türkmen kelimesi, Herth'in Alman Bavyera İlimler Akademisi Kongresinde işaret ettiği gibi, ilk olarak 8.yy.da, "*Tong-tin Ansiklopedisi*"nde Çince yazılışı ile, "*Tokumenk*" biçiminde geçmektedir¹.

Mukaddesi'nin eserinde geçen coğrafya kaynaklarında (El-Mektebe el-Coğrafiyye, C. 3, s. 274 vd.), ilk olarak "*Türkmen*" kelimesi zikredilmişse de, bunun hangi anlama geldiği belirtilmemiştir. Ancak Kaşgarlı'nın da işaret ettiği gibi bu ad, Oğuzlardan başka Karluklar'a da verilmiştir.

Fars tarihçiler ise, Türkmen adını Hicri 5. yy. (Miladi 11. yüzyıl) dan beri Gerdizi'nin eserlerinde geçtiği gibi Farsça çoğul yapılarak "*Türkmanen*" biçiminde kullanmışlardır. Ebul-Fazl el-Beyhaki de Türkmen kelimesini Oğuz-Arapça "Ghez" karşılığında kullanılmıştır².

Rus şarkiyatçı Partold bu konuda, Türkmen adının aslı meçhul olan bir kelime olduğunu ve ilk defa M.S.10. yy. ait olan kitaplarda kullanılmaya başlandığını ifade etmiştir. Zaten bu husus araştırmacı ve tarihçilerin kararsızlığından da belli olmaktadır.

Tarihçi Ebul Fida, Türkmenlerin, Horasan ve Mezopotamya Türklerinin Müslüman olduktan sonra Arap fetihleriyle Müslüman olmayan Türkler arasında

¹ Erşat Hürmüzlü, *Türkmenler ve Irak*, Kerkük Vakfı yay., İstanbul, 2003, s.14.

² A.g.e., s.15.

tercüman olarak görev almalarından dolayı “*Tercüman*” adıyla anıldıklarını, bu unvanın zamanla değiştirilerek “*Türkmen*” şekline dönüştüğünü yazmıştır³.

İbn-i Kesir ve Mehmet Neşri gibi yazarlara göre ise Türkmen sözünün “*Türk*” ve “*İman*” kelimelerinden meydana gelmiş bileşik bir deyim olduğu da düşünülebilir⁴.

Tarihçi Dorblue, Oğuz Han’a mensup olan bazı oymakların Horasan batısına göç ederek orada yerleştiklerini ve babaları Dönemi’nden kalan sert şiveyi kullandıklarından dolayı Horasan halkı tarafından “*Türk’e benzer*” anlamında “*Türkmen*” olarak adlandırıldıklarını yazmıştır. Bu görüşü benimseyenlere göre Müslümanlığı kabul eden Türkler bu adla anılmışlardır⁵.

“*Cami EI-Düvel*” kitabında Türkmen kelimesinin anlamını şöyle tarif etmiştir: “*Türklerin bir grubu olan Türkmenler, Türkistan’dan göç ederek, Horasan’da yerleştikten sonra ülkede yayılarak, Oğuzlarla kaynaşmışlardır. Böylece Türkmen olarak adlandırılmışlardır...*”. Aynı ifadeyi Abbas EI-Azzavi “*Irak’ın Tarihi İki Devrim Arasında*” adlı kitabında kullanmıştır⁶.

“*Osmanlı Türkiyesi*” adlı eserinde Claude Cahen, “*Türkmen*” kelimesinin Türklerin İslamlaşma öneminde ortaya çıktığını ve böylece Müslüman olan göçebe Türkleri bu kelime ile henüz Müslüman olmayan ve yerleşik düzende yaşayan medeni Türklerden ayırt edebilmek için kullanıldığını söylemektedir⁷.

Deguignes’ye göre, Selçuklu Türkleri, İran, Suriye ve Anadolu’yu ele geçiren birçok Türk boyları yanında Kumanlar da bulunuyordu. Kıpçak bölgesinden akıp gelen Kumanlar iki bölüğe ayrılmışlardır. Bunlardan bir bölümü İslam İmparatorluğu ile Erminya ve Horasan sınırına dayanan Maveraünnehir bölgesine yayılmışlardır. Diğer Arap tarihçilerinin “*Ğuz*” dediği ve öbür bölümü oluşturan “*Uz*”lar ise Avrupa’ya doğru yönelmişlerdir. Deguignes’ye göre, “*Turkuman*”

³ *Fener*, 2 Nisan 2004.

⁴ Erşat Hümmüzlü, *a.g.e.*, s.16.

⁵ *A.g.e.*, s. 14.

⁶ Sanan Ahmet Kasap(Ağa), *Irak Türkmenleri:Türkiye ve Türk Devletleriyle İktisadi ve Kültürel Köprü Kurmak*, Türkmen Enformasyon Merkezi yay., Erbil, 2001, s.9.

⁷ Erşat Hümmüzlü , *a.g.e.*, s.17.

(sonradan Türkmen'e dönüşmüştür) kelimesi adı geçen Kuman boyundan kaynaklanmıştır⁸.

Tarih uzmanı Prof. Dr. Faruk Sümer, M.S.10. yy.da İslam Devletleri ile ticari ilişkileri sonucu Müslüman olan Oğuz oymaklarının çoğuna “*Türkmen*” adı verildiğini, bu adın geliştirilerek daha sonraları “*Oğuz*” adı yerine kullanıldığını söylemektedir.

Bu tarihten iki yüzyıl sonraki dönemden itibaren “*Türkmen*” sözü “*Oğuz*” kelimesinin yerini alarak yaygınlaşmıştır⁹.

Türk tarihçisi Yılmaz Öztuna ise, Müslümanların, “*Türkmen*” adını Müslüman Oğuz Türklerine verdiklerini ayrıca bu kelimenin M.S.11. yy.da “*Oğuz*” adının eş anlamı olarak göçebe Oğuz kabilelerine de verildiğini ifade etmiştir. Türk müelliflerinden Hüseyin Hüsamettin, “*man*” kelimesinin “*büyüklik, ihtişam*” anlamına geldiğini “*Türkmen*” kelimesinin ise “*Büyük Türk*” anlamını ifade ettiğini söylemiştir¹⁰.

Önemli olan diğer görüş ise, J. Deny tarafından ileri sürülmüştür. Türk dil bilgisi kurallarına göre “*men-man*” edatlarının Türkçe’de “*büyüklik, sonsuzluk, çokluk ve saflık*” anlamına geldiği, kısaca birleşik “*Türkmen*” kelimesinin “*Asil Türk*” ya da “*Safkan Türk*” anlamına geldiği şeklindedir.

Necip Asım Fira ise, “*Türkmen*” kelimesinin “*Türk+Man*” kelimelerinin birleşiminden oluşan “*Türk Adamı*” ya da “*Türk Savaşçısı*” anlamına geldiğini söylemiştir.

Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, “*Türkmen*” deyiminin yine dil gramerine dayanarak ortaya çıkış ihtimalleri üzerinde durmuş ve bu durumda Türkmen tabirinin ancak halis, asil, büyük, üstün, sağlam Türk manasına gelebileceğini benimsemiştir¹¹.

Tarihçiler, Türkmen kelimesinin anlamı konusunda belirli bir görüş üzerinde birleşmemekle birlikte, Türkmenlerin Türk’ten ayrı bir soy belirtmediği, sadece

⁸ A.g.e., s.16.

⁹ Erşat Hürmüzlü, A.g.e., s.14; *Fener*, 2 Nisan 2004.

¹⁰ A.g.e., s.17; *Fener*, 2 Nisan 2004.

¹¹ A.g.e., s.16-17.

Oğuzların Müslüman olan kısmına “*Türkmen*” denildiği, Türk boylarından biri olduğu hususunda görüş birliğine varmışlardır¹².

İslam Ansiklopedisine göre Türkmenler, Orta Asya’da oturan bir Türk kavmidir. El-Biruni, Kaşgarlı ve diğer eski müellifler uygarlıkta ileri giden yerleşik Oğuzlarla Karluklar ve tarımla uğraşan Halaçlara “*Türkmen*” adını vermişlerdir¹³.

1918’de sona eren Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye’den koparılıp, Irak adı ile kurulan Devletin vatandaşları olarak varlıklarını sürdüren soydaşlarımızdan, uzun yıllar “*Türkler*” diye söz edilmiştir. Ne var ki 1959 yılından sonra, Irak’ta yaşayan Türklerin Türkiye ile olan kan ve kültür bağlarını unutturmak için, soydaşlarımıza, devlet tarafından resmî olarak “*Türkmen*” denilmeğe başlanmıştı¹⁴. Böylece kendilerine göre, Irak’ta yaşayan linklerin kökenlerinin Anadolu’ya değil de, Orta Asya’ya uzandığını ispata çalışan Irak yönetimi, soydaşlarımızı Türklük dünyasının kalbi olan Türkiye’den koparmış ve “*Türkmen*” deyimini ile Türklerin Türklüğünü silmiş olacaktı¹⁵. Bu uygulama, daha önce İngilizler tarafından da ele alınmış, ancak bundan bir sonuç alınamamış, Irak’ta 1959 yılından sonra, Bağdat yönetimi tarafından “*Türkmen*” topluluğu diye isimlendirilen Türkler, bilindiği gibi, Lozan Konferansı sıralarında İngiliz heyeti tarafından da “*Türkmenler*” olarak ifade edilmişlerdir¹⁶. O zaman Türk heyeti başkanı olan İsmet Paşa, “*Türkmen*” ve “*Türk*”ün eş anlamlı olduğunu, hatta bu anlamda Türkiye Türklerinin de Türkmen olduklarını söyleyerek, sonuçta bunun bir politik manevra konusu yapılamayacağını ileri sürmüştü. Böylece İngiliz tezi, daha o sıralarda çürümüştü¹⁷.

Lozan Barış Konferansı görüşmelerinde İngiliz temsilcileri tarafından bölgede yaşayan Türkler için “*Turcomans (Türkmenler)*” ifadesi kullanılmış ve bu bölgedeki Türkmenlerin Osmanlı Türkleri olmadığı belirtilmiştir, İngiliz temsilcisi Lord Curzon, Irak’ta yaşayan Türkler için, “...*Bunlar hiç de Osmanlı Türkleri değillerdir. Bu ülkeye*

¹² A.g.e., s.14.

¹³ “Irak”, *İslam Ansiklopedisi*, V, Milli Eğitim Bakanlığı yay., İstanbul, 1945, s.170.

¹⁴ Nazmi Sevgen, “Kerkük Türkleri I”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.38 (Kasım 1970), s.11-12.

¹⁵ Sönmez Ateş, “Irak Türkleri İle İlgili Yayınlar Hakkında Düşünceler”, *Türk Kültürü*, S.26 (Aralık 1964), s.99.

¹⁶ Seha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler*, I, A.Ü.S.B.F.yay., Ankara, 1969, s.345-346.

¹⁷ Suphi Saatçi, “Kürtlerin Haklarına Peki Ya Irak Türkmenleri”, *Milliyet*, 15 Haziran 1991.

Selçuk ve Osmanlı istilâlarından çok önce Orta Asya'dan gelmiş Turanlı istilâcıların ardıllarıdır..." ifadelerini kullanarak Irak'ta yaşayan Türklerin ayrı bir soydan geldiği iddiasını ileri sürmüştür. Hiçbir tarihî dayanağı olmayan bu iddia İsmet Paşa tarafından "...Anadolu Türkleri, Türkmen diye adlandırılan topluluk içinde bulunmaktadır. Musul Türkleri ile Anadolu'da yaşayan Türkler arasında yapılmak istenen ayırım, hiçbir sağlam temele dayanmamaktadır..." ifadesiyle çürütülmüştür¹⁸.

Irak'ta cumhuriyet dönemini başlatan Abdülkerim Kasım yönetimi de, Türklerin Türkmen olduklarını, bu bakımdan Irak'taki Türk topluluğunun Türkiye değil, Orta Asya kökenli olduklarını göstermeye çalışmış ve güya Irak'taki Türklerin Türkiye ile olan soy ve kültür bağlarını böylece kesmiştir. Tıpkı Yunan Hükümeti'nin, Yunanistan toprakları üzerinde yaşayan Türklere Türk dememek için, Müslüman deyimini kullanması gibi, Irak yönetimi de, hiç bir şekil ve surette sonucu değiştiremeyecek olan bir yola başvurmuştur. Buna karşılık Irak'ta yaşayan soydaşlarımız, yönetim tarafından kendilerine verilen "*Türkmen*" adından, rahatsızlık duymamışlar, hiç yadırgamadan da bu deyim kullanmaktan çekinmemişlerdir. Zira "*Türkmen*" deyimini, geniş ve bilindiği anlamda batıya göç eden Türkleri, yani Oğuzları, ayrıca İslâmiyet'i kabul eden Türkleri ifade eder ki, bu anlamda günümüzde Türkiye, Azerbaycan, Balkan, Kıbrıs, Suriye ve Irak Türklerini de içine alır. Bugün Türkmenistan'da, Afganistan ve biraz da İran'da yaşayan Türkmen boyunun, gerçekte Irak Türkmenleri, daha doğrusu Türkleri ile sanıldığı gibi bir boy akrabalığı yoktur. Irak'ta varlığını günümüze kadar sürdüren Türklere "*Türkmen*" denilmesi, aslında altında gizli ve politik manevra yatan düşüncenin başarısız bir ürünüdür¹⁹.

Aslında özetlemek gerekirse, Türkmenler Orta Doğu, Anadolu ve Kafkaslar'da yaşayan Oğuzlara verilen isimdir. Zaman zaman siyasî çevreler, Türkiye Türkleri ile sınır dışında Türkleri ayırmak için özel bir çaba harcamışsa da, bu bir yeniliği getirmemiştir. Zaten şu anda Türkiye'de yaşayan Türkler de Türkmen Oğuz boylarına mensuptur²⁰.

Sonuç olarak, Türk ve Türkmen tabirleri aynı milleti tarif etmektedir. Irak'ta

¹⁸ Seha L. Meray, *a.g.e.*, s.345-346.

¹⁹ Suphi Saatçi, *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, Ötüken yay., İstanbul, 2003, s.15-16.

²⁰ Erşat Hürmüzlü, *a.g.e.*, s.17.

yaşayan, Türk soyundan gelen, Türkçe konuşan ve Anadolu insanına kan bağıyla bağlı olan bu insanlara Irak yönetimlerinde özellikle 1959'dan sonraki tüm resmi yazışmalarda, Türkmen denilmeye başlanmıştır. Irak yönetimi böylece, onların Türkiye ile olan bağlarını koparmaya çalışmıştır.

Adı nereden gelmiş olursa olsun göstermiş bütün ifadelerin ortak noktası, Türkmenlerin aslen Müslüman Oğuz boyuna mensup bir milletin ve büyük Türk dünyasının asli bir üyesi olduğu gerçeğini işaret ediyor olmasıdır.

2- Irak Kavramı

Antik çağ coğrafyacılarının “*Mezopotamya*” olarak tanımladıkları, VII. yy.da Müslümanlar tarafından ele geçirilmesinden sonra “*Irak*” olarak adlandırılan bölge, Orta Asya ile Akdeniz arasında bir geçiş bölgesi olması ve zengin yer altı kaynakları nedeniyle, dünya üzerinde önem kazanan bölgelerden birisidir²¹.

Bugünkü Irak Devleti'nin sınırlarını oluşturan topraklar Osmanlı idarî bölünmesindeki Musul, Bağdat ve Basra eyaletlerini içine almaktadır 1500 yıla yakın bir zamandır coğrafi ad olarak Bağdat ve Basra, “*Irak*”; Musul bölgesi ise “*Elcezire*” adları ile bilinmektedir. “*Irak*” deyimini ilk olarak Müslüman Arap kuvvetlerinin, Basra bölgesinde ve Şattül-Arap çevresinde hakimiyetlerini sürdüren İran Sasani Devleti'ne karşı girişmiş oldukları seferin, 642 yılında Nihavend Meydan Muharebesi sonucunda kazanılması ve bölgede Sasanî hakimiyetine son verilmesi ile Araplar tarafından kullanılmıştır. Bölge daha sonraları “*Irak'ı Arap*” (Arap Irak'ı) olarak anılmıştır²².

Aslında çağımızın başlarına kadar “*Irak*” deyimini, tarihin hiçbir Dönemi'nde bir halkın kendi ülkesini tanımlayan veya bir Devletin topraklarını ve sınırlarını belirleyen bir kavram olarak kullanılmamıştır. Irak ve Elcezire ülkeleri, birbirlerinden tarihsel, coğrafi, iklimsel, fiziksel ve etnik yapı bakımından farklılıklar gösterirler. Ancak, Birinci Dünya Savaşı'nın sonucunda İngiliz siyasetine ve menfaatine uygun olarak, her

²¹ “*Irak*”, *İslam Ansiklopedisi*, V, Milli Eğitim Bakanlığı yay., İstanbul, 1945, s.168-170.

²² Mustafa Kafalı, “*Kerkük Türkleri*”, *Töre*, S.17(Ekim, 1972), s.46.

bakımdan birbirinden ayrı olan “*Elcezire*” ile “*Irak*” bölgeleri, “*Irak*” adı altında birleştirilmiştir. Böylece suni bir kuruluş olan bu Devletin kendisi kadar, görüldüğü üzere devlet adı da İngilizlerin siyasî amaçlarına göre uydurulmuş olmaktadır. Büyük Selçuklu İmparatorluğu Dönemi’nde, Dicle Nehri’nin sağından İran’ın dağlık kesimlerine kadar olan bölgeye “*Irak’ı Acem*”(Acem Irak’ı) denilmekteydi²³.

B- IRAK'TA TÜRKMEN TARİHİ

Bilindiği gibi Türkmenler, Orta Asya’dan göç eden Oğuzlardır. Çoğu tarihçilere göre İslamiyet’i kabul ettikten sonra Türkmen ismini alan bu Türk kavmi İslam ülkelerine yayılmış, kurduğu devlet ve beyliklerle bu ülkelerin kaderini çizmiş ve tarihinde çok belirgin bir rol oynamıştır.

Türkmenlerin, yani Orta Asya’dan göç eden Oğuzların bir kısmı kırsal alanlarda, diğer kısmı ise şehirlerde yaşamakta idi. Bunlardan konar-göçer olanlar Maverainnehir ve Horasan bölgelerine yakın yerlerde bulunurlardı²⁴.

Oğuzların tarihi çok eskilere dayanır. Orhun Abidelerinin kitabelerine göre o dönemde Oğuzların Türk kavimleri arasında önemli yeri olduğu anlaşılmaktadır. Bu kitabeler Göktürk yurdunun kuzeyinde yaşayan Oğuzlara temas etmektedir. Oğuz boyları diğer bir Türk boyu olan Kırgızların baskısına maruz kalana kadar Anayurtları olan Orta Asya’da yaşadılar. Kırgızların tehdidi üzerine Oğuzlar Uygurlarla beraber anayurtlarını terk etmek zorunda kaldılar.

Tarihi kaynakların çoğu 24 Oğuz boyunun efsanevi kimliği ile Türkler tarafından çok sevilen Oğuz Han’a intisap ettiğine işaret etmektedir. Bilindiği üzere Oğuz Han M.Ö. ilk Türk İmparatorluğu’nu kuran Mete Han’ın resmi lakabıdır. Oğuz boyları da Oğuz Han’ın 24 torununa mensuptur. Selçuklu ailesi de Kınık boyuna mensuptur.

²³ Suphi Saatçi, *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, Ötüken yay., İstanbul, 2003, s.17.

²⁴ Erşat Hürmüzlü, *Irak Türkleri*, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği yay., İstanbul, 1991, s.11.

Oğuz boylarının anavatanlarından çıkarak, yakın doğu ülkelerine yayılmaları, bir hamlede meydana gelmemiş, birbirini takip eden göçler uzun yıllar sürmüştür. Tarihçilerin görüşüne göre doğudan Maverâünnehir bölgesine göç eden Selçukluların yanında, Osmanlı hanedanının mensup olduğu Kayı-Han aşireti de yer almış ve bir müddet orada kalmıştır. Daha sonra Gazneli Sultan Mahmut'un emri ile Horasan ve Merv'e göç ederek, Mohan'da oturmaya karar kılmışlardır.

Abul-Fevz Muhammed Emin Bağdadî, Türklerin Yafes oğlu Kumer oğlu Türk'e intisap ettiklerini belirtmiştir. Bartold ise, Hazar Denizi'nden Çin sınırına yayılan Türk boylarının Türkmen Oğuz Karluk ve Dokuz-Oğuz olduğunu söyler. Bartold, tarihte en büyük iki Türk Devleti olan Selçuklu ve Osmanlı İmparatorlukları'nın bu Türkmenlerin eseri olduğunu yazar.

Türkmenlerin Irak'a girişleri birbirini izleyen çeşitli dönemlerde gerçekleşmiş, böylece sayıları çoğalarak önemleri artmıştır. Emevilerin ve Abbasilerin ordularında görev verdikleri Türkmenlerden çok faydalandıkları bilinmektedir.

Prof. Dr. Mim Kemal Öke, Türklerin Irak topraklarına girişini şu şekilde açıklamaktadır: *"...Türkler üç dalga halinde Irak topraklarına yerleşmişlerdi: Birinci dalga, Türk askerlerinden İslam dininin savunulması maksadıyla Bağdat'a bir miktar Türk'ün getirilmesi (694) ile başlamış ve yaklaşık yüz yıl boyunca küçük gruplar halinde devam etmiştir. İkinci dalga asıl önemli olan göç dalgasıdır ki, bu da Selçuklu ordusuna mensup Oğuz boyundan olan askerlerin Irak'a topluca göçleridir. Sultan Tuğrul'un Kuzey Irak'ı fethinden sonra Oğuz Türklerinin önemli bir kısmı bugün Türkmenlerin yaşadığı Musul ve civarını vatan olarak kabul etmişlerdir. Üçüncü dalga ise Osmanlılar zamanında olmuş, Yavuz Sultan Selim'in 1516'da Musul'u, Kanuni Sultan Süleyman'ın da 1534'te Bağdat'ı fethinden sonra yaşanan göçtür..."*²⁵.

Türkmenler, Orta Doğu'da büyük ve etkin rol oynamışlardır. Müteakip Haçlı Seferleri'nin yenilgiye uğramasında büyük rol oynamış ve Abbasi Ordusu'nun bel kemiğini teşkil etmiştir. Halife Mutasım zamanında Ankara civarındaki Ammurya'nın fethinde de etkin rolleri olmuştur.

²⁵ Mim Kemal Öke, *Musul-Kürdistan Sorunu*, Bilge Karınca yay., İstanbul, 2002. s.11.

Birçok tarihçinin, Türk göçleri konusunda değişik görüşlere sahip olmalarına rağmen, Irak'a art arda yapılan Türk göçlerine işaret ettiklerini görüyoruz. Iraklı tarihçi Abdurazzak el-Hasani de Türkmen boylarının birbirini takip eden devrelerde Irak'a yaptıkları göçlere temas etmiş ve bugün Kürt bölgesini Arap bölgesinden ayıran yerlerde yaşayanlara Türk ve Türkmen adı verildiğini yazmıştır. Bunlar kuzeybatıdan güneydoğuya uzanan bölge üzerinde yayılmaktadırlar. Bu bölge Musul'da Telafer'den başlamak üzere, Kerkük vilayetinde bulunan Altunköprü, Tuzhurmatu, Kızlarbat ve Diyale vilayetine bağlı Mendeli'ye kadar olan sahayı kapsamaktadır.

Türkmenlerin Irak'a yerleşmelerinin birinci dönemi, bu ülkeye ilk defa ayak bastıkları Hicri 54 yılına kadar uzanır. Bu ilk dönem ilişki kurma ve deneme devresi olarak Türkmenlerin bu ülkeye yerleşme fikrini benimsemeleri ve uygun bir ortam yaratması bakımından zemin hazırladığı söylenebilir²⁶.

Bazı tarihçilere göre bu hicret Horasan'a vali olan “Übeydullah Bin Ziyat” Dönemi'nde yani Hicri 54 yılında gerçekleşmiştir. Bu dönemde Müslüman orduları Orta Asya'da Kincari ve Semerkant gibi Türk diyarlarında İslam dinini yaymaya başlamıştır. Ünlü tarihçi Tabari'nin söylediğine göre, Übeydullah Hicri 54 (miladi 674) yılının Rebi-ül Evvel ayında, Cihon Irmağı yolu ile Necari ve Bekend bölgelerine saldırılarda bulunmuştur. Bu savaşlarda Türkmenler “Kabeç Hatun” kraliçesinin komutanlığında şiddetli bir savunma yapmış, yiğitlik ve iyi silah kullanma yeteneklerini sergileyerek Übeydullah'ı kendilerine hayran bırakmışlardır. Übeydullah da sonunda içlerinden 2000 okçu ve savaşçı seçip Irak'a göndererek Basra'da yerleşmelerini sağlamıştır²⁷. Tarihi kaynaklar, Basra'ya yerleştirilen Türk askerlerinin ok atmakta pek mahir bulduklarını, bu semte de Buhariyye denildiğini kaydeder. Übeydullah bu savaşçıları Basra'daki Irak limanına yapılan dış saldırılara karşı ve Yemen'de isyan eden oymakları bastırmak amaçları ile kullanmıştır. Sonraları bu Türkmenler, Araplarla karışık Kuran'ı Kerim'in dili olan Arapça'yı öğrenmişler ve İslam düşmanları ile savaşmaya başlamışlardır. Yazılı belgeler Übeydullah Bin Ziyat'ı, Türkmenleri askeri kışlalara konuşlandırarak Basra'daki Irak limanını kurmak ve iç isyanları bastırmak gibi işlerinde

²⁶ Erşat Hürmüzlü, *Türkmenler ve Irak*, Kerkük Vakfı yay., İstanbul, 2003, s.11-13.

²⁷ Aydın, Beyatlı, “Irak Tarihine Kısa Bir Bakış”, *Irak Türkleri Kültür ve Sanat Bülteni*, S.2 (Temmuz 1990), s.7.

kullanan ilk Arap önder olarak işaret etmektedir. Tarihçi İbni Hırdazebe yazılarında, Abdullah Bin Tahir'in Horasan'a vali olduğu dönemde halifenin isteği üzere Türkistan'ın değişik yerlerinden yılda 2000 Türk'ü Irak'a gönderdiğini, dolayısıyla zaman içinde büyük sayıda Türk'ün Irak'ta yerleşip Irak halkı ile kaynaşmış olduğunu, Irak'a Türkmen hicretinin uzun yıllar boyunca askeri nedenlerden dolayı devam ettiğini ifade etmektedir. Irak'ta yerleşen Türkmenler daha sonraları ticaret, sanayi, ziraat ve siyaset gibi değişik işlerde çalışmışlardır. İşlerinde emin ve mahir olan Türkmenler Emevi Devletinin ilgisini çekmiş büyük çoğunluğu orduda önemli askeri görevler işgal etmişlerdir. Türkmenler, Irak'ta Emevi Dönemi'nden bu yana Irak ve Arap tarihinde önemli rol oynamışlardır. Tarihçi Tabari, Yezit Bin Ömer Hicret 132 (Miladi 749) yılında birçok ay süren kuşatmadan sonra Vasıt şehrinde Cafer-El Mansur'a teslim olduğunda yanında tam 2300 Buhara'lı Türk savaşı bulunduğunu yazmıştır. Abbasi Dönemi'nde bilgiç Mustafa Cevat, *“Emevi liderlerinin Türkleri kendilerine yakın ettiği gibi Abbasiler de aynı stratejiyi uygulamıştır, böylece bu devletlerin ünleri Türkistan ve orta Asya gibi Türk diyarlarına kadar yetişmiştir”* demektedir²⁸.

Tarih sayfalarında Emevi Devleti'nin dağılması sonucunda Irak'ı fetheden ordunun çoğunun Türk ve Horasanlılardan oluştuğunu yazmaktadır. Böylece Türkler bir birini takip eden dalgalar şeklinde Irak'a girerek Abbasilerin devlet yapılarının temelini oluşturmuşlar, zaman içinde Irak halkı ve Irak'a hicret eden Türkler kaynaşmışlardır. Hicri 145 yılında Halife Ebu Cafer El- Mansur Bağdat şehrini inşa edip Devlete başkent olarak tanıdıktan sonra Türklere özel konut yerleri tahsis etmiştir. Mansur'un şehri dört mahalleden oluşmaktaydı. En önemlisi El-Harbiye mahallesi idi, ki mahalle adını Türk halkına mensup olan Harp Bin Übaydullah'dan almaktaydı. Harp Bin Übeydullah'ı kendine yakın eden El-Mansur Bağdat Polis teşkilatının yönetim görevini ona vermişti. Harp Bin Übaydullah aynı görevi Musul'a taşındıktan sonra da almıştı. El- Harbiye mahallesinin halkının çoğu Türk ve Farsilerden oluşmaktaydı.

Abbasiler tarihine bakıldığında da Türkmenlerin çok önemli makamları işgal ettikleri ve devlet tarihinde çok önemli ve hassas roller üslendikleri görülmektedir. Türkmenlerin yaşamlarının şan dolu ve yurt edindikleri vatana karşı hizmet dolu

²⁸ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.20-21.

oldukları tarihi bir gerçektir. Halife Harun El-Reşit de Türklerin savaşma yeteneğinin farkına varıp Türkleri kendi ordu, polis ve saray koruma teşkilatına almıştır. Abbasi halifesi olan Harun El-Reşid'in oğlu Mamun'e ait korumaların (fedailerin) çoğu Türkmenlerden oluşurdu. Bilgiç şeyh Mehmet Rıza El-Şebibi Irak'ın Tarihçesi İbni El-Kuti adlı kitabında, Mezopotamya, Sa'ad, El-Şaş, Asrusane ve El-sahaniyan Türklerinin başlarındaki şehzadelerin İslam'ı din edinmeye gayret ettiklerini yazmıştır.

Mamun Hicri 218 yılında vefat ettikten sonra kardeşi Mutassam hilafeti almıştır. Görev başına geçen Mutassam devlete karşı Mamun hilafeti Dönemi'nde başlatılan ayaklanma hareketlerini bastırmak zorunda kalmıştır. Mutassam, hilafeti başlangıcında karşı karşıya kaldığı bu ayaklanma hareketlerini bastırmak ve güveni yeniden sağlamak için ordunun ne kadar önemli olduğunu anlamış ve orduya özel bir önem göstermiştir. Mamun'un oğlu Abbas da hilafeti elde etme isteği ile hareket ediyordu. Mutassam da bu hareketin bastırılması için bir güç kaynağı aramaya başlamıştı. Bu kaynak da Türkler olmuştu²⁹.

Birçok Arap musannifleri Türklerin savaşta yeteneklerinden bahsederek, aralarında yayılmaya çalışılan dedikodulara kulak asmayıp birliklerini bozmadıklarını ve kendilerini mala mülke kaptırmayıp düşmanlara kahramanca savaşan kişiler olduklarını işaret etmişlerdir.

Mutassam'ın diğer halifelere nazaran Türklere çok daha fazla önem verdiği bilinmektedir. Bu konuda tarihçi El-Yakubi, Mutassam'ın Mamun zamanında Semerkant'a özellikle Türkleri almaya geldiğini yazmıştır. Diğer bir tarihçi El-Mesudi de, Mutassam'ın Türkleri alıp çeşitli elbise ve altın takılarla süslediğinden bahsetmiştir.

Abbasilerin Türklere önem vermelerinin sebebi, soylarının asilliğine ve mükemmel savaşçılıklarına dayanmaktaydı. Abbasi halifeleri devlete isyan eden oymakları bastırmak için Türkmenleri kuzey Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinden getirip Bağdat'a ve ona yakın olan bölgelere yerleştirmişlerdir. Halife Mutassam büyük gruplar halinde Abbasi Dönemi'nde Irak' a hicret eden ve sayıları artan Türklere itimat etmiştir.

²⁹ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.22-23.

Bağdat tarihine bir göz attığımız zaman, Türkmenlerin yaptıkları büyük hizmetleri görebiliriz. Bu eserlerden birkaçını saymak gerekirse, Ebu Sait El-Huvarizmi El-Türkmani tarafından yapılan Ebu Hanife İmame Okulu, Mofakiya Okulu, Sultan Camii Okulu, Zirek Okulu ve Murcaniye Okulu gibi eserler örnek gösterilebilir. Bu ve bunun gibi eserler Abbasi Devleti tarihinde, Türkmenlerin ne kadar önemli bir rol oynadığının açık kanıtıdır.

İkinci ve en önemli dönem Selçuklu devresinde sürüp giden göçlerle olmuştur. Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in 25 Ocak 1055 yılında Bağdat'a girişi ve 15 Aralık 1055 Cuma günü Bağdat'da hutbenin onun adına okunması, Halife el-Kaim'in saltanatı kendisine bırakmasıyla, ülkede 1918 sonuna kadar devam edecek 9 yy.a varan Türk hâkimiyetinin başlangıcı olmuştur³⁰. Tuğrul Bey'le birlikte binlerce Türkmen de Irak'a girmiş, arkasından öbek öbek Türkmenler Irak topraklarına yerleşmeye başlamıştır. Selçuklular Türkmenlerin yoğun bir şekilde Irak'a gelmelerine vesile olmuş, ancak bu Türkmenler inzivaya çekilmeyerek Irak'taki kavimlerle iç içe yaşamaya başlamış ve parçalanmakta olan İslam âlemini tekrar bayrakları altında birleştirmeye başlayarak, bu topraklarda uzun bir dönem için istikran sağlamıştır.

Selçuklular Irak topraklarında özgür bir devlet kurdukları gibi, Musul Zengi Atabeyleri büyük bir beylik, Erbil Atabeyleri de Musul, Erbil, Şehrizar, Hakkâri, Harran, Sincar ve Tikrit'te hüküm süren bir beylik kurmuşlardır. İvakiler, İvaiyye, Kerkük ve Şehrizar'da ayrı bir devlet kurduğu gibi, Karakoyunlu ve Akkoyunlular da kendi devletlerini kurmuşlardır³¹.

Özellikle Osmanlı döneminde iki önemli merkez olan Kerkük ve Altunköprü şehirlerindeki Türkmen varlığı Iraklı tarihçiler tarafından aşağıdaki beş nedene dayandırılmaktadır. Ancak bunun ötesinde Irak' daki Türk varlığının bu olayların yüzlerce yıl öncesine dayandığı gerçeği de inkar edilmemektedir;

- Anadolu'dan Irak'a büyük Selçuk oğullarının gelişi.
- Timurlenk eline geçen 100.000 Türk tutsağın torunları.

³⁰ Yılmaz Öztuna, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi*, I, İstanbul, 1977, s.387-388.

³¹ Erşat Hürmüzlü, *a.g.e.*, s.14.

- Sultani yolunu korumak için 1512-1566 yılında birinci Sultan Selim (Yavuz) ve birinci Kanunu Süleyman döneminde gelenler.
- 1502-1524 yılında şah İsmail El-Safevi tarafından Irak' ın işgali esnasında askeri garnizon olarak toplanan Azerilerin torunları.
- Son olarak bazı İncelemelerde, 1730-1747 yılında Nadir Şah tarafından İnşa edilen Azeri garnizonlara yerleştirilenler.

Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra Erbil'de “*Zeynettin Küçükkoğulları (1144 –1233)*”, Musul'da “*Atabeyler*” ve Kerkük'te “*Kıpçakoğulları*” adını taşıyan Türk Beylikleri kurulmuştur. Erbil, 1190'dan 1233'e kadar geçen 43 yıl içinde hüküm süren “*Muzaffereddin Gökbörü*” zamanında altın çağını yaşamıştır. Böylece bölgeye 1514'e kadar çeşitli Türk hanedanları hükmetmiştir³².

Türkmenlerin Irak'a yerleşmelerinin üçüncü dönemi destekleme ve besleme dönemi olarak, Osmanlı İmparatorluğu zamanında gerçekleşmiş, 1535 yılında Kanunî Sultan Süleyman ve 1638'de Sultan Dördüncü Murat zamanında, kalabalık Türkmen toplulukları Irak'ta bulunan soydaşlarına iltihak etmişlerdir³³.

Yavuz Sultan Selim, 16 Eylül 1514 Tebriz seferinden sonra 1515'te Kuzey Irak'ı fethederek Osmanlı İmparatorluğu'na katmıştır. Yaklaşık 19 yıl sonra 28 Kasım 1534'te Kanuni Sultan Süleyman bizzat Bağdat şehrine girerek Safevi hâkimiyetine son vermiştir. Böylece bütün Irak bir eyalet haline getirilmiştir. İşte bu dönem Türkmenlerin Irak'a fiili yerleşme dönemi olarak kabul edilmektedir. Abbasiler Dönemi'nde İslam fatihlerinde büyük katkıları olan Irak Türkleri, Irak'ın çeşitli bölgelerinde Emirlikler kurmayı başardılar.

Bölgede Kerkük'ü içine alan hiçbir Kürt Devleti ya da beyliği kurulmamıştır. Bölgede kurulan Türkmen devlet ve beylikleri şunlardır:

- Irak Selçuklu Devleti (1118 – 1194)
- Atabeylikler (Musul Atabeyliği (1127-1233, Erbil Beyliği (1144-1233))

³² Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.47-61; *Kerkük*, Mart 2004.

³³ Erşat Hürmüzlü, *a.g.e.*, s.14.

- İlhanlılar Devleti (1258 – 1339)
- Celayirliler Devleti (1339 – 1410)
- Karakoyunlu Devleti (1411 – 1468)
- Akkoyunlu Devleti (1468 – 1508)³⁴.

Türkmenlerin ya da Türklerin kurdukları hiçbir devlet veya hükümlanlık başka milletlerin silah ve savaş gücüyle yıkılmamıştır. Bu devletler ya yine kendi soyundan bir milletin istilası veya düşmanlarının sinsice körüklediği iç karışıklıklar sonucu tarih sayfalarındaki yerini almıştır.

1514 yılında Kuzey Irak'ı kontrol altına alan Osmanlılar 28 Kasım 1534 yılında Bağdat'ı Kanuni Sultan Süleyman tarafından egemenlikleri altına almayı başarmışlar, Irak'ta Osmanlı egemenliği 1918 yılına kadar devam etmiştir.

1732'de Nadir Şah bir müddet Kerkük'ü muhasara etmiş, 1734'te tekrar geri dönmüş ve Kerkük Safevilerin eline düşmüştür. Kerkük, 1746 anlaşmasıyla Osmanlı Devleti'ne iade edilmiş ve bölge 1914'te patlak veren I. Dünya Savaşı'na kadar da Osmanlı idaresinde kalmıştır. Ancak, 11 Mart 1917'de Bağdat'ın İngilizler tarafından işgal edilmesinden bir süre sonra Mekke Şerifi Hüseyin, İngilizler tarafından isyana sevk edilmiş ve Irak'ın orta ve güney kesimi İngiltere'ye, Suriye ve Musul Bölgesi ise Fransa'ya bırakılmıştır³⁵.

Birinci Dünya Savaşı boyunca, Osmanlı Devleti'ne sadık kalan ve pek çok hizmetler etmiş olan Irak aşiret reislerinden Acemî Sadun Paşa da, İngilizlere karşı mücadelesini sürdürürken diğer taraftan Mustafa Kemal Paşa ile gizlice haberleşmiş, Irak'ın ve Iraklıların Türkiye'ye bağlı olduklarını ifade etmiştir³⁶.

Güçlü ve değerli bir şahsiyet olan Acemî Sadun Paşa, bölgedeki milliyetçi aşiretlerin ve halkın üzerinde büyük bir nüfuz sahibiydi. I. Dünya Savaşı'nda

³⁴ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.43-79; *Kerkük*, Mart 2004.

³⁵ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.79-116; *Kerkük*, Mart 2004.

³⁶ *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyanatları IV(1917-1938)*, Türk İnk.T. Enst. yay., Ankara, 1964, s.38.

İngilizlere karşı ümitsiz, ancak destansı bir mücadeleye girişen Acemî Paşa, savaştan sonra Anadolu'ya geçerek, bütün varlığı ile Millî Mücadeleye katılmıştır³⁷.

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra 30 Ekim 1918'de Osmanlı İmparatorluğu ile İtilaf devletleri arasında imzalanan Mondros Mütarekesi'nin yürürlüğe girdiği andan (31 Ekim 1918 günü, saat 12.00'de) itibaren, 6. Ordu birlikleri batıdan doğuya doğru Rakka, Miyadin, Telâfer, Dibek, Çemçemal, Süleymaniye hattı üzerinde yer alıyordu. İngiliz kuvvetleri ise El-Hazar, Gayyare, Altınköprü, Kerkük, Hanikin hattında bulunuyordu³⁸. Yani, Kerkük merkezi hariç, Musul ve Musul vilâyetinin büyük bir kısmı Osmanlı Ordusu'nun elinde idi. Mütareke hükümlerine göre bölgede bulunan bütün kuvvetlerin yerlerinde kalmaları gerektiği halde, İngiliz kuvvetleri buna uymadılar. İlerlemeye devam eden İngilizler, 1 Kasım'da Hamamalil'e girdiler. Buradan Musul'u işgal edecekleri tehdidinde bulunarak Türk kuvvetlerinin Musul şehrinden 5 km. kuzeye çekilmelerini istemişlerdir.

Ali İhsan Paşa, İngilizler'in bu talebini Sadrazam'a bildirmiştir. Bir seri telgraf görüşmeleri sonucunda Sadrazam, Ali İhsan Paşa'ya 8 Kasım tarihli telgrafı ile, kan dökülmesini engellemek için, 15 Kasım günü şehrin boşaltılması emrini vermiştir. Ali İhsan Paşa, bu emre uygun olarak 10 Kasım'da Musul'u İngilizlere terk etmiş, ordu karargâhı ile birlikte Nusaybin'e doğru çekilmiştir³⁹.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'nin en büyük meselesi Osmanlı İmparatorluğunun tasfiyesidir. Bu nedenle 30 Ocak 1919 tarihinde Lloyd George, Paris Konferansında Kürt meselesini gündeme getirerek, konferans metnine, "*Ermenistan, Suriye, Mezopotamya ve Kürdistan, Filistin ve Arabistan Osmanlı İmparatorluğundan tamamen ayrılmalıdır*" maddesini koydurmuştur. Bu husus çerçevesinde İngiltere, Ortadoğu haritasını tek başına çizirken en önemli etkenlerden birisi de Musul petroleri olmuştur. Musul petroleri bir bakıma Ortadoğu'nun kaderini belirlerken, diğer yandan da Türk dış politikası en büyük yarayı Musul meselesinden almıştır. 1055'ten bu yana Türk egemenliği altındaki bölgedeki Türk varlığı bir bakıma anavatanından kopartılırken, Irak ve Suriye'deki göçebe Arap aşiretlerine birer devlet lütfedilerek, İngiltere ve

³⁷ Kadir Mısıroğlu, *Musul Meselesi ve Irak Türkleri*, Sebil yay., İstanbul, 1972, s.188-189.

³⁸ *Türk İstiklâl Harbi I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Genel Kurmay yay., Ankara, 1962, s. 79

³⁹ Mim Kemal Öke, *Kerkük-Musul Dosyası*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yay., İstanbul, 1991, s. 31.

Fransa'nın mandaterliği altına alınmanın hesabı içerisine girilmiştir. Birinci Dünya savaşı sonrasında Osmanlı Devleti ile galip devletler arasında imzalanacak olan barış anlaşmasının nihai karar aşaması olarak bilinen San Remo Konferansında Osmanlı Devletinden kopartılan topraklar üzerinde manda idareleri oluşturulmuş ve bu arada Musul için "A" tipi manda idaresi söz konusu hale getirilmişti. Nisan 1920'de yapılan San Remo görüşmeleri sırasında Musul petrollerinin % 25 hissesini Fransa'ya veren İngiltere, Fransa'nın siyasi desteğini kazanırken, ABD saf dışı bırakılmıştır. ABD bu duruma tepki göstermiş ve Ankara Hkmetini destekleyen bir tavır içerisine girmeye başlamıştı. İngiltere ABD'yi kazanmak için daha sonra 1922'de ABD'ye Musul petrollerinin % 20'sini verilmesini karar altına almıştır. Bu suretle Irak adı altında Musul'un da içinde bulunduğu topraklar ile Osmanlı Devleti'nin ilişkisi tamamen kesilmiş ve bölgede İngiltere'nin inisiyatifinde yeni bir idare tesis edilmeye başlamıştır. Irak'ta bu gelişmeler olurken, Anadolu'da Milli Mücadele Harekatı başlamış ve 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi açılarak Misak-ı Milli Devletin dış siyaseti olarak ön plana ıkarılmıřtı⁴⁰. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, 1 Mayıs 1920 tarihinde meclis konuşmasında Musul meselesine ilişkin olarak Misak-ı Milli'de işaret olunan ulusal sınırlara şu şekilde atıfta bulunmuştu: "*Hep kabul ettiğimiz esaslardan birisi ve belki birincisi olan, hudut meselesi tayin ve tespit edilirken, hudud-u millimiz İskenderun'un cenbundan geçer, şark'a doğru uzanarak Musul'u, Süleymaniye'yi, Kerkük' ihtiva eder. İşte hudûd-u millimiz budur dedik...*"⁴¹.

Mustafa Kemal Paşa ve Ankara hükümeti, Musul konusundaki bu kararlılığı Lozan Konferansı'na kadar olan süre içinde çeşitli vesilelerle göstermiştir. İngilizler'in Ocak 1921'de Erbil ve Revanduz arasında bulunan ve Ankara Hükümeti'ni destekleyen "Sürücü Aşireti"ne saldırmaları zerine Mustafa Kemal Paşa, Millî Mdfaa Vekleti'ne çektiği telgrafla Revanduz bölgesine asker gönderilmesini istemiřtir⁴². Bu görev Kaymakam ve Milis Yarbay zdemir Bey'e verilmiştir. zdemir Bey, kuvvetleriyle başlangıçta bölgede oldukça önemli başarılar elde etmiş, ancak daha sonra geri çekilmek zorunda kalmıştır. zdemir Bey'in Revanduz'da kazandığı başarı,

⁴⁰ Suphi Saatçi, *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, Ötüken yay., İstanbul, 2003, s.

⁴¹ *Atatürk'n Söylev ve Demeçleri*, I-III, ADTYK Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1997, s.75.

⁴² Türk İstiklâl Harbi, Cilt IV, *Güney Cephesi*, Genel Kurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1966, s. 267.

bölgedeki halk ve aşiretler üzerindeki nüfuzu Türk Genelkurmayı'nı Musul'un kurtarılması için bâzı askerî tedbirlerin alınmasına sevk etmiştir. Dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa 7 Eylül 1922 tarihli yazıyla El-Cezire Cephesi Kumandanlığından, Musul'a taarruz için gerekli hazırlıkların yapılmasını dahi istemiştir⁴³. Ancak Türk Kuvvetleri'nden bir kısmının Batı Cephesi'ne kaydırılmak zorunda kalınması ve daha sonra Lozan Konferansı'nın başlaması, bu düşüncenin gerçekleşmesine engel olmuştur.

Mustafa Kemal önderliğinde başlayan ve Misak-ı Milli hudutlarına ulaşmayı hedefleyen Türk Kurtuluş Savaşı devam ederken, Osmanlı Devleti ile Birinci dünya Savaşını kazanan Devletler arasında imzalanan Sevr Anlaşması ile Irak'ta İngiliz egemenliği pekiştirilmek istenmiştir.

Bu anlaşmanın 27. maddesinde, “...Cezire-i İbn-i Ömer kentinin bulunduğu adayı Suriye'de bırakmak üzere Dicle ağzına doğru akım yolu, oradan batıdan doğuya doğru genel bir doğrultuda Musul Vilayetinin doğu sınırı üzerinde seçilecek bir noktaya kadar, arazi üzerinde saptanacak bir çizgi, oradan, bu çizginin doğuya doğru Türkiye ile İran arasındaki sınıra rastladığı noktaya kadar, İmadiye'nin güneyinden geçecek biçimde değiştirilmiş, Musul Vilayeti'nin kuzey sınırı...” şeklinde belirtilmekteydi. Daha sonra İngiltere, 29 Haziran 1921 tarihinde yapılan bir referandum ile Faysal'ı Irak Kralı olarak ilan etmiş ve 23 Ağustos 1921'de Irak Krallığı fiilen kurulmuştur.

Türk Ulusal Kurtuluş Savaşının zaferle sona ermesinden sonra, Türkiye ile İngiltere ve Müttefikleri arasında başlayan Lozan Barış Anlaşması görüşmelerinde üzerinde en çetin tartışmaların yürütüldüğü konu ise “Musul Meselesi” olmuştur. Türkiye için hayatî bir öneme sahip olan Musul, I. Dünya Savaşı'nın galibi olarak Lozan Konferansı'na egemen olan İngiltere için de gerek zengin “petrol kaynakları” ve gerekse “Hindistan yolunun emniyeti” bakımından ele geçirilmesi zorunlu görülen stratejik ve ekonomik öneme sahip bir bölgeydi. Türkiye ise, haklı olarak, Misâk-ı Millî'nin vazgeçilmez bir parçası olan ve üzerinde yaşayan insanların da kendisiyle dil, din, kültür ve tarih bağlarıyla bağlı olduğu Musul vilayetine sahip olmak istiyordu.

⁴³ Türk İstiklâl Harbi, *a.g.e.*, s. 282.; Kamuran Gürün, *Savaşın Dünya ve Türkiye*, Bilgi yay., Ankara, 1986, s. 390-391; Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz: Murat Göztoğlusu, *Elcezire ve Özdemir Harekatı*, Ümit yay., Ankara, 2006, s.109-122.

Lozan'a giden Türk heyetinin başında olan İsmet Paşa, gerek TBMM'de yaptığı konuşmada gerekse Sapanca'da trende iken gazetecilere verdiği demecinde Türk heyetinin amacının Misâk-ı Millîyi gerçekleştirmek olduğunu ısrarla vurgulamıştır⁴⁴.

Lozan Barış Anlaşması görüşmelerinde Irak sınırı üzerinde mutabakata varılamadı. Lozan Anlaşmasının 3. maddesine göre, *“Türkiye ile Irak arasındaki sınır dokuz ay içerisinde Türkiye ile İngiltere arasında saptanacaktır. Belirlenen süre içinde iki hükümet arasında anlaşma olmadığı takdirde anlaşmazlık Milletler Cemiyetine sunulacaktır. Sınır çizgisi saptanıncaya kadar Türkiye ve İngiltere Hükümetleri, kesin geleceği bu karara bağlı arazinin şimdiki durumunda herhangi bir değişiklik yaratacak hiçbir askeri ve başka harekette bulunmamayı karşılıklı olarak yükümlenirler.”*

Uyuşmazlığı gidermek amacıyla 19 Mayıs 1924'de İstanbul'da Haliç Konferansı'nda İngiltere'yle başlayan ikili görüşmelerde Türkiye, Musul petrolerinden İngiltere'ye pay vermeyi teklif etmiş, fakat İngiltere buna yanaşmamıştır. İngiltere, Hakkari vilayetini de Türkiye'den talep etmiştir. Hatta bunun için bölgede bir takım karışıklıkları çıkarmayı ihmal etmemiştir. Mardin'in dağlık kesiminde yaşayan Marunileri ayaklandıran İngiltere, yine 4 Mayıs 1924 tarihinde de Ermenilerin Kerkük Türklerini katletmesine(Levi Katliamı) göz yumarak teşvik etmiştir. Bunun üzerine konferans 5 Haziran'da sonuç alınmadan dağılmıştır⁴⁵. İngiltere, Musul meselesini 6 Ağustos'ta Milletler Cemiyeti'ne götürmüştür.

Milletler Cemiyeti Musul meselesini 20 Eylül 1924'te görüşmeye başlamıştır. Konu Milletler Cemiyetinde görüşülürken Türkiye ile İngiltere arasında yer yer silahlı çatışmalar başlamıştır. Bunun üzerine Milletler Cemiyeti 29 Ekim 1924'te Brüksel Sınırı olarak adlandırılan geçici bir sınır tespit ederek sınır sorunu Milletler Cemiyeti tarafından çözüme kavuşturuluncaya kadar her iki ülke arasındaki çatışmalara son verilmesini istemiştir. Bu arada Milletler Cemiyeti bir komisyon oluşturarak bölgede inceleme yapmıştır. Komisyonun amacı bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını belirlemek ve ardından bir halk oylaması yaparak bölge halkının asıl niyetini belirlemektir. Bu arada İngiltere 13 Şubat 1925'te Şeyh Sait liderliğinde Güneydoğu

⁴⁴ Ali Naci Karaçam, *Lozan*, 5. Baskı, Milliyet yay., İstanbul, 1971, s. 63.

⁴⁵ Abdülhaluk Çay, “Irak Türkleri”, *Fuzuli*, S.4-5 (Temmuz-Ağustos 1987), s.31.

Anadolu bölgesinde bir isyan çıkartmıştır. Buna paralel olarak Musul ve Kerkük'te İngiliz Hava kuvvetleri Türkiye yanlısı aşiretlere yönelik hava hareketleri düzenlerken, Kral Faysal da bölgede Milli Müdafaa Komiteleri kurarak İngiltere lehinde propaganda yapmaya başlamıştır. Komisyon çalışmalarını 16 Temmuz 1925'te tamamlamıştır. Hazırlanan raporda her iki ülkenin iddiaları yer almış, takiben coğrafi, tarihi, ekonomik, stratejik ve siyasi başlıkları altında bu görüşleri incelemiştir. Halk oylaması yapılamamıştır. Görüşmelerde Türk tarafı daha önceki görüşlerinde ısrar ederek Musul'da bir halk oylaması yapılmasını istediye de İngiltere bu talebi de daha önce Lozan'da yaptığı gibi “*bölgede yaşayan halkın cahil olduğu ve sınır işlerinden anlamadığı*” gibi küstah bir gerekçeyle kabul etmemiştir⁴⁶.

Raporun sonuç bölümünde aksini iddia etmedikleri sürece Musul'un hukuken Türk hâkimiyetinde olduğu vurgulanırken, Irak'ın Musul üzerinde hiç bir hakkının olmadığından söz edilmiştir. Buna rağmen Milletler Cemiyeti 16 Aralık 1925'te Musul'un Irak'ın mandasına verilmesini kararlaştırmıştır.

Bu dönemde İstiklal Savaşı'ndan yorgun ve bitkin çıkan Türkiye, devrim ve kalkınma hareketlerine girişmiştir. Yeni bir savaş Türkiye'nin bu çalışmalarını süresiz olarak geri bırakabilecektir. Bu nedenle Türkiye, Irak ve İngiltere ile görüşmelere başlamıştır.

Bu görüşmeler sonucunda 5 Haziran 1926'da Ankara'da, İngiltere, Irak, Türkiye arasında “*Sınır ve İyi Komşuluk İlişkileri Antlaşması*” imzalanarak⁴⁷, bugünkü Türkiye–Irak sınırı belirlenmiştir. Bu anlaşmaya göre Irak bölge petrollerinden elde ettiği gelirin % 10'unu 25 yıl süre ile Musul üzerindeki haklarından feragat eden Türkiye'ye verecekti. Daha sonra da bu anlaşma gereğince yapılan anlaşma ile Türkiye 500 Bin İngiliz Sterlini karşısında bölgedeki petroler üzerindeki haklarının tamamından vazgeçmiştir⁴⁸.

Türkiye 5 Haziran 1926 Ankara Anlaşması ile Misak-ı Milli sınırları içinde

⁴⁶ Mehmet Gönübol, Cem Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası, (1919-1973)*, I, 5. Baskı, A.Ü.S.B.F. yay., Ankara, 1982, s.75.

⁴⁷ Reha Parla, *Türkiye Cumhuriyeti'nin Uluslararası Temelleri Lozan Montrö*, Özdilek Matbaası yay., Lefkoşe, 1985, s.35.

⁴⁸ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.117-181.

kalan Musul Vilayeti'ni Irak'a bırakmak zorunda kalmıştır. Türkiye bu Anlaşmaya gelmiş-geçmiş bütün hükümetleriyle bağlı ve saygılı davranmıştır. Ama eğer Irak devleti parçalanır ve burada yeni bir yapılanma ortaya çıkarsa, Türkiye'nin bu Anlaşma'dan doğan taahhütleri ortadan kalkar ve Misak-ı Milli koşullarına dönüş hakkı doğar⁴⁹.

Milletler Cemiyeti'nin, 16 Aralık 1925 tarihinde Musul konusunda İngiltere lehine görüş bildirmesi, Irak Türklerinde büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Türkiye'nin İngiltere ile imzaladığı 5 Haziran 1926 tarihli Ankara Antlaşması üzerine Musul bölgesi, resmen İngiliz mandası altında Irak'a bırakılmıştır. Böylece Irak Türkleri, her türlü uluslararası güvenceden mahrum olarak, kendi kaderleri ile baş başa öksüz ve mahzun kalmışlardır. Çünkü Ankara Antlaşması'nda Irak'ta kalan Türklerin kültürel veya siyasi yönden yararlanacakları hiçbir madde yer almamış, Türk halkının menfaatleri söz konusu edilmemiştir⁵⁰. Irak Türklerinin önünde artık iki seçenek vardı. Birinci seçeneğe göre, Lozan Antlaşması'nın 31. maddesinde belirtildiği gibi, Türk vatandaşlığını kabul edeceklerdi. Ancak antlaşmada öngörülen ve Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında ikamet eden yetişkinlere tanınan bu hakkın süresi iki yıldır ve bu süre çoktan bitmişti, ikinci seçenekte ise, 30. maddeye göre Irak vatandaşlığını kabul edeceklerdi. Antlaşmanın 33. maddesinde ön görülen ve ikamet ettikleri ülkenin dışında bir ülke vatandaşlığı seçecek olanlar, 12 ay içinde mal varlıklarına zarar gelmeden istedikleri ülkeye gitme hakkını tanıyan seçeneği, bazı aydınlar ve iş adamları seçtiyse de, çoğunluk Irak'ta kalmayı tercih etmiştir. Irak vatandaşı olarak yaşamağa devam eden Türk halkı, buna rağmen yönetimin baskılarına da maruz kalmışlardır. Irak Türkleri de sessiz duramamış, baskı ve asimilasyon hareketlerine karşı mücadele etmişlerdir. İngiliz yönetimi de, zararlı gördüğü Türk aydınlarının ileri gelenlerini, yurt dışına veya yurt içinde bir yere sürgün etmekten çekinmemiştir.

Musul'un İngiliz mandası altında Irak'a bırakılmasını, milliyetçi liderler bir türlü içlerine sindirememişlerdir. Bir İngiliz kuklası olan Faysal'ın kral olarak Irak

⁴⁹ Murat Göztoklusu, *a.g.e.*, s.236.

⁵⁰ Enver Esenkova, "İnsan Hakları Yönünden Irak Türkleri", *Devlet*, 25 Ocak 1971, s.6.

tahtına oturtulması, Türklerden başka Araplar ve Kürtler arasında da tepkilere yol açmıştır . Bu tarz duyguları yatıştırmak için Kral Faysal da, zaman zaman yurt gezilerine çıkarak, halkın sevgisini kazanmak istemiştir. 1928 yılında kral, bu gezilerinden birini Kerkük'e yapmıştır. Sevgi tezahüratı ile karşılaşacağını uman Faysal, bu ziyaretinde büyük bir hayal kırıklığına uğramıştır. Şehirde dolaşmağa çıkan Faysal, halkın protestoları ile karşılaşınca, gezisini yarıda kesmiştir. Yetkililerden, bu protestolara ön ayak olan elebaşların Kerkük'teki Sanayi Mektebi öğrencileri olduklarını öğrenince de okulu kapattırmıştır. 1909 yılında açılan ve bir meslek okulu olan Sanayi Mektebi, böylece kapanmış ve Türk öğrencileri de cezalandırılmıştır⁵¹.

1920-1932 yılları arasında Irak' ın İngiliz mandası altında bulunduğu dönemde Türkmenler baskı ve zulüm dolu bir devre yaşamışlardır⁵². Irak'ta Türkmenlere siyasi hakların tanınması 1920 yılında hükmettin ilk teşkilatında, Kerküklü bir Türkmen'in bakanlar kuruluna katılmasıyla sağlanmıştır. 1922'de Irak'la İngiltere arasında imzalanan anlaşmanın 3. maddesi gereğince, çıkartılması tasarlanan anayasada vatandaşlar arasında siyasi farklar gözetilmemesi, okullarda ana dille tahsil görülmesi teminat altına alınmıştır⁵³. Faysal döneminde hazırlanan anayasa ile Irak halkının "*Arap, Türk ve Kürt unsurlarından oluştuğu*" kabul edilmiştir. Anayasanın 14 ncü maddesi Türklerin ana dilleri (Türkçe) ile öğretim yapmalarını kabul ettiği halde buna müsaade edilmemiştir. Buna mukabil diğer bir azınlık olan Kürtler'e, çok az sayıda olmalarına rağmen Hristiyan ve Yahudi cemaatlerine dahi geniş haklar verilmiş, eğitim ve öğretimlerini kendi dilleriyle yapmalarına müsaade edilmiştir⁵⁴. Dolayısıyla 1930'lara kadar da bölgede yaşayan Türk çocukları Arapça eğitim yapmak zorunda bırakılmışlardır.

1931 yılında çıkartılan bir özel yasayla Kerkük ve Erbil gibi Türklerin çoğunluğu teşkil ettiği bölge mahkeme ve okullarında, Türkçe konuşulması serbest

⁵¹ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.197.

⁵² Mehmet Saray, *Türkiye ve Yakın Komşuları*, AKTDYK Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 2006, s.106.

⁵³ Güçlü Demirci, "Irak'taki Türkler", *Irak Dosyası*, II, Haz. Dr. Ali Ahmetbeyoğlu, TATAV yay., İstanbul, 2003, s.110.

⁵⁴ Mehmet Saray, *a.g.e.*, s.106.

bırakılmıştır. Ancak II. Dünya Savaşı başladığı yıllardan itibaren ise, Türklere verilen tüm siyasi ve kültürel haklar geri alınmış veya dondurulmuştur.

1930 yılında Irak'a muhtariyet verilmesi ile bu ülke ile Türkiye arasında ilişkiler başlamış ve 1931 yılında Kral Faysal Türkiye'ye gelmiştir. 1932 yılında iki devlet arasında dostluk kurulmaya başlamış ve aynı yılda Türkiye ve Irak, Milletler Cemiyeti'ne üye olmuştur. Yine bu yıl içinde ticari ve hukuki konuları kapsayan çeşitli anlaşmalar yapılmıştır.

1930 İngiliz-İrak Andlaşması ile Manda idaresinin sona ermesi ve Irak'ın 1932'de Milletler Cemiyeti'ne kabul edilmesi ile bağımsızlığına kavuşmasından sonra da, Irak Türkmenleri rahat yüzü görmemiş, üstelik baskı ve şiddetin dozu daha da artmıştır. 1932 istiklaliyle birlikte 70 kadar Türkmen öğretmen Arap bölgelerine sürülmüşlerdir. Yine 1932'de bütün Türk bölgesinden de her dereceli okullarda Arapça eğitim yapılması kabul edilmiştir. Böylece, Türkmen bölgesinde alfabe ve birinci sınıf dâhil Arapça tedrisat yapılmaya başlanmıştır. Bu nedenle Türkçe, ancak aile içinde konuşulabilmiştir. Türk düşmanı, İngiliz kuklası olan Nuri Sait Paşa ve 1933'de kral olan Kral Gazi dönemlerinde Türkmenlere her türlü baskı yapılmıştır. Türkmenlere değil bakanlık, genel müdürlükler dahi verilmemiştir. Harbiye'ye girmeleri bir problem olmuş, hele kurmay olmaları, asla mümkün olmamıştır. Türkmenlerin yaşadıkları bölgelere Kürt idareciler, belediyelere Kürt belediye başkanları tayin edilmiştir. Petrol şirketlerine Ermeni, Asuri, Kürtler yerleştirilirken, Türkmenler buralarda işçi bile olamamışlardır. Parayla tutulmuş, birçok yazar ve bilginler Kürt tarihi, Kürt edebiyatı gibi sözde eserler imal ederken, birçok Kürt gençleri de, Londra'ya gönderilerek orada kendilerine Türk düşmanlığı aşılanmış, döndüklerinde Türklerin başına idareci olarak görevlendirilmişlerdir. Kerkük'te çıkan petrol kelimenin tam anlamıyla bir felaket vesilesi olmuştur⁵⁵.

Türkiye Irak ilişkilerinin 1937 yılında daha ileri bir safhaya ulaşmasıyla ve özellikle bölgede barış ve güvenliği sağlamak için Türkiye, Irak, Afganistan ve İran arasında Sadabat Paktı imzalanmıştır. Bütün bu baskı ve sindirme politikalarının Irak Türklüğü'nü yok edemediği 1937 Sadabad Paktı imzalanacağı gün anlaşılmıştır. İmza

⁵⁵ Mehmet Saray, *a.g.e.*, s.107.

için Türk heyetinin Kerkük'ten geçeceği yıldırım hızıyla bütün kentte, köyde yayılmış, Kerkük'te büyük bir heyecan yaşanmıştır. 27 Haziran 1937 günü heyet gelmiş, dükkânlar kapanmış, alışveriş durmuş, genç ihtiyar herkes sokaklara dökülmüştür. Irak hükümeti şaşkın halkı dağıtmak için çareler aramaktayken, atlı polisler toplananları dağıtmaya hazırlanırken, herkeste Türklüğe bağlı derin ifade ve heyet üyelerinin birçoğunun gözleri yaşarmıştır⁵⁶. Heyet, İstasyon Oteli'nde misafir edilmiş, halk istasyon çevresinde sabahlamış, o gece birçok kişi tutuklanmış, işkence görmüş ve sürülmüştür⁵⁷.

Türk Heyeti'nin Kerkük'e gelişi acı ve tatlı hatıralarla dolu bir tarih başlangıcı olmuştur. Türk heyetiyle birlikte Kerkük'e gelen Türklerin tezahüratını gören Nuri Sait Paşa, Bağdat'a dönüşte verdiği raporda, geçmişte Abbasiler'in Türklerin nüfuzu altına girdiği gibi, Türklerin Irak'ı ele geçirebileceklerini dolayısıyla daima baskı altında tutulmaları gerektiğini belirtmiştir. Bu tarihten sonra, Türkiye'den gelen hiçbir Türk heyeti Kerkük'e sokulmamıştır. Bu arada da yüzlerce Türk aydını Kerkük'ten Irak'ın güneyine sürülmüş, Türk gazetecilerinin Irak'a sokulması yasaklanmıştır. Musul Meselesi 'nin hallinden sonra yeni bir katliamla karşılaştılar. 1946 yılında Kerkük'lü işçiler polis kuvvetleri tarafından yaygın ateşine tutulmuşlardır. “*Gavurbağı Katliamı*” diye anılan bu katliamın neden yapıldığı hala meçhuldür. Aslında Türk düşmanlığını politika edinen Iraklılar için sebep önemli değildir. Kendi diliyle eğitim öğretim yapamayan Türkler, 1947'den sonra kendi aralarında, evlerde bir okuma-yazma seferberliği başlatmışlardır⁵⁸.

Sadabat Paktı'nın kurulması sonrası Ortadoğu'yu tehdit eden Sovyet tehlikesi karşısında bölge ülkeleri arası yeni bir ittifaka ihtiyaç duyulmuştur. ABD ve İngiltere tarafından, zengin bir petrol ülkesi olan Irak ve İran ile stratejik önemi haiz Pakistan'ın bir Pakt etrafında toplanmaları ve buna Türkiye'nin öncülük yapması istendiği için Bağdat Paktı gündeme gelmiştir. Önce Türkiye ile Irak 24 Şubat 1955'de Bağdat Paktı'nı imzalamış, Arap ülkelerinde uyanan tepkiyi önlemek içinde İran, Pakistan ve

⁵⁶ Şevket Koçsoy, *Irak Türkleri ve Türk-Irak İlişkileri*, Boğaziçi yay., İstanbul, 1991, s. 128-129.

⁵⁷ Yaşar Canatan. *Türk-Irak Münasebetleri(1932-1959)*, Ankara, 1995, T.C. Kültür Bakanlığı yay., 1996, s. 25.

⁵⁸ Mehmet Saray, *a.g.e*, s.108.

İngiltere bu Pakta dahil olmuşlardır. Fakat bu oluşan dahi Pakt aleyhinde Arap ülkelerinde oluşan tepkiye mani olamamıştır. Bunu fırsat bilen Sovyetler Birliği Mısır'a ve Suriye'ye sızmaya muvaffak olmuştur. Bu ise, 1956'dan itibaren Orta Doğu buhranlarının şiddetlenmesine ve bilhassa Arap-İsrail savaşlarının başlamasına neden olmuştur⁵⁹.

Bağdat Paktı'nın imzalanacağı duyulduğunda, buna en fazla sevinen Irak Türkleri olmuştur. 1953 yılında Tevfik İleri başkanlığında bir Türk heyeti Bağdat'ı ziyaret etmiştir. Program gereği, heyet Kerkük'e de uğrayacağı için tanınmış Türk aydınları emniyetçe bir gün önceden tezahürat yapmamaları hususunda uyarılmıştır. Fakat Türk heyeti Kerkük'e vardığında büyük bir tezahüratla karşılaşmıştır. Ertesi gün heyet Kerkük Lisesi 'ni ziyaret etmiştir. Ancak Irak'ın şimdi güçlü olan Türkiye'ye ihtiyacı olduğu için Türklere baskı yapılmamış sadece baskı geçici olarak ertelenmiştir.

Bağdat Paktı'nın imzasından sonra Türkler'e yapılan baskılar artmış, bu arada Kürtler büyük serbestlik içinde, Komünist Parti etrafında teşkilatlanmışlardır. Kürtler'in en çok şımartıldığı devrin Bağdat Paktı zamanında başladığı söylenebilir. Buna sebeplerden biri de Amerika'luların Kürtler'i himaye etmesi olmuştur⁶⁰.

İngiliz danışmanları nezaretinde hazırlanan 1925 anayasası, 1943'te önemli ölçüde değiştirilmekle birlikte 1958'e kadar yürürlükte kalmıştır. 14 Şubat 1958'de Irak, Ürdün'le Arap esasına dayalı bir federasyon kurmuştur. Bu federasyon anayasası ise, federasyonu oluşturan ülke vatandaşlarına ırk ve din farkı gözetilmeksizin BM İnsan Hakları Beyannamesi'nde yer alan tüm hakların verileceği belirtilmiş, ancak federasyon kurulduğu yılın Temmuz ayında General Kasım'ın Irak'ta iktidarı ele geçirmesi ile sona ermiştir.

Irak'ta 14 Temmuz 1958'de yapılan kanlı ihtilalle krallık devrilmiş, yerine cumhuriyet ilan edilmiştir. İhtilali yapan Abdülkerim Kasım ihtilalde Kürtlere dayanmıştır. Kürtler önemli mevkilere getirilmiş, oldukça nüfuz elde etmişlerdir. Hatta, on yıl önce Rusya'ya kaçan Kürt liderlerinden Molla Mustafa Barzani, Kasım'ın isteği

⁵⁹ Yaşar Canatan, *Türk-İrak Münasebetleri(1932-1959)*, Ankara, 1995, s. 62-72; Şevket Koçsoy, *Irak Türkleri ve Türk-İrak İlişkileri*, s. 89-106.

⁶⁰ Mehmet Saray, *a.g.e.*, s.109.

üzerine 7 Ekim 1958'de Bağdat'a dönmüştür. Barzani'nin Irak'a dönmesi Kürtler arasında sevinç uyandırmış, taşkınlıklar yapmalarına yol açmış ve Türklere karşı kin ve nefretlerini uyandırmıştır. Kasım'ın darbesi ile 26 Temmuz 1958'de geçici bir anayasanın yürürlüğe girdiği ilan edilmiştir. Bu anayasada da azınlıklara haklar tanınmıştır. Buna göre Türkler, Bağdat radyosunda günde yarım saatlik Türkçe radyo programı yapma ve “*Kardaşlık*” adında bir dergi çıkartma fırsatı bulmuşlardır. Türklerin elde ettiği kültürel haklar, sadece bunlarla sınırlı kalmıştır.

Musul' da 1959 Mart'ında Yarbay Abdülvehap el-Şevvaf bir isyan hareketinde bulunmuştur. Bu isyan, Kominist Kürtler'ce ve Musul'un havadan bombalanmasıyla bastırılmıştır. Daha sonra Kerkük'te önemli mevkideki memurlar ve erat da dâhil bütün astsubay ve subaylar görevlerinden ve Kerkük'ten uzaklaştırılmışlar, adeta ileride yapılacak Türk katliamına hazırlık yapılmıştır. Bu, bütün Türkleri endişe ve korkuya sevketmiştir.

Türkler, azınlıklara verilen hakların tam olarak uygulanması bir yana ihtilalin birinci yıl dönümünde yaşama hakları dahi ciddi tehlikelere maruz kalmıştır. 14 Temmuz 1959 tarihinde, Cumhuriyet'in birinci yıl kutlamalarında Kerkük Türkleri de sokaklara dökülmüşler, bunu fırsat bilen komünist Kürtler Türklere saldırarak Türk katliamını başlatmışlardır. Daha sonra Türk lider ve ileri gelenleri (Ata Hayrullah, İhsan Hayrullah gibi) teker teker evlerinden alınarak öldürülmüş ve cesetleri araçlara bağlanarak sokaklarda sürüklenmiştir. Öldürülen Türklerin cesetleri elektrik direklerine asılmıştır. Bazı Türkler de diri diri toprağa gömülmüş, bazıları ise farklı yönlerden giden araçlara bağlanarak parçalanmıştır. Bu katliam üç gün devam etmiştir. Bu katliamda masum ve silahsız 33 Türk, Türkiye'nin gözü önünde ve burnunun dibinde öldürülmüştür.

Bu katliamdan sonra Kasım, tepkiler karşısında katliamdan sorumlu tuttuğu komünistleri tutuklamaya başlamıştır. Tutuklananlar mahkeme edilerek hapsedilmiş, Fakat Kürtlerden çekinildiğinden idamlar yapılamamıştır. 1963 darbesiyle birlikte Abdüsselam Arif, hapisanesindeki bütün koministleri idam ettirmiştir.

Kerkük katliamı karşısında başta Rusya olmak üzere kominüst ülkeler katliamı desteklerken, hür dünya basını ve Türk basını katliamı lanetlemiş, fakat Türk hükümeti

etkili bir girişimde bulunmamıştır⁶¹. Bu dönemdeki Türk Dışişleri Bakanı F. Rüştü Zorlu, Irak'ın Ankara Büyükelçisini makamına çağırarak benzer olayların tekerrür etmemesi hususunda teminat almış; 25 Temmuz 1959'da yaptığı basın toplantısıyla da Kerkük katliamı müsebbiblerini sadece şiddetle kınamakla yetinmiştir.

Türkiye ile Irak ilişkilerinin en dostane görüldüğü günlerde dahi Kerkük Türklerine yönelik Irak yönetiminin uyguladığı zulüm ve baskı politikası aynen sürmüştür.

1960 yılında Irak Türkmenlerinin kültürel varlığını savunan “*Türkmen Kardeşlik Ocağı*”nın kurulmasına izin verilmiştir⁶². 1963 yılında Irak'ta bir iktidar değişikliği daha meydana gelmiştir. General Abdülselam Arif, Kasım'ı devirerek yönetime el koymuştur. 1963 ile 1968 yılları arası süreçte Türkler, rahat bir nefes almışlardır. Siyasi baskılar azalmış ve Türkiye'yi ziyaretleri kolaylaşmıştır. 1968 yılında Kerkük Televizyonu'nda Türkmençe yayın hakkı tanınmıştır⁶³.

Bu arada Temmuz 1968'de, Abdülselam Arif'in kardeşi Abdurrahman, bir askeri darbe ile yönetime el koymuştur. Baas Partisi, azınlıkların desteğini kazanabilmek amacıyla onlara 24 Ocak 1970'de bazı haklar tanımıştır. Bu durumdan faydalanarak Türkler, çoğunlukta buldukları bazı yörelerde Türkçe eğitim veren 48 ilkokul açmışlardır. Bu gelişmeler Türkiye tarafından da memnuniyetle karşılanmış ve Irak hükümeti ile varılan bir anlaşma ile Ankara'da Irak ve Kerkük'te ise Türk Kültür merkezleri açılmıştır. Böylece binlerce Kerkük'lü Türkün Türkiye Türkçesi ve alfabesini öğrenmeleri mümkün olabilmıştır. Tanınan bu haklar tam olarak uygulanmamış, 1970 anayasası ile durumda çok fazla bir değişiklik olmamıştır. Bunun sepepleri, Irak yönetimlerinin tutumu ve Irak Türklerinin sahipsiz ve birlik halinde hareket etmemelerinden kaynaklanmıştır.

24 Ocak 1970 tarihli devrim komuta konseyi, Irak Türklerinin varlığını ve haklarını tanımalarına rağmen İlkokullarda Türkçe eğitim, edebi yayın ve edebiyatçılar birliği kurulması gibi imtiyazlar bir yıl geçmeden uygulamadan kaldırılmıştır. 1971

⁶¹ Mehmet Saray, *a.g.e.*, s.110.

⁶² Güçlü Demirci, *a.g.e.*, s.111.

⁶³ Meşkure Yılmaz Börklü, “Lozan Sonrası Irak Türklerinin Durumu ve Genel Problemleri”, *Bilig*, S.15(Güz 2000), s.15-32.

yılından itibaren Irak'taki Türklere uygulanan sindirme ve asimilasyon politikaları hız kazanmıştır. Hiçbir savunma hakkı verilmeden yüzlerce Türkmen devrim mahkemeleri tarafından idama mahkum edilmiş veya tutuklanmışlardır.

1974 yılında Ahmet Hasan El-bekir Cumhurbaşkanı olmasına rağmen yönetimi Saddam Hüseyin ele geçirmiş ve Türkler aleyhine birçok değişiklikler yapılmıştır. Bunlardan ilki Kerkük'ün isminin "*El-Tamim*" olarak değiştirilmesidir. Bu bölgede yaşayan Türklerin sadece Araplara gayrimenkul satabilmesine izin verilmiştir. Sayıları onbinlerle ifade edilebilecek Bedevi ve Arap, bölgeye getirilerek iskân edilmiştir. Saddam'ın doğum yeri olan Arap şehri Tikrit, il yapılarak Kerkük'ün iki önemli ilçesi Tuzhurmatu ve Kifri buraya bağlanmıştır. Türkler'in çoğunlukta bulunduğu yerleşim birimlerinin Araplaştırılması ivme kazanmıştır. Açık yerlerde ve telefonla bile Türkçe konuşulması yasaklanmıştır.

1978 ile 1980 yılları arası dönemde Irak Türklerine karşı baskı ve asimilasyon politikasını uygulama görevini üstlenen Saddam, Türklerin bölgeden uzaklaştırılması ve Türkiye'ye göç ettirilmesinde oldukça başarılı olmuştur. Arkasından Irak Türkleri, 1980'li yıllarda da artarak devam eden baskı ve zulümlere maruz kalmışlardır. Irak yönetiminin Türklere yönelik asimilasyon politikasının sonucu Ocak 1980'de Irak Türklerinin önde gelenlerinden Emekli Albay Abdurrahman, Doç. Dr. Necdet Koçak, Binbaşı Halit Akkoyunlu ve İşadamı Adil Şerif, Türkiye'ye casusluk yaptıkları iddiası ile idam edilmişlerdir. Bağdat hükümeti, 1959'dan beri Irak Türklerinden hiç kimseyi idam etmemiştir. Mahir Nakip, Saddam'ın üç Kerkük'lü Türkü idam ettirmedeki amacının Türkiye'nin soydaşları konusunda tepkisini ölçmek olduğunu ve Türkiye tepki göstermemesi üzerine bu idamların 8 yıl süren İran - Irak savaşı esnasında sıkça tekerrür ettiğini belirtmiştir. Binlerce Türk cepheye bir hiç uğruna can verirken, yüzlerce Türk de Bağdat zindanlarında işkence altında öldürülmüştür⁶⁴.

⁶⁴ Meşkure Yılmaz Börklü, *a.g.m.*, s.15-32.

C- IRAK'TA TÜRKMENLERİN ETNİK DURUMU VE YERLEŞİM BÖLGELERİ

1- Irak'ta Etnik Yapı

Irak 437.072 kilometrekarelik bir alan üzerinde kurulmuş bir devlettir. Nüfusu 2003 yılı tahminlerine göre yaklaşık 24 milyon kişidir ve ülke nüfusunun %69'unu Araplar, %15'ini Kürtler, %13'ünü Türkler ve %3'lik kısmını ise diğer Yezidi, Nasturi, Subbi, Ermeni ve Asurî gibi etnik guruplar oluşturmaktadır. Bu oranlar değişik kaynaklarda özellikle Arap ve Şii nüfusu bakımından farklılık göstermektedir. Irak'ta yaşayan nüfusun % 63'e yakını Şii mezhebine mensuptur. Bu mezhebin büyük kısmı Araplardan oluşmaktadır⁶⁵. Bu grupların yerleşim bölgeleri, günümüze kadar uzanan savaşlar ve çatışmalar bakımından jeo-stratejik bir öneme sahiptir. Irak için iki önemli yer altı kaynağı petrol ve doğalgazdır. Bu rezervlerin zenginliği ve dolayısıyla büyük devletlerin bu bölgeye yönelen dikkatlerinin ve bölgedeki etnik kaynaşmanın nedenini oluşturmaktadır. Bölge, dünya petrol rezervlerinin % 10'una sahiptir. Toplam petrolerin % 20'si ise kuzeydedir.

Kuzey ve kuzeydoğuyu Sünni Arap, Kürt ve Türkmenlerin, orta ve batı Irak'ı Sünni Arapların, güney ve güneybatı bölgesini Sünni ve Şii Arapların, doğu ve güneydoğu bölgesini ise tamamen Şii Arapların oluşturduğu bilinmektedir.

Türkmenlerin Irak içerisindeki ana yerleşim merkezleri Musul, Erbil, Kerkük, Selahattin ve Diyala gibi iller ve bu illerin kasaba ve köyleridir. Türkçe konuşan Türkmenler Türkmence ağız farklılıkları yazı diline yansımamıştır. Türkmenler %100'e yakın bir oranla Müslüman'dır, küçük bir oranda Hıristiyandır. Türkmenler arasında tahmini olarak 20 bin kişinin Hıristiyan dinine mensup olduğu bilinmektedir. Hıristiyan Türkmenler Kerkük'ün kalesinde oturmaktadırlar⁶⁶.

Türk nüfusunun büyük çoğunluğunun Sünni mezhebine ait olmasına karşın, Şii mezhebine mensup olanların sayısı da küçümsenecek kadar az değildir. Türkmenlerde

⁶⁵ Güçlü Demirci, *a.g.m.*, s.91.

⁶⁶ Güçlü Demirci, *a.g.m.*, s.91.

Şii mezhebine mensup olanların oranı % 32 civarında tahmin edilmektedir⁶⁷. Şii Türkmen oranı farklı kaynaklarda % 23 ile % 50 arası gösterilmektedir. Ancak Türkler arasında mezhep ayrımcılığı hiçbir zaman yapılmamış, Türk kimliği her zaman ağır basarak farklı mezhepler arasında evlilikler yapılmış, bu farklılıklardan dolayı günümüze kadar aralarında herhangi bir ihtilaf yaşanmamıştır.

Kürtlerin Kardo, Halti (Hitit-Hati Türklerden kopmuş Halti Türkleri) ve Gürcülerle ilişkili, Arap kökenine bağlı, İran soyundan ve Orta Asya'dan göç ile gelmiş, Turanî soydan bir Türk boyu oldukları savları ileri sürülmektedir. 1922-1924 yılları arasında Irak hükümetince yapılan sayıma göre Irak'ta yaşayan Kürtlerin nüfusu 494.007 olarak belirtilmiştir. 1980 yılı itibarıyla Irak-İran Savaşı ve Körfez Krizi çıkmadan önceki Irak'taki Kürt nüfusu 3.105.000 olarak belirtilmektedir. Bölgedeki BM görevlilerinin araştırmalarında da nüfusun 3,5-4 milyon civarında olduğu söylenmektedir. Bölge, halk arasında "Sorani" ve "Bahdini" olarak tabir edilen iki farklı kısma ayrılmaktadır. Zap suyunun doğusu "Sorani", batısı ise "Bahdini"dır. Dilleri Farsça, Arapça ve Türkçe'nin yanı sıra Latin dillerinin özelliklerine sahiptir. Çoğunluğu Sünni Müslüman olan Kürtler, Kuzeyde yerleşiktirler. Talabani ailesi, Kerkük civarında yerleşik Kadiri tarikatındandır. Barzani ise, Musul, Duhok ve Erbil civarında yerleşik yarı göçebe Nakşibendî tarikatındandır. Kürtler aşiretler halinde yaşayan bir toplum yapısına sahiptir. Aşiretlik kavramı gelişmiş ve feodal bir yapıya sahiptir. Kürtlerin siyasi yapıları büyük önem taşımaktadır. Bölgede gerçekleştirilmek istenen faaliyetlerin bu grup üzerinde yoğunlaştığı bir gerçektir.

Asurîlerin kökenleri M.Ö. 2500 yıllarına dayanmaktadır. Kerkük şehri Asurlar tarafından kurulmuş, Musul ise yine bu medeniyetin dini merkezi olmuştur. Asurî, Süryani ve Arami olarak da bilinirler. Bugün de Kuzey Irak'ta yaşayan Mezopotamya'da yaşamış bir halktır. Asurîlerin 1986 yılı nüfusları 133.000 olarak bilinmektedir. Genel nüfus içerisinde %3'lük bir oranla 546.000 civarında bir nüfusa sahip olduğu yapılan bir araştırmadan anlaşılmaktadır. Birleşmiş Milletler'e (BM) göre ise 1.000.000 nüfusa sahiptirler. Genelde kuzey doğuda toplanmış olup, Duhok, Erbil, Kerkük, Zaho, Nahla ve Sülemaniye ve civarında yerleşiktirler. Konuştukları dile

⁶⁷ Güçlü Demirci, *a.g.m.*, s.91.

“Süryanice” ve “Doğu Aramca” denmektedir. Asuriler, Keldani, Nestoryan, Suriye Ortadoks ve Katolik kiliselerine mensup Hıristiyan dinindendirler⁶⁸.

2- Irak'ta Türkmen Nüfusu

Türkmenlerin nüfusu, çeşitli sebeplerden dolayı Irak yönetimi tarafından gizli tutulmuştur. Başka bir deyişle Irak Türkmenlerinin nüfusu, Devletin asimilasyon politikası doğrultusunda, diğer etnik gruplar gibi gerçek ve tarafsız bir sayımla ortaya konmamıştır.

Irak'ta Türkmenler arasından çıkan ve şiir, edebiyat, dil, bilim, sanat, müzik, spor dallarında, ayrıca askerî alanlarda ve havacılıkta çok ciddî elemanlar yetiştiren bu topluluğun nasıl olur da yok denecek kadar bir azınlık arasından çıktığı çelişkinini kimse gündeme getirmek istememiştir⁶⁹.

Günümüzde ise, Irak Türkmenleri Koalisyon güçlerince oluşturulacak ve oluşturulmakta olan, gerek yerel ve gerekse genel yönetim çatısında nüfusları oranında temsil hakkını elde edememe problemi ile karşı karşıyadırlar. Türkmenlere nüfusları oranında temsil hakkı verilmemesinin tek nedeni kuşkusuz koalisyon güçlerinin Türkmen nüfusu hakkında yanlış bilgilendiriliyor olması değildir. Bu tercihin altında koalisyon güçlerinin siyasi tercih ve planlarının yattığı da göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. Türkmen siyasi kuruluşları, bu haksızlığın giderilmesi için Irak'ta demokratik seçimler yapılmadan önce, BM ve tarafsız medeni devletlerin gözetiminde adil bir nüfus sayımı yapılması gerekliliğini her fırsatta dile getirmektedir.

Türkmen nüfusunu çarpıtma konusunda Erşat Hürmüzlü “*Türkmenler ve Irak*” adlı kitabında şunları ifade etmektedir; “...*Türkmen nüfusunu çarpıtmanın en bariz örneği, Lozan antlaşmasından önce İngiltere ile Türkiye arasında cereyan eden müzakerelerde ortaya çıkmıştı. Bilindiği gibi İngilizlerin baş delegeşi Lord Curzon, Musul vilayetinde Türkmenlerin sayısını az göstermekte akıl almaz yöntemlere başvuruyordu. Curzon İngilizlerin bölgeyi karış karış dolaşan İngiliz subaylar tarafından*

⁶⁸ Savaş Karakaplan, “Irak Dosyası”, <http://www.mysite.irakturkleriky.d.sitemynet.com.tr/>.

⁶⁹ Erşat Hürmüzlü, *a.g.e.*, s.81-82.

1920 yılında yapılmış olan çok dikkatli ve sağlam sayım sonuçlarına sahip olduklarını iddia ederek, vilayetin her tarafını dolaştıklarını ve her şehrin, köyün ve mahallenin kayıtlarını tuttıklarını ileri sürmüştü. Türk tarafının delegasyon başkanı İsmet Paşa, sunduğu belgelerle Musul vilayetinde sadece Türkmenlerin 146.960 kişiye ulaştıklarını belgelemeye çalışırken, Lord Curzon bu sayının belirtmiş olduğu gerekçelerle ancak 66.000 olduğunda ısrarlı olmuştur.

Lord Curzon'un rakamlarını alarak, buna Musul vilayeti dışında yaşayan, mesela Diyala ilçelerinde ve merkezi hükümetin karargâhı olan Bağdat'ta yaşayanlar için buna %10, yani sadece 6000 kişinin azıcık üstünde bir rakamı ilave edersek ve nüfus artışı için o zaman kabul edilmiş olan 1950 yıllarına kadar % 3,4 ve 1950 den sonra % 3,2 oranını hesaplırsak, Lord Curzon'un kabullerine göre Türkmenlerin 1957 yılı nüfuslarının 254.676 olması gerekirdi. Tam adedi saklamakta en çok çıkarı olanların rakamını ele alsak dahi, bu rakamla sonuçlanan nüfus, nasıl oluyor da Irak hükümeti tarafından 136.800 olarak kayda alınıyordu. Bunu dikkatli gözlerin hepsi anlamakta güçlük çekti.

Gerçekleri yansıtmayan rakamlar olsa dahi, Lord Curzon'un rakamlarını olduğu gibi alırsak, bu rakamın 2002 yılı sonunda 884.710 olması gerekir. Peki nasıl oluyordu da bazıları, maksatlı literatürlerinde Türkmenlerin 250.000 kişiyi aşmayacaklarını iddia edebiliyor: Burada sormak gerekiyor, acaba Türkmenler yüz binlerce kişiyi kaybettikleri bir toplu soykırımına mı uğradılar? Bugün Irak'ta herkes, mesela katıksız Türkmen olan Telafer ilçe merkezinde 250.000 Türkmen'in yaşadığını ve bunlara Musul civarındaki köylerde barınan ve sayıları yaklaşık olarak 50.000 kişi olan vatandaşları da ilave edersek, bu rakamları telaffuz edenlerin gerekçesini anlamakta güçlük çekilir. Kaldı ki mesela Kerkük, Erbil, Kifri, Tuzhurmatu, Tavuk, Tazehurmatu, Altunköprü, Karatepe, Hanekin ve Mendeli'deki Türkmenlerin durumunu ve konumunu da ilave edersek, çok açık bir şekilde bu mesnetsiz rakamların ne anlama geldiği ortaya çıkar.

İngiltere hükümetleri ve bunların paralelindeki belirli amaçlarla bölgeye yerleştirilen politikacı, yazar ve gazeteciler kendi rakamlarıyla çelişkili olsa dahi, ellerinden geldiğince bu rakamları minimale indirmeyi hep sürdürdüler.

Manda idaresi zamanında Irak'ta bir kaç sene yaşayan Luid Dolberan'ın 'Mandadan Özgürlüğe dek Irak' kitabına bakacak olursak, manda rejiminin sona erdiği 1932 yılında Türkmenlerin sayısı 60.000 kişidir. Dolberan, Türkmenlerin adedini az göstermekle yükümlü olan Lord Curzon'un 1920 yılı için verdiği 66.000 rakamından da az gösterdiği Türkmenlere acaba ne oldu da başkaları, mesela Araplar, Kürtler ve Hıristiyanlar çoğalırken bunlar hep nüfus kaybetti diye kendisine hiç sorma lüzumu hissetmedi mi?...”⁷⁰

Ansiklopedik bilgilere göre, Cambridge Üniversitesi yayını olan “*Dünyanın Yöresel Mimarîsi Ansiklopedisi*” adlı eserin Kerkük (Kerkük) maddesi, Kerkük'te çoğunluğun Türkmen olduğunu ve Irak'ta Türkmen nüfusunun 2,5 milyonun altında olmadığını yazmaktadır⁷¹.

Mısırlı yazar Dr. Hasan Bekir Ahmet ise, “*Arap-Türk İlişkilerinin Bugünü ve Geleceği*” adlı kitabında, Irak Türkmenlerinin nüfusunu 2 ile 2,5 milyon tahmin etmektedir⁷².

İngiltere'nin Göç ve Tabiiyet İdaresi'nin yayınladığı insan hakları raporu, Türkmenlerin yoğun olarak Kerkük'te, ayrıca Musul, Erbil ve Diyala'da yaşadıklarını, bunların bazı kaynaklarca 300 bin kişi oldukları, ancak gerçek sayılarının 2 milyondan az olamayacağını bildirmektedir. Rapor, Türkmenlerin temel hak ve hürriyetlerinden yoksun olarak yaşadıklarına temas etmektedir. Renhard Fischer ise, Berlin Üniversitesi'nden yüksek lisans diplomasını almak için sunduğu “*Irak Türkmenleri*” tezinde, Irak'ta en önemli Türkmen yerleşim bölgesinin Kerkük olduğunu, bu şehrin sadece bir kültür merkezleri olmakla kalmayıp, Türkmenlerin en yoğun nüfusunu içerdiğini yazmaktadır.

Aslında herhangi bir vatandaşın veya etnik toplumun hakkı çoğunluk veya azınlık hesabına göre yapılmamalıdır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi, Irak anayasaları hiç bir zaman bir üstün ırk ve azınlıklar prensibini kabul etmemiş, tersine dini, dili ve kökeni ne olursa olsun, bütün vatandaşları eşit ve millî haklarını kullanmaya ehil olarak

⁷⁰ A.g.e., s.83.

⁷¹ A.g.e., s.97.

⁷² A.g.e., s.94-95.

görmüştür. Artık herkesin bildiği gibi, bu konu anayasal hak konusu olmaktan çıkmış, uluslararası kabullerde ve insan hakları bildirgesinde olduğu gibi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun çeşitli karar ve belgelerinde de açık olarak hükme bağlanmıştır. Buna göre konuyu inceleyecek olursak, Kürt aydınlarının abartılı bir şekilde Türkmenlerin nüfusunu az göstermeye kalkışmaları karşısında kabul ettikleri birkaç yüz bin nüfusu da, şu anda BM'e üye özgür bazı devletlerin nüfusunun altında değildir. Bu gibi ülkelere Arap Körfezi'nde, Avrupa ve Afrika'da da rahatlıkla rastlamak mümkün olduğu gibi, son zamanlarda eşit konumlarda AB'ne üye olan ve nüfusu yüz binleri aşmayan ülkelerin Almanya, İtalya ve Fransa gibi yoğun nüfus kitlelerine sahip ülkelerle aynı yetki ve yükümlülüklerle sahip oldukları görülmektedir⁷³.

Irak hükümetinin, Türkmenlerin sayısı hakkında telaffuz ettiği en düşük rakam 136.800'dür. 1957 yılında, Irak'ta yaşayan halkların etnik yapısına dayalı olarak yapılan nüfus sayımından sonra açıklanan bu rakamın, gerçekleri yansıtmaktan çok uzak olduğu açıktır. Anlamsız olduğu kadar gerçekleri de çarpıttığı halde bu rakam, birçok yazar ve araştırmacı tarafından temel alınarak kullanılmıştır. Hatta resmî makamlar da, zaman zaman bu rakamı kullanarak, Türkmenleri az ve önemsiz gösterme yoluna gitmişler ve böylece gerçekleri saklamağa çalışmışlardır⁷⁴.

Bugüne kadar Irak'ta beş nüfus sayımı yapılmış ve Iraklı yetkililerce sadece genel nüfus sonuçları açıklanmıştır. Buna göre;

1927'de 2.968.000

1947'te 4.816.000

1957'de 6.340.000

1965'te 8.097.000

1987'de 16.100.000'dür.

Kerkük'ün nüfusu 1947 sayımında 286.005 (nüfusun %5,9'u), 1957 sayımında 388.939 (nüfusun %6'sı), 1965 sayımında 473.626 (nüfusun 5,8'i), 1977 (1975-1977 arası Kerkük'ün alanı 19.543 km'den 9.426 km'ye düşürülmüştür) sayımında 495.425

⁷³ A.g.e., s.83-84.

⁷⁴ A.g.e., s.81.

(nüfusunun % 4,15'i)'dir. 17 Ekim 1987'de yapılan sayımda ise Iraklı yetkililerce, sadece genel nüfusun 16 milyon olduğu açıklanmıştır.

Irak Türkmen nüfusu, Irak'ın kuzeyinden itibaren Telafer, Musul, Erbil, Altunköprü, Kerkük, Tuzhurmatu, Kifri, Hanekin, Mendeli ve Bağdat'ın güneydoğusunda bulunan Bedre'ye kadar uzanan ve “*Türkmeneli*” olarak adlandırılan coğrafyaya yayılmıştır. Türkmenlerin genel nüfus içerisindeki sayısı çeşitli sebeplerden dolayı Irak yönetimi tarafından gizli tutulmuştur. Başka bir deyişle, Devletin asimilasyon politikalarının bir sonucu olarak, Irak Türkmenlerinin nüfusu, hiçbir zaman gerçek ve tarafsız bir sayımla ortaya konmamıştır⁷⁵.

Irak'ta gelmiş geçmiş iktidarların tamamı her ne kadar Türkmenlerin nüfusunu gizlemiş ve az göstermiş olsa da, Kerkük, Erbil, Musul vilayetleri, Selahattin ile Diyala'nın ilçe ve köyleri ile Bağdat'ta yaşayan Türkmenlerin nüfusunun toplamı, bize Irak'taki Türkmen nüfusunun en düşük ihtimalle 3 milyona yakın olduğunu ispatlamaktadır.

Bugüne kadar Irak'ta yayınlanan bütün istatistikî çalışmalar, Irak yetkililerinin tutumu gereğince, gerçek dışı rakamlardan meydana gelmiş olup söz konusu çalışmalarda, Irak'ta yaşayan Türkmenler, genel nüfus içinde % 2'lik bir oranla gösterilmiştir. Dolayısıyla yabancı araştırmacılar yayınladıkları eserlerinde ve özellikle ansiklopedilerinde hep bu yanıltıcı kaynaklara dayanmışlardır. İşin en ilginç yanı Türkmen nüfusu üzerindeki hesapların ustaca yapılmamış olmasıdır. Çünkü gizlenmek istenen gözler önünde bulunan yaşayan canlı bir varlıktır. Bu nedenle Irak Planlama Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu bilgilerin ışığı altında, yönetimin iddialarını basit bir matematiksel hesapla çürütmek mümkündür.

1981 yılındaki istatistikî tahminlere göre 1.227.215 nüfuslu Musul, 402.067 nüfuslu Selahattin, 567.957 nüfuslu Kerkük, 637.778 nüfuslu Diyala ve 632.252 nüfuslu Erbil gibi Türkmenlerin yaşadığı vilayetlerdeki nüfus toplamı 3.467.269'dur. Aynı tarihli tahminlere göre Irak'ın toplam nüfusu ise 13.669.689 dur.

⁷⁵ Hicran Kazancı, “Irak'ın Hassas Dengelerindeki Türkmenler”, 2023, S.38 (15 Haziran 2004), s.44.

Irak'ta yayınlanan kaynaklarda Türkmen nüfusun % 2'lik bir oran teşkil ettiği iddia edildiğine göre, bölgede bulunan yaklaşık 3,5 milyon nüfusun sadece 274.000'i Türkmen olmalıdır. Bu da bölgeye göre % 8'lik bir oran demektir. Yani Irak'ın Türkmenlerle meskûn vilayetlerinde, her 100 kişiden 8'inin Türkmen olduğu anlamı ortaya çıkmaktadır.

1947 yılından 1987 yılına kadar geçen 40 yıllık süre içindeki sayımlarda, Kerkük nüfusunun Irak'ın toplam nüfusuna olan oranlarının ortalamasını alırsak % 5,19 oranına ulaşırız. Bu da 1987 yılı sayımlarındaki toplam nüfus ile karşılaştırıldığında Kerkük'ün toplam nüfusunun 830.400 olması gerektiği ortaya çıkar. Türkmenlerin nüfusu % 75'lik orana göre hesaplanacak olursa 622.800 rakamı elde edilir. Irak'ın 1981 yılı istatistiklerinde, elde edilen % 4,15'lik orana göre hesaplanırsa 664.000, % 75'lik orana göre ise 498.000 rakamı elde edilir ki, böylece Irak'ın % 2'lik iddiası, bırakın bütün bölgeyi, sadece Kerkük Vilayeti örneği ile dahi çürütülmüş olur.

Ayrıca, 1960'a kadar Kerkük nüfusunun % 95'inin Türkmen olduğu bilinmektedir. Ancak güdülen Araplaştırma politikası nedeniyle 1960 sonrasında binlerce Arap ailesi Kerkük'e yerleştirilmiştir. Nitekim Saddam sonrası da Kürtleştirme siyasetinin uygulanması sonucu çıkarılan Arapların yerlerine binlerce Kürt ailesi yerleştirilmiştir. Dolayısıyla Kerkük'teki ezici Türkmen yoğunluğu, Saddam sonrası dönemde aşındırılmış ve % 95'lik Türkmen nüfusu oranı % 65'e düşürülmüştür.

Bu iddiamızı ayrıca istatistiksel bir hesapla da desteklemek mümkündür. 1957 Krallık Dönemi'nde yapılan sayımda Irak'ta 500.000 Türkmen'in yaşadığı belirlenmiş ve 1959'da yayınlanan sayım sonuçlarında, Türkmenlerin sayısının 567.000 olduğu gösterilmiştir. Daha sonra bu bilgiler derhal gizlenmiştir. Irak'taki yıllık nüfus artış hızı, yapılan hesaplamalara göre % 3,5'dir. Buna göre 1997 yılında Irak'ta yaşayan Türkmen sayısı ise 2,5 milyonu aşar ki, bu da Irak'ın iddialarını başka bir yöntemle çürütmektedir⁷⁶.

Irak'ta Türkmen nüfusu ile ilgili gerçekçi değerlendirme yapan kaynaklarda 2 milyon ile 3,5 milyon arasında değişik rakamlar telaffuz edilmektedir. İstatistikî hesaplamalara göre 2003 yılı itibariyle Irak'ın toplam nüfusunun 24 milyona ulaştığı

⁷⁶ Hicran Kazancı, *a.g.m.*, s.44.

tahmin edilmektedir. Aynı istatistikî tahminler, toplam Türkmen nüfusunun da üç milyonu aşmış olması gerektiğini göstermektedir. O halde Irak toplam nüfusunun % 12 ila 13'ünün Türkmen olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu hali ile Türkmenler Arap ve Kürtlerden sonra en büyük üçüncü etnik topluluktur. Demokratik sistem içinde nüfusları oranında temsil edilmelerini talep etmeleri de en tabii haklarıdır.

3- Irak'ta Türkmen Yerleşim Bölgeleri

Irak'taki Türk nüfusu, Türkiye Cumhuriyeti'nin Irak'la sınır teşkil ettiği Hakkâri, Siirt illeri hattından başlar, Musul şehrinin kuzey doğusunda bulunan Irak'ın en büyük ilçesi konumunda olan Telafer Şehri'ni (Irak'ın Türk yerleşim bölgesinin kuzey ucudur) içine alır. Telafer'den itibaren şerit halinde devam eden Türk yerleşim bölgesi Musul'u içine alarak doğuya ve güneye doğru ilerler doğuda diğer bir Türk şehri olan Erbil şehri bulunmaktadır. Erbil 'in güneyinde Altunköprü ilçesi, güneye doğru aynı uzaklıkta da Irak Türklüğünün en büyük şehri ve Irak Türklüğünün merkezi olan Kerkük bulunmaktadır. Kerkük şehri civarında Türk yerleşim bölgesi genişler. Kerkük'ün güneyine doğru inildikçe Türk yerleşim bölgeleri Dakuk (Tavuk), Tuzhurmatu, Tazehurmatu, Kifri gibi büyük ve önemli Türk ilçeleri ve yüzlerce köyden oluşan Bayat köyleri bulunmaktadır. Ayrıca kuzeyden güneye doğru inildikçe bu tür köylere sürekli rastlamak mümkündür. Bu şerit, çoğunluğunu Türkmen yerleşim bölgelerinin oluşturduğu pek çok kasaba ve yüzlerce köyü de içine alarak Bağdat'ın 120 km doğusuna kadar ilerler diğer Türk kasabaları olan Bedre ve Mendeli'yi de içine alarak uzanır.

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde (1918 yılına kadar) Musul Vilayeti ile Kerkük Müstakil Mutasarrıflığı halinde idare ediliyordu. Erbil şehri Kerkük'e, Hanekin şehri de Bağdat'a bağlı birer kaza merkezi konumunda idi. 1957 yılından günümüze kadar gelen süreç içerisinde Irak iktidarları tarafından Türklerin yerleşim bölgelerinin idari şekilleri değiştirilerek, bölgenin demografik yapısının bozulmasına çalışılmıştır. 1957'de Türkmenlerin yerleştiği iller Musul, Kerkük, Erbil ve Diyala şehirleridir. Bağdat'ta da neredeyse Erbil şehri kadar bir Türk nüfusu yaşamaktadır. 1976'dan sonra

Irak'taki idari yapı yeniden değiştirilmiş, yeni vilayetler ortaya çıkartılarak, Irak'ın il sayısı 18'e çıkartılmıştır. Bu yapılanma da Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerin parçalanması için özellikle yapılmıştır.

Kerkük ismi aslında milattan önce yerleşim bölgesi olan bu toprakların adı olarak geçmiş, daha sonra bu ad zaman ve buraya yerleşen toplulukların dillerindeki telaffuzlarla değişerek bu günkü halini almıştır. Bu ad zaman içerisinde Irak Türklerinin bir simgesi haline gelmiştir. Kerkük'e bağlı yüzlerce Türk köyü ekim topraklarıyla birlikte Kerkük'ten kopartılarak başka illere bağlanmak suretiyle Kerkük'teki Türk nüfusunun azalmasını, ayrıca diğer illere bağlanan Türk köy ve kasabalarının bu illerde azınlık halinde kalmaları sağlanılmıştır.

Ayrıca Kerkük ve diğer Türk yerleşim bölgelerinde Araplaştırma politikası gereğince güneyden Bedevi Araplar getirilerek, özellikle de Kerkük'te yapılan bu uygulama ile bu yerleşim bölgelerindeki Türk nüfusu yoğunluğu azaltılmıştır.

Kerkük ve Erbil bölgelerinin etnik konumu birçok tartışmaya yol açtığı gibi, maalesef zaman zaman üzücü şiddet olaylarının da vuku bulmasına sebep olmuştur. Irak'ta Kürt kökenli bazı politikacıları ve aydınları, Kerkük'te hiç bir zaman Türkmen çoğunluğunun bulunmadığını ispat etmek için amansız bir çaba harcamışlar ve bu istikamette Musul Meselesi çekişmeleri sırasında tanzim edilen İngiliz kaynaklı yayınlara veya bizzat Kürtlerin yazdıkları kitaplara dayanmışlardır.

Kürt siyasî hareketleri Kerkük petrolü olmadan, ciddi bir oluşumlarının gerçekleşemeyeceğini varsaymış ve Kerkük'e yoğun g tşvik etmiştir. Araplaştırma politikası da bunun antitezini tşkil etmiş ve petrol kaynaklarını sağlama ve emniyete almak için Kerkük'n Araplaştırılması zarureti kanaatine varan Irak Hükümetleri, bir de sanal bir korkuyla Türkmenlerden maalesef hep kuşku duymuş ve tez elden bu bölgeyi Araplaştırmaya kalkışmışlardır. Kerkük'n ismini dahi Arapça Millileştirme anlamına gelen ve Petrol kaynaklarının millileştirilmesi kararına gönderme yapan "Al-Tamim" olarak değiştirmiştir. Bu arada Kerkük'e bağlı birçok Türkmen ilçesinin idarî bağlantısı Kerkük'ten koparılarak Arap oğunluklu vilayetlere verilmiřtir⁷⁷.

⁷⁷ Erşat Hrmzli, *a.g.e.*, s.85.

Iraklı araştırmacı Tamir Abdulmuhsin el-Amiri 9 ciltlik, Irak Aşiretleri Ansiklopedisi eserinde Ural-Altay dil grubuna bağlı olan Türkmenlerin el-Tamim, Kerkük, Ninava, Musul, Diyala ve Erbil ile bu şehirlere bağlı bazı ilçe, kasaba ve köylerde yaşadığını yazarak çeşitli aşiretlerine yer vermiştir. Bunların arasında; Bayat Aşireti, Kara Ulus Aşireti, Kanber Ağa Aşireti, ayırlı Aşireti, Bend Ali Aşireti, İlhanlı Aşireti, Celili Aşireti, Demirci Aşireti, şah Seven Aşireti, Deliveli Aşireti, Marağa Aşireti, Glbanı Aşireti, Yakubi Aşireti, Dakra Aşireti, Saraylı Aşireti, Vendavi Aşireti, Pir Nadar (Pir Nazar) Aşireti, Ferhatlılar Aşireti, Seyitler Aşireti, İlhanlılar Aşireti, Tatran Aşireti, Tatran Aşireti, Hatlan Aşireti, Kasaplılar Aşireti, Huskeli Aşireti, Kâhyalar (Muratlı) Aşireti, Safuk Aşireti, şeyhler Aşireti, een Aşireti bulunmaktadır⁷⁸.

Dr. Leezberg, “*şebek ve Kakailer*” adlı eserinde Karmeli, Gulami ve Sarrafın şebeklerin Türkmen hüviyetini teyit ettiklerini söylemekte ve Birleşik Amerika’nın İthaca şehrindeki Cornell niversitesi’nde 1988 yılında basılan M. Musa’nın şebeklerin Anadolu’dan göç eden Türkmenler olduklarını ve şebeklerin geleneksel kitapları olan “*Buyruk*” ve “*Menakıp*” kitaplarının da Türkmence yazıldığını tespit ettiğini yazmaktadır.

İnanırlığı şüphe götürmeyen bütün ciddî kaynaklar, Kerkük bölgesinin gerçekte bir Türkmen bölgesi olduğunu, ancak son zamanlarda Kürtleştirme veya Araplaştırma çabalarının etnik konumunu etkilemeye başladığını açıkça ifade etmektedir⁷⁹.

Herhangi bir kaynağa değinmeden önce, bu gerçeğin bizzat Irak hükümeti tarafından bahsi geçen ve 28 Ocak 1932 tarihinde Milletler Cemiyeti Konseyince kurulan komite tarafından hazırlandığı şekliyle Millet Meclisi’nin 5 Mayıs 1932 oturumunda onayladığı ve 30 Mayıs tarihinde açıkladığı bildirgenin 9. maddesinde Kifri ve Kerkük ilçesinde(Kerkük şehri) oğunluğun Türkmen olduğu ve bu bölgede Arapça’nın yanında Türkçe ve Kürtçe’nin resmi dil kabul edildiği hükme bağlanmıştır.

⁷⁸ Erşat Hrmzli, *a.g.e.*, s.87-88.

⁷⁹ Erşat Hrmzli, *a.g.e.*, s.89-90.

O zaman Türkçe'ye karşı hassasiyetin bulunduğu dönem ve ortamda Irak hükümetinin böyle bir taahhüdü kayda değer olmayan bir azınlığa vermiş olabileceği düşünülemez.

Konuyu inceleyenler, üst üste gelen Irak Hükümetleri ve kabinelerinin Arap, Kürt, Türkmen dokusunu hep kabul ettiklerini iyice bilirler. 1921 yılında ilk anayasa taslağı Arapça, Kürtçe, Türkçe ve İngilizce olarak bastırıldığı gibi İngiliz Yüce Temsilcisi 4 Mayıs 1924 tarihinde bir grup Tiyari Levi askerinin Kerkük'te yaptığı katliamdan sonra, yalnız Kerkük'te yayınlanması gerektiği için bildirisini sadece Türkçe olarak bastırmıştı. Tarihçi Abdurrazak Al-Hasani bu konuyu ele alırken o zaman Kerkük'te konuşulan lisanın Türkçe olduğunu açıklamaktadır.

1925 yılında kabul edilen Irak Anayasası, Arapça ve Kürtçe'nin yanında Türkçe olarak da basılmış ve 1931 yılında yayınlanan 74 numaralı Mahallî Lisanlar Yasası, başta Kerkük ve Erbil olmak üzere, Türkmenlerin çoğunlukta olduğu bölgelerde muhakemelerin Türkçe olarak yapılmasını hükme bağladığı gibi, Türkmenlerin tahsil gördüğü okullarda da tedrisatını kendi dilleriyle olmasını ön görmüştür. Bu hak ve güvenceler öteki temel insan hakları gibi, daha sonra gelen hükümetler tarafından rafa kaldırılmış ve bu konuda en korkunç insan hakları ihlallerinden birisi, dünya kamu oyunun gözü önünde yaşanmıştır. O zamanlar Irak Hükümetleri'nin bu gerçeği kabul ettiklerinin en bariz örneği olarak, Kerkük'te Belediye başkanlığı tarafından neşrolunan tek resmi yayın organı olan Kerkük gazetesinin Türkçe ve Arapça olarak yayınlanmış olduğunu gösterebiliriz.

Araştırmacı yazar Sati Al-Hisri Irak'ta "*Hatıralarım*" adlı eserinde 1921 yılında, o dönemin Eğitim Bakanlığı baş müşaviri görevinde bulunan İngiliz Yüzbaşı N.Varel ile olan ihtilafı ve çarpışmasını ve Eğitim Müdürü muavinliği görevini reddettiğini açıklarken, Varel'in kendisine:

"...Kerkük'e git, orada Eğitim Müdürlüğü görevini sana verelim, orada Türkçe konuşulur, sen de Türkçe biliyorsun..." dediğini hatırlatmaktadır. Varel bu önerisini Kraliyet Sarayı Başkanı Rüstem Haydar'a da tekrarlamış ve Al-Hisri'den Türkçe konuşulan Kerkük'te yararlı olabileceğini söylemiştir⁸⁰.

⁸⁰ Erşat Hürmüzlü, *a.g.e.*, s.91-92.

Irak'ın yeni tarihi üzerine pek çok araştırması ve eseri bulunan Hayri Emin Ömerî de, Irak tahtı üzerine yaşanan tartışma ve çatışmaları anlatırken Kerkük'te çoğunluğun Türkmen olduğunu yazmaktadır.

Ayrıca 1920 ayaklanması liderlerinden olan Ferik Mizher Al-Firaun, Irak'ın etnik konumuna değinirken, Arap olmayan azınlıkların ülkenin kuzeyinde sakin olduğunu, bunlardan Kürtlerin Süleymaniye ve Erbil'de, Türklerin Kerkük ilinde ve az sayıda Ermeni, Asurî ve Nasturî'nin Musul ilinde bulduklarını ifade etmektedir.

Bir başka yazar, Abdulmecit Hasip Al-Kaysi'ye bakacak olursak, 1 Haziran 2000 tarihinde Londra'da çıkan el-Hayat gazetesinde “*Asurîler*” adlı kitabı hakkında yayınlanan bir eleştiriye verdiği cevapta, kendisini tanıtırken Irak'ın siyasî tarihiyle ilgilenmesinin elli yılı bulduğunu ifade eden bu yazar, adı geçen kitabında Kerkük'ün bir Türkmen şehri olup, halkının Türk ırkından olduğunu ve kuvvetli Kürt kabilelerinin onlara yakın oturduğunu yazmaktadır.

Irak'ın etnik yapısı ve mozaik konumunu anlatan başka bir yazar da Seyyar Al-Jamil, kendi kitabında “...*Türkmenler ise Irak'ın kuzeyinde belirli yerleşim bölgelerinde yaşarlar. Yoğunlukla Diclênin doğusunda Kerkük ve batısında Telafer'i yerleşim mekânı olarak tutmuşlardır. Bu topluluk Irak'ın bazı bölgelerinde hükümlanlık kuran Türkmen devletlerinin bir bölümüdür...*” diye yazmaktadır.

Munzir Musuli ise “*Kürdistan'da siyasî ve partizan hayat*” adlı eserinde Amerikalı gazeteci William Egilton Jr'ın “*1946 Mahabad Cumhuriyeti*” kitabından alıntı yaparak, Kerkük'ün bir tartışma konusu olabileceğini ve sanki eşit olarak Türkmen ve Kürtler arasında paylaşılmış olduğunu, ancak petrol yataklarının bulunduğu batı ve kuzey-batı bölgelerinin Türkmen ve Arap köylerinden oluştuğunu yazmaktadır⁸¹.

Dr. Mecit Khudduri “*Cumhuriyet Dönemi'nde Irak*” adlı kitabında Kerkük, Altunköprü ve Telafer'e temas ederken, buraların Türkmenlerce meskun olduğunu yazmaktadır.

⁸¹ Erşat Hürmüzlü, *a.g.e.*, s.92-93.

Tanınmış Sosyolog Dr. Ali el-Verdi, Irak'ta Türkmenlerin yoğunlukla buldukları bölgelere temasla bunların Araplarla Kürtleri ayırmakta olan düz bir çizgi üzerindeki şehir ve kasabalarda yaşadıklarına temas etmektedir⁸².

Dr. Kasım el-Cümeily de Dr. İzzet Öztoprak tarafından yayına hazırlanan "*Irak ve Kemalizm Hareketi*" adlı kitabında İngiliz yetkili Henry Dubbs'in, 1923 tarihinde Kerkük ve havalisinde Türkmenlerin Faysal'ın krallığı için yapılacağı oylamayı boykot etme niyetlerinin duyulması üzerine Kerkük'ü ziyaret ettiğini, Türkmenlerin önde gelenleriyle görüşüp İngilizlerin, Türkmenlerin millî ve kültürel haklarını tanımaya hazır olduğunu ilettiğini bildirir.

Abbas el-Azzavî de, Münşi Bağdadi'nin Farsça'dan tercüme ettiği seyahat kitabında İranlı bir sorumlunun Kerkük'ten geçtiğini ve bu şehrin çoğunluğunun Türklerden oluştuğunu yazmaktadır.

Dr. Fazıl el-Ensarî, "*Irak Sakinleri*" isimli demografik çalışmasında Türkmenlerin Irakta üçüncü etnik grup olduğunu, Telafer'den Mendeli'ye uzanan hatta Araplarla Kürtleri ayırdıklarını ve Kerkük'te en büyük yoğunluklarının bulunduğunu yazmaktadır.

Iraklı yazar Mir Basri, "*Yeni Irak'ın Edebiyat Yıldızları*" adlı eserinde Irak'ta gelişen edebiyattan söz ederken, Kürtlerin Süleymaniye bölgesinde edebî eserler vermelerine karşın, Kerkük'de Türkmen edebiyatının yaygın olduğunu yazarak, Fuzûlî, Fazlî, Rizaî, Ahdî, Şemsî ve Hüseyinî ile başlayan edebiyat akımının, sadece Türkmen edebiyatı ile geliştiğini ve Hicrî Dede, Hıdır Lütfü, Naci Hürmüzlü, Mehmet Sadık ve Ahmet Faiz ile doruğa çıktığını, Kürt asıllı Şeyh Rıza Talabanî'nin de Türkçe yazmak durumunda olduğunu bildirmektedir.

Dr. Cemil Musa Naccar "*Bağdat Vilayetinde Osmanlı İdaresi*" adlı eserinde Türkmenlerin kökenlerine ve geleneklerine bağlı olan ve Bağdat'tan bahsederken vilayetin kuzeybatısında yaşayarak Kızlarbat, Hanekin, Şahraban, Mansuriye, Deli Abbas, kazaniye ve Mendeli'de yaşadıklarını, ancak ayrıca Musul vilayetinin birçok şehir ve kasabalarında da yoğun bir şekilde yaşadıklarını bildirmektedir.

⁸² Erşat Hürmüzlü, *a.g.e.*, s.93.

Stephen Hemsly Longrigg “*Irak’ın Yeni Tarihinde Dört Yüzyıl*” adlı eserinde Türkmenlerin yerleşim bölgelerini anlatarak şöyle demektedir: Türkmenlerin eski göçlerin kalıntıları Telafer’de ve uzun bir çizgi olarak Musul yolunda Deli Abbas’tan Büyük Zab’a kadar uzanmaktadır. Güzel Kerkük şehri ise son iki asırda pek değişmemiştir. Ve büyük güzergâh üzerindeki Türkmen köylerinin konumu, hatta yağmura dayalı tarımla uğraşan çeşitli köylerin konumu da hiç değişmemiştir. Türk kanının hâkim olduğu bölgelerde, Türkçe’nin ve Türk akımının bariz bir şekilde görüldüğü yerlerde, her zaman Türk ağırlığı görülmüştür. Longrigg bu kapsamda Kerkük’ü anlatırken, konuşulan dilin Türkçe olduğunu söylemektedir⁸³.

Longrigg’in başka bir kitabı, Türkmenlerin feodal olmayan ve tarımla uğraşan köylerde sakin olduklarını, başlıca Kerkük, Altunköprü, Erbil ve Kifri’de, ayrıca Karatepe, Tuzhurmatu, Tavuk ve Bağdat - Musul yolunda yoğunluk kazandıklarını, bir de Musul-Sincar yolu ortasında olan Telafer’de bulduklarını yazmaktadır. Longrigg, Musul meselesinin çözüme kavuşmasından sonra Kerkük ve Kifri’de olduğu gibi, buralara bağlı olan köylerde de Türkmenlerin bir problem yaratmadıklarını ve kendilerine oldukça fayda sağlayan mistik tutumlarını bırakmadıklarını yazmaktadır.

İngiliz yazar Sarah Garaham Brown, Kerkük bölgesinin Araplaştırılması ve Türkmenlerle Kürtlerin bölgeden göçe zorlanması çabalarının II. Körfez Savaşı’ndan çok önce başladığına temas etmekte, David Mac-Dowall ise, Musul şehrinin Arap çoğunluğuna sahip olmasına rağmen Bağdat’a uzanan yol üzerindeki bütün şehir ve köylerde Türkçe konuşan Türkmenlerin sakin olduğunu yazmaktadır.

Vladimir Minorsky, “*İhtilafli Bölge*” adlı yazısında, Musul meselesine değinirken hiç şüphe götürmüyecek bir şekilde İpek Yolu adlı tarihi yol boyunca Türkmenlerin çoğunlukta olduklarını ve Telafer, Erbil, Altunköprü, Kerkük, Tazehurmatu, Tavuk, Tuzhurmatu, Kifri ve Karatepe’de çoğunluğu teşkil ettiklerini tesbit etmektedir.

W.R. Hay “*Kürdistan’da İki Yıl*” adlı eserinde 1918-1920 arasında siyasi memur olarak yaşadığı Irak’ta Küçük Zab nehri güneyinde en önemli iki şehrin Kerkük ve Süleymaniye olduğunu, Süleymaniye Kürt şehri iken, Kerkük ve Erbil’in

⁸³ Erşat Hürmüzlü, *a.g.e.*, s.93-95.

Türkmenlerle meskûn olduğunu yazmaktadır. Hay, bu kitapta Kerkük'te çoğunluğun Türkmen olduğunu ve bu şehrin onların ana yerleşim bölgeleri olduğunu da yazıyor.

Siyasî edebiyata bakılırsa, 1958 darbesinden sonra, merkezi Kerkük'te olan 2. Tümen Komutanı Tümgeneral Nazım Tabakçalı'nın hatıralarını içeren kitaptan alınan belgelerde, o zamanki siyasî otoritenin konuya nasıl baktığı da ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki, Tabakçalı, Genel Askeri Hâkime sunduğu raporda, "...*Kerkük'te, Kürtlerle Kerkük vilayetinde çoğunluğu oluşturan Türkmenler arasındaki etnik çatışmanın çok belirgin bir durumda ortaya çıktığını...*" belirtmiştir.

Tabakçalı, ikinci bir raporunda da, 2-5 Şubat 1959'da toplanan Birinci Öğretmenler Sendikası Kurultayı'nın kararlarını eleştirirken, Kerkük'te Kürtlerin hiç bir şekilde çoğunluğu oluşturmadıklarını, aksine azınlık konumunda olduklarını ifade etmektedir.

İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nın 371/134212 numaralı bir diğer belgesi olan, 12 Ağustos 1958 tarihli ve 1286 numaralı gizli telgraf ise, Kerküklülerin genellikle Türkçe konuştuklarını açıkça ifade eden bilgiler içermektedir⁸⁴.

Konuyu derinlemesine araştıranlar, her halde Hanna Batatu'nun Irak hakkındaki kitabının 3. cildinde yer alan şu ifadelere rastlamışlardır: "...*Bir petrol merkezi olan Kerkük, Bağdat'ın 180 mil (280 km.) kuzeyindedir. Çok yakın zamanlara kadar kelimenin tam anlamıyla bir Türk şehri iken, Kürtler yavaş yavaş yakın köylerden bu şehre göç etmeye başladılar. Petrol sanayiinin gelişmesinden sonra bu göç hız kazanmaya başladı ve 1959 yılına gelince, Kürtler şehrin üçte birini teşkil etmeye, Türkmenlerin sayısı ise yarıdan biraz fazlaya inmeye yüz tuttu. Erbil gibi başka Türk şehirleri de aynı olaya şahit oldu. Erbil büyük bir şekilde Kürtleşmeye başladı ve değişiklik barışçı bir şekilde cereyan etti. Kerkük'teki durum ise farklıydı; oradaki halk daha dirençli olarak, Türkiye ile sıkı kültürel bağlarını koruyup, etnik hüviyetlerini daha şuurlu olarak perçinleştirdiler...*"

Son olarak, kimsenin objektifliğinden şüphe etmediği Encyclopedia Britannica'nın da, tartışma götürmeyecek şekilde Kerkük'ün bir Türkmen şehri

⁸⁴ Erşat Hürmüzlü, *a.g.e.*, s.95-97.

olduğunu, ancak şehirde Arapça ve Kürtçe konuşan insanların da bulunduğunu vurgulamasına işaret etmek yerinde olacaktır. Bu ansiklopedinin düzeltilmiş yeni baskılarına bakılırsa, Kerkük'ün etnik yapısına temas edildiğinde yine Türkmenlerin ön planda olduğu görülecektir⁸⁵.

Irak Türkleri çok önceleri, bir bölümü asker, bir bölümü çiftçi ve bir kısmı da esnaf ve tüccar olarak yaşamlarını sürdürürken en karakteristik özellikleri devlet memuru olmalarıdır. Türkmenlerin bir kısmı köy hayatını tercih etmiş ve Türkmen köylüsü olarak topraklarını işlemeye başlamışlardır. Ancak bu konularda da yönetimce uygulanan baskılarla Türkmen köylüsünün toprakları ellerinden alınmış, Arap yerleşimcilere verilmiştir. Çiftçilik yapmak isteyen Türkmenler herhangi bir arazi alamamışlardır, çünkü yönetim Türk asıllı olanlara gayrimenkul alımını yasaklamıştır. Ancak kendi ellerinden alınıp güneyden getirilen Araplara verilen öz arazilerini bu Araplardan kiralayabilmişlerdir.

1947 istatistiklerine göre Irak Türklerinin % 54'ünün kentli oldukları ortaya konulmuştur. Bu da bize Irak Türklerinin Irak'ın en aydın kesimini oluşturduğunu belirtir. Çünkü o zamanlarda köylerde yaşayanlara pek ilgi gösterilmez, gerek eğitim, gerekse öğretim açısından değer verilmezdi. Kerkük, Musul, Erbil, Altın Köprü, Hanekin ve Bağdat gibi yerlerde bazı Türkmenler ticaret ve küçük sanatlarla meşgul olup, bazıları sinema, garaj, otel işletmeciliği, kahvehane işletmeciliği gibi yerleri açmışlardır. Bazıları çinicilik, nakkaşlık hattatlık, terzilik, marangozluk gibi yaygın mesleki alanlarda çalışmışlardır. Irak Türkleri gerek Osmanlı döneminde gerekse daha sonra gelen yönetimler zamanında da memuriyet görevlerinde bulunmuşlardır⁸⁶. Irak Türklerinin çalışan nüfusunun çoğunu memurlar oluşturmaktadır. Ancak 1980'den sonra, özellikle de 1991'dan sonra memur Türkmenlerin çoğu görevlerinden uzaklaştırılmışlardır. Türkmen halkı 1991 I. Körfez krizi öncesi, Irak genel ekonomik durumunu da göz önüne aldığımızda, orta seviyeli ve orta seviyenin biraz üstünü oluşturmaktaydı. Ancak I.Körfez krizinin tüm Irak ekonomisini etkilediği gibi Türk bölgelerini de etkilemiştir. Kürtlerin çıkardığı ayaklanmaları bastırmak için giren Irak ordu birliklerinin verdiği tahribat, adaletsiz gelir dağılımı, yönetim tarafından Irak

⁸⁵ Erşat Hürmüzlü, *a.g.e.*, s.97.

⁸⁶ *Irak'ta Türkmen Gerçeği ve ITC*, Türkmeneli Enformasyon Merkezi yay., yy.,ty, s.16-17.

Türklerine uygulanan insan hakları ihlalleriyle çok zor şartlar altında yaşamlarını idare edebilmeleri, Türk toplumunu ve kurulu yaşam düzenlerini perişan etmiştir. Bir yandan ekonomik kriz bir diğer yandan yönetimce ve giderek hayatın her alanını kaplayan ihlaller Irak Türklerini ekonomik açıdan yoksulluk derecesinin altına indirmiştir. Peşinden ABD işgaliyle de durum daha da kötüleşmiştir.

Türkmeneli bölgesi illerinin durumu şöyledir:

a- Musul Vilayeti

Irak'ta ikinci büyük kent sayılan Musul, önemli merkezlerden birisidir. Musul da bir Arap ve Irak Türk şehridir. Nineva olarak da bilinen doğu Musul'da 250 bin Irak Türk'ü yaşamaktadır⁸⁷. Musul ilinin %30'ndan fazlası Türk'tür. Telafer, Sincar, Hazar, Tilkef, Baraj, Hamadiye, Şihkhan ve Akra olmak üzere 9 ilçesi vardır. Bu ilden Dicle nehri geçmektedir.

Türkiye'den 70 km uzaklıkta olan Musul, kuzey ve kuzey batıya uzanan hatta Telafer'in doğusundan ve Sincar'ın güneyinden başlayarak Türkmenlerin yerleştiği bölgelerdir. Türkler genel olarak Telafer, Efkini, Neyneva, Yunus Peygamber, Faysaliye, Reşidiye, Kaziye, Şirahan, Karakoyunlu, Selamiye ve Muhallebiye bölgelerinde yaşarlar.

Musul'un merkezi ve çevresinde yaklaşık 70 köyün bulunmasının yanı sıra, bölgede “Şebekler” olarak bilinen 50 köy daha yer almaktadır. Sünnî ve Şîî olan bu köylerin en önemlileri, Afgani, Butepe, Buhur, Kırmızı, Arfi, Mastah, Şeyh İbrahim, Humre, Termi, Tel Gazu, Cemmaş Harabeleri, Cuma ve Mal Firan'dır⁸⁸.

Türk kamuoyunda en az bilinen yer olan Telafer ilçesinin nüfusu nerdeyse tamamen Türkmenlerden oluşur. 300.000 Türkmenin yaşadığı Telafer, Musul iline ait ve dünyanın büyük ilçelerinden biridir. Saddam'ın yürüttüğü Türk düşmanlığı politikası yüzünden uygun ve elverişli tüm şartlara rağmen İl'e çevrilmemiştir. Nüfusunun

⁸⁷ Ümit Özdağ, “Coğrafi ve Siyasi Kuzey Irak”, <http://www.yenicaggazetesi.com/detay.asp>.

⁸⁸ Mazin Hasan, “Irak'ın Gizlenen Gerçeği Türkmenler”, *Irak Krizi (2002-2003)*, Asam yay., Ankara, 2003, s.49.

tamamı Türk ve 200'den fazla köyü bulunan Telafer, Musul'dan 70 km uzaklıktadır. Telafer'de, Bayat, Alabay, Seyitler, İlhanlılar, Muratlı, Şeyhler, Babalar, Çulaklar, Çelebiler, gibi önemli Türkmen aşiretleri bulunmaktadır⁸⁹.

Tarihi bir belde olan Telafer, nüfusunun tamamı ile bir Türkmen diyarıdır. Aralarında asla yabancıların barınmadığı ve Türkmen nüfus dışında başka bir etniğe dayalı kimselerin yerleşmediği bir Türkmen kentidir. Yıllardır imar yönünden kısıkaç altına alınan Telafer'de Türkmen nüfusu çoğalmasın diye, yeni inşaat yapılmasına izin verilmemiştir. Tarihi kalesi ile ilgi çeken Telafer, eskiden 6 mahalleden oluşmaktaydı. Mahallelerin üçü kalede, diğer üçü ise kale dışında aşağıda yer lmaktadır⁹⁰.Telafer'deki en önemli semtler Saray, Kale, Hasan Köy, Sincar Su, Kerkeri Çelebi, Cabi, Çulak ve Kemberdire'dir⁹¹.

Telafer kentine ve Telafer halkına yapılan zulüm ve baskı gerçekten anlatılır cinsten değildir. Gelişmesine izin verilmeyen, yatırım yapılmayan beldelerin başında yer alan Telafer'de 2003 yılı verilerine göre 17 binin üstünde üniversite mezunu işsiz genç bulunmaktadır. Bu gençlerin serbestçe çalışmalarına da izin verilmediği için, Telafer'de büyük sıkıntı yaşanmaktadır. Burada sanayi yatırımları yapılması, özel teşebbüs olarak fabrikaların kurulması halinde, Telaferli gençlerin büyük çapta üretim yapan önemli bir sektör oluşturmaları mümkündür. Ancak gençlerin buradan göç etmelerine zemin hazırlamak için, özellikle ve kasıtlı olarak baskı yapıldığı değerlendirilmektedir⁹².

b-Kerkük Vilayeti

Kerkük şehri, Türkmenlerin en önemli yerleşim yeri olmasının yanı sıra onların sembolü durumundadır. Tarihte “*Karhini*”, “*Kerhine*” ve “*Arabha*” adları ile

⁸⁹ Ziyat Köprülü, *Irak'ta Türk Varlığı*, Örnek yay., Ankara, 1996, s.14.

⁹⁰ Suphi Saatçi, *Hasretin Adı Kerkük*, Ötüken yay., İstanbul, 2004, s.86-87.

⁹¹ Ziyat Köprülü, *a.g.e.*, s.14.

⁹² Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.86-87.

tanınmıştır. İslam tarihinde varlığı beşinci yüzyılda ya da ondan önceki dönemlerde bilinmektedir.

“*Kerkük*” adı ise, Türkmenlerin Irak’ta inşa ettiği Karakoyunlu Devleti Dönemi’nde, başka bir deyişle Hicret’in 7. yy.da tanınmıştır. Selçuklular Dönemi’nde adı, iyice duyulan Kerkük, Hicret 585 yılında Atabeklerin eline geçmiştir. Hicri 7. yüzyılda adı iyice ünlene Kerkük, petrol yataklarının bulunması ile uluslararası alanda da ünü yayılmaya başlamıştır.

Kerkük şehri Irak’ın kuzey ve orta bölgeleri arasındadır. Kuzeyden Musul ve Erbil, doğudan Süleymaniye, batıdan Salahaddin ve güneyden de Diyala şehri ile sınırlanmaktadır. Kerkük’te zengin petrol rezervleri bulunmaktadır. Bağdat’tan 285 km, Erbil’den 76 km, Süleymaniye’den 110 km. uzaklıkta yüzölçümü Irak rejiminin Araplaştırma kararlarından önce 19543 km.kare olan Kerkük 1975-1977 yıllarında 9426 km.kare’ye indirilmiştir. Tuzhurmatu ve Kadir Kerem İlçeleri Selahaddin Tikrit’e, Kifri ilçesi ise Diyala’ya bağlanmıştır. Halen Kerkük’e bağlı Altunköprü Bucağı, Çemçemal, Dakuk ve Havice gibi bölgeler bulunmaktadır.

Araplaştırma politikası çerçevesinde şehrin adı 1976’da “*El-Tamim*” olarak değiştirildi. Kerkük’teki Türkmenlerin sayısı 1960’a kadar şehir nüfusunun % 95’ni oluşturmaktaydı. Ancak Araplaştırma politikası ve etraftaki köylerden Kürtlerin şehre göçü nedeniyle bu oran % 75’e düşmüştür⁹³. Kerkük’teki en önemli yerleşim yerlerinden biri de tarihî “*Kale*”dir. Bu kale Türkmenlerin bir diğer sembolüdür. Buradaki semtlerden bazıları da “*Kale*”, “*Hamam*”, “*Ağalık*” ve “*Meydan*”dır. Ayrıca Kale’nin etrafındaki semtlerin en önemlileri İmam Kasım, Yedi Kızlar, Helvacılar, Çukur, Yeni Damlar, Büyük Mahalle ve Çay’ın yanı sıra “*Hassa Su*” olarak bilinen nehrin karşı tarafında Bekler, Gavur Bağı, Sarı Kahya, Arafe ve Kuriye Şarırılı yer almaktadır. Kalede Türkçe’den başka dilleri olmayan Katolik Kale Hıristiyanların bir semti de mevcuttur. Bu topluluğun Moğol Ordusu’nda bulunan Hıristiyan Türklerin kalıntısı oldukları saptanmıştır. Kale’de Danyel Peygamber Yatırı ve Camisi, Uzeyir, Huneyin ve Meryem Ana Kilisesi, Hicret 762 yılında ölen Bağdat Hatunu’nun kızı Yaşa ve Abu Allük’ün mezarları bulunmaktadır.

⁹³ Hicran Kazancı, *a.g.m.*, s.44.

Meydan, Numan, Arslan Paşa ve Nakışlı Minare gibi tarihi değerleri bulunan camiler ve İmam Kasım, İmam Ahmet ve İmam Abbas Türbelerinin yanında; Musalla, Çay, Çukur, Piryadi, Avcılar, Ağalık, Ziva, Helvacılar, Cüt (Çift) kahve, İmam Kasım, Kasaphane ve Şorca gibi semtler Kale yakasında yer alırken; Mecidiye, Begler, Gavurbağı, Hasa, Sarı Kahya, İmam Abbas, Talimtepe, Saturlu (Satırlı), Elmas, Arafa ve Tisin gibi semtler ise Korya yakasında yer almaktadır⁹⁴.

Şehirdeki önemli semtler de şunlardır: Kuriye, Girit meydanı, Sarı Kahya, Gavur bağı, Satırlı, Elmas, Tisin, Hamzeli, Hassa, Bekler, Torbalık Mahallesi, Arafa, Çukur, Helvacılar, Cut Kahve, Avcılar, Kara Kaç, Cut Tak, Araplar Mahallesi, Kale, Yedi Kızlar, Meydan Mahallesi, Tekiye Mahallesi, Danyal Peygamber, Top Kapı, imam Kasım, Kasaphane, Seyit Kızı, Talim tepe, Köprü başı, Neft deresi ve Molla Abdullah tepesi. Kerkük'te yaklaşık 150 yıldan beri en ünlü pazar yeri ise, Osmanlı döneminin sonlarında inşa edilen Kubbeli Pazar'dır⁹⁵.

Kerkük'ün civarında, Kızlıyar, Mutara, Topzava, Türkalın, Yayçı, Tercil, Yahyava, Leylan, Bılava, Bacuvan, Beşir, Tazehurmatu, Çardağlı, Kümbetler, Dibis, Kara Hasan, Taktak, Ömermenden ve Hamzeli gibi Türkmen köy ve kasabaları bulunmaktadır.

Altunköprü Kasabası, Kerkük Erbil karayolu ile demiryolu üzerinde, Kerkük'ün 44 km. kuzey batısına düşer. Erbil'den 50 km. uzaklıktadır. Aşağı Zap (Küçük Zap) nehri ikiye ayrılarak Kasabayı bir adacık gibi ortası da bıraktıktan sonra Kayabaş köyünde yeniden birleşmektedir. Verimli toprağı bulunan kasabada sulu tarım yapılmaktadır. Kasabanın el sanatları da ünlüdür. Tarihte önemli bir yere sahip Altunköprü, bölgeye gelen seyyahların uğrak yeri olmuştur. Küçük Zap üzerinde bulunan iki köprü Sultan Dördüncü Murat tarafından yapılmıştır. Altunköprü nüfusunun % 95'i Türkmen'dir. ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra teşvik edilen Kürt göçleriyle bu oranın % 65-70'e düştüğü değerlendirilmektedir.

⁹⁴ *Kerkük*, Mart 2004.

⁹⁵ İbrahim Metin, "Türk'ün(Anadolu'nun) Ayrılmaz Uzantısı Kerkük", *Kardaşlık*, S.16 (Ekim-Aralık 2002), s.13-18.

Tazehurmatı, yiğit Türkmenlerin şirin beldesidir. Burada bulunan ve aslında bir höyükten ibaret olan toprak kalesinde bu güne kadar ciddi bir arkeolojik kazı yapılmamıştır. Toprak evleri ve bağlarındaki çardakları ile Türkmen halk mimarisinin zengin örneklerini oluşturan Tazehurmatı, Kerküklülerin bahar mevsimlerinde piknik yeri ve sayfiyesi sayılır. Burada yetişen güller ve bunlardan yapılan gülsuyu Irak'ta bile ün yapmıştır. Burada kadın adlarının çoğu da gül ile ilgilidir: Goncagül, Tezegül, Kadife, (Kadife)gül, Pembegül, Gülşen, Gülderen, Gülseren, Gülbanı (Gülbanu), Gülboy (Gülbuy'dan muharreftir), Güldeste, Günnaz (Gülnaz) ve Hemengül gibi. Tazehurmatı'da kaliteli üzüm çeşitleri de yetişir. Ayrıca burada yetişen bamyaya ve domates gibi sebzelere halk büyük rağbet gösterir⁹⁶.

Dakuk(Tavuk), Tarih araştırmaları, bu ilçe insanların aslını Karakoyunlular'a bağlamaktadırlar. Dakuklular, bu soyları ile her zaman övünmüşlerdir. Kimi tarihi kaynaklar, Kerkük'ten 40 km. uzaklıkta bulunan Dakuk'ta Türklerin Abbasi Halifesi El-Mutasam zamanında yerleştiklerine işaret etmektedir. Dakuk'un yakınlarında İmam Zeynelabidin Köyü bulunmaktadır⁹⁷.

c- Erbil Vilayeti

Erbil şehri, Türkmenlerin eski yerleşim merkezlerinden biridir. Irak'ın kuzeyinde bulunan Erbil, kuzeyden Türkiye ve doğudan da İran ile sınırlıdır.

Irak'ta Türklüğün temeli, tarihi kaynaklara göre Erbil'de atılmıştır. Beğtiğimli hanedanına mensup Erbil'in Türkmen Atabeği Muzaffereddin Gökbörü sayesinde bu kent, bütün dünyada büyük bir şöhret kazanmıştır. Bu güzel Türkmen beldesi, tarih boyunca önemli bir kültür merkezi olarak, halkına altın bir dönem yaşatmıştır⁹⁸.

Erbil'in en ilgi çeken yanı, tarihi kalesidir. Yapılış tarihi Asur dönemine kadar uzanan kale, kentin aynı zamanda en eski yerleşme merkezidir. Erbil Kalesi, Ulu Camisi ve hamamı gibi anıtlardan başka, daracık sokakları ve geleneksel evleri ile

⁹⁶ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.86-87.

⁹⁷ Ziyat Köprülü, *a.g.e.*, s.15.

⁹⁸ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.17-18.

önemli bir fiziksel dokuya sahiptir. Toprak bir höyük üzerinde yer alan kale, üç mahalleden oluşmaktadır. Uzun yıllar ihmal edilmiş olan kale, son yıllarda bakıma alınmıştır. Tamamen tuğladan inşa edilmiş binaları ile kale, panoramik bir cephe kuşağı oluşturur.

Erbil'in eski bir şehir olduğu tarihi belgelerle sabittir. Hatta bazı kaynaklar Babil'den dahi eski olduğunu yazar. Tarihi kitabelerde Urbilum olarak geçmektedir. Erbil Sümerler, Akatlar, Kutiler, 3. Ur sülalesi ve Babillileri görmüş bir şehir olup çivi kitabelerinde Ülke Hanımı'nın evi anlamına gelen Akaşan Kalama olarak geçtiği, Taha Bakır ve Fuat Sefer'in "*Eski Medeniyetler Rehberi*" kitabında tespit edilmektedir. Asurlular zamanında Sen-harip Erbil'de bazı sulama projeleri gerçekleştirmişti. Bizanslılar ve Sasaniler şehri ele geçirmiş ve Türkmen beylerinden Zeyneddin Ali Küçük, burada bir Türkmen Beyliği kurmuştu. Bundan sonra Erbil Muzaffereddin Ebu Sait Gökbürü'nün yönetimine geçmiş ve altın çağını yaşamıştı.

Erbil, ayrıca Celayirliler, Karakoyunlu beylerinden Şah Muhammed ve Esba Emiri kardeşinin yönetimine girdiği gibi Akkoyunlular tarafından da yönetilmişti. 1637 yılında Osmanlı idaresine geçen Erbil, İngilizlerin Irak'ı işgaline kadar Osmanlı yönetiminde kalmıştı.

Erbil, bir Türkmen şehri görünümünü vermekte, özel olarak kalesi aynı hissi vermekte ve asil aileleri Türkmen geleneklerine sadık olarak yaşamaktadır. Erbil Türkmen kültür hayatını zenginleştiren birçok sanatçı, edebiyatçı ve şarkıcı yetiştirmiştir. Erbil Molla Efendi gibi bilginler, Yakup Ağa, Rezzak Ağa, Garîbî, Şeyh Sait Efendi Haşim Nahit Erbil ve Tefvik Celal Orhan gibi şair ve edebiyatçılar yetiştirmiştir.

Erbil tarih boyunca bir Türkmen diyarı olmuştur. Buradaki nüfusun çoğunluğu Türkmen'dir. Tarih boyunca Erbil'i gören gezginler, burada yaşayanların Türkçe konuştuklarını, kent halkının çoğunluğunun Türkmenlerden oluştuğunu dile getirmişlerdir⁹⁹.

Araştırmacı yazar Hanna Batatu, yukarıda bahsedilen "*Irak, 3. Kitap*

⁹⁹ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.17-18.

Komünistler, Baasçılar ve Özgür Subaylar” eserinde, şehir merkezinin çoğunluğunun Türkmen olduğu Erbil’in uğradığı Kürt göçüne temas ediyor ve bu şehri Kürtleştirmek için yapılan çabalardan bahsetmektedir. Hanna Batatu, eserinde şöyle demiştir: “*Erbil gibi, başka Türk şehirleri de benzer uğraşlara sahne olmuştur. Erbil, büyük ölçüde Kürtleştirilmiştir. Bu değişim, çarpışmasız gerçekleşmiştir...*”¹⁰⁰.

“*Haşim Nahit Erbil ve Irak Türkleri*” kitabında Erbille ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

“...*Erbil’in etrafındaki nüfus kesafeti kürtler ve araplardan ibaret olduğu için bunların bazı kelimeleri Türkçe’ye karışmış, buna mukabil bazı Türkçe kelimeler de onların lisanına girmiştir. Erbilli dükkâncılar içinde, şehre gelip alış veriş edenlerle konuşmaya mecbur oldukları için Kürtçe ve Arapça bilenler vardır. Lakin böyle iktisadî bir tesirden azade olanlar ve bilhassa kadınlar ve çocuklar Kürtçe ve Arapça bilmezler.*

Erbilliler Kürtlere ve Araplara kız vermezler. Lakin bir Kürt veya Arap kıızıyla zevac etmiş olanlar vardır...”¹⁰¹.

1910 yılında, İngiltere’nin Osmanlı idaresi nezdindeki Musul konsolos yardımcısı Wilkie Young, Erbil ziyaretini şöyle anlatmıştır:

“*Altunköprü’den 10 saatlik bir yolculuktan sonra Erbil’e vardık. Şehir şu andaki ismini, Arbela’dan almaktadır. Burada Büyük İskender Daryus’u mağlup etmişti. Aslında meydan muharebesinin yapıldığı alan, Büyük Zab’ın arkasında kuzeybatı istikametindedir...*”

Murray’ın verdiği bilgiye göre, Erbil bir kaymakamlık, askeri merkez ve yol kavşağıdır. Şehrin büyük bir bölümü, 100 ayak yüksekliğinde sonradan yapma ve bir kalenin kalıntılarının bulunduğu, bir tepenin üstünde kurulmuştur. Kenarlarda yapılmış olan evler sürekli bir savunma hazırlığı içinde olacak şekilde yapılmıştır. Kalenin içindeki sokaklar dar, dolambaçlı ve kirlidir. Su, yer altı kaynaklarından temin edilmektedir. Ahali arasında bir grup Yahudi varsa da Hıristiyan hiç yoktur¹⁰².

İngilizlerin 1918 yılında, bölgenin işgalinden sonra, Kasım 1918 Erbil

¹⁰⁰ Erşat Hüzmüzlü, *Irak’ta Türkmen Gerçeği*, Kerkük Vakfı yay., İstanbul, 2006, s.180.

¹⁰¹ İzzettin Kerkük, *Haşim Nahit Erbil ve Irak Türkleri*, Kerkük Vakfı yay., İstanbul, 2004, s.51.

¹⁰² Erşat Hüzmüzlü, *a.g.e.*, s.179.

raporunda, şehir şöyle anlatılmıştır:

“Erbil şehri iki bölümden oluşur. Bunlara yukarı ve aşağı bölümler olarak bakmak lazım. Yukarı bölüm, 120 ayak yüksekliğinde bir tepenin üstünde kurulmuş, çarşı ve pazarların bulunduğu öteki bölüm ise kalenin altındaki bölümde yoğunluk kazanmaktadır...Şu anda şehirde 10 bin kişi yaşıyor. Savaştan önce 15 bin kişi bulunduğu söyleniyor. Nüfus, şartlar düzelse artabilir...Şehir tüccarlarına bakılırsa, savaştan önce Erbil’in ticareti, Musul’dan fazla idi. İthal malların çoğu Bağdat’tan geliyor. Karşılığında Bağdat’a yün ve deri ihraç ediliyor. Bir veya iki tüccar, doğrudan Amerika ve Fransa ile iş yapıyor...”¹⁰³.

İngilizlerin Mezopotamya Yüksek Komiserinin, Londra’da Sömürgeler Bakanına 21 Haziran 1921 tarihinde gönderdiği şifreli telgrafta, Erbil’e de temas edilmiş ve Kürtlerin, Süleymaniye’nin tümünde, ancak Erbil’in yalnız etrafındaki dağlık bölgelerinde buldukları söylenmiştir. İngiltere Sömürgeler bakanının, yüksek komisere, 24 Haziran 1921 tarihinde verdiği cevabi telgrafında da bakan, Arap bölgeleriyle katıksız Kürt bölgelerinin ayırımına temas etmiş, ancak Erbil, Kerkük ve Kifri’nin ne Arap, ne de tam Kürt bölgesinde olduğunu söyleyerek Türkmenlerin konumunu açıklamıştır.

Cemiyet-i Akvam’ın 1925 yılında Musul Meselesi konusunu araştırmak üzere kurduğu tahkikat komisyonu da, verdiği raporda üyelerin tespitlerini aktararak: Erbil’deki muhtarlardan 5 muhtarın Türk, bir muhtarın yan Türk, yarı Kürt ve bir muhtarın da Yahudi olduğuna temas etmiştir.

Erbil’de Türkmenlerin kendi hüviyetlerini korumaları, birçoğunu rahatsız etmiştir. Onun için yerli yersiz Türkmenlerin Erbil’de sonradan gelme bir topluluk olduğunu veya sayılarının çok az olduğunu söylemektedirler¹⁰⁴.

Günümüzde bile çarşısı, pazarı, kahveleri, esnafı, satıcıları hep Türkçe konuşurlar. Erbil, yüzyıllar boyu önemli bir Türk kültür merkezi olmuştur. Ne yazık ki 1950’li yıllardan sonra kent, bazı mihrakların baskısı altına girmiştir. Özellikle 1960’lı yıllardan itibaren çevre köylerden akın edenler tarafından etnik baskılar altına giren

¹⁰³ Erşat Hürmüzlü, *a.g.e.*, s.179.

¹⁰⁴ Erşat Hürmüzlü, *Türkmenler ve Irak*, Kerkük Vakfı yay., İstanbul, 2003, s.98-99.

kentteki Türkmen varlığı, önemini korumaktadır. Her vesile ile Türkmen kimliğini öne çıkarmak isteyenler, silahlı tehditlere maruz kalmıştır¹⁰⁵.

1947 yılı sayımında 30 bin olarak gösterilen Erbil merkezinin çoğunu Türkmenler teşkil etmektedir. Ancak bu tarihten sonra civar köylerden ve ilçelerden gelen Kürtler, bugün oradaki Türkmenleri azınlık durumuna düşürmüşlerdir.

1961 yılında bütün Erbil vilayetinin nüfusu 282.487 olarak gösterilmiştir. Bunlardan yalnız 100.668'inin Kürt olduğu bildirilmiştir⁹⁴.

Erbil Türkmenlerin yoğunlukta olduğu bir şehirdir. Ancak mevcut durumda, Kürdistan olarak adlandırılan kuzey Irak bölgesinin başkenti durumundadır. 1990'da merkezi hükümetin kuzey bölgesinden çekilmesiyle Kürt gruplarının hakimiyetine geçmiş ve böylece Kürtleşme hız kazanmıştır. 1990'lı yılların başında Kuzey Irak'taki yerel TV'ler üzerindeki yoğun Türk etkisi, sonraki yıllarda azaltılarak sona erdirilmiştir. Yine aynı tarihte Erbil sokaklarında Türkmence konuşanlar ağırlıktayken, bugün aynı manzara ile karşılaşmak mümkün değildir. Kürt bölgesinde Erbil, Süleymaniye, Dohuk ifadelerinin yerine Kürdistan tabiri kullanılmakta, bu da zaman içinde halkın kabullenmesini sağlamaktadır. Türkmenlerin eğitimi çoğunlukla Arapça ve Kürtçe olduğundan Kürt ve Arap TV ve yayınları takip edilmekte, şehre göçler de asimilasyonlarını hızlandırmaktadır. Bölgede Kürtleşmenin nedenlerinden biri de siyasi gücün tutumuna bağlanabilir. Halk, geleceği söz konusu yönetimde gördüğü için “*güç merkezine kaçmayı*” tercih etmiştir¹⁰⁶. 2003 yılı itibariyle Erbil'de 300.000 civarında Türkmen olduğu değerlendirilmektedir.

Erbil'deki en önemli tarihi kalıntılar, Erbil Kalesi, Çöli Minaresi, Seyit Ahmet tepesi ve Muzaffer Minaresi'dir. 1190 yılında Muzafferrettin Gökbörü tarafından inşa ettirilen Büyük Cami, Türkmenlerin Erbil'deki en önemli tarihi kalıntılarında biridir¹⁰⁷. Erbil şehrindeki yerleşim, yoğun bir şekilde iç içe olmakla birlikte Türkmenlerin en önemli semtleri, Arap Mahallesi ve Aşti Mahallesi'dir¹⁰⁸.

¹⁰⁵ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.17-18.

¹⁰⁶ Mazin Hasan, “Türkmenlerin Asimilasyonunda Erbil Örneği”, *Stratejik Analiz*, S.69(Ocak 2006), s.84.

¹⁰⁷ <http://www.turkmencephesi.org/erbilsehri.htm>.

¹⁰⁸ Mazin Hasan, “Irak'ın Gizlenen Gerçeği Türkmenler”, *Irak Krizi (2002-2003)*, Asam yay., Ankara, 2003, s.48.

d- Selahattin Vilayeti

İçinde Türk yerleşim bölgelerinin bulunduğu bir ildir. Saddam Hüseyin'in doğum yeri bu ilin sınırları içindedir. Türkmenleri aşağılamak ve Türkmen yerleşim bölgelerini idari yönden zayıf düşürmek için 1976 yılında Kerkük'ün adı değiştirilmiş ve Tuzhurmatu ve Kifri ilçeleri Kerkük'ten koparılmış ve bu il oluşturulmuştur. Ayrıca yüzlerce Bayat Köyü de bu ilin sınırları içinde kalmıştır. Daha sonra Kifri ilçesi Süleymaniye iline bağlanmıştır. Merkez Tikrit'tir. Tuzhurmatu, Samarra, Beled, El-Faris, Baj, Al-Dor ve Şarkat'tan oluşan 8 ilçesi vardır.

1976 yılına kadar Selahattin'de, Türkmenlerin varlığının bulunmadığı söylenmektedir. Ancak Kerkük şehrinde Tuzhurmatu ve Bayat köyleri 1976'da kurulan Selahattin kentine idari olarak dâhil edilmiştir. Şu anda Türkmenler Tuzhurmatu ve Bayat köylerinde yaşamaktadırlar. Bayat köyleri şunlardır: İmralli, Bestamlı, Meftul, Yengice, Kukes, Hassa Dadı, Şah Sivan, El-Bu Hasan, Muratlı, Abut, Zenguli, Karanaz, Şeyh Muhsin ve Süleyman Bek¹⁰⁹.

Tuzhurmatu, Kerkük'e yakın ve Türkmen çoğunluğuyla bilinen, Saddam'ın doğum yeri olan Selahattin (Tikrit) İline bağlanıncaya dek, Krallık Dönemi'nden başlayarak Kerkük'e bağlı olan ünlü ilçedir. Tuzhurmatu, Selahattin'den 130 km, Kerkük'ten 75 km., tavuk ilçesinden 30 km. uzaklıktadır. Tuzhurmatu isminin ne anlama geldiği hakkında değişik rivayetler vardır. Türkçe “*Tuz*”, “*hurma*” ve “*Tut (dut)*” kelimelerinden oluştuğu yanında, eski Asurlular dilinde “*Hayır*” “*Meti*” kelimesinden alındığı da söylenenler arasındadır. Moğolca olan tu sıfat ekinin, Türkçe'de “*li*” veya “*lu*” sıfat eki yerine kullanıldığı şekilde, Tuzhurmatu'nun “*Tuz-Hurma'lı*” anlamına geldiği daha akla yatkındır. Tuz yataklarının ve hurmalıkların bulunduğu bölge bunu doğrulamaktadır.

Tuzhurmatu, 1946 yılına kadar, Kifri ilçesine bağlı bir bucaktı. 1947 yılında, o zaman ilçe olan Dakuk (Tavuk)'a bağlanmıştır. Sonradan Tavuk ile yer değiştirerek ilçe

¹⁰⁹ Mazin Hasan, “Irak'ın Gizlenen Gerçeği Türkmenler”, *Irak Krizi (2002-2003)*, Asam yay., Ankara, 2003, s.48-49.

olmuş ve Tavuk ona bağlı bir bucak konumunu almıştır. Saddam Hüseyin rejimi, Kerkük'ün tabii bir uzantısı olan Tuzhurmatu'yu Kerkük idari taksimatından kopararak Selahattin (Tikrit) vilayetine bağlamıştır¹¹⁰.

Tuzhurmatu, Türkmen kültürünü yetiştirdiği birçok değerli şair, yazar, sanatçı ve aydınlarla zenginleştirmiştir. Uzun yıllar yaşamını Saddam'ın zindanlarında geçiren gözleri görmeyen büyük şair Hasan Görem ve bir kaç defa tutuklanan değerli ses sanatçısı Ekrem Tuzlu burada yetişmiştir¹¹¹.

1910 yılında bölgeyi gezen İngiliz konsolos yardımcısı Wilkie Young, 6 Ağustos günü, Tuzhurmatu'yu da ziyaret etmiş ve izlenimlerini anlatmıştır:

“Bucağın gelişmiş bir bölgesi olan, hurma ve narenciye ağaçlarıyla süslü bu şirin kasaba, Mezopotamya'daki Ağustos sıcağı içinde bir vaha olarak geliyor insana. Rich, burasının nüfusunu 5000 olarak tahmin etmişse de, şu anda 1500 den fazla olduğunu sanmıyorum. Tam olarak Müslüman ve Yahudi bir yerleşim bölgesidir. Çarşılar nisbeten büyük, bol mallı ve hayret edilecek kadar hareketlidir. Mr. Lloyd, 1908 yılındaki raporunun 97. sayfasında tuz ve petrol yataklarına temas etmişti. Onun söylediklerine başka bir şey ilave etmek istemiyorum. Ancak sanıyorum, petrol fiyatları ve taşınması konusunun pek hakkını verememiştir...

...Bu civarda yaşayan Bayat aşireti Türkmen kökenlidir, ancak son günlerde Arap kanıyla da karışımı vardır...” Bilindiği gibi, Cemiyeti Akvam'ın 30 Eylül 1924 tarihinde kurduğu tahkikat komisyonu, Tuzhurmatu'da yaşayanların, bazı Yahudi aileler dışında hepsinin Türkmen olduğunu tespit etmiştir¹¹².

Oğuz Türklerinin önemli Aşiretlerinden Bayat Aşiretinin önemli bir bölümü bu bölgede bulunmaktadır. Tuzhurmatuya bağlı önemli ilçelerinden Emirli, Yenice, Süleyman Beg sayılabilir¹¹³.

¹¹⁰ Erşat Hürmüzlü, *Irak'ta Türkmen Gerçeği*, Kerkük Vakfı yay., İstanbul, 2006, s.171.

¹¹¹ Ziyat Köprülü, *a.g.e.*, s.15.

¹¹² Erşat Hürmüzlü, *a.g.e.*, s.173.

¹¹³ Ziyat Köprülü, *a.g.e.*, s.15.

e-Diyala Vilayeti

Bu bölge Türkmen bölgesinin merkezlerinden birisidir. Merkezi Bakuba'dır. Ayrıca Beledrus, Halis, Hanekin, Mendeli, Kızlarabat ve Karahan gibi Türklük kokan ilçeleri bulunmaktadır. Bu vilayetlerin hepsinde Türk yerleşim bölgeleri ve Türk ilçeleri bulunmaktadır. Küçük yerleşim bölgeleri hariç yerleşim bölgelerinin tamamına yakını burada belirtilmektedir. Görüldüğü gibi Irak Türkleri, daha çok ülkenin kuzey ve orta bölgelerinde yerleşmekte olup yukarıda belirtilen şehirler ile Bağdat kentine yayılmış durumdadırlar. Bağdat şehrinde 250.000'den fazla Irak Türkü bulunmaktadır.

Kifri, Tuzhurmatu'dan sonra Kerkük'ten gasp edilen bir Türkmen ilçesidir. Yine Araplaştırma politikasının bir sonucu olarak Kerkük'ten koparılıp Diyala İli'ne bağlanmıştır. 131 km. uzaklıkta bulunan Kerkük'ün güney-doğu bölgesine düşen Kifri, Erbil gibi civar Kürt köylerinin göç akını ve Türkleri bu ilçeden göçe zorlama politikaları sonucu nüfus bakımından Türkmenleri ikinci konuma düşürmüştür.

Bağdat-Erbil demir yolu Kifri'nin 15 km batısında eski Kifri İstasyonu diye tanınan mevkiden geçmektedir. “*Kifri*” sözcüğü eskiden beri kasabaya verilen bir addır. Osmanlı döneminde ilçeye genel olarak “*Salahiye*” denilmiş, İngilizler burayı işgal edince Salahiye ismi yerine Kifri ismini kullanmışlardır¹¹⁴.

Eski kaynaklarda bu kasabaya işaret edilmemiştir. Bazı tarihçilere göre bunun nedeni, eskiden Kifri'nin bir başka adla adlandırılmış olmasıdır. Osmanlı Salnâmesinde Kifri hakkında şöyle bahsediliyor: Liva merkezinin kuzeybatı yönünde olan Salahiye Kasabası Kerkük'e 24 saat uzaklıktadır. Kazanın eski adı Zengabad'dı. Coğrafya kitaplarına, Musul Salnâmesine ve yabancı seyahatnamelerine bakılırsa, Kifri Kasabası, çağlardan beri tarihe mâl olmuş mamur bir kasaba olup her zaman ilçe merkezi olduğu görülmüştür. Kifri adının anlamı ise tarihi kitaplarda açıklanmaktadır. Bazı tarihçilere göre kasabada Arapçada “*el-kefr*”, “*el-kefiri*” denilen ve gemi yapımında kullanılan tahtalar arasına sürülmeye elverişli olan zift maddesinin orda bulunmasından ileri

¹¹⁴ Nilüfer Bayath, “İradei Seniyye ile Adı Değiştirilen Şehir Kifri”, *Kardaşlık*, S.30(10 Temmuz 2006), www.kerkukvakfi.com/dergiler.

gelmiştir. Kifri'nin başka anlamı Arapça “*kuvi-l*” ekine gelen “*kifir*” kelimesiyle ilgili olduğudur.

Bazı rivayetlere göre Kifri Şehri yüz yıllar öncesinde Oğuz boyundan olan Bayat Beyleri tarafından eski Kifri adı verilen tepe üzerinde ve çevresinde kurulmuştur. Halihazırda vadiden geçen ırmak da bütünüyle bu tepecik önünden geçmekteyken, zaman içinde ırmak yatağını değiştirmiş ve bir zorunluluk gereği, Kifri halkı da yerlerinden göç edip evlerini şimdiki bölgede yapmışlardır.

Kifri, 1895/1313 tarihli Musul salnamesine göre Kerkük Sancağına bağlı bir kaza, Kerkük'ün güney doğusunda yer alan kazanın merkezidir. Kifri Kasabası, ovada kurulmuş olup toprağı çok verimlidir. Merkezi 1200 kişi nüfusludur (kadın-erkek). Bu tarihte 1 hükümet konağı, 2 camii, 2 medrese, 2 tekke, 2 hamam, 23 değirmen ile bir telgrafhane bulunmaktadır. Halkının çoğunluğunun Türk olmasıyla birlikte, köylerinde Arap ve Kürtler de bulunmaktadır. 1881–1882–1892 sayımına göre ise Kifri'nin nüfusu 9716 kişidir.

1325/1907 tarihli salnameye göre Kifri Kasabası, suyu ve bahçesi bol bir ovada bulunup 1088 haneli ve 2500 nüfusludur ve 1 hükümet konağı, 1 kışla hümayun, 2 camii, 2 medrese, 2 tekke, 1 mekteb-i rüştiye, 2 mekteb-i sübyan, 9 kahvehane, 675 dükkân, 2 hamam, 35 değirmen, 1 telgrafhane vardır. Ahalisi Türk olup kazada Arap da Kürt de yaşamaktadır. Kifri (Salahiye) kasabası, Melhek, Tuzhurmatı ve Karatepe nahiyesinden ibaretti. Bu nahiyelerin nüfusu Türk'tü. Ve Kifri'nin eski adı Zenkiabad'dır. Bu tarihte Kifri'de, Kaymakam Seyyid Hüseyin Ağa, Mal Müdürü Osman Efendi, Belediye Reisi Emin Efendi ve Reji Müdürü Mustafa Efendi görev yapmaktaydı. Mustafa Rejioğlu, İngilizler Kifri'yi işgal edince, İngilizlere hizmet etmemek için işinden istifa etmiştir. Mustafa Efendi'nin Kifri'de bir büyük konağı vardı. Kürt televizyonu konağın kalıntılarını “*Kürt kalıntıları*” olarak göstermektedir. Atatürk vefat edince Kifri de yas tutulmuş ve bütün okullar tatil edilip kahveler kapanmıştır. Bunu duyan Irak hükümeti Kifri halkını cezalandırmıştır.

1957 tarihli Irak idarî taksimatına göre Kifri, Kerkük vilayetine bağlı bir ilçe ve 3 nahiyeden ve 318 köyden ibarettir. 1970 yılında ise Kifri Diyale vilayetine bağlı ilçelerden birisidir. 1971 tarihlerinde Kifri'de üçü erkek, ikisi kız orta, ikisi erkek ve iki

orta karmasıyla okul, yazlık bir sinema, devlet kütüphanesi ve 24 yataklı bir hastanesi vardır.

Irak Körfez Savaşı'ndan sonra Kifri 36. paralel üstünde olduğu için Kürt yönetimi altında kalmıştır. Böylece Türkmeneli ikiye bölünmüş, bir kısmı Kürt yönetiminde bir kısmı da Arap yönetiminde kalmıştır. Kifri, Saddam rejimi tarafından Kerkük'ten alınmış ve Arap iline bağlanmıştır. Kifri'de çeşitli ırkî baskılar sonucu güneyde Türk nüfusu azalmıştır. 36. paralel kesiminde kalan Kifri'de, İhsan Doğramacı yardımıyla Türk okulu açılmıştır.

Eski Kifri hemen hemen tamamı denilecek kadar bir Türkmen şehriydi. 1940'tan sonra 2. Dünya Savaşı'nın devamı ve etkisi yüzünden, o yıllarda civar Kürt köylerindeki pahalılık ve işsizlik yüzünden bir takım aileler Kifri'ye göç etmeye başlamıştır. 1958 ihtilâlinden sonra bu defa büyük çapta bir Kürt göçü başlamış. Aynı zamanda halkın rahatı kaçmaya, emniyet ve geleceği tehlikeye girmiştir. Bu sebeple büyük bir kütle göç etmek zorunda kalmıştır. 120 aileye yakın Türkmen Kerkük'e, 100 aileye yakın da Bağdad'a ve başka yerlere göç etmişlerdir. Göçün başka bir sebebi ise, Kifri kasabası Türkmenlerinin yüksek öğrenime devam etmesidir. Burası hükümet elemanları yetiştiren bir yerdir. Hâlâ öğretmen sayısı pek bir kalabalıktır. 1970'lerde Kifri Kasabasının nüfusu on bin kişiye yakındı, bu nüfusun yalnız %40'ını Türkmen sayabiliriz. Çünkü göç edenlerin sayısı kasabada yaşayanlardan daha fazla artmaktadır. Kifri'yle ilgili o dönemde yaşamış Türkmenlerin ifadelerine göre, 1971 tarihinde Kifri'de 650 Türkmen ailesi yaşamaktadır¹¹⁵.

Irak Türkmenleri şehir kültürüne sahip okuryazar oranı yüksek elit toplum yapısına sahiptirler. Yaşadığı bölgenin özelliği itibariyle yerleşik kültür hayatı sürdüren Türkmenler, tarım, ticaret ve serbest işlerden başka resmî devlet memuriyetlerinde de görev yapmaktadırlar. Arap ve Kürtlere göre eğitim oranı en yüksek toplum Türkmenlerdir. Ancak Türk öğretmenleri sürekli bir şekilde güney illerine sürgüne tâbi tutulmuşlardır. Bu arada doktor, mühendis ve hukuk dallarında meslek sahibi olarak da toplumda Türkmenler ön sırada yer almaktadırlar. 24 Nisan 1995 tarihinden sonra Türkmen Cephesi sayesinde Kuzey Irak'ta yürütülen Türkmen faaliyetlerinde Erbil ve

¹¹⁵ Nilüfer Bayatlı, *a.g.m.*, www.kerkukvakfi.com/dergiler.

Kifri’de “Doğuş” ve “Karaoğlan” adlı, Türkçe eğitim veren iki ilkokul açılmıştır. Daha sonra Kifri’de Doğan ortaokulu ve lisesi keza diğer bölgelerde de bunun gibi liseler açılmıştır, bunun yanı sıra üç öğretmen enstitüsünde Türkçe bölümler açılarak faaliyete geçilmiştir. Halen bu okullarda 4000 civarında öğrenci Türkçe eğitim görmektedir. Türkmen okulları dışında Eğitim ve Kültür Dairesince ayrıca öğretmenler, kadınlar, meslek teşkilâtları, edebiyatçılar, Kifri Kadınlar, Süleymaniye Öğretmenler ve sanatçılar birlikleri, Türkmen Gençlik Teşkilâtı ile Süleymaniye Çamçal ve Ranya Kültür Ocakları isimleriyle kurulmuşlar ama bağımlı olarak faaliyet yürütmektedirler.

Türkmenlerle ilgili eserler yazan Haşim Nahit Erbil, Kifri’yi şöyle tanıtmaktadır: “*Salahiye denilen eski Kifri’de çoğunlukla taş ve kireçten yapılmış, binaların içinden yer yer kanallar akan, pek sevimli bir Türk kasabasıdır. Köyleri; Yenice, Bablan, Şeyh Muhsin, On İki İmam, Şahsiyvan, Nişakekayan, İbrahim Şahin, Ömer Bil ve Cebhal. Bunlardan başka Bayat aşiretine ait birçok köy de vardır*”¹¹⁶ .

Ayrıca Kifri’de birkaç yüzyıl evvel Bektaşilik oldukça yaygındır. Kifri’nin çekirdeğini teşkil eden mahallenin adı Dede mahallesidir ve Kifri’yi çevreleyen dağların en yükseğine de Babaşahsuvar adı verilmiştir. Bunun yanı sıra Kifri’nin İsmail Beg, Seyidler adlı önemli mahalleleri vardır. Kasabada halk bir takım oymaklara ayrılır, eskiden Türkiye’den göç ederek buraya yerleşen Dedelu adlı şahıstan türemiş Dedeler ve Van Gölü dolaylarından gelmiş olanlar Vandayı veya Vandavi, Erzurum’dan gelmiş olanlara da Kasablar, Maraş’tan gelen Seyidler ve ayrıca da Kuşçular ve Bayatlılar adı altında küçük topluluklar şeklinde yaşamakta olan bir takım boylar bulunmaktadır. Bunların yanı sıra Bezirgan, Çelebi, Fehid Efendiler, Davulcu, Korkmazlar, Köylüler, Muftiler, Rejjigili, Sefiller, Şekerci ve Tatar gibi ünlü aileler de yaşamaktadır.

Kifri mezhep bakımından ise Sünnîdir. II. Dünya Savaşı sırasında pek çok Türkmen yerleşim birimini gezmiş olan eski İngiliz Dışişleri memuru olan C. J. Edmonds, Kerkük, Kifri ve Altunköprü gibi Osmanlı yönetiminin önemli merkezlerinden çoğunun Sunni olduklarını işaret etmiştir.

Osmanlı zamanında ise Kifri bazı dönemlerde önemli rol oynamıştır. XVIII. yy. sonlarına doğru Kifri Bağdat’a eyaletine bağlanmıştır. Baban hâkimi isyanı

¹¹⁶ İzzettin Kerkük, *Haşim Nahit Erbil ve Irak Türkleri*, Kerkük Vakfı yay., İstanbul, 2004, s.62.

sırasında, Bağdat Valisi Süleyman Paşa ve Baban hâkimiyle Kifri yakınında bir savaş olmuştur (Kifri Savaşı). Savaşın sonucunda Baban hâkimi İran'a kaçmıştır. 1812'de Bağdat Valisinin Kifri yakınındaki zaferinden sonra Baban hâkimine karşı siyasi durumu kuvvetlenmiştir. Yine 1812 tarihlerinde Bağdat Valisi Abdülrahman Paşa kuvvetli bir ordu gücüyle Kifri'de Kürt kuvvetler ile çarpışmış ve onları yenmiştir¹¹⁷.

1821 tarihlerinde İran kuvvetleri Kerkük'ü işgal ettikten sonra Dakuk, Kifri ve yol üzerindeki şehirleri işgal etmiştir. Ancak daha sonra askerler arasında kolera hastalığı yayılmasından sonra ordu İran'a dönmüştür.

1879'da Kerkük bir sancak olarak Musul'a bağlanmıştır. Dolayısıyla Erbil, Raniye, Revanduz, Köy sancak ve Kifri Kazaları da Kerkük sancağına bağlanmıştır.

1907 tarihinde Salahiye'de (Kifri'de) Redif doksan ikinci alayın birinci taburu mevcuttur. I. Dünya Savaşı'nda, Türk 6. ordu karşısında İngiliz kuvvetleri ise Ane, Ahaze, Gayyare kuyuları, Altunköprü, Kerkük, Tuzhurmatı, Salahiye (Kifri) ve Hanekin'de bulunmaktaydı. 1915'te Basra'ya düşman girince, Kifri'den yardım istenmiş, Bağdat Valisi Süleyman Nazif'in gayretiyle, on gün içinde Kifri kazasından hızla binlerce piyade, süvari ve mücahitlerden yardım temin edilmiş ve Bağdat'a ulaştırılmıştır.

17 Kasım 1918'de Şeyh Mahmut, ahalsinin büyük çoğunluğu Türk olan Süleymaniye, Kerkük, Tuzhurmatı, Kifri, Zaho, Erbil, Nebi Yunus Altunköprü ve Sina'yı nüfuz sahası içine alan İngiliz himayesinde bir Kürt hâkimliği kurmuştur. İngilizler bu bölgede Türkçe konuşmayı dahi yasaklamıştır. Türk nüfuslu olan Kifri, Musul sorununda da büyük çoğunlukla Türkiye'yi istemekteydi.

1976'dan sonra Irak'taki idari taksimat değişmiş, yeni vilayetler ihdas edilerek sayısı 18'e çıkarılmıştır. 1992 yılı itibariyle Kifri Kerkük Vilayetinden kopartılarak Diyale vilayetine bağlanmıştır.

Kültür bakımından ise eskiden beri Kifri edebiyatımıza değerli şair ve yazarlar yetiştiren bir kasabadır. Halkın çoğunluğu kültürlü ve kültür seviyesi yüksektir. Bunlar a örnek olarak, Mustafa Rejioğlu Efendi, Molla Mustafa Muhammed Ali Efendi, Hurşit

¹¹⁷ Nilüfer Bayatlı, *a.g.m.*, www.kerkukvakfi.com/dergiler.

Kazım, Halil Münevver, Rıfat Yolcu, Şair Şekibe Vandevi, Abdülhakim Rejioğlu, Hidayet K. Bayatlı gibi değerli şair, yazar ve edebiyatçılardır¹¹⁸.

Eskiden bütün şehir kasaba ve köylerde divanhaneler vardı. Bu divanhaneler akli başında hali vakti yerinde oldukça bilge kimseler tarafından kurulmuştur. Tecrübeli kimseler toplanır, çeşitli konular üzerinde sohbet edilirdi. Çoğunluk edebiyat konuşur ve şiir okurdu. Siyaset konuşulmazdı. Bunların yanı sıra en fazla tartışılan konular arasında, mahalle halkının ihtiyaçları ve varsa bunlara derman olacak çareler yer alırdı. 1920'den sonra buralarda siyasî meseleler de tartışılmaya başlanmıştır. 1920'de Kifrililer, etrafta bulunan aşiretlerle silahlanarak birlikte İngilizleri Kifri'den kovmuşlardır.

Genelde ekonomik açıdan geçmişten beri Kifri çevresinde çiftçilik yapılmaktadır. Kifri ve çevresinde ekşi, tatlı limon, turunç ve güzel elma, armut ürünleri yaygındır. Bunun yanı sıra sebze ve çeşitli bitkiler de ekilmektedir. Kifri kasabasında çok miktarda hurma, limon, nar ve portakal ağaçları vardır. Ayrıca Kifri kasabasının yakınında taş kömürü ocakları bulunmaktadır¹¹⁹.

Kifri (Salahiye) kasabası, Kerkük'e bağlı olduğu, 36. paralelin kuzeyinde kalmış ve Güvenli bölgenin içine alınmıştır. İlçede, baskılar sonucu, Türkmen nüfusu gittikçe azalmaktadır. Ancak gerek tarihî eserler ve gerek edebiyatımızda yaşayan izleri sonsuza kadar devam edecektir.

Karatepe, yüzölçümü 175 km. olan Kifri'ye bağlı bir Türkmen bucağıdır. 112 köyü bulunan Karatepe'nin nüfusunun ezici çoğunluğunu Türkler (Türkmenler) oluşturmaktadır. Karatepe demoğrafik yapı itibarı ile Bayat bölgesinin uzantısıdır.

Nüfusunun büyük bir kısmı Türkmen olan Hanekin ilçesi, Elvend Nehri üzerindedir. (Bu Nehire Akkoyunlu Hükümdarı Hasan Padişahın oğlu Elvendin adı verilmiştir). Osmanlı Dönemi'ne ait bir taşköprü bulunmaktadır. Adından anlaşılakta olan bu bölgeye Akkoyunlular yerleşmiştir. Doğusunda İran, batısında Kızlarbat (Sadiye), kuzeyinde Karatu ve güneyinde Mendeli bulunmaktadır.

¹¹⁸ Nilüfer Bayatlı, *a.g.m.*, www.kerkukvakfi.com/dergiler.

¹¹⁹ Nilüfer Bayatlı, *a.g.e.*, www.kerkukvakfi.com/dergiler.

Kızlarbat (Sadiye) halen Diyale İline bağlıdır. Dicle Nehri'nin yakınından geçtiği Kızlarbat, Bağdat-Hanekin-İran sınırında bulunan Kasrişirin güzergâhı üzerinde bulunmaktadır. Nüfusunun çoğunluğunu Türkmen olan Kızlarbat'ta Büyük Cami, Yengi Evler, Piryalğuz, Tepe, Çöllük gibi Türk semtleri mevcuttur. Kızlarbat adını taşıyan bir şehir Türkmenistan'da da bulunmaktadır. Muhtemelen bu bölgeye yerleşen Türkmenler bu şehirden göç etmişlerdir.

Mendeli bölgesinin tarihi M.Ö. 6. yy.a kadar uzanmaktadır. Toprakları çok verimli olan Mendeli İli, Saddam Rejiminin İran'la savaşı Dönemi'nde İran sınırına yakın olduğu gerekçesi ile 800 bin hurma ağacını yakmıştır, üzüm ve narenciye bahçelerini yok etmiştir. Osmanlı Dönemi'nde bile ilçe olmasına rağmen Türk kimliğini değiştirmek için çeşitli yollara başvuran rejim, 1987 yılında aldığı bir kararla Mendeli'yi ilçeden bucağa çevirmiş ve yıllar yılı kendisine bucak olan Beledruz'a bağlanmıştır. Beledruz'un ilçeye çevrilmesi, bu kasabanın nüfus çoğunluğunun Arap olması, Mendeli'de nüfusun çoğunun Türk olmasıdır. Bu haksız kararı almak Saddam Rejimi için yeterli sayılmıştır¹²⁰.

¹²⁰ Ziyat Köprülü, *a.g.e.*, s.16.

II- BİRİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI VE AMBARGO YILLARINDA TÜRKMENLER

A- I. KÖRFEZ SAVAŞI ÖNCESİNDEKİ GELİŞMELER

Irak yönetimi, Türkmenleri asimile etmek ve bölgelerini Araplaştırmak için çeşitli yöntemlere başvurmuştur. Açık yerlerde Türkçe konuşmayı yasaklamakla kalmamış, telefonda kendi ailesiyle Türkçe konuşanları cezalandırma yönüne gitmiştir. Yüzlerce Türkmen köy ve kasabası çeşitli bahanelerle yıkılmış, Türkmen halkı başka yerlere göçe zorlanmış, Irak'ın güneyinde yüzbinlerce Arap vatandaşın Türkmen Bölgelerine yerleşmeleri için kendilerine karşılıksız teşvik primleri verilmiş ve arazi dağıtılmıştır.

Irak'ın İran ile giriştiği savaş, ülkede genel olarak durumu kötüleştirirken, Türk toplumunun durumu daha çok zorlaşmaya başlamıştır. Bağdat yönetimi Türkleri bir yandan savaş cephelerinin ön saflarına sürerken, diğer yandan Türklerin ileri gelenlerini idam etmeye devam etmiştir.

Bağdat yönetimi İran-İrak Savaşı sebebiyle, özellikle Türkmen Şii kesimi üzerinde ağır baskılar uygulamıştır. Asılsız ve haksız uygulamalar yüzünden birçok Türk aydını idam sehpalarında sallandırılmıştır. 1981 yılı içinde Tuzhurmatu, Beşir ve Tisin bölgelerinde yeni idamlar gerçekleştirilmiştir.

Baas yönetimi, Türklere baskı yapılması hususunda yeni uygulamalara başvurmuştur. Bazı Türk bölgelerinde yeni askeri tesisler kurulacağı gerekçesiyle, köyler boşaltılmıştır. Böylece birçok Türk kasaba ve köyleri, yeni uygulama sonucunda boşaltılarak, yerle bir edilmiştir. Boşaltılan bazı köylere Araplar yerleştirilmiştir. Kerkük'e yakın Bilava Köyü bu uygulamanın garip bir örneğidir. %100'ü Türk olan bu

köy, askeri havaalanı yapılacak diye boşaltılırken, bunun tam yakınında olan ve Araplarla meskûn bulunan 30 Temmuz Köyü'ne hiç dokunulmamıştır. Bilava'dan başka, Badava, Topzava, Kümbetler, Yayçı ve Tokmaklı gibi Türk köylerinin sakinleri, zorla yerlerinden edilmişlerdir. Bu arada köy sakinleri, hiç bir tazminat alamadan köylerinden göç ettirilip, başka bölgelerde iskân ettirmeye zorlanmışlardır. Halis bir Türk köyü olan Beşir'den yüze yakın genç idam edilmiştir. Köy halkı da yerlerinden alınarak, Erbil'e 7 km. mesafede bulunan Ben-i Silava'daki kamplara sürülmüştür. Başka bölgelere sürülen Türk köylülerinin arkada bıraktıkları evleri, ya güneyden getirtilen Araplara verilmiş veya yıktırılarak ortadan kaldırılmıştır.

Kerkük'te Türklerin yoğunluğunu azaltmak için başka yollara da başvurulmuştur. 600 m. genişliğindeki bir otoban inşa edilecek gerekçesiyle, yaklaşık 2 bin ev yıktırılmıştır. Bu arada Muhammediye Camii de yerle bir edilmiştir. Daha sonra Tisin mahallesinde uluslararası bir tren istasyonu inşa edileceği ilan edilmiştir. İnşaata başlaması için, Türk bölgesi olan eski Tisin'de, bölgenin geleneksel mimari karakteristiğini yansıtan 500 eski ev de yıktırılmıştır. Yeni Tisin mahallesinde Türklere ait bin eve el konulmuştur. Evleri ellerinden alınan aileler, tekrar bu evleri satın almak için para da bulsalar yeni evlerine sahip olamayacaklardır. Çünkü Türklerin Türk bölgelerinde taşınmaz mal edinmeleri yasaklanmıştır. Bilinen husus ise, istasyon inşaatı bitince bütün bu evler, Araplara verilecek ve Kerkük'ün Araplaştırılması planında bir adım daha ileriye gidilmiş olunacaktır.

1985 yılının Kasım ayında, başta Kerkük olmak üzere, bütün Türk bölgelerini kapsayan ve askeri güçler tarafından gerçekleştirilen, geniş çaplı bir arama-tarama operasyonu yapılmıştır. Sokağa çıkma yasağı ilan edilerek, gerçekleştirilen bu operasyonda, özellikle Kerkük'ün kalesini de içine alan Eski Yakası, titizlikle taranmıştır. Bu operasyonda, evlerinin aranmasına karşı çıkan veya evinde av silahları dâhil, herhangi bir silah bulunan vatandaşlar tutuklanmıştır. Bazılarının evi buldozerlerle yıktırılmıştır.

Bu uygulama bütün Türk bölgelerinde tekrarlanmıştır. Ayrıca Baas yönetiminin gizli emriyle hareket eden sivil emniyet mensupları ve ajanlar, Türk işadamlarınana saldırılar düzenlemişlerdir. Bu arada Kerkük'e yerleştirilen Arapların

yağmasına uğrayan Türklere ait işyerlerinin mensubu olanların da bu yağmalara katıldıkları görülmüştür. Buna gerekçe olarak da, Türk iş ve ticaret adamlarının bazı malları stok ettikleri ve yalnız Türklere sattıkları ileri sürülmüştür. Oysa bu iddaların gerçeğe hiçbir ilgisi yoktur. Çünkü tüketim mallarını zaten hükümetin kendisi dağıtmaktaydı. Hele hele Türk asıllı tüccarlara, hiçbir şekilde mal verilmemekteydi. Bir an için bu iddia doğru kabul edilse bile, bu tür suçların hesabını hukuk yoluyla bağımsız mahkemelerin sorması ve bu işin, anarşi yaratan başıboş yağmacılara bırakılmaması gerekirdi.

Baas yönetimi yayımladığı bir genelge ile 12 Ekim 1987 tarihinde bir nüfus sayımı yapılacağını duyurmuştu. Ancak sayım için hazırlanan formlardan, bunun bir plebisit mahiyeti taşıdığı, daha önceki yıllarda Bağdat yönetiminin uygulamak istediği gibi, yine Arap ve Kürt kökenlilerin tesbit edilerek, Türklerin ise kendi kimliklerini kullanmamak gibi, haksız bir uygulama olacağı anlaşılmaktaydı. Irak'taki Türklerin pekçok itirazlarına rağmen, Bağdat yönetimi bu sayımın yapılmasında ısrar etmiştir.

Buna karşılık en büyük tepki, sürgünde yaşayan Irak Türkleri'nden gelmiştir. Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği tarafından organize edilen miting ve protesto yürüyüşü, Ankara'da yapılmıştır. 12 Ekim 1987'de, yani Irak'ta bu nüfus sayımının yapıldığı gün, Türkiye'nin her yerinden Ankara'ya toplanan, Iraklı Türklerin bu miting ve yürüyüşüne Osman Doğan ve Nabi Poyraz gibi parlamenterler de katılmıştır¹.

Türkiye dışından da katılanların olduğu mitingde, Irak Türkleri'ne karşı Bağdat yönetiminin uyguladığı baskı ve sindirme hareketleri protesto edilmiştir. Mitingten sonra, Irak Türkleri yürüyüşe geçmiştir. Aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen Irak Türkleri'nden bir heyet, Meclis Başkanı Necmettin Karaduman'a bilgi vermiştir. Karaduman da, Kerkük'te yaşayan Türkler'in, her türlü sıkıntıdan uzak bir biçimde, huzur ve güven içinde hayatlarını sürdürmelerinin, Türkiye'nin de en başta gelen dilekleri arasında yer aldığını ifade etmiştir².

¹ Suphi Saatçi, *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, Ötüken yay., İstanbul, 2003, s.258-262.

² *Yeni Düşünce*, 21 Ekim 1987.

Baas yönetiminin Türkler'e karşı baskıları, hiç bir şekilde durmak bilmiyordu. 1988 yılında Musul bölgesinde yer alan en büyük Türk ilçesi Telafer'de birçok Türk'ün idam edildiği görülmüştür. Bunların arasında tek kadın olan Hatice Muhsin Ali Vahap'ın hamile olduğu halde idam edilmesi, Baas yönetiminin uyguladığı zulüm ve insan haklarına gösterdiği saygı hakkında çok açık bir fikir vermesi açısından, çarpıcı bir örnek sayılır.

Bağdat yönetimi, 1989 yılında Musul Şebekleri üzerinde de ağır baskılar uygulamıştır. Özellikle Zap Suyu'nun Dicle'ye aktığı ve adına Ortakol denilen bölgede yer alan Haraba, Gökceli, Bazvaya ve Karatepe köylerinin sakinleri, sırf Türkmen Şebek olmaları yüzünden boşaltılmıştır. Buradan alınan Türkler, Süleymaniye'nin Harir ve ülkenin kuzeyindeki diğer bölgelere dağıtılmışlardır. Yine Musul'a yakın Türk köylerinden olan Selamiye'de Şakuli (Şahkulu) ailesinden 6 kişi idam edilmiştir³.

B- I. KÖRFEZ SAVAŞI VE SONRASI YAŞANAN GELİŞMELER

1- Irakın Kuveyt'i İşgali

Irak Devleti kurulduğu günden beri ülke yönetimleri için ciddi problemler çıkarmayan, yönetim aleyhinde ki oluşumlara katılmayan Türkmenler için bıçak kemiğe dayanmıştı. O güne kadar Kürtler gibi isyanlar çıkarmamışlar, bu nedenle örgütlenip silahlanmamışlardı. Sırtlarını Kürtler gibi her önüne gelene değil de, yalnızca Türkiye'ye bağlamak istemişler, neticede gerektiğinde yönetime karşı haklarını koruyacak siyasi teşkilatlardan da yoksun kalmışlardı⁴. Irak'ın İran'la giriştiği amaçsız ve sonuçsuz savaştan sonra, ülkenin ciddi biçimde ekonomik krize sürüklenmesi, Baas yönetimini halkın gözünden düşürmüştü. Önemli itibar kaybına uğrayan ve halkın da moral gücünün azaldığını gören Bağdat yönetimi, yeni bir macera peşine düşmüştür.

³ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.262-263.

⁴ Turan Silleli, *Büyük Oyunda Türkiye-Irak İlişkileri*, IQ Kültür Sanat yay., İstanbul, 2005, s.143.

Bilindiği üzere Irak, 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmiştir. Buna bağlı olarak, başta ABD olmak üzere batılı ülkelerin, Suudi Arabistan'a yönelik muhtemel bir tehdide karşı, büyük çaplı bir askeri harekâta girişmelerine yol açmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 6 Ağustos'ta aldığı 661 sayılı kararla, Irak ile her türlü ticareti yasaklarken, meşru Kuveyt Hükümeti'nin mal varlıklarının korunması için üye ülkelere çağrıda bulunmuştur. Irak yönetimi de, bu bunalımdan yararlanarak, İran'la barış, sürecini hızlandırmıştır. 15 Ağustos'ta ansızın taktik değiştiren Irak, Basra Körfezi'ndeki savaşı sona erdirmek için İran'ın öne sürdüğü barış şartlarını kabul etmeye hazır olduğunu ilan etmiştir. Bu arada Irak'ın, Kuveyt'i işgali konusunda Arap dünyası ikiye bölünmüştür. Ürdün gibi bazı Arap ülkeleri Bağdat yönetimine moral destek sağlamakla beraber, çoğu Irak'ın derhal Kuveyt'ten çekilmesini ve bu ülkeye 12 milyar dolara kadar çıkabilecek bir tazminat ödetilmesini istemişlerdir.

Irak'a karşı oluşturulan müttefik güçlerin, 1991'in Ocak ayınının 16-17'inci gecesi saldırıya geçmesi üzerine ülke, bir anda felç olmuştur. Her türlü yayın, haberleşme, elektrik, su, telekomünikasyon gibi altyapı sistemleri devre dışı bırakılan Irak'ta halk, büyük panik ve huzursuzluk yaşamıştır. Bu durum esasen zor durumda olan Irak'ı tamamiyle perişan etmiştir. Bir ay zarfında Irak ordusu, her türlü savunma gücünü kaybetmiştir. Irak'ın Kuveyt'i boşaltması ve müttefiklere teslim olması üzerine, savaş durmuş, ancak ülkenin ödeyeceği savaş tazminatı ve uygulanan ağır yaptırımlar ülkedeki bunalımı doruk noktasına ulaştırmıştır. Buna ek olarak, Irak'a uygulanan ambargo da, zaten zor durumda kalan halkı büsbütün sefaletle sürüklemiştir.

Irak'ın güneyinde, özellikle Şii toplulukların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde, yer yer yönetim aleyhine ayaklanmalar olmuş, kuzey bölgelerinde ise, Kürtler ayaklanmıştır. Ülkede büyük kargaşa yaşanmaya başlanmış, halkta açlık ve sefaletin yanı sıra, anarşi ve panik korkusu başgöstermiştir.

Başta Kerkük olmak üzere, bütün Türk bölgelerindeki halk ise, tahriklere kapılmadan, tarafsız kalarak, yönetime karşı ciddi bir harekette bulunmadan, olayların seyrini ve gelişmeleri takip etmeye başlamıştır.

2- Tazehurmatu ve Altunköprü Katliamı (26-28 Mart 1991)

İsyancı Kürtler Barzani'nin liderliğindeki KDP ve Talabani'nin liderliğindeki KYB'ye bağlı gruplar birlikte, 17 Mart 1991 tarihinde Kerkük'e girerek şehri işgal etmişlerdir. Kürtlerin ilk yaptıkları iş devlet dairelerini ve hükümet konağını işgal etmek olmuştur. Kürtler ele geçirdikleri devlet binalarında, bölgedeki Türk varlığının kanıtları olan belgeleri ele geçirerek yakmaya çalışmışlardır⁵. Bu ayaklanmada Baas Partisi'nin ele geçen elemanları öldürülmüştür. Silahlı Kürt militanlarının Baasçılar'a karşı giriştikleri bu saldırı, daha sonra Baasçı ve Arap olanların evlerinin yağmalanmasına kadar sürdürülmüştür. Emniyet, istihbarat ve polis merkez ve müdürlüklerinin arşivleri yakılmış, hapishaneler boşaltılmış, mahkûmlar serbest bırakılmıştır. Parti merkezi ile arşivi ve orada bulunan evraklara el konulmuştur⁶. Türkler özellikle nüfus ve tapu müdürlüklerinin Kürtlerin eline geçmemesi için mücadele vermiş ve Kürtlerin kendilerini Kerkük'ten göçe zorlamalarına karşı koymuşlardır⁷.

Ayaklanmanın bastırılması için Bağdat'tan yola çıkan ordu birlikleri, 26 Mart'ta Türkler'in önemli ilçesi olan Tuzhurmatu'ya ulaşmıştır. Burada masum birçok Türk, aynı gün askerler tarafından kurşuna dizilmiştir. *“Bu haksız ve zalim uygulama sonucunda şehit edilenler arasında adları tespit edilenler şunlardır:*

Mehmet Şakir (şoför), Ahmet Mehmet Ahmet (şoför), Fazıl Kamber (boyacı), Abbas Mehmet Turşucu (esnaf), Sakine Kamber (ev hanımı), Ali Sadık (asker), Aynur Hamit Mustafa (18 yaşında kız öğrenci), Ali Taki (asker), Fazıl Ali (asker) ve Hüseyin Yunus (12 yaşında öğrenci)”⁸.

Ordu aynı gün Kerkük'e bağlı Tazehurmatu ilçesinde, olayla hiçbir ilgisi olmayan halkı rastgele kurşunlamış, ardından tarihi Türk eserlerini tahrip etmiştir. Şehit edilenlerden 28 Türkmenin isimleri tespit edilmiştir⁹.

⁵ Turan Silleli, *a.g.e.*, s.143.

⁶ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.263-264.

⁷ Turan Silleli, *a.g.e.*, s.143.

⁸ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.265.

⁹ Şehit edilenlerin listesi için bkz. Şemsettin Küzeci, *Kerkük Soykırımları*, Teknoed yay., Ankara, 2004, s.187-188; Sadun Köprülü, “Altunköprü Türklerine Diktatör, Canavar Saddam'ın Kanlı Katliamı”, *Altunköprü*, S.3 (Mayıs 2004), s.6; Nefi Demirci, “Altunköprü Katliamı”, *Altunköprü*, S.3(Mayıs 2004), s.6.

26 Mart 1991 tarihinde, Irak askerlerinin iyice Kerkük'e yaklaştığı, şehre düşmeye başlayan top mermilerinden anlaşılmıştır. Kerkük'te halkın panik içinde, bir yerlere kaçmak telaşına kapılması da, ordu birliklerinin Kerkük'ü topraklarla dövmeye girişmesi ile başlamıştır. İki koldan sivil ve silahsız halkın üzerine gelen ordu, gelişi güzel ateş açmıştır. Eli silahlı Kürt militanları, kenti terk ederek dağlara kaçmış, Türklerle Arapları karşı karşıya bırakmışlardır. Çaresiz durumda olan halk, ne yapacağını bilememiş, Kerkük'te kalıp akıbetlerini beklemek veya göç etmek seçenekleri arasında karar verememiştir. Şaşkınlık içinde yüzlerce aile, çoluk çocuk birarada Kerkük'ü terkederek, kuzeye doğru kaçmıştır.

Kerkük'ün varoşlarına yaklaşan ordu, hiç bir karşı koyma hareketi göremeyince, kentin içine dalmıştır. Kentte kalan halkın büyük bir kesimi de, çaresizlik içinde akıbetlerini beklemiştir. Buna rağmen birçok kişi, askerlerin ateşi altında can vermiştir. Bazı masum vatandaşlar da, evlerine düşen top mermileri sonucu hayatını kaybetmiştir. Altunköprü ve Erbil yönüne doğru hareket eden gruplar içinde, artık dramatik bir yolculuk başlamıştır. Kaçışan halkı karadan takip eden ordu güçlerine, askerî helikopterler de havadan destek vermiş, perişan ve bitkin halde olan savunmasız halkı, havadan ateş altında tutmuştur¹⁰. 27 Martta Kerkük'ün kontrolünü ele geçiren Irak ordusu için yeni hedef bir Türk ilçesi olan Altunköprü'dür. 28 Mart'ta Irak ordusu ve Cumhuriyet Muhafızları güçleri Kerkük'ün kuzey batısında ve 45 kilometre uzaklıktaki Altunköprü'ye girerek, Kerkük'ten ve öteki kasabalardan kaçmış olanları takiple şehirde hareket halindeki her canlıya ateş açmaya başlamışlardır¹¹. Önemli bir Türk kasabası olan Altunköprü'de halk, kendini güven altında görmeyince, daha kuzeyde olan Erbil'e doğru yürümeye devam etmiştir. Bazı aileler de, daha kuzeye, Türkiye sınırlarına doğru yol almağa başlamıştır. Altunköprü'de askerî güçlerin topladığı yüze yakın masum kişi, ayaklanmaya kalkıştıkları gerekçesiyle, sorgusuz sualsiz kurşuna dizilmiştir. Aralarında Altunköprü'deki akrabalarının yanına misafir olarak gelen ve hiçbir şeyden haberi olmayan insanlar vardır. İçlerinde 7 ve 8 yaşlarındaki çocukları ile birlikte kurşuna dizilen suçsuz aileler de

¹⁰ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.263-266.

¹¹ Erşat Hürmüzlü, *Türkmenler ve Irak*, Kerkük Vakfı yay., İstanbul, 2003, s.

bulunmaktadır¹². Ramazan ayının özelliğine de aldırmadan, evlere baskın düzenlemeye başlayan askeri güçler, buldukları bütün erkekleri belirli olmayan bir noktaya sevk etmişlerdir. 28 Mart 1991 günü toplama kamplarına gönderilenlerden hiç bir haber alınamamıştır.

Bu hadiseden bir kaç hafta sonra yüz kişiden fazlanın cesetlerinin atılmış olduğu toplu mezarlara rastlanmıştır. Aralarında Altunköprü halkı olduğu gibi, Kerkük ve Tazehurmatu'dan hedefsiz bombardımanlardan kaçmış olan vatandaşların da bulunduğu 102 ceset bulunmuştur. Yaşları 7 ile 66 arasında değişen bu Türkmen şehitlerinin arasında yaşlı, çocuk ve hatta özürülüler de vardır¹³. Bu kara gün Irak Türkleri'nin tarihine “*Altunköprü Katliamı*” olarak geçmiştir.¹⁴

Ayrıca Tavuk bucağı da ordu firarilerini takip bahanesiyle tutuklama ve kovalamacalara sahne olmuş ve birçok genç herhangi bir gerekçe gösterilmeden tutuklama kamplarına sevk edilmiştir.

Altunköprü katliamı, Irak Türkleri tarihinde unutulmaması gereken büyük ve dramatik bir olaydır. Çünkü dünya kamuoyu, Saddam rejiminde asi Kürtlere yapılanları en ince detaylarıyla bilmekte ancak masum Irak Türklerinin uğradıkları kırımları, katliamları, zulümleri hatırlamamaktadır¹⁵.

Bu gelişmeler Türkiye’de yaşayan Irak Türkleri arasında, Bağdat yönetimine karşı büyük tepki duyulmasına yol açmıştır. Bunun üzerine 5 Nisan 1991 tarihinde bir grup Iraklı Türk, Irak’ın İstanbul Başkonsolosluğu önünde protesto gösterisi yapmıştır. Ancak Başkonsolosluk binasından göstericilerin üzerine, otomatik silahlarla ateş açılmıştır. Bunun sonucunda göstericilerden biri olay yerinde, diğeri de kaldırıldığı hastanede hayatını kaybetmiştir. Bir gösterici de ağır biçimde yaralanmıştır. Olayın duyulması üzerine, Türk kamuoyu Irak yönetimine karşı büyük tepki göstermiştir. Irak Başkonsolosluğunun yarattığı bu vahşet ve terör olaylarından dolayı Türk güvenlik güçleri, Irak’ın İstanbul Başkonsolosluğundan, göstericilerin üzerine ateş açan

¹² Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.266.

¹³ Erşat Hürmüzlü, *a.g.e.*, s.68.

¹⁴ Şehit edilenlerin listesi için bkz. Erşat Hürmüzlü, *a.g.e.*, s.68-70; Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.267-268; Şemsettin Küzeci, *Kerkük Soykırımları*, Teknoed yay., Ankara, 2004, s.189-197.

¹⁵ Bilal N.Şimşir, *Türk-İrak İlişkilerinde Türkmenler*, Bilgi yay., Ankara, 2004, s.208.

katillerin teslimini istemiştir. Başkonsolosluk yetkililerinin katili teslim etmemeleri üzerine, güvenlik güçleri tarafından başkonsolosluk binası abluka altına alınarak, giriş ve çıkışlar yasaklanmıştır.

Şehit düşen Necdet Esat Bakkaloğlu (1959-5 Nisan 1991) ile Yılmaz Sait Hacıoğlu (23 Ocak 1961-5 Nisan 1991) için 9 Nisan 1991 tarihinde 4 bin kişinin katıldığı bir cenaze töreni yapılmıştır. Fatih Camii'nde kılman cenaze namazlarından sonra, şehitlerin cenazeleri bir süre ellerde taşınmıştır. Sağanak halinde yağın yağmura rağmen, şehitlerin cenazelerine katılanların sayısında azalma olmamıştır. Irak Türkleri'ni derinden yaralayan ve Türk kamuoyunda büyük üzüntü yaratan bu demokrasi şehitleri, yapılan hazin cenaze töreninden sonra, Topkapı Şehitliği'nde toprağa verilmiştir¹⁶. Türk güvenlik güçleri, 15 gün abluka altında tutulan Irak Başkonsolosluğu'na, katilin teslim edilmesi için yeni bir süre tanımıştır. Aksi takdirde, başkonsolosluk binasına zorla girilerek, katilin yakalanacağı ihtar edilmiştir. Bunun üzerine katil, cinayeti işlediği silah ile birlikte, 25 Nisan 1991 tarihinde güvenlik güçlerine teslim edilmiştir¹⁷.

Irak'ın Kuveyt'e saldırması, cephelere sürülen birçok Türkmen asker ve subayının hayatlarını kaybetmelerine sebep olmuştur. Bunlardan büyük bir bölümü zorla yedek hizmete alınıp bu anlamsız savaşta katledilenlerdir.

Bu savaşın en acı sonuçlarından biri, yüzlerce genç subayın ve kurmayın yetiştirilmesinde öncülük yapan Tümgeneral İsmet Sabir'in şehit edilmesidir. Sabir, Kuveyt'ten askeri literatüre geçecek bir planla Irak ordusunun bazı seçkin bölüklerini hiç bir zarara uğramadan cepheden çekmiş, rejimin başını da ateşli bir tartışmadan sonra vatana ihanetle suçlayarak doğruları söylemiş ve Saddam Hüseyin tarafından idam edilmiştir.

¹⁶ *Tercüman*, 10 Nisan 1991.

¹⁷ *Hürriyet*, 26 Nisan 1991.

3- Sığınmacı Sorunu ve Güvenli Bölge

Saddam'ın zulmünden kaçan yüzbinlerce Iraklı Türkiye sınırına dayanarak bir sığınmacı sorununun yaşanmasına sebep olmuştur. Sığınmacılar sorunu 2 Nisan'dan itibaren Türk basınında ve dış basında geniş yer bulmuştur. 11 Nisan 1991 tarihli sabah gazetesinde bu konu şöyle yer almıştır:

“Saddam'ın vahşetinden kaçarak Türkiye'ye sığınanların sayısı son iki günde 200.000 kişi daha artarak 500.000e ulaştı.

Evsiz, yurtsuz, aç susuz kalan yüzbinlerce insanın yaşama mücadelesi zaman zaman kanlı sahnelere de neden oluyor. Günlerce yalınayak, yüzlerce kilometre yol yapan Iraklılar kendilerine yardım getiren kamyonları yağmalamak için saldırıyor, kendi aralarında kavga ediyor; birbirlerine silah bile çekiyorlar.

Bu nedenle yardımlar planlanan hedeflere çok gecikmeli olarak ulaşabiliyor. Güvenlik kuvvetleri yardımlar dağıtılırken düzeni sağlamak için zaman zaman zor kullanıyor.

Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütüne mensup İki Fransız doktor Irak sınırını geçerek çektikleri bir video filmini Birleşmiş Milletler binasında gazetecilere gösterdiler. İki doktor, ‘hayatımızda pek çok felaket bölgesi gezdik. Ama böylesine büyük felaketi görmedik’ ... dediler”¹⁸.

500.000'i aşkın Iraklının “sığınmacı”¹⁹ olarak kabul edildiği 1991 olayında tüm dünya bu insanları Saddam'ın zulmünden, soykırımından kaçan Kürtler olarak tanımıştır. Halbuki bu sığınmacılar arasında önemli sayıda Iraklı Türk'te bulunmaktaydı. Sayıları hakkında 15 binle 80 bin arasında çok çelişkili rakamlar verilmektedir. Bu olay esnasında da Türk hükümeti Kürtlere gösterdiği duyarlılığı Turkmenlere göstermemiş, sığınmacılar arasında kaç Türkün olduğunu tespit edememiştir.

¹⁸ Sabah, 11 Nisan 1991.

¹⁹ Sığınmacıların net rakamları ve Türkiye'ye maliyeti ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Muhteşem Kaynak, *Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye(1988-1991)*, Tanmak yay., Ankara, 1992, s.155-157.

Sığınmacılar arasında bulunan Irak Türkleri konusunda Suphi Saatçi, şunları söylemektedir:

“Bağdat yönetiminin Irak Türkleri’ne karşı giriştiği soykırımlar ve saldırılar, binlerce Türk’ün 1991 yılının Nisan ayı başlarında Türkiye ve İran sınırlarına kadar göçetmelerine yol açtı. Dağları binbir güçlkle aşan ve birçoğu yollarda telef olan Türkler’den 17 bin kişiye yakını, Türkiye sınırlarında yağmur ve soğuk altında perişan oldu. Daha sonra Türkiye, Irak’tan kaçan Türk ve Kürt halklarına iltica hakkı verdi. Böylece 15 bine yakın Türk, Türkiye’nin Şemdinli, Yüksekova, Sivas, Kangal, Kayseri, Güneşli ve Halkalı bölgelerine yerleştirildi. 7 bine yakın Türk de İran’a sığındı”²⁰.

Türkiye ve Fransa’nın baskıları sonucu alınan Birleşmiş Milletlerin 5 Nisan 1991 tarihli 688 Sayılı Kararı ile Kuzey Irak ile Türkiye sınırına yığılan insanların can güvenliklerini sağlamak ve insani yardımda bulunmak amacıyla ABD’nin öncülüğünde “Huzur Operasyonu” başlatılmıştır. Türkiye de aynı dönemde TBMM’nden 107 sayılı kararı istihsal ederek; bir tecavüz vukuu halinde derhal mukabele edilmesi maksadına yönelik olarak, hükümete, savaş hali ilanı, silahlı kuvvetlerin kullanılması, TSK’nin yabancı ülkelere gönderilmesi veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’de bulunması konularında “izin” vermiştir. 17 Nisan’da ise ABD, Hollanda, İspanya, İtalya, İngiltere ve Fransa’ya ait güçler Kuzey Irak’ta konuşlandırılmış, Irak halkını korumak amacıyla Kuzey ve Güney Irak’ta “Güvenli Bölge” ilan edilerek Irak silahlı kuvvetlerinin bu bölgelere girişi yasaklanmıştır. Kuzeyde ise 36. paralelin kuzeyi güvenli bölge sınırı kabul edilmiştir. Ancak o kadar ilginçtir ki, doğuda Süleymaniye bölgesi 36. paralelin güneyinde olmasına rağmen güvenli bölgeye dâhil edilmiş, batıda Musul 36. paralelin kuzeyinde kalmasına rağmen güvenli bölgeye alınmamıştır²¹.

Bu konuda, Irak Milli Türkmen Partisi (IMTP) lideri Cemal Şan şunları söylemektedir:

“... Bu güvenli bölge önce Şaklava kasabasına kadar inmiş daha sonra tamamen Erbil’e kadar uygulanmıştır. Güvenli bölge insani karar üzerine kurulmasıyla

²⁰ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.268-269.

²¹ Turan Silleli, *a.g.e.*, s.145.

birlikte Kürtçü gruplar tarafından siyasi karara dönüştürülerek istismar edilmiştir. Üstelik Kürtçü gruplardan başka siyasi gruplara fırsat tanımamışlardır”²².

Türk kamuoyunun düz bir çizgi zannettiği 36. Paralel, aslında Kürt bölgelerini özenle güvenli bölgeye dâhil ederken, Türk bölgelerini de aynı özenle güvenli bölge dışında bırakan kırık bir çizgi olmuştur. Erbil, Kürt Federasyonu’nun başkenti olarak görüldüğü için güvenli bölgeye dâhil edilmiş ve burada yaşayan Türkler de bu yüzden Güvenli Bölgede kalmışlardı. Güvenli Bölge içinde kalan bir başka Türk bölgesi ise, Süleymaniye yakınlarındaki Kifri kasabasıydı. Ancak, Türklerin % 85-90’ı Irak yönetiminin insafına terkedilmiştir.

Aslında bu ilginç uygulamanın en önemli sebeplerinden biride, *“Türkiye’yi petrol bölgesinden uzak tutmak idi. Kuzey Irak olarak adlandırılan bölgenin Irak hükümetinin denetiminin dışına çıkarılması, Türkiye açısından çok büyük sorunları da beraberinde getirmişti...”²³.*

Bu arada Süleymaniye ile aynı enlemde olan Kerkük’ün de Güvenli Bölgeye alınması gündeme gelmiş, ancak Türkiye Kerkük’ün Güvenli Bölge dışında kalması için çaba sarf etmiş bu konu Türkiye için stratejik bir tercih olmuştur. *“...Son derece önemli olan Kerkük petrollerinin Kürtlerin eline geçerek, bu bölgeyi ve Kürtleri beslemesini, Kuzey Irak’ta bağımsız bir Kürt devletine doğru gidişin önünün kesilmesi amacıyla, bölgenin Saddam’ın kontrolünde bırakılmasına razı olunmuştu...”²⁴.*

36. Paralel ile Irak Kürt Federasyonu sınırlarına basit gözle bile bakıldığında, ikisinin birbiriyle tamamen çakıştığı görülebilmektedir. Bu tarihlerden sonra, Güvenli Bölge tümüyle Kürt grupların hâkimiyet alanına girmiş, 36. paralel uygulaması ile Araplarla Kürtler arasında bir sınır oluşturulurken Türkler ikiye bölünmüştür. 5 Mayıs 1992’de Kürt gruplar self determinasyon hakkı elde etmek için parlamento seçimleri düzenlemişlerdir. Ancak Kürtlerin seçim bildirgesine yalnızca *“Kürdistan vatandaşları katılabilir”* ibaresi koymaları nedeniyle, Türkmenleri temsil eden Irak Milli Türkmen Partisi seçimleri boykot etmiştir. Türkmenler seçime katılmış olsalardı, Kürtlerin

²² Cemal Şan, *Irak Türkmenlerinden Söz Ediyorum*, Türkmen Enformasyon Merkezi yay., yy., ty., s.92.

²³ İsrail Kurtcephe, “Türk Dış Politikasında Musul Sorunu”, *www.stradigma.com*.

²⁴ Mazin Hasan, “Türkmenler, Türkiye-İrak”, *Avrasya Dosyası*, C. 9, S. 4 (Kış 2003), s.177.

oyununa gelmiş olacaklar ve “*Kürdistan*” diye bir varlığı siyasi olarak kabul etmenin yanında “*azınlık statüsü*”nü de kabul etmiş olacaklardı²⁵.

²⁵ Turan Silleli, *a.g.e.*, s.146.

C- MERKEZİ IRAK YÖNETİMİ BÖLGESİNDE KALAN TÜRKMENLERE YÖNELİK BASKILAR

1990 Körfez krizinden sonra ihdas edilen Güvenlik Bölgesi yüzünden iki parçaya bölünen Türkmenler, iki ayrı bölgede, ayrı ayrı dramlar yaşamışlardır. 36. paralelin altında kalan ve Türkmen nüfusunun çoğunluğunu barındıran bölge, Bağdat yönetiminde kalmış, bu paralelin üstündeki bölgede varlığını devam ettirmeğe çalışan Türkmenler ise, iktidar olduğunu söyleyen, ancak uluslararası zeminlerde meşruiyeti ve hukukî statüsü olmayan adı konmamış bir yönetimin insafına terkedilmişlerdir.

Nüfusunun % 90'a varan büyük çoğunluğu ile Türkmen toplumu 36. paralelin altında bulunmaktadır. Bağdat yönetiminin en akıl almaz zulmü ve şiddeti altında inleyen bu kesim, yıllardır Bağdat yönetiminin hışmından bir türlü kurtulamamışlardır. Özellikle Kerkük ve yöresi, etnik baskının en yoğun olduğu Türkmen bölgesi durumundadır. Son yirmibeş yıldır bu bölge, Bağdat yönetiminin tarihte görülmemiş ağır baskıları altında tutulmuştur²⁶.

Bağdat yönetimi, ülkenin içine düştüğü ağır bunalımlara ve ambargonun yarattığı krizlere rağmen, Irak Türkleri üzerindeki baskılarına devam etmiştir. Yüzlerce Türk'ün ömür boyu hapis yattığı Irak zindanlarında, birçok Türk hayatını kaybetmiştir. Bunların arasında, 15 yıldan beri hapiste bulunan Fatih Şakir Kazım, 1990 yılında, ölümle pençelediği zindanda can vermiştir. Yine 15 yıl zindanda yatan Enver Mahmut Neftçi, 7 Ocak 1993 tarihinde şehitler kervanına katılmıştır. Bunlardan başka, daha yüzlerce Türk de zindanlarda çürümeğe terkedilmiştir.

Şubat 1993 tarihinde Baas yönetimi, 3 Türk'ü idam etmiştir. Abbas Mehdi Rıza Bender, İsam Ömer Celil Sarıkahya ve Hüseyin Safi Sultan adlı Türkler, suçsuz oldukları halde idam sehparlarında sallandırılmıştır. 21 Nisan 1993 tarihinde ise henüz 24 yaşlarına yeni varmış iken, Tahsin Korkmaz adlı bir yiğit Türk genci daha, sebepsiz yere idam edilmiştir²⁷.

²⁶ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.72-73.

²⁷ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.270.

Türkmen vatandaşlarından yüzlercesi hayatlarını ya zulüm sembolü olan Devrim Mahkemesi zalim kararlarıyla idam sehparlarında, ya işkence altında ya da gizli yöntemlerle faili meçhul suikastlerle kaybetmişlerdir. Bu kapsamda 676 şehit listesine ulaşılabilmiştir²⁸.

Irak hükümeti “*Irkî Temizleme*” politikasını hızlandırarak, Türkmen bölgelerinin etnik konumunu değiştirmeye kalkıştığı gibi Kürt bölgelerinin de hüviyet değiştirmesi girişimlerine başlamıştır. Bu bağlamda yeni yerleşim bölgeleri ihdas edilerek, güney vilayetlerden Araplar Kerkük’e ve civarına yerleştirilmiş, bunlara büyük nakit yardımları yapılarak gayrimenkul almaları ve ev yapmaları teşvik edilmiştir.

Bunun karşısında Türkmenlerin mülk edinmeleri, Arap Olmayanlara mülk satmaları ve hatta hükümete ait işyerlerini kiralamaları yasaklanmıştır. Türkmenler türlü tehdit ve özendirmeler altında nüfus dairelerine gidip etnik kökenlerini Arap olarak değiştirmeye zorlanmış, tarım arazilerine el konularak Arap vatandaşlara dağıtılmış, kamu alanlarında kendi ana lisanlarıyla konuşmaları yasaklanmış, hükümet dairelerine memur olarak atanmaları yasaklanmış, mevcut olanların bir bölümü güney vilayetlere atanmış ve Irak dışına göç edenlerin mülklerine el konulmuştur²⁹.

Türkmenleri göç ettirerek, yerlerine Arapları yerleştirme politikası, vahşice uygulanmıştır. Göç ettirilen Türkmenlere hiçbir tazminat ödenmediği gibi, gönderildikleri yerlerde kendilerine kalacak yer dahi gösterilmemiştir. Mülklerine yerleştirilen Araplara her türlü mali destek sağlanmış, arazi ve konut tahsis edilmiştir. Kuzeyde güvenli bölgeye göç ettirilen Türkmenlere de benzer şartları yaşamışlardır. Aileler can güvenliği ve barınabilecekleri bir yer bulabilmek ümidi ile yasadışı yollardan sığınmacı kabul eden ülkelere gitmek için teşebbüs etmek zorunda kalmıştır. Bu tür teşebbüslerinde birçok Türkmen hayatını kaybetmiştir. Örneğin 1997 yılında üç münferit hadisede onlarca Türkmen Ege sularını geçmeye çalışırken boğularak can vermiştir.

²⁸ Erşat Hürmüzlü, *a.g.e.*, s.70-80.

²⁹ Erşat Hürmüzlü, *a.g.e.*, s.70.

Kerkük Bölgesinde yaşanan baskılarla ilgili bir olaya makalesinde yer veren Suphi Saatçi şunları yazmıştır:

“Türkmen yerleşim merkezlerinin dağıtılması planına bağlı olarak, birçok Türkmen köyü gibi, Tisin halkı da evlerinden atılarak, Kerkük’ün banliyösünde inşa edilen mahallelere yerleştirilmişlerdi. Dört çocuk sahibi Bektaş Ali Feyzullah adlı Türkmen de, ailesi ile birlikte 1 Haziran semtinde ikamet etmeye mecbur edilmişti. Sürekli tehdit altında olan Bektaş 14 Ekim 1995 tarihinde Kerkük Emniyet Müdürlüğü’ne götürüldü ve eline bir kağıt tutuşturuldu. Kendilerinden 24 saat içinde Kerkük’ü terketmeleri isteniyordu. Ertesi gün kapıya dayanan emniyet güçleri, evin kızı Zehra ile karşılaştı. Türkmen kızı Zehra’nın Kerkük’ü terketmeye niyetli olmadığı, emniyet güçlerine haykırdığı şu sözlerden de anlaşılıyordu: ‘Ey ahali, ben Kerkük’ün kızıyım. Bu şehirden asla göç etmeyeceğim. Bu zulüm politikasını protesto etmek, Türkmenler’e bağımsızlık yolunu açmak ve Türkmen sözcüğünü yükseltmek uğruna, şimdi kendimi yakacağım. Kerkük bize kalacaktır. Katillere ve zalimlere ölüm.’ Bu sözlerin ardından Zehra gaz bidonunu üzerine boşaltarak, kibriti çaktı ve herkesin gözleri önünde bir alev yumağına döndü.

Herkesi dehşete düşüren bu olaydan sonra, kızın ailesi taziye geleneğini tamamladı ve üçüncü gün baba Bektaş evine dönerken, tekrar emniyet güçlerini kapıda gördü. Güvenlik güçleri son bir ihtar daha vermeye geldi. Ertesi gün 19 Ekim 1995 tarihinde Bektaş Ali, aile fertleri ile birlikte kamyonu bindirildi ve aynı gün Erbil’e gönderildi³⁰.

Ekim 1997’de Irak’ta yeni bir nüfus sayımı yapılmıştır. Irak yönetimi ve güvenlik birimleri Türkmenler arasında, "kendilerini Türkmen yazdıranların ellerinden her türlü vatandaşlık hakları alınarak sürgün edilecekleri" şayiasını yaymışlardır. Halk korkutulmuştur. Ayrıca, hazırlanan formlarda da Türkmen toplumu inkar edilmiştir. Bu nedenle, birçok Türkmen can ve mal güvenliği nedeni ile kendini Arap yazdırmak zorunda kalmıştır. Irak yönetimi, baskılarla elde ettiği bu sonucu gerçek kabul ederek ülkede Türkmen toplumunun yaşamadığını veya çok az sayıda olduğunu iddia etmiştir.

³⁰ Suphi Saatçi, “Türkmen Kızı Zehra’nın Gerçek Hikayesi”, *Türk Edebiyatı*, 24/267(Ocak 1996), s. 40-41.

Yukarıda anlatılan baskıların önemli bir kısmı BM İnsan Hakları Raporlarında da yer almıştır³¹.

Her türlü taşınmaz mal varlığının alım ve satım işlerinde Türkmenlere yönetim tarafından ambargo konulması, ticarî işlerin tamamen Arap kökenlilere verilmesi, Türkmenlere hiçbir ticaret yerinin kiraya verilmemesi, işe alınmaması ve kesin biçimde istihdam edilmelerinin yasaklanması gibi, insan haklarına aykırı yaptırımlar, Irak'ta sadece ve sadece Türkmenlere uygulanmıştır. Bu tarz haksız uygulamalar yüzünden, ticaret yapmak amacı ile her hangi bir dükkânı kiralama hakkının sadece Araplara tanınması, Türkmenleri o yerleri ancak Araplar adına kiralamağa sevk etmektedir. Buna karşılık o iş yerini açan Türkmenler, adına kiraladığı Arap'ı iş yerine ortak yapmak zorunda kalmışlardır. Sermayeye ve işçiliğe hiçbir katkısı olmayan Arap ise sadece kazancın yarısını almak hakkını elde etmiştir. Ortadoğu ülkelerinde yatırım yapan yabancı iş adamlarının, ülkedeki yerlilerden ortak almak zorunluluğu gibi, Türkmenler de vatandaşı oldukları yönetim tarafından yabancı, Araplar ise yerli halk kabul edilmiştir³².

Devlet dairelerinde iş takibinde Türkmenler kapı dışı edilmiş ve en basit resmî işlemlerde bile, ancak büyük rüşvet karşılığında işlerini tamamlayabilmişlerdir. Bunun gibi her tarafta horlanan, aşağılanan Türkmen halkı büyük bir zulüm altında yaşatılmıştır. Buna rağmen yönetime saygı ve bağlılık gösteren Türkmenler, Irak'ın toprak bütünlüğünü en çok savunan topluluk durumundadır³³.

Irak'taki merkezî yönetim, Kerkük kentinin tarihî kalesini hedef alan gizli bir plan uygulamıştır. Yönetim, önce kalede oturan aileleri evlerinden atarak, kaleye açılan kapıları kapatmıştır. Daha sonra yenileme çalışmaları yapılıyor gerekçesi ile Türkmenlerin geleneksel ev mimarisinin en güzel örneklerini yıkarak, yerle bir etmişlerdir. Türkmenlerin önemli kültürel kimliklerinin birer ifadesi olan ve sayıları

³¹ *Irak'ta Türkmen Gerçeği ve ITC*, Türkmeneli Enformasyon Merkezi yay., yy., ty., s.42; BM İnsan Hakları Özel Raportörü Hollandalı diplomat Max Van Der Stoel'un hazırladığı BM sekreteri tarafından genel kurula sunulan "A/51/496/add.1 8.November.1996" ve "A/52/476/add.3 15.October.1997" yazılı rapor.

³² Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.73.

³³ Suphi Saatçi, "Irak Türkmenlerinin İki Ateş Arasındaki Kaderi Değişmeyecek Mi?", *Kardaşlık*, Yıl 3, S.12 (Ekim-Aralık 1999), s.8.

500'ün üstünde bulunan Kerkük'teki geleneksel evler ile birlikte Bağdat yönetimi, 4500 yıllık tarihî geçmişe sahip ve aynı zamanda Kerkük'ün simgesi sayılan kalenin içini de düz bir alan hâline getirmiştir³⁴.

İçinde binlerce yıllık kültürel değerleri günümüze taşıyan anıtların, dinî ve sivil mimarlık örneklerinin oluşturduğu fiziksel dokunun ortadan kaldırılması, aslında büyük bir insanlık suçu sayılmaktadır. Bütün bir insanlığın malı sayılan tarihî kültür varlıklarının tahribi, hem Venedik Tüzüğü'ne (Mayıs 1964), hem de Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu'nun 19. Genel Kurulu'nda kabul ettiği Nairobi Deklarasyonu'na (Unesco, 30 Kasım 1976) aykırıdır³⁵.

İşin tuhaf tarafı, Irak Devrim Komuta Konseyi'nin çıkardığı 2001 yılı 35 numaralı kararını, Birleşmiş Milletlerin 47-111 numaralı ve 16 Aralık 1992 tarihli kararıyla onaylanan ve üye ülkeler tarafından Ocak 1992 tarihindeki 14. toplantıda karara bağlanan, ırkçılığın bütün şekillerini yok etme antlaşmasını 8. maddesinin tadili anlaşmasına katılmayı kabul etmiş olmasıdır.

Irak Türklerinin günümüze kadar devam eden dramı, daha bitmemiştir. İnsan haklarının ve can güvenliğinin olmadığı Irak'ta, daha nice acılı günlerin Türkler'i beklediğini söylemek, artık bir kehanet değildir.

D- GÜVENLİ BÖLGEDE TÜRKMENLERE YÖNELİK SALDIRI VE BASKILAR

Körfez krizinin Irak Türkleri'ne getirdiği bir değişiklik de, müttefik güçlerin, güvenlik bölgesi adı altında Irak'ın kuzeyinde 36. paralelin üstünde kalan bölgedeki Türkler'in durumudur. 36. paralelin üstünde kalan güvenlik bölgesinin geleceği belirsizlik içinde olduğundan dolayı, bu bölgede yaşayan Türkler de huzursuz ve tedirgin olmuştur. 36. paralel altında, yani Saddam yönetiminin insafına terkedilmiş

³⁴ Osman Oğuz, "Bağdat Yönetiminin Tarihi Çevre Tahribatı Durdurulmalıdır", *Kardaşlık*, S.1(Ocak 1999), s.45.

³⁵ Osman Oğuz, *a.g.e.*, s.45.

bölgede yaşayan Türkler de, can ve mal güvenliğinin olmadığı bir ortamda varlıklarını devam ettirmeğe çalışmıştır³⁶.

Güvenli Bölge olarak tabir edilen 36. paralelin kuzeyinde Mesut Barzani'nin başkanlığını yaptığı KDP'nin kurduğu yönetim altında yaşayan Türkmenler, bugünkü koşullarda kabul edilmesi imkansız baskılara ve tehditlere maruz kalmışlardır ve kalmaya devam etmektedirler.

Kuzey Irak diye tanımlanan ve 1991 yılında oluşturulan bu bölgedeki Türkmenlerin üzerinde, iktidar olduğunu söyleyen, ancak uluslararası zeminlerde meşruiyeti ve hukukî statüsü olmayan, adı konmamış bir yönetim tarafından sinsice terör havası estirilmektedir. Kuzey Irak'ta devlet kurmak için siyasî manevra yapan KDP lideri Mesut Barzanî, 1991'de meydana gelen fiilî durumdan sonra, her fırsatta Türkmenleri yıldırma için gizli veya açık çeşitli yollara başvurmuştur³⁷.

IMTP Lideri Cemal Şan, KDP'nin baskıları konusunda şunları söylemiştir: *"...Kürt Milliyetçisi partilerin özellikle KDP'nin Irak Türkmen Cephesiyle olan anlaşmazlığı iki konudur. Birincisi milliyete dayalı olup Türkmen-Kürt konusudur, ikincisi ise siyasi ideolojidir. KDP'nin diğer Kürtçü partilerle olan anlaşmazlığı ise siyasi ideoloji olup iktidar anlaşmazlığı ile noktalanmaktadır. KDP'nin ITC dışındaki Türkmen kuruluşlar ile anlaşmazlığı yalnız milliyete dayalıdır. Dolayısıyla onlara verdiği destek pek azdır. Çünkü Türkmen kuruluşların güçlenmesi Türkmenin güçlenmesi demektir. Irak genelinde özellikle güvenli bölgede Türkmenlere üç konuda hassasiyet vardır:- birincisi nüfus olup Türkmenleri % 13 iken % 1 göstermektedirler. ikincisi coğrafi olup Türkmenleri topraksız ve bölgesiz göstermektedirler. Üçüncüsü ise siyasi haklar olup Türkmen davasını siyasi değil kültürel ve sosyal olarak tanımlamaktadırlar. Tüm bu hassasiyetin arkasındaki düşünceler Türkmenleri halk değil ancak bir azınlık saymak ve dolayısıyla Irak'ın yasama, yürütme ve yargı organlarında Türkmenleri ortak edinmemek ancak kültürel ve sosyal hakları tanımayı amaçlamaktadırlar..."*³⁸.

³⁶ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.271-272.

³⁷ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.8.

³⁸ Cemal Şan, *a.g.e.*, s.92-93.

KDP, Türkmen aleyhtarı faaliyetlerinde özellikle Saddam rejiminin uyguladığı ve eski Komünist ülkelerde uygulanan metodları uygulamaktadır. Bu metotlar, halkın duygu ve hissiyatını istismar ederek harekete geçirmek, gerçekleri ve doğruları saklamak, gerçekleri çarpıtmak yerine yalan, iftira ve buhtanları ikame etmektir.

1991 yılı öncesinde, Erbil'de çoğu devlet dairelerinde Türkmenler yönetici durumundayken, 1991 sonrasında yönetici durumundaki Türkmenler görevlerinden alınmışlardır. Resmi kurumlarda başlayan siyasi tasfiye başka alanlara da kaydırılarak peyderpey toplum hayatının her alanına yayılmıştır. KDP Türkmenleri Kürtleştirmek ve Türkmen toplumunun siyasi hareketini pasifize ve izole etmek için her yola başvurmuştur.

Resmi görevde olan Türkmenler, KDP saflarına katılmaya zorlanmaktadır. Türkmen Partilere üye olan, yakınlık duyan ve hatta Türkmen olduğunu belli edenler taciz edilmiş ve çeşitli baskılara maruz kalmıştır. Yasa, yönetmelik ve teamüllere aykırı bir şekilde işlerine son verilmiştir. Türkmen işadamları ve tüccarların ticaret yapmaları engellenmiştir. Türkmen radyosunun dinlenmesi, Türkmen televizyonunun seyredilmesi engellenmiştir.

Baskıların en şiddetlisi eğitim alanında görülmüştür. 1992 yılında bölgede Arapça eğitim veren okulların tamamı Kürtçeye dönüştürülmüştür. Türkmenler, o tarihe kadar çocuklarını okutmak için ülkenin resmi dili olan Arapça eğitimi veren okulları tercih etmişlerdir. Türkmen velilerin talebi Türkmen siyasi otoritesi, Türkçe eğitim veren okullar açmak için yaptığı girişimler, Celal Talabani liderliğindeki KYB tarafından olumlu karşılanmıştır. Başlangıçta Erbil'de iki, Kifri'de bir Türkçe eğitim veren ilkokul açılmış, halkın büyük ilgisini çeken bu okulların sayısı kısa sürede artmıştır. Okul sayısı Erbil'de 17, Kifri'de 2'ye yükselmiş, ancak aşırı milliyetçi bir parti olan KDP'nin engeli ile karşılaşmıştır. KDP'nin, Erbil'de hâkimiyeti KYB'ye kaptırması ile bu engel geçici olarak ortadan kalkmıştır. Ancak KDP'nin Saddam güçlerinin yardımıyla tekrar Erbil'i ele geçirmesiyle aynı sıkıntılar devam etmiştir.

1- KDP ve Irak Güçlerinin Erbil Katliamı (31 Ağustos 1996)

31 Ağustos 1996 katliamından önce yaşanan gelişmeleri IMTP lideri Cemal Şan, şöyle dile getirmiştir:

“1991 yılı ortasında Irak Milli Türkmen Partisi Kuzey Irak’ın Şaklava kasabasında bürosunu açmak isterken KDP isteğini reddetmiştir. Ancak KYB referans vermiştir. 1991-1993 yılları arasında KDP birkaç kez gümrük sınır kapısını kapatmış, giriş çıkışları Türkmenlere yasaklamıştır. 1994 yılında Türkmenler özellikle Irak Milli Türkmen Partisi ile Türkmen Birlik Partisi (Türkmeneli Partisi) Duhok-Zaho bölgesinden Musul-Telafer bölgesine yönelik radyo-televizyon ve medya faaliyetleri yapmak isterken KDP tarafından yasaklanmıştır. 1 Ocak 1995 günü IMTP Zaho bürosuna çok sayıda silahlı bir grup saldırarak Ömer Ali Debbağ adında bir güvenlik görevlisini şehit etmiş ve birkaç kişiyi de yaralamıştır. 1995 yılında Duhok’ta açılan Türkmen Fuzuli ilkokuluna Türkmen çocukların kayıtlarını yasaklamış, öğrenci sayısını düşük rakamlara getirmiş, müdür ve öğretmenlerine baskı yaparak kendi ırkçı emirleri doğrultusunda hareket etmeleri zorunda bırakmıştır. Ayrıca aynı yılda Duhok’ta açılan Türkmen kültür merkezinin faaliyetlerini engellemiş ve 1996 yılı ortasında müdür yardımcısı Cevat Assaflı’ya silahlı eylem yaparak merkez binasında şehit etmiş ve cesedini bile mezarından çıkarmıştır. Yine 1996 yılında Türkmeneli Partisi Duhok bürosuna silahlı saldırı yaparak personelini tutuklamış, eşyalarını yağmalamış ve sonrası büroyu kapatmıştır”³⁹.

Irak Silahlı Kuvvetlerinin 36. paralelin üzerindeki güvenli bölgeye girmemesi kuralı da zaman zaman işlememiştir. Kürdistan Demokratik Partisi ile anlaşarak, Kürdistan Yurtseverler Birliği Partisi güçlerini Erbil’den çıkarmak için bu şehre karadan birliklerle havadan helikopterlerle girmiştir⁴⁰. ABD, bu ihlallere göz yummuştur.

³⁹ Cemal Şan, a.g.e., s.58-59.

⁴⁰ Erşat Hürmüzlü, a.g.e., s.70-71.

Kuzey Irak'ın başşehri haline getirilmek istenen Erbil ve çevresinden Türkmenleri atmak için Barzani, Irak yönetimi ile de işbirliği yapmakta sakınca görmemiştir⁴¹.

31 Ağustos 1996 günü Barzani ile işbirliği yapan Irak kuvvetlerinin Kuzey Irak'ın Erbil kentine yaptığı baskında çok sayıda Türkmen'i tutuklamıştır. Türkmen kurum ve kuruluşlarına yapılan baskınlar sırasında çok sayıda Türkmen hayatını kaybetmiştir⁴².

Şemsettin Küzeci "31 Ağustos 1996 Erbil Saldırısı"nı şöyle anlatmaktadır: *"Irak Türkmenleri 1. Körfez Savaşı sonrasında maruz kaldıkları katliamların bir yenisi de, 31 Ağustos 1996'da Güvenlik bölgesi olan Kuzey Irak Erbil şehri Talabani kontrolünde iken, Barzani güçleri Saddam'la gizlice anlaşarak Talabani'yi Erbil'den çıkarma planına sinsice uygulamışlardır. Bu arada Erbil'de bulunan Irak Türkmen Cephesi'nin önde gelen mücadeleci insanlarını, olay esnasında Barzani'nin işbirlikçisi Irak muhaberatı tarafından, sığındıkları büro ve evlerden alarak Bağdat'a götürüp, vahşice katlederek katliamlar zincirinin bir yeni halkasını Barzani ve Saddam bu şekilde işlemiş olmuşturlardır.*

31 Ağustos 1996 sabahı Irak ordusu ve Irak muhaberat birlikleri ile 36. paraleli aşarak Barzani'nin isteği üzerine Irak'a bağlı büyük bir askeri operasyonunu Erbil'e giderek gerçekleştirdiler.

Irak Başbakan Yardımcısı Tarık Aziz, 31 Ağustos 1996 tarihinde yaptığı açıklamada '2 Ağustos 1996 tarihinde KDP Lideri Mesut Barzani, Irak Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin'e bir mektup gönderdi. 17 Ağustos 1996 tarihinden beri Celal Talabani güçleri ile İran tarafından Çoman ve Sidekan bölgeleri ciddi bir saldırılara maruz kalmışlardır. Bu nedenle onlarca şehit ve sivil insanlarını yaralanmasına neden olmuştur. Ayrıca oradaki masum insanların mülkleri tahribata maruz kalmıştır. Yine Mesut Barzani mektubunda; bu olay çok büyük bir planın başlangıcıdır. Bu hususta zat'ı alinizden Irak ordusuna emir verip tehlike saçtıran yabancı güçlerle, işbirlikçi

⁴¹ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.275.

⁴² Hasan Özmen, "Türkmen Hakları ve Türkmenlerin Statüsü", *Misak-ı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul*, AKDİTYK Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1998, s.73.

Celal Talabani'nin ihanetine de son vererek Irak ordusunun Erbil'e girmesini rica ederiz'.

Bu açıklamayı, Tarık Aziz Irak Haber Ajansına 31 Ağustos 1996 da yapmıştır. Aynı gün KDP Başkanı adına konuşan sözcü; '31 Ağustos 1996'da Irak hükümeti çağrımıza olumlu cevap vererek, Peşmergelerinin gücüne güvenerek, Erbil şehrini çeşitli yönlerden kuşatma altına alındı. Daha sonra bu şehri ele geçirdik. Bu bildiri KDP radyosu tarafından 31 Ağustos 1996'da sunuldu. Ayrıca, KDP adını taşıyan bir bildiri mahiyetinde de her yere dağıtıldı'...

Irak rejimi bu operasyonda yaklaşık 45 bin civarında asker ve T52, T62, T72 model 400 tank, çeşitli askeri araçlar, uzun mesafeli ağır toplar ve havadan (Huyuz 530) tarzlı helikopterleri operasyonda kullanıldı. Bu helikopterler, Azadi, Göran ve yeni Arap mahallesi, ayrıca KYB ve Irak Muhalifinin Erbil'de bulunan bütün bürolarını bombardıman altına aldılar.

Erbil şehrine saldırı operasyonda, 155 M., 130 M. ve 122 M. Nemsavi yapımı meydan savunma mermileri, özel timler, uçaksavar (katyuşa) mermileri ve destek amacıyla da, Irak'ın 4., 7. ve 8. Tümenleri operasyona katıldı. Askeri uzmanlara göre Irak ordusunun % 40'ı bu operasyona katıldı. Erbil'in üstüne saniyede 12 mermi atıldı. Operasyona katılan sivil araçların sayısı yaklaşık 40 landrover, jeep, Irak muhaberat elamanlarının ulaşımında ve operasyonu sırasında kullanıldı.

Ordu önce Erbil'in Ankava bölgesini ihtilal etti. Daha sonra 40 tankın eşliğinde, şehrin giriş çıkış noktalarına yönlendi. Ardından Irak muhaliflerini şehrin her köşesinde aramaya başladılar. İlk etapta 20 muhalif aileyi tutuklayarak, lider muhaliflerin yerlerini ellerindeki dosya ve adreslerle birlikte satılmış bazı Kürt ve taşeronların eşliğinde tek tek aradılar.

Irak muhaberatı önce, sözde Kürt Parlamento binasına yerleşerek karargahını kurdu. KDP güçleri ise, KYB'nin Sekreterlik bürosunu karargah olarak kullandı. KDP, oluşturdukları ekiplerle KYB'nin Bakanlık vs. kuruluşlarını yağmalama operasyonunu başlattı. INC, KTB, ITC ve IMTP gibi 9 siyasi muhalif karargahı ile bir çok örgüt ve kuruluşların binaları yağmalandı, tahrip edilerek önemli evraklarına el konuldu.

Şehrin dört bir yanı yoğun bomba sesleriyle tam bir kaos havası yaratıldı. Bir çok sivil hedefler ve yerleşim merkezleri bombalandı. Çok sayıda ölü ve yaralananlar oldu. Bu nedenle şehir sakinleri Erbil'i terk etmeye başladılar.

BM'nin raporlarına göre 100 bin göçmen İran topraklarına girmiş bulundular. İran hükümeti ise, bu rakamın üstünde olduğunu iddia etti. 139 binin üstünde Irak vatandaşının İran topraklarına girdiğini vurguladı. Bu göçmenler sadece KYB güçleri değildi. Onlarla birlikte sivil Kürt, Arap ve Türkmenlerin de bulunduğu kaydedildi.

Olaylarda insan hakları ihlallerinin olduğunu itiraf eden KDP; İtirafını 11.09.1996 tarihinde Avrupa'da dağıttığı bir bildiriyle Dünya Kamuoyuna duyurdu. Bazı görgü tanıklarının (S.K, E.H, RS. vs.) ifadelerine göre toplu idam olayları Müşterek güçler (KDP ve Irak Ordusu) tarafından Rızgari Hastanesi karşısında bulunan mezarlıkta gerçekleşti. Kimlikleri tespit edilemeyen 12 kişinin infazı, gerçekleşen olaylar sırasında yaklaşık 190 civarında sivil Türkmen'in şehit edildiği tespit edilmiştir.

01.09.1996 tarihinde KDP ile Irak Muhaberatı güçleri 220 kişiden oluşan bir güçle, Irak Milli Türkmen Partisi binasını kuşatmaya başlarken büyük bir çatışma gerçekleşmişti. Parti akıncılarıyla Müşterek güçlerin arasında çıkan çatışmada, 30 Türkmen akıncının sağ kurtularak, birçok parti mensubunun da olayda idam edildikleri saptanmıştı. Görgü tanıklarınca tespit edilen olaylarda Irak Muhaberatı ile KDP'liler çevredeki bütün insanların evlerini arayarak, bulunan silahlardan barut kokusu kokup kokmadığını kontrol ederek, saldırılara karşılık verenlerin infazını, sözde Kürdistan hükümetinin Başbakanı Kosret Resul'un evi önünde gerçekleştirdiler. Irak Muhaberatı mensupları dikkat çekmek için Kürt kıyafetleri giydikleri, Arapça konuşmalarından görgü tanıkları ve bir kısım tutuklu, daha sonra serbest bırakılan sivil insanlarca belirlendi. 12.09.1996'da Muhalif Irak Kraliyet Hareketi'nin bildirisine dayanarak; saldırgan güçleri Sittini yolu-Goran Kavşağı üzerinde bulunan Kraliyet radyosunu abluka altına aldılar ve stüdyoları tahrip edip, çevreye korku yayıp, 18 hareket mensubunu da katlettiler.

23.09.1996'da KDP güçleri KYB'nin bir takım mensupların ailelerinin gözleri önünde Süleymaniye'nin güney doğusuna düşen Tancarü bölgesinde gerçekleştirdi. Öte

yandan Irak İslami İşçi Örgütü'nün büroları basıldı. 19 çalışanı ile 5 misafir tutuklandı. Yine İslami Devrim Yüksek Konseyi'ne bağlı büro, saldırganlar tarafından tahrip edilerek 3 üyesini tutukladılar.

Demokrat Asuri Hareketi, Kürdistan İşçiler Örgütü, Irak Şii Partisi büroları çok sayıda zarar gördü ve onlarca mensupları tutuklanarak meçhule götürüldü. Görgü tanıkları na göre, bazı okullar hapisane olarak KDP tarafından kullanıldı. Erbil'de bulunan Kızılay heyeti tarafından tespit edilen bu olay Salahattin-Erbil yolu üzerinde bulunan Bestora sitesinde bir okulda, yaklaşık 400 civarında tutukluya rastlanmış.

Olaylarda tahrip edilen Türkmen kurum ve kuruluşları arasında, Irak Milli Türkmen Partisi'nin bütün daireleri, enformasyon, siyasi, yardım, radyo ve televizyon, matbaa ve Türkmeneli gazetesi büroları, ayrıca 22 Türkmen okulu yağmalanarak tahrip edildi”⁴³.

KDP, olayda meydana gelen dört milyon dolarlık hasar tazminatının ödenmesini kabul etmişse de yerine getirmemiştir⁴⁴.

Bu saldırılarda Barzani, Türkmen partilerine ait kuruluşlarda görev yapan 34 kişiyi, KDP'nin yardımı ile yakalatarak, Irak tarafına teslim etmiştir. Bu olayda Aydın Şakir Iraklı⁴⁵, Mehmet Reşit Tuzlu, Ali Abdullah Yayçılı, Ferhat Kasım Kerküklü ve Yılmaz Halit Muhyiddin gibi birçok değerli Türkmen evladı hayatını kaybetmiştir⁴⁶. Tutuklananlardan bir kısmının idam edildiklerine dair bazı ipuçlarına ulaşılmış, bazılarından da hiçbir haber alınamamış, Saddam devrildikten sonra idam edildikleri öğrenilebilmiştir⁴⁷. Konu, BM İnsan Hakları Komisyonu'nun raporunda da tescil edilmiştir⁴⁸.

KDP, 31 Ağustos 1996'da, Irak kuvvetlerinin yardımı ile Erbil'i ele geçirmesinden sonra yeniden harekete geçerek Türkmen okullarındaki eğitimi

⁴³ Şemsettin Küzeci, *Kerkük Soykırımları*, Teknoed yay., Ankara, 2004, s.225-229.

⁴⁴ Cemal Şan, *a.g.e.*, s.59.

⁴⁵ *Kurultay*, 7 Aralık 1998.

⁴⁶ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.275.

⁴⁷ Şemsettin Küzeci, *a.g.e.*, s.230-235; Ayrıca Bkz. Sadun Köprülü, “31 Ağustos 1996 Mesut Barzani, Erbil Katliamı”, *Kerkükfeneri*, 01 Eylül 2009.

⁴⁸ BM İnsan Hakları Özel Raportörü Hollandalı diplomat Max Van Der Stoel'un hazırladığı, BM genel sekreteri tarafından genel kurula sunulan “A/51/496/add.18 November 1996” yazılı rapor.

engellemeye başlamıştır. Okulları sıkı bir denetime tabi tutan KDP, yasalara aykırı birşey bulamayınca, Türkçe eğitimi engellemeye başlamıştır. Okuma, yazma ve eğitime başlama çağı olan ilkokul birinci sınıfta ana dili ile eğitimin öneminin vurgulanmasına rağmen KDP ilkokul birinci sınıflarda Kürtçe eğitimi dayatmıştır. Türkiye’de kurs gören, Türkmen okullarındaki öğretmenlerin tayinleri başka okullara yapılmış, yerlerine Türkçe bilmeyen veya bu alanda eğitim görmeyen ve biçimlenme kurslarına katılmayanlar tayin edilmiştir.

KDP, Iraklı Muhalefet çevrelerine ve bölgeyi ziyaret eden yabancılara, Türkmenler aleyhine yukarıda sıralanan propaganda esaslarına göre telkinlerde bulunmuştur. Bu amaçlara hizmet etmek için ve Türkmen tezlerini sulandırmak için, KDP Erbil’de Türkmen adı taşıyan birkaç parti ve dernek kurdu muştur. Bu Parti ve derneklerin başında KDP’nin maaşlı elemanları bulunmaktadır.

31 Ağustos 1996 Katliamından sonra da KDP hız kesmemiştir. 3 Eylül 1996’da Türkmeneli Partisi başkanı Riyaz Sarıkahya için KDP yetkilileri tarafından tutuklama kararı çıkarılmış, yaklaşık bir yıl süreyle Irak’a sokulmamıştır⁴⁹.

1997 yılında da saldırı ve tacizler devam etmiştir. Türkmenlerin bazıları, Talabanî’nin, Saddam’ın casusu, PKK’lı diye tutuklanmış, işkenceye tabi tutulmuş ve hapis cezasına çarptırılmışlardır⁵⁰. Irak Milli Türkmen Partisi’nin Erbil yakınında bulunan Benislava bölgesindeki bürosuna silah zoruyla el koyarak kapatılmış ve eşyaları dışarı atılmıştır. ITC Araştırma ve Planlama dairesine el bombası atılarak iki Türkmen güvenlik görevlisi(akıncı) yaralanmıştır. Türkmen göçmenlerinden bazıları KDP tarafından çeşitli bahanelerle tutuklanarak Zavita kampına gönderilmişlerdir⁵¹.

⁴⁹ Şemsettin Küzeci, *a.g.e.*, s.301.

⁵⁰ Cemal Şan, *a.g.e.*, s.59.

⁵¹ Şemsettin Küzeci, *a.g.e.*, s.302-305.

2- KDP'nin ITC'ne Saldırısı (10-11 Ağustos 1998)

1998 yılında da saldırılara devam edilmiştir. 24 Temmuz 1998 tarihinde, TP Başkanı Riyaz Sarıkahya, ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Davit Walch ile yaptığı görüşmeden dolayı KDP tarafından tehdit edilerek hakkında tutuklama kararı çıkarılmış, korumaları tutuklanmıştır. 06 Ağustos 1998 tarihinden itibaren TP Başkanı Riyaz Sarıkahya ve IMTP Başkanı M.Kemal Yayçılı'nın KDP tarafından K.Irak'a girişleri yasaklanmıştır⁵².

10 -11 Ağustos 1998 gecesi, saat 22.50'de Irak Türkmen Cephesi(ITC)'nin Erbil'de bulunan bulunan daireleriyle kuruluşlarına KDP silahlı güçleri tarafından saldırılar yapılmıştır. Yapılan saldırılardan sonra binaların içerisinde bulunan malzemeler saldırıyı yapanlar tarafından yağmalanmış ve tahrip edilmiştir. İnsanlık dışı olayda saldırılan daireler yağmalanarak, büyük maddi zarara uğratılmıştır. Çalışanları ve görevlileri tutuklanarak çeşitli işkencelere tabi tutulmuşlardır. ITC Eğitim ve Kültür Dairesi yağmalandıktan sonra yakılmıştır. Yağmalanan ITC daire ve büroları: ITC Başkanlığı, Eğitim ve Kültür Dairesi, Yardım Kuruluşları Dairesi, Şifa Dispanseri, Türkmen Bağımsız Hareketi (TBH) Parti Binası, Türkmeneli Partisi (TP) Binası, Türkmenevi, Güvenlik Dairesi, Başkanlık Binası, Güvenlik Dairesi Kurs Binası, Siyasi ve Dış İlişkiler Dairesi, Birlikler Binası ve Türkmeneli Spor Kulübüdür⁵³.

ITC Başkanlığı, ITC'nin çatısı altındaki Türkmen parti ve hareketler, yağma ve talan olayı üzerinden iki yıl geçmesi üzerine, yayınladıkları bildirimlerle 10-11 Ağustos 1998 gecesi yağma ve talan olayını kınamışlardır. Bildirilerde, bu tür olayların Türkmen milli mücadelesini etkilemediği ifade edilmiştir. Bunlardan Türkmen Bağımsız Hareketi (TBH) tarafından yayınlanan bildirim metni şöyledir:

“BİLDİRİ

Yüce Türkmen halkımıza,

⁵² Şemsettin Küzeci, *a.g.e.*, s.303.

⁵³ Şemsettin Küzeci, *a.g.e.*, s.230-235.

Bugünlerde 1998 yılının 10 Ağustos'u 11'e bağlayan gece meydana gelen üzücü olayın 2'nci yıldönümü yaşamaktayız. O gecede bir grup terörist ITC kuruluşları ve parti bürolarına saldırmış, burayı yağmalayarak, ateşe vermiştir, Bu terörist gruplar, Irak'ta .Türkmenleri haklarını elde etmek amacıyla, parlak bir gelecek için onurlu Türkmenlerin aydınlığıyla yürüyen ITC kuruluşlarından saçan şuleyi söndürmeyi istiyorlar.

Biz TBH olarak bu acılı münasebeti anarken, azmimizi Türkmen halkından alarak ITC ve partilerinin mücadele verdiği hedeflere doğru azim ve ısrarla yürümekteyiz. Demokrasi, çoğulculuk, insan hakları ve terörle mücadele yeni evrensel düzendir. Ancak o gecede olaylar bu vasıflardan çok uzaktır. O gecede yapılan saldırıyı şiddetle kınayan TBH yönetimi, sabır ve ibretleri o acılı münasebetten almaktadır. Bu tür uygulamaların Türkmen halkının mücadele sürecini engellemeyeceğine inanan TBH yönetimi, meşru milli haklarımıza ulaşmak için arkasına halkı da alarak mücadele etmektedir.

Yaşasın mücadelecilerimiz Türkmen halkımız.

Ölümsüzlük yiğit şehitlerimize.

Türkmen Bağımsız Hareketi

*Erbil, 11 Ağustos 2000*⁵⁴.

KDP, Türkiye'nin baskısıyla olayda meydana gelen hasarı ödemeyi kabul etmiştir. Tespit edilen hasar miktarı dokuz milyon dolar iken beş milyona indirmiş ve bunun yalnızca bir buçuk milyon dolarını ödemiştir. 1998 yılında Türkmen adına ve Irak Türkmen Cephesine karşı olmak, çalışmalarını engellemek amacıyla beş kadar tabela(kukla) partinin Erbil'de açılmasına izin vermiş, maddi ve manevi destek sağlamıştır. Bunlar, Türkmen Kardeşlik Partisi, K. Türkmen Kurtuluş Partisi, K. Türkmen Demokrat Partisi, Türkmen Birlik Partisi ve K. Türkmen Kültür Derneği'dir⁵⁵. Yine bu dönemde, ITC Enformasyon Dairesi'ne iki el bombası atılmış, ITC

⁵⁴ *Türkmeneli*, 13 Ağustos 2000.

⁵⁵ Cemal Şan, *a.g.e.*, s.59.

başkanlığına saldırılarak bir akıncı yaralanmış, ITC mensuplarına karşı silahla saldırı, taciz ve tutuklamalar gerçekleştirilmiştir⁵⁶.

1999 yılında da saldırı, baskı ve tutuklamalara devam edilmiş, KDP yayın organlarında ITC aleyhinde kampanya yürütülerek hedef gösterilmiştir. Ocak 1999'da Türkmeneli Spor kulübü kapatılarak eşyaları dışarı atılmış, çarşıdaki dükkanlara dağıtılan ITC takviminin asılması yasaklanmıştır. Aynı yıl içinde özellikle ITC Güvenlik dairesi mensuplarına yönelik, saldırı, taciz, tehdit, adam kaçırmaya, bombalama, silahla yarama ve öldürme eylemleri gerçekleştirilmiştir. 25 Aralık 1999 tarihinde Türkmen Bağımsız Hareketi(TBH) Başkanı Kenan Şakir Üzeyiraga'lı'nın evine ateş açılmış, ateşe karşılık veren oğulları asayiş mensupları tarafından tutuklanmıştır. Aralık 1999'da KDP, IMTP Başkanı M. Kemal Yayçılı ile Türkmeneli Partisi Başkanı Riyaz Sarıkahya'nın Kuzey Irak'ı terketmelerini istemiş, seyahatlerini engellemiş, parti mensuplarına siyasi ve psikolojik baskı uygulamıştır⁵⁷.

3- KDP'nin ITC'ne Saldırısı (11-12 Temmuz 2000)

KDP, 11-12 Temmuz 2000 saldırısından önceki süreçte baskılarına devam etmiştir. 2000 yılı Mart ayında Irak Milli Türkmen Partisi Genel Başkanı Mustafa Kemal Yayçılı'nın kurban bayramı kutlamalarını yapmak üzere Süleymaniye bölgesine gitmesini yasaklamıştır. ITC Başkanlığı buna tepkisini belirtmek amacıyla bir açıklama yaparak olayı kınamıştır. Türkmeneli Partisi Genel Başkanı Riyaz Sarıkahya'yı da bir gün süreyle tutuklayan KDP Asayiş güçleri Irak Türkmen Cephesi başkanlığı tarafından sert tepkiyle karşılaşmıştır. Bununla yetinmeyen KDP yönetimi baskılarını devam ettirmiştir.

ITC Başkanlığı Nisan ayında sert bir açıklama yayınlarak Irak Devlet güçlerini olaya müdahale etmeye çağırmıştır. Irak devleti gibi zalim ve diktatör bir ülkenin silahlı güçleri Türkmenler tarafından ilk kez asayişin sağlanması için çağrılmak

⁵⁶ Şemsettin Küzeci, *a.g.e.*, s.303-305.

⁵⁷ Şemsettin Küzeci, *a.g.e.*, s.305-310.

zorunda kalmıştır. Bu da Türkmenlerin güvenli bölgede ne kadar baskı altında olduklarını ve KDP'nin Baas yönetiminden daha zalim olduğunu göstermektedir.

ITC tarafından hazırlanan eylem planı gereği ITC Başkanı Vedat Arslan ile birlikte üç Yürütme Kurulu Üyesi Mustafa Kemal Yayçılı, Riyaz Sarıkahya ve Kenan Şakir Üzeyirağalı, ITC Başkanlık binasında kalarak KDP yönetimine sert mesajlar vermişlerdir. Mesajlarda KDP'nin tutuklamak istediği liderlerin ITC Başkanlık binasında olduğunu, eğer tutuklamak istiyorsa gelip tutuklamalarını bildirmişlerdir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin olaya ağır şekilde müdahale edeceğinden çekinen KDP, herhangi bir eylem yapamamıştır. Eylem planının sona ermesi çağrısında bulunarak baskıların kaldırılacağı sözünü vermiştir. Her zaman olduğu gibi yine sözünü tutmamış, bir ay sonra baskılar yine devam etmiştir⁵⁸.

8 Mayıs 2000 günü, Irak Türkmen Cephesi ile Barzanî'nin siyasî kuruluşu KDP arasında görüşmelerin yapıldığı sırada, KDP'liler Türkmen Talebe Birliği binasını işgal etmişlerdir. Binanın koruma görevlilerini tutuklayarak işkence yapmışlardır. Bunlarla da yetinmeyen KDP, Erbil'de bütün bina sahiplerini tehdit ederek, Türkmenlere ait kuruluşlara binalarını kiraya vermemeye zorlamışlardır.

11-12 Temmuz 2000'de meydana gelen saldırılar, KDP lideri Barzanî'nin elini Türkmen kanına bulamaktan vazgeçmediğini bir kez daha ortaya koymuştur. 2000 yılının 11-12 Temmuz gecesi KDP'nin peşmergeleri, ağır silahlarla Irak Türkmen Cephesi binasına saldırdıkları yolunda gelen haberler, Türkmen camiasında infiale yol açmıştır. Bu olayda binayı bekleyen iki Türkmen güvenlik görevlisi şehit edilmiştir. Şehit edilenlerden biri henüz yaralı iken, çatıdan atılarak, ölümüne sebebiyet verilmiştir. Bu haince saldırıda üç Türkmen genci de ağır biçimde yaralanmıştır. Türkmen toplumuna karşı beslenen kin ve nefreti belgeleyen bu olaylar, Türkmenlerin bölgede güven içinde olmadıklarını göstermektedir⁵⁹.

Bu olayı Irak Milli Türkmen Partisi(IMTP) lideri Cemal Şan şu şekilde anlatmaktadır: *"11-12 Temmuz 2000 gecesi ITC Başkanlık binasına saldıran KDP özel timleri ile Asayiş kuvvetleri büyük bir olay çıkardılar. Binayı savunan güvenlik*

⁵⁸ Cemal Şan, *a.g.e.*, s.60-61.

⁵⁹ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.275-276.

görevlileri karşılık vererek büyük bir cesaret gösterdiler. 20 kadar Türkmen güvenlik görevlisi 500 kadar KDP silahlılarıyla yoğun bir çatışmaya girdi. Orada Abdullah Adil ile Feridun Fazıl adında iki güvenlik mensubumuz şehit edilmiş, 7 kişi de yaralanmış, bina tahribata uğramış, eşya, döküman ve dosyalar KDP'li kişiler tarafından yağmalanmıştır. Buna sert tepki gösteren ITC Başkanlığı dünyanın her yerinde gösteriler düzenleyerek KDP'yi sert şekilde kınadılar. İki şehit için yapılan cenaze töreni oldukça muhteşem şekilde düzenlendi. KDP olay karşısında çok zorluk çekmiştir. Gerçi olayda iki Türkmen şehit edilmiş ama 9 kadar KDP'li de ölmüş ve onlarca da yaralanmıştır. Fakat KDP bu ölü ve yaralılara PKK karşısında giriştiği çatışmalarda kaybettiğini bildirdi. Olaydan yakasını kurtarmak isteyen KDP yönetimi, Türkmenleri milisler kurmakla suçladı. KDP Bakanlar Kurulu, Erbil'de toplanarak, ITC'e bağlı güvenlik dairesinin söndürülmesini kararlaştırdılar. Buna cevap veren IMTP Genel Başkanı Cemal Şan, olayın güvenlik personelinden kaynaklanmadığı ancak KDP'nin Türkmenleri bir toplum olarak tanımadığını açıklayarak ikili sorunların silah ve şiddetle değil, diplomatik ve barışçı yollarla çözümlenmesi gerektiğini Amerikanın Sesi Radyosununun 26 Temmuz 2000 tarihli yayınında açıklamıştır⁶⁰.

ITC Başkanlığı saldırıyı bir basın bildirisi ile kınamıştır:

“BASIN BİLDİRİSİ

Biz, Irak Türkmenleri ve Irak Türkmen Cephesi olarak, her zaman Irak'ın ve güvenli bölgenin huzuru, emniyeti ve istikrarının sağlanması için çabalar harcarken, ne yazık ki Erbil'de yönetime hakim olan KDP, bu iyi niyet ve çabalarımızı olumlu karşılamak, bizimle bu konuda işbirliği yapmak yerine tersine davranmaktadır.

31 Ağustos 1996 tarihinde Saddam kuvvetlerinin güvenli bölgeye girmesi, Türkmen lider ve akıncıların tutuklanması, Türkmen cephesi bürolarının işgal ederek yağmalanmasına yol açılması, Türkmen Cephesi, 10-11 Ağustos 1998 tarihinde yine Erbil'de Türkmen Cephesi Başkanlık ve tüm bürolarının, KDP'ne bağlı asayiş güçleri tarafından işgal edilmesi ve her iki olayda tespit edilen hasarların tazminatının büyük

⁶⁰ Cemal Şan, a.g.e., s.61.

bölümünü bugüne kadar ödenmemesi, ayrıca Türkmen Cephesi lider ve mensuplarına yönelik saldırı, tuuklama, tecavüz ve işkenceler birer açık ispattır. Bu tecavüz ve olaylar son aylarda daha da artmaya başlamıştır. Türkmen öğrenci birliğinin geçtiğimiz ayda iki kez KDP asayışı tarafından saldırıya uğrayarak binası işgal edilmiş ve mensupları tutuklanmıştır. Türkmen öğrenci birliğinin binası hala KDP asayışı tarafından işgal altında tutulmakta ve eşyaları gasp edilmiş durumdadır.

ITC'nin ev kiralama ve diğer çalışmalarına Erbil, Duhok ve Zaho bölgelerinde KDP tarafından engel konulmaktadır. Yine KDP, Saddam'ın zulmünden kaçıp Duhok ve Zaho'da yerleşen Türkmenlerden oturma izni istemekte, müracaat ettiklerinde bu izin verilmemekte ve yanlarında Irak nüfus cüzdanı varken bölgeden zorla çıkarılmaktadır.

KDP tüm bu olaylarla yetinmeyerek, yeni bir tecavüz ve saldırı yapmıştır. 11-12 Temmuz 2000 tarihinde, gece saat 24 sularında KDP'ne ait büyük bir silahlı grup ITC başkanlık binasına yoğun bir saldırıya geçmiş, bu saldırı üzerine KDP asayışı ile Türkmen güvenlik görevlileri arasında sabaha kadar süren bir çatışma olmuştur. Bu olayda her iki taraftan insanlar zarar görmüştür. ITC başkanlık binası KDP kuvvetleri tarafından işgal edilerek yağmalanmış, bu işgal ve olay hala devam etmektedir. Can ve mal kaybı konusundaki kesin tespitler, ITC tarafından henüz yapılmamıştır.

Irak muhalefeti içinde yer alan gruplar bugünlerde birlik ve beraberliğe doğru, olumlu adımlar atmaya çalışırken, ITC Türkmenlerin şehitler günü olan 14 Temmuz Katliamının 41'nci yıldönümü hatırasını karşılamaya hazırlanırken KDP'nin, ITC'ne karşı yaptığı bu son saldırı ve tecavüz düşmanca bir yaklaşımdan başka bir şey değildir.

Biz ITC ve Türkmen toplumu olarak; 11-12 Temmuz 2000 tarihinde gerçekleşen, KDP'nin bu tecavüz ve saldırısını şiddetle kınarken, uğradığımız maddi ve manevi kayıpların tazmini hakkımız saklı kalmak kaydıyla Birleşmiş Milletlerin olaya müdahale etmesi, güvenli bölge için çıkarılan 05 Nisan 1991 tarihli, 688 sayılı kararın ilgili taraflarca gözden geçirilmesi, güvenli bölgeyi korumakla görevli uluslararası gücün bu olay üzerine durmasını istiyoruz. ITC ve Türkmen halkı mücadeleye daha da azimle devam edeceğimizi bildiriyor, düşmanca fikir taşıyanları barış, demokrasi, huzur, insan hakları ve Türkmen -Kürt kardeşliğine çağırıyoruz.

Tanrı Türk'ü korusun ve yüceltsin.

ITC Başkanlığı

Erbil, 12 Temmuz 2000”⁶¹.

Türkmen toplumuna karşı beslenen kin ve nefreti belgeleyen bu olaylar, Türkmenlerin bölgede güven içinde olmadıklarını göstermektedir. Bölgedeki Türkmen okullarının verdiği eğitimi de sulandırmak isteyen KDP, değişik bahanelerle baskılar uygulamıştır. 5'i anaokul, 11'i ilkokul ve 5'i lise olmak üzere toplam 21 okulda, 3 bin dolayında öğrencinin eğitim gördüğü bu kurumlarda, Irak Devleti'nin resmî dili olan Arapça dersi de verilmektedir. Ancak KDP tarafından, bu okullarda günde 2 saat Kürtçe eğitim vermeye de zorlanmıştır. Türkmenlere ait TV. ve iki radyo kanalında da Türkmençe'nin yanı sıra Arapça ve Kürtçe yayın yapma zorunluluğu getirerek, siyasî zorbalık ve asimilasyon uygulamasının, görülmemiş örneklerini vermişlerdir⁶².

Bütün bu olumsuz gelişmelerden de anlaşıldığı gibi, Türkmenler hem Bağdat, hem de Kuzey Irak yönetimleri tarafından sergilenen düşmanca politikalar yüzünden, büyük bir yalnızlığa ve siyasî bir kıskaca alınmışlardır. Böylece Türk Dünyası'nın en acıklı topluluğu durumuna düşen ve uzun süredir makûs talihini yenemeyen Irak Türkmenleri'nin, yakın bir gelecekte de rahat nefes alabilmelerinin kolay ve mümkün olmadığı anlaşılmaktadır⁶³.

⁶¹ Şemsettin Küzeci, *a.g.e.*, s.270-272.

⁶² Suphi Saatçi, “Irak Türkmenlerinin İki Ateş Arasındaki Kaderi Değişmeyecek mi?”, *Kardaşlık Dergisi*, yıl: 3, sayı: 12, Ekim-Aralık 1999, s. 9-10.

⁶³ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.276.

4- Saldırıların Türk Basınına Yansımaları

KDP'nin güvenli Bölgede Türkmenlere karşı yaptığı saldırılar, Türk basınında geniş yankı bulmuştur. Bunlardan bazıları alfabetik sıraya göre verilmiştir.

Cumhuriyet Gazetesi, “*IKDP Peşmergeleri Türkmenlere Saldırdı*” başlığı altında verdiği haberde, Irak Türkmenleri Kuzey Amerika Teşkilatı'nın 11-12 Temmuz 2000 gecesi, KDP Peşmergelerinin ITC Başkanlığına yaptığı silahlı saldırı haberine geniş yer verilmiştir. Haberde KDP'ye bağlı peşmergelerin Türkmen Cephesi merkezine Çarşamba sabahı düzenledikleri saldırıda, 2 Türkmen güvenlik görevlisini öldürdükleri bildirilmiştir. Teşkilatın ABD Koordinatörü Orhan Ketene'nin yaptığı yazılı açıklamada, baskın sırasında çıkan çatışmada; 2 Türkmen görevlisinin yaşamını yitirdiği, 3'nün ağır yaralandığı, binanın ağır hasar gördüğü bildirilmiştir. Açıklamada KDP Peşmergelerinin Erbil'deki ITC Merkezinde bulunan evrak, dosya ve arşivleri götürdüğü bildirilmiştir. Çok sayıda Türkmen'in gözaltında olduğu ve olayı soruşturmak için bir komisyonun oluşturulduğunun ifade edildiği açıklamada, olayı kınadıklarını ve olaylardan KDP'yi sorumlu tuttıklarını belirtilen bu olayın benzerinin 10 Ağustos 1998 tarihinde, yine KDP tarafından gerçekleştirildiğini hatırlatmışlardır⁶⁴.

Milli Gazete 15 Temmuz tarihli sayısında verdiği haberde, Türkiye'de ikamet eden Türkmenlerin Kerkük Katliamı'nın 41'nci yıldönümü anısına mevlidi şerif düzenledikleri ifade edilmiştir⁶⁵.

Ortadoğu Gazetesi “*ITC Başkanlığına Saldırı*” başlığı altında verdiği haberde, yurtdışında yaşayan Türkmenlerin ITC Başkanlığına yapılan saldırıyı kınadıklarını ifade etmiştir⁶⁶.

Türkiye Gazetesi, 15 Temmuz 2000 tarihli sayısında “*Kerkük Katliamının 41'nci Anısı*” manşeti altında verdiği haberde, Irak Türklerinin, 14 Temmuz 1959 yılındaki Kerkük Katliamı'nın 41'nci yılında şehitleri anmak ve iki gün önce ITC yapılan saldırıyı kınamak için bir toplantı düzenledikleri ifade edilmiştir.

⁶⁴ *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 2000.

⁶⁵ *Milli Gazete*, 15 Temmuz 2000.

⁶⁶ *Ortadoğu*, 15 Temmuz 2000.

Haberde Türkmen şehitleri için önce Süleymaniye Camiinde, Mevlidi Şerif okunduğu, daha sonra da Süleymaniye Kültür Merkezi'nde bir toplantı düzenlediği belirtilmiştir. Toplantıda konuşan Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Başkanı Sabah Ketene, Türkmenleri birliğe çağırırken, “*Bölgedeki istikrarı bozacak bu tür saldırıları şiddetle kınıyoruz*” demiştir.

Ketene, “*Bu cinayetler Türkmenleri halkı mücadelesinden alıkoyamayacaktır*”, diye konuştu. Toplantıda, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Konya Şube Başkanı Aydın Beyatlı, Irak türklerinin genel durumuyla ve katliamlarla ilgili bir dia gösterisi yapmıştır. Toplantıda Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Ankara Şube Başkanı Doç Dr. Ekrem Pamukçu, Kerkük katliamıyla kaybettiklerinin yanı sıra önemli tecrübeler kazandıklarına da dikkat çeken Pamukçu, Türkmen olma bilincini Kerkük'ün acı tecrübesiyle kazandıklarını bildirmiştir.

Pamukçu, dünyada demokratik anlayışın gittikçe yaygınlaştığı bir dönemde bölgede bir katliamın tekrar hortlatma nedenini kavrayamadıklarını belirtmiştir⁶⁷.

Yeni Mesaj Gazetesi “*Kuzey Irak'ta Türkmenlere Baskı*” başlığı altında verdiği haberde, yurtdışında yaşayan Türkmenlerin, Türkmenlere yapılan son saldırıyı kınadıklarını belirtmiştir⁶⁸.

Yeni Şafak Gazetesinin Irak Türkleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Ankara Şube Başkanı Ekrem Pamukçu ile yaptığı görüşmede Pamukçu, olay ve olayın perde arkası hakkında bilgi vermiştir⁶⁹.

Zaman Gazetesi ilk sayfadan verdiği haberde, saldırının 11-12 Temmuz 2000 gecesini gerçekleştiği bildirildi. Gelişmeler hakkında Zaman'a bir açıklama yapan İTC Ankara Temsilcisi Mustafa Ziya, KDP'nin benzeri saldırılarının neredeyse iki yılda bir tekrarlandığını söylemiştir. Ziya, son saldırı yerinde şu anda KDP elemanlarının da katıldıkları ortak bir komisyonun incelemeler yaptığını kaydetmiştir⁷⁰.

⁶⁷ Türkiye, 15 Temmuz 2000.

⁶⁸ Yeni Mesaj, 15 Temmuz 2000.

⁶⁹ Yeni Şafak, 15 Temmuz 2000.

⁷⁰ Zaman, 15 Temmuz 2000.

5- Siyasi, Sosyal, Ekonomik ve Eğitim Alanında Baskılar

Güvenli Bölgede kalan Türkmen toplumu ve Irak Türkmen Cephesi, 1991 yılından 2003 yılının sonuna kadar siyasi, eğitim, sosyal ve ekonomik alanlarda muhtelif baskılara ve insan hakları ihlallerine maruz kalmıştır. Bu baskılar şunlardır:

Siyasi baskılar;

– Emniyet ve asayişten sorumlu ast kademeler Türkmenlere ve ITC'ye karşı kin ve nefret duygusu ile hareket etmiştir.

– ITC tarafından, çıkan sorunlarla ilgili KDP nezdinde yapılan tüm girişimlerde sorunların derhal çözüleceği belirtilmiş, ancak verilen sözler yerine getirilmemiş ve oyalama taktiği uygulanmıştır.

– Merkezi Irak yönetimine karşı esas mücadelenin KDP tarafından verildiği ve kazanılan haklarda Türkmenlerin paylarının olmadığı düşüncesi hakimdir.

– Türkmenlerin bölgedeki diğer partilerle işbirliğine girmesini asgari düzeyde tutmak, mümkün olursa tamamen engellenmek istenmiştir.

– Türkmen toplumu KDP tarafından basit bir azınlık olarak görülmektedir. Türkmen partilerin siyasi çalışmaları, partilerin üye kayıt etmeleri, mahalle bazında teşkilatlanma çalışmaları ve sosyal faaliyetleri engellenmiştir. KDP ve KYB tarafından Türkmenleri bölmek amacı ile tabela partileri oluşturulmuş ve geniş imkânlar tanınmıştır.

– Yapılan haksızlıkları dile getiren, Türkmen toplumunu bilinçlendirme gayreti içerisinde bulunan şahıslar tehdit ve baskılar ile sindirilmeye çalışılmıştır.

– ITC bünyesinde bulunan IMTP başkanı Mustafa Kemal Yayçılı ve TP başkanı Riyaz Sarıkahya, çeşitli tehditlerle bölge dışına çıkmaya zorlanmıştır.

– Yerel yönetim tarafından, gerek ITC'nin gerekse ITC bünyesindeki partilerin hak kazanımlarının söz konusu olduğu durumlarda, “tüzel kişilikleri olmadığı” gerekçesiyle hak elde etmeleri engellenmiştir. Buna karşın, cezai ehliyeti olduğu kabul

edilerek özellikle maddi tazminatlarla engellenmek istenmiştir. Türkmen toplumu yok kabul edilerek, toplumun gerçek temsilcisi Irak Türkmen Cephesi ve çatısı altındaki partiler KDP yetkililerince meşru sayılmamış, kapatılma tehditlerinde bulunulmuştur. Türkmen halkı üzerine çeşitli baskılar uygulanarak, Kürt partilerine veya KDP/KYB güdümündeki Türkmen halkını temsil etmeyen kukla partilere kayıt yapmaya zorlanmıştır.

– KDP Dünya kamuoyuna sevimli görünmek maksadıyla, şahsi menfaatlerini temin ettiği sözde birkaç Türkmen’i yerel yönetimde yönetici, müdür gibi mevkilere getirmiş ve bu şahısları kullanarak Türkmen toplumunu sindirmeye çalışmıştır⁷¹.

Eğitim alanındaki baskılar;

Güvenli Bölgede, 1993 yılında Türkmen halkının kendi dili ile eğitim yapması uygun görülmüş ve 15 Aralık 1993 tarihinde, Doğuş ilkokulunun açılması ile Türkçe eğitim başlamıştır.

Irak Türkmen Cephesi, Türkmen eğitiminin ortadan kaldırmasına yönelik, demokrasi, insan hakları ve adalet kavramlarına ters düşen olumsuz gelişmeler yaşamıştır. Ancak Türkmenler her zaman uzlaşmadan taraf olup sürekli taviz vermiştir. Bugüne kadar Türkmen eğitiminin karşı karşıya kaldığı sorunlar şunlardır:

– Türkmen okulları siyasete alet edilmeye çalışılmıştır. Okullarda bazı müfettişler tarafından Türkmen şahsiyetlerine hakaretler edilmiş, KDP’nin propagandası yapılarak, tehditle Irak’ın toprak bütünlüğünü bozmaya yönelik siyasi baskılar uygulanmıştır. “*Kürdistan bayrağı çekme*”, “*Kürdistan marşı söyletme*” gibi baskılarla Türkmen okulları siyasete alet edilmeye çalışılmıştır.

– KDP yetkililerince atanan Türkmen Eğitim Genel Müdürü, Türkmen eğitimini felce uğratmış, görevden alınması için Şubat 1999 tarihinde yapılan müracaatlara ve verilen sözlere rağmen, görevinden alınmamıştır.

– KDP ile ITC arasında yapılan görüşmeler sonucunda Türkmen Eğitim Müsteşarı ve Eğitim Müdürü atanması sağlanmış, ancak uzun zaman görev ve sorumlulukları belirtilmeyerek boşlukta bırakılmış, toplantılara dahi alınmamışlardır.

⁷¹ Şemsettin Küzeci, *Kerkük Soykırımları*, Teknoed yay., Ankara, 2004, s.287-288.

– 01 Ekim 1997 tarihinde alınan bir kararla Türkmen okullarında Türkçe ders sayısı azaltılmış, ilkokul birinci sınıftan itibaren Türkmen çocuklara Kürtçe eğitim de dayatılarak, iki dille eğitime zorlanmıştır. “*Bu konudaki her türlü talep, yerel parlamentonun yetkisindedir*” denilerek oyalanmış, ITC yetkililerine Türkçe eğitim konusunda sorun yaratılmayacağı ifade edilmesine rağmen, hiçbir olumlu adım atılmamıştır.

– Türkmen okullarından haksız yere atılan Türkmen müfettişleri, müdür ve öğretmenlerinin, 28 Temmuz 1999 tarihinde yapılan ITC-KDP toplantısında görevlerine iade edileceği bildirilmiş, aylar sonra “*yeni memur alınmayacağı*” gerekçesiyle Yerel Bölge Maliye Bakanlığı’nda işlemleri durdurulmuş, yetkili ağızlardan verilen sözler ve taahhütler bir türlü uygulamaya geçirilmemiştir.

– Erbil’de Türkmen öğrencilerin okula gitmesini zorlaştırmak maksadıyla, Yerel Yönetim tarafından Türkmen nüfusunun yoğun olduğu mahallelerde (Tacil, Arap Hanaka) Türkmen okulu tahsis edilmemiş, Türkmenlerin azınlıkta olduğu yerlerde minimum sayıda(2-3) okul tahsis edilmiştir.

– Duhok’ta ilk açıldığında 110 öğrenci ile eğitim yapan “*Fuzuli*” ilkokulunun öğrenci sayısının 8’e düşmesi, birinci, ikinci ve üçüncü sınıfta hiç öğrencinin olmaması dikkat çekmiştir. Okul müdürü, okula öğrenci kaydetmesinin mümkün olmadığını, kendisine bu konuda baskı uygulandığını ifade edilmiştir. Öğrenci velileri tehdit edilerek Duhok dışına göç ettirilmeye çalışılmıştır.

– Eğitim konusunda Türkmenlere verilen bir takım haklar çerçevesinde, Türkmen okulunun açılması ve Türkçe eğitim yapılmasını kabullenemeyen KDP, çeşitli bahaneler ileri sürerek eğitimi ve kültürlü Türkmenlerin yetişmesine engel olmaya çalışmıştır. Bu maksatla, açılan okulları kapatmaya çalışmıştır.

– Türkmen Fuzuli İlkokulu’nda okutulacak ders kitaplarının KDP Bölgesi Sözde Yerel Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanması ve Sözde Bakanlık kanalı ile okula gelmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak kitapların okula gelişini kasıtlı olarak geciktirilmiştir. 11 aile velisi çocuklarını Türkmen Fuzuli İlkokulu’na kayıt yaptırmak istemelerine rağmen, KDP tarafından kayıtları yaptırılmamıştır.

– Herhangi bir Kürt okuluna kayıtlı Türkmen öğrencilerin müteakip öğrenim döneminde o okuldan ayrılarak Türkmen okuluna kayıt yapmaları engellenmiştir. KDP tarafından bunun Yerel Bölge Eğitim Tüzüğü'ne aykırı olduğu söylenerek Türkmen Fuzuli İlkokulu'nun öğrenci sayısı azaltılmaya çalışılmıştır.

– KDP tarafından Türkmen Fuzuli ilkokulunda öğrenim gören öğrenci sayısının azlığı ileri sürülerek okul kapatılmak istenmiştir. “*Duhok'taki Türkmen ailelerden 50 adet dilekçe toplanırsa okula yeni öğrenci kaydının yapılabileceği*” KDP tarafından belirtilmiştir. Ancak KDP'nin uygulamış olduğu baskılardan dolayı Duhok'ta bu sayıya ulaşılammış, müteakiben Zaho'daki Türkmen ailelerinden de dilekçe alınmıştır. Fakat bu dilekçeler KDP tarafından kabul edilmemiş ve aileler Saddam bölgesine geri gönderilmekle tehdit edilmişlerdir.

– Türkmen okullarının binaları ve fiziki şartları açısından okul olarak kullanıma uygun değildir. Yerleşim bölgelerinde okulların bakım ve onarımı ile ilgilenen örgütler olmasına rağmen, Türkmen okullarına bu konuda yardımcı olunmamaktadır. Türkmen okulları Bölgedeki diğer okulların faydalandığı bakım, onarım yardımından yararlandırılmamış, yapılan müracaatlar da dikkate alınmamıştır.

– Erbil Teknik Enstitüsü'nde Türkçe bölüm açılması konusunda istekli öğrenci listesi tespit edilmiş, ancak başvuran öğrencilere baskı yapılarak enstitüde okumaları engellenmiştir.

– Türkmen okullarında görev yapan yetenekli öğretmenler başka okullara tayin edilmiş, yerlerine yeteneksiz, problemlı öğretmenler getirilmiştir. Bu nedenle de Türkmen okullarındaki eğitim seviyesinin düşmüş, Türkmen öğrencilere yeterli eğitim ve öğretim verilememiştir.

– Zaho'da Türkmen Kültür Merkezi, Anaokulu, Duhok'da Özel Anaokulu açmak için yapılan her türlü girişim cevapsız bırakılmıştır.

– Türkmen okullarında, Türkmen öğrencilerin kendi dilleri ile Türkmen marşlarını söylemeleri engellenmiş, sadece Kürdistan'ı övecek marşların söylenmesi için zorlamalar yapılmıştır⁷².

Sosyal, Ekonomik alandaki baskılar ;

– Yerel Yönetim bölgesinde yaşayan yardıma muhtaç Türkmenlere yapılan yardımlar KDP tarafından kaygıyla karşılanmış, özellikle Duhok'da yardım dağıtımları çeşitli bahanelerle engellenmeye çalışılmıştır.

– KDP, Duhok bölgesinde ITC'nin dağıttığı yardımların kendi kontrolünde dağıtılması konusunda zorlamada bulunmuştur. Ayrıca bu yardımlar dağıtılırken KDP'den bir yetkili nezaretinde hareket edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür.

– ITC Başkanlığını tarafından Türkmenlere yardım dağıtan heyetlerin işlerini kolaylaştırmak için verilen yol izinleri, KDP-KYB yönetimlerinin kontrol noktalarında geçersiz sayılarak araçlar tecrit edilmiştir. Kontrol görevlileri ancak rüşvet ve yardım malzemesi verilmek suretiyle araçları serbest bırakmışlardır.

– Türkmenlere gönderilen her yardımın KDP'nin izni olmadan dağıtımı engellenmiş, izin konusunda da çeşitli zorluklar çıkarılmıştır.

– KYB kontrolündeki bölgelere yardımların götürülmesi esnasında zorluklar çıkartılmış, hem KDP hem de KYB yetkililerinden ayrı ayrı izin alınması gerektiği ifade edilmiştir. KYB bölgesine gönderilen yardım malzemeleri kontrol noktalarında durdurularak, gümrük bedeli, valilikten izin belgesi gibi hususlar aranarak fiilen engellenmiştir.

– ITC ve Türkmen parti heyetlerinin Süleymaniye'ye ve diğer bölgelere seyahatleri çeşitli bahanelerle engellenmiştir.

– Bölgede bulunan yardım örgütleri(NGO'lar) Türkmenlere hiçbir şekilde yardım etmemişlerdir. ITC tarafından bunun sebebi sorulduğunda ise sadece resmi yönetimler vasıtası ile yardım dağıtımında bulduklarını, diğer gayri resmi (Türkmen, Süryani ve Kürt) partilerle işbirliği yapmadıklarını ifade etmişlerdir.

⁷² Şemsettin Küzeci, *a.g.e.*, s.289-293.

– Yerel yönetim, Bağdat rejimi tarafından zorla göç ettirilen Türkmen aileleri dikkate almamış ve hiçbir yardımda bulunmamıştır. Kürt göçmenlerine, iş imkânı, ev temini ve maaş bağlanması konularında büyük kolaylıklar gösterilmiştir.

– Zaho’da bulunan Şehit Dr. İhsan Hayrullah dispanseri için Erbil’den gönderilen ilaçlar, yol kontrollerinde engellenmiş, Duhok ve Zaho’dan daha yüksek fiyatlar ödenmesi suretiyle ilaçlar temin edilebilmiştir.

– Erbil Şifa hastanesinin çalışmasını engellemek amacıyla, Yerel Yönetim Sağlık Bakanlığı aracılığıyla dolaylı ve dolaysız baskılar yapılmıştır.

– Yerel Yönetim Sözde Sağlık Bakanlığı’nın kararını bahane edilerek, doktorların mesaiden sonra Erbil’deki Türkmeneli Vakfına ait Şifa Dispanseri’nde çalışmaları engellenmiştir.

– Zaho’da Şehit Dr. İhsan Hayrullah Dispanseri’ne izin alınmadan doktor ve tıbbi personelin atamaları yapıldığı bahanesiyle iki uyarı gönderilmiştir.

– Türkmeneli Gazetesinin yayınlanması için 5000 dinarlık bedel ödenerek izin talebinde bulunulmuş, izin belgesinin gecikmesinin Yerel Bölge Sözde Kültür Bakanlığında kaynaklandığı bildirilmesine rağmen, yerel yönetimin asayiş güçleri tarafından gazete kapatılmakla tehdit edilmiştir.

– Resmi daire ve kurumlarda Türkmeneli Gazetesi’nin okunması, Türkmeneli Radyosunun dinlenmesi yasaklanmıştır. Türkmeneli Radyosunu dinleyen esnaf tehdit edilmiştir.

– Türkmeneli Radyo ve Televizyonu (TERT) kameramanlarının çekim yapmaları çeşitli bahanelerle engellenmiştir.

– Türkmen tarihini ve varlığını ispatlayan her türlü yazıya, KDP kontrolündeki gazeteler tarafından tehditkar yazı ve cevaplar verilmiştir.

– KDP tarafından çıkarılan, gazete ve dergiler yoluyla Türkmen toplumuna çirkin saldırılar yapılmıştır. Türkmen tarihini, Türkleri karalamak amacıyla medyada yalan, mesnetsiz araştırmalar ve makaleler yazılmıştır.

– Bölgesel barışa katkı sağlamak amacıyla KYB bölgesini ziyaret eden Irak Türkmen Cephesi yetkililerinin yaptığı görüşmelerin, TERT televizyonunda yayınlanmasından KDP rahatsızlık duymuş, bunu farklı şekillerde yansıtmıştır.

– Türkmen toplumunun sesini yansıtan, dilek ve isteklerini radyo, TV, gazete, dergiler yolu ile dile getiren Türkmeneli Enformasyon Dairesi, dolaylı ve dolaysız baskılara uğramıştır. 1997 yılında Türkmeneli Enformasyon Dairesi'ne el bombası atılması neticesi 4 güvenlik görevlisi yaralanmıştır. Ancak yerel yönetim asayiş güçleri, saldırganı yakalamak yerine, kapıları tekmeyle kırarak Türkmeneli Eformasyon Dairesi'ni basmış, çalışan personele gözdağı vermeye çalışılmıştır.

– KDP istihbaratı tarafından, ITC Enformasyon Dairesi çevresindeki komşu dükkan sahipleri istihbarat elemanı olarak görevlendirmek suretiyle, Enformasyon Dairesi taciz edilmiştir.

– Türkmen Enformasyon Dairesinin telefonu KDP yönetimince sık sık kesilmiş, Türkmeneli Gazetesi yazarları tehdit edilmiştir.

– Orta dalgadan yayın yapan Türkmeneli Radyosu yayını, KDP tarafından durdurulmuştur.

– Gergin ortamlarda; güvenlik tedbiri alma görüntüsü altında, ITC Enformasyon daire personelinin daireye girişi, KDP tarafından engellenmiştir .

– KDP tarafından çıkarılan, gazete ve dergiler yoluyla Türkmen toplumuna çirkin saldırılar yapılmış, Türkmen tarihini, Türkleri karalamak amacıyla medyada yalan ve dayanaksız araştırmalar, makaleler yazılmıştır.

– ITC tarafından kiralanması ya da satın alınması düşünülen bina ve tesislerin sahiplerine, sürekli baskılar yapılarak fahiş fiyatlar istenmeye zorlanmış ve engellenmeye çalışılmıştır. Kira sözleşme tarihi sonunda tekrar sözleşme yapmamak için bahaneler ortaya atılmış, bu konu ile ilgili ITC binalarının sahipleri Erbil Valiliği tarafından çağrılarak, bina kontratlarını süreleri bittiğinde uzatmamaları konusunda baskı yapılmıştır.

– Yerel Yönetimler tarafından, ITC, Türkmen Partileri ve Türkmeneli İşbirliği ve Kalkınma Vakfı adına gayri menkul ve araç edinilmesine müsaade edilmemiştir.

– ITC’ye bağlı olan Duhok İrtibat Bürosu’nda kayıtlı aileler formlarını geri almaya ve ilişkilerini kesmeye zorlanmıştır.

– KDP, baskı yaptığı şahısları, baskılar hakkında kimseye bilgi vermemeleri konusunda tehdit etmiştir.

– Yerel yönetimler, Irak ordusundan firar ederek ITC’ne katılan Türkmenleri, Saddam Yönetimine göndermekle tehdit ederek istihbarat elemanı olarak kendileriyle çalışmaya zorlamışlardır.

– ITC Duhok İrtibat Bürosu tarafından KDP Duhok Valiliği’ne yapılan başvurular geciktirilmiş ya da hiç cevap verilmemiştir.

– Yerel makamlara Türkmenler tarafından yapılan resmi müracaatlar dikkate alınmamış, sürüncemede bırakılmıştır.

– Saddam rejimi tarafından yapılan asimilasyon politikası devam ettirilmiş, Türkmenler, Kürt veya Arap olduklarını kabul etmeye zorlanmışlardır.

– Duhok’da Türkmen kimliğini yok etmek maksadı ile Türkmenlerin aynı mahallede birlikte yaşamalarına KDP tarafından izin verilmemiş, bu amacı gerçekleştirmek için Türkmenlere evlerini kiraya veren veya vermeyi düşünen ev sahiplerine baskı yapılmıştır.

– KDP baskılarından dolayı sayıları tespit edilemeyen bir çok aile, ITC İrtibat Büroları’na gelmekten, diğer Türkmen aileler ile irtibat kurmaktan, birbirlerini ziyaret etmekten, tanışmaktan ve hatta selamlaşmaktan çekinmişlerdir.

– KDP tarafından Türkmen halkının örf, adet, gelenek ve göreneklerini uygulaması bilinçli olarak engellenmiştir

– Kendisini Türkmen toplumuna yakın hisseden bazı Kürt aileler de aynı baskılara maruz kalmışlardır. Örneğin Duhok İrtibat Bürosu’nu ziyarete gelen Kürt şahıslar, tutuklanacakları söylenerek KDP tarafından tehdit edilmişlerdir.

– İş yeri açmak isteyen Türkmen şahıslara, çeşitli bahaneler ileri sürülerek izin verilmemiştir. İşyerini Türkmenlere devretmek isteyen şahıslar da engellenmiştir.

– Türkmenlerin işlettiği iş yerlerinden alışveriş yapılması engellenmeye çalışılmıştır. Türkmenler ile ticaret yapılmaması empoze edilerek yapılacak ticarete fahiş fiyatlar teklif edilmesi hususunda halka baskı yapılmıştır.

– Herhangi bir işte çalışmak isteyen Türkmenler işi bırakmaya zorlanmış, işverenlere de Türkmen çalıştırmaması ve çalıştırıyor ise çeşitli asılsız iddialar ile işten atması için baskı yapılmıştır.

– Türkmen Tüccarların ticaret yapmaları engellenmeye çalışılmıştır. Kürt Tüccarlarına ise bu konuda her türlü kolaylık sağlanmıştır. Tek başlarına ticaret yapamayacaklarını anlayan Türkmen Tüccarlardan bazıları, çeşitli tavizlerle Kürt Tüccarlarla ortak olma yoluna gitmiştir⁷³.

– Habur Sınır Kapısı'nın Irak tarafında(İbrahim Halil Kapısı), Türkmenlerin giriş ve çıkışları çeşitli ve haksız nedenlerle KDP tarafından engellenmiştir. KDP görevlileri tarafından, yol kontrol noktalarında Türkmen olduğu anlaşılan şahıslara tacizlerde bulunulmuş, seyahatleri engellenmiş, Türkçe dergi, kaset gibi sudan bahanelerle tutuklanarak aylarca özgürlüklerinden mahrum bırakılmışlardır.

Bu baskılar ABD işgalinden sonraki dönemde de devam etmekte, Türkmen bölgeleri Kürtleştirilmeye çalışılmakta, Türkmenler asimilasyona uğratılmaktadır.

⁷³ Şemsettin Küzeci, *a.g.e.*, s.294-300.

E- TÜRKMENLERİN SİYASİ ÖRGÜTLENMESİ

14 Temmuz 1958 darbesinden sonra etnik milliyetçi akımların etkisi ile Türkmenler arasında milli bilinçlenme başlamıştır. 1959 Kerkük katliamının derin acısı Türkmenlerin birleşme sürecinin başlaması sonucunu doğurmuştur.

Türkiye’de eğitim gören Kerkük Türkmenleri, 9 Ekim 1959’da kültürel ve sosyal faaliyetlerde bulunmak üzere Irak Türkmenleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği’ni kurmuştur. 7 Mayıs 1960’ta kurulan Türkmen Kardeşlik Ocağı tarafından yayınlanan Kardeşlik Dergisi, Baas rejimi tarafından yasaklanmış, 1979 yılında tutuklanan Ocak yöneticileri 1980’de idam edilmiştir⁷⁴.

Türkmenlerin siyasî hareket ya da partileri, 1970’li yılların sonunda ortaya çıkmıştır. Genel olarak bakıldığında kuzeyde Kürtler ile orta ve güney Irak’taki Şîîlerde olduğu gibi Bağdat yönetimlerine karşı muhalefet, Türkmenler arasında rastlanan bir olgu değildir. Ancak Irak’taki Arap yönetimlerinin, Türkmenlere karşı olan politikaları sonucunda söz konusu tarihten önce ara sıra ortaya çıkan bazı gizli örgütler bulunmuştur. Söz konusu örgütler Irak’ın siyasî alanında etkili olamamıştır. Kültürel ve sosyal faaliyetler yoluyla Türkmenlerin sessiz bir muhalefete baş vurduklarını söylemek mümkündür. Türkmenlerin azımsanmayacak bir kısmı, beklentilerini yansıttığı ve adalete olan isteklerini şekillendirdiğini düşündükleri nedeniyle Irak’taki İslâmî Hareket’e meyil etmiştir. Böylece 1960’lı yıllarda Kerkük “*Tisin’de ilk İslâmî hareketin hücreleri*” ortaya çıkmıştır⁷⁵.

1991 Körfez Savaşı akabinde yurt içi ve yurt dışında diğer muhalefet grupları gibi açık faaliyete geçen Türkmen siyasi hareketi, Türkmen varlığını tanıtmakta ve davasını kabul ettirmekte büyük çabalar harcamıştır. Irak muhalefeti ile birlikte rejime karşı mücadele vermesinin yanısıra, bu gruplar nezdinde haklarını tespit etmek için de mücadele vermiştir. Dünya nezdinde ise, komşu ve hür dünya

⁷⁴ Hicran Kazancı, “Irak’ın Hassas Dengelerindeki Türkmenler”, 2023, S.38 (15 Haziran 2004), s.43.

⁷⁵ Mazin Hasan, “Irak’ın Gizlenen Gerçeği Türkmenler”, *Irak Krizi(2002-2003)*, ASAM yay., Ankara, 2003, s.49-50.

lkeleri ile temasa geçerek ve çeşitli vesilelerle Irak'taki Türkmen varlığını tanıtarak, mazlumiyetlerini ve durumlarını anlatarak dünya desteğini almaya çalışmıştır.

Siyasi yapılanmada konu olan Türkmen gruplarına geçmeden önce “*Meşru Temsilci*” kavramını tanımlamakta yarar vardır. Burada, “*Irak'ta meşru temsilci kimdir?*” sorusu ortaya çıkmaktadır. Aslında bir siyasî kuruluşun meşru temsilcisi sıfatını kazanması için, o kuruluşun yapılan seçimlerde halkın çoğunluğunun oyunu yani desteğini kazanması gerekir. Ancak Irak'ta uygun bir seçim zemini bulunmadığından, her etnik veya mezhep grubu, etniğinin veya mezhebinin çıkarlarını savunan her siyasî kurum veya kuruluş meşru temsilci olarak tanımlanır. Bu kural Irak'ta yaşayan Türkmen, Arap, Kürt, Asuri, Sünnî ve şiler için de geerlidir⁷⁶. ITC, Türkmenlerin meşru temsilcisidir.

1- Irak Türkmen Cephesi (ITC)

ITC, Irak içinde ve dışında Türkmenlerin en büyük siyasî organizasyonudur. K.Irak'ta Güvenli Bölgenin oluşmasından sonra Irak Milli Türkmen Partisi haricinde kurulan parti sayısının çoğalması, beraberinde rekabet ve tahammülsüzlük getirmiştir. Başkaları tarafından kullanılmaya müsait bu durumu ortadan kaldırmak maksadıyla Türkmen parti ve kuruluşlarını bir çatı altında toplamak üzere Ekim 1994'te Irak Türkmen Cephesi'nin kuruluş çalışmaları başlatılmıştır. Cephe Tüzüğü kabul edilerek taraflar arasında imzalanmıştır. 24 Nisan 1995 yılında, ITC'nin kurulduğu resmen ilan edilmiştir. ITC, birbirinden kopuk bir şekilde siyasî mücadeleyi sürdüren Irak Milli Türkmen Partisi (IMTP), Türkmen Birlik Partisi (şu anda Türkmeneli Partisi)(TP) ve Türkmen Bağımsızlar Hareketi(TBH)'ni tek çatı altında toplamak üzere inşa edilmiş bir örgüttür.

ITC, Türkmenlerin millî meşru haklarını savunan bir konumda olması nedeniyle, gerek Irak içinde gerekse Irak dışında Türkmenlere karşı politika izleyen gruplar için bir tehdit unsuru olmuş ve Irak'ta Türkmen unsurunu pasifize etmek isteyen

⁷⁶ Mazin Hasan, Soran şükür, “Kerkük Kerkük”, *Stratejik Analiz*, C.4, S.47(Mart, 2004), s.21.

grupların hedefi haline gelmiştir. Bu doğrultuda, 1996 yılında KDP'nin Irak yönetimi ile işbirliği sonucunda, 31 Ağustos 1996'da Irak kuvvetlerinin Erbil'e saldırısı neticesinde Irak Türkmen Cephesinin ve Türkmen Partilerinin bürolarına baskın düzenlenerek, çok sayıda Türkmen tutuklanmıştır. Bu olaydan Türkmen siyasi hareketi ve davası derin yaralar almıştır. Bu olay Türkmen Toplumunda kolay kolay silinemeyecek derin izler bırakmıştır.

Türkmenleri yeniden biraraya getirmek, birlik ve beraberliği sağlamak için Türkmen Partileri ve Kuruluşları arasında 7 Mart 1997 tarihinde "*Erbil Protokolu*" olarak bilinen bir protokol imzalanmıştır. Bu protokol, çözülme noktasındaki Türkmenlerin toparlanmasında önemli rol oynamıştır. Aynı zamanda Türkmen Kurultay'ına giden yolun başlangıcı olmuştur.

04-07 ekim 1997 tarihinde Irak, Türkiye ve üçüncü ülkelerden 200 delegenin katılımı ile Erbil'de I. Türkmen Kurultay'ı yapılmış, kurultayda, Türkmen Şurası, Yürütme Kurulu ve ITC Başkanı seçilerek ITC'nin stratejilerinin yer aldığı temel ilkeler deklarasyonu yayınlanmıştır. Kurultayda ITC Başkanlığına Türkmen Kardeşlik Ocağı (TKO) Başkanı Vedat Aslan getirilmiştir.

ITC, 10-11 Ağustos 1998 ve 11-12 Temmuz 2000 yıllarında KDP grubunun silahlı saldırılarına maruz kalmıştır.

2. Türkmen Kurultayı ise, 20-22 Kasım 2000 tarihinde bütün dünyadaki 16 türkmen kuruluşunun belirlediği 300 delege ile Erbil'de yapılmıştır. Birinci Kurultayda kabul edilen temel ilkeler deklarasyonu güncellettirilmiş, ayrıca kurultayda Türkmen Şurası, Yürütme Kurulu ve ITC Başkanı seçilmiştir. Kurultayda ITC Başkanlığına eski TKO Başkanı Sanan Ahmet Kasap(Ağa) getirilmiştir.

ITC'nin hedefleri, Irak Türkmen halkı ve diğer halkların Irak'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde meşru haklarına kavuşması, Irak'ta insan hakları ve özgürlükleri gözetilen demokratik ve çok sesli bir rejimin kurulması, Irak'ta yaşayan tüm etnik grup, din ve mezhepteki halklara eşit bir biçimde muamele edilmesi ve siyasi/idari yapının eşitlik esaslarına göre yapılandırılmasıdır⁷⁷.

⁷⁷ Mazin Hasan, *a.g.m.*, s.51.

ITC, demokratik usullerle hak arayan ve faaliyet yürüten bir kuruluştur. Bu nedenle etkin bir silahlı güç oluşturma gereği hissetmemiştir. ITC Yönetimi Güvenlik Büro Başkanlığı sorumluluğunda faaliyet gösteren, ITC büro ve kuruluşlarını adi ve terör maksatlı saldırılara karşı koruyan bir güvenlik teşkilatı mevcuttur.

ITC, faaliyetlerini yurtdışında bulunan Türkmen vakıf, dernek ve şahıslar tarafından sağlanan maddi destekler ile finanse etmektedir. Sağlanan bu destekler ITC Yönetiminin planlaması ve onayı doğrultusunda harcanmaktadır. Harcamalar Türkmen Meclisi Denetleme Kurulu tarafından denetlenmektedir.

ITC Bayrağındaki altı yıldız, tarih boyunca Irak bölgesinde kurulan altı egemen Devleti simgelemektedir. Bu devletler şunlardır; Irak Selçuklu Devleti (1118–1194), Musul Atabeyliği (1127–1233), Erbil Atabeyliği (1144–1233), İlhanlılar Devleti (1258–1544), Celayirliler Devleti (1339 –1410), Karakoyunlu Devleti (1411–1468) ve Akkoyunlu Devleti (1468 – 1508).

ITC'nin yurtdışında Türkiye, İngiltere, ABD, Almanya, Suriye ve Belçika dış temsilcilikleri bulunmaktadır. ITC dış temsilcilikleri yabancı ülkelerin yetkilileri ile görüşme ve temaslarda bulunurken, ITC'nin dışa açılan penceresi olarak aktivitelerini sürdürmektedir. Bunun yanı sıra, Irak'ta Bağdat, Diyala, Musul ve Erbil'de iç temsilcilikleri bulunmaktadır.

Irak Türkmenleri adına faaliyet yürüten Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı (TİKV) merkezi Ankara'da olmak üzere faaliyet yürütmektedir.

Irak Türkmenleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği (ITKYD) merkezi Ankara'da olmak üzere faaliyet yürütmektedir.

Değişik ülkelerde bulunan Türkmen derneklerini çatısı altında toplayan Avrupa Türkmen Dernekleri Federasyonu merkezi Berlin'de olmak üzere faaliyet yürütmektedir.

ITC Saddam'ın zulmünden zarar gören ve Irak'ta demokratik, insan haklarına saygılı bir yönetim isteyen Irak muhalefetinin bir araya gelmesine yönelik çalışmalara ilk günden katılarak Beyrut, Viyana ve Salahaddin toplantılarında

bulunmuş ve muhalefet şemsiyesi olarak kurulan Irak Ulusal Kongresi'nin(INC) kurucu üyelerinden biri olmuştur. INC ve muhalefet çerçevesinde 1997 Windsor, 1999 New York, 2002 Londra ve 2003 Salahaddin Kongreleri'ne katılan siyasi Türkmen kuruluşları demokratik, çoğulcu, bütün bir Irak içinde eşit vatandaşlık, bireysel ve grup haklarının korunması ilkelerini savunmuştur.

“*Irak'ı Kurtarma Yasası*” çerçevesinde yürütülen çalışmalara katılan Irak Türkmen Cephesi “*Irak'ın Geleceği Projesi*”ne de onlarca uzman vererek demokrasi ve yapılanma konularında önemli görüşlerin benimsenmesinde rol oynamıştır. ITC ve diğer siyasi kuruluşlar samimi Irak muhalefet güçleri ile sıkı ilişkileri sürdürmüşler ve Irak ile ilgili tüm toplantı ve çalışmalarda aktif rol oynamışlardır.

Irak muhalefeti içinde ise, Türkmen hareketi, Irak toprak bütünlüğünü, birlik ve beraberliği savunurken, öte yandan, Irak'ın geleceği için öngörülen vizyonda Türkmenlerin milli, idari, siyasi ve kültürel haklarını tespit etmeyi başarmıştır. Salahaddin Konferansı belgelerinde “*Türkmenlerin milli, siyasi, idari ve kültürel haklarına saygı gösterir*” ifadesini kabul ettirirken; New York Kongresi belgelerinde bu hakların “*kabulü*” ve Londra kongresinde ise bu hakların Irak'ın “*gelecek anayasasında güvenceye alınması ve özel yasal düzenlemelerle korunması*” şeklini almasını sağlamıştır.

Irak operasyonu sonrası, Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesi ile birlikte, Kuzey Irak'ta bulunan Irak muhalefet grupları etki alanlarını genişleterek, Irak yönetiminin kontrolünden çıkan yeni bölgelere yayılmaya başlamışlardır. Böylece bütün gruplar yeni bir siyasî yapılandırma aşamasına girmişlerdir.

Kerkük, Musul, Telafer, Bağdat, Hanakin, Tuzhurmatı gibi Türkmenlerin yoğun yaşadıkları bölgelerin, güvenlik bölgesindeki bölgeler ile bütünleşmesiyle, doğal olarak Türkmenlerin de yeni bir yapılandırma içerisine girmeleri gerekmektedir.

ITC, Irak Savaşı sonrasında 3. Türkmen Kurultayını 12 -15 Eylül 2003 tarihlerinde Kerkük'te gerçekleştirerek, Irak içinde dört parti ve Irak'ın içinde ve dışında çalışan altmışa yakın Türkmen sivil toplum örgütünün katılımıyla ilk demokratik sınavını vermiştir. Kurultay sonucu, tüm Türkmen bölgelerinden seçilen

temsilciler ile 71 kişilik bir Türkmen meclisi ile 9 kişilik bir Yürütme Kurulu oluşturulmuştur⁷⁸. ITC Başkanlığına Faruk Abdulah Abdurrahman seçilmiştir.

ITC'nin kuruluşları şunlardır:

– Türkmen Şurası: Şura'ya, Şura Sekreterliği, Denetleme ve Disiplin kurulları bağlıdır.

– Yürütme Konseyi: ITC Başkanı ve altı üyeden oluşan konsey Şura tarafından seçilir.

– ITC Daireleri: Siyasî ve Dış İlişkileri Dairesi, Güvenlik Dairesi, Enformasyon Dairesi, Eğitim ve Kültür Dairesi, Sağlık Sosyal ve Yardım Kuruluşları Dairesi, Araştırma ve Planlama Dairesi'dir.

ITC'ne bağlı Türkmen Birliklerinin genel müdürlüğü denetiminde olan birlikler de şunlardır:

Türkmen Kadınlar Birliği, Irak Türkmen Öğrenci Birliği, Irak Türkmen Gençler Birliği, Göçmenler Birliği, Türkmen Edebiyatçılar Birliği, Türkmen Sanatçılar Birliği, Türkmen Talebeler Birliği, Türkmen Şehit Aileleri Birliği, Türkmen Özürlüler Birliği, Türkmen Memurlar Birliği, Türkmen Tüccarlar Birliği, Türkmen Öğretmenler Birliği, Türkmen Meslekiler Birliği, Türkmen Esnaflar Birliği⁷⁹.

Siyasi ve Dış İlişkiler Dairesi; ITC Yürütme Kurulu'nun belirlediği esaslar çerçevesinde, ITC politikasının tesbiti ve ITC'nin bölgede ve diğer ülkelerdeki irtibatını sağlamakta, ITC adına ilişkiler tesis etmekte ve siyasi çalışmaların koordinesini yapmaktadır.

Eğitim ve Kültür Dairesi; Türkmen anaokul, ilkokul, ortaokul ve liselerinin ihtiyaçlarını temin etmekte, eğitim-öğretim faaliyetlerini düzenlemektedir. Ayrıca yurtiçi ve yurtdışında kültürel etkinlikler yapılmaktadır.

Enformasyon Dairesi; Bu daireye, 24 saat yayın yapan Türkmeneli TV, iki yerel radyo istasyonu ve haftada iki defa yayınlanan Türkmeneli gazetesi çıkaran Basın

⁷⁸ Mazin Hasan, Soran Şükür, *a.g.m.*, s.22.

⁷⁹ ITC hakkında bkz. *ITC'nin Meşruluğu ve Stratejisi*, Türkmen Enformasyon Merkezi, S.1, Erbil, Haziran 2001.

ve Yayın Müdürlüğü bağlıdır. Bunun yanında ITC Türkiye Temsilciliği tarafından yönetilen ve 6 dilde yayın yapan internet sitesi bulunmaktadır⁸⁰.

Sağlık, Sosyal ve Yardım Kuruluşları Dairesi; Erbil ve Zaho'da kurulan iki dispanser ve en önemlisi Saddam'ın devrilmesinden sonra Kerkük'te kurulan Şifa Hastanesi vasıtasıyla bölge halkının sağlık hizmetlerinin ve ilaç ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bünyesinde bulunan yardım kurumu ise, halkın ekonomik sıkıntılarını nakdi ve ayni olarak gidermeye çalışmaktadır. Ayrıca, sosyal aktiviteleri de bulunmaktadır.

Araştırma ve Planlama Dairesi; Halka götürülen hizmetleri planlamakta ve ITC kurumları arasında koordineyi sağlamaktadır.

Güvenlik Dairesi; ITC binalarını ve yetkililerini korumakla görevlidir.

ITC, Irak'ın toprak bütünlüğü üzerine politikasını oluşturmuş ve Irak halkının hangi etnik grup ve mezhepten olursa olsun "Iraklılık Üst Kimliği"nde birleşmesi gerektiğini dile getirmiştir. Ayrıca Irak'ın doğal kaynaklarının tüm Iraklıların olduğunu savunan tek gruptur. ITC'nin bu görüşleri ABD'deki Irak Çalışma Grubunun raporuna kadar yansımış ve ABD'nin Irak'ta krizden çıkma tezlerine kaynak oluşturmuştur.

ITC'nin savunduğu tezler ana hatlarıyla şu şekildedir:

- Irak'ın kalıcı anayasasında Araplar, Kürtler ve Türkmenler asli unsur olarak kabul edilmelidir.
- Savunma, Dışişleri ve Doğal Kaynaklar Bakanlıkları merkezi yönetim kontrolünde olmalıdır.
- Ülkede varolan iç savaşı durdurabilmek ve ülkenin bölünmesini engellemek, ülkeyi bir arada tutabilmek için 18 vilayetli bir federatif yapı kurulmalıdır. Bunlardan Kerkük Vilayet yönetimi Türkmenlere verilmelidir. Ayrıca Kerkük, Bağdat ve Basra mutlak şekilde özel statüye tabi tutulmalıdır⁸¹.

⁸⁰ <http://www.kerkuk.net/> sitesi Türkçe, İngilizce, Almanca, Rusça, Arapça ve Farsça dillerinde yayın yapmaktadır.

⁸¹ İnci Muratlı, "Irak Türklerinin Siyasi Tarihi", www.Kerkuk.net.com, 16 Ekim 2007.

12-15 Eylül 2003 yılında icra edilen 3. Kurultaydan sonra Irak Türkmen Cephesini oluşturan partiler; Irak Millî Türkmen Partisi (IMTP), Türkmeneli Partisi (TP), Türkmen Bağımsızlar Hareketi (TBH), Türkmen Kardeşlik Ocağı (TKO) ve Türkmen İslamî Hareketi (TİH)'dir.

2- ITC İçindeki Türkmen Partiler

Irak Millî Türkmen Partisi (IMTP); 1991 yılında kurulan IMTP, Türkmenlerin bölgedeki ilk partisidir. Bir süreliğine Türkiye tarafından desteklenen partinin ilk başkanı Türkiye'ye yerleşmiş olan tıp doktoru Dr. Muzaffer Arslan idi. Irak Millî Türkmen Partisi, deneyimli ve idealist yöneticilerinin çabaları neticesinde, dünyayı Türkmenlerin varlığından haberdar etmiştir. Irak'ın kuzeyinde, radyo-TV, basın-yayın ve en önemlisi Türkçe eğitim veren okullar açan parti, bunun yanı sıra silahlı kuvvet çekirdeği olabilecek 350 kişilik bir koruma birliğini oluşturmayı başarmıştır.

ITC'nin kuruluşundan sonra, Partinin 1996 yılında gerçekleşen kurultayında, Mustafa Kemal Yayçılı parti başkanlığına seçilmiştir. Ancak Yayçılı'nın zaman zaman Kürt gruplarına karşı sert çıkışları, başta KDP olmak üzere Kürt grupların tepkisine yol açmıştır. Kürt grupları ile Parti arasında giderek büyüyen sorunlar yüzünden, 2000 yılında gerçekleşen 2.Türkmen Kurultayı sonrasında, Yayçılı'nın Kuzey Irak'a girmesi Kürt grupları tarafından engellenmiştir. Bu gelişmeler sonucu, Partinin başına Cemal Şan getirilmiştir. Yayçılı ise, Partinin onursal başkanı olarak Ankara'dan çalışmalarına devam ederek, Parti ile ilişkilerini sürdürmüştür. Irak Savaşı sonrası, bölgedeki siyasî şartların değişmesi ile Yayçılı, çalışma merkezini tekrar Kerkük'e taşımıştır. Ocak 2004 tarihinde Kerkük'te düzenlenen Partinin son kurultayında Yayçılı, tekrar genel başkanlık görevine seçilmiştir. Geniş tabana sahip olan Partinin, Kerkük'te Türkmenlerin etkili Türkmen siyasî örgütlerinden birisi olduğunu söylemek mümkündür. Parti başkanının Kerkük meclis üyesi olması nedeniyle, Parti ile ABD yetkilileri arasında yakın ilişkiler bulunmaktadır.

Irak Millî Türkmen Partisi'nin Kerkük'teki son kurultayında yaşanan önemli gelişmelerden birisi de, Irak Geçici Yönetim Konseyindeki Türkmen Temsilcisi Songül Çabuk'un Partiye üye olmasıyla Partinin genel başkan yardımcısı seçilmesidir. Bu arada altı çizilmesi gereken önemli hususlardan birisi de, Çabuk'un IMTP'ye katılmasıdır. Çünkü, IMTP politik çizgisi itibarıyla, Türkmenlerin meşru haklarını savunmakta ve Türkmenlerin meşru temsilcisi konumundadır. Çabuk'un ITC'nin çatısı altında mücadele eden kuruluşlardan birisi olan IMTP'ye katılması, onun aynı zamanda ITC'nin politikalarına katıldığıının da bir göstergesidir. Songül Çabuk'un ITC'ye katılması ile birlikte, doğrudan olmasa da ITC, Irak Geçici Yönetim Konseyi'nde temsil edilmiş olmaktadır.

Türkmeneli Partisi (TP); 1994'te Erbil'de gerçekleşen kongrede Riyaz Sarıkahya tarafından yeniden örgütlenmiştir. "*Türkmen Birlik Partisi*" adıyla kurulan partinin, bölgede Kürt grupları tarafından aynı ad altında başka kukla Türkmen partilerini inşa etmesi sonucunda Haziran 1996'da ikinci kongresini gerçekleştiren partinin adı "*Türkmeneli*" olarak değiştirilmiştir. Ağustos 1996'ya kadar faaliyetlerini Erbil ve Duhok'ta sürdürmüştür. Söz konusu kongreden sonra Duhok'a taşınan partinin kuruluşları, birkaç gün sonra KDP'nin güvenlik teşkilatlarınca bastırılmıştır.

Irak Millî Türkmen Partisi'ne nazaran daha radikal bir çizgiye sahip olan Türkmeneli Partisi, kuruluşundan bu yana, Irak'ta Türkmenlerin silahlı çatışma gücüne sahip olmaları gerektiği tezini savunmaktadır. Ayrıca Parti baştan beri, Kürtlerin federal bölge taleplerine karşılık, Türkmenlerin de benzer bir proje ile ortaya çıkmaları düşüncesini savunmuştur. Partinin izlediği politik çizgi nedeniyle, zaman zaman KDP ile birtakım sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Ağustos 1998 ve 2000 yıllarında KDP'nin ITC'ye saldırmalarının sebeplerinden birisi de, Partinin izlemiş olduğu politikalar olmuştur. 1998 yılında Parti ile KDP grubu arasında çıkan sorunlar nedeniyle Türkmeneli Partisi Genel Başkanı Riyaz Sarıkahya'nın da Kuzey Irak bölgesine girmesi dolaylı bir şekilde Kürt grupları tarafından yasaklanmıştır. Dolayısıyla Irak savaşı sonrasına kadar Kahya'nın yerine, Parti başkanlığını önce Seyyah Küreci, daha sonra da Nevzat Timur yürütmüştür. Kahya ise, Ankara'da Partinin onursal başkanı olarak çalışmalarını sürdürmüştür. Irak Savaşı sonrası Sarıkahya'nın Kerkük'e dönmesi ile

birlikte, Partinin Ocak 2004'te düzenlenen Kerkük'teki kurultayında, Partinin Genel Başkanlık görevine tekrar geçmiştir.

Türkmen Bağımsızlar Hareketi (TBH); 1994 yılında Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın yeğeni Ferit Çelebi tarafından kurulmuştur. Partinin Erbil'in önde gelen ailelerinden olan Çelebi ailesi tarafından kurulması nedeniyle Erbil'de geniş bir tabana sahip olmuştur. Parti içindeki birtakım gelişmeler sonucu, 1996 yılında partinin başkanlığı Ferit Çelebi'den Kenan Şakır Üzeyir Ağalı'ya devredilmiştir. Irak Türkmen Cephesinin Kurucu unsurlarından birisi olan TBH, halen ITC'de aktif konumunu korumaktadır.

Türkmen Kardeşlik Ocağı (TKO); 07 Mayıs 1960 yılında Bağdat'ta kurulmuş bir Türkmen kuruluşudur. 1990'lı yıllara kadar politikadan uzak kültürel bir örgüt olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Oldukça zor şartlarda Türkmen kültürünün korunmasına önemli katkıları olmuştur. Örgütün, Musul, Erbil ve Kerkük'te de büroları vardır. İkinci Körfez Savaşı sonrası Kuzey Irak'ta 36'ncı paralelin üzerinde kurulan güvenlik bölgesine Erbil'in de dahil edilmesi ile birlikte TKO, Erbil Şubesi ile ilişkilerini kısmen devam ettirebilmiştir. Ancak 1996 yılında örgütün Erbil şubesinin Birinci Türkmen Kurultayında ITC'ye katılması ve Erbil Şube Başkanı Vedat Arslan'nın ITC'nin başkanı seçilmesi ile birlikte, merkez ile şube arasındaki ilişki tamamen kopmuştur. 1999 yılında ITC'de yaşanan birtakım sorunlar yüzünden TKO Erbil şubesi, ITC'den ayrılmıştır. Irak Savaşı sonrası, Türkmen Kardeşlik Ocağı'nın genel merkezi, 3. Türkmen Kurultayında, ITC'ye katılmıştır. Kurultayda, Ocağın Genel Başkanı Dr. Faruk Abdullah Abdurrahman, ITC'nin başkanı seçilmiştir. TKO'nun şimdiki başkanı Aydın Halit'tir.

Türkmen İslamî Hareketi (TİH); Irak'ta faaliyet gösteren Şîî Türkmen partilerinden birisidir. Parti, Eylül 2003'te Kerkük'te düzenlenen 3. Türkmen Kurultayı'nda ITC'nin şemsiyesi altına giren ilk Türkmen Şîî partisidir. Bu partilerin dışında yurt dışında, dünyanın farklı yerlerinde çalışmalarını sürdüren ve ITC'ye destek veren 60'a yakın Türkmen kuruluşu bulunmaktadır⁸².

⁸² Mazin Hasan, Soran Şükür, "Kerkük Kerkük", *Stratejik Analiz*, C.4, S.47(Mart, 2004), s.22-23.

3- ITC Dışındaki Türkmen Partiler

Kerkük'te mücadele eden ve Türkmenlerin millî meşru haklarını savunan başka gruplar da bulunmaktadır. Bu gruplar şu ya da bu sebepten dolayı ITC'nin bünyesinde yer almamaktadırlar. Ancak bu grupların çalışmaları ITC'nin stratejileri ile temelde çatışmamaktadır. Bunun yanısıra söz konusu grupların faaliyetleri, aslında ITC'ye destek niteliği taşımaktadır. Bu grupları demokratik bir ülkede iktidar dışında kalan bir muhalefet grubuna benzetmek mümkündür. Bunlar, Türkmen Vefa Hareketi, Türkmen İslami Birlik Partisi, Bedr Güçleri, Adalet ve Kurtuluş Partisi'dir. Ayrıca ITC'nin kurucu ilk başkanı Turhan Ketene ve IMTP'nin kurucusu Muzaffer Arslan'ın da siyasi faaliyetleri bulunmaktadır.

Türkmen Vefa Hareketi; 2001'de Tahran'da kurulmuştur. Şii Türkmen partilerinden biridir. 2004 yılında Kerkük'te Parti Kurultayı'nı tamamlayarak başkanlığına Feryat Tuzlu'yu seçmiştir. ITC politikasını desteklemekte ve ITC çatısı altında olmamakla birlikte ortak hareket etmektedir.

Bedir Güçleri; İran tarafından desteklenen Şii Türkmen gruptur. Başında Muhammed Mehdi Emin adında bir Türkmen bulunmaktadır.

Türkmen İslamî Birlik Partisi; Şii Irak İslamî Yüksek Devrim Konseyi'nin bir alt teşkilatıdır. Suriye ve İran tarafından desteklenmektedir. Parti başkanı Abbas El-Bayati'dir. Şii Türkmenler arasında çok fazla taraftarı bulunmamaktadır.

Adalet ve Kurtuluş Partisi; Muhsin Abdülhamit'in başkanlığını yaptığı, Sünni Irak İslami Partisi'nden "*Kürt Milliyetçiliği*" yapıldığı nedeniyle kopan Türkmenler tarafından kurulan bir partidir. Sünni Muhafazakâr yapıdadır. Parti başkanı Enver Hamit Bayraktar'dır. ITC'nin politikasını desteklediğini belirtmektedir.

Turhan Ketene; ITC'nin kurucu ilk başkanıdır. Geçici Irak Anayasası'nın oluşumu sürecinde Musul-Telafer-Bağdat ve Kerkük bölgesinde yaptığı çalışmalarla ITC'ye destek olmuştur.

Muzaffer Arslan Grubu; Irak Millî Türkmen Partisinin ilk genel başkanıdır. 1990'lı yılların başında IMTP genel başkanı olması itibarıyla Irak muhalefet toplantılarında önemli rol oynamıştır.

Şii Türkmen Partileri, İran ve Şîî destekli birer kuruluştur. Şîî Türkmen bölgeleri etki alanlarıdır. ITC ise, Türkiye'ye yakın bir politika izlemektedir. Dolayısıyla ITC ile bu partiler arasındaki ilişkiyi, Türkiye-İran ve Şîî-Kürt gruplarının penceresinden değerlendirmek gerekir.

Irak'ta cereyan eden birtakım gelişmeler, bölge ülkeleri olan Türkiye, İran ve Suriye'yi benzer bir şekilde etkilemektedir. Örnek olarak Kürt gruplarının bağımsızlık ya da en azından Kuzey Irak'ta federal bir yapıyı oluşturma çabalarının açık bir şekilde ortaya çıkması, uzun vadeli olarak Türkiye ve İran'ın da toprak bütünlüğünü tehdit etmektedir. Kürt gruplarının bu çabalarını engelleme yollarından biri de, Kürtler ile aynı bölgeyi paylaşan Türkmenlerin güçlendirilmesiyle mümkün olabilir. Buradan hareket ederek, bu durumun Türkiye ve İran'ı zorunlu bir ittifaka itmekte olduğu söylenebilir. Türkiye ve İran'ın bu konudaki en uygun işbirliği platformu Türkmenlerdir.

Önceden ITC'de yer almayan Türkmen Şîî partileri, 2003 Eylül'ünde Kerkük'te düzenlenen 3. Türkmen Kurultayına katılarak, ITC şemsiyesi altına girmek istemişlerdir. Ancak bazı nedenlerden dolayı, İslamî Türkmen Birlik Partisi ile Vefa Hareketi, kurultaydan son anda çekilmişlerdir. İslamî Türkmen Hareketi ise, ITC'ye katılmıştır.

Türkmen Şîî Partileri'ni ITC'ye yakın kılan önemli bir husus da, Güney Irak'taki Şîîlerin Kürt gruplarına karşı giderek olumsuzlaşan tutumudur. Iraklı Şîî grupların Kürt gruplarına karşı tutumlarının olumsuzlaşmasında önemli iki faktörün bulunduğu söylenebilir:

Birincisi, Kürtlerin Kuzey Irak'ta özellikle de Kerkük'teki politikasıdır. İkincisi de, Kürtlerin giderek radikalleşen bağımsızlık talepleridir. Bu da Iraklı Şîî grupların şiddetli tepkisine yol açmaktadır. Kuzey Irak'ta Kürt grupların, Kürt federal bölgesi taleplerine karşı çıkan bir başka grup da Türkmenlerdir. Yani Türkmenler ile Şîî

gruplarının bu konudaki bakışı ve stratejileri örtüşmektedir. Bunun da bir sonucu olarak, Türkmenlerin Şîî gruplarla ilişkileri stratejik boyutlar kazanabilir⁸³.

Şîî Türkmen Partilerinin ITC'ye katılmaları, Şîî Arap grupları ile ITC arasında yakın ilişkilerin kurulmasına yol açabilir. ITC'nin Irak içindeki en büyük sorunlarından biri de, Irak'taki grupların yeterince desteğini alamamasıdır. ITC ile Şîî gruplar arasında gelişmiş bir işbirliğinin sağlanmasıyla, ITC'nin Irak'ın iç desteği açısından yaşadığı yalnızlığın giderilmesi mümkündür. Bu da ITC'nin Kuzey Irak'ta Kürt gruplarına karşı ağırlık kazanmasına yol açabilir.

Irak'taki Şîî Türkmenlerin, Sünnî Türkmenlere nazaran daha aktif oldukları söylenebilir. Bu olguyu iki sebebe bağlamak mümkündür. Birincisi, Şîî Türkmenler, birisi millî (Türk olmak) ikincisi mezhepsel (Şîî olmak) açılardan olmak üzere, iki tür eziklik yaşamışlardır. Bu da Şîî Türkmenlerin daha fazla direnişçi bir ruha sahip olmalarına neden olmuştur. İkincisi de, Şîî Türkmenlerde aşiret yapısı daha güçlüdür. Bu da, Şîî fertlerin arasında, aşiret ağına bağlılık olgusu sonucu, daha güçlü bir bağın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Mezhep bağına dayanarak, Şîî Arapların Şîî Türkmenlere sahip çıktıkları da görülmektedir.

Bütün bunlardan hareketle, aşiretlerin ve Şîî Arapların desteğini alan Şîî Türkmenlerin, Sünnî Türkmenlerden daha atılgan bir şekilde hareket etmeleri mümkündür. Bunun da bir sonucu olarak, Şîî Türkmenler Sünnî Türkmenlere nazaran silaha sarılmaya daha yatkın oldukları ileri sürülebilir. Dolayısıyla da, Şîî Türkmenlerden silahlı bir Türkmen gücünü oluşturmak daha kolaydır. Türkmen toplumunun bütünleşmesi ve Türkmen davasının silahlı güce sahip bir değer kazanması için, Şîî Türkmenlerin kazanılması, olmazsa olmazlardan biridir.

Olumlu sonuçların yanı sıra İran destekli Şîî Türkmen Partilerinin ITC'ye katılmasının bazı olumsuz yanlarının da var olduğu söylenebilir. Bunlar;

- Şîî Türkmen Partilerinin birer Şîî temsilci olarak ITC'ye katılmaları, ITC'de ve ayrıca Türkmenler arasında Şîî-Sünnî mezhepsel sorunların ortaya çıkmasına yol açabilir. ITC'nin kurucu partilerinin Sünnî ağırlıklı olmasına rağmen, söz konusu

⁸³ Mazin Hasan, Soran Şükür, *a.g.m.*, s.23-24.

partiler mezhep değil, millî kimlik esası üzerine kurulmuş partilerdir. Bu partilerde Sünnî-Şîî ayrımı yapıldığı görülmemiştir.

- Şîî Türkmen Partilerinin ITC'ye katılmasının ikinci muhtemel olumsuz sonucu da, ITC'nin Türkmenlerin millî meşru haklarının savunması fonksiyonunun olumsuz yönde etkilenmesi olasılığıdır. İran ve Şîî destekli Türkmen partilerin ITC'ye katılmaları, ITC'nin millî meşru haklar parolasından uzaklaşıp, İran ve Şîî Arap gruplarının stratejilerinin bir savunucusu olarak politik çizgisinin etkilenmesi söz konusu olabilecektir. İran ve Şîî Arap gruplarının ITC ve Türkiye stratejileri bazı noktalarda örtüşse de, ayrıldıkları bir çok nokta bulunmaktadır. İran ve Şîî gruplar, ITC'yi Türkmen millî meşru haklarının müdafaa kulvarından çok, kendi çıkarları amacıyla kullanabilirler.

Şîî Türkmenlerin Türkmen davasına kazanılması için birtakım tedbirler alınabilir. Bu tedbirleri aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- ITC'de Sünnî-Şîî şeklinde ya da diğer muhtemel her tür ayrılıkçı eylemden kaçınılmalıdır. Nitekim Irak'taki Türkmenlerin arasında Sünnî-Şîî ayrımının yapıldığı görülmemiştir. ITC'nin kurucu unsurlarının, kapılarını Şîî Türkmenlere açması gerekmektedir. Söz konusu partilerin Sünnî kimlikleri ile değil, millî kimlikleriyle mücadele ettikleri de bilinmektedir. Şîî Türkmenlerin önde gelen isimlerinin, bu partilerde üst düzey yönetici olarak kazanılması da önem arz etmektedir.

- Türkiye'nin, Türkmenler için bir güvenlik şemsiyesi olması gerekmektedir. Türkiye, Türkmenlerin güvenliğini sağlamakta yetersiz kalmıştır. Ağustos 1996, 1998 ve 2000 olayları bunun bir göstergesidir. Bu olaylarda ITC'nin Kürt gruplarının saldırısına uğramasına rağmen, Türkiye'nin aktif bir müdahalede bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Aslında Türkiye'nin Türkmenlerin korunmasında büyük rol oynadığı bir gerçektir. Ancak sözü edilen olaylar ve geçmişte yaşanan diğer olaylar nedeniyle, Türkmen halkı arasında bu ya da şu şekilde böyle olumsuz bir izlenim oluşmuştur. Türkmenler için Türkiye güvencesi önemli bir faktördür⁸⁴. Geçmişte yaşanan olayların sonucunda Türkmenlerin, Türkiye'ye olan güvenlerinin sarsılması, Sünnî ve Şîî Türkmenler üzerinde iki farklı olumsuz sonuca neden olmuştur. Sünnî

⁸⁴ Mazin Hasan, Soran Şükür, *a.g.m.*, s.24-25.

Türkmenler açısından bakıldığında, Türkiye'ye olan güvenleri sarsılmış, Kürt ve Arapların asimilasyon politikaları karşısındaki direnme güçleri zayıflamıştır. Şiîler açısından ise, Türkiye'ye olan güvenin sarsılması, Şiî Türkmenlerin mezheplerine daha fazla sarılmalarına yol açmıştır. Ağustos 2003'te Tuzhurmatı olayları bunun bir kanıtıdır⁸⁵.

4- Kürtlerin Kurduğu Tabela(Kukla) Türkmen Partileri

1990'lı yılların başından bu yana Kürt grupları Türkmenleri, bağımsızlık girişimlerinin önünde büyük bir tehlike olarak algılamaktadır. Bu algılamamanın bir sonucu olarak, Kürt grupları Türkmenlerin 1990 yılında Irak Milli Türkmen Partisi'nin kurulmasıyla başlayan, Türkmenlerin siyasi teşkilatlanma sürecini endişe ile takip etmişlerdir. ITC'nin kurulmasıyla ivme kazanan Türkmen davası ve özellikle de 1996 yılları sonrası, Türkmenlerin siyasi teşkilatlanmaları konusundaki endişeleri artmıştır. Dolayısıyla, giderek ciddiyet kazanan Türkmen örgütlenmesini durdurmak için, çareyi bu örgütlenmeye doğrudan müdahalede bulmuşlardır. 1996, 1998 ve 2000 yıllarında Türkmenlere karşı düzenlenen saldırılar, Türkmen örgütlenme süreci ve hareketine ağır bir darbe vurmuştur. Ayrıca Kürt grupları Türkmen örgütlenme hareketinde çalışan Türkmenlere karşı büyük bir baskı operasyonu başlatmıştır. Kürtlerin baskıcı politikaları sadece, Türkmen örgütlenmesinde çalışanlarla sınırlı kalmamış, sosyal, ekonomik ve politik açılardan Türkmenlere karşı geniş çaplı bir baskı politikası izlenmiştir.

IMTP ve daha sonra da ITC'nin Irak muhalefet ve uluslararası platformlarda, Türkmenlerin resmi temsilcileri olarak kabul edilmeleri Kürt gruplarını rahatsız etmeye başlamıştır. Dolayısıyla Kürt grupları, Irak muhalefeti toplantılarında, ITC'ye karşı alternatif temsilci olarak Kukla Partilerini sahneye sürmeye çalışmışlardır. Kürt grupların, Türkmen davasına zarar verebilecek ve Türkmenler arasında bölünmeyi sağlayabilecek en tehlikeli adımlarından biri de "*Tabela(kukla) Türkmen partilerini*" kurmaları olmuştur. Kürt grupların bu stratejilerinde önemli ölçüde başarılı oldukları

⁸⁵ *Hürriyet*, 24 Ağustos 1923.

söylenbilir. Artık Kürtlerin kurmuş oldukları tabansız kukla Türkmen Partileri, Irak içinde ve dışında onlarca büro, kurum ve kuruluşa sahip ITC ile eşit muameleye görmeye başlamıştır.

Irak Savaşı sonrası, Kürt grupları bu yöndeki stratejilerini ABD yetkililerinin üzerinde baskı kurarak devam ettirdiler. Kerkük'teki gelişmelere bakıldığında, ABDlilerin bu konuda Kürt gruplarının beklentileri doğrultusunda hareket ettikleri görülmektedir. Örnek olarak savaşın hemen ardından Kerkük'te kurulan Kerkük Şehir Meclisine, Türkmenlere verilen kontenjan, ITC, Şî Türkmen Partileri ve kukla partileri arasında eşit bir şekilde dağıtılmıştır.

Kürt grupları çok sayıda kukla Türkmen partisi kurmuşlardır, Bunların en önemlileri;

- Velit Şerike başkanlığındaki, Türkmen Kardeşlik Partisi,
- Seyfettin Demirci başkanlığındaki, Türkmen Birlik Partisi,
- Cevdet Neccar başkanlığındaki, Kürdistan Türkmen Kültür Cemiyeti,
- Şerzat Üzeyri başkanlığındaki, Türkmen Kurtuluş Partisi,
- İrfan Kerküklü başkanlığındaki, Türkmen Halk Partisi,
- Ahmet Koryalı başkanlığındaki, Türkmen Doğu Partisi,
- Sami Şebek başkanlığındaki, Türkmen Liberal Demokratik Topluluğu.
- Karhi Altıparmak başkanlığındaki Türkmen Liberal Hareketi.

Bunun yanı sıra Kürt grupları ITC'nin bir alternatifi olması amacıyla kukla partilerini tek çatı altında toplamak amacıyla, ITC'ye benzer bir kuruluş olan "*Demokratik Türkmen Cephesi Topluluğu*"nu teşkil etmişlerdir.

Bu partiler, tabansız ve etkisiz olmalarının yanı sıra, aslında Türkmenlerin milli meşru hakları değil, Kürt gruplarının politikaları çerçevesinde hareket etmeleri amacıyla ve dolayısıyla Kürt gruplarının politikalarını onaylamak üzere kurulmuş partilerdir. Bir

örnek olarak, son dönemde Kürtlerin federalizm ile ilgili projelerini onayladıklarını ABD yetkililerine bildirmişlerdir⁸⁶.

IMTP Lideri Cemal Şan kukla partiler konusunda şunları söylemektedir: “...KDP'nin siyasi çizgisine uyan bazı Türkmen kukla partiler, bulunmaktadır. KDP'nin bu kukla partileriyle siyasi fikir sorunu yoktur. Ancak milliyet sorunu vardır. Olayıyla bu kukla partiler çok cılız ve pasif kalmıştır. Birer büro ve birkaç kişilik kadrosu vardır. Her hangi bir faaliyetleri yoktur. Bu kukla partilerin tüzüklerindeki amaçlarına göz atarsak Türkmenleri bir toplum ve halk değil bir azınlık halinde bölgesiz gösterdiklerini öğreniriz. Ayrıca Türkmenlerin siyasi haklarına değinmemektedir. Ancak kültürel ve sosyal hakları istemekle yetinmektedirler. Halbuki siyasi parti iddiasında bulunan bir kuruluş önce siyasi hakları isteyecektir. Ama bu kukla partiler Türkmen halkımızın en önemli hakkı olan siyasi haklarından taviz vermekteler. Yaptıkları faaliyet ise gerçek Türkmen partileri ve ITC'nin çalışmalarını engellemektir. KDP'nin bu kukla partilere destek vermenin amacı ise ITC'nin milli rolüne gölge düşürmek, milli faaliyetlerini engellemek ayrıca Türkmenlerin mazlumiyet iddialarını dış kamuoyuna yalanlamaktır. ITC ise Türkmen halkımız siyasi haklarından ta sosyal haklarına kadar büyük hizmetlerde bulunmaktadır. Ayrıca Zaho'dan Kifri'ye kadar ITC ve siyasi partilerinin büroları faaliyet göstermektedir. Türkmen eğitimi, Türkmen okulları, sağlık ve sosyal işlerine bakan tek taraf ITC'dir. Aynı zamanda ITC siyasi parti ve kuruluşlarının güvenliğini kendi imkanlarıyla sağlamaktadır. Kukla partilerin bürolarındaki korumalar ise Kürt asayişine bağlı eğitimsiz ve düzensiz insanlardır...”⁸⁷.

5- Kurultaylar

Türkmen toplumunun sorunlarını tartışmak ve bu sorunlara ortak çözüm üretmek maksadı ile uzun zamandan beri konuşulan ve bir türlü gerçekleşmeyen Türkmen Kurultayı, 5 Temmuz 1997'de Irak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği tarafından İstanbul'da tertip edilen 3 ncü İstişare Toplantısında alınan karar neticesinde

⁸⁶ Mazin Hasan, Soran Şükür, a.g.m., s.27.

⁸⁷ Cemal Şan, a.g.e., 63-64.

gerçekleşmiştir. Oluşturulan hazırlık komitesi Kurultay'ın 4 Ekim'de Erbil'de toplanmasına karar vermiştir.

4-7 Ekim 1997'de ise, Erbil'de I. Türkmen Kurultay'ı toplanmıştır. Kurultay'a başta Türkiye, Avrupa, ABD, Kanada ve Avustralya'da bulunan Türkmen Derneklerin temsilcileri katılmıştır. Kurultay, isimleri aşağıda yazılı Türkmenlerin ana kuruluşlarının aktif katılımı ile tertip edilmiştir:

- Irak Milli Türkmen Partisi
- Türkmeneli Partisi
- Türkmen Bağımsızlar Hareketi
- Türkmen Kardeşlik Ocağı
- Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı
- Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği.

1. Türkmen Kurultay'ında, 200 kişilik delege, 30 kişilik şura üyelerini seçmiştir. Şura, 7 Ekim 1997 tarihinde yaptığı ilk toplantısında Sekreteryasını, Irak Türkmen Cephesi Başkanını, Yürütme, Denetleme ve Disiplin Kurulları üyelerini seçmiştir. ITC Başkanlığına eski TKO Başkanı Vedat Aslan seçilmiştir. Şura sonunda ITC'nin stratejilerinin yer aldığı temel ilkeler deklarasyonu yayınlanmıştır.

Türkmen Cephesi'nin Başkanı ve Yürütme Kurulu Üyeleri, dört Türkmen kuruluşunun temsilcilerinden oluşmaktaydı: Irak Milli Türkmen Partisi, Türkmeneli Partisi, Türkmen Bağımsızlar Hareketi ve Türkmen Kardeşlik Ocağı'ydı.

Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı, Ulusal ve Uluslararası alanlarda bir NGO olarak faaliyetini sürdürecekti. Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma derneği ise, Türkiye'de kültürel ve sosyal faaliyetlere devam edecekti.

Türkmen Şurası 7. Dönem toplantıları 7-9 Haziran 2000 tarihleri arasında Erbil'de yapılmıştır.

Toplantıda, ITC'nin bölgesel ve uluslararası faaliyetleri değerlendirilmiş, gündemde bulunan maddeler görüşülmüştür. Ayrıca Türkmen Şurası'nın daha etkin

hale gelmesi için yeni şura üyelerinin seçimi yapılmıştır. ITC'nin Şura ve Cephe çalışmalarını artırma ve geliştirme için gerekli yeni kararlar alınmıştır.

Şura sonucunda belirlenen karar ve temel hedefler şu şekildedir :

- ITC'nin izleyeceği ana politikalar gözden geçirilmiş, sorunların eşitlik, barış ve demokrasi kuralları içinde ele alınması ve çözülmesi kararlaştırılmıştır.

- Türkmenlerin halen yaşamakta oldukları baskılar ve sorunların aşılması için gerekli yeni stratejiler ve önlemler tespit edilmiştir.

- INC çalışmalarına, ancak ITC'nin belirlediği esaslar doğrultusunda katılınabileceği ifade edilmiştir.

- Türkmen davasını, uluslararası mahfillerde tanıtmak ve savunmak amacıyla açılan yurt dışı temsilciliklerinin her şekilde ve sürekli olarak destekleneceği belirtilmiştir.

- Türkmenlerin içinde buldukları baskıların sona erdirilmesi için, bütün demokratik ülkelerin ve uluslararası kuruluşların dikkatinin çekilmesi ve gerekli önlemlerin bir an önce alınması karara bağlanmıştır.

- Kerkük'ten sürgün edilen Türkmenlerin topraklarına yerleştirilmek istenen Filistinli kardeşlerimizin bu planlara alet olmaması, Bağdat rejiminin bu ve diğer sindirme, asimilasyon politikalarından bir an önce vazgeçmesi için çağrıda bulunulmuştur.

- Türkmenlerin kendi dillerinde eğitim yapmaları, ikamet ve ev kiralama konularındaki sorunlarına acil çözümler bulunması, Türkmen, Kürt, Arap ve Asuri halkları arasındaki sevgi ve hoşgörü ortamının güçlendirilmesi hususuna işaret edilmiş, kardeş Kürt ve Asuri partileriyle ilişkilerin geliştirilmesi hususunda tavsiyede bulunulmuştur.

- Irak genelinde Türkmen tutukluların ve kaçırılanların derhal salıverilmeleri talep edilmiştir.

- Irak'ta, başta Türkmenlere olmak üzere tüm Irak halklarına uygulanan insanlık dışı politikaların, Dünya kamuoyu, BM, insan haklarına saygı gösteren kurum ve kuruluşlar nezdinde bir kez daha gündeme getirilmesi kararlaştırılmıştır.

- En temel insan hak ve hürriyetlerinin engelleme çalışmalarına, nereden gelirse gelsin karşı çıkılmasının önemi ortaya konulmuştur.

Sonuç olarak, Türkmensiz çözümlerin Irak'a hiçbir zaman barış ve huzur getirmeyeceği ve Türkmenler tarafından da asla kabul edilmeyeceği özellikle vurgulanmıştır.

2000 Kurultayı öncesinde meydana gelen gelişmeler konusunda Cemal Şan şunları söylemektedir:

"...ITC, Irak Milli Türkmen Partisi IMTP, Türkmeneli Partisi TP, Türkmen Bağımsızlar Hareketi TBH ve Türkmen Kardeşlik Ocağı TKO'dan oluşmakta iken Haziran 2000 ayı ortalarında TKO Türkmen şura meclisi toplantısı sırasında toplantıya katılmayarak ITC'den çekildiklerini dile getiren bir bildiri yayınlamıştır. Ocak grubunun yönetim üyeleri ile birlikte bazı yetkili ve üyeleri de ITC'den görevlerinden çekilmiştir. Zaten ITC Başkanı Vedat Arslan ITC Başkanı iken yine çekilen TKO'luların başında gelmiştir. Bu ayrılış ITC'nin çalışma ve sistemi üzerinde bazı etkiler yaratmamakla birlikte propaganda bakımından pahalıya mal olmuştur. Halbuki TKO'luların ITC'den çekilmeleri siyasi nedenlere dayanmamaktadır. Ancak idari ve kişisel nedenlerden kaynaklanmaktadır. Fakat bununla birlikte ITC yürütme kurulu üyeleri toplanarak aralarında vekalet suretiyle başkanlığı yürüttüler. Bu vekalet 20-22 Kasım.2000 tarihinde ikinci Türkmen kurultayına kadar devam etti..."⁸⁸

İkinci Türkmen Kurultayı, 20-22 Kasım 2000 tarihleri arasında Irak'ın kuzeyinde faaliyet gösteren siyasi partiler, hareketler, Türkiye ve diğer ülkelerdeki dernek, vakıf ve kuruluş temsilcileri, fikir, bilim ve sanat adamlarının katılımından oluşan 300 delegenin ortak katılımı ile Erbil'de gerçekleşmiştir.

Kurultayda, Birinci Kurultayda kabul edilen Temel İlkeler Deklarasyonu güncellettirilmiş, ayrıca kurultayda 45 kişilik Türkmen Şurası üyeleri seçilmiştir.

⁸⁸ Cemal Şan, a.g.e., 61-62.

Türkmen Şurası 22 Kasım 2000 tarihinde yaptığı toplantıda, Mevcut tüzükte yapılan tadilat kabul edilerek Irak Türkmen Cephesi'nin organlarını seçmiştir. Şura üyeleri arasından TKO eski başkanı Sanan Ahmet Kasap ITC Başkanı olarak seçilmiştir.

Birinci Türkmen kurultayına TKO dahil dört parti katılmışken İkinci Türkmen kurultayına TKO haricindeki diğer üç siyasi parti ve yanında 13 kadar kültürel ve sosyal dernek ve kuruluş katılmıştır⁸⁹.

Kurultayda Irak Türkmen halkının içinde bulunduğu şartlar değerlendirilmiş, bugünkü durumu görüşülmüş ve geleceğe yönelik kararlar alınmıştır.

Yıllardır uygulanan asimilasyon politikası bugün de hızından bir şey kaybetmemesine rağmen Türkmenlerin günümüzde varlığını koruma mücadelesine devam ettiği ve bu mücadelenin dünyada eşine az rastlanır güç koşullarda sürdürüldüğü değerlendirilmiştir.

Türkmenler milli kimliklerinden vazgeçmeye zorlanmakta ve hatta mecbur edilmektedir. Onları asimile etmek, zorunlu göçe tabi tutmak ve bölgelerini araplaştırmak için çeşitli yöntemlere başvurulmaktadır. Kurultay, Irak yönetiminin uygulamalarını kınamış, alınması gereken tedbirleri görüşmüş ve değerlendirmeler yapmıştır. Güvenli bölgede yaşayan Türkmenler de, bugünkü koşullarda kabul edilmesi imkânsız ve hür dünyanın kabul ettiği normlara çok uzak muamelelere maruz kalmaktadırlar.

Türkmen halkının temel düşüncesinin; aynı kaderi paylaştığı bölge halklarının refah ve mutluluğu, demokrasinin tüm kurum ve ilkeleri ile yerleşmesi, mevcut çok kültürlülüğün korunarak yaygınlaştırılması, halklar arası kardeşlik ile bölge barışının sağlam temeller üzerine tesis edilmesi olduğu üzerinde görüş birliğine varmıştır.

Irak Türkmen Cephesi diyalog kapısını her zaman açık tutmuştur. Meselelerin çözümünün barışçı yollarla olacağına inancını hiçbir zaman yitirmemiştir. Bölgesel, idari, sosyal, siyasal alanlarda yaşanan sorunların çözümü için açılacak yeni bir sayfa ve bununla beraber yaratılacak uzlaşma ortamının barış ve refah dolu bir dönemin başlamasına vesile olacağı inancını Türkmen kurultayı da desteklemektedir. Kurultayda

⁸⁹ Cemal Şan, *a.g.e.*, 62-63.

ayrıca, Irak Türkmenlerinin bölge partileri ve diğer muhalefet grupları ile ilişkileri ele alınmış, bölgede eğitim ve kültür çalışmaları, teşkilatların güçlendirilmesi, kadın ve gençliği hedef alan kitle örgütlerini geliştirmek için verilen desteğin artırılması üzerinde durularak çözüm önerileri değerlendirilmiştir.

Irak rejimi; günümüze kadarki uygulamaları ile halkı üzerinde tarifsiz acılara sebep olmuş, halk yönetimin ağır baskısı yanında ambargodan kaynaklanan açlık ve sefaletle mahkûm edilmiştir. Irak yönetimini, halkını yirmi birinci yüzyıla yakışan çağdaş bir rejime kavuşturmaya ve Birleşmiş Milletler kararlarına uymaya, Birleşmiş Milletleri de ambargoyu kaldırarak Irak halkının acılarını dindirmeye davet etmiştir.

Barış, refah ve mutluluğu her halk kadar hak eden Türkmenler, vatandaşı olduğu ülkeye sadakatle bağlı olmanın verdiği rahatlık ve öz güvenle demokratik haklarını talep ve Irak'da rejimin normale dönmesi için samimi katkısını sürdüreceğini beyan etmiştir.

Bölge ve Dünyada yaşanan sorunların barışçı yollarla çözümlenmesi için destek olunması benimsenmiş, sorunlar hakkında Türkmen halkının görüşüne siyasi raporda yer verilmesi kararlaştırılmıştır.

KDP yönetimi ikinci Türkmen kurultayında Kürt bölgesinin tanınması ve Irak'ta federatif sistemin kurulması paralelinde Türkmenlerin görüşünü beklemiştir. Ancak birinci Türkmen kurultayında olduğu gibi ikinci Türkmen kurultayında da temel ilkeler deklarasyonu aynen kabul edilince sonuç KDP'nin umduğu gibi çıkmamıştır. Temel ilkeler deklarasyonunda Irak halklarının eşitlik esaslarına göre milli haklarına kavuşmaları ve Irak'ın siyasi idari yapısının yine eşit haklar ilkesi esaslarına göre düzenlenmesi vurgulanmıştır. Bu nedenle, Kürt bölgesini tanıyabilmek için mutlaka temel ilkeler deklarasyonunun değiştirmesi gerekir. Temel ilkeler deklarasyonunu değiştirmek için ise Türkmen kurultayının onayının alınması gerekir. Bu yönüyle de Temel İlkeler Deklarasyonu çok önemlidir⁹⁰.

Irak Türkmen Derneklerinin isteği ve Irak Türkmen Cephesi(ITC)'nin çağrısı üzerine Kanada, Türkiye, Avrupa, Amerika ve Avustralya'da faaliyet gösteren

⁹⁰ Cemal Şan, *a.g.e.*, 62-63.

federasyon ve dernekler olarak 28-29 Haziran 2002 tarihleri arasında Ankara'da ITC Türkiye Temsilciliği'nde toplanmışlardır.

Toplantıda öncelikle Türkmenlerin siyasi, sosyal ve ekonomik durumu ile Irak'la ilgili son gelişmeler değerlendirilmiştir. Türkmenleri ilgilendiren milli meselelerde birlikte hareket edilmesine karar verilmiştir.

İki gün boyunca devam eden görüşmeler neticesinde; Irak'ın toprak bütünlüğüne saygılı ve siyasi birliği çerçevesinde Irak halkının demokratik ,insan haklarına saygılı bir rejim içerisinde yaşamasını ve türkmen milli haklarının güvence altına alınmasının gerektiğini vurgulayan katılımcılar bu hedefleri gerçekleştirme yolunda bir takım kararlar almıştır.

- Irak Türkmen Cephesi, bütün Türkmenleri temsil eden en yüksek mercidir.
- Toplantıya katılan kuruluşlar ITC karşıtı Türkmen kuruluşlarını muhatap alamazlar ve şiddetle reddederler.
- Toplantıya katılan bütün kuruluşlar Irak Türkmen Cephesi temsilcilikleri ile eşgüdümlü olarak çalışırlar.
- Toplantıya katılan bütün Türkmen kuruluşlar bundan sonra Türkmen Cephesinin çatısı altında, birlik ve beraberlik içerisinde hareket edeceklerini kabul ederler.
- Kuruluşlar birbirleri aleyhine özel, yayınsal veya internet üzerinden sataşma ve ittihamda bulunamaz.
- Alınan kararların uygulamaya konulması ve bu kararların dışında hareket edilmeyeceği hususu aşağıdaki kuruluşlar tarafından imza altına alınmıştır.
- Kuruluşlar: Avustralya Türkmen Derneği, İsveç Irak Türkmen Dernekleri Federasyonu, Stockholm Irak Türkmen İnsan Hakları Derneği, Vesteros Irak Türkmen Derneği, Göteborg Irak Türkmen Derneği, Malmo Irak Türkmen İnsan Hakları Örgütü, Hollanda Irak Türkmen Kültür Evi, Stuttgart Irak Türkmen Derneği, Kopenhag Irak Türkmenleri Kültür Derneği, Finlandiya Irak Türkleri Adına, ITO Kanada Ottawa, Hamilton Türkmen Derneği, 1 Ocak Türkmen Kültür Derneği, Kanada Türkmen

Merkezi, Windoser Ontario Türkmen Derneği, Hamilton Babagürgür Türkmen Merkezi, Kanada Gençler Kuruluğu, ITC ABD Temsilciği, ITC Londra Temsilciliği, ITC Berlin Temsilciliği, ITC Türkiye Temsilciliği, Irak Türkleri Derneği- Merkez, Irak Türkleri Derneği-Ankara, Irak Türkleri Derneği-İzmir, Irak Türkleri Derneği-Konya, Türkmeneli Vakfı.

ITC, Irak Savağı sonrasında 3. Türkmen Kurultayını 12 -15 Eylül 2003 tarihlerinde Kerkük'te gerçekleştirerek, Irak içinde dört parti ve Irak'ın içinde ve dışında çalışan altmışa yakın Türkmen sivil toplum örgütünün katılımıyla ilk demokratik sınavını vermiştir. Kurultay sonucu, tüm Türkmen bölgelerinden seçilen temsilciler ile 71 kişilik bir Türkmen meclisi ile 9 kişilik bir Yürütme Kurulu oluşturulmuştur⁹¹. ITC Başkanlığına Faruk Abdullah Abdurrahman seçilmiştir. 3. Türkmen Kurultayından ayrıntılı olarak üçüncü bölümde bahsedilecektir.

⁹¹ Mazin Hasan, Soran Şükür, *a.g.m.*, s.22.

III- İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI VE İŞGAL YILLARINDA TÜRKMENLER

A- II. KÖRFEZ SAVAŞI ÖNCESİNDEKİ GELİŞMELER

1- Iraklı Muhaliflerin Londra Toplantısı(14-16 Aralık 2002)

Irak Savaşı öncesinde Iraklı muhalif gruplar dört toplantı yapmışlardır: Ağustos 2002’de Washington’da, 14-16 Aralık 2002’de Londra’da, 26 Şubat-1 Mart 2003’te Irak’ın Selahaddin şehrinde ve 19 Mart 2003’te Ankara’da toplanmışlardır.

Muhaliflerin Londra konferansında bir siyasi bildiri kabul edilmiştir. Bildiride, Irak halkının otuz yıldan beri tarihinin en karanlık dönemini yaşadığı, şimdi Irak’ta faşist rejimi devirmek ve olumlu gelişmeleri başlatmak için yeniden bir fırsat doğduğu, bunu gerçekleştirmek için Irak muhalefet gruplarının “*Irak’ın kurtarılması ve demokrasinin kurulması*” sloganı altında Londra’da toplandıkları belirtilmiş ve toplantıda alınan kararlar 22 başlık altında sıralanmıştır:

“1) *Değişiklik sürecinde Irak muhalefetinin rolü, 2) Irak’ın geleceği ve demokrasi, 3) Devletin dini İslam’dır, 4) Hukuk devleti, 5) Siyasi karar mekanizması, 6) Irak halkının değişiklik iradesini bastırma girişimleri reddedilir, 7) Mezhepçilik, partizanlık sorunu ortadan kaldırılacaktır, 8) Halepçe ve Enfal katliamları, 9) Sürgünler, etnik temizlik ve ulusal kimliği değiştirme hakkında, 10) Federalizm ve Kürt sorununun çözümü, 11) Türkmenlerin hakları, 12) Asurilerin hakları, 13) Bataklıklar felaketi, 14) Adil olmayan yasalar ve kararlar hakkında, 15) Irak Kürdistanı bölgesinde yaşananlar, 16) Güvenlik örgütlerinin kurulması, 17) Ordu ve silahlı kuvvetler, 18) Ekonomik şartlar ve yıkıcı savaşların etkilerinin giderilmesi, 19) Petrol karşılığı gıda programının sürdürülmesi, 20) Yeni vatandaşlık yasası, 21) Iraklı göçmenlerin,*

sürgünlerin ve mültecilerin geri dönüşlerinin sağlanması ve 22) Iraklı yüksek uzmanlara ve bilim adamlarına düşen rol”¹.

Bildiride, Türkmen adı dile getirilmeden, Kerkük bölgesinde ve diğer bazı bölgelerde yaşanmış olan sürgünler, etnik temizlik ve özellikle ulusal kimliklerin zorla değiştirilmesi hareketleri kınanmıştır. Sürgün edilenlerin eski yerlerine ve evlerine dönmeleri, mallarını mülklerini geri almaları ve kendilerine tazminat ödenmesi öngörülmüştür. Geçiş dönemi makamlarının, sürgün, göçmen ve mültecilerin yurtlarına dönmeleri için gerekli kolaylıkları sağlamaları istenmiştir.

Bildirinin Türkmenlerin hakları başlıklı tek cümlelik 11. paragrafı aynen şöyledir:

“Konferans, Türkmenlere karşı uygulanan ırkçılığı ve etnik temizliği görüşmüş ve Türkmenlere diğerleriyle eşitliği garanti etmenin önemini vurgulamış ve belli hukuki çerçevede onlara etnik, kültürel ve idari haklar bahşetmeyi ve bu hakları anayasa ile korumayı kabul etmiştir”².

Bildiride dikkati çeken hususlar; Kürtlere geniş yer verilmiş hatta Kürtler için federasyondan bahsedilmiş olduğu halde, Türkmen hakları tek bir cümle ile geçirilmiştir.

Prof. Dr. Ümit Akkoyunlu, Ankara’da oluşturmuş olduğu Türkmen Danışma Meclisi Başkanı sıfatıyla, Londra toplantısı kararlarını tanımadıklarını açıklamıştır. 10 Ocak 2003 günü Akkoyunlu, yazılı bir açıklamayı basına dağıtmış ve bunda hem Londra kararlarını, hem de Irak Türkmen Cephesi’ni şu şekilde eleştirmiştir:

“1. Irak Muhalefetinin Türkmenler ile ilgili (olarak Londra toplantısında) almış olduğu kararları Türkmen Danışma Meclisi olarak tanımıyoruz. Bu kararlar Türkmen toplumunu bağlamaz.

2. Toplantıda kurulması öngörülen 65 kişilik ‘İzleme ve Eşgüdüm Komitesi’ne Irak Türkmen Cephesi’nden sadece ‘2’ kişi ve Türkmen İslami Hareket’ten de ‘1’ kişinin katılmasını yeterli bulmamaktayız... Bu kararı tanımıyoruz, Irak

¹ Bilal N. Şimşir, *Türk-İrak İlişkilerinde Türkmenler*, Bilgi yay., Ankara, 2004, s.248-249.

² Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, s. 249.

Türkmen Cephesi'ni de bu kararı tanımamaya davet ediyoruz.

3. 'Siyasi Bildiri'de yer alan 'Geçiş Dönemi Projesi'nde Türkmenler için 'azınlık' kavramı kullanılmaktadır... Ancak Irak Türkmen Cephesinin 20 Aralıkta yayımlanan açıklamasında, Türkmenlerin üç milliyetten biri olarak kabul edildiği beyan edilmektedir...

5. Irak Muhalefetinin Londra toplantısında almış olduğu Türkmenler ile ilgili kararları ve buna bağlı sonuçları da Meclisimiz reddeder...

7. Türkmen Danışma Meclisi (olarak), Saddam sonrası devrede bütün müzakerelerin Irak'ta üç ayrı milliyet gerçeği (Araplar, Türkmenler ve Kürtler) esasına dayalı ve eşit temel hak ve özgürlükleri sağlayan bir ilke üzerinde yürütülmesini istemekteyiz”³.

Akkoyunlu, Türkmenlere ilişkin olarak Londra'da alınan eksik ve yanlış kararlardan Irak Türkmen Cephesi'ni sorumlu tutmakla hata etmiş ve asıl amacının Irak Türkmen Cephesi'ni yıpratmak olduğu izlenimi vermiştir. Hakikatte Kürtleri kayıran, Türkmenleri arka plana iten kararların asıl sorumluları Irak Muhalefetini yönlendiren ve Londra toplantısını düzenleyen Batılı güçler ile onların işbirlikçileri Kürt gruplar olduğu açıkça bellidir⁴.

2- Iraklı Muhaliflerin Selahattin Toplantısı (26 Şubat-1 Mart 2002)

Iraklı muhaliflerin Kuzey Irak'ın Selahaddin şehrinde, 26 Şubat -1 Mart 2002 tarihlerinde yaptıkları bu toplantı, tam 1 Mart tezkeresi arifesine, yani Türk Silahlı Kuvvetleri'nin de Irak'a girmesinin beklendiği, Irak'a karşı kuzeyden cephe açılmasının düşünüldüğü bir sıraya rastlamıştır.

Üç gün süren toplantıdan, Saddam Hüseyin sonrası yeni Irak'ın oluşturulması için önemli kararlar çıkmıştır. Federalizm görüşünü benimseyen Kürtler ve öteki muhalifler, altı kişiden oluşan bir Başkanlık Konseyi kurmaya karar vermişlerdir.

³ Basın Bildirisi, 10 Ocak 2003, e-mail: akkoyunlu56@hotmail.com.

⁴ Bilal N. Şimşir, a.g.e., s. 249.

Ancak, Irak'ta Araplar ve Kürtlerden sonra en büyük nüfusu oluşturan Türkmenler Konseye alınmamıştır.

İlk etapta 6 kişiden oluşturulan Başkanlık Konseyi'ne IKDP lideri Mesut Barzani, IKYB lideri Celal Talabani, Irak Ulusal Kongresi Başkanı Ahmet Çelebi, Sünnilerin temsilcisi olarak Adnan Paçacı, Şiilerin temsilcisi olarak İyad Allavi ile Irak İslam Yüksek Devrim Komitesi Yardımcısı Abdülaziz EI Hekim seçilmişlerdir.

Türkmenlerin ve Asurîlerin konseyde yer almaması, sonuç bildirgesinin bir türlü oluşturulamamasına yol açmıştır. Türkmenler ve Asuriler Konseye girebilmek için uzun süre uğraşılsa da olumlu bir sonuç alamadılar. Başkanlık Konseyinin üye sayısının 7 olması istenmiş ve bu konunun tartışılması sonucunda bu sayının 6 ile sınırlandırılması kararlaştırılmış ve Türkmenlere yer verilmemiştir. Türkmenlere sadece “*sizin haklarınız güvenceye alınacak*” sözü verilmiştir⁵.

Tartışmaların uzamasında toplantıya katılmayan Adnan Paçacı ile Ankara'da bulunan İyad Allavi'nin Konsey üyesi seçilmesi de etkili oldu. Muhaliflerin çoğu bu iki üyenin neden Başkanlık Konseyine alındığını sorguladılar. Türkiye konusundaki tartışmalar da toplantının uzamasına yol açtı. Birçok muhalif, Türkiye'nin Irak'a asker göndermesine sonuç bildirisinde net ifadelerle karşı çıkılmasını savundu. Fakat Irak Savaşında ABD'nin yakın müttefiki olacağı sanılan Türkiye'ye karşı sert ifadeler kullanılmaması isteği de kaydedildi⁶.

Irak muhalefetinin 54 üyesinin katıldığı belirtilen toplantının ardından yayımlanan bildiride Irak Kürt propagandasının çok ağır bastığı, Türkmenlerin görüşlerine ise belgede pek az yer verildiği görülmüştür.

Bildiride, Türk askerinin Irak'a girmesine karşı çıkılmış ve şöyle bu konu şu şekilde ifade edilmiştir:

“Toplantı, binlerce Türk askerinin Irak Kürdistanı'na girmeyi planladığı haberlerini not etmiştir ve bunun doğru olmadığını ummaktadır. Uluslararası koalisyonun BM Güvenlik Konseyi kararını uygulamasını ve Irak'ta diktatörlük rejimini

⁵ Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, s. 259-260.

⁶ Ufuk Türkyılmaz, “Türkmenler Dışlandı”, *Akşam*, 1 Mart 2003; *Zaman*, 1 Mart 2003.

devirip demokratik bir idare kurmak için Irak halkını desteklemesini takdir etmekle birlikte, Türk askeri müdahalesini veya bölge ülkelerinden herhangi birinin Irak'ın içişlerine karışmasını reddederiz.

Toplantı, aynı zamanda, Türkiye Cumhuriyeti'ne dostluk ve işbirliği elini uzatır ve Kürt kardeşlerimizin ve muhalefetin bütün üyelerinin Irak'ın bölünmesini reddettiklerini Türkiye'ye temin eder. Toplantı, tek ve bölünmez bir Irak'a olan inancını teyit eder; Türkiye'nin haklı güvenlik endişelerini ciddiye alır ve Türkiye ile optimum komşuluk ilişkileri kurmaya önem verir. Bizler, Irak muhalefeti üyeleri, ABD'nin de katılımıyla açık, samimi ve doğrudan diyalog için Türkiye hükümetine çağrıda bulunuruz ve birleşik bir Irak'ın kurulmasına ve demokratik, parlamenter, federal ve Arap, Kürt, Türkmen, Asuri ve Keldani bütün Iraklıların eşit vatandaşlığı esasında Irak'ın milli birliğinin güçlendirilmesine taahhüdümüzü teyit ederiz ...”⁷.

Toplantıda Başkan Bush'un danışmanı Zalmay Halilzad'a bildiride ismen teşekkür edilmiştir. Sonuç Bildirisi şöyle sona ermiştir:

“Yarının Irak'ı, herkesin Irak'ı olacaktır: Arap, Kürt, Türkmen, Asurî, Geldani ve diğer etnik grupların, Müslüman ve Hıristiyanların, Şii ve Sünnilerin ve bütün diğer kültürel farklıların Irak'ı olacaktır. Irak bir tek kişiye veya bir tek partiye ve yahut bir tek etnik guruba ait (ve halkın geri kalan kısmını dışlayan) bir ülke olmayacaktır”⁸.

Sonuç Bildirisini, Barzani, Talabani, El Hekim ve Çelebi birlikte kamuoyuna duyurmuşlardır. Başkan Bush'un Irak muhalefeti temsilcisi Halilzad da toplantının kapanışında bir konuşma yaparak, “Saddam'ı devirmek için kurulacak uluslararası koalisyona Türkiye'nin aktif katılımını görmek istediğini, Türk kuvvetlerinin koalisyonla tam işbirliği içinde olacağını” söylemiştir. Bu konuşma Barzani ve Talabani'nin hoşuna gitmemiştir.

Sonuç Bildirisinde Türkmenler, Irak nüfusu içinde, Araplar ve Kürtlerden sonra üçüncü sırada sayılmakla beraber iş Başkanlık Konseyinde temsil edilmeye gelince yok sayılmışlardır.

⁷ Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, s. 260-261.

⁸ Bilal N.Şimşir, *a.g.e.*, s.261.

Selahaddin toplantısının Sonuç Bildirisi, 1 Mart tezkeresinden önce yayımlanmıştır. Bildiri kaleme alınırken ve kamuoyuna açıklanırken, 1 Mart tezkeresinin reddedileceği bilinmiyordu. Aksine, Türkiye'nin ABD'nin müttefiki olarak Irak Savaşına katılacağı sanılıyordu. Yani, Iraklı muhaliflerin oluşturmaya karar verdikleri Başkanlık Konseyinden Türkmenlerin dışlanması, 1 Mart tezkeresinin reddedilmesinin bir sonucu değil, ABD'nin ikiyüzlü davranışının bir sonucuydu⁹.

ABD, isteklerini Türkiye'ye kabul ettirmek ve tezkereyi Meclisten geçirtmek için ısrarlı girişimlerini sürdürürken, Türkmenlerin Irak'taki yeni oluşumunda dışlanmayacağına söz vermiş, ancak Irak'ta bu sözünde durmamıştır. Fikret Bila, bu konuda şunları yazmıştır:

“ABD'nin direndiği iki noktadan biri, IMF koşulu, diğeri Kuzey Irak'taki oluşumdur... İkinci pürüz, siyasi belgede yazılanlarla Kuzey Irak'taki uygulama ve gelişmelerin birbirini tutmaması. Siyasi belgede, Türkmenlerin yeni oluşumda dışlanmayacağı kayıt altına alınmışken, Kuzey Irak'ta oluşturulan Başkanlık Konseyine Türkmen temsilcinin alınmaması Ankara'nın ABD'ye güvenini sarsmış durumda. Ayrıca, Kuzey Irak'ta Türkiye aleyhine yapılan gösteriler ile Türkiye aleyhine yapılan açıklamalar ve yayımlanan bildireler de Ankara'nın kuşkusunu artırıyor. Bu oluşum ve gelişmelerin ABD'nin onayı olmadan yapılamayacağı kanaati taşıyan Ankara, ABD'nin, Türkiye'ye başka, Kuzey Irak'ta Kürt liderlere başka konuştuğu biçiminde kuşku duymasına neden oluyor.

Kuzey Irak'la ilgili kuşkuyu artıran bir diğer durum da ABD tarafının Kürt gruplara dağıtılacak silahların toplanma yöntemi ve zamanıyla ilgili olarak Türkiye'nin isteklerini tam karşılamaması. ..

Peki, bu koşullarda, tezkerenin Meclisten geçmesine garanti gözüyle bakılabilir mi?

⁹ Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, s. 262.

Başbakan Gül'ün yakın kurmayları, bu bilgilerin milletvekillerine verileceğini belirtiyorlar... Başbakan'ın milletvekillerine ABD'nin tutumu hakkında bilgi vermesi halinde, tezkerenin geçişinde güçlükler yaşanabileceğini kaydediyorlar.”¹⁰

Selahaddin kentinde Iraklı muhalifler ABD güdümünde toplanmış, bu toplantıdan Türkmenler dışlanmıştı. KDP, KYB muhalifler toplantısında görüşlerini birer birer kabul ettirmiş, ITC'nin görüşlerini açıklamasına ise fırsat verilmemiştir. Bu haberler ABD'ye güveni sarsmış, milletvekillerini etkilemiş ve dolayısıyla, ABD'nin ve ABD'nin güdümündeki Kürtlerin Kuzey Irak'ta Türkmenlere karşı izledikleri dışlayıcı tutumlar da 1 Mart tezkeresinin reddedilmesinde rol oynamıştır¹¹.

Türkmenler ise Türk askerinin Irak'a girmesini istemiş ve umutla beklemiştir. Fakat tezkerenin reddedilmesiyle bu beklentiler suya düşmüştür.

Tezkerenin reddedilmesinden sonra, içlerinde Irak Türkmen Cephesi'nden Cüneyt Mengü'nün de bulunduğu Şii ve Sünni 5 Iraklı muhalif gurup Silopi'ye gelmiş ve TBMM'nin tezkere kararını tekrar gözden geçirmesini istemiştir¹².

Bu arada 3 Mart günü Halilzad'ın Türkmenlere destek sözü verdiği haberleri çıkmıştır. Haberlerde, “ABD'nin temsilcisi Halilzad, Başkanlık Konseyine alınmayan Türkmen heyetiyle görüşerek destek sözü verdi” deniyordu¹³.

Irak'taki yeni oluşumdan Türkmenlerin dışlanmak istenmesi, yeni seçilen Irak Ulusal Konseyi'ne Türkmen üye alınmaması, 1 Mart tezkeresinin reddedilmesini izleyen günlerde Türkiye ile ABD arasında bir başka gerginlik yaratmıştır.

Türkmenler Irak'ın asli unsurlarından biriydi; nüfusları Irak'taki Kürt nüfusuna yakındı. Türkmenlerin, Irak'ın asli unsurlarından biri sayılması Türkiye'nin olmazsa olmazlarından, kırmızı çizgilerinden biriydi. Türkiye ayrıca Kuzey Irak'taki Kürt gruplarının tutumundan, ABD'nin Kuzey Irak stratejisinden, PKK konusundan rahatsızdı. Türkiye tarafından ABD Büyükelçisine ABD yönetiminin Kuzey Irak ve Türkmenler konusundaki politikasına açıklık getirmesi istenmiştir. ABD Büyükelçisi

¹⁰ Fikret Bila, “Ankara'nın İki Kuşkusu”, *Milliyet*, 1 Mart 2003.

¹¹ Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, s. 263.

¹² *Zaman*, 3 Mart 2003.

¹³ *Milliyet*, 3 Mart 2003.

ise, Irak'ın toprak bütünlüğünün ve Türkmenlerin haklarının korunacağı yolunda genel nitelikte ve sözlü güvenceler vermekle yetinmiş ancak Bu güvenceler Ankara'nın kaygılarını gidermeye yetmemiştir. Aynı konular Türkiye'nin ABD Büyükelçisi tarafından ABD hükümetine iletilmiş, Erdoğan tarafından Başkan Bush'a iletilmiş fakat bu konuda sağlam güvenceler alınmamıştır¹⁴.

Bu konulardan yalnız Irak Ulusal Konseyi'ne Türkmen temsilci seçilmemesi krizi kısmen aşılmıştır. Türkmen gruplarına bir mektup gönderen Halilzad, Irak geçici yönetiminde temsil edilmeleri için kendilerine üç isim bildirmelerini, bunlardan birinin ABD tarafından seçilerek muhalif grupların yönetimine gireceğini bildirmiştir¹⁵. Ancak daha sonra bu isimler dikkate alınmamıştır.

3- TBMM'de 1 Mart Tezkeresinin Reddedilmesi ve Türkmenler

ABD'nin muhtemel Irak harekatı ile ilgili olarak; "...*Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine ve bu kuvvetlerin gerektiğinde kullanılmasına, Uluslararası meşruiyet kuralları çerçevesinde en fazla 62 bin askeri personelin ve hava unsurları olarak 255 uçak ve 65 helikopteri aşmamak kaydıyla yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının Hükümetin tespit edeceği mücavir bölgelerde geçici olarak konuşlandırılmak üzere 6 ay süreyle Türkiye'de bulunmasına...*"¹⁶ ilişkin 25 Şubat 2003'te hazırlanan hükümet tezkeresi, 1 Mart 2003 tarihinde TBMM genel kurulu gizli oturumunda görüşülmüştür. Yapılan oylama sonucu 264 kabul, 250 ret ve 19 çekimser oy açıklanmıştır. Tezkerenin kabul edilmesi için oylamaya katılan 533 milletvekilinin yarısından bir fazlasının oyunu alması gereklidir. Kabul oyları fazla olmasına rağmen 267 evet oyu almadığı için reddedilmiştir¹⁷.

3 Mart 2003 tarihinde KDP bölgesindeki Erbil şehrinde toplanan büyük bir gösterici kitlesi, Türkiye aleyhine gösteri yapmış ve gösterinin dört ayrı yerinde Türk bayraklarını yakmıştır. Gösteride "*ABD askerine evet, Türk askerine hayır*" sloganları

¹⁴ *Cumhuriyet*, 12 Mart 2003.

¹⁵ *Akşam*, 11 Mart 2003.

¹⁶ Bilal N. Şimşir, *Türk Irak İlişkilerinde Türkmenler*, Bilgi yay., Ankara, 2004, s.256.

¹⁷ *Cumhuriyet*, 2 Mart 2003; *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 2 Mart 2003; *Hürriyet*, 2 Mart 2003; *Milliyet*, 2 Mart 2003; *Radikal*, 2 Mart 2003; *Sabah*, 2 Mart 2003.

atılmıştır¹⁸. Gösteri, muhtemelen 1 Mart tezkeresine tepki olarak Türkiye üzerinden Irak'a geçmiş olan ABD gizli servis ve askeri personelinin, irtibat halinde oldukları Barzani'nin KDP partisi tarafından örgütlenmiştir¹⁹.

1 Mart 2003'te TBMM'de tezkerenin reddedilmesi üzerine, Türkmenler, oldukça endişelenmişlerdir. Geçmişte gerek Arapların gerekse Kürtlerin asimilasyon ve katliamlarına uğramışlardı. Bu nedenle Kürtlerin muhtemel saldırılarından korkmuşlardır.

Irak Türkmen Cephesi Yürütme Konseyi üyesi Dr. Aydın Beyatlı, 4 Martta basına verdiği demeçte, Barzani ve Talabani'nin katliam yapmasından endişe duyduklarını belirterek, Türkmenlerin Türkiye ve Amerika'nın desteğine ihtiyaçları olduğunu söylemiş, “*Bizi yalnız bırakmayın*” çağrısı yapmıştır.

Dr. Beyatlı, şöyle konuşmuştur:

“15 gündür Kuzey Irak'taydım. Halk panikte ... Baş sebep, Barzani ve Talabani güçlerinin hdkimiyet kavgası içinde olmaları. Türkmenler başta olmak üzere orada yaşayan herkes endişe içinde ... Saddam'ın bölgesinde ne kadar adalet varsa Barzani'nin bölgesinde de o kadar adalet var. KDP'li olursan her şey serbest, KDP'li olmazsan hem de Türkmensen her şey yasak, her fırsatta baskı var ... Biz sayı olarak da azız, silah olarak da ... Onlar yıllardır silahlanıyorlar. Biz bir katliamdan korkuyoruz. Başta BM olmak üzere Türkiye'nin ve ABD'nin desteğine ihtiyacımız var. Türkmen katliamının önlenmesi için harekete geçilmelidir. Türkiye'ye bu konuda büyük iş düşüyor”²⁰.

Türkmenlerin çoğu 36. paralelin güneyinde yaşadığına göre, kuzeyde, Erbil civarında Türkmenlerin sayısının ne kadar olduğu yolundaki bir soru üzerine Dr. Beyatlı şu bilgiyi vermiştir:

“(Kuzeyde) Türkmenlerin sayısı 300 bin dolayında. Ama Barzani Türkmenlerin sayısını baskıyla az göstermek istiyor ... Irak Türkmen Cephesi'nin Kuzey Irak'ta 187 bin kayıtlı üyesi var. Bizim 37 sivil toplum örgütümüz, 13 okulumuz bulunuyor...”

¹⁸ *Hürriyet*, 4 Mart 2003; *Sabah*, 4 Mart 2003; *Milliyet*, 4 Mart 2003.

¹⁹ Murat Yetkin, *Tezkere: Irak Krizinin Gerçek Öyküsü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s.184.

²⁰ *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 05 Mart 2003.

Silahlı Kürt grupların geçmişte olduğu gibi Türkmenlere saldırma ihtimaline karşı Irak Türkmen Cephesi, destek için Türkiye'ye, ABD'ye ve Birleşmiş Milletler'e başvurarak Türkmenler için güvence istemiştir.

Irak Türkmen Cephesi, 8 Mart 2003'te BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a bir muhtıra göndererek, silahlı Kürtlerin olası katliamına karşı Irak Türkmen toplumunun BM korumasına alınmasını istemiştir. ITC, muhtıradaki şunları söylemiştir:

"...Türkmenler sebepsiz olarak tutuklanmakta, tutuklulara işkence yapılmakta, tutuklu yakınlarına baskı uygulanmaktadır. Irak'ın kuzey ve orta kesimlerinde yaşayan 3 milyon Türkmen, silahsız ve korumasızdır. Geçmişte birçok katliam yapmış olan Mesut Barzani'nin liderliğini yaptığı KDP'nin, binlerce silahlı milisi ve paramiliter güçleri bulunmaktadır. Bu lider ve partisi, soykırım ve etnik temizlik niyetlerini, söylem ve eylemleriyle ortaya koymaktadır..."²¹.

Akşam gazetesinde Deniz Gökçe, köşesinde Türkmenlerle ilgili şunları yazmıştır:

"Irak'ta üçüncü büyük etnik grup olan Türkmenlerin yüzde 85 kadarı 36'ncı paralelin güneyinde, yani Irak denetimindeki bölgede yaşıyor, yüzde 15 kadarı ise en kuzeyde Kürtlerin kontrolündeki Türkiye, İran ve Irak sınırlarının birleştiği bölgede ... Türkmen nüfusun yoğun olarak bulunduğu beş vilayet Musul, Erbil, Kerkük, Diyala ve Selahaddin. Bağdat'ta bile 300 bin Türkmen olduğu düşünülüyor. Kerkük'teki Türkmen rakamı da 300 bin civarında tahmin ediliyor. Ama Türkmenler genelde dağınık halde yerleşik ... Bugün 2 milyonu aşan Türkmenin Irak'ta bulunduğu biliniyor. İlginçtir ki bugüne kadar hiçbir ayaklanmaya karışmayan Türkmenler, bugün önemli sorunlar çıkmasına neden olabilecek en önemli etnik gruplardan biri olarak değerlendirilmekte (Türkiye'nin müdahalesi korkusu) ..."

Türkmenler Irak vatandaşı olarak kalmayı istediklerini beyan etmekte ve sadece tüm vatandaşlarla eşit hak talebinde bulunmaktalar. Türkiye Hükümeti ise Türkmenleri Irak'ın parçası olarak görmekte ve Türkmenlerin varlığının bir dostluk köprüsü kurmasını arzu etmektedir. Sadece ayrımcılık yapılmamasını sağlamaya

²¹ Halk'a ve Olaylara Tercüman, 12 Mart 2003.

çalışıyor ..."²².

Irak Türkmen Cephesi Türkiye Temsilcisi Dr. Mustafa Ziya, 12 Mart 2003 günü Ankara'da, Türkiye'yi ziyaret etmekte olan Irak Türkmen İslami Hareketi Başkanı Sami Muhammed ile birlikte ortak bir basın toplantısı düzenlemiştir.

Dr. Ziya, Kuzey Irak'taki Türkmenlerin büyük tehlike altında olduklarını belirterek Türkiye'ye, ABD 'ye ve ayrıca Birleşmiş Milletler'e başvurarak destek ve güvence istemiş olduklarını ve isteklerine olumlu yanıt aldıklarını açıklamıştır.

Kürt liderler Celal Talabani ile Mesut Barzani'nin Kerkük konusunda ittifaka vardığını belirten Sami Muhammed, IKYB ve IKDP'nin Kerkük için kendi aralarında çatışabileceklerine dikkat çekmiştir.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'a mektup yazarak koruma istemiş olduklarını basına açıklayan Dr. Mustafa Ziya, Kuzey Irak'ta durumun patlama noktasına geldiği uyarısında bulunmuş ve Türkmenlere yönelik baskıların arttığını belirtmiştir. Ziya, IKDP yetkililerinin geçen haftalarda tutuklanan Türkmen güvenlik daire başkanının hala serbest bırakılmadığını hatırlatarak tepki göstermiştir.

Türkiye'nin Türkmenlerin anavatanı olduğunu belirten Dr. Ziya, ABD'nin ve Türkiye'nin kendilerine güvence verdiğini, ancak bu korumanın nasıl sağlanacağı konusunun önem taşıdığını söylemiştir. *"Bizi düşündüren o güvencelerin şeklidir. Bize verilen güvenceyi başkaları kabul etmiyorsa onu nasıl kabul ettirsinler"* demiştir.

Kürt grupların son tutumlarından rahatsızlıklarını vurgulayan Dr. Ziya, *"Bölgedeki Kürt grupları ne oldu da bir gün içinde Türkiye'ye düşman kesildi"* diye sormuştur²³.

Bu gelişmeler karşısında Irak Türkmen Cephesi'nin (ITC) Başkanının görüşleri Cumhuriyet gazetesinden Leyla Tavşanoğlu'na açıklanmıştır. ITC Başkanı Sanan Ahmet Ağa görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

"Bizler, Irak Türkmen Cephesi olarak Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmaktayız. Amacımız, demokratik bir parlamentoda eşit haklar sahibi olmaktır,

²² Deniz Gökçe, "Türkmenleri de Unutmayalım", *Akşam*, 12 Mart 2003.

²³ *Akşam*, 13 Mart 2003; *Cumhuriyet*, 13 Mart 2003.

Irak topraklarını bölmek değil. Bu, bizim için esas konudur. Hedeflerimizi de bu temel üzerine kurup bunun için çalışıyoruz. Muhtemel operasyon (yani savaş) tarihi yaklaştıkça Irak'ın geleceğiyle ilgili endişelerimiz artmaktadır ... Bizim endişemiz birtakım manipülasyonlar ve emrivakilerle Türkmenlerin dışlanmaları ve gelecekte Irak'ta söz sahibi olmamalarıdır. Bazı Kürt grupların son günlerde Türk ordusunun müdahalesine karşı gelmeleri, bölgede yaşayan Türkmenlere baskılarını artırmaları ve Kerkük ile ilgili senaryolarını yeniden gündeme getirmeleri, endişelerimizin boşuna olmadığını göstermektedir ...”

ABD'nin Kuzey Irak'a askeri müdahalesinin Türkmenleri nasıl etkileyebileceği şeklindeki bir soruyu Ahmet Ağa şöyle cevaplamıştır:

“Kerkük'te Türkmenler ciddi bir tehlike altında kalabilirler ve kıyımdan geçirilebilirler. Bunun için de Türkiye ve ABD'den güvence istedik. ABD'nin verdiği güvenceyi şimdi nasıl gerçekleştireceğini merakla bekliyoruz ... KDP, Türkmenleri parçalamak ve siyasi temsil haklarını elden (ellerinden) almak için çabalyor. Dolayısıyla her mahfiiden Irak Türkmen Cephesini dışlamaya gayret ediyor. Türk kamuoyunun bu noktaya çok dikkat etmesini istiyoruz. Biz yaşadığımız tehlikeleri ve duyduğumuz endişeleri BM Genel Sekreteri Kofi Annan dahil, tüm dünyaya duyurduk. Irak'ta yaşayan 3 milyon insanın hakları ve geleceği göz ardı edilmemelidir ...”

“Bizim yaklaşık 3 milyon nüfusumuz var. Bunun dışında önemli olan Türkmenlerin asıl Irak vatandaşları oluşlarıdır. Türkmenlerin kökleri Sümerlere dayanır. Bu konuda çok somut kaynaklar var. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Türkmen Krallığı kurulmuştu. İngilizler pek çok ittifakla bölge siyasetini kullandılar. Amaçları Türkmen nüfusunu en aza indirmek, kimliğini yok etmek, baskı altında tutmaktı. Türkmenlere hiçbir şekilde siyasi partiler içinde, üst düzey siyasi görevler ya da bürokraside yer verilmemesi için özen gösterdiler. Iraklı Türkmenler olarak çok savaş verdik, sonunda da dar bir koridora sıkıştık kaldık.”

Ahmet Ağa, Irak Türkmenlerinin çok baskı altında kaldıklarını da şöyle anlatmıştır:

“Baskı, krallar döneminden beri sürekli. Şimdi de var. Ama burada iki

şıktan birini tercih etmek var. Ya silaha sarılıp dağa çıkacaksın ya da o baskıya dayanırken onun alternatifini bulup mücadeleyi vereceksin. Bunu biz değerlendirdiğimiz zaman kendi uygarlığımıza uygun bir mücadele vermemiz gerektiğini görüyoruz. 1930'da Irak'ta, Kerkük dışında bütün Türkmen bölgelerinde Türkçe okuyup yazmak yasaklanmıştı. 1936'da Kerkük'te de yasaklandı. .. Gizlice evlerde, kahvehanelerimizde okuyup yazmaya devam ettik... 24 Ocak 1970'te çıkan bir yasayla Irak Devleti Türkmenlere kültürel haklarını tanıdı. Ondan önce, krallık döneminde de Türkmenler için sosyal, kültürel hakları öngören yasalar çıkmıştı. Krallık anayasasında da bu vardı. Zaten Irak milleti, Arap'tan, Kürt'ten, Türk'ten oluşuyor. Ama bu son dönemde anayasadan ismimizi sildiler... Evet, Arap milliyetçileri Irak'ı sadece Arap milletinden oluşan bir devlet olarak görmek istiyorlar. Kürt milliyetçileri bölgeyi tümüyle Kürt olarak göstermeyi amaçlıyorlar. Biz Türkmenler ise uygar bir millet olduğumuz için artık bu milliyetçilik döneminin kapandığını, artık dönemin insan hakları dönemi olduğunun bilinci içindeyiz. Biz onlardan kültür, fikir, düşünce, yeni dünya sistemine uyma bakımından çok daha öndeyiz. O nedenle de bizden korkuyorlar.”

Sanan Ahmet Ağa, “Bu küresel dünyada sizce Türkmenlerin konumu nedir?” sorusuna da şu cevabı vermiştir:

“Biz bir milletiz, ama ne yazık ki pek çok devlet bizi paylaşmış. Darı taneleri gibi dünya yüzüne saçılmışız. Şu anda Irak'ta, Suriye'de, Türkmenistan'da, Azerbaycan'da, İran'da varız. Karabağ'da da vardık. Zorla göçe zorlandık. Ama orada mutlaka hala hakkımız vardır. Yeni dünya düzeni bütün milletlere eşit biçimde yaklaşmalıdır. Ama ne yazık ki öyle olmadı. O zaman da işte bugün olduğu gibi çatlak sesler çıkıyor. Biz Irak Türkmenleri olarak şimdiye kadar Irak'ın toprak bütünlüğünü savunduk ve savunmaktayız da. Çıkarımız zaten budur. Ama süper, yabancı güçlerin Irak'la ilgili başka emelleri varsa ve Irak parçalanacaksa biz de Irak Türkmenleri olarak kendi çıkarlarımızın nerede olduğunu düşünmeye başlarız. Şunu da çok açık vurgulamak istiyorum. Biz Türkmenler olarak Irak vatandaşları olduğumuz için ülkemizin yasalarına her zaman saygılıyız. Ama dünya Türklüğünden de hiçbir zaman kopmayız. İşte, bizim farkımız bu. Biz hiçbir zaman, bütün dünya Türkleri toplanıp direnelim, savaşalım demeyiz. Çünkü yaşadığımız ülkelerin, uygar dünyanın yasaları

vardır. Biz de bunlara uymak, saygı göstermek zorundayız. Ama bu demek değildir ki başka milletler gelip bizi baskı altında tutsun, biz de buna boyun eğelim. Hayır.”

Irak Türkmen Cephesi Başkanı Ahmet Ağa, “Gelecekte ne bekliyorsunuz?” sorusuna da şöyle cevap vermiştir:

“Her insan gelecekte bugünkü koşullardan daha iyisini bekler. Biz de bunu elde etmek için çalışıyoruz. Amacımız, özgür bir parlamenter sistemde bütün vatandaşlarımızın eşit haklara sahip olmalarıdır. Ben Irak vatandaşım. Irak’ın toprak bütünlüğünün bölünmesini kesinlikle istemem. Ama ülkemde kesin yasal haklarım bulunmalıdır. Anayasada eşit haklara sahip olmak hakkımdır. Irak’ın tablosuna baktığımız zaman bütün vatandaşların eşit haklara sahip olmaları için yasal düzenleme yapılması gerektiğini görürsünüz. Tek çıkar yol budur. Bu olmazsa kesin çözüm de olmaz, iç savaş da çıkar... Doğrular neyse bunları ortaya koymak zorundayız. Doğrular budur ...”²⁴

4- Iraklı Muhalefet Gruplarının Ankara Toplantısı ve Nihai Bildiri(19 Mart 2003)

Iraklı muhalif gruplar, savaştan önceki son toplantılarını Ankara’da yaptılar. 19 Mart 2003 günü yapılan toplantı, ikinci tezkere konusunun tartışıldığı günlere ve tam savaş arifesine rastlamıştır. Türkiye ve ABD temsilcilerinin de katıldıkları toplantı sonunda Saddam karşıtı Iraklı gruplar, ortak bildiri veya deklarasyon yayımlamışlar ve “*Irak’ın toprak bütünlüğü, ulusal birliği, bağımsızlığı ve egemenliğinin korunacağı*” güvencesi vermişlerdir.

Ankara Palas salonlarında biraraya gelen gruplar, Irak’ın geleceği konusunda yayımladıkları ortak bildiride “*Irak’ın kurucu halklarının Araplar, Kürtler, Türkmenler, Asuriler ve Keldaniler olduğunu*” ifade ederek, tüm bu kurucu ulusların hak ve özgürlüklerinin *güvence* altına alınacağını vurgulamışlardır.

²⁴ Cumhuriyet, 12 Mart 2003.

Muhaliflerin ortak bildiride uzlaşma sağlamalarına karşın, Türkmenlerin Başkanlık Konseyinde temsil edilmeleri konusunun sonuçlandırılmadığı bildirilmiştir. ABD Başkanının danışmanı Zalmay Halilzad'ın katılımıyla yapılan toplantıya, Irak muhalefetinden Süryani Demokratik Hareketi (ADM), Anayasal Monarşi Hareketi (CMM), Irak Ulusal Uzlaşma Hareketi (INA), Irak Ulusal Kongresi (INC), Irak Türkmen Cephesi (ITF), Irak Kürdistan Demokratik Hareketi (PDK), Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği (PUK), Irak İslami Devrim Yüksek Konseyi (SCIRI) heyetleri katılmıştır²⁵.

Türkiye'nin Musul ve Kerkük konusundaki hassasiyetinin karşılandığı bildiride, Irak ulusal ekonomisinin güçlendirilmesi için, “doğal kaynakların tüm Irak halkı için kullanılacağı” belirtilmiştir. Türkmenlerin temsili ve diğer bazı konularda görüşmelerde bulunmak üzere IKYB lideri *Celal Talabani* ile IKDP temsilcisi *Neçirvan Barzani* de Dışişlerine gelmişlerdir. Talabani görüşmelerin ardından Türkiye ile görüşlerinin yakın olduğunu ve ilerleme kaydettiklerini söylemiştir.

Irak Türkmen Cephesi Yürütme Konseyi üyesi Dr. Aydın Beyatlı, “*Bu toplantının en önemli yanı Türkmenlerin asli unsur kabul edilmeleri meselesidir. Saddam sonrasında Türkmenlerin de söz sahibi olması kabul edildi*” diye konuşmuştur²⁶.

Toplantıda, Türkiye'nin Irak savaşına girebilmesi için, Türk heyetinin ileri sürdüğü başlıca şartlar şunlardır: Irak'ın toprak bütünlüğü korunsun, Irak'taki enerji kaynakları merkezi otoritenin olsun, Türkmenler Irak'ın geleceğini belirleyecek konseyde temsilci buldursun, Musul ve Kerkük'e nüfus hareketleri kontrol edilsin, Türkiye'nin olası göç dalgasına ve terör girişimlerine Irak topraklarında müdahale etmesi için taraflar işbirliği yapsın hususları öne çıkmıştır.

Beşli Toplantıda, Bush'un danışmanı Halilzad, Irak'n toprak bütünlüğünün korunacağını, Irak'a birinci ve ikinci sınıf topluluk olmadığını, Türkmenlerin de eşit olduğunu belirtmiş, terörist unsurlara müsamaha edilmeyeceğini açıklamıştır. Kürt gruplar da bunlara itiraz etmemişlerdir. Bu ilerlemeler Türkiyeyi rahatlatmıştır.

²⁵ Parantez içindeki harfler, grupların İngilizce adlarının kısaltmalarıdır ve belgelere böyle geçmiştir.

²⁶ *Cumhuriyet*, 16 Mart 2003.

Türkmenlerin Irak'ın geleceğini şekillendirecek Başkanlık Konseyinde yer alması kabul edilmiş, bu konuda ayrıntılarda bazı düzenlemeler yapılması gerektiği, Türkmen Cephesinin kararının belirleyici olacağı öğrenilmiştir.

Irak'ın kuzeyine ilişkin beşli bir mekanizma kurulması için ilke anlaşmasına varılmıştır.

ABD yönetimi, Musul ve Kerkük'e nüfus hareketlerini kontrol edeceği güvencesini vermiştir. Kürt grupların bu kentlere yoğun nüfus göndererek gelecekte buralarda hak iddia edeceği kaygıları giderilmiştir.

ITC lideri Sanan Ahmet Ağa(Kasap), Türkmenlerin Irak için oluşturulacak Başkanlık Konseyinde yer almalarına ilişkin söz aldıklarını söylemiştir. Sanan Ağa, Ankara Devlet Konukevi'nde yapılan toplantının ardından yaptığı açıklamada, toplantının çok sıcak geçtiğini belirterek, muhtemel zararın en az olması yönünde uğraş verdiklerini bildirmiştir. Bu toplantıya katılan tarafların oluşturacağı beşli bir komisyonun kurulacağını ifade eden Sanan Ağa, bu komisyonun Irak'ın geleceğine ilişkin kararları ele alacağını belirtmiştir. Halilzad'ın, Musul ve Kerkük'e yönelik nüfus hareketlerini ABD'nin kontrol etme sorumluluğu aldığı yönündeki açıklaması, Türkmenler tarafından hiçbir Kürt grubun bu kentlere tek başına giremeyeceği şeklinde algılanmıştır²⁷.

Ankara toplantısı sonunda bir Nihai Bildiri yayımlanmıştır.

Ankara'nın Iraklı muhalif grupların buluşmasına ilk defa ev sahipliği yaptığı beşli toplantı Türk basınına da yansımıştır:

Sabah gazetesinde Ankara Toplantısı ile ilgili "Ankara'nın Türkmen Kozu Da Tehlikede" başlıklı haber şu şekilde yer almıştır:

"Ankara'da Irak'ın gelecekteki siyasi yapısını görüşmek üzere biraraya gelen Saddam muhalifi gruplar, Irak Türkmen Cephesi'ni (ITC) Başkanlık Konseyi'ne henüz almadı. ABD'nin Irak'a düzenlemeyi planladığı operasyona destek koşuluyla vermeyi taahhüt ettiği ekonomik yardımı kaybeden Türkiye, Başkanlık Konseyi'ne Türkmenler'in

²⁷ Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, s. 278.

alınması konusu da netlik kazanmayınca, Kuzey Irak'taki önemli bir kozunu tehlikeye attı.

Asuri Demokratik Hareketi, Anayasal Monarşi Hareketi, Irak Ulusal Uzlaşma Hareketi, Irak Ulusal Kongresi, Irak Türkmen Cephesi, Irak Kürdistan Demokrat Partisi, Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği, Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi, ABD ve Türkiye temsilcilerinin katılımıyla, Devlet Konukevi'nde 5 saat süren toplantının ardından soruları yanıtlayan Irak Türkmen Cephesi Temsilcisi Orhan Ketene, "Hiçbir sonuç alamadık" dedi. Ankara, Türkmenler'in konseye dahil edilmesi için çalışmalarını sürdürülmesini istedi. Bunun üzerine IKYB lideri Talabani ve IKDP'yi temsilen Neçirvan Barzani, ITC Başkanı Sanan Ahmed Ağa Dışişleri'nde Abdullah Gül, Müsteşar Uğur Ziyal, Ortadoğu'dan Sorumlu Müsteşar Yardımcısı Ali Tuygan ile görüştüler.

Zirvenin sonuç bildirgesinin yayınlanmasının ardından Türkmenler'in Başkanlık Konseyi'nde yer alması netleşmeyince, temaslara akşam üzeri Dışişleri Bakanlığı'nda devam edildi. Talabani, "Türkmenler, Sunni Araplar ve Asuriler'in kendi içlerinden seçtikleri temsilciyi" Başkanlık Konseyi'ne göndereceğini belirtirken, Sanan Ahmet Ağa da taleplerinin kabul edilip edilmediğinin netleşmediğini söyledi. Barzani ve Talabani, Irak Başbakan Yardımcısı Tarık Aziz'in Kuzey Irak'ta olduğu yönündeki haberleri de yalanladı. Talabani, "Orada olsaydı zaten söylemezdik, onu asardık" diye konuştu.

Sonuç bildirgesinde şu maddeler dikkat çekti:

1- Irak'ın toprak bütünlüğü, ulusal birliği ve bağımsızlığı korunacak. Irak, BM kararları çerçevesinde kitle imha silahlarından arınacak.

2- Ulusal ekonominin güçlendirilmesi için, Irak'ın milli serveti olan doğal kaynaklar tüm Irak halkı için kullanılacak. Ülkedeki tüm bölgeler ve şehirler bir bütün olarak Irak toprağı sayılacak.

3- Irak rejiminin daha önce el koyduğu evlerle ilgili tüm iddialar, hemen oluşturulacak bir komisyonda ele alınacak.

4- Din, dil, etnik köken, ırk ve cinsiyet ayrımının engellenecek. Irak'ın kurucu halkları, Araplar, Kürtler, Türkmenler, Asuriler, Keldaniler ve diğerleridir. Tüm bu kurucu ulusların hakları ve özgürlükler güvence altına alınacak.”²⁸

Hürriyet gazetesinde “Irak Muhaliflerinden Nihai Bildiri” başlıklı haber şu şekildedir:

“Irak'taki bazı muhalif gruplarla Türk ve Amerikalı yetkililer ortak bildiri kararı aldı.

Asurî Demokratik Hareketi, Anayasal Monarşi Hareketi, Irak Ulusal Uzlaşma Hareketi, Irak Ulusal Kongresi, Irak Türkmen Cephesi, Irak Kürdistan Demokrat Partisi, Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği, Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi, ABD ve Türkiye temsilcilerinin katıldığı toplantının sonunda yayınlanan bildiride, Irak'ın egemenliği ve toprak bütünlüğü vurgulandı.

Irak'ın toprak bütünlüğü, ulusal birliği, bağımsızlığı ve egemenliğinin korunacağı belirtilen bildiride, Irak'ın BM kararları çerçevesinde kitle imha silahlarından arındırılacağı kaydedildi.

Ulusal ekonominin güçlendirilmesi için, Irak'ın milli serveti olandoğal kaynakların tüm Irak halkı için kullanılacağı belirtilen bildiride, ülkedeki tüm bölgelerin ve şehirlerin bir bütün olarak Iraktoprağı olduğu vurgulandı.

Bildiride, sivil yaşamın ve malların korunması, yerlerinden edilmiş kişilerin ve göçmenlerin kontrolsüz hareketliliğinin önlenmeye çalışılacağı belirtilerek, “Irak rejiminin daha önce el koyduğu evlerle ilgili tüm iddialar, hemen oluşturulacak bir komisyonda ele alınacaktır. Haklı iddiaları bulunan tüm Irak halkı, bu sorunları bu komisyon aracılığıyla barışçıl bir şekilde çözüme imkânına sahip olacaklar” denildi.

Din, dil, etnik köken, ırk ve cinsiyet ayrımının engelleneceği vurgulanan bildiride, Irak'ın kurucu halkları, Araplar, Kürtler, Türkmenler, Asurîler, Keldaniler ve diğerleri şeklinde sıralandı. Bildiride, tüm bu kurucu ulusların hakları ve özgürlüklerinin güvence altına alınacağı kaydedildi.

²⁸ Sabah, 20 Aralık 2003.

Terörizmin ve teröre desteğin engelleneceği belirtilen bildiride, 'teröristlere silah desteği ve güvenli bölgeler oluşturulmasına' kesinlikle karşı olunduğu vurgulandı"²⁹.

Ankara toplantısı sonunda yayımlanan Nihai Bildiri şöyledir:

“NİHAİ BİLDİRİ

Türkiye ve ABD Temsilcilerinin

ADM, CMM, INA, INC, ITF, KOP, PUK ve SCIRI Heyetleriyle Toplantısı*

19 Mart 2003

Ankara, Türkiye

*Türkiye ve ABD Temsilcileri, AOM, CMM, INA, INC, ITF, KDP, PUK ve SCIRI **heyetleriyle 19 Mart 2003 günü Ankara, Türkiye’de biraraya gelmişlerdir.*

Tüm katılımcılar, aşağıdaki hususların Irak’ın geleceğine ilişkin temel hedefleri arasında yer aldığı konusunda mutabık kalmışlardır:

- Londra muhalefet toplantısında üzerinde mutabık kalınan ilkelerle uyumlu olarak, Irak halkının, özgür ve adil seçimler, hukukun üstünlüğüne ve özel mülkiyete saygı, yasa karşısında eşitlik ve insan haklarına saygı dahil, uluslararası standartları karşılayan, tam temsili, demokratik bir yönetim kurmasına imkan sağlanması;

- Irak’ın bağımsızlığının, egemenliğinin, toprak bütünlüğünün ve ulusal birliğinin korunması;

- İlgili Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarına uygun olarak, Irak’ın kitle imha silahı yeteneklerinin ortadan kaldırılması;

- Uluslararası toplumla yeniden tamamen bütünleşmesinin sağlanması amacıyla Irak’ın, ilgili tüm Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarına tam olarak riayet etmesi suretiyle yaptırımlara ve uçuşa yasak bölge uygulamalarına ihtiyacın ortadan kaldırılması;

²⁹ *Hürriyet*, 20 Mart 2003.

- Irak'ın müstakbel siyasi sisteminin ve anayasasının, Irak halkının tümünün tam katılımı ve hür rızasıyla belirlenmesi;

- Irak'ın doğal kaynaklarının, Irak halkının tümü için ve ulusal ekonomiyi güçlendirecek şekilde kullanılması ve tüm ulusa ait bir zenginlik addedilmesi;

- Yukarıdaki temel hedeflerden, ulusal bütünlüğün sağlanması amacıyla ve Irak'ın tüm bölgeleri ile şehirlerinin ebediyen ulusun tümüne ait olduğu gerçeğini yansıtacak biçimde yararlanılması;

- Sivillerin can ve mal güvenliğinin korunması, mültecilerin ve yerlerinden edilmiş kişilerin kontrol dışı hareketlerinin kuvvetle caydırılması ve Iraklıların haklarını kanun dışı yöntemlerle temin etmeye kalkışmalarının veya bu meyanda sivillerin itaatsizliğe azmettirilmelerinin kuvvetle caydırılması. Irak rejimi tarafından evvelce el konulmuş gayrimenkullerin hak sahiplerine iadesine ilişkin iddialarla diğer iddiaların, yasal ve düzenli bir süreç çerçevesinde ele alınmasını teminen süratle bir komisyon kurulacaktır. Haklı talepleri olan tüm Iraklıların bu taleplerini barışçı ve düzenli bir şekilde bu komisyon aracılığıyla çözüme kavuşturulması mümkün olacaktır.

- Irk, etnik köken, cinsiyet, dil ve dini inanç temelinde ayrımın ortadan kaldırılması. Gelecekteki Irak'ta, Irak'ın kurucu halklarının -Araplar, Kürtler, Türkmenler, Süryaniler, Keldaniler ve diğerlerinin- hak ve özgürlüklerinin korunması asıl olacaktır.

- (Halen Irak muhalefeti altında bulunanlar da dahil olmak üzere) Tüm milis örgütlerinin Irak ulusa lordusuna yeniden dahil edilmelerini teminen orduda reform yapılması ve Irak'ın güvenlik kurumlarının ıslahı;

- Teröristlerin kurtarılmış bölge oluşturma ve silah temini imkanına kavuşmalarının önlenmesi de dahil olmak üzere, Irak içinde mevcut olan ve Irak'tan kaynaklanan terörizmin ve teröre desteğin bertaraf edilmesi.

* Heyetler alfabetik sıraya göre dizilmişlerdir.

** Kısaltmalar:

ADM : Süryani Demokratik Hareketi;

CMM : Anayasal Monarşi Hareketi;

INA : Irak Ulusal Uzlaşî Hareketi;

INC : Irak Ulusal Kongresi;

ITF : Irak Türkmen Cephesi;

KDP : Irak Kürdistan Demokratik Hareketi;

PUK : Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği ve

SCIRI: Irak islami Devrim Yüksek Konseyi”³⁰.

Toplantıda, Irak’ın geleceği için bazı temel hedefler kabul edilmiştir. Irak’ın toprak bütünlüğü ve ulusal birliği, Irak’ın bütün bölgelerinin ve şehirlerinin ebediyen ulusun tümüne ait olduğu temel hedefler arasında sayılmıştır. Aynı şekilde Irak’ın doğal kaynaklarının, yani en başta petrolün tüm Irak halkına ait olduğu belirtilmiştir. Bunlar, Kuzey Irak’ta bir Kürt devleti kurulmasını ve Kerkük gibi petrol bölgelerine Kürtler tarafından haksız yere el konulmasını önlemek amacı gütmüştür. Araplar, Kürtler, Türkmenler, Irak’ın kurucu halkları olarak sayılmıştır. Ancak listeye Süryaniler, Keldaniler ve diğerleri diye küçük etnik gruplar veya azınlıklar da eklenerek, “*kurucu halk*” kavramı sulandırılmıştır.

Bildiride, yerlerinden yurtlarından edilmiş Türkmen mültecilere ve sürgünlere ait mal ve mülklerin Kürt gruplarca haksız olarak fiilen işgalini önlenmek için de bir paragraf yer almıştır: “... *Irak rejimi tarafından evvelce el konulmuş gayrimenkullerin hak sahiplerine iadesine ilişkin iddialarla diğer iddiaların, yasal ve düzenli bir süreç çerçevesinde ele alınmasını teminen süratle bir komisyon kurulacaktır*” denmiştir.

Eksiklerine rağmen, Ankara deklarasyonu, Türkmenlerin haklarını en iyi gözeten belgelerden biridir. Irak muhalefet gruplarının kararları ve bildirileri arasında, Türkmenler için en iyi olanının Ankara deklarasyonu olduğunu demek mümkündür. Ankara deklarasyonu, Türkiye’nin “*kırmızı çizgilerini*” içeriyor görünmektedir³¹.

³⁰ Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, s. 278-280; T.C. Dışişleri Bakanlığı web sitesi.

³¹ Bilal N. Şimşir, *Türk-İrak İlişkilerinde Türkmenler*, Bilgi yay., Ankara, 2004, s.281.

B- İŞGALİN BAŞLAMASI VE KÜRTLERİN KERKÜKÜ YAĞMALAMASI

1- İşgalin Başlaması (20 Mart 2003)

Irak krizi resmen Türkiye'nin önüne getirildikten sonra Ankara'da Dışişleri Bakanlığı ile Genelkurmay yetkililerinin yaptıkları çalışmalar neticesinde, 14 Ağustos 2002 tarihli bir Dışişleri Bakanlığı raporunda Türkiye'nin "kırmızı çizgileri" şöyle sıralanmıştır:

- *Bağımsız bir Kürt devletinin Kuzey Irak'ta ilan edilmesi,*
- *Musul ve Kerkük'ün Kürtlerin denetimine girmesi,*
- *Kürtlerin bağımsızlaşmasına yol açacak adem-i merkezîyetçi yapıların ortaya çıkması,*
- *Türkmenlerin de Kürtler gibi Irak nüfusunun asli unsurlarından biri olarak görülmediği adem-i merkezîyetçi yapılar kurulması,*
- *Meşruiyet zemini olmadan uluslararası bir müdahaleye taraf olunması (Arap ülkelerinin tutumu burada belirleyici olacaktır),*
- *ABD'nin bölgeye yönelik hazırlık ve hedeflerinin tam resmi görülmeden ve Türkiye açısından kabul edilebilir sonuç üzerinde müdahaleye taraf olunması"³².*

Yine Dışişleri Bakanlığınca hazırlanan 26 Eylül 2002 tarihli, OAGM rumuzlu gizli bir belgede şu paragraf yer almıştır:

"Türkiye'nin Irak'a ilişkin kırmızıçizgileri: Irak'ın toprak bütünlüğünün ve ulusal birliğinin korunması, bağımsız bir Kürt devletinin ortaya çıkmasına yol açacak gelişmelere izin verilmemesi, Türkmenlerin haklarının güvence altına alınması, Irak'ın doğal kaynaklarının merkezi yönetimin denetiminde kalması, Kerkük ve Musul'un Kürtlerin kontrolüne geçmemesi..."³³.

İşte ABD II. Körfez Savaşı'nı başlatmadan önce Türkiye'nin kırmızı çizgileri

³² Fikret Bila, *Sivil Darbe Girişimi ve Ankara'da Irak Savaşları*, Ümit Yay., Ankara, 2003, s. 160-161.

³³ Fikret Bila, *a.g.e.*, Ek-4, s.4.

dışışleri belgelerinde bu şekilde açıklanmıştır.

ABD uçakları 20 Mart sabahı Bağdat'ı vurmuş, akşama doğru da güneyden kara harekâtı başlamıştır. 20 Mart 2003 Perşembe günü sabaha karşı Irak Savaşı başlamıştır.

Aynı gün Türkiye hava sahasının ABD'ye açılmasına ve Türk askerinin yurt dışına gönderilmesine ilişkin hükümet tezkeresi, TBMM'de 332 evet, 202 hayır oyu ile kabul edilmiş, 1 çekimsiz oy çıkmıştır³⁴.

Savaşın çıkmasıyla birlikte Türkiye ile ABD arasında Türk hava sahasının açılması ile ilgili 24 saatlik küçük bir gerginlik veya kriz yaşanmış, 24 saatlik bunalım, Türkiye'nin Kuzey Irak'a şimdilik girmemesi ve Türk hava sahasının Amerikan uçaklarına açılması kararıyla aşılmıştır³⁵.

Türk askerinin Irak'a girmemesi veya girmesinin engellenmesi, Türkmenleri derin bir düş kırıklığına uğrattığı gibi Türkiye'de de Kerkük ve Türkmenlerin güvenliği hakkındaki endişeleri artırmıştır³⁶.

İngiliz Financial Times gazetesi "*Türkiye'nin, Kerkük'e yönelik müttefik ilerleyişini yakından izlediğini*" yazmıştır³⁷.

9 Nisan 2003 günü Bağdat düşmüştü. Direnişle karşılaşmayan Amerikan kuvvetleri şehrin merkezine kadar ulaşıp Irak başkentini ele geçirmişlerdir. Üç haftadır şiddetli bombardımana tutulan Irak halkı, Amerikan askerlerini karışık duygularla karşılamıştır. Güneydeki Şiiler sevinç gösterileri yaparken merkezde halk daha temkinli hareket etmiştir. Saddam Hüseyin'in Firdevs meydanında yükselen ve Kudüs'ü hedef gösteren dev heykeli, Amerikalıların yardımıyla halk tarafından kırılıp yere indirilmiş, Washington, "*Bağdat rejiminin çöktüğünü*" açıklamıştır. Bağdat'ta çok geniş çaplı yağmalama olayları başlamış ve Amerikan askerleri yağmacılara göz yummuştur³⁸.

³⁴ *Hürriyet*, 21 Mart 2003.

³⁵ *Cumhuriyet*, 22 Mart 2003.

³⁶ Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, s.286.

³⁷ *Cumhuriyet*, 30 Mart 2003; *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 29 Mart 2003.

³⁸ Bkz. *Akşam*, 10 Nisan 2003; *Cumhuriyet*, 10 Nisan 2003; *Milliyet*, 10 Nisan 2003; *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 10 Nisan 2003; *Sabah*, 10 Nisan 2003.

2- Kürtlerin Kerkük'ü Yağmalaması (10 Nisan 2003)

Irak kuvvetlerinin çekilmesi üzerine, ABD birliklerinin öncülüğünde, IKDP'ye bağlı peşmergeler Erbil'den Musul'a; IKYB'ye bağlı peşmergeler de Süleymaniye'den Kerkük'e yürümüşlerdir. 9 Nisanı 10 Nisana bağlayan gece peşmergeler, Irak askerlerinin terk ettiği Kerkük'e girmişlerdir. Süleymaniye'den gelen ve IKYB'ye bağlı Kürt peşmergeler önce Kerkük'ün nüfus ve tapu dairelerine saldırmışlar; belgelerin bir kısmını alıp götürmüşler kalanları da imha etmişlerdir.

Kürtler geçmiş dönemlerde de buna kalkışmışlardır. Bu sefer ise ABD öncülüğünde daha hazırlıklı gelmişlerdir. Nüfus ve tapu arşivleri ya yok edilmiş ya da taşınmıştır. Maksatları öteden beri Irak Türkmenlerinin merkezi durumunda olan Kerkük'ün nüfus ve mülkiyet dengelerini değiştirmektir. Kürt peşmergeler bazı Türkmen binalarına da saldırmışlardır.

Kürtler Kerkük'e girince Türk-Irak sınırının Irak tarafındaki Türk birliklerinin tamamı ve Kayseri'deki hava indirme tugayı teyakkuza geçmiştir.

10 Nisan sabahı, Kerkük'te silahlı Kürtlerin nüfus ve tapu kayıtlarını yağmalama görüntülerinin televizyonlara yansımaları, Ankara'yı da ayağa kaldırmıştır. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, ABD Dışişleri Bakanı Powell'ı aramış : *“Anlaşma ihlal ediliyor, Kürtler Kerkük'e girdi ve olaylar devam ediyor. Müdahale edin. Eğer (bölgede) yeterli gücünüz yoksa biz iki saat içinde orada oluruz”* demiştir.

Powell, *“Endişe etmeyin ve müdahale etmeyin...173'üncü Hava İndirme Tugayımız birkaç saate dek orada olacak. ABD askerleri kontrolü ele alınca da peşmergeler gidecek, sözümüzde duruyoruz. Sizden rica ediyorum, müdahalede bulunmayın.”* demiştir.

Aynı saatlerde Türk Genelkurmay Başkanı Orgeneral Özkök de, ABD'li muhatabı Orgeneral Myers'la telefonla konuşmuş ve benzeri uyarılarda bulunmuştur³⁹.

Gül, aynı gün akşam ABD'ye ait 2 tabur askerin Kerkük'e girdiğini açıklamış, IKYB lideri Talabani de Ankara'ya, kendisine bağlı peşmergelerin 11 Nisan sabahından

³⁹ Murat Yetkin, *Tezkere*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s.206-207; Bkz. *Akşam*, 11 Nisan 2003; *Cumhuriyet*, 11 Nisan 2003; *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 11 Nisan 2003; *Milliyet*, 11 Nisan 2003; *Radikal*, 11 Nisan 2003.

itibaren çekileceği mesajını iletmiştir. Peşmergeler Kerkük'ü yağmalarken, özellikle nüfus ve tapu arşivleri talan edilirken Türkiye, gelişmeleri yakından izlemiştir⁴⁰.

Amerikan birlikleri 10 Nisan akşamı Kerkük'e girmiş ve şehrin kontrolünü ele geçirmeye başlamıştır. Ama iş işten geçmiştir. Kürtler, bütün bir buçuk gün boyunca yağma ve talana devam etmiş, tapu ve nüfus arşivlerinden alacaklarını alıp götürmüş, alamayacaklarını da yakıp yok etmiştir.

Başkan Bush'un danışmanı Halilzad'ın ve ABD Dışişleri Bakanı Powell'ın "*Kürtlerin Kerküğe girmeyeceğine*" dair Ankara'da Türk Hükümetine güvence vermelerinden bir hafta sonra Kürt gruplar Kerkük ve Musul'a girmişlerdir. ABD, Türkiye'ye verdiği sözünü tutmamış, Kürt grupların Kerkük ve Musul'u yağma ve talan etmelerine göz yummuştur⁴¹.

11 Nisanda Başbakanlıkta Başbakan Erdoğan'ın başkanlığında bir Kerkük Zirvesi yapılmıştır. Toplantı sonrasında konuşan Dışişleri Bakanı Gül, "*Amerikan birliklerinin şu anda duruma hakim olduğunu, ancak bölgede oldu bittiye izin verilmeyeceğini*" söylemiştir.

Türkiye'de yaşayan bütün Kerkük'lü Türkmenler gibi İstanbul'da *Kardaşlık* dergisini çıkaran Kerkük Vakfı Başkanı İzzettin Kerkük de peşmergelerin Kerkük'e girişini televizyondan izlemiş ve şehrin yağmalandığını görünce ağlamıştır. Kendisi Türkiye'de yaşayan, ancak bütün akrabaları Kerkük'te olan İzzettin Kerkük, savaşın ardından akrabalarıyla irtibatının kesildiğini söylemiş ve endişelerini dile getirmiştir.

Kürtlerin özellikle tapu ve nüfus daireleriyle mahkemelere yönelmesinin planlı bir hareket olduğunu belirten İzzettin Kerkük, "*Körfez Savaşından sonra 1991'de de Barzani'nin adamları otorite boşluğundan yararlanarak Kerkük'ü 5 gün işgal altında tutmuştu. Özellikle nüfus dairelerini tahrip etmişlerdi. Amaç Kerkük'ün Türklüğünü ispat eden nüfus varlığını kayıtlardan silmektir*" diye konuşmuştur⁴².

Türkmeneli İnsan Hakları Derneği Başkanı Dr. Nefi Demirci ise ABD Dışişleri

⁴⁰ *Akşam*, 11 Nisan 2003; *Cumhuriyet*, 11 Nisan 2003; *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 11 Nisan 2003; *Milliyet*, 11 Nisan 2003; *Radikal*, 11 Nisan 2003.

⁴¹ Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, s.294.

⁴² Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, s.295.

Bakanı Colin Powell'ın Türkiye'ye "Kürtler Kerkük'ten çıkacak" güvencesinin inandırıcı olmadığını iddia etmiştir. Demirci, "İnsanlarımız panik içinde. Ne olacağı bilinmiyor. Peşmergeler yağma olaylarını ABD'lilerin gözetiminde yapıyor. Nüfus müdürlüklerine yönelmeleri de amaçlarını ortaya koyuyor" demiştir⁴³.

Irak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği üyeleri, peşmergelerin Kerkük'ü işgal ettiklerini duyar duymaz Ankara'da protesto gösterisi yapmıştır. Gösteride, "Kerkük Türktür, Türk Kalacak" diye slogan atmışlar, pankartlarla olayı kınamışlardır. Dernek Başkanı Abbas Türker, arkadaşlarıyla birlikte, ellerinde Türk bayraklarıyla Başbakanlığa yürümüş, Başbakan Erdoğan'a çıkmak istemişler, ancak Başbakanın Özel Kalem Müdürü ile görüşebilmişlerdir. Türkmenler, kaygılarını dile getirerek Türkiye'nin müdahale etmesini, Kerkük'teki Kürt işgaline bir çözüm bulunmasını istemişlerdir⁴⁴.

Ankara'da Irak Türkmen Cephesi (ITC) yetkilileri Ankara'da yayımlanan nihai bildirin daha şimdiden Kerkük'te ihlal edilmesinden duydukları derin endişeyi dile getirerek, ABD nezdinde girişimde bulunulması ve korunma taleplerini Dışişleri Bakanlığına iletmışlerdir⁴⁵.

Irak Türkmen Cephesi (ITC) Türkiye Temsilcisi Ahmet Muratlı, Kuzey Irak'ta Türkmenlere saldırı olduğunu ifade ederek; "Orada bir 'kırmızıçizgi'den bahsediyorlardı. Renk körlüğü mü var? O çizgi 'yeşil' mi oldu, onu soruyorum" demiştir. Muratlı, şunları söylemiştir: "Kürtler Kerkük'te nüfus ve tapu dairelerine saldırıyor, mezar taşlarını bile yerlerinden söküyorlarmış. Amaç, oradaki Türkmen varlığını ortadan kaldırmak. ABD ve müttefikleriyle, Türkiye'nin bugüne kadar verdiği güvenceler yerine getirilmedi. Bundan sonra Türkmenler, Türkiye'nin verdiği güvencelere ne kadar inanacak? Türkiye de itibar kaybedecektir"⁴⁶.

ITC Yürütme Konseyi üyesi Aydın Beyatlı da, peşmergelerin sahte kimlik kullanarak Kerkük'e dönmeye çalıştığı yönünde haberler aldıklarını söylemiştir.

⁴³ Akşam, 11 Nisan 2003.

⁴⁴ Cumhuriyet, 11 Nisan 2003; Halk'a ve Olaylara Tercüman, 11 Nisan 2003; Sabah, 11 Nisan 2003; Radikal, 11 Nisan 2003.

⁴⁵ Cumhuriyet, 11 Nisan 2003.

⁴⁶ Milliyet, 11 Nisan 2003.

Beyatlı, “*Peşmergenin Kerküklü olduklarını ispatlamak için sahte kimlik düzenledikleri haberleri geliyor. Şu anda, kimin Kerküklü olduğunu gösterecek resmi kayıtlar yok*” demiştir⁴⁷.

3- Kerkük Olayları ve Türk Basını

Kürt grupların Kerkük’e girerek tapu ve nüfus müdürlükleri başta olmak üzere devlet dairelerini yağmalamaları Türk basınında çok geniş yankı bulmuştur. *Kerkük olaylarının Türk basınında değişik gazete ve köşe yazarlarında algılanış şekli şu şekilde sunulmuştur:*

Akşam gazetesi bu konuya şöyle değinmiştir:

*“...Korkulan oldu, Peşmerge Kerkük’e girdi. Bin yıllık Türk varlığını silmek isteyen Talabani güçleri, nüfus ve tapu kayıtlarını yağmaladı ...”*⁴⁸

Akşam gazetesinde köşe yazarı Tuncay Özkan bu konuyu şöyle yorumlamıştır:

*“...Kerkük’te Kürtlerin kente girer girmez yaktığı binalara bakın: Nüfus İdaresi ve Tapu Dairesi. Neden? Türkmen kayıtlarını yok ederek Kerkük kentinin haftzasını silmek istiyorlar. Bu noktada Türkiye’nin Kerkük noktasındaki tavrı müdahale edebilirlik durumudur. Bu neye göre belli olacaktır? Bu noktada Türkiye Amerika olmadan bir müdahaleye kalkışabilir mi? Bu sorunun yanıtı hayırdır... Ama Türkiye kararlı ve uygun diplomasi izleyerek çatışmasız da sorunu çözebilir. Bu noktada olması gereken şey Ankara’da siyasi iradenin net, kararlı, uygulanabilir politikalarla hareket etmesidir. Türkiye Irak olayını ancak bütünlük ve birlik içinde davranarak atlatabilir”*⁴⁹.

Konu, Cumhuriyet gazetesine şu şekilde yansımıştır:

“...Washington, kente giren Kürtlerin çıkarılacağı yönünde Ankara’ya güvence verdi. Türkiye, Musul ve Kerkük’teki gelişmeleri yakından izliyor. TSK sınırda hazır beklerken, Kürt grupların iki kentte kendi yönetimlerini ilan etmeleri, diğer etnik gruplara yönelik şiddet hareketine girişmeleri, nüfus yapısını ‘pasif

⁴⁷ *Milliyet*, 11 Nisan 2003; *Radikal*, 11 Nisan 2003.

⁴⁸ *Akşam*, 11 Nisan 1923.

⁴⁹ Tuncay Özkan, “Türkmenler, Kürtler ve Türkiye”, *Akşam*, 11 Nisan 2003.

geçişle de olsa' değiştirmeye çalışmaları müdahale nedeni sayılacak. İki kentin nüfus yapısına yönelik müdahalenin Irak yönetiminin düşmesinin ardından bölgede büyük sorunlara yol açabileceği vurgulanıyor”⁵⁰.

Cumhuriyet gazetesinde Mümtaz Soysal olayı şöyle değerlendirmiştir:

“...Dn, Türkiye'ye verilmiş sözlerin tutulmadığı ve tahmin edildiği gibi Kerkük'n peşmergelerce işgaline göz yumulduğu açıkça belli oldu. Koskoca ABD Dışışleri Bakanının ağzından çıkan 'Merak etmeyin; işgal ettirmeyiz' sözleri de yalan mıydı? Ya 'Kürt devleti kurdurmayız' hikyesi? Kişiler arasında olduğu gibi devletlerarasında da sağlam ilişkiler ancak karşılıklı güvene dayanır. Yapılanlar düzeltilmezse, Türkiye ile Amerika arasında sağlam ilişki de kalmayacak...”⁵¹

Cumhuriyet gazetesinde Mustafa Balbay da şunları yazmıştır:

“ ... Bu aşamadan sonra gidiş şu görünüyor: Irak'ın kuzeyinde, tümünde olduğu gibi ABD mandası kurulacak! Kerkük ve Musul ne olur? ABD, bu bölgeyi kimseye yedirmez. Ancak, iyi yönetmek için bölgeyi olabildiğince parçalayacaktır. Parçalama etnik kökene dayalı olarak yapılabilir. Bölgedeki gruplar birbirine girebilir. ABD bir süre araya girmeyebilir! Dn gelen haberler peşmergelerin Kerkük'e denetim dışı girdiği, yoğun bir yağmalamanın başladığı yönündeydi. İlk girdikleri yerlerin başında tapu dairesinin gelmesi kentte nasıl bir çekişme yaşanacağını gösteriyor...”⁵².

Halk'a ve Olaylara Tercüman gazetesi bu konuda şunları yazmıştır:

“Irak'ın kuzeyindeki ABD kuvvetleriyle birlikte harekate katılan KYB'liler dn (10 Nisan) Türkmen şehri Kerkük”e girdi. Koalisyon güçlerinin müdahale etmediği Talabani'ye bağlı gler resmi dairelere yöneldi. Nüfus ve Tapu Müdürlüğü boşaltıldı.

Doğum, mal ve toprak kayıtları yok edildi. Sivil Kürt grupların da kente akın ettiği bildirildi. Irak Türkmen Cephesi'nden Beyatlı, 'Peşmergelerin sahte kimlik kullanarak Kerkük'e göçmen gibi dönmelerinden endişeliyiz' dedi”⁵³.

⁵⁰ *Milliyet*, 11 Nisan 2003.

⁵¹ Mümtaz Soysal, “Sorular”, *Cumhuriyet*, 11 Nisan 2003.

⁵² Mustafa Balbay, “Irak'ta Manda Yönetimine Doğru”, *Cumhuriyet*, 11 Nisan 2003.

⁵³ *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 11 Nisan 2003.

Halka ve Olaylara Tercüman'da Servet Kabaklı da köşesinde Kerkük Olaylarını şöyle yorumlamıştır:

“ABD, şu satırlar noktalanırken, Barzani ve Talabani çetelerine, mazlum Kerkük'ü yağmalatmaya başladı. Talancıların ilk hedefleri ise, tapu ve nüfus daireleri oldu. Kerkük'te sesleri duyulan çete silahları, korkarız ki Türkiye'nin kırmızı hatlarını aşıp, bu güzel beldenin asıl sahipleri Türkmen kardeşlerimize yönelmiştir. Maalesef, siz bu yazıyı okuduğunuzda, Musul da aynı akıbete uğramış olacaktır. Şimdi soruyoruz:

Kırmızı hatları çiğnenen Türkiye nerededir? Ankara'dakiler evde misiniz?”⁵⁴.

Milliyet gazetesi de bu konuya şöyle değinmiştir:

“...Kırmızı hatlar içinde en önemlisi Musul ve Kerkük'e müdahale gerektirecek gelişmelerdi. Türk ordusu da bu durumda hangi birliğin, nerede görev yapacağını önceden saptamıştı. 2. Ordu birliklerinden bu görev için tahsis edilenler, dün gelen bir emirle hazırlıklarını 'en üst düzeye' çıkardı. Ankara, 24 saat süre verdi. Hükümet ve Genelkurmay, Amerika'ya 24 saat süre verdi. Bu süre içinde ABD Birliklerinin Musul ve Kerkük'te kontrolü ele alıp peşmergelerin çıkarılmaları resmen talep edildi. Son karar, bugünkü (11 Nisan) gelişmelere göre alınacak.

...Peşmergelerin Kerkük'e girmesi üzerine Abdullah Gül, ABD Dışişleri Bakanı Powell'ı aradı. Gül, Powell'a verdiği garantiyi hatırlatarak, 'Birlikte girelim' önerisinde bulundu. Powell ise, 'Birkaç saat içinde birlik indireceğiz. Girenleri biz çıkartırız' dedi. Washington, peşmergelerin istilacı güç olmasına izin verilmeyeceğini belirtti. Kerkük'e girip yağma yapan peşmergeler, Ankara'nın sert tepkisi ve ABD'nin uyarısıyla geri adım atıp 'çekiliyoruz' dedi. ABD askeri kente girdi”⁵⁵.

Milliyet gazetesinde Fikret Bila köşe yazısında şunları vurgulamıştır:

“Irak Savaşı öncesinde Ankara iyi bir kriz yönetimi sergileyemedi. Sık sık yalpaladı. Net görüşler ve tavırlar geliştiremedi. Siyasi netlik ve kararlılık gösteremedi. Irak Savaşı gösterdi ki askeri ve siyasi ortam çok çabuk değişebiliyor. Koşulların ömrü

⁵⁴ Servet Kabaklı, “Türkiye nerededir”, *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 11 Nisan 2003.

⁵⁵ *Milliyet*, 11 Nisan 2003.

bazen bir güne bile ulaşmıyor. Zemin çok kaygan. Zaten kriz yönetimi de bu nedenle gerekiyor. Türkiye açısından dün yeni bir kriz süreci başladı. Peşmergelerin Kerkük ve Musul'a girmeleri, ABD'nin kontrolü dışında Kerkük'ün altını üstüne getirmeleri, yeni bir krizin doğduğunu gösteriyor. ABD'nin en üst düzeyde güvence vermiş olmasına karşın, peşmergeleri kontrol etmedikleri veya edemedikleri anlaşılıyor. Dışişleri Bakanı Gül ve Genelkurmay Başkanı Org. Özkök'ün muhataplarıyla yaptıkları temaslarda ABD güvencelerini yineledi, müdahale edeceğini, verdiği garantilerin geçerli olduğunu ifade etti. Ankara şimdi bu sözlerin gereğini beklemek aşamasında. Ancak, olaylar Ankara kadar sabırlı gelişmiyor. ABD'nin bir küresel zafer sarhoşluğuna girmesi, bir süper güç olarak kendi amacına yoğunlaşması ve Türkiye'nin aylardır 'kırmızı çizgiler' diye vurguladığı duyarlılığını detay gibi görmesi krizi büyütecektir. Ankara, "kırmızı çizgiler"in geçilmesi halinde müdahale edeceğini, bu konuda kararlı olduğunu dünya kamuoyuna açıklamış durumda. Bu çizgilerin, sadece hükümetin değil devletin politikasını ve kararlarını ifade ettiği biliniyor. Hükümet de bu politikayı sahiplenmiş durumda. Bundan sonra sorun Türkiye için bir itibar sorunu niteliği de taşıyacaktır. Bu nedenle de Ankara'nın bu ikinci krizi çok daha başarılı yönetmesi gerekiyor. Aksi halde 'kırmızı çizgi' ilanının anlamı ve Türkiye'nun ağırlığı ve etkinliği daha çok yara alacaktır. Bu durumda, Ankara'nın, her türlü gelişmeye hızla yanıt verebilecek bir hazırlık içinde olması gerekiyor. Bilinen şu ki, Ankara, ulusal çıkar olarak da tanımlanan 'kırmızı çizgiler'in korunmasını ABD'ye havale etmiş durumda. Bu çizgilerin korunması işini ABD üstlendi. Ama, 'savaş oldu böyle oldu' gibi bir gerekçeyle bu çizgileri Türkiye adına koruma sözünü tutmayabileceği de dikkate alınan ihtimaller arasındaydı. Şimdi bunun böyle olup olmadığı ortaya çıkacak. ABD dün de söz verdiği gibi Kerkük ve Musul'daki olayları önlemek konusunda ciddi bir girişimde bulunacak mı bulunamayacak mı? Bugün anlarız...Umarız Ankara, kriz yönetiminde ikinci kez savrulmaz..."⁵⁶.

Milliyet gazetesinde Taha Akyol da köşe yazısında şunları yazmıştır:

"Kuzey Irak Kürtleri Kerkük'e girdiler. Silahlı peşmergelerin korunması altında, önce Talabani'nin, ardından Barzani'nin aktardığı kalabalıklar Kerkük'ü

⁵⁶ Mümtaz Soysal, "Kriz Yönetimi", *Milliyet*, 11 Nisan 2003.

yağmaladı... Aynı zamanda tapu ve nüfus dairelerini basıp kayıtları tahrip ettiler. Dükkânları, mağazaları, hatta evleri yağmalamayı anlarım. Ama tapu ve nüfus kayıtlarının tahribi neden?! Maksat belli: Kerkük'ün mülkiyet ve nüfus kayıtlarını yok ederek etnik kompozisyonu bozmak! Sıradan bir halk yağması değil, planlı bir hareket olduğu belli... Barzani'nin adamları, Körfez Savaşı'nın ardından Mart 1991'de Baba Bush'un çağrısıyla ayaklandıkları zaman da Kerkük'e girmişler ve yine tapu dairelerini yakmışlardı. O zaman yanılmışlardı, şimdi de yanılıyorlar maalesef”⁵⁷.

Radikal gazetesinde bu konu şöyle yer almıştır:

“ Kerkük'e ilk Kürtler girince Powell, kendisini arayan Gül'e, 'Hemen çıkaracağız' dedi. Özkök de Myers ile konuştu. Barzani, 'TSK'yla işbirliği yaparız' sözünü verdi.

Peşmergeler dün sabah Irak askerlerinin terk ettiği Kerkük'e girdi. Gelişme üzerine Ankara diplomatik atağa geçti. ABD Dışişleri Bakanı Powell, Dışişleri Bakanı Gül'e, 'Peşmergeler hemen kentten çıkarılacak. Dilerseniz gözlemci gönderin' dedi.

Powell, akşam saatlerinde de şu açıklamayı yaptı: 'Kürtlerin çekilmesi ve Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmemesi için bir anlaşma taslağı üzerinde Gül'le mutabık kaldık.' Genelkurmay Başkanı Özkök de ABD Genelkurmay Başkanı Myers'ı aradı. Barzani 'TSK ile işbirliğine hazırız' diye konuştu.

Talabani'nin, 'Amaç sivil girişini engellemektir. Yarın (bugün) kenti ABD'ye bırakacağız' demesi gerilimin yatıştığının işareti oldu. Geç saatlerde Amerikalıların kente girmeye başladığı haberleri geldi. Beyaz Saray sözcüsü Fleischer: Türkiye'ye güvence verdik. Irak'ın toprak bütünlüğü korunacak.”⁵⁸

Kürtlerin nüfus ve tapu kayıtlarını yağmalaması Sabah gazetesine şöyle yansımıştır:

“Peşmergelerin Kerkük'e girmeleri nedeniyle Ankara'da gerilen sınırları KDP lideri Mesut Barzani'nin verdiği 'Türkiye ile birlikte hareket edeceğiz' sözü sakinleştirdi.

⁵⁷ Taha Akyol, “Kerkük, Kürtler ve Petrol”, *Milliyet*, 11 Nisan 2003

⁵⁸ *Radikal*, 11 Nisan 2003.

'Kırmızı Hattın' geçilmesi üzerine harekete geçen Ankara dün ABD ve ilgili taraflar nezdinde girişimlerde bulundu.

Ankara'nın tavrı üzerine hemen bir açıklama yapan KDP lideri Mesut Barzani, Ankara'ya 'Biz, bu bölgede Türkiye ile birlikte hareket edeceğiz. Kaygılanmanızı gerektirecek bir durum yok' mesajını gönderdi.

Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) lideri Celal Talabani, bu sabahtan itibaren Kerkük'ten çekileceklerini açıkladı. Talabani'nin dün akşam bir TV kanalında canlı yayında yaptığı açıklamanın ardından IKYB'nin Ankara temsilcisi Behruz Galali de AFP'ye, 'Liderimiz Celal Talabani, Türk yetkililerine Kerkük'ten çekileceğimize dair teminat vermemi istedi' dedi.

IKYB temsilcisi, takviye Amerikan birliklerinin dün gece Kerkük'e havadan indirme yaptıklarını, peşmergelerin de kenti yarın (bugün) sabahtan itibaren Amerikan askerlerine teslim edeceğini belirtti. IKYB lideri Celal Talabani'nin Ankara'ya gönderdiği mesajı Dışişleri Bakanı Abdullah Gül de doğruladı"⁵⁹.

Sabah gazetesinde Mehmet Tezkan şunları yazmıştır:

"...Türkmenlerin güvence altında olması için ABD'den medet umuyoruz.

ABD 'Sınırını açsaydın, geçişe izin verseydin bunlar olmayacaktı' dese ne yanıt vereceğiz?

AKP'nin Irak politikası çamura saplandı.. İşin içinden çıkılmaz hale geldi.. Demokrasilerde bunun bir tek yolu var..

Hükümetin çekilmesi.. En azından Dışişleri Bakanı'nın istifa etmesi..

Meclis Başkanı Arınç diyor ki: 'Hükümet ile Silahlı Kuvvetler gerekli önlemleri alacaktır.'

Önlem belliydi..

Bunu engelleyen, izin vermeyen, Türkiye'nin elini kolunu bağlayan Arınç'ın başını çektiği grup değil miydi?

⁵⁹ Sabah, 11 Nisan 2003.

Dünü ne çabuk unuttuk?

Tezkerenin reddedilmesini 'Demokrasinin zaferi' olarak pazarlamaya çalışanlar, şimdi işin içinden çıksınlar bakalım..

Çözüm için önerileri var mı?

Yoksa onlar da Powell'ın daha fazla asker göndermesini mi diliyorlar...”⁶⁰.

11 Nisan 2003 günü IKDP peşmergeleri, Amerikalıların öncülüğünde Musul'u ele geçirmiştir. Kerkük'te olduğu gibi Musul'da da yağma ve talan başlamıştır. Washington, Musul ve Kerkük dahil hiçbir bölgenin silahlı grupların elinde bırakılmayacağını bildirmiştir.

Başbakanlıkta, Genelkurmay Başkanının da katılımıyla Musul ve Kerkük zirvesi yapılmıştır. Toplantı sonunda *Dışişleri Bakanı Abdullah Gül*, “*ABD uyarıldı. Güvenceler geçerli. Yerel unsurlar Musul ve Kerkük'ten çıkıyor. İrtibat timimiz bölgede. Birliklerimiz gerekirse girmeye hazır bekliyor*” demiştir.

Irak Türkmen Cephesi (ITC) Uluslararası İlişkiler Sorumlusu Mustafa Ziya, Kerkük ve Musul'a giren Kürt peşmergelerin bölgedeki Türkmen varlığını ve bunun belgelerini yok etmeyi amaçladığını; Kerkük'te 11 Türkmenin tutuklandığını söylemiştir. Mustafa Ziya, “*Endişemiz, ABD ile Türkiye arasındaki temaslara karşın peşmergelerin şu ana kadar Kerkük'ü terk etmemiş olmalarıdır. Orada bir takım emrivakilerle çok şeyler değiştirilebilir. Peşmergelerin bir an önce çekilmesini istiyoruz*” diye konuşmuştur ⁶¹.

Kürt grupların Kerkük ve Musul'a girmesi, Türkiye'nin çeşitli illerinde düzenlenen gösterilerle protesto edilmiştir. İstanbul'da Galatasaray Lisesi önünde toplanan bir grup, ellerinde Türk bayrağı ve Kerkük Türklerini simgeleyen flamalarla, “*Kerkük Türk'tür, Türk kalacak*”, “*Ordu Kerkük'e, ülkücüler cepheye*” sloganları atarak Taksim Cumhuriyet Anıtına kadar yürümüştür. Çeşitli illerde de cuma namazı sonrası gösteriler yapılmıştır⁶².

⁶⁰ Mehmet Tezkan, “Aslında ne oldu”, *Sabah*, 11 Nisan 2003.

⁶¹ *Cumhuriyet*, 12 Nisan 2003; *Radikal*, 12 Nisan 2003.

⁶² *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 12 Nisan 2003.

Peşmergelerce yağmalanan Kerkük ve Musul'daki durumu yerinde görmek amacıyla bölgeye gönderilen 15 kişilik Türk askeri irtibat biriminin gönderdiği ilk raporlar Ankara'yı biraz rahatlatmıştır. Raporlarda, bireysel düzeydeki bir-iki olay dışında Türkmenlere yönelik sistematik bir saldırı olmadığı bildirilmiştir.

12 Nisan günü Kerkük'ün 7'şer kişilik Türkmen, Arap ve Kürt temsilcilerden oluşan 21 kişilik bir komite tarafından yönetilmesine karar verilmiştir. Kente dışarıdan gelen Kürtler çekilmeye başlamıştır. Kerkük'e gelen Celal Talabani ile Türkmenler arasında bir görüşme yapılmış; görüşmeye Türkiye'yi temsilen Türk irtibat subayları da katılmıştır. Üçlü toplantıda, Kerkük'ün Türkmen, Kürt ve Araplardan oluşan bir komite tarafından yönetilmesi; her üç etnik grubun komitede eşit sayıda temsilci bulundurması üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Ancak komitenin ne zaman kurulacağı belli olmamıştır. Musul'da ise Araplarla Kürtler arasında silahlı çatışma çıkmış, 20 kişi ölmüş, 20 kişi de yaralanmıştır. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, “*Şu anda Türk ordusunun (Kuzey Irak'a) girmesine gerek yok*” demiştir. Kaos içindeki Musul'da iki Türk gazeteci de yaralanmıştır⁶³.

Diğer taraftan, Irak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği İzmir Şubesi, Kerkük, Musul ve Erbil'in yağmalanmasını protesto etmiştir. Dernek yöneticisi İrfan Şekerci, Kerkük'te devam eden talanı Türkiye'nin sadece seyrettiğini ileri sürerek, “*Maddi ve manevi desteğe ihtiyacımız var. Ordu girmeyecekse en azından yiyecek gönderilsin, biz kendimizi savunmaya çalışırız*” diye konuşmuştur⁶⁴.

13 Nisanda, ABD'nin Irak'ın yeni siyasal yapılanmasını ele alacak toplantıya Türkmenleri de davet ettiği haber verilmiştir. Başkan Bush, Bağdat'ın düşmesinin ardından yaptığı konuşmada, Irak'ın asli unsurlarının Araplar, Kürtler ve Türkmenler olduğunu söylemiştir. ABD, yeni Irak rejiminin ilkelerini belirlemek üzere, Irak'ın güvenli bir yerinde yapılacak toplantıya Irak Türkmenlerini de davet etmiş ve davet Irak Türkmen Cephesi'ne (ITC) iletilmiştir. ABD yönetiminde yeni Irak rejiminin federatif olması görüşü ağırlık kazanırken, Türkmenler Irak'ın üniter yapısının korunması konusundaki hassasiyetlerini korumuşlardır. Irak Türkmen Cephesi, Irak geçici

⁶³ *Cumhuriyet*, 13 Nisan 2003; *Tercüman*, 13 Nisan 2003.

⁶⁴ *Akşam*, 14 Nisan 2003.

yönetiminde görev üstlenebilecek 200 Türkmen yetkilinin ismini toplantı öncesinde ABD'ye iletmiştir. Bu arada Musul ve Kerkük'ten çekildikleri söylenen Kürt grupları hakkında çelişkili haberler gelmiştir. Bu grupların çekilmedikleri, sadece belli noktalarda mevzilendikleri de söylenmiştir⁶⁵.

14 Nisan günü IKDP lideri Barzani, “Amerikalılarla, Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmemesi karşılığında bizim de Kerkük ve Musul'a girmeyeceğimiz konusunda anlaşık” demiştir. Barzani, Talabani'nin bu anlaşmayı çiğnediğini ve silahlı adamlarını Kerkük'e salarak yağma ve talana neden olduğunu belirtmiştir. Peşmergelerin kentten ayrıldıkları haberlerine rağmen Kerkük'te tansiyon düşmemiştir⁶⁶.

C- TUZHURMATU VE KERKÜK TÜRKMENLERİNE KARŞI KATLİAM (22-23 AĞUSTOS 2003)

ITC Musul-Kerkük sorumlusu Mustafa Kemal Yayçılı 30 Nisan 2003 tarihinde, Amerikalıların öncülüğünde kurulan 24 kişilik Kerkük İl Komisyonunda Türkmenleri temsil eden beş kişiden ikisinin İslamcı parti, üçünün de peşmergeler tarafından kurulan, adı Türkmen olan tabela partileri üyeleri olduklarını söylemiştir.

Yayçılı, “Türkmenlerin gerçek temsilcisi Türkmen Cephesi'dir. Amerikalılar, IKDP ve İKYB'nin hazırladığı listeyi kabul ettiler. Bu durumu protesto etmek için bir yürüyüş yapacağız” demiştir. Yürüyüşün güvenliğinin sağlanmasını ABD askerlerinden isteyeceklerini belirten Yayçılı, “Provokasyona yol açmamak için kendi güvenlik önlemlerimizi almayacağız” diye konuşmuştur.

Kerkük'te kısa zamanda bir halk oylaması veya nüfus sayımı yapılmasını istediklerini vurgulayan Yayçılı, “Türkmen Cephesi'nin ne kadar kabul gördüğünün herkes tarafından görülmesini istiyoruz” demiştir⁶⁷.

Türkiye Dışişleri Bakanlığı, Irak geçici yönetiminde yer alabileceğini

⁶⁵ Cumhuriyet, 14 Nisan 2003.

⁶⁶ Sabah, 15 Nisan 2003; Cumhuriyet, 15 Nisan 2003.

⁶⁷ Akşam, 1 Mayıs 2003.

düşündüğü, Arap, Kürt ve Türkmenlerden oluşan bir liste hazırlamış ve listenin ABD tarafına iletileceği belirtilmiştir⁶⁸.

ABD'nin, Irak'ın yeni rejimi için Kürt gruplarla işbirliğine giderken, Türkmenleri dışarıda bırakmasına ITC, tepki göstermiştir. ITC Türkiye Temsilciliği, 1 Mayıs 2003 tarihinde ABD'ye “*Türkmenlere karşı sorumluluklarınızı unutmayın*” çağrısında bulunmuştur. Açıklamada şu bilgilere yer verilmiştir:

“...ABD'nin Irak'ı işgalinin ardından Kerkük ve birçok Türkmen bölgesi Kürtler tarafından işgal edilerek fiili durum yaratılmış ve bu bölgeler, Erbil ve Süleymaniye'de yasadışı olarak kurulan Kürt yönetimine ilhak edilmeye çalışılmaktadır.

Türkmenlerin, Kerkük'ün yönetimi için kurulan 24 kişilik komitede 6 kişiyle temsil edilmeleri gerekirken 1 kişiyle temsil edilmeleri için oyunlar tezgâhlanmaktadır”⁶⁹.

Bir süre sonra ABD'nin büyük gazetelerinden Washington Post, Iraklı Kürtlerin, bölgedeki Amerikan güçlerinin de onayıyla Kerkük kentinin denetimini ele geçirdiklerini yazmıştır. Bu yazı, Türk basınında geniş yankı bulmuştur.

Washington Post'un yazdığına göre, Kerkük yerel yönetimi için ABD tarafından oluşturulan konseyde Kürtlere üstünlük sağlanmıştır. Kerkük'teki etnik gruplardan oluşan 24 üyeli yerel konseyde Türkmenlere ayrılan 6 sandalye, en büyük parti olan Türkmen Cephesi'ne verilmiş; ancak, Kürtlerle işbirliği yapan üç küçük Türkmen partisinin(Kürtlerin kurduğu tabela partileri) itirazları üzerine 5 sandalye Türkmen Cephesi'nden geri alınmıştır.

Kerkük'te 500'den fazla mensubu bulunan polis gücü ağırlıklı olarak Kürtlerden oluşmuştur. Saddam zamanında Kerkük'ten sürüldükleri söylenen büyük Kürt grupları Kerkük'e gelmiştir. IKYB ve IKDP, para kullanarak Kerkük'te Arapların ev ve topraklarını satın almaya başlamıştır. IKYB, Amerikan güçlerinin desteğiyle Kerkük'ün tek televizyon kanalını da ele geçirmiştir. Irak Türkmen Cephesi, Kürtleri kayırdığı için Amerikan güçlerini protesto etmiştir.

⁶⁸ *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 2003

⁶⁹ *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 2003.

Amerikan gazetesi, savaşın sonlarında Kerkük'ün Kürtler tarafından işgal edildiğini, Türkiye'nin bunu protesto ettiğini, bunun üzerine ABD'nin peşmergeleri Kerkük'ten çıkardığını, ancak daha sonra Kürtlerin siyasi kanadını Kerkük'e davet ettiğini yazmıştır.

Bu haberler 20 Mayıs tarihli Türk gazetelerinde geniş yankı bulmuştur.

Basında bu haberlerin çıkması üzerine Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök, 21 Mayıs günü bir araya gelerek, “Kerkük'teki sorunların sonbahara kadar aşılacağı” konusunda ortak görüş dile getirmişlerdir⁷⁰.

Kerkük'te eyalet konseyi seçimleri arifesinde gerginlik artmıştır. Türkiye, Kerkük'ün Kürt gruplar tarafından kontrol altına alınmaya çalışıldığına dair haberlere ilişkin rahatsızlığını ABD'ye her fırsatta iletmıştır. Kerkük'ün ABD'nin denetiminde olduğunu ifade eden kaynaklar, ancak bazı otorite boşluklarının doldurulmasında Kürt gruplarından yararlanılmış olunabileceğini kaydetmişlerdir. Dışışlerinden üst düzey bir yetkili “Belki de Kürt grupları, ABD ile işbirliği içinde Kerkük'te denetim yapıyorlardır” demiştir⁷¹.

Akşam gazetesi seçimle ilgili olarak şunları yazmıştır:

“Kerkük'teki kent meclisi seçimine Araplar ve Türkmenlerden itiraz geldi. Kerkük'te Türkmen, Arap, Kürt ve Asuri gruplardan oluşan 300 delege bugün (25 Mayıs), her bir etnik gruba 6'şar üyeyi, kent meclisine seçti. Okullardan ve sağlık hizmetlerinden sorumlu olacak olan 24 kişilik konsey dışında 6 kişi de bağımsız üye olarak belirlendi. Ancak bağımsız seçilmeyen Türkmen veya Araplar, seçilenlerin çoğunluğunun ABD askerlerince belirlenen Kürtlerden oluştuğunu kaydederek seçime itiraz etti. 24 üye yemin ederek göreve başlarken ABD'li Tümgeneral Raymond Odierno, bağımsız üyelerle ilgili bir karar vereceğini söyledi”⁷².

28 Mayıs 2003'te Kürt aday Abdurrahman Mustafa, Kerkük valisi olmuştur. Kerkük'te 25 Mayıs'ta oluşturulan 30 kişilik Kent Konseyi, Valilik binasında ABD'li

⁷⁰ Cumhuriyet, 21 Mayıs 2003.

⁷¹ Akşam, 23 Mayıs 2003; Cumhuriyet, 23 Mayıs 2003.

⁷² Cumhuriyet, 26 Mayıs 2003.

General Raymond Odierno başkanlığında toplanarak Kerkük valisini seçmiştir. Sadece Kürt ve Türkmen adayların katıldığı seçimde, 20 oy alan Abdurrahman Mustafa, valilik seçimini kazanmıştır. Türkmen aday Mustafa Keinal Yayçılı ise 10 oy almıştır.

Vali Vekilliğine Arap asıllı İsmail Ahmet Hadidi getirilirken, Kerkük Kent Konseyi Başkanı da Türkmen Tahsin Mehmet Kahya olmuştur. Amerikan bayrağı önünde yemin ederek göreve başlayan yeni vali, *“Tüm gücümüzle Kerkük halkına hizmet edeceğiz ... Ayrım yapmayacağım”* diye konuşmuştur.

Türkmen aday Yayçılı, *“Konseyin oluşumunda dengesizlik olduğu için seçimden bu sonuç çıktı. Bundan sonra Kent Konseyindeki dengesizliği düzeltmeye çalışacağız”* demiştir⁷³.

ABD'nin öncülüğünde Bağdat'ta süren toplantılardan Türkmenler dışlanmaktadır. Kendilerini '5'li Grup' olarak tanıtan ve ağırlığını Kürt KYB ve IKDP ile Irak İslam Devrimi Konseyi'nin oluşturduğu ve geçici hükümet kurmayı amaçlayan çalışmalara Türkmenler alınmamıştır⁷⁴.

27 Nisanda Musul'da, Amerikan askerleri Kürt peşmergeleri silahsızlandırmaya başlamıştır. Direnmeye kalkışan Kürtlerle Amerikan kuvvetleri arasında gerginlik yaşanmıştır. Amerikan helikopterleri ve ağır silahlar devreye girince Kürtler gerilemişlerdir. Mesut Barzani, geçici Irak yönetimi kurulunca *“ABD ve İngiltere Irak'tan çekilmeli, yoksa işgalci durumuna düşerler”* demiştir⁷⁵.

Kürt peşmergeler 28 Nisan'da Musul'u bırakmıştır. ABD askeri kaynakları, Musul kentinde Kürt peşmergelerin kontrol noktalarını kaldırdıklarını ve devriye gezmeye son verdiklerini açıklamışlardır⁷⁶.

Musul'da, kenti yönetecek ve valiyi seçecek 223 kişilik Kent Konseyi 1 Mayıs'ta oluşturulmuştur. Kürtlerden 27, Hıristiyanlardan 27, Türkmenlerden 15 ve Yezidilerden 9 kişinin yer aldığı Kent Konseyinin diğer üyeleri Araplardan oluşmuştur. Konsey, kendi arasında 23 kişiden oluşan yerel meclis grubu kurmuştur. Böylece Musul

⁷³ Akşam, 29 Mayıs 2003.

⁷⁴ Cumhuriyet, 2 Mayıs 2003.

⁷⁵ Akşam, 28 Nisan 2003; Cumhuriyet, 28 Nisan 2003; Milliyet, 28 Nisan 2003; Radikal, 28 Nisan 2003; Halk'a ve Olaylara Tercüman, 28 Nisan 2003.

⁷⁶ Cumhuriyet, 29 Nisan 2003.

valisinin Araplardan seçilmesi kesinleşmiştir⁷⁷.

ABD 5 Mayıs'ta Musul'da seçim yaptırmış, 200'den fazla delege 24 kişilik geçici konseyi seçmiştir. Geçici Konsey'de 13 Arap, 3 Kürt, 3 Asuri, 1 Türkmen, 1 Yezidi yer almıştır. Belediye Başkanlığına Arap Ganim el Bosso seçilmiş; onun 3 yardımcılığına birer Kürt, Türkmen ve Asuri seçilmiştir. Seçimde hazır bulunan Amerikalı Tümgeneral David Petraus, delegelere seslenerek, "*Demokratik sürecin doğumuna tanık oldunuz*" demiştir.⁹⁵

Irak Türkmen Cephesi Türkiye Temsilcisi Ahmet Muratlı, 7 Mayıs'ta yaptığı açıklamada Musul Vali Yardımcılığına Türkmen doktor İbrahim Arafat'ın seçilmesinden memnun olduklarını, Arafat'ın Türkmen Cephesi tarafından önerildiğini söylemiş, Türkiye'nin de bu seçime sıcak baktığını bildirmiştir⁹⁶.

İstanbul'daki Türkmenler, Temmuz 2003'te, 1959 Kerkük katliamının 44. yıldönümünü anmak için kapsamlı bir "*Irak Türkmen Şehitleri Haftası*" düzenlemişlerdir. Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği ile Kerkük Vakfı ve Doğu Türkistan Göçmenleri Derneği'nin de aralarında bulunduğu çeşitli sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri, Türkmen şehitlerin anısına Taksim Cumhuriyet Anıtına çelenk bırakmışlardır. Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Başkanı Kemal Beyatlı, 44 yıl önce yaşanan olaylarda sivillerin katledildiğini belirtmiştir⁷⁸. 14 Temmuzda başlayan Türkmen şehitleri anma etkinlikleri 22 Temmuz'a kadar sürmüştür.

Bu etkinliklerden bir ay sonra Türkmenler yeni katliam haberleriyle sarsılmışlardır. 22 Ağustos 2003 günü, Kerkük'ün Tuzhurmatı kasabasında, Talabani'nin peşmergeleri, uzun namlulu silahlarla, cuma namazı çıkışında Türkmenlerin üzerine yayılım ateşi açmıştır. 7 Türkmen öldürülmüştür. Kutsal İmam Musa türbesinin peşmergelerce yıkılmasını protesto etmek isteyen 250 kadar Türkmen'den 12'si de yaralanmıştır. Amerikalılar 1 peşmergeyi gözaltına almıştır.

Katliamdan yaralı olarak kurtulan Irak Türkmen Cephesi (İTC) Tuzhurmatı Temsilcisi Ali Haşim Muhtaroglu, yeni tamir ettirdikleri İmam Musa Ali türbesini peşmergelerin roketatarla yıkılmalarını protesto etmek için yürüyüş düzenlediklerini, bu

⁷⁷ *Milliyet*, 6 Mayıs 2003

⁷⁸ *Milliyet*, 15 Temmuz 2003.

sırada bir grup peşmerge tarafından üzerlerine uzun namlulu silahlarla ateş açıldığını şöyle anlatmıştır:

“Olayı protesto etmek ve ABD’lilere mağduriyetimizi bildirmek istedik. Yürüyüş sırasında bir grup peşmerge tarafından üzerimize uzun namlulu silahlarla rastgele ateş açıldı. Olayda 7 Türkmen ölürken, ben ve yürüyüşe katılanlardan 11 kişi yaralandı. Ben ayağımdan yaralandım. Tam bir katliamdı. Yarın sabah olayı protesto etmek için Türkmenler olarak yürüyüş yapacağız.”

Muhtaroglu, saldırının ardından polisin sadece bir peşmergeyi gözaltına aldığına, ancak ateş açan peşmerge sayısının birden fazla olduğuna dikkat çekmiştir. Peşmerge saldırısında ölen Türkmenlerin Eşref Mazhar, Muhammed Haşim, Çetin Abidin Çayır, Ahmet Hüseyin Bayatlı, Hüseyin Abbas, Ahmet Hemzi Marufoğlu ile henüz kimliği öğrenilemeyen bir kişi olduğu anlaşılmıştır⁷⁹.

Kerkük’ün Tuzhurmatı kasabasında Türkmenlere silahlı saldırıda 7 Türkmenin öldürüldüğü haberi Türkiye’de büyük tepki toplamıştır. Irak Türkmen Cephesi Ankara Temsilciliğine sürekli Kerkük’ten bilgi gelmiştir.

Katliam Haberi, 23 Ağustos tarihli Türk gazetelerinin birinci sayfalarında geniş yer bulmuştur.

Milliyet gazetesinin, “Peşmerge Katliamı” başlığıyla manşetten verdiği haber şu şekildedir:

“Kerkük’e yaklaşık 100 kilometre uzaklıktaki Tuzhurmatu kasabasında cuma namazından çıkan Türkmenleri otomatik tüfeklerle tarayan Kürt peşmergeler 7 kişiyi öldürdü, 12 kişiyi de yaraladı. Irak’ta bir süredir Türkmenlerin yoğun olduğu yerleşim merkezlerinde Kürt peşmergelerin neden olduğu gerginlik dün katilama dönüştü. Büyük çoğunluğunu Türkmenlerin oluşturduğu 7 bin nüfuslu Tuzhurmatu’ya savaş sonrasında, çok sayıda Kürt gelip yerleşti. Amerikalı yetkililer kasaba güvenliğinde, Talabani liderliğindeki Kürdistan Yurtsever Birliği’nin peşmergelerini görevlendirdi.

⁷⁹ Cumhuriyet, 23 Ağustos 2003; Hürriyet, 23 Ağustos 2003; Milliyet, 23 Ağustos 2003; Halk’a ve Olaylara Tercüman, 23 Ağustos 2003.

Tuzhurmatu'da Türkmenlerle Kürtler arasında gerginlik yaşanırken, silahlı peşmergeler önceki gece İmam Musa Ali Türbesi'ni yıktı. Bunu haber alan Türkmenler, dün kasabadaki merkez camide cuma namazından çıkışında, türbenin yıkılmasını protesto etmek istedi. Yaklaşık 250 kişilik grup sloganlar atarak kasaba içinde yürüyüşe geçince, Talabani'ye bağlı peşmergeler otomatik tüfeklerle üzerlerine kurşun yağdırdı. Türkmenleri ellerindeki silahlardaki tüm kurşunlar bitine kadar tarayan peşmergeler, Remzi Marufoğlu, Hüseyin Abbas, Ahmet Hüseyin Bayatlı, Eşref Mushar, Muhammet Haşim ve Çetin Abidin Çayır ile henüz kimliği saptanamayan bir kişiyi öldürürken, 12 Türkmeni de yaraladı.

Peşmerge katliamından yaralı kurtulanlardan Türkmen Partisi Tuzhurmatu Temsilcisi Ali Haşim Muhtaroglu, silahsız halka yönelik peşmerge saldırısında ölenlerin toprağa verilmek üzere Necef'e götürüldüklerini belirterek, Tuzhurmatu ve çevresindeki Türkmen kentlerinde durumun çok gergin olduğunu söyledi. Olaydan sonra kimse sokağa çıkmazken, ABD'li yetkililer katilam yapan peşmergelere birinin gözaltına alındığını açıkladı.

Peşmergelerin yaptığı katliamı protesto için Türkmenler bugün Kerkük'te bir gösteri yapacak.

Türkmen Partisi Tuzhurmatu Temsilcisi Ali Haşim Muhtaroglu, cuma çıkışında kasabadaki türbenin imha edilmesini protesto etmek istediklerini belirterek, '200 metre gittikten sonra önümüze kesen Talabani peşmergeleri otomatik silahlarla bizi taramaya başladı. Tam bir katliamdı' dedi.

Türkmenlerin cenazeleri, 400 kilometre uzaklıktaki şiilerin kutsal kenti Necef'e götürüldü. 10 kadar araçla cenazeleri alarak yola çıkan 100 kadar şii Türkmen, saat 19.00 sıralarında Bağdat'a ulaştı. Araçlarla doğrudan gazetecilerin kaldığı Filistin Oteli'ne giden Türkmenler, tabutları bahçeye dizip katliam kurbanlarını dünya medyasına gösterdi. Katliamı KYB peşmergelerin yaptığını belirten Türkmenler, kendi topraklarında güvende olmadıklarını, zulüm gördüklerini belirterek, "Türk askeri, biran önce gelsin, bizi kurtarsın" diye konuştu. Türkmenler, Arapça 'Kahrolsun Talabani',

*'Şehitler ölmez, kanı yerde kalmaz', 'Allah birdir, iki olmaz' sloganları attıktan sonra tabutları yeniden araçlara yükleyip Necef'e hareket etti'*⁸⁰.

Gazeteler, Tuzhurmatı'da öldürülen Türkmenlerin cenazeleri toprağa verilmek üzere Necef'e götürülürken Bağdat'ta da gerginlik yaşandığını bildirmişlerdir. Tuzhurmatı, Kerkük'e 100 km. mesafede, Selahattin'e bağlı(eskiden Kerkük'e bağlıydı) 7 bin nüfuslu bir ilçedir. Nüfusunun büyük çoğunluğu Türkmendir. Fakat son zamanlarda buraya dışarıdan Kürtler getirilip yerleştirilmiş. Amerikalılar, beldenin güvenliğini sağlamayı IKYB lideri Celal Talabani'ye bağlı silahlı Kürtlere emanet etmişler ve sonuçta Tuzhurmatı katliamı meydana gelmiştir⁸¹.

Yedi Türkmenin öldürülmesini protesto etmek amacıyla 23 Ağustos günü Kerkük'te yürüyüş düzenleyen Türkmenlerin üzerine yine ateş açılmıştı. 5 bin kişi "*Kerkük Türktür, Türk kalacak*" sloganı atarak yürüyüşe geçmişti. Türkmenler Kerkük Polis Müdürü Ahmet Berzenci'yi istifaya çağırmış, bir önceki günkü saldırıdan sorumlu tuttıkları peşmergelerin tutuklanmasını istemişlerdir. Göstericiler üzerine bu defa ABD askerleri ateş açmıştır. Bu ateş sonucu Türkmenlerden 3 kişi ölmüş, 11 kişi yaralanmıştır. İki gün içinde 10 Türkmen, 3 Kürt olmak üzere toplam 13 kişi ölmüştür.

Kalabalığın üzerine ateş açılınca ortalık savaş alanına dönmüş, bazı Türkmenler de bir karakola ateş açmış ve iki polis aracını ateşe vermişlerdir. Türkiye, Kerkük'teki gelişmeleri yakın izlemeye almıştır. Türk kamuoyunda endişe ile karşılanan olaylar nedeniyle Ankara, ABD ve Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği'ne (IKYB), "*Sorumlular derhal bulunsun. Olaylar devam ederse seyirci kalamayız*" diye uyarıda bulunmuştur.

IKYB lideri Celal Talabani ise, Türkmenlerin, bölgeye Türk askeri göndermesini sağlamak amacıyla bahane yaratmaya çalıştığını iddia etmiştir. AP Ajansı'na konuşan Amerikan 4'üncü Piyade Tümeni sözcüsü Binbaşı Josslyn Aberle, Kerkük'teki olaylarda hayatını kaybeden 2 Türkmenin kendileri tarafından öldürüldüğünü itiraf etmiştir. Aberle, aynı olayda 2 Türkmeni de yaraladıklarını söylemiştir.

⁸⁰ *Milliyet*, 23 Ağustos 2003.

⁸¹ *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 2003; *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 23 Ağustos 2003; *Hürriyet*, 23 Ağustos 2003; *Milliyet*, 23 Ağustos 2003.

Irak Türkmen Cephesi Lideri Ahmet Ağa, şehirde kontrolün sağlanamaması durumunda 2 günde 13 kişinin ölümüne yol açan olayların giderek büyüyeceğini söylemiştir. İşgal güçleri ve polisler, Türkmenleri gruplar halinde dağıttı. Irak Türkmen Cephesi Yürütme Konseyi Üyesi Beyatlı, “Saldırıları, Mehmetçiğin K. Irak'ta görev almasının önemini açıkça ortaya koydu” demiştir⁸².

Kerkük'te Türkmenlere yapılan kanlı saldırılar Türk kamuoyunda geniş tepki yaratmış ve 24 Ağustos günü gazetelerin neredeyse tamamının manşetlerine taşınmıştır⁸³.

Milliyet gazetesine saldırı şu şekilde yansımıştır:

“Tuzhurmatu beldesinde Şiiler için kutsal olan Musa Ali Türbesi'nin Celal Talabani'ye bağlı KYB'li peşmergelerce tahrip edilmesi ve sonrasında çıkan olaylarda 7 Türkmen'in ölümü, 12'sinin de yaralanmasını protesto için Kerkük'te düzenlenen protesto gösterisi çatışmaya dönüştü. Provokasyon amaçlı yapıldığı izlenimi veren ateş açılmasının ardından Amerikan güçlerinin de müdahalesiyle çıkan çatışmada 3 Türkmen daha yaşamını yitirirken, 11 kişi yaralandı. Irak'lı Türkmenlerin liderleri Türkiye'ye bölgeye asker göndermesi çağrısı yaptı. Tuzhurmatu'daki olayları protesto etmek için aralarında Şii Arapların da bulunduğu 5 bin kişilik topluluk dün sabah 09.30'da Kerkük - Bağdat yolu üzerindeki Türkmen Enformasyon Müdürlüğü önünde toplandı. Ellerinde Türkmen bayrakları ve Hazreti Ali posterleri bulunan topluluk, "Kerkük Türktür, Türk kalacak", "Yaşasın Türkmen, kahrolsun düşman" sloganları arasında Kerkük Valiliği'ne doğru yürüyüşe geçti.

Tekbir getirip duvarlara 'Tuzhurmatu'nun intikamını alacağız' diye yazan göstericiler, Arap, Kürt ve Türkmen polislerden oluşan güvenlik kortejinin eşliğinde valiliğe 100 metre yaklaştıklarında sokağın iki tarafından otomatik silahlarla havaya ateş açıldı. Paniğe neden olan ve provakasyon amaçlı olduğu izlenimi veren ilk ateşin ardından Türkmen göstericilerin bir kısmı ara sokaklara kaçarken, bir kısmı da cadde

⁸² Cumhuriyet, 24 Ağustos 2003; Hürriyet, 24 Ağustos 2003; Milliyet, 24 Ağustos 2003; Halk'a ve Olaylara Tercüman, 24 Ağustos 2003; Türkiye, 24 Ağustos 2003.

⁸³ Cumhuriyet, 24 Ağustos 2003; Hürriyet, 24 Ağustos 2003; Milliyet, 24 Ağustos 2003; Halk'a ve Olaylara Tercüman, 24 Ağustos 2003; Türkiye, 24 Ağustos 2003.

ortasında mahsur kaldı. Karışıklık sırasında KYB'ye bağlı polis güçleri ile silahlı Türkmen grupları arasında çatışma yaşandı. Yarım saat süren çatışmada, Kürtlere ait iki araç yakılırken, başta polis merkezi olmak üzere Kürtlere ait bina ve evler de taşlandı. Çatışma sırasında gazeteciler de iki ateş arasında kaldı.

Çatışmalar bölgeye saat 10.20'de gelen zırhlı ABD askerlerinin ana yola barikat kurması ve mevzilenmesi üzerine kesildi. Tank destekli ABD birliklerinin denetiminde yürüyüşe yeniden başlayan göstericilerin bir bölümü ABD askerleriyle valilik meydanına ulaştı. Meydana ulaşan göstericilere saat 10.45'te ateş açılmasının ardından Türkmenlerin baskısı üzerine ABD askerleri, helikopter desteğinde ateş edenleri yakalamak için ara sokaklara girdi. Bu sırada Türkmenlerin isteği üzerine, meydana bakan yüksek bir binanın tepesindeki yerel polisler, ABD'lilerce indirildi. Göstericiler, binaya Türkmen bayrağı astı.

Türkmen Cephesi Güvenlik Dairesi Başkanı Isam Abdulvahit'in 2 olarak açıkladığı ölü sayısı akşam 3'e ulaştı. Çatışmalarda 11 Türkmen de yaralandı. Kerkük'teki ABD birliklerinin sözcüsünün ölümlere ABD askerlerinin açtığı ateşin neden olduğunu duyururken, Türkmen Cephesi Kerkük Sorumlusu Mustafa Kemal Yayıcı, olayların provokasyon olduğunu ve KYB'nin Türkmenlere yönelik katliam girişimi yaptığını ileri sürerek Türk ordusunu Kerkük'e davet etti.

Olayların yatışmasıyla sükûnetin sağlandığı Kerkük'te dün gece saatlerinden birden silah sesleri duyuldu ve iki Türkmen kahramanının heykellerine güdümlü bombalar fırlatıldı. Saldırının ardından heykellerin bulunduğu bölgeye polis güçleri yerleştirildi. Bu arada, üç günlük yas ilan edilen Tuzhurmatu'da da 22.00 - 05.00 saatleri arasında sokağa çıkma yasağı başladı.

Irak Türkmen Cephesi Yürütme Konseyi Üyesi Dr. Aydın Beyatlı, Kerkük'te Türkmenlere yapılan son saldırıların Türk askerinin bölgede görev almasının önemini açıkça ortaya koyduğunu belirterek 'Kerkük'teki 4 büyük Arap aşireti de Türk askerinin gelmesini istiyor' dedi. Beyatlı, 7 kişinin öldüğü 14 kişinin yaralandığı olayların ardından Kürt grupların yürüyüş yapan Türkmenlere ateş açmasının, ancak 'çete' olarak tanımlanabilecek bu güçlerin kötü niyetlerini gözler önüne serdiğini söyledi. Beyatlı, şöyle konuştu: 'Kürt grupların neden olduğu huzursuzluk, ancak Türk askerinin

bölgeye gelmesiyle düzelebilir. Türk askerinin Irak'a gelmesi Kerkük'te yaşayan 4 büyük Arap aşireti ile bu durumdan rahatsızlık duyan Kürt kardeşlerimizin de en önemli beklentisidir.'

GATA'da tedavi olan DSP lideri Bülent Ecevit, Kuzey Irak'ta Türkmenlerin bulunduğu yerlerde çok ciddi bir durumla karşı karşıya olduğunu belirterek, 'Türkiye ve Türkmenler açısından duyarlı olan yerlere Türk birlikleri göndermeliyiz' dedi...

KYB'nin Kerkük sorumlusu Rızgar Ali, Tuzhurmatu'da önceki gün yaralanan 12 kişi arasında bulunan KYB'li 3 peşmergenin hastanede öldüğünü söyledi. Ali, Tuzhurmatu'daki çatışmayla ilgili sorumluluklarının bulunmadığını ileri sürdü. KYB'nin Bağdat Sorumlusu Hasrev Gülmammed de Tuzhurmatu'da 7 kişinin öldüğü olaylardan dolayı üzüntülerini bildirerek özür dilerken, sorumluların cezalandırılması gerektiğini söyledi.

Kerkük'te çıkan olayları bastırmak üzere bölgeye giden Amerikan askerlerinin Tuzhurmatu'da 2 Türkmen'i öldürdüğü bildirildi. AP'nin haberine göre Amerikan 4'üncü Piyade Tümeni sözcüsü Binbaşı Josslyn Aberle, ABD askerlerinin, Tuzhurmatu'da çıkan çatışmaları bastırmak için gittikleri bölgede ateş açılması üzerine 2 Türkmen'i öldürdüğünü, 2'sini de yaraladığını söyledi. Kerkük Kent Konseyi Türkmen Temsilcisi Mustafa Kemal Yayıcı da, dünkü olaylar sırasında Amerikan askerlerinin ateş açtığını açıkladı.

Saddam döneminde bölgenin nüfus yapısının değiştirilmesi çabaları çerçevesinde Kerkük'e 72 kilometre uzaklıkta olmasına karşın Tikrit'e bağlanan Tuzhurmatu'da cuma günü patlak veren olayların kökeninde, Celal Talabani liderliğindeki Kürdistan Yurtsever Birliği peşmergelerinin Türkmenler'i sindirmeye çalışması yatıyor.

Tuzhurmatu'daki Murtaza Ali Dağı'nda 'Hz. Ali'nin istirahat ettiği yer' olarak bilinen ve Saddam döneminde yıkıldıktan sonra birkaç gün önce kaymakamlıktan alınan izinle Şii Türkmenler tarafından yapılan türbenin peşmergelerce yıkılması son olayların ateşleyicisi oldu.

Şii Türkmenler için kutsal olan "İmam Musa Ali Türbesi"nin yıkıldığı haberleri üzerine namaz çıkışında protesto gösterisi yapmaya hazırlanan Türkmenlerin üzerine peşmergeler tarafından ateş açılınca 7 kişi yaşamını yitirdi, onlarca kişi yaralandı. Olaylar, Kuzey Irak'taki gruplara göre eğitim düzeyleri yüksek olan Türkmenlerin silaha sarılmaları açısından da önem taşıyor.

Kerkük'te olaylara neden olan KYB peşmergelerinin Türkmenleri sindirmeye çalışmasının ana nedeni bölgedeki nüfuzunu pekiştirmek. Türk ordusunun bölgeden uzak durmasını isteyen KYB'nin bu amacı, Türkiye ile yakın ilişkileri bulunan Türkmenleri peşmergelerin hedefi haline getiriyor.

Kerkük Kent Konseyi Türkmen Temsilcisi Mustafa Kemal Yayıcı, Türkmenlerin talebini şöyle dile getiriyor: 'Olaylarla ilgili Amerikalı yetkililerle görüştük. 200 polisin kentten çıkarılmasını ve polis müdürü Ahmet Bazencir'in görevden alınmasını istiyoruz. Son olaylar büyük olayların başlangıcıdır. Suçlular cezalandırılmazsa, bunun intikamı alınacak. Bunu yetkililere anlattık. 'Türk ordusu gelmesin' havası estirmeye ve gözdağı vermeye çalışıyorlar. Türkiye herhalde bu durumu değerlendirecek. Kentte 2 bin 750 polis var. Bunun 2 bini Kürt polisi, geriye kalanı Arap ve Türkmenlerden oluşuyor. Biz Süleymaniye ve Erbil'den getirilen polislerin geri gönderilmesini istiyoruz.'

Uluslararası ajanslar ile televizyon kanallarının dünyaya duyurduğu olaylar, sadece bölgede yayın yapan Kürt televizyonları tarafından yok sayıldı. Mesut Barzani liderliğindeki Irak Kürdistan Demokrat Partisi'ne bağlı "Kürdistan TV" ile Celal Talabani liderliğindeki KYB'ye ait 'Kurd Sat' televizyonları, 7 Türkmen'in Kerkük'te öldürüldüğü haberini vermedi.

Dışişleri Bakanlığı, Ankara ve Washington'da temasa geçtiği ABD yetkililerine 'Bu tür eylemler Kuzey Irak'taki sükûneti bozar. Bir an önce devreye girin' çağrısında bulundu. Dışişleri, Ankara'daki KYB Temsilciliği'ne de 'Ayağınızı denk alın, provokasyondan kaçının. Yaptıklarınızı takip ediyor ve onaylamıyoruz' uyarısında bulundu.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, hem Washington, hem de Ankara'da gerekli

takibin yapıldığını belirterek 'Müdahale edildi ve olaylar kontrol altına alındı' dedi. Öte yandan Dışişleri Bakanı Abdullah Gül de Washington, Bağdat ve Ankara'da girişimlerde bulduklarını açıklarken, bütün kesimleri provokasyona karşı uyardı ve 'Kuzey Irak'ta sükûnet var derken, bazı provokasyonlar orayı istikrarlılığa sürüklerse bu Irak için kötü olur. Bunun için Türkiye olarak çok dikkatliyiz' dedi"⁸⁴.

Milliyet gazetesinde Mehmet Y. Yılmaz "Türkmenlere uygulanan zulme seyirci kalamayız" başlıklı yazısında şunları söylemiştir:

"Önceki gün Irak'ın kuzeyinde bir Türkmen kasabası olan Tuzhurmato'da yedi kişinin ölümüyle sonuçlanan kıyım ve dün de Kerkük'te meydana gelen olaylar, Türkiye'nin görmezden gelebileceği türden olaylar değildir.

Türkmenler için kutsal bir yer olan İmam Musa Ali Türbesi'nin Talabani'ye bağlı peşmergelerce yıkılması ve ardından da camiden çıkan Türkmenlerin üzerine ateş açılarak yedi kişinin öldürülmesi bir "yanlış anlama" ile açıklanamaz.

Bu hareketler, Kuzey Irak'ın ABD birlikleri tarafından işgalinin ardından yapılan ve bölgenin "resmi yazılı tarihini" yok etmeyi amaçlayan yağma girişiminin bir devamı niteliğindedir.

Amaç bellidir: Kuzey Irak'ta güçlü bir azınlık oluşturan Türkmen varlığını yok etmek.. Gelecekte şekillenecek Irak devletinde Türkmen azınlığın temsilini önlemek ve bölgeyi bir Kürt bölgesi haline getirmek.

Türbenin yıkılması da, tapu ve nüfus kayıtlarının yağmalanarak yok edilmesi de bana daha yakın geçmişte Balkanlar'da yaşadığımız "etnik arındırma" girişimlerini hatırlatıyor.

ABD birliklerinin bu tehlikeyi görmezden gelircesine Türkmenler üzerine ateş açmaları da sorunun vehametini büyütüyor.

Türkiye, Balkanlar'daki etnik arındırmaya nasıl karşı çıktı ve gereklerini yerine getirdiyse, Türkmen bölgesindeki bu etnik arındırma heveslerine de aynı şekilde karşı çıkmak durumundadır.

⁸⁴ Milliyet, 24 Ağustos 2003.

Milliyet Ankara Temsalcisi Fikret Bila, reddedilen tezkerenin öncesinde ABD ile varılan askeri mutabakatın ayrıntılarını 20 Şubat 2003 tarihli Milliyet'te açıklamıştı.

Mutabakat, bugün Talabani yanlısı güçlerden kaynaklanan olayların Türk diplomasisi ve Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından öngörüldüğünü ortaya koyuyor.

Türkiye, bu mutabakatla, bölgeye ABD birlikleri dışında herhangi bir askeri gücün girmemesini güvence altına almıştı..

Türk birlikleri de bölgeye girmeyecekti, Talabani'nin peşmergeleri de..O tarihte sadece AKP Genel Başkanı sıfatını taşıyan Recep Tayyip Erdoğan da asıl sorunun Türkmenlerin güvenliği sorunu olduğunu vurgulayan konuşmalar yapıyordu.

O tarihte Dışişleri Bakanı olan Yaşar Yakış da Türk askerinin bölgedeki varlığının, Kürtlerin Musul ve Kerkük'e girmelerini önlemek ve Türkmenlerin güvenliğini sağlamak olduğunu 21 Şubat günü yaptığı bir konuşmada açıklamıştı.

Tezkerenin 1 Mart'ta reddinin ardından ortada ne mutabakat kaldı ne de Türkmenler'i, Iraklı Kürtler'den gelebilecek saldırılara karşı koruyabilme olanağı..

Irak'ta güvenliğin bir türlü sağlanamamış olması, biraz da bu yüzden Irak'ın yeniden yapılandırılması planlarının hala uygulanmaya konulamaması ve Türkmenlere yönelik şiddet hareketleri, Türkiye'nin, Irak ile ilgili tutumunu yeniden gözden geçirmesini zorunlu kılıyor.

Irak'ta güvenliği sağlamak için asker gönderilmesini öngören tezkerenin öncesinde, yeniden düşünülmesi gereken çok şey var.

Sınırlarımızın hemen dibinde yeni Bosna ve Kosova facialarının yaşanmasına seyirci de kalamayız, izin de veremeyiz”⁸⁵.

ABD askerleri, 25 Ağustos'ta Kerkük'teki Türkmen Cephesi binasını basmış, kapı ve pencereleri kırarak içeri girmiş ve ruhsatlı olup olmadığına bakmadan bina içinde buldukları 30 kadar silaha el koymuşlardır. Bu baskını protesto eden Türkmen grubuna müdahale eden ABD askerleri, bir kişiyi gözaltına almış, bir gün önce ölen Türkmenler için cenaze töreni düzenlenmesine izin verilmemiştir.

⁸⁵ Mehmet Y. Yılmaz, “Türkmenlere Uygulanan Zulme Seyirci Kalamayız”, *Milliyet*, 24 Ağustos 2003.

Türkmen Cephesi Kerkük Sorumlusu Mustafa Kemal Yayçılı, ABD yönetiminin cenaze törenine önce izin verdiğini, ancak daha sonra karar değiştirdiğini belirtmiştir. Yayçılı, Türkmen grupları yok etmek isteyenlerin bulunduğunu, bu anlayışın arkasında KYB ve KDP'nin bulunduğunu savunmuştur. Kerkük'teki olayların sorumlusunun Polis Müdürü Ahmet Berzerci olduğunu ileri sürmüş ve sözlerini şöyle sürdürmüştür:

“Olaylardan sonra Kerkük'teki ABD yetkilileriyle bir görüşme yaptık. Suçluların cezalandırılmasını talep ettik. Konuyla ilgili olarak Valilik binasında bir komisyon kurulacağını söylediler. Arama sırasına el konulan ruhsatlı silahların geri verilmesini istiyoruz”⁸⁶.

Ağustosun 22'sinde 7 Türkmenin öldürüldüğü Tuzhurmatı'da 24 Ağustosta ateşkes ortamı görülmüştür. Bölgedeki etnik ve siyasi liderlerle aşiret reisleri ve ABD yetkilileri arasında bir toplantı yapılmıştır. Bölge sorumlusu Amerikalı Yüzbaşı George Swenson'un talebi üzerine belediye binasında yapılan ve beş saat süren toplantıda, Kürt tarafının, olaylarda ölen Türkmenlerin ailelerine; Türkmenlerin ise diğer taraftaki ölümlerin ailelerine *“kan parası”* ödemesi kararlaştırılmıştır. Yıkılan Musa Ali türbesinin onarımının da kamu bütçesinden karşılanması üzerinde anlaşmaya varılmıştır⁸⁷.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, 24 Ağustos günü AKP İstanbul İl Başkanlığında partililerle yaptığı toplantının ardından, Kerkük'teki olaylara değinmiştir. Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisinin de devreye girmesiyle gerginliğin sakinleştiğini bildirmiştir. Gazetecilerin sorularını yanıtlayan Başbakan Erdoğan şunları söylemiştir:

“Şu anda ortada olan, iki peşmergenin gözaltına alındığıdır. Türkmenlerle ilgili bu yapılan tacizin, buna yönelik olarak bugün (Bağdat'taki) Büyükelçiliğimiz önünde, Büyükelçimizin Türkmenlere yaptığı konuşmayla daha sakin havaya büründüğü istikametinde haberler aldık.” Konuyla ilgili ABD cephesinde yaptıkları girişimlere de işaret eden Erdoğan, “Gerek Washington 'da, gerekse Bağdat ve Ankara 'da bu çalışmalar an be an izlenmektedir. Şu anda bunun dışında fevkalade bir gelişme düne

⁸⁶ *Milliyet*, 26 Ağustos 2003.

⁸⁷ *Milliyet*, 25 Ağustos 2003.

göre yoktur” demiştir⁸⁸.

Kerkük’te 10 Türkmenin ölümüyle sonuçlanan olayları protesto etmek isteyen 100 kişilik bir grup, Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği’nin (IKYB) Ankara bürosu önünde gösteri yapmıştır. Ülkü Ocaklarına bağlı oldukları söylenen göstericiler binanın önünde sloganlar atmışlardır. Polisin dağılın uyarısına rağmen eylemlerini sürdürmüşlerdir. Bunun üzerine Çevik Kuvvet ekipleri cop kullanmış, göstericiler de taşıdıkları sopa ve taşlarla karşılık vermişlerdir. Polisle göstericiler arasında yaşanan arbedede 23 polis ve 5 gösterici yaralanmıştır. Yaralılardan durumları ağır olanlar çevredeki hastanelere kaldırılırken, polis çok sayıda göstericiyi gözaltına almıştır⁸⁹.

İstanbul’daki Kerkük Vakfı Başkanı Prof.Dr. Suphi Saatçi, Türkiye’nin dış politikasını eleştirmiştir: *“Talabani ve Barzani, Türkiye’nin yaklaşımından cesaret alıyor. Irak Türkleri artık politikasını sadece Türkiye ekseninde yürütmeyecektir”* demiştir. Kastamonu’da düzenlenen *“7. Türk Dünyası Günleri”*’nin ardından konuşan Saatçi, Saddam yönetiminin, Türkmenlerin yaşadığı toprakların zenginliklerine göz dikerek 35 yıldan beri Türkmenlerin kimliklerini silmek ve yok etmek için çaba harcadığını, ancak başarı sağlayamadığını; bu anlayışın Saddam sonrasında da devam ettiğini söylemiştir. Türkiye’nin acilen Irak’a asker göndermesi gerektiğini vurgulayan Saatçi, şöyle devam etmiştir:

*“Türkiye’nin dış politikası belli değildir. Devletin Yönetimindekiler, sadece gelişmeleri takip etmekle meşguldürler. Bizim davamız Lozan’dan beri devam ediyor. Türkiye Irak’ta Türkmenler konusuna son 10-15 yıldır eğiliyor. Türkiye açıklamalarında ‘Bizim başkalarının topraklarında gözümüz yok’ demekle yetiniyor. Bu bölge nüfusu Türkmenlerden oluşuyor, ABD’nin kılavuzluğunu yaptığı Talabani ve Barzani ise Türkiye’nin bu yaklaşımından cesaret alarak Kerkük’te, Musul’da ve hatta Tuzhurmatı’da istediği gibi davranıyor. Bundan sonra Irak Türkmenleri, politikasını sadece Türkiye ekseninde yapmayacaktır”*⁹⁰.

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, 25 Ağustosta Irak Türkmen Cephesi (ITC)

⁸⁸ *Milliyet*, 25 Ağustos 2003.

⁸⁹ *Milliyet*, 25 Ağustos 2003.

⁹⁰ *Cumhuriyet*, 25 Ağustos 2003.

Ankara Temsilcisi Ahmet Muratlı ile ITC Londra Temsilcisi Atıf Serttürkmen'i Başbakanlığa çağırıp kendileriyle görüşmüştür. Bakanlar Kurulu toplantısı öncesinde yapılan görüşmede Muratlı, Gül'e, olaylardan duydukları endişeyi anlatarak, *"Türkmen intifadası başlar"* mesajını vermiştir: *"Biz silahımız olmasa da, taşlarla sopalarla aynı Filistinlilerin İsrail yönetimine karşı yaptığı intifada gibi kendimizi savunacağız"* demiştir.

Hem ABD'ye uyarıda bulunan hem de Türkmenlere kışkırtmalara gelmeme çağrısında bulunan Gül ise *"Orada herkes birbirinin akrabası, dolayısıyla bizim de akrabamızdır. Türkmenlerin karşı karşıya kaldığı muameleleri kabul etmemiz mümkün değil" ... (Ancak) Tahriklere fırsat vermemek gerekir"*⁹¹ demiştir.

Kürt peşmergelere de uyarıda bulunan Gül, *"Irak Arapların, Türkmenlerin ve Kürtlerin vatanıdır. Geçmiş kapansın, yeni günler başlasın diye uğraşıyoruz. Bundan hiç kimsenin fırsat çıkarmaya gayret etmemesi gerekir"* diye konuşmuştur.

ITC Ankara temsilcisi Ahmet Muratlı ise, Türkiye'ye, Irak'a asker göndermesi çağrısında bulunmuştur. Muratlı, Gül ile görüşmesinde, Türk askerinin Irak'a gitmesinden tedirgin olan çevrelerin kışkırtmaya başladıklarını, Türk askerinin Irak'a gitmesini uygun bulduklarını belirterek *"Bölgede barış ve huzur ancak bu şekilde sağlanabilir. TSK askerinin bölgede bulunması bizi sevindirir"* demiştir.

Gül de, Türkiye'nin Kerkük'teki gelişmeleri büyük bir kaygıyla takip ettiğini kaydettiği konuşmasında, ABD ile devamlı temas halinde olduğunu da söylemiştir⁹².

ABD'nin Kerkük sorumlusu Albay William C. Mayville, Türkmen Kerkük Meclis Başkanı Tahsin Kaya, Arap Kerkük Vali Yardımcısı İsmail el Habibi'yle birlikte Türkmenlerle Kürtleri barıştırmak maksadıyla, Tuzhurmatu'ya gitmiştir. Orada olaylarla ilgili bilgi almış, toplantı sonunda Mayville, Tuzhurmatu'nun Şii Türkmen temsilcisi Şeyh Mustafa Muhammed ile Kürt Kaymakamı Mehmet Reşit'i tokalaştırmıştır. Kaymakam Reşit, ABD sayesinde kasabalarına huzur geleceğini söyleyerek, *"Olay çıkaranları benimsemiyoruz. Demokratik çözüm istiyoruz. Türkmen-Kürt-Arap kardeşliği yüzyıllar öncesine dayanıyor. ABD'nin bunları düzeltmesini"*

⁹¹ Cumhuriyet, 26 Ağustos 2003; Milliyet, 26 Ağustos 2003.

⁹² Cumhuriyet, 26 Ağustos 2003; Milliyet, 26 Ağustos 2003.

istiyoruz” demiştir. Albay Mayville, peşmergeler tarafından yıkılmış olan İmam Musa Ali Türbesi’nin onarılması için Şeyh Mustafa Muhammed’e 1.200 dolar vermiştir. Muhammed, parayı alma konusunda kendi cemaatine danışacağını, kabul edilmesi halinde türbenin onarımında kullanılacağını belirterek, “*Cemaatin kabul etmemesi halinde parayı ABD’lilere geri vereceğim*” demiştir⁹³.

Tuzhurmatı’da sorunları sona erdirmek için Türkmen, Kürt, Arap vs. toplulukları parti temsilcileri, 25 Ağustosta Amerikalıların gözetiminde bir toplantı yapmışlardır. Toplantı sonunda şu beş madde karara bağlanmıştır:

- *“Tarafların yaptıkları yanlışları kabul edip özeleştiri yapması;*
- *Olaylar sırasında ölenlerin yakınlarına bölgede ‘kan parası’ olarak adlandırılan tazminat ödenmesi;*
- *Tahrip edilen türbenin onarılmasının iki hafta içinde bitirilmesi;*
- *Olayların kimler tarafından başlatıldığının araştırılması;*
- *Kürt, Arap ve Türkmen güvenlik güçlerinin ortak ve tarafsız çalışması”*⁹⁴.

ABD’nin Kerkük sorumlusu Albay Mayville, Türkiye’den gelen gazetecileri 25 Ağustosta kabul ederek bazı açıklamalarda bulunmuş, Tuzhurmatı’da başlayıp Kerkük’te devam eden ve 10 Türkmenin ölümüyle sonuçlanan olayların, Türkmenlerle Kürtleri birbirine düşürmek amacıyla art niyetli kişilerce çıkarıldığını söyleyen Mayville şöyle demiştir:

“Bu kişiler Şiilerin türbesine saldırdı. Bu nedenle Şiiler duruma çok tepki gösterdi. Türkmenlerle Kürtleri birbirine düşürmek için böyle bir olay düzenlediler. Olay bizi çok üzdü. Dilerim bir daha yaşanmaz.”

Mayville, iki polisin gözaltına alındığını, Kerkük Valisi tarafından soruşturma başlatıldığını, tahrip edilen türbeler için harekete geçildiğini belirtmiştir. Türkmen Cephesi binasına baskınla ilgili olarak da Mayville, “*Bütün politik bürolara gidip silahlara el koyduk. Yalnız Türkmenlerden değil. Kürtler*” den, Araplardan da

⁹³ *Milliyet*, 26 Ağustos 2003.

⁹⁴ *Milliyet*, 26 Ağustos 2003.

silahlarını aldık” diye konuşmuştur.

Bazı Türkmen göstericilerin ABD askerlerinin açtıkları ateş sonucu öldükleri haberlerini ise Mayville, *“Haberim yok. Tuzhurmatı’da çıkan çatışmada. ABD askerlerine ateş açılması sonucu karşılık verildi”* diye cevaplamıştır⁹⁵.

26 Ağustosta Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Irak’ta Türkmenlere yönelik saldırıların ardından bölgedeki gelişmelere ilişkin soruları şöyle cevaplamıştır:

“Biz Irak’ın normalleşmesini isterken biraz daha istikrarlı gözüken Kuzey Irak’ın karışmasından hiç mutlu olmayız. Kuzey Irak’taki herkes, Kürtler, Araplar, Türkmenler bizim akrabamızdır. Onlar da bu şuur içinde olmalıdır. Provokasyonlara gelmemeleri gerekir. Kışkırtmalardan kimseye çıkar gelmez. Herkes dikkat etmeli. Sızmalar söz konusu olabilir. Bu olaylar çok ciddi şekilde inceleniyor.”

Gül, CHP Adana Milletvekili Attila Başoğlu’nun yazılı soru önergesine verdiği cevapta Irak Türkmenlerinin, ülkelerinin gelecekteki siyasi yapısında etkili ve nüfuslarıyla orantılı düzeyde temsil edilebilme çabasını desteklediklerini bildirmiştir. Bakan Gül, yanıtında, Türkmenlerin desteklenmesi için yürütülen çalışmaları anlatmıştır. Türkmenlerin, Irak’ın yeniden yapılanması sürecinde, Araplar ve Kürtlerden sonra üçüncü büyük kesimi oluşturduğuna işaret eden Gül, Türkmenlerin Irak genelindeki görünürlüklerini artırmak, gelecekteki siyasi yapıda etkili ve nüfuslarıyla orantılı düzeyde temsil edilebilmek, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamda aktif rol üstlenebilmek için ciddi bir çaba içinde olduklarını ifade etmiştir.

Irak Türkmenlerinin bu çabasının Türkiye tarafından desteklendiğini bildiren Dışişleri Bakanı Gül, yürütülen çalışmalarla ilgili olarak şunları söylemiştir: *“Irak ile ülkemiz arasında dostluk ve işbirliği köprüsü olarak gördüğümüz Türkmenlere eğitim ve mesleki eğitim alanlarında da gerekli destek sağlanmaktadır. Irak’ın ekonomik hayatında, etkili bir rol üstlenebilmelerine yardımcı olmak amacıyla da çalışmalar sürdürülmektedir. İşadamlarımız ve yatırımcularımız Türkmenlerle Irak’ta ortak projeler yetiştirmeleri yönünde teşvik edilmektedir”*⁹⁶.

⁹⁵ Cumhuriyet, 26 Ağustos 2003; Milliyet, 26 Ağustos 2003.

⁹⁶ Cumhuriyet, 27 Ağustos 2003.

Aynı gün AKP Milletvekilleri Turhan Çömez ile Cevdet Erdöl de Kerkük'te incelemelerde bulunmuşlardır. Türkiye'nin Bağdat ve Kerkük'te yapmayı tasarladığı hastaneler için Irak'ta temasında bulunan Çömez ve Erdöl, Kerkük'te, önce Irak Türkmen Cephesini (ITC) ziyaret etmiş ve Kerkük'te yapılacak hastanenin arazisini incelemiştir.

AKP milletvekilleri daha sonra Kerkük Valisi Abdurrahman Mustafa'yı makamında ziyaret ederek bir süre görüşmüşlerdir. Vali, Kerkük'te durumun sakin olduğunu ve yaşanan olaylarla ilgili soruşturma başlattıklarını, ancak komşu ülkelerin işişlerine karışmalarından rahatsızlık duyduklarını söylemiştir.

Kerkük'e Süleymaniye ve Erbil'den Kürt polisler getirildiğine ilişkin eleştirileri yanıtlayan Vali Mustafa, *“Bunlar Saddam döneminde sürgün edilenlerdir. Bunların görevi zaten polislikti”* diye cevaplamıştır. Çömez ve Erdöl, daha birkaç gün önce 10 Türkmenin katledildiği Kerkük'te insanların barış ve huzur içinde yaşadıklarını söyleyerek herkesi şaşırtmışlardır⁹⁷.

Irak Kürdistan Demokrat Partisi (IKDP) Türkiye Temsilcisi Sefin Dizayi, Tuzhurmatı ve Kerkük'te yaşanan ve 10 Türkmen'in ölümüyle sonuçlanan olaylarla ilgili olarak; *“Bu bir terörist işidir, kınıyor ve üzüntüyle karşılıyoruz”* demiştir. Dizayi, Irak'ın kuzeyinde bir yabancı güç ya da barış gücünün konuşlandırılmasına gerek olmadığını, bu bölgenin, Irak'ın diğer bölgelerine göre daha sakin ve daha istikrarlı olduğunu söyleyerek, *“Bölgede yabancı güce ihtiyaç yok”* demiştir⁹⁸.

Irak Türkmen Cephesi (ITC) ile Irak Kürdistan Yutseverler Birliği (IKYB) arasında, 27 Ağustos'ta ITC'nin Kerkük'teki parti merkezinde, sorunların çözümü için bir toplantı yapılmıştır. Toplantıya IKYB'yi temsilen Ahmet Rızgar Ali ve Haval Ramazan, ITC'yi temsilen de Saadettin Ergeç ve Mustafa Kemal Yayçılı katılmıştır. Irak Türkmen Vefah Partisi'nden Feryad Ömer'in de katıldığı toplantıda, Kerkük ve Tuzhurmatu'da meydana gelen olaylar ele alınmış ve ardından altı maddelik bir anlaşma imzalandığı açıklanmıştır.

Anlaşmanın maddeleri şunlardır: (a) *Her iki parti, Tuzhurmatı ve Kerkük'te*

⁹⁷ *Milliyet*, 26 Ağustos 2003; *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 26 Ağustos 2003.

⁹⁸ *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 2003.

meydana gelen olayları kınadı. (b) Olayları araştırmak, sorumluları bulmak ve mahkemeye çıkarmak için yeni bir komite kuruldu. (c) Her iki parti de Arap, Kürt, Türkmen, Asuri ve diğer gruplara Irak'ta barış içinde ve kardeşçe yaşamak için çağrıda bulunma kararı aldı. (d) Yaralılara ve şehit ailelerine maddi ve manevi destek yapılması kararı alındı. (e) Her türlü Problemi anında çözebilmek amacıyla yeni bir komite kuruldu ve bu komite için bir 'çözüm odası' açıldı. (f) İlişkileri korumak, politik, sosyal ve ulusal konuları görüşebilmek için bu tip toplantıların düzenli olarak yapılması kararlaştırıldı⁹⁹.

Kerkük'ün Tuzhurmatı beldesinde meydana gelen ve 10 kişinin ölümüyle sonuçlanan olaylardan sonra Irak Türkmen Cephesi (ITC) bürosuna baskın düzenleyen ABD askerleri, el koydukları ruhsatlı silahları (ITC) yetkililerine teslim etmiştir. ITC yetkilileri, Amerikalıların, ruhsatsız bazı silahları ise iade etmediklerini söylemişlerdir¹⁰⁰.

Mustafa Balbay, Cumhuriyet'teki köşesinde, Kerkük olaylarını değerlendirerek şunları yazmıştır:

"...Kerkük Kalesi'nden inip kent merkezine yöneldiğinizde, ana meydanların kıyısında heykeller görürsünüz. Bunlar, 1920'lerden 1950'lere, oradan 80'lere, 20. yüzyıl boyunca yinelenen iç gerginliklerde yaşamını yitiren Türkmen önderlerine aittir. Kerkük ne yazık ki, yine benzer bir sürecin içinden geçiyor. Kentin etrafını saran petrol kuyularının alevleri, kentin içini de yakmaya devam ediyor ...

Aradan günler geçmesine karşın hala olayların nedeni, sorumluları hakkında kesin bir açıklama yapılmaması akla pek çok soruyu getiriyor. Acaba, ABD hâkim olmakta zorlanıyor mu? Yoksa iç karışıklıkların bir süre daha devam etmesinden yana mı? Böylece Irak'ın hiçbir yerinde tek bir grubun egemen olmamasını mı istiyor? Acaba, Türkmenleri ateşin içine düşürüp, 'Türkiyeee, Türkiyeee neredesin, bugün gelmeyeceksin de ne zaman geleceksiiin' diye bağırmasını mı istiyor?

⁹⁹ Akşam, 28 Ağustos 2003.

¹⁰⁰ Halk'a ve Olaylara Tercüman, 1 Eylül 2003.

ABD, 'Irak'ta tek hâkim güç benim. BM'nin açılımı Buşlaşmış Milletler'dir. Ya kabul edersiniz, ya kabul edersiniz' dediğine göre, Irak'ta olup biten her şeyden sorumludur.

Kerkük'ü izlemeye devam edeceğiz..."¹⁰¹.

Sami Kohen de Milliyet gazetesinde şunları yazmıştır:

" ... Tuzhurmatı ve Kerkük'te meydana gelen kanlı olayların bir özelliği - buradaki şiddetin işgal güçlerini hedef alması yerine- Türkmenler ile Kürtler arasında bir çatışmaya dönüşmesidir... Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) Direktörü Prof. Ümit Özdağ'ın deyimi ile bu 'milli' ve siyasal karakterde bir sürtüşmedir. Olayın temelinde yatan neden, Kuzey Irak'ta Kürt ve Türkmen toplumları arasında giderek derinleşen anlaşmazlık ve çıkar çatışmasıdır.

Kürtlerin iki ana siyasal grubu KYB ve KDP, bir süredir, 'Sessiz ve derinden' giderek, Kuzey Irak'ta bir Kürt hâkimiyeti kurmuştur. Hele savaş sırasında ABD'ye verdiği destekten sonra, Kürt yöneticiler çok daha bağımsız ve tek yanlı hareket etmeye başlamıştır. Bu yöneticiler, Türkmenleri bir azınlık saymaktadır. Türkiye'ye de, onları manipüle eder ve Kürt yönetiminin yolunu keser diye, kuşku ile bakmaktadır...

Türkmenlerin başlıca siyasal örgütü (çeşitli fraksiyonlara rağmen) Türkmen Cephesidir. Bunun yöneticileri Kürtlerin hakimiyet kurma ve bölgeyi 'Kürtleştirme' çabalarından şikayet etmekte, Türkmenlerin yönetimde yer almasını ve eşit muamele görmesini istemektedir.

Türkmenler Kürt peşmergelerin silahsızlanmadığı ve kendileri için bir tehdit oluşturduğunu da söylüyorlar. Bu yüzden onlar arasında da silahlananlar var ... Prof. Özdağ, KDP ve KYB'nin şimdiye kadar sergiledikleri politikayı sürdürmesi halinde, tek çıkar yolun Türkmenlerin 'eşit haklar' elde etmek için silahlanması olduğunu düşünüyor. Türk hükümeti ise bu karmaşık meseleye daha ihtiyatlı yaklaşıyor ve Türkmenlerle Kürtlerin barışık yaşayacağı ve kışkırtmalardan, gerginlikten uzak kalacağı bir düzen kurulmasını itiyor ..."¹⁰².

¹⁰¹ Cumhuriyet, 26 Ağustos 2003.

¹⁰² Sami Kohen, "Kuzey Irak'taki Tehlike", Milliyet, 27 Ağustos 2003.

Tuzhurmatu katliamının üzerinden yaklaşık bir ay geçtikten sonra değişen bir şey olmadığını, verilen sözlerin tutulmadığını, Türkmenlere baskıların devam ettiğini Halk'a ve Olaylara Tercüman gazetesi, 20 Eylülde manşetten verdiği haberle teyit etmiştir:

“...Peşmergenin Türkmen kanı döktüğü Tuzhurmatu sokaklarındayız. Kadın, erkek, çocuk Türkmenler etrafımızı sarıyor. Yaşlılar uzaktan ‘Men Türküm, men Türkmenem’ diye bağıyor. Hepsi de çaresizlik içinde. Peşmerge kâbusları olmuş. Sokakta güvenle yürüyemediklerini, devlet dairelerinden atıldıklarını anlatıyorlar. Türk askerini görmek istiyorlar: Eğer bugün yanımızda olmazsa, yarın gelseler de kalbimiz kırılmış olacak. Türkmen evlerinde ya şehit yası tutuluyor ya da sakat kalanların, kaos ortamında hayatın nasıl süreceğı tartışılıyor. Selime Hüseyin, ‘Arkadaşına yardım eden oğlumun canına kıydılar’ derken, çaresizlikten ağlıyor...”¹⁰³.

D- ÜÇÜNCÜ BÜYÜK TÜRKMEN KURULTAYI VE BASINA YANSIMALARI (13-15 EYLÜL 2003)

04-07 ekim 1997 tarihinde Irak, Türkiye ve üçüncü ülkelerden 200 delegenin katılımı ile Erbil’de Birinci Türkmen kurultayı yapılmış, kurultayda; Türkmen Şurası, Yürütme Kurulu ve ITC Başkanı seçilerek ITC’nin stratejilerinin yer aldığı temel ilkeler deklarasyonu yayınlanmıştır.

İkinci Türkmen kurultayı ise 20-22 kasım 2000 tarihinde bütün dünyadaki 16 türkmen kuruluşunun belirlediği 300 delege ile Erbil’de yapılmıştır.

13 – 15 Eylül, 2003 Tarihleri arasında Kerkük şehrinde Üçüncü Büyük Türkmen Kurultayı düzenlenmiştir. Bu Kurultay’a delege, misafir ve çalışanları ile yaklaşık 1000 kişi katılmıştır. Türkmen halkı Kurultay’ı yakından merakla takip etmiştir. Kerkük’te ve hatta Irak’ta bu bir ilktir ve bir demokrasi örneğidir.

¹⁰³ Halk’a ve Olaylara Tercüman, 20 Eylül 2003.

Böyle büyük bir organizasyon Kerkük'te ve çağdaş Türkmen tarihinde ilk defa gerçekleşmiştir. Irak bazında ise çoğunun cesaret edemediği bir atılım olarak sayılabilir.

Türkmenler açısından olaya baktığımızda, halkın heyecanı ve beklentisi çok şey ifade etmektedir. 1997 ve 2000 yıllarında iki kurultaya ev sahipliği yapan Erbil şehrinin dışında, Telafer, Musul, Kerkük, Tuz Hurmatu, Diyala, Bağdat, Mendeli ve hatta Aziziye'ye kadar uzanan Türkmen halkı, acı ızdırıp ve baskı dolu onlarca yıldan sonra, ilk defa Türkmen olmanın gururu içerisinde Türkmenlerin düzenlediği bir toplantıya katılmış, diğer kardeşleriyle tanışmış, kürsüye çıkıp Türkmen meselelerini tartışmış, Türkmen politikasını çizmiş ve Türkmen için oyunu kullanma sevincini yaşamıştır.

Ortadoğu'da örneğine ender rastlanan kurultay, Türkmenlerin demokrasiyi özümseyen ve uygulayabilen bir millet olduğunu gösteren tarihi bir belgedir. Ayrıca, diğer kongrelerden farkı ve özelliği ise; siyasi kuruluş temsilcilerinin yanı sıra toplum temsilcilerinin delege olarak katılmasına ağırlık verilmesi olmuştur. Türkmenlerin yaşadığı her yerden temsilciler Kurultay salonunu doldurmuştur.

Kurultay'dan çıkan mesajlar ise, Irak tarihinde ayrıca önem taşımaktadır. Toplananlar, Türkmen meselesini Irak çerçevesinde tartışırken, Irak'ın durumuna ve Irak halkının sorunlarına da öncelik vermişler ve çözüm önerileri üretmişlerdir. Kurultay, milyonlarca Iraklı'nın düşünce ve arzularını dile getirmiştir.

Türkmen siyasi hayatında 3 yılda bir kurultay yapmak adeta bir gelenek haline gelmiştir. Kurultayın amacı siyasi hareketleri ve halk kesimlerini asgari müşterekler üzerinde bir araya getirerek güven tazelemek ve milli mücadeleye ivme kazandırmaktır. 1997 ve 2000 yıllarında yapılan Birinci ve İkinci Türkmen kurultaylarına Saddam rejimi altında yaşayan Türkmenler katılamamıştı. Rejim yıkıldıktan sonra hem zamanı geldiği için hem de gerçek karar sahibi olan Türkmen Halkının daha geniş katılımını sağlamak amacıyla 3. kurultayı yapma düşüncesi ağır basmıştır. Irak'ın malum güvenlik ve iletişim sorunlarına rağmen, "*kurultay*" kelimesi her Türkmen'in arzusu haline gelmiştir.

Bu düşüncelerle, Türkmen Şurası 04 Ağustos 2003 tarihinde Erbil şehrinde toplanmıştır. Şura 3. Türkmen kurultayı'nın 13 – 15 Eylül 2003 tarihleri arasında Kerkük şehrinde yapılmasını kararlaştırırken, Türkmen meclislerinin ve ITC dışındaki Türkmen kuruluşlarının katılımını sağlamak amacıyla tüm tarafların temsilcilerini genişletilmiş Şura toplantısına çağırmıştır.

05 Ağustos 2003 tarihinde Erbil'de toplanan taraflar kurultay delege sayısının 550 kişiden oluşmasını, taraflar arasında dağılımını ve tüm tarafların eşit sayıda temsil edildiği bir hazırlık komisyonunun teşkilini kararlaştırmıştır. Toplantıya Irak Milli Türkmen Partisi, Türkmeneli Partisi, Türkmen Bağımsızlar Hareketi, Irak Türkmenleri İslami Birliği, Irak Türkmenleri Vefa Hareketi, Türkmen Kardeşlik Ocağı (Genel Merkez) ve Türkmen il meclileri temsilcileri katılmıştır. Toplantıda alınan kararlar doğrultusunda Kurultay Hazırlık Komisyonu 13 Ağustos 2003 tarihinden kurultayın yapıldığı 12 Eylül 2003 tarihine kadar çalışmalarına devam etmiştir.

13 Eylül 2003 tarihinde Kerkük il eğitim konferans salonunda yapılan Kurultay, Kuran-ı Kerimin okunuşuyla başlamış, Şehitlerin aziz ruhları için bir dakikalık saygı duruşundan sonra Hazırlık Komisyonu adına Dr. Mustafa Ziya açılış konuşmasını yapmış, Divan Başkanlığı için aday gösterilmesini istemiştir. Divan Başkanlığına Cüneyt Mengü ve Üyeliğine Prof. Ekrem Pamukçu, Kemal Bayatlı, Dr.Subhi Sabır ve İbrahim Kasapoğlu seçilmişlerdir. Öğleden sonraya kadar protokol konuşmaları ve gönderilen kutlama mesajları okunmuştur. Öğleden sonra delegelerden ihtisas komisyonları seçilerek komisyon çalışmaları başlamıştır.

14 Eylül 2003 tarihinde gün boyunca komisyon çalışmaları devam etmiş, çalışmaları biten komisyonların sonuç raporları hazırlanarak Genel Kurulca onaylanmıştır.

15 Eylül 2003 tarihinde Komisyon sonuç raporlarının okunması ve onaylanması devam etmiştir. Öğleden sonraki oturumda, ITC Yürütme Kurulu başkanının Genel Kurul tarafından seçilmesi, Türkmen Şura kurulunun 85 kişiden oluşturulan Türkmen Meclisine dönüştürülmesi ve Türkmenlerin Irak'ta yaşadıkları bölgeye verilen Türkmeneli adının tespit edilmesi Genel Kurul tarafından oy çokluğu ile kararlaştırılmıştır. Başkan adayları kürsüye çıkarak kendilerini tanıtmışlar ve bir kısmının adaylıktan çekilmesi sonucu, başkanlık yarışı Kerkük il sorumlusu Sadettin Ergeç ile Bağdat il sorumlusu Faruk

Abdullah arasında devam etmiştir. Delegeler oylarını gizli oylama, açık tasnif ile kullanmışlardır. Seçim sandıkları hukukçuların oluşturduğu heyetler tarafında denetlenmiş, açılmış ve tasnif edilmiştir. Oylama sonucuda 262 oyla Faruk Abdullah ITC Yürütme Başkanlığını kazanmıştır.

Türkmen Meclisi seçimine gelince, Genel Kurul dağılımının meclise yansması kararlaştırılarak, kuruluşlar ve il meclisleri kendi aralarında yapmışlar ve meclis üyelerini tespit etmişlerdir. Meclisin ilk oturumunda Dr. Sadettin Ergeç oy birliği ile Meclis başkanı olarak seçilmiştir¹⁰⁴.

Irak'ın her bölgesinden Türkmenlerin katılımıyla gerçekleştiği için Büyük Türkmen Kurultayı olarak da nitelendirilen 3. Türkmen Kurultayı, Irak'ta bir demokrasi örneği olarak Türk ve Arap basınında geniş yer bulmuştur. Büyük Türkmen Kurultayı ile ilgili basına yansıyan haberlerden bazıları aşağıda ifade edilmiştir:

Sabah gazetesinde Cengiz Çandar "Türkmen Davasında Dönüm Noktası", başlıklı yazısında şunları ifade etmiştir;

"Türkmen davasıyla 'sthrıyetim' vardır. Gerçi çok eskilere uzanmaz ama Körfez Savaşı'nın sona erdiği 1991 başlarından itibaren yani Irak'ta Saddam Hüseyin rejiminin sona erdiği günden başlayarak Irak Türkmenleri konusuyla yakından ilgilendim.

Dahası, merhum Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile özellikle Irak'a ilişkin yeni politikaların gündeme getirilmesi konusunda yakın mesai içindeyken, Irak Milli Türkmen Partisi'yle Özal arasında ilişkiler kurulmasında başlıca rolü oynadığımı söyleyebilirim. Türkiye'nin Türkmen politikası henüz şekillenmemişti. Yeni Irak politikası çerçevesinde Türkmen politikasının da şekillenmesine uğraşıyorduk...

Buradaki 'nüans'a özellikle dikkat etmek gerekiyor: Türkmen politikası prizmasından Irak'a yaklaşmak ve bir Irak politikası formüle etmek değil; Irak politikasının çerçevesi içinden Türkmen davasını gütmek.

Bu politika, Türkiye'nin hem Irak Türkmenleri ve hem de Irak Kürtlerinin 'müşterek hamisi' olmasını öngörüüyordu. Bu, gerek Türkiye'nin 'demografik

¹⁰⁴ Kurultay(13-15 Eylül), Kerkük, 2003.

özellikleri'ne uygundu; gerekse Irak Türkmenlerinin selameti açısından da en büyük güvenceyi oluşturuyordu. Ayrıca, Türkiye'ye Bağdat'ta 'müstakbel yönetim' üzerinde de bir 'özel ağırlık' kazandıracak nitelikteydi.

Bu siyasi yaklaşım nedeniyle, o dönemdeki Irak Milli Türkmen Partisi liderleri (Irak Türkmen Cephesi henüz ortada yoktu), Turgut Özal'ın Irak Kürt liderleri, Mesut Barzani ve Celal Talabani'yi kabul ettikleri her fırsatta ya görüşmede yer aldılar veya eş zamanlı olarak Çankaya'da kabul gördüler.

Turgut Özal'ın ölümünden sonra, Ankara, 'Irak'ta değişimi zorlayan'; bir başka deyimle Saddam Hüseyin'in zalim diktatörlük rejiminin yıkılmasını arzulayan 'Turgut Özal politikası'ndan saptı ve tam tersi yönde ama 'geleneksel' Türk dış politikasına döndü. Bu, adı konmadan ve zımnen, Bağdat'taki merkezi yönetimin (yani fiilen Saddam rejiminin) ülkenin tümüne, bu arada Türkiye sınırlarına dek ülkesine hakim olmasını isteyen bir politika arayışı idi.

Bu sapmada, elbette ki, 'anti-Kürt' bir yön, 'Irak'ın toprak bütünlüğü' şiarı altında Irak Kürtlerinin Bağdat'taki merkezi yönetim tarafından zapturapt altına alınması, 1990 öncesi Irak'ın yeniden oluşturulması arzusu söz konusuydu.

Kürtler, Bağdat'taki Saddam rejimine karşı ve Saddam'ın yıkılması halinde Bağdat'taki yeni rejimde 'Türkiye'nin partnerleri' olmaktan çıkarılıp, her zamanki gibi Ankara ve Bağdat arasındaki 'statüko makası'nda kısıtılmaları icap eden 'potansiyel bir tehdit' gibi algılandılar.

Ankara'nın 1993'ten sonraki Türkmen politikası da, bu post-Turgut Özal dönemi'nde yeniden öne çıkan geleneksel dış politika kalıplarına göre şekillendi. Türkiye'nin derdi, Irak'taki Türkmen hakları değildi. Türkmenlerin, gerektiğinde, Kürtlere karşı bir 'koz' olarak kullanılmasıydı. Irak Türkmen Cephesi, bir 'şemsiye örgütü' olarak kurulduktan sonra, Türkiye'nin istihbarat kuruluşlarıyla ama esas olarak Özel Kuvvetler'le yakın işbirliği içine sokuldu.

Irak Türkmenlerinin, neredeyse dörtte üçü, 36. paralelin güneyinde yani başta (ve özellikle) Kerkük, Irak'ın Saddam'ın hükmettiği bölümünde yaşadığı için, Irak

Türkmen Cephesi, Erbil'e ve Türkiye'de ve dışarıda yaşayan az sayıda sürgün Türkmen'e dayandı.

Bu da, Türkiye'deki bazı kuruluşların, Irak Türkmen siyasi faaliyetini denetlemesini kolaylaştırdı. Ama aynı zamanda bu durum, Irak Türkmenlerinin, gerek Irak'ın içinde ve gerekse Irak'ta 'rejim değişikliği' için gelip, Irak'a hükmeden Amerika nezdinde tümüyle Türkiye'nin 'siyasi piyonları' olarak görülmelerine yol açtı. Bu, bölgenin önemli ülkesi Türkiye'nin ağırlığına rağmen, Irak Türkmenlerinin, Irak politikasında ağırlığını arttırmadı; 'paradoksal olarak' azalttı.

Üstelik, Irak Savaşı'nda Türkiye-Amerika ilişkileri zedelenince, bunun Irak'taki faturası Türkmenlerin önüne çıkıverdi. Türkmenler, gerek yeniden oluşan Irak organlarında yeterince temsil imkanı bulamadılar; gerekse Washington ve Irak'taki Amerikalı yöneticiler, ITC'yi Ankara'daki askeri karargahın bir alt-birimi olarak görmekte ısrar ettiği ve muhatap almadığı için, Türkmenler, Irak'ın yeniden yapılanma sürecinde toplum olarak dışlanmış gözüktüler.

Bu nedenlerle, Kerkük'te yapılan Irak Türkmen Cephesi Kurultayı, her bakımdan, Türkmen davası için bir dönüm noktası oldu”.

Çünkü, bu Kurultay'la birlikte, ITC'nin yönetimi, 'Ankara'nın atadığı adamlar' olarak görülen -yanlış da değil- Erbil'e (örneğin Sanan Ahmet Aga gibi) dayalı yönetimden, Türkmenlerin en kalabalık şekilde buldukları ve Irak siyasi sürecine en etkili biçimde katılacakları Kerkük-Bağdat hattına çekiliyor.

Bir ulusal hareketin merkezinin, o ulusal topluluğun siyasi-kültürel merkezinden gelen insanlarda olması, ulusal hareketlerin yazılı olmayan anayasasıdır. Bu, Türkmenler için Kerkük'tür.

Irak Türkmen Cephesi'nin önde gelen iki başkan adayı, Faruk Abdurrahman ile Prof. Sadettin Ergeç, Kerkük'lüdür.

Çok yakın dava arkadaşlarıdır. Saddam rejimi yıkıldıktan sonra, Ankara'nın talimatıyla değil, ulusalcı tabandan gelen taleplerle, ilki ITC'nin Bağdat, ikincisi Kerkük Temsilcisi olmuştur. Irak Türkmen Cephesi, artık 'Ankara'nın kardeşi ve dostu' ama 'piyonu olmayan' bir yönetim zihniyetine kavuşacaktır.

Ayrıca, Türkmen toplam nüfusunun yarısına yakınıni oluşturan Şii Türkmenler -ki, Ankara kaynaklı politikalarca dışlanagelmişlerdir- Irak Türkmen Cephesi'nin bünyesine, bu Kurultay'la birlikte çekilmişlerdir, ki, bu da Türkmen davası açısından bir dönüm noktasıdır.

Kerkük'teki bu dönüm noktasından ardından, Amerika, Türkmenlere bakış açısını değiştirmeye mecburdu”¹⁰⁵.

Milliyet gazetesinden Namık Durukan'ın “*Haklar Garanti Altına Alınacak*” başlıklı haberine göre;

“Irak Türkmen Cephesi Kurultayı'na katılan ABD'nin Kerkük Sorumlusu Albay William C. Mayville, Türkmenlerin haklarının garanti altına alınacağını belirterek, "Sizleri Irak halkı olarak görüyoruz. Irak'ın yeni yapısında Türkmenler de temsil edilecek" dedi.

Kerkük'te üç gündür devam eden kurultayın dünkü bölümünde tüzük değişikliği yapıldı ve şûra meclisi seçildi. Türkmenlerin coğrafi ve siyasi sınırları yeniden belirlenirken, tüzüğe, ‘Talefer’den Mendeli’ye kadar Türkmeneli bölgesi’ maddesi eklendi.

550 delegeden 477'sinin oy kullandığı kurultayda 264 oy alan Faruk Abdullah Abdurrahman başkan seçilirken en yakın rakibi Dr. Sadettin Ergeç 202 oy aldı. Babası Saddam Hüseyin tarafından idam edilen Abdurrahman, ‘Türkmenlerin davasını dünyaya duyuracağız. Hainleri bulup gözlerini çıkaracağız’ dedi.

Tüzük çalışmaları sırasında salona geldiğinde delegelerin ayakta alkışladığı Mayville de, kurultayın demokrasi örneği olduğunu kaydederek, ABD güçlerinin, Irak'ta, demokratik hareketlerin gelişmesine katkı sağlamak amacıyla bulunduğunu savundu. Mayville, ‘Her Türkmen, Irak vatandaşının haklarına sahiptir. Bir kez daha garanti vermek istiyorum ki, koalisyon güçleri bu hakların garantisini için çalışıyor. Nüfusla ilgili Bağdat'ta süren tartışmalarda sesinizi yükseltmeye devam edin. Her

¹⁰⁵ Cengiz Çandar, “Türkmen Davasında Dönüm Noktası”, *Sabah*, 16 Eylül 2003.

hakkınız tanınacak. Sizleri sadece Türkmen olarak değil, Irak halkı olarak da görüyorum. Anayasa'da da sesinizin duyulması önemli' dedi"¹⁰⁶.

Hürriyet gazetesinde yer alan "Türkmenler Eşit Haklara Sahip" başlıklı haberde;

"...Amerikan askerlerin komutanı Albay William Mayville, Kerkük'te 3. Büyük Türkmen Kurultayı'na katıldı..."

Albay Mayville, 'Türkmenler, Irak'ta eşit haklara sahiptir. Türkmenlerin her hakkı tanınacak. Biz koalisyon kuvvetleri olarak bunun için mücadele ediyoruz. Bunu bütün kalbimle söylüyorum. Kendi sesinizi Bağdat'ta duyurmanız için yardımcı olacağız' diye konuştu.

Kurultayın son günü olan dün akşam üzeri ilginç bir gelişme yaşandı ve 3 aday başkanlık seçiminden çekildiler. Oylamada 500 delegeden 264 oy alarak Irak Türkmen Cephesi (ITC) Genel Başkanlığı'na seçilen Dr. Faruk Abdullah Abdurrahman yaptığı konuşmada, 'Türk askerinin Irak'a BM kararı ile gelmesi gerektiğini söyledi. CNN Türk'te soruları yanıtlayan Abdurrahman, 'Türkiye'nin ikinci olarak ABD ile anlaşması ve bölgeden insanlarla görüşmesi sonucunda gelmesini istiyoruz. Irak vatandaşı olarak istikrar ve emniyetli bir şekilde yaşamak için kim gelirse gelsin olumlu karşılırsınız. Ancak bir ihtilalci böyle bir istekte bulunamaz. Bulunursa saydığım nedenlerden dolayı isteyebilir'diye konuştu'¹⁰⁷ şeklinde ifade edilmiştir.

Halk'a ve Olaylara Tercüman gazetesinde şunlar ifade edilmiştir;

"Irak Türkmen Cephesi'nin (ITC) kurultayında liderliğe seçilen Dr. Faruk Abdullah'ın babasının Saddam Hüseyin tarafından öldürtüldüğü ortaya çıktı. Abdullah'ın babası emekli Albay Abdurrahman Abdullah, 16 Ocak 1980'de 'Türk ajanı' olduğu gerekçesiyle Saddam'ın Irak Cumhuriyet Muhafızları tarafından öldürülmüş. Yeni Lider Abdurrahman'ın ailesinin de Türkiye'ye çok yakın oldukları belirtildi.

ITC'nin kurultayına Arap Aşiret liderleri de büyük ilgi gösterdi. Tercüman, bölgedeki bazı Arap aşiretlerinin liderleri ile görüştü. Aşiret liderleri, 'Türk askerinin

¹⁰⁶ Milliyet, 16 Eylül 2003.

¹⁰⁷ Hürriyet, 16 Eylül 2003.

gelmesini ancak Birleşmiş Milletler kararı olursa destekleriz' mesajı verdiler. Şeyh Muhammed Mahmud (Naimi Aşireti), Şeyh Zari Casim Muhammed (Beniez Aşireti), Şeyh Hasan Ali İsmail (Beyad Aşireti), Şeyh Cemal Hadi Sadun (Beniziyet Aşireti), diğeri de Şehy Reca Yasin Ubeydi, Ubeydi Aşireti'ni temsil ediyorlar. Yaklaşık bir milyon Arap'ı temsil eden aşiretlerin liderleri aldıkları ortak kararı, Tercüman'a şöyle anlattılar:

'Eğer Türk askeri, BM kararı alarak gelirse, biz sonuna kadar destekleriz. Ancak ABD emriyle girerse, onlara aman vermeyiz. Türk askerine, her türlü yardımı yapmamız için BM kararıyla gelmeleri gerekli. ABD'nin kararıyla gelmesi durumunda, Türk askeri burada büyük problemler yaşar. Eğer Türk askeri vurulursa, biz bundan asla mesul olmayız.'

Tuzhurmatu'daki Türkmen - Kürt çatışmasının tüm Irak'a yayılmasını istemediklerini söyleyen Aşiret liderleri, 'Biz buna karışmak istemiyoruz. Biz hepimiz Müslümanız. Birbirimizden farkımız yoktur. Bu bölgede, Türkmen-Kürt savaşı istemiyoruz' diye konuştular.

Kürtler ve Türkmenler'in arasında barış içinde bulunmak istediklerini söyleyen Aşiret liderleri, 'Irak'a huzur gelmesi için Kürt ve Türkmenler'in bir an önce barıştırılması gerekir' dediler. Türkmenler'in silahsız kaldıklarını ve Kürt baskısı altında yaşadığını ifade eden aşiret liderleri, BM kararıyla gelecek Türk askerinin bölgeye huzur getireceğini ve silahsız Türkmenler'i koruyacaklarını kaydettiler. Bağdat'ın kuzey bölgesinde ve ağırlıklı olarak Vakuba'da yaşayan aşiretler, peşmergelerin bir an önce durdurulmasını istedi. Bu toprakların huzura ihtiyacı olduğunun altını çizen liderler, ABD'nin verdiği sözleri unutarak, Irak'ı daha da kaosa soktuklarını ileri sürdüler.

Aşiret liderleri, Saddam rejiminin yıkılmasından dolayı memnun olduklarını ama bölgede daha fazla sıkıntının baş gösterdiğine değindiler. Bölgede ciddi rahatsızlıkların varlığının daha fazla büyümemesi için liderler ortak kararlarını 'BM kararı ile gelen Türk askerine her türlü yardım sözünü sizin aracılığınızla veriyoruz' kelimeleriyle ortaya koydular.

Bazı kürt gruplarının da Türk askerinin gelmesinden yana olduklarını ancak Talabani ve Barzani'nin bu grupları silah zoruyla bastırduklarını kaydeden liderler, aşiretlerin buradaki etkisinden korkan peşmergelerin silahsız grupları korkuttuklarını ifade ettiler”¹⁰⁸.

¹⁰⁸ *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 16 Eylül 2003.

IV- IRAK'IN YENİ YAPILANMA DÖNEMİNDE TÜRKMENLER

A- KÜRTLERİN ANAYASA TASLAĞI VE TEPKİLER

13 Aralık 2003'te Saddam Hüseyin, Tikrit yakınlarındaki bir çiftlikte Amerikan askerlerince yakalanmıştır¹. Saddam'ın ele geçirilmesinin ardından, Irak'taki gelişmeler hızlanmıştır.

Irak'ın siyasi olarak yeniden yapılandırılması sürecinde ilk resmi adım 15 Kasım 2003'te atılmış ve Irak Geçici Yönetimi ile ABD liderliğindeki koalisyon güçleri arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Irak'ta 15 ilde idari esaslı federasyon öngörülmüştür.

Irak Geçici Hükümet Konseyi'ndeki (IGHK) Kürt temsilcileri, 19 Aralık'ta, konseye Irak'ta federasyon kurulmasını ve Kerkük'teki petrol alanlarının da Kürtlerin denetiminde olmasını öngören bir anayasa tasarısı sunmuşlardır. Kürt grupların son çıkışlarında Musevi lobisinin desteğini almalarının etkili olduğu değerlendirilmiştir.

Tasarı, içinde KDP lideri Barzani ve KYB lideri Talabani'nin de bulunduğu, IGHK'nin 5 Kürt üyesi tarafından konseye sunulmuş ve aynı konseyde yer alan Mahmut Osman'ın yardımcısı Bahtiyar Emin tarafından açıklanmıştır².

Emin, tasarının, bir yıl önce Irak'ın kuzeyindeki bölge parlamentosu tarafından onaylanan federasyon yöntemiyle ilgili bir yasaya dayandığını söylemiştir. Tasarıya göre, Erbil, Dohuk, Süleymaniye ile birlikte Kerkük, Diala ve Musul da Kürt belgesi içinde yer alacaktır. Tasarıyı hazırlayanların iddiasına göre, devrik iktidarın özellikle Kerkük'teki petrol bölgelerinde Araplaştırma politikası gütmemesinden önce, bütün bu

¹ *Akşam*, 14 Aralık 2003; *Cumhuriyet*, 14 Aralık 2003; *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 14 Aralık 2003; *Milliyet*, 14 Aralık 2003.

² *Akşam*, 21 Aralık 2003; *Cumhuriyet*, 21 Aralık 2003; *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 21 Aralık 2003; *Milliyet*, 21 Aralık 2003.

bölgelerde 1957 nüfus sayımında Kürtler çoğunluktadır. Bahtiyar Emin, tasarıda, “*parlamentar, federatif bir Irak*” kurulması öngörüldüğünü belirtmiştir. Bu konu Türk gazetelerinde oldukça geniş yankı bulmuştur .

Kürdistan Demokratik Parti (KDP) lideri Mesut Barzani, 20 Aralıkta Erbil’de, partisinin yayın organı *Habat* gazetesine yazdığı makalede, Irak’ta Kürt Federasyonu’nda ısrarlı olduklarını yargulayarak, “*Kürtlere verilecek federasyon, hem Kürtlerin, hem de Irak’ın sorununu çözer. Kürt sorunu yalnız Irak vatandaşlığı değildir. Kürt meselesi siyasi, millet sorunudur. Kürtlerin kendi vatanı var, o da Kürdistan’dır. Kürdistan Birinci Dünya Savaşı’nda parçalandı, birkaç ülkeye verildi. Bir parçası da Irak’ta kaldı*” demiştir.

ABD’nin uygulamak istediği eyalet sistemine karşı olduğunu belirten Barzani, eyalet sisteminin Kürtleri böleceğini ve Kürt bölgelerini birbirinden ayıracağını, coğrafi federasyonun ise Irak’taki Kürt sorununu çözeceğini anlatmıştır. Bu arada Barzani, bölgeyi 1991 yılından beri koalisyon güçleriyle birlikte Saddam’ın saldırılarından koruyan Türkiye’ye teşekkür etmiştir³.

Bundan anlaşılmalıdır ki, istenen masumane bir federasyon değil, tasarlanan “*Büyük Kürdistan*”ın bir parçasıdır. Bu istekler sadece Irak’la sınırlı kalmayacak, Türkiye, İran ve Suriye’den de toprak talebi olacaktır.

ABD’nin etkili gazetelerinden New York Times 20 Aralık günü yayımladığı bir haberde, Kuzey Irak’ta IKDP ve IKYB’nin ortak hükümet kuracaklarını duyurmuştur.⁴

Irak’ta federasyonun, ülkenin dağılması sürecini başlatabileceği endişesini taşıyan Ankara, Irak halkının tercihinin bu yönde olması durumunda ise bunun etnik değil coğrafi federasyon olması gerektiğini düşünmüştür⁵.

IKDP ve IKYB’nin anlaşarak Irak Geçici Hükümet Konseyi’ne (IGHK) etnik temele dayalı bir federasyon tasarısı sunmaları Ankara’yı hareketlendirmiş, Türk siyasi partileri de bu gelişmenin arkasında ABD’yi gördüklerini dile getirmişler ve Hükümeti

³ *Akşam*, 21 Aralık 2003; *Milliyet*, 21 Aralık 2003.

⁴ *Akşam*, 21 Aralık 2003; *Milliyet*, 21 Aralık 2003.

⁵ *Cumhuriyet*, 22 Aralık 2003.

eleştirmişlerdir⁶.

Türkmenler, Kürt grupların Irak Geçici Hükümet Konseyi'ne (GHK) etnik temele dayanan bir federasyon tasarısı sunmalarına sert tepki göstermişlerdir. Bu tasarı üzerine Irak Türkmen Cephesi Başkanı Dr. Faruk Abdullah Abdurrahman 21 Aralık günü alelacele Ankara'ya gelmiştir. Dr. Abdurrahman, basına yaptığı açıklamada, Barzani ve Talabani'ye cevap vererek, etnik temele dayanan "*Kürt grupların önerileri kabul edilemez*." demiştir.

Irak'ın bölünmesine karşı olduklarını tekrarlayan Irak Türkmen Cephesi lideri Faruk Abdullah, şöyle konuşmuştur:

"Kürt grupların bu önerisini, Arapların da kabul etmeyeceğini biliyoruz. Bu tip siyasi oyunlarla çok şey talep edip bazı çıkarlar sağlamaya çalışıyorlar. Biz Irak'ın üniter yapısının korunmasını istiyoruz."

Türkiye'nin de görüşlerini ortaya koyarak çıkarlarını koruyacağını söyleyen Türkmen lider, Kürt önerisinde Kerkük'ün "*Kürt kenti*" olarak gösterilmesine de tepki vererek şunları söylemiştir:

"1957'deki sayımlara göre Türkmenler bölgede en büyük topluluk. BM'de Bağdat'ta bulunan belgelerde bu durum açıkta görülüyor- Kerkük'ün yüzde 80'i Türkmendir. Kerkük'ün Türkmen kenti olduğunu ortaya koyacağız."

Kürt grupların bölgedeki petrolü sahiplenme çabasına da sert çıkan Faruk Abdullah, "*Biz başından beri Irak'taki petrol kaynaklarının bütün Iraklıların malı olduğunu söyledik. Orada bulunan grupların petrolün bir miktarının kendilerinin olacağını savunmaları niyetlerini ortaya koyuyor*" görüşünü dile getirmiştir.

Ayrıca, Türkmen Cephesi Lideri Faruk Abdullah, öncelikle seçimlerin Birleşmiş Milletler'in gözetiminde yapılmasını ve 18 vilayetten oluşan bir yapının hayata geçirilmesini istedi Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasının şart olduğunu dile getiren Türkmen Cephesi Başkanı, "*Herhangi dini veya etnik yapı ön plana çıkarılmamalı. Biz Türkmenlerin haklarının da aynı şekilde korunacağına inanıyoruz*" diye konuşmuştur. Iraklılara da seslenen ITC Başkanı, "*Irak hepimizin toprağı. Birbirimizin haklarını*

⁶ *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 22 Aralık 2003.

yemeden ülkede huzur, istikrar ve demokrasi sağlayalım” demiştir⁷.

Milliyet gazetesinde Fikret Bila, Kürtlerin Anayasa Taslağı'yla ilgili olarak şunları yazmıştır:

“KDP lideri Barzani ile KYB lideri Talabani, Irak'ta etnik temelli bir federasyon öngören tasarımı geçici yönetime sundular.

İki lider ayrıca, Kuzey Irak'ta ortak bir hükümet kurmayı da kararlaştırdılar.

Iraklı Kürt liderler, kendi aralarındaki çatışmalara son vermek, Kuzey Irak'ta bütünlük sağlamak amacıyla bir hamle başlatmış bulunuyorlar. Bu hamle ayrıca, Kürt bölgesinin coğrafi sınırlarını da belirlemeyi amaçlıyor.

Öngörülen bölge Kerkük, Musul, Diyala, Erbil, Süleymaniye ve Dohuk'u da kapsıyor. Böylece petrolün kontrolü de Kürt grupların elinde kalıyor.

ABD'nin Irak'ı işgalini kendi çıkarları açısından en iyi değerlendirenlerin Kuzey Irak'taki Kürt gruplar olduğu gerçeği teslim edilmeli. Siyasi açıdan önemli kazanımlar elde eden Barzani ve Talabani, ayrıca zaman yitirmeden diplomatik ve hukuki girişimlerini disiplinli bir biçimde sürdürdü.

Bu girişimlerinin sonuçlarından biri Irak Geçici Yönetimi'ne sundukları etnik temelli federasyon öneren tasarımı.

Kuzey Irak ve terör konusunda uzman Dr. Nihat Ali Özcan'ın verdiği bilgiye göre, Kürtlerin hazırladığı tasarının mimarları ABD'li bilim adamları.

Pensylvania Üniversitesi'nden, Etno-Politik çatışmalar Merkezi yöneticisi Brenden O'Leary, Peter Calbright ve Kürt asıllı Amerikalı Halit Salih.

Bu üç bilim adamına ücretini ödeyerek Erbil'de anayasa taslağı hazırlattıran Barzani ve Talabani, ortaya çıkan taslağı da tasarımı olarak geçici yönetime sundu. O'Leary, 'Çok ulusluluk ve Yeni Irak'taki Kürtler' konulu çalışmasıyla tanınıyor.

Üç bilim adamının önerisi Irak'ta etnik temele dayalı bir federal sistem kurulması. Barzani ve Talabani, zaman yitirmeden, kendi görüş ve isteklerine uygun bir

⁷ Halk'a ve Olaylara Tercüman, 22 Aralık 2003.

taslağı ortaya çıkardı.

ABD’li üç bilim adamının hazırladığı bu taslak, ABD’nin Irak’ta kurmayı planladığı yapıyla çatışıyor. ABD, idari temelli bir federasyon isterken, üç bilim adamının çalışması etnik temelli bir federasyon öngörüyor. ABD, 15 Kasım 2003’te belirttiği yol haritasında, 18 ilde yerel meclisler kurulmasını ve illere dayalı bir federasyona gidilmesini öngörüyordu.

Barzani ve Talabani’nin etnik federasyon önerileri, ABD yönetiminin planlarıyla çatışıyor.

Bugüne kadar ABD’ye her istediklerini yaptırmayı başaran Kürt liderler, şimdiden başlattıkları çatışmayla sonuç almaya çalışacaklar.

Tasarılarını ABD’ye kabul ettirirlerse, Kürtlerden ve Araplardan oluşan bir Irak Federal Devleti ortaya çıkacak. Türkmenler ve diğer unsurlar ise kurucu sayılmayacak ve bu yapıda yer almayacaklar.

Sünni ve Şii Araplar, Kürtlerin önersine nasıl tepki verecekler henüz bilinmiyor. Ancak, Kürt grupların kendi yollarında her gün mesafe aldıkları gerçeği ortada”⁸.

22 Aralık günü Kürtler Kerkük için yürümüştür. Kerkük şehrinde düzenlenen yürüyüşte, Irak’ın etnik temele dayanan federal bir devlet olması ve Kerkük’ün de Kürt bölgesinde kalması dile getirilmiştir. “*Kerkük Kürdistan’ın kalbidir*”, “*Kürdistan için federalizm istiyoruz*” sloganları atılmıştır. Taşınan pankartlarda “*Okullarda Kürtçe öğretilsin*” ifadesi dikkati çekmiştir.

Göstericilere hitap eden Kerkük’ün Kürt Valisi Abdurrahman Mustafa, Iraklı Kürtlerin isteklerini ABD’li yetkililere ilettiklerini ve Kerkük’ün geleceğiyle ilgili önemli çalışmalar yaptıklarını söylemiştir⁹.

Kerkük’teki Kürt yürüyüşüne Kürtlerin Türkmenleri bölmek amacıyla kurduğu, sadece ismi Türkmen olan, tabanı olmayan, tabela (kukla) Türkmen partileri “*İslami Türkmen Birlik Partisi*” ile “*Türkmen Kardeşlik Partisi*” de katılmışlardır.

⁸ Fikret Bila, “Kürtler’in Hamlesi”, *Milliyet*, 22 Aralık 2003.

⁹ *Milliyet*, 23 Aralık 2003.

Iraklı Kürtlerin etnik temele dayalı federasyon hamlesi ile ilgili olarak 23 Aralık günü Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Iraklı Kürt liderler Celal Talabani ve Mesut Barzani'yi uyarmıştır.

“...Herkes uyarımız şudur; barışçı şekilde herkes kendi toprağına sahip çıksın ve herkes halkıyla birlikte, demokratik, huzurlu bir Irak'ı oluşturmaya uğraşsın. Umut ederim ki, yanlış yollara kimse girmeyecektir...”¹⁰.

Ankara'daki ABD Büyükelçisi Eric Edelman, yaptığı açıklamada Irak'ta “Yönetim şekline Irak halkı karar verecek” demiştir¹¹.

Milliyet gazetesinde Fikret Bila, Kürtlerin Federasyon talebi konusunda şunları yazmıştır:

“Etrafındaki gelişmelere bakılırsa Türkiye birkaç yönden kısıkaç altında.

Görünen o ki, Türkiye, gelecekte daha da sıkışacak ... Hükümet, Kıbrıs üzerinden gelen baskıyı, AB'den tarih alma uğruna kabullenmiş durumda ...

Türkiye için en az Kıbrıs kadar önemli bir diğer baskı ise Kuzey Irak üzerinden yola çıkmış görünüyor. KDP lideri Barzani ve KYB lideri Talabani'nin, Irak geçici yönetimine sundukları federasyon taslağı ile Kuzey Irak'ta ortak hükümet oluşturma kararları, Ankara'yı düşündürüyor. Bu gelişmelere net ve yüksek perdeden yanıt vermeyen hükümetin bu gelişmeler karşısında nasıl bir politika izleyeceği ve nasıl bir hazırlığa sahip olduğu merak konusu ...

ABD'nin idari (il bazında) federasyon yaklaşımına karşın Kürt grupların etnik temelli federasyon önerileri çatışıyor. Ancak, bu çatışmanın hangi öneri lehine sonuçlanacağı henüz belli değil. ABD yetkililerinin açıklamaları, Barzani ve Talabani'ye cesaret verecek nitelikte ...

Türkiye açısından sorunun düğümlendiğı nokta, Kuzey Irak'ta oluşturulan ve daha da güçlendirileceğı anlaşılan devletin etnik nitelikli olması ve coğrafyasının buna göre belirlenmesi. .. ‘Şimdilik’ Araplarla oluşturulacak federasyonun bir kanadı olarak sunulan Kuzey Irak'taki devletin, federasyon kurulamaması veya yürütülememesi

¹⁰ Milliyet, 23 Aralık 2003.

¹¹ Cumhuriyet, 23 Aralık 2003.

halinde, (Barzani ve Talabani'nin tercihi bu yönde olacaktır) gelecekteki aşamanın bağımsız devlet olacağını tahmin etmek zor değil.

Türkiye'nin, etnik temelli federasyona karşı çıkarken duyduğu kaygı, bu tür bir gelişmenin, 'birleşik kaplar' etkisi yaratması için kullanılmasıdır. Açıkça telaffuz edilmese de gerçek budur.

Nitekim Barzani'nin, 'Birinci Dünya Savaşı'nda Kürdistan parçalandı, bir parçası Irak'ta kaldı' demesi; ilerki aşamalarda Türkiye'ye dönük taleplerin gündeme gelebileceğine işarettir. Ki, Türkiye'de de Barzani'nin yaklaşımıyla örtüşen tezleri savunan kesimler ve siyasi akımlar mevcuttur ..

Hükümetten, Dışişleri Bakanı Gül'ün, 'kimse bölgenin demografik yapısıyla oynamasın' biçiminde özetlenebilecek çıkışı dışında, başkaca kayda değer bir değerlendirme yansımada. ..

Denktaş'a karşı, kolayca" 'efelenme politikası' izleyen hükümet, ABD ve AB desteğindeki Kuzey Irak konu olunca, aynı perdeden tepki vermiyor"¹² .

Cumhuriyet gazetesinde Mümtaz Soysal bu konuda şunları söylemiştir:

"Kuzey Irak'taki yeni oluşum, Washington'un gizlice yakıp durduğu yeşil ışık altında ve Avrupa'yı da içten içe memnun eden bir hızla geliyor. Onlar, oluşum tamamlanmadan Türkiye'yi telaşlandırmak ve güçlü tepki göstermesine yol açmaktan çekiniyorlar. Bizim medya da (onlara) yardımcı.

Gelişmenin Ankara'yı endişelendirmesi gereken yönü şu:

Irak'taki yeni yapılanma, Amerika'nın 'on sekiz eyaletli federasyon' sözüne karşın, etnik temele doğru kaymakta oluşudur. KDP lideri Barzani ile Talabani'nin yana gelip etnik temelli bir federasyon teziyle ortaya çıkışları ve bu amaçla Geçici Yönetime tasarı sunuşları 'Büyük Kürdistan' emeline doğru atılmış önemli bir adımdır..

Hazırlığın, o bölgedeki PKK'yı tasfiyeye hala yanaşmamış olan Washington'dan teşvik görmeksizin yapılmış olacağını düşünebilir misiniz? Hele, ülke

¹² Fikret Bila, "Sıkışma ve efelenme politikası", Milliyet, 24 Aralık 2003.

zemini olarak tasarlananın, kuzeydeki bütün petrol yataklarını içine alırcasına, 'yarı-Kürt' nüfusun oluştuğu yerleri de kapsadığını düşünürseniz, açıkça 'petrol temeline dayalı bir etniklik' söz konusu değil mi?

Bu durumda, kurulacak devletin adı 'Kürt' ya da 'Kürdistan' sözcüklerini içermese bile, temeli 'etnik' olacağı için, onu Yönetenlerin Türkiye, İran ve Suriye topraklarına yönelik niyetler beslemeden durmaları zordur.

O niyetler ortaya çıkınca, 'stratejik müttefik'in 'Biz böyle istememiştik' demesi inandırıcı olacak mı? Ankara'nın fazla gecikmeden, bu konuya daha ne kadar seyirci kalabileceğini en inandırıcı biçimde belirlemesi gerekiyor"¹³.

Taha Akyol da Irak'taki gelişmelerle ilgili şunları söylemiştir:

"Türkiye'nin önünde üç saatli bomba var. Bunlardan Kıbrıs ve Avrupa Birliği, 2004 yılı sonunda netleşmiş olacak ...

Üçüncü bomba Kerkük'tür. 2004 çok kritik. Kerkük meselesi, sadece Türkiye için değil bütün bölge için bombaların en büyüğüdür diyebiliriz.

Petrol serveti siyasi prestij ve strateji bakımından Kerkük Araplar, Kürtler ve Türkmenler için adeta bir 'Kızıl Elma' haline gelmiştir. Bu bomba eğer patlarsa Irak'taki bir etnik savaş, Türkiye'yi de akıl almaz zorluklarla karşı karşıya bırakır ...

Bugün Kerkük'teki etnik temizlik girişimleri Türkmenleri ve Arapları birlikte tedirgin ediyor.

Dün Irak'ın parçalanmasını göze alamayarak Kürtleri yalnız bırakan Amerika, bugün Irak'ın parçalanmasını, bütün çevre ülkeleri içine çekebilecek bir etnik iç savaş çıkmasını göze alabilir mi?

Türkiye için en önemli mesele"¹⁴.

Kürtlerin Irak Geçici Yönetim Konseyi'ne sundukları Irak Federal Cumhuriyeti Anayasası taslağı, Milliyet gazetesinin 25 Aralık günlük sayısında yayımlanmıştır. Bu taslağın bazı önemli maddeleri şunlardır:

¹³ Mümtaz Soysal, 'Etno-Politik', *Cumhuriyet*, 24 Aralık 2003.

¹⁴ Taha Akyol, "Üç Bomba: Kıbrıs, AB ve Kerkük", *Milliyet*, 25 Aralık 2003.

“1- Irak birleşik (Federal), demokrat, parlamenter bir Cumhuriyettir. İsmi de Irak Federal Cumhuriyeti’dir.

2- Irak Federal Cumhuriyeti şunlardan oluşmaktadır:

a) Arap bölgesi ...

b) Kürdistan bölgesi; Dohuk, Erbil, Kerkük, Süleymaniye kentleri, Musul kentine bağlı olan Telafer, Seyhan ve Sincar ilçeleri, Basika, Kus ve Eski Kelek kasabaları, Diyala kentine bağlı olan Hanekin ve Mendeli ilçeleri de 1968’den önce çizilen sınırları kapsar. Kürtlerin yoğunlaştığı diğer bölgeleri de kapsıyor ...

4- Irak, Kürtler ve Araplar olmak üzere iki asli halktan oluşmaktadır ...

7 - Arapça ve Kürtçe dilleri resmi dildir. Arap bölgesinde Arapça dili, Kürdistan bölgesinde Kürtçe dili resmi dildir.

43- Cumhurbaşkanı iki bölgeden birinden seçilirse başbakan diğer bölgeden seçilir. (Cumhurbaşkanı Arapsa, Başbakan Kürt olur.)

45- Peşmerge gücü ve teşkilatı Kürdistan bölgesinin silahlı gücündendir.

46- a) Zorla göç ettirme ile ilgili geçmiş hükümet tarafından verilen kararlar yürürlükten kaldırılmıştır. c) Bölgedeki nüfus değişimlerinin durdurulması, Kürt vatandaşlarının da Kerkük, Mahmur, Sincar, Zimmar, Seyhan, Hanekin, Mendeli bölgelerine geri dönmesi. Eski Irak rejimi tarafından da o bölgelere getirilen Arap vatandaşlarının Kürdistan bölgesinin dışına çıkarılması. d) Yukarıda verilen fıkra göç eden Türkmen, Asuri ve Kildani vatandaşlarını da kapsıyor ...

47- Anayasada güvence altına alınan Irak Federal Cumhuriyeti’nin yetkileri, her iki bölgenin sorumluluklarının onayı olmadan değiştirilemez. Aksi takdirde Kürdistan bölgesinin halkı kendi kaderini kendisi belirler”¹⁵.

25 Aralık günü Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, gazetecilerin Irak’taki gelişmelere ilişkin sorularını yanıtlarken, Irak’ın yeni acıların ve dökülen kanların merkezi olmamasını istemiş ve her kesimin enerjisini buna harcaması gerektiğini

¹⁵ Geçici anayasa taslağının diğer maddeleri için bkz. *Milliyet*, 25 Aralık 2003.

belirtmiştir.

Irak'ın toprak ve siyasi bütünlüğünün korunması yolunda uzlaşma bulunduğunu ve bu temel ilkelerin altında başta ABD olmak üzere Iraklıların da tümünün imzası olduğunu hatırlatan Gül, Irak'ın ve özellikle Kerkük'ün demografik yapısını bozmaya yönelik atılacak adımlarla ilgili olarak, *“hem açık olarak, hem de diğer ülkeler nezdinde ikazlarını net biçimde ortaya koyduklarını”* söylemiştir.

Hangi etnik kökenden olursa olsun Irak'taki herkesi, ülkesine sahip çıkmaya çağırın Gül, Türkiye'nin de bu yolda her türlü yardımı yapmaya devam ettiğini ve edeceğini vurgulamıştır¹⁶.

Türkmen liderlerinden Türkmeneli İnsan Hakları Derneği Başkanı Dr. Nef'i Demirci, 25 Aralık günü yaptığı açıklamada¹⁷, Turgut Özal döneminde Türkiye'nin yapmış olduğu tarihi hatalara parmak basmıştır:

*“Kürt devletine Ankara yol verdi ... Türkiye birbiriyle çatışan Barzani ve Talabani'yi barıştırdı, onlara kırmızı pasaport verdi; (onların) elektriğini, suyunu, telefonunu, tv'sini, gazetesini kurdu, şimdi gelişmelere hayıflanıyor...”*¹⁸

Milliyet gazetesi, Türkiye açısından taslakta kabul edilemeyecek hükümleri şöyle sıralamıştır:

“Taslaklar, petrol bölgesine hakim olacak 'etnik' temele dayalı federasyon kurulmasını amaçlıyor ve ABD'nin Irak için düşündüğü ve Türkiye'nin de sonradan destek verdiği 'eyalet' usulü coğrafi federasyon modelini dışlıyor.

Taslağa göre, Irak'ın asli unsurları sadece Araplar ve Kurtler. Başta Türkmenler olmak üzere, diğer hiçbir grup Irak'ın asli unsuru sayılmıyor.

Anayasanın değiştirilmesinde asli unsur sayılan iki gruptan (Kürtler ve Araplar) birinin onayı alınmazsa 'Kürdistan halkının kendi kaderini belirleyeceği' vurgulanıyor ki, bu da Barzani'nin 'federasyon Kürtlerin asgari isteğidir' sözlerinde olduğu gibi federasyondan öte bir devlet amacını ortaya koyuyor.

¹⁶ Cumhuriyet, 25 Aralık 2003.

¹⁷ Yeniçağ, 25 Aralık 2003.

¹⁸ Servet Kabaklı, “Kerkük Yarası Kıbrıs Karası”, *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 26 Aralık 2003.

Kürdistan bölgesinde ayrı bir peşmerge ordusu ve bayrak teklif edilmesi aynı amacı, yani devlet kurma amacını sergileyen ifadelerdir.

Türkiye bunları kabul edilemez sayıyor ve dolayısıyla Kürtlerin anayasa taslağının reddi için diplomatik atağa kalkıyor¹⁹.

Türkiye Büyükelçisi olarak daha önce Bağdat'ta da görev yapmış olan Nüzhet Kandemir, 26 Aralıkta yaptığı açıklamada şöyle söylemiştir: *“Irak'ta bağımsız bir Kürdistan'ın temellerini atma peşinde koşuyorlar. Yalnız bu onları Arap dünyası ile karşı karşıya getirecektir. Çünkü unutmamak gerekir ki Irak, Arap dünyasının bir parçasıdır. İkincisi; ülke içinde Sünni ve Şii Araplarla karşı karşıya geleceklerdir. Sonuçta Irak'ın parçalanması gibi bir olguyla karşı karşıya kalabiliriz”²⁰.*

Katar'ın El-Cezire televizyonunda canlı yayımlanan programa katılan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye'nin, Irak'ta etnik federasyona ve temelli bölünmeye karşı olduğunu belirterek, etnik bir unsurun diğer bir etnik unsura hükmetmesini kabul etmediğini söylemiştir.

Irak'ta belirsizliğin hakim olduğunu, Irak'ta bir an önce nüfus sayımı yapılması, yerel seçimlerle ilgili adımların atılması, yol haritasının çizilmesi gerektiğini bildiren Erdoğan, bunlarla birlikte Iraklıların geleceğe bakışının değişeceğini ve umudunun artacağını söylemiştir²¹.

27 Aralık'ta Kerkük'teki Türkmen ve Araplar, Kürtlerin federasyon isteğine karşı birleşmişlerdir. Irak Geçici Yönetim Konseyi (GYK) ve ABD yönetimine gönderilen ortak bildiri de etnik federasyon olursa Irak'ta iç savaş olacağı uyarısı yapılmıştır.

Kerkük Kent Meclisinde Türkmen ve Arap üyeler, etnik federasyon isteğini engellemek için ortak çalışma grubu oluşturmuştur. 27 Aralıkta ABD'nin Irak'taki sivil yöneticisi Paul Bremer ve GYK'ye gönderilen bildiri de, *“Kerkük'ü de içine alacak, ırka dayalı federal sistemi kabul etmiyoruz”* denilmiştir. Bildiri de, ABD ile yapılan

¹⁹ *Milliyet*, 26 Aralık 2003.

²⁰ *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 27 Aralık 2003.

²¹ *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 29 Aralık 2003.

görüşmelerde gündeme gelen il-eyalet sisteminin uygulanması istenmiştir.

Türkmen temsilci Mustafa Kemal Yayçılı, Kürt gruplar tarafından hazırlanan federasyon talebinin tek taraflı olduğunu ve bununla kriz ve düşmanlığın yaratılacağını söylemiştir. Yayçılı, idari yapıya göre olan il-eyalet sistemini benimsediklerini belirterek *“Irka dayalı federasyon talebi fitnenin başlangıcıdır. Irak’ın bölünmesine yol açar”* demiştir.

Türkmeneli Partisi Yürütme Konseyi ve Kerkük Kent Meclisi üyesi Ali Mehdi de, dört bölgeyi yönetimi içeren bir projeleri olduğunu belirterek, *“Kürt vilayetinin merkezi Süleymaniye, Türkmenlerin Kerkük, Sünni Arapların Ramadi, Şiilerin’ Necef olacak. Bağdat başkent kalacak. Kürtler ısrar ederse biz de kendi projemizi uyguluyoruz”* demiş ve Etnik federasyon istemlerine karşı Türkiye’nin sessiz kalmamasını istemiştir²².

Irak Türkmen Cephesi’nin Türkiye temsilcisi Ahmet Muratlı Etnik esasa dayalı federasyona hiç kimsenin sıcak bakmadığını savunmuş ve sözlerine şöyle devam etmiştir: *“Buna Arap dünyası da karşı. Nihayet buna Irak halkı karar verecektir. Herkes demokratik bir ortamda oyunu kullanacak. Biz etnik federasyon fikrini kabul etmiyoruz ve bunun iyi olmayacağını düşünüyoruz. Irak’ın toprak bütünlüğü korunmalı...”*

“Şu an bekle gör politikası uyguluyoruz. İstedığımız, her şeye Irak halkının karar vermesi. ABD’de, içişlerimize karışmıyor izlenimini edindik. Biz ABD ile dostane ilişkilerin sürmesini istiyoruz. Türkiye’den beklentimiz de zor durumdaki Irak halkına yardımdır. Ülkedeki bütün gruplara eşit yaklaşılmasını bekliyoruz.”

Bu arada Türkmenler, tarihlerinde ilk defa dış ülkelere açılmaya, davalarını Türkiye dışındaki ülkelerde de dile getirmeye başlamışlardır. Irak Türkmen Cephesi Başkanı Dr. Faruk Abdullah Abdurrahman başkanlığındaki bir Türkmen heyeti Mısır’ın başkenti Kahire’de temaslara başlamıştır.

Ahmet Muratlı, Türkmen heyetinin Kahire ziyaretini de değerlendirerek, *“Türkmenlerin Irak’ta bir yeri olduğunu onlar da biliyor. Tavrımıza ve izlediğimiz politikaya destek verdiklerini söylediler. Etnik federasyona Arap dünyası da dahil hiç*

²² Akşam, 28 Aralık 2003; Milliyet, 28 Aralık 2003.

kımse sıcak bakmıyor. Onlar da Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasını istiyor” diye konuşmuştur²³.

Irak'taki Kürt grupların ortak hükümet planları ile etnik federasyon talepleri, Arap dünyasının da tepkisini çekmiştir. Irak Türkmen Cephesi lideri Dr. Faruk Abdullah Abdurrahman ile görüşen Arap Birliği Genel Sekreteri Amr Musa, “*Federasyonu reddediyoruz*” mesajını vermiştir.

Türkmenlerin sorunlarını da dinleyen Musa, Abdurrahman'a hitaben; “*Sizler Irak'ı temsil ediyorsunuz, kapımız sizlere her zaman açık, burası sizin eviniz*” diye seslenmiştir²⁴.

B- KERKÜKTE PROTESTO YÜRÜYÜŞÜ VE SONUÇLARI (31 ARALIK 2003)

Kerkük kentinde, binlerce Türkmen ve Arap, 31 Aralık 2003 Çarşamba günü, irka dayalı federasyon kurmak ve Kerkük'ü “*Kürdistan*” bölgesine bağlamak isteyen Kürtleri protesto için gösteriler düzenlemiştir. Kentin güneyindeki Polis Akademisi önünde toplanan 5 bin kadar gösterici, “*Federasyona hayır*”, “*Kerkük Kürdistan olamaz*” “*Kerkük Irak kentidir*”, “*Kürtler Kerkük'ü terk etsin*”, diye sloganlar atmıştır. Göstericiler, Kerkük'ün merkezi hükümete bağlı kalmasını istemişlerdir. Şii lider Mukteda Es Sadr'ın temsilcileri de, Şii Türkmenlere destek amacıyla gösteri yürüyüşüne katılmıştır.

Federasyon karşıtı gösteri yapan Türkmenlerle Araplar, Kerkük Valiliğine doğru yürüyüşe geçtiği sırada, Celal Talabani liderliğindeki Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği'ne (IKYB) bağlı peşmergeler, topluluğun üzerine yaylım ateşi açmıştır. Açılan ateş sonucu 8 kişi ölmüş ve 6'sı ağır 31 kişi yaralanmıştır. Olay yerine yetişen cankurtaranlar, yaralıları hastaneye taşımışlardır.

Kerkük Hastanesi Müdürü Haşim Muhammed, “*Ölülerin sayısı arttı.*

²³ *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 29 Aralık 2003.

²⁴ *Akşam*, 30 Aralık 2003; *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 30 Aralık 2003; *Cumhuriyet*, 30 Aralık 2003.

Hastaneye kaldırılan iki cesedin yanı sıra yaralılardan biri ameliyat masasında öldü” demiştir. Muhammed, 31 yaralının hastaneye kaldırıldığını, bazılarının baş, karın ve kalplerinden isabet aldıklarını bildirmiştir.

IKYB yerel yetkililerinden Celal Cevher, *“Gösteriden sonra bir grup, partinin bürosuna doğru yürüdü, onlarla peşmergeler arasında çatışma çıktı. Peşmergeler havaya ve göstericilere doğru ateş açtı”* diye konuşmuştur. Bir polis de Kürt peşmergelerin göstericilere ateş açtığını, ilk çırpıda 3 kişinin öldüğünü ve 31 kişinin yaralandığını açıklamıştır.

IKYB merkezinden göstericiler üzerine ateş açılmasının ardından tanklarla olay yerine gelen Amerikan askerleri bölgeyi kordon altına almış, kentin merkezinde de kontrol noktaları oluşturmuştur. Kalabalığı dağıtan Amerikan askerleri, IKYB bürosunu çevreleyerek koruma altına almıştır.

Kerkük bölgesinin Amerikalı komutanı Albay William Mayville ise *“Göstericilerin arasına sızan bazı unsurların kasıtlı bir eyleminin”* söz konusu olabileceğini, bu kişilerin Kürtlere ateş açtiklarını savunmuştur. Mayville, *“Gösterinin başında hiçbir silah görünmüyordu. Bazıları yürüyüş sırasında silahlarla gösteriye katıldı”* demiştir.

Bu arada, yerel konseyin Arap ve Türkmen üyeleri, Amerikalı yetkililerden, olayla ilgili soruşturma açılmasını ve sorumluların cezalandırılmasını istemiştir. Irak Geçici Hükümet Konseyi dönem başkanı Abdülaziz El Hekim ise, Bağdat'ta toplanan konseyin, bu acı olayın büyümemesi için elinden geleni yapma kararı aldığını açıklamıştır.

Anayasayı hazırlayacak komitede, Irak halkının bütün unsurlarını tatmin edecek çözüm için ayrıntılı tartışmaların yapılacağını kaydeden El Hekim, Irak'ta federal sistem ilkesinin konsey içindeki ulusal ve İslamcı partilerce de kabul gördüğünü söylemiştir.

Kerkük'te Kürtlerin federasyon girişimlerini protesto etmek için yürüyüş yapan Türkmen ve Araplara peşmergelerin ateş açarak 5 kişiyi öldürmelerine Ankara sert tepki göstermiştir.

Dışişleri Bakanlığında yapılan yazılı açıklamada, Irak'ta, "*Bazı grupların etnik milliyetçiliğe dayalı söylem ve eylemler'le, arzulanan barış, huzur ve ulusal uzlaşma ortamını zedelemelerine imkân tanınmaması*" gerektiği bildirilmiştir. Açıklamada "*Kerkük'ün Iraklı kimliğinin vurgulanması amacıyla Kerkük'te Arapların ve Türkmenlerin katılımıyla düzenlenen barışçı gösterinin sonunda bazı unsurlarca göstericilere ateş açılması üzerine göstericilerden hayatlarını kaybedenler ve yaralananlar olduğu derin üzüntüyle öğrenilmiştir. Hayatını kaybedenlere Allah'tan rahmet, yakınlarına başsağlığı, yaralananlara da acil şifalar diliyoruz*" denilmiştir.

Irak'ın içinden geçmekte olduğu bu hassas dönemde en büyük ihtiyacın, Irak halkını oluşturan bütün kesimlerin, demokrasinin gerekleri içinde, asgari müştereklerde ulusal bir mutabakata varmaları olduğu belirtilen açıklamada, Irak'ta huzur ve istikrarın tesisinin, öngörülen siyasi geçiş sürecinin hedefe ulaşmasının ve Iraklıların egemenliklerine salimen tekrar kavuşmalarının yolunun da bundan geçtiği kaydedilmiştir.

Türk gazeteleri, 1 Ocak 2004 günkü sayılarında Kerkük Olayları'na geniş yer vermişlerdir.²⁵

Irak Türkmen Cephesi (ITC) Başkanı Faruk Abdullah Abdurrahman ve beraberindeki heyet, Kerkük'te Türkmen ile Arapların ölümüyle sonuçlanan olayları Mısır'daki temasları Sırasında öğrenmiştir.

ITC Başkanı Abdurrahman, "*Yılın son gününde Kerkük'te Türkmenler ile Araplar beraber yürüyüş yapmıştır. Her zaman olduğu gibi Türkmenler gözyaşlarına boğuldu. Yıllardan beri bu olaylar devam etmiştir. Talabani yanlısı bazı peşmergeler tarafından ateş açılmış ve yürüyüş dağıtılmış. Aldığımız bilgilere göre 8 şehit ve 25-30 kadar Türkmen vatandaşımız yaralandı*" demiştir.

Abdurrahman, Kala bölgesinde ITC bürosuna yapılan saldırıda bir Türkmen görevlinin yaralandığını da söylemiştir. Kerkük'teki olaylardan dolayı durumun çok gergin olduğunu belirterek, Irak'ın birliği ve bütünlüğü için tüm ulusların girişimde bulunmaları çağrısında bulunmuştur.

²⁵ Akşam, 1 Ocak 2004; Cumhuriyet, 1 Ocak 2004; Halk'a ve Olaylara Tercüman, 1 Ocak 2004; Milliyet, 1 Ocak 2004; Yeniçağ, 1 Ocak 2004.

Basın aracılığıyla Iraklı Kürt gruplara ve ABD'ye mesajlar gönderen Irak Türkmen Cephesi Türkiye Temsilcisi Ahmet Muratlı da “3 milyon Türkmeni Saddam yok edemedi. Onlar da yok edemeyecek ve zorla hiçbir şeyi kabul ettiremeyecekler. İnsanlarımızın şehit edilmesinin sorumlusu Barzani ve Talabani'dir” demiştir.

Irak Kürdistan Demokratik Parti (IKDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB)'nin Türkmenlerin yaşadığı bölgelerde sürekli huzursuzluk çıkardıklarını belirten Muratlı, bu gibi olayların Irak'a barış getiremeyeceğinin altını çizmiş, Kürt grupların arzusunun Irak'ı Lübnan'laştırmak olduğunu iddia etmiştir²⁶.

Irak Türkmen Cephesi (ITC) Türkiye Temsilciliği, 31 Aralık 2003 tarihinde çıkan olaylarla ilgili olarak yazılı bir açıklama yapmıştır. Açıklamada, bu tür olayların ülkenin barış ve huzuruna darbe vurduğu belirtilmiştir. Açıklamada şunlar ifade edilmiştir:

“31 Aralık 2003 tarihinde Irak'ın kuzeyinde Musul, Kerkük ve Diyale gibi çoğunluğu Türkmen olan şehirleri de içine alan bir federatif devlet oluşturma girişimlerini reddetmek amacıyla Türkmenler ve Araplar Kerkük'te bir protesto yürüyüşü düzenlemişlerdir.

Demokrasi kültüründen nasibini alamamış olan bazı gruplar, Irak'ın bütünlüğü için düzenlenen demokratik bir gösteriyi hazmedememişler ve yeni yıla kanlı girmeyi tercih etmişlerdir. Bu hazımsızlık ve silahlı saldırılar; 1959 katliamının, 1991 ve 10 Nisan 2003 yılı yağmalamalarının devamı niteliğindedir. Gerçek şu ki bugelişmeler aynı zamanda Irak'ın geleceği için endişe verici oluşumların da göstergesidir.

Yıllarca kardeşçe yaşamış gruplardan birinin diğerinden daha fazla hak talep etmesini ve diğerini sindirmeye çalışmasını kesinlikle kabul etmiyoruz.”

Açıklamada, Irak'ta hiçbir gruba ayrıcalık tanınmaması gerektiği belirtilerek: *“Biz Türkmenler Irak'ta kan dökülsün istemiyoruz. Bütün insani hak ve özgürlükleri içeren demokratik bir yönetim istiyoruz. Ancak karşıt grupları saldırgan tavırlarıyla niyetlerini apaçık ortaya koydular. Bu gruplar ne demokratik bir Irak'tan ne de etnik*

²⁶ Halk'a ve Olaylara Tercüman, 1 Ocak 2004.

yapıların eşitliğine dayalı bir oluşumdan yanadırlar” görüşü savunulmuştur. Türkmen Temsilciliğinin açıklamasında, Irak’taki istikrarsızlığın bütün bölgeyi etkileyeceğine dikkat çekilirken, ABD’nin bölgede bazı gruplara ayrıcalık tanıdığı söylenmiştir.

Gelişmeleri değerlendiren Türkmen Meclisi Üyesi ve Gazi Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim üyesi Prof.Dr. Ekrem Pamukçu da bu saldırıların Kürt grupların antidemokratik tavrını ortaya koyduğunu savunmuştur²⁷.

Sıcak gelişmeleri izlediklerini söyleyen Türkmeneli İnsan Hakları Derneği Başkanı Nefi Demirci ise Türkmenlerin büyük endişe içinde olduklarını bildirmiş ve şöyle konuşmuştur:

“İki gündür Türkmenler ve Araplar için Kerkük’te can güvenliği kalmadı. Türkmenler çocuklarını okula yollayamıyorlar. Zaman zaman ellerinde silahlarla Türkmen mahallelerin de ve şehrin ana caddelerinde gezen Kürt peşmergeler, taciz ateşleri açıyorlar. Önceki gün büyük yürüyüş esnasında üzerlerine ateş açılan Ali Hüseyin Emin ve Erkin Yusuf Fettah anında öldü. Türkmen yüzbaşı Mehmet Nusret ise ağır yaralanmıştı. Ama olayların durulacağını beklemiyoruz. Çünkü Kerkük’ü bir Kürt şehri haline getirme kararını uygulayan Kürtler bu saldırılarının dozunu arttıracaklardır. Artık Türkmenlerin bir çıkış yolu kalmadı. Şehirde oturan Türkmenler gibi Araplar da Türk askerini Kerkük’te görmek istiyorlar.

Türk yetkililerin son üç gündür gelişmeler karşısında suskunlukları Türkmenleri kahrediyor ve kendilerini büyük bir yalnızlık ve terk edilmişlik içinde hissediyorlar. Türk Hükümet yetkililerine sesleniyorum. Artık meselenin ciddiyetini anlayın. Türkmenler için lütfen sözlü dahi olsa desteğinizi esirgemeyin.”

Kürtlerin ilan ettiği federasyona Türkmenlerin Kerkük’ün bir Türk şehri olduğu gerekçesiyle karşı çıktıklarını dile getiren Nefi Demirci, “*Fakat ne kadar da direnseler Türkmenler yapayalnız. Amerikan askerleri Türkmenlerin ve Arapların üzerine Kürt peşmergeleri saldırtıyor. Silahsız ve korumasız olan Türkmenler daha ne kadar direnebilirler bilemiyorum. Türkiye bölgede ağırlığını hissettirmek istiyorsa*

²⁷ *Halk’a ve Olaylara Tercüman*, 3 Ocak 2004; *Cumhuriyet*, 3 Ocak 2004.

gereğini yapmalıdır” diye konuşmuştur²⁸.

1 Ocak 2004 gecesi 2 Kürt, ertesi gün de 1 Arabin öldürülmesiyle ilgili olarak Cumhuriyet gazetesi şunları yazmıştır:

“Kerkük’te önceki gece 2 Iraklı Kürt kent merkezinde bıçaklanarak öldürüldü. Polis, cesetlerin bir köprü yakınlarında bulunduğunu kaydetti. Polisin, Kürtlerin yaşadığı semtlere saldırmayı planladıkları gerekçesiyle Arap ve Türkmenlerden oluşan bir gruba ateş açması sonucu bir Sünni Arap öldü. Bir polis yetkilisi, EI Uruba semtinde Kürt hedeflerine saldırmayı planlayan silahlı Türkmen ve Araplarla güvenlik güçleri arasında çatışma çıktığını, olayda bir Arap’ın öldüğünü, aralarında bir polisin de bulunduğu çok sayıda kişinin yaralandığını söyledi. Bu arada Türkmen milislerin merkezine de saldırı düzenlendi, çıkan çatışmada ölen veya yaralanan olmadı. Olayın ardından polis, Amerikan birliklerinden takviye güç istedi.

Kentteki Kürt, Arap ve Türkmen liderlerle koalisyon temsilcileri dün (2 Ocak) gerginliğin artması üzerine bir toplantı yaptı. Bir KYB yetkilisi, başka kentlerden gelen, Saddam Hüseyin’e sadık bazı Araplarla aşırılık yanlısı Türkmenlerin olay çıkardığını öne sürdü.

Öte yandan, Amerikan ordusu, son günlerde ortamın gerginleştiği Kerkük kentinde sokağa çıkma yasağı ilan etti. Kerkük polis şefi General Turhan Yusuf, yerel saatle 23.00’ten 06.00’ya kadar sokağa çıkma yasağı ilan edildiğini açıkladı. General Yusuf, ‘Sokağa çıkma yasağı kararı Araplarla Kürtler arasındaki şiddet eylemlerini engellemek ve kentin güvenlik ve istikrarını sağlamaya yöneliktir’ dedi, fakat sokağa çıkma yasağının ne zamana kadar süreceği konusunda bilgi vermedi.

Türkmen Cephesi Kerkük Sorumlusu Suphi Sabır, kentteki tüm polislerin peşmerge olduğunu, Kürtlerin elinde ağır silahlar bulunduğunu söyledi ve ‘Bunun sonu iç savaştır. ABD önlem almazsa katliam olacak’ dedi. Bu arada 31 Aralık günkü gösteride peşmergelerin açtığı ateşte yaralanan Türkmen İmad, ertesi gün hayatını kaybetti”²⁹.

²⁸ Yeniçağ, 2 Ocak 2004.

²⁹ Cumhuriyet, 3 Ocak 2004; Halk’a ve Olaylara Tercüman, 3 Ocak 2004; Milliyet, 3 Ocak 2004.

4 Ocak günkü Cumhuriyet gazetesinde Kerkük'ten telefonla ulaşan şu haber yer almıştır:

“Burası her şeye gebe. Gece sokağa çıkma yasağı ilan edilmesine karşın çatışmalar, patlama sesleri kesilmiyor. nceki gün canımızı zor kurtardık. Bindiğimiz arabayı bırakıp ara sokaklardan güçlükle eve dnebildik. Türkmenlerle Araplar, Kerkük' bırakmayız diyor. Ama kentın tüm yönetim noktaları, polis gücü, valisi Kürt, ne olacak bilmiyoruz ...

Son olarak İsrail Başbakanı şaron'un buraya bir heyet gönderdiği yazıldı. şaron, Kürtlere arkantıdayız demiş, maddi manevi destek vereceğini söylemiş. Amerikalılar olup bitenleri şimdilik seyretmekle yetiniyor. Amaçları ne bilmiyoruz. Bir tek petrol işletmeleri sıkı Amerikan kontrolünde, o kadar ...”³⁰.

Milliyet gazetesi yazarı Fikret Bila, Kerkük'teki tehlikeli oyunlara ve gelişmelere şöyle dikkati çekmiştir:

“Etnik yapıya dayalı federasyon nerisi Türkmenlerle Arapların tepkisine neden oldu.

Barzani ve Talabani, bu önerilerinde ısrarlı oldukları gibi ileriye dönük olarak Kerkük'n demografik yapısıyla oynamaya da başladılar. Kerkük'te tansiyonun yükselmesinin nedenlerinin başında Barzani ve Talabani'nin bu gayretleri geliyor.

Barzani ve Talabani Kerkük'le nasıl oynuyorlar? İzledikleri  yöntem var:

1- Süleymaniye'ye bağlı Cemcemal ilçesini Kerkük'e bağlamaya çalışıyorlar. Kerkük'n idari yapısını bu şekilde değiştirerek Kürt nüfusu daha fazla göstermeyi amaçlıyorlar. CemCemal Kerkük'e bağlanırsa bu ilçede yoğun olan Kürt nüfus Kerkük nüfusuna dahil olacak.

2- Diğer bölgelerden de Kürtleri Kerkük'e taşıyarak iş olanağı sağlıyorlar. Taksi şoförü, seyyar satıcı gibi işlerle günü birlik de olsa diğer bölgelerden Kürtlerin Kerkük'e gelmesini ve verleşmesini sağlamaya çalışıyorlar.

3- Özellikle Türkmenlerin yoğun olduğu bölgelerde tabela partileri

³⁰ Mustafa Balbay, “36. Dantel”, Cumhuriyet, 5 Ocak 2004.

kurdurarak, Kürtler lehine propaganda yaptırıyorlar.

Bu çabaların ortak amacı Kerkük'ün bir Kürt kenti olduğunu kanıtlamak. Bunu bir yandan tarih tezleriyle bir yandan da bölgenin demografik yapısını Kürtler lehine bozarak tezlerini güçlendirmeye çalışıyorlar.

Kuşku yok ki, bu çabalar ABD'den alınan destek ve cesaretle yapılıyor.

Ancak, ABD'nin etnik yapının bir grup lehine bozulmasına göz yumması kısa vadede kendileri için 'memnuniyet' verici olsa da orta ve uzun vadede, istikrar açısından çok daha büyük sorunlara yol açacaktır. Irak'ta istikrar, demokrasi, barış vaadiyle tutunmaya çalışan ABD'nin, böyle tehlikeli bir oyuna izin vermesi ilerde etnik çatışmaları, etnik temizlik girişimlerini tetikleyebilir. Böyle bir durumda ABD bugünlerden çok daha ağır sorunlarla karşılaşabilir. Kuzeyde başlayacak etnik çatışmaların güneye de sıçraması olasılığı da göz önünde bulundurulmalıdır.

Kerkük'te, sadece Kürt grupların taleplerini dikkate almak ve bölgenin sosyal kimyasını bozmak, Irak'ın tümünde etnik çatışma ve çalkantılara dönüşebilir.

ABD'nin bu tehlikeyi görebilmesi gerekir ³¹.

Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı Prof.Dr. Ümit Özdağ, 3 Ocak 2004 günü şunları yazmıştır:

“Barzani ve Talabani Irak'ta ABD işgali devam ederken ve Araplar henüz işgalin şokunu üzerinden atmadan hem Irak'ın siyasal yaşamında mümkün olduğunca geniş bir alan yaratmak istiyorlar hem de Bağdat'ın denetiminden uzak yarı bağımsız, federal adını taşımasına rağmen konfederal bir Irak'ın oluşmasını sağlamaya çalışıyorlar. 4 milyon Kürt ortaya koyduğu taleplerle 17 milyon Arap ile eşit bir konuma geliyor. Ülkenin zenginliklerinin paylaşılmasına gelince ise çok daha fazlasını istiyor ve Kerkük'ü bu şehrin petroleri ile birlikte istiyor ki bu da Irak petrollerinin % 40'tan fazlası anlamına geliyor.

KDP ve KYB saldırgan bir şekilde amaçlarına ulaşmak için her türlü faşist baskı politikasını uyguluyor. Bu faşist baskılara karşı her geçen gün Ankara'ya ve

³¹ Fikret Bila, 'Kerkük'le oynamak', *Milliyet*, 3 Ocak 2004.

Ankara'daki Çekingen, umursamaz tavra rağmen Türkmen direnişi gelişiyor. Türkmenlerin KDP ve KYB'ye vurduğu ilk darbe Türkmenlerin Kerkük'te geçtiğimiz aylarda düzenlediği ilk yürüyüşü sırasında gerçekleşti. Büyük Türkmen yürüyüşüne karşı gerçekleşen saldırıya Türkmenler çok ağır cevap verdiler. KDP ve KYB'nin Kerkük büroları havaya uçuruldu. Türkmen bürolarına saldıran peşmergelere direnen Türkmenler onları geri çekilmeye mecbur bıraktılar. Bunun üzerine Amerikan güçleri Türkmen Cephesi dahil birçok Türkmen bürosuna baskın gerçekleştirdiler. Türkmenlerin silahlarına el koydular. KDP ve KYB'nin bürolarının havaya uçurulmasının sorumluluğu Türkmen Mukavemet Hareketi tarafından üstlenildi. ..

Türkmen Mukavemet Hareketi geçtiğimiz günlerde Kuzey Irak'ta bütün Türkmen yerleşim yerlerinde Kerkük, Telafer, Tuzhurmatı, Musul'da kentlerin duvarlarına binlerce Türkmenlere ve Türkmeneli'ne özgürlük isteyen afişler yapıştırdı ve bildiri dağıttı. ..

Ne (Albay) Mayville, ne peşmergelerin baskıları, ne de Ankara'da hakim olan çekingenlik Türkmen milli direnişinin gelişmesini engelleyemeyecektir. Türkmenlere sıkılan her peşmerge kurşunu, her baskı Türkmen mukavemetinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Gelişen Türkmen direnişi Türkmen Cephesini de sağlıklı bir çizgiye çekecektir. Türkmen Cephesi'nin Türkmen halkının desteğini ve inancını kazanmasının tek yolu vardır o da Türkmen direnişinin parçası ve öncüsü olmak ...

ABD hala ileri sürdüğü gibi Türkiye'nin dostu ise, gönüllü Türk milliyetçisi ve Amerikan askerlerinin bölgedeki komutanı Albay Mayville'in bölgeden uzaklaştırılması ve Irak'ta bütün halklara eşit davranmaya başlaması ile bunu gösterebilir. Aksi halde Irak'ta bir iç savaşın ateşi Kerkük'te yakılacaktır"³².

Aydınlık dergisindeki haberde şunlar yazılmıştır:

...Kuzey Irak'ta herkes 'kendi göbeğini kesmeye' hazırlanıyor. Türkmenler, 'kendi göbeğini kesmede' daha aktif olmaya çalışıyor.

Türkmenlerin bu aşamadan sonra direnmeleri kaçınılmaz. Türkmenleri tamamen tasfiye edilmiş, pasifize olmuş diye değerlendirmemek lazım. Kararlı bir

³² Ümit Özdağ, "Türkmeneli'nde Direniş Ankara'ya Rağmen Gelişiyor", Yeniçağ, 2 Ocak 2004.

şekilde direniyorlar İki taraf da birbirini dikkatle izliyor. Amerikalı ve Türk yetkililer birbirlerine sarılıp öpüşürken bile, adeta 'birbirlerini ısırma' hazır vaziyetler...”³³.

Yeniçağ gazetesinde Avrasya Türk Dernekleri Federasyonları Başkan Yardımcısı Ümit Beyatlı'nın basın açıklaması yer almıştır:

Avrasya Türk Dernekleri Federasyonları Başkan Yardımcısı Dr. Ümit Beyatlı, 3 Ocak 2004 günü İstanbul'da düzenledikleri basın toplantısında şöyle konuştu:

'Tüm dünya kamuoyuna sesleniyoruz: Türkmenlerin sabrı tükenmiştir, artık meşru nefsi müdafaa süreci başlamıştır. Kürtler federe devlet ilan ettikleri gün biz de Federe Türkmeneli Devleti'ni ilan edeceğiz. İddia ettikleri gibi Kerkük onların başkenti ise bizim de başkentimizdir. Hodri meydan. Kerkük için savaşmaya hazırız”³⁴.

Milliyet gazetesinde Fikret Bila, Irak'taki gelişmeleri ciddiye almak gerektiğini vurgulamıştır:

“Başbakan gelişmeleri ciddiye almıyor ama gelen haberler ciddi. ..

Olaylar hem çatışmalar ve saldırılar açısından, hem de Siyasi sonuçları bakımından ciddiye alınması gereken niteliktedir.

ABD'nin gelişmelere seyirci tutumu da sorgulanacak niteliktedir. Dışişleri Bakanlığı'nun Bağdat nezdindeki girişimlerine ABD yanıt bile vermiyor. ABD'nin bir grubu koruyan tutumu diğer grupların tepkisine neden oluyor. Irak Türkmen Cephesi'nin Ankara Temsilciliği de ABD'yi uyararak yazılı bir açıklama yaptı. Olaylarda 8 kişinin öldüğüne dikkat çekerek ABD'nin yanlış tutumunu eleştirdi.

ABD'nin Irak'ı işgalinin hemen öncesindeki bugün yaşananları 'kırmızı çizgi' ilan eden Türkiye'de, Başbakan'ın gelişmeleri ciddiye almaması nasıl izah edilebilir?

Türkiye açısından gelişmelerin doğuracağı siyasi sonuçlar geleceği etkileyecek önemdedir. Ankara bu bilinçle hareket etmelidir ...

Ankara, 'aldırmama' yerine Irak'la ilgili işgal sonrası gelişmeleri dikkate

³³ Aydınlik, S.859(4 Ocak 2004), s.8.

³⁴ Yeniçağ, 4 Ocak 2004.

olarak politika geliştirmeli ve bunun arkasında durmalıdır ...”³⁵ .

Halk’a ve Olaylara Tercüman gazetesinde Sırrı Yüksel Cebeci, şunları yazmıştır:

“Kerkük’te her üç kişiden ikisi Türkçe konuşuyor. Çünkü orası bir Türk şehri. Ancak ... Kürtler bu bölgede adeta ilan edilmemiş bağımsız bir Kürt devleti kurdular.

Kerkük’e ‘Türk şehri’ kimliğini kaybettirmek için, önce ‘ABD’nin de izniyle’ kuzeyden getirdikleri Kürtleri buraya yerleştirdiler. Sonra da cadde, sokak, hastane ve devlet dairelerinin adlarını değiştirmeye ve Kürtçeye çevirmeye başladılar.

Cumhuriyet Caddesi’nin adını ‘Kürdistan Caddesi’, Cumhuriyet Hastanesi’nin adını ‘Azadi Hastanesi’ne çevirdiler..

Kerkük’te bugün Nüfus, Adliye Sarayı, Vatandaşlık ve Tapu Dairesi, Eğitim Dairesi’nin, okulların, televizyon kanallarının, benzın istasyonlarının, hatta alışveriş merkezlerinin kapısında Kürtçe tabelalar var.

Kerkük’te eğitime başlandığında okullara Kürtçe kitaplar dağıtılmış ve okutulması zorunlu kılınmıştı.

Kerkük’ün bir Kürt kenti olduğu iddiasının kanıtlanması için her yol deneniyor, her çareye başvuruluyor.

Hatırlanacağı gibi Kürtler, ABD’nin Saddam’ı devirdiği günlerde, ‘Kerkük’e bugün sahip olamazsak bir daha hiç olamayız’ diyor, Kerkük’ü kurmayı düşündükleri Kürt devletinin başkenti yapacaklarını söylüyorlardı. ..

Türk askerinin Irak’a gitmesi ihtimali ortadan kalkınca Kerkük’ün bir Kürt şehri olduğunu iddia etmeye başladılar. Daha da ileri giderek, Kerkük’ün kurulacak Kürt devletinin başkenti olacağını ilan ettiler ...

ABD güçleri Irak’a hakim olduktan sonra, Kürtlerin taşkınlıklarına seyirci kalmaya, hatta Irak’ın kuzeyinde bağımsız bir Kürt devleti kurulmasını zımnen desteklemeye başlamıştı...

Başından beri Irak konusunda somut ve kararlı bir politikası olmayan Türkiye

³⁵ Fikret Bila, “Ciddi mi değil mi?”, Milliyet, 4 Ocak 2004.

ise 'Bağımsız Kürt devletinin kurulmasını savaş sebebi sayarız' gibi soyut tehditler savurmakla yetiniyor ...

Kim durdurabilecek Kürtleri?"³⁶.

Yeniçağ'da Hasan Demir, şunları vurgulamıştır:

"Irak'ta Türkler tam bin yıldır varlar. Ama bu varlığı petrol için içlerine sindiremeyenler de mevcut... (1924'ten 2004'e kadar) Türkmen katliamları Musul ve Kerkük'ten bin yıllık Türk varlığını silmek ve başta petrol olmak üzere bölgenin tabii kaynaklarına el koymak için gerçekleştirilmiştir.

Ve katliamların arkasında başta İngilizler olmak üzere Bağdat'ta oturanlar vardır, Batılılar vardır. Ama çoğunda tetikçilik aşiretlere yaptırılmıştır...

Bugün bu katliamlara yenileri ekleniyor.

Çünkü ABD ve İngiltere Irak'ı petrol için işgal etti. Önce bu gerçeği kabul edelim. Nüfusunun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu Kerkük ise Irak'taki petrolün yüzde 40'ına sahip..."

Irak'ta ABD-İngiliz işgali gerçekleşince İsrail, Musul-Hayfa petrol boru hattını devreye sokmak için bir çalışma başlattı.

Ankara, İsrail ve ABD'ye hala çıt çıkaramıyor"³⁷.

Aynı gazetede Arslan Tekin, köşe yazısında şunları ifade etmiştir:

"...Kerkük'te Talabani'nin çapulcularının son katliamı azmimizi bile di ('yüreğimizi yaktı' demedim. Hincım var Çünkü) ... Talabani çomarı, Türkiye'ye gelir kuyruk sallar, gider orada: 'Nerede bir Türkmen varsa öldürün!' der ...

ABD çekilecek... Çekilmek mecburiyetindedir. O zaman göreceğiz aşiret diktatörleri Talabani ve Barzani'yi... Arapların kininden sağ kurtulabilirlerse Kuzey Irak'tan çıkış için tek kapıları vardır; o da Habur'dur ... Habur'dan girebilecekler mi? Habur'dan onları içeri alırsa elim iki yakasında olacaktır."Ama bizim siyasetçilerimiz Barzani ve Talabani çomarlarına gülücükleri ikili ilişkilerin ve diplomasının gereği

³⁶ Sırrı Yüksel Cebeci, "Kürtler nasıl durdurulacak?", *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 4 Ocak 2004.

³⁷ Hasan Demir, "Türkmenler Kerkük'te petrol için katlediliyor", *Yeniçağ*, 3 Ocak 2004.

sanyyorlar. Adamları defedin, yok sayın bakalım ne yapacaklar. Kim ki bunlar, onlar yaltaklanacağına bizimkiler onlara yaltaklanıyor!

Kerkük'ü alacaklarmış!

Nah alırsınız! ..

Kerkük Türkleri ABD destekli sistemli katliama uğratılıyorlar ... Yurtlarından sürülmek isteniyorlar. Türkiye seyirci...”³⁸.

Kuzey Irak'ın Selahaddin kentinde 2-3 Ocak tarihlerinde “*Federasyon ve Kerkük'teki Olaylar*” konulu bir toplantı yapılmıştır. Toplantıya ABD'nin Irak sivil yöneticisi Paul Bremer, ABD'nin üst düzey sorumlularından David Richmond, İngiliz temsilci Jeremy Krenistok ile Barzani ve Talabani katılmıştır. Toplantıda Bremer, Kürt liderleri etnik federasyon fikrinden vazgeçirmeye çalışmıştır. Barzani'nin etnik federasyon konusundaki ısrarı Amerikalı ve İngiliz yetkilileri kızdırmıştır. Özellikle de Talabani'nin illere dayalı federasyon konusunda Bremer ile 15 Kasım'da imzaladığı anlaşmayı Barzani'nin “*kabul edilemez*” olarak nitelendirmesi ortamı iyice gerginleştirmiştir. Bir-iki saat sonra Amerikan askerleri IKDP ve IKYB bürolarını basmış, ele geçirdiği silahlara el koymuştur.

Milliyet gazetesinin haberine göre, Selahaddin görüşmelerinde Kürt liderler, Saddam zamanında Kerkük'e yerleştirilen Arap ailelerin kentten çıkarılmasını istemişler; bu konuda bir çalışma yapılması kararlaştırılmıştır. Arapların Kerkük'ten çıkarılmaları operasyonu öncesinde ve sonrasında büyük olaylardan endişe duyan ABD yönetimi, Kerkük'teki siyasi parti ve örgütlerin bürolarına operasyonlar düzenlemiştir³⁹.

Tercüman gazetesine ise haber şu şekilde yansımıştır:

“ABD, geri adım atmayan Barzani ve Talabani'ye gözdağı verdi. Kerkük'teki bürolarda ağır silahlara el kondu, yetkililer sorguda... Bremer, Türkmen varlığını silen, petrol bölgesini kapatan federasyondan vazgeçilmesini istedi. Ancak Barzani ve

³⁸Arslan Tekin, “Talabani Çomarını Bu Türkmen Katliamından Sonra Da Kucaklayacak Mısınız?”, *Yeniçağ*, 4 Ocak 2004.

³⁹ *Milliyet*, 5 Ocak 2004.

Talabani'nin planda direktmesi, eski anlaşmayı reddetmesi ve referandum tehdidi sabırları taşırdı ..."⁴⁰.

Irak Türkmen Cephesi (ITC) tarafından yayımlanan bildiriye, Kerkük'te 31 Aralık günü meydana gelen olaylar için soruşturma açılması istenmiştir.

Bildiriye ayrıca Kerkük'te bir daha böyle olaylar olmaması için, Irak Geçici Hükümet Konseyi (GHK) ve koalisyon yönetimine 10 bin silahlı Kürtün Kerkük'ten uzaklaştırılması için çağrıda bulunulmuştur. 4 maddelik bildiriye, tamamen Kürtlerin elinde bulunan Kerkük Polis Teşkilatının da yeniden yapılandırılması istenmiştir.

Irak Geçici Konseyi'nin tek Türkmen üyesi Songül Çabuk da olayların ardından Kerkük'e gelerek incelemelerde bulunmuş ve Kürtlere "*birlik olalım*" çağrısı yapmıştır. Kerkük'ün ezelden beri Türkmen kenti olduğunu belirten Çabuk, "*Kürt kardeşlere şesleniyorum, Türkmen halkı her zaman sizinle konuşmaya hazırdır*" demiştir.

4 Ocak günü Kerkük Valisi Abdurrahman Mustafa'yı ziyaret eden Çabuk, soruşturmanın durumunu sormuştur. Vali ile görüşmesinin ardından soruları cevaplayan Çabuk, olayda ölen ve yaralananların ailelerinin haklarını istediğini söylemiştir. Olayda suçsuz insanlara ateş açıldığını belirten Songül Çabuk, "*Bunların haklarını istiyorum. Kerkük Valisinden bu işin araştırılması ve sorumluların yakalanmasını istedim. Bu olayda şehit olanların aileleri, hakları verilmezse kendi elleriyle alacaklar. Ben Bağdat'a giderek bir rapor hazırlayacağım ve bu raporu konseye sunacağım. Kerkük'te yapılanları Kürt liderlere de anlatacağım. Konsey içinde bunların haklarını savunacağım. Yürüyüşte silahlı insanlar yoktu. Kalabalığa KYB ve başka bir parti binasından ateş açılmış. Okuldan çıkan çocuklara ateş açılmış*" diye konuşmuştur.

Songül Çabuk ayrıca çeşitli Kürt milislerin silahsızlandırılması tavsiyesinde bulunmuştur. Çabuk, verdiği demeçte, kentte gerginliğin azaltılması için Irak'taki koalisyon yetkililerine, Kerkük'ü silahlardan arındırılmış bir kent haline getirmeleri talebinde bulunduğunu belirterek, Türkmen tarafının silah taşımaya hiçbir şekilde izin verilmediğini, buna karşın Kürtlerin silah taşıdığını vurgulamıştır. Türkmenlerin işlerine

⁴⁰ *Cumhuriyet*, 5 Ocak 2004; *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 5 Ocak 2004.

müdahale etmedikleri sürece Kürtlerle birlikte olacaklarını söyleyen Çabuk, “*Kürtlerin Kürdistan için özerklik istemekte ısrar etmeleri halinde kendilerinin de Irak Türkmenistanı isteyeceklerini*” ifade etmiştir.

Kerkük Olayları ile ilgili olarak, Kerkük Sorumlusu ABD’li Albay William Mayville, düzenlediği basın toplantısında, şöyle konuşmuştur:

“...En önemlisi, bazı partilerin siyasi büroları Kerkük dışında olmasına rağmen, onların adamları hep Kerkük’ten bahsediyorlar... Bu adamların Kerkük hakkında konuşmaları kendilerine veya partilerine fayda sağlayabilir. Ama bu konuşmalar Kerkük’te ve Irak’ta çatışmalara neden oluyor...Bu gösteri Türkmenler ve Araplar tarafından yapıldı. Ama istedikleri sadece onların istediği değil, tüm Iraklıların isteğidir. O gösterinin hedefinin bazı teröristler tarafından imha edilmesi beni çok üzdü...”⁴¹.

57 yıl aradan sonra, 6 Ocak 2004 günü Türkiye’ye gelen ilk Suriye Devlet Başkanı olan Beşar Esad’ın ziyaretinde Ankara ile Şam tarihi bir görüş birliğine varmıştır. Irak’a komşu olan ve Kürt grupların Irak içinde ayrı bir federasyona gitme çabalarını dikkatle izleyen Türkiye ve Suriye, Irak’ın toprak bütünlüğünün korunmasında mutabık kalmıştır.

Esad, 6 Ocak günü iki ülke heyetleri arasında ele alınan tüm konularda görüş birliği sağladıklarını vurgulamıştır. Esad, Kürt gruplara diplomatik bir mesaj göndererek, “*Irak’ın toprak bütünlüğünü tehlikeye atacak yaklaşımları kınıyoruz*” demiştir⁴².

Hürriyet gazetesinde Fatih Altaylı Bağımsız Kürdistan’ın gerçekleşme durumu ile ilgili şunları yazmıştır:

“Kuzey Irak’ta ‘bağımsız’ bir Kürdistan’ın var olma ihtimali bugün geçen seneye oranla çok daha azalmış durumda.

Ve ihtimal her geçen gün azalıyor. Bölgedeki dengeleri gören, Irak’ın yapısını artık uzaktan değil içinden inceleme olanağı bulan ABD, bağımsız Kürdistan hayalinin

⁴¹ Yeniçağ, 5 Ocak 2004; Cumhuriyet, 6 Ocak 2004.

⁴² Hürriyet, 7 Ocak 2004.

bile bölge açısından ne büyük bir tehdit olduğunu gördü. Politikasını buna göre değiştirdi ...

Anlayacağınız Irak'ın kuzeyinde işler Kürtlerin istediği gibi gitmiyor.

Türkiye, Suriye ve İran'ın yapması gereken tek şey, olayları yakından izleyip politik baskıyı sürdürmek.

Kürtleri bağımsızlık rüyasından uyandıracak olan ise ihanet ettikleri Irak'ın diğer etnik unsurları ve ABD"⁴³.

ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, Irak'ta federasyon tartışmalarıyla ilgili olarak ABD'nin tutumunun basında, olduğundan farklı yansıtıldığına işaret ederek, Irak'ın kuzeyinin, Irak'ın bir parçası olarak kalması gerektiğini söylemiştir⁴⁴.

Irak Türkmen Cephesi Lideri Faruk Abdurrahman, 7 Ocak tarihinde Ezzaman gazetesine verdiği demeçte, Türkmenlerin Irak Geçici Hükümet Konseyi'nde (GHK) hakkıyla yer almamasının haksızlık olduğunu söylemiştir. Abdurrahman, Bağdat'ta yayımlanan, Türkmenler'in GHK'inde 1 üyeye temsil edilmesini eleştirerek, "*Hakkımız 3 üyeye temsil edilmektir*" demiştir.

Irak'ta tartışmalara ve Kerkük'te sokak çatışmalarına neden olan Anayasayı da eleştiren Abdurrahman, "*Anayasada ya Türkmenler de üçüncü unsur olarak belirtilsin, ya da Kürt ve Arapların da adı geçmesin*" demiştir. Irak'ta üniter yapının korunması gerektiğinin altını çizen Abdurrahman şöyle konuşmuştur:

*"Irak'ın siyasi bütünlüğü korunmalı ve Irak kaynakları bütün gruplara eşit olarak dağıtılmalıdır. Eğer Irak halkı, 'federatif devlet' kurulmasını isterse, 18 eyaletli bir yapının kurulmasını savunuyoruz."*⁴⁵.

ABD, yeni Irak ordusu ve polisinin oluşturulmasında eğitim desteği vermeleri için Ürdün ve Mısır ile anlaşmalar yapmıştır. Türkiye bu konuda da devre dışı kalmıştır. Ürdün, yeni Irak ordusu için Iraklıları eğitmeye başlamış. Fakat Iraklı Türkmenler dışlanmış, eğitime gönderilenler Araplar ve Kürtler olmuştur.

⁴³ Fatih Altaylı, "İşler Kürtlerin istediği gibi gitmiyor", *Hürriyet*, 7 Ocak 2004.

⁴⁴ *Cumhuriyet*, 7 Ocak 2004; *Milliyet*, 8 Ocak 2004; *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 8 Ocak 2004.

⁴⁵ *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 8 Ocak 2004.

ITC lideri Faruk Abdullah Abdurrahman Kahire ziyaretinde Mısır'da Türkmenlere de askeri eğitim vermelerini talep etmiş. Mısır Dışişleri Bakanı bu talebi olumlu karşılamış ve Türkmenlere de kontenjan oranında eğitim vereceklerini bildirmiştir.

Milliyet gazetesinde Fikret Bila, bu konuda şunları yazmıştır:

“Türkmenlere neden Türkiye eğitim vermiyor da, Ürdün ve Mısır verebiliyor? Irak'n yeniden yapılandırılması, ordusu ve polisinin oluşturulması konusunda Türkiye'nin devrede olacağı daha önce açıklanmıştı. Bu açıklamalar geçerli değil mi?”

Bu sorulara Türkmen Cephesi'nden Ahmet Muratlı'nın verdiği cevap şöyle:

“Şu anda Türkiye devre dışıdır. ABD'nin Ürdün ve Mısır'la eğitim anlaşmaları var ama Türkiye'yle yok. Bu nedenle Türkiye'den eğitim almamız söz konusu değil. Bunu bildiğimiz için Mısır ve Ürdün 'ün vereceği eğitimden yararlanmak ve yeni Irak ordusu içinde biz de yer almak istiyoruz. Iraklı olarak bu bizim hakkımız.’

Kuşku yok ki, bölgede en iyi askeri eğitim verecek ülkelerin başında Türkiye geliyor. Türk ordusunun olanakları ve yetenekleri buna uygun. Ancak, Mısır ve Ürdün eğitim programını uygulamaya koydukları halde, Türkiye'nin böyle bir işlevi yok. Bu ABD'nin tercihini yansıtıyor. Tabii, Irak Geçici yönetimi, özellikle de bu yönetimde kritik bakanlıkları elinde tutan Barzani ve Talabani'nin tercihi de aynı yönde. Onlar peşmergeleri yeni Irak ordusunun esas unsuru haline getirmeye çalışıyorlar. Türkmenler de bu süreçte geri kalmamak için girişimlerini sürdürüyorlar.

Kaderin cilvesine bakın ki, Türkmenlerin umudu Mısır ve Ürdün...”⁴⁶.

⁴⁶ Fikret Bila, “Türkmenlere Mısır Eğitimi”, *Milliyet*, 5 Ocak 2004.

C- IRAKTA FEDERAL YAPILANMA VE TÜRKMENLERİN DIŞLANMASI

10 Ocak'ta Türkiye Dışışleri Bakanı Abdullah Gül, İran'a resmi bir ziyaret yapmış ve İran Dışışleri Bakanı Kemal Harrazi, İran'ın da Kürt emellerine karşı olduğunu açıklamıştır.

ABD'nin Irak'taki sivil yöneticisi Paul Bremer, 10 Ocak günü, Irak'ta en iyi yönetimin federasyon olacağı yolunda bir açıklama yapmıştır. Bremer ayrıca, "Kerkük'ün statüsünü seçilmiş Iraklılar belirlemelidir" diyerek bu sorunu 2005 yılına kadar askıya almıştır. Aynı gün, Irak Geçici Hükümet Konseyi dönem Başkanı Adnan Paçacı da konseyin federal sistemden yana olduğunu açıklamıştır⁴⁷.

Cumhuriyet Gazetesinde Özgen Acar, Irak'ın bölünmesi konusunda şunları yazmıştır:

" ... Saddam Hüseyin, 1990'da akıl almaz, korkunç bir hata yaparak Kuveyt'i işgal etti. O günlerde silah kullanmadan Avrupa'yı bölmekle uğraşan ABD'nin eline Ortadoğu'da büyük bir fırsat geçti. Saddam, kendi sınırlarına çekilmekle kalmadı, 33 ile 36. enlemler arasına sıkışıp kaldı. Daha o anda Irak de facto (fıili) üçe bölündü. 36. enlemin kuzeyinde Saddam'ın uçaklarının uçuşu yasaklanınca komşu Türkiye'deki İncirlik Ussü'nden kalkan ABD-İngiliz uçakları Kuzey'in bölünmesini pekiştirdi. Kuzey'de 'otonomi' (özerklik) sağlanan Kürtler, o günden sonra 12 yıl boyunca verilen haklarla devlet içinde devlet konumuna yükseltildi ...

ABD'nin Bağdat Valisi L. Paul Bremer III, 15 Kasım'da Kürtlere özerklikten sonra özgürlük yolunda bir ara istasyon olan 'federasyon'un kapısını açan bir anlaşmayı Kürt liderlerle imzaladı. Irak'ta Kürtlerden başka, etnik olarak Araplar ve Türkmenler, dinsel alanda ise Müslüman Sünniler, Şiiler, Hıristiyan Süryaniler vardı. Bremer hazretleri her nedense bu grupları insan yerine koymamıştı. ..

Bremer'in son açıklaması ise özetle şöyle: 'Kürtlerin istediği federal sistemin,

⁴⁷ Cumhuriyet, 11 Ocak 2004.

ülkenin birliğiyle uyduğu na inanıyorum. Dünyada buna benzer Hindistan, Almanya ve İsviçre gibi ülkelerden örnekler verilebilir.'

Irak'ın egemenliğine ilişkin takvim şu anda gecikmesiz işlerken, Irak'ın toprak bütünlüğü de 'etnik' temelde üç ayrı bölünmeye doğru sistemli biçimde ilerliyor"⁴⁸.

Fikret Bila, "Federasyon" başlıklı yazısında durumu şöyle değerlendirmiştir:

" ... ABD'nin başından beri Kürt grupları desteklediği biliniyor. Bremer, bu desteğin 1991'deki Birinci Körfez Savaşı'ndan beri devam ettiği anlamına gelen açıklamalar yaptı.

Kürt grupların bugünkü noktaya gelmesinde birinci derece de ABD korumasının etken olduğu, ayrıca PKK ile mücadele nedeniyle, Türkiye'nin de Çekiç Güç Keşif hareketına mecburen sağladığı katkıyla dolaylı destek olduğu söylenebilir. 11 yıllık bu süreçte, Kuzey Irak'ta ve Türkiye sınırları içinde PKK ile mücadele eden Türkiye, aynı süre içinde, ABD'nin Incirlik üzerinden Kuzey Irak'a koruma sağlaması ve Kürt grupların devletleşmesine yardım etmesine tepki gösterememiş oldu.

Irak'ın ABD tarafından işgalinden sonraki süreçte ise tümüyle devre dışına düşen Ankara, şimdi bölge ülkeleriyle yaptığı temaslarda nabız yokluyor. Ancak, bu aşamadan Sonra Kuzey Irak'taki gelişmeleri yönlendirmesi, eskiye oranla çok daha zor görünüyor.

'Kırmızı çizgiler'den biri olan Türkmenlerin varlığından başta ABD ve Kürt liderler olmak üzere kimse söz etmiyor. Türkiye'nin Türkmenleri gündeme getirme yönünde ciddiye alınır bir çabası da gözlenmiyor.

Ankara, bu ve buna benzer ulusal çıkarlarını, dolaylı biçimde gözetmeye çalışıyor ki, bu da etkinliğin ne kadar zayıfladığını gösteriyor. Kuzey Irak'taki çıkarlarını ABD'ye havale etmiş durumda. Buna PKK ile mücadele de dahil.

Irak'ın yeniden yapılanması konusunda Türkmenlere de yer verilmesini ancak yine ABD'ye 'rica' ile gündeme getirmeye çalışmak dışında başka bir şansı da yok gibi.

Ankara, ABD'nin taleplerini kabul etmeyi sürdürüyor.

⁴⁸ Özgen Acar, "Bölerek Küreselleşme", Cumhuriyet, 13 Ocak 2004.

ABD de Kuzey Irak'ta ve Kıbrıs'ta Türkiye'nin karşısındaki duruşunu değiştirmiş değil. İstifini bile bozmuyor.

Türkiye, hala tribünde”⁴⁹.

Irak Geçici Hükümet Konseyi (GHK) üyesi Ayetullah Abdülaziz El Hekim, 13 Ocak günü Şii Türkmenlerin de bulunduğu bir heyetle Ankara'ya gelmiştir. Abdülaziz El Hekim'in bu ziyareti Türkiye'nin Irak konusunda İran ve Suriye ile artan işbirliğinin ardından gerçekleştirmesi dikkat çekmiştir. El Hekim, 13 Ocak günü Dışişleri Bakanı Abdullah Gül tarafından kabul edilmiştir. El Hekim'e temaslarında yardımcısı Şii Türkmen Şeyh Muhammed Taki El Mevla da eşlik etmiştir.

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, görüşmelerinin ardından yaptığı açıklamada, El Hekim'in Irak'ta etnik, dini, mezhebi temele dayalı bir federasyonun doğru olmadığını söylediğini belirterek bu konularda aynı görüşü paylaştıklarını kaydetmiştir. Irak'ın kritik bir süreçte olduğunu, bazı temel yasaların, ardından anayasanın hazırlanacağını belirten Gül, bu süreçte Arapları, Kürtleri ve Türkmenleri işbirliği içinde ve kendi vatanlarına sahip çıkacak biçimde davranmaya teşvik ettiklerini anlatmıştır⁵⁰.

Abdülaziz El Hekim, ülkesinde federasyon konusunun çok önemli olduğunu, ancak bu konunun görüşülmesini, anayasayı hazırlayacak meclis kurulana kadar ertelediklerini bildirmiştir. Türkmenlerin endişeleriyle ilgili bir soru üzerine de El Hekim, Türkmen halkının da haklarını istemeye hakkı bulunduğunu ve haklarına ulaşma yolunda adım atmalarının çok doğru olduğunu ifade etmiştir⁵¹.

Konuk Şii lider Abdülaziz El Hekim, 14 Ocak günü Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından kabul edilmiştir. Erdoğan El Hekim'e, Kürt grupların Kuzey Irak'ta petrol bölgelerini kontrol altına almaya çalışmasının önlenmesini istemiştir. Başbakan, El Hekim'in önderliğindeki siyasi hareketin soğukkanlı ve kolaylaştırıcı tutumunu takdir ettiklerini de belirtmiştir. Kürt grupların Haziranda kurulacak yeni hükümette etkilerinin azalacağını düşünerek Kuzey Irak'taki petrol bölgelerini etkileri altına almalarına izin verilmemesini istemiştir. Erdoğan, Kürt grupların federasyon

⁴⁹ Fikret Bila, "Federasyon", *Milliyet*, 12 Ocak 2004.

⁵⁰ *Cumhuriyet*, 12 Ocak 2004; *Cumhuriyet*, 14 Ocak 2004.

⁵¹ *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 14 Ocak 2004.

söylemlerinden duyduğu rahatsızlığı dile getirerek sert uyarılarda bulunmuştur⁵².

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 14 Ocak günü yaptığı sert uyarının ardından Ankara'ya gelen IKYB bölge yöneticisi Berham Salih, 16 Ocak günü Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Büyükelçi Uğur Ziyal ile görüşmüştür.

Salih, Irak'ın toprak ve siyasi bütünlüğünü bozmak yönünde bir istemleri olmadığını iletmiş; ancak 1990'lardan bu yana Kuzey Irak'ta kurulan istikrardan vazgeçmek istemediklerini anlatmıştır. Irak'ın yeniden yapılanması sürecinde Türkiye'nin ekonomik ve siyasi desteğine önem verdiklerini söyleyen Salih, bu süreçte işbirliği yapmak istediklerini de anlatmıştır. Buna karşılık Ankara, IKYB ve IKDP'nin son dönemdeki girişimlerini, bu kapsamda oluşturdukları anayasa taslağının yarattığı rahatsızlığı gündeme getirmiştir.

Irak'ın geleceğinin Iraklılarca belirlenmesi gerektiğini, ancak bu yapılırken hiçbir grubun bir başka grup üzerinde egemenlik kurmaması gerektiğini belirten Ankara, *“Irak'ta federalizm sözcüğünün telaffuz dahi edilmesini istemiyoruz. Irak'ın geleceğine farklı gruplardan çıkacak ortak görüş karar verecek”* mesajını iletmiştir.

Kerkük'te binlerce Arap ailesi yurtlarından sökülmüş, yerlerine Kürtler doldurulmuştur. Kerkük'te nüfus dengeleri bozulmuş, Kerkük Kürtleştirilmeye çalışılmaktadır. Irak'ın kuzeyindeki Kerkük'teki nüfus hareketleri, Arapların kenti terk ettiği, boşalan yerlere de Kürtlerin yerleştirildiğini ortaya koymuştur.

Irak'ın kuzeyindeki Kerkük kentinde yaşayan Arapların bölgeyi terk ettikleri ve 3 bin 987 Kürt ailesinin kente yerleştiği bildirilmiştir.

ABD'nin Kerkük askeri sorumlusu Albay William Mayville'in, Kerkük'teki sorunların Saddam Hüseyin'in Araplaştırma politikasından kaynaklandığını söylemesi üzerine, daha önce buraya yerleştirilen Araplar eski topraklarına dönmeye başlamışlardır.

Gıda Dağıtım Merkezi'nden alınan bilgiye göre, 2 bin 351 Arap ailesi (21 bin 298 kişi) Kerkük'ten ayrılırken Erbil ve Süleymaniye'den 3 bin 987 Kürt ailesi (21 bin

⁵² *Hürriyet*, 15 Ocak 2004; *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 15 Ocak 2004.

517 kişi) kente yerleşti. Bu ailelerden 1.146'sının boş olan evlere, diğerlerinin de kamu kurum ve kuruluşlarına yerleştiği belirtilmiştir. Yetkililer, bu verilerin 31 Aralık 2003 tarihine kadar alınan sayılar olduğunu ifade etmiştir⁵³.

Kerkük'e Kürt akını devam etmektedir. Yaklaşık altı ayda kente 21 bin 517 kişi dolmuştur. Bunların bir kısmı Arapların boşalttığı evlere, diğerleri de kamu binalarına yerleştirilmiştir. Bu göç akını 2003 yılı içinde gerçekleşmiştir. Verilen rakamlar, Gıda Dağıtım Merkezi'nin verdiği rakamlardır. Yani bu merkezin gıda dağıttığı insanların sayısıdır. Bir de gıda dağıtmadıkları vardır. Silahlı peşmerge, polis görevlisi, kamu görevlisi, işadami, seyyar satıcı vs. kılıklarıyla Kerkük'e doldurulan Kürtlerin sayısı yukarıda verilen 21 bin 517 rakamının dışındadır. Onlar da eklenince, birkaç ayda Kerkük'e doldurulan Kürtlerin sayısı belki iki katına çıkacaktır. Bu, ABD görevlilerinin yardımıyla Türkmen yurdu Kerkük'ün hızla Kürtleştirilmesi politikasıdır.

Kerkük'te incelemeler yaptıktan sonra Türkiye'ye gelen Irak Türkmen Meclisi üyesi Prof. Ekrem Pamukçu, sorunun bir başka yönüne parmak basmıştır. Pamukçu, dışardan Türkmen bölgesine akın eden Kürtleri iskân etmek ve iş-güç sahibi yapmak için Amerikan ve İsrail desteğiyle Kredi Bankası kurulmuş olduğuna ve bu banka aracılığıyla düşük faizli kredi verilerek, Türkmen ve Arapların topraklarının satın alındığına dikkat çekmiştir. Prof. Pamukçu, "*Özellikle Kerkük'e göç ettirilenlere yerleşmeleri için karşılıksız olarak kredi veriliyor*" demiş ve Kürt gruplara siyasi desteğin Amerika'daki Yahudi lobisinden geldiğini belirtmiştir.

Kerkük'e göçle birlikte çok sayıda ağır silah girdiğine ve Amerika'nın Kerkük'te kışkırtmalar yaptığına işaret eden Pamukçu, "*Şimdi Molla Mustafa Barzani'nin heykelini Kerkük'ün merkezine dikmeyi planlıyorlar*" demiştir.

Pamukçu, "*Bizim yıllardır birlikte yaşadığımız Kürt kardeşlerimizle bir sorunumuz yok. Asıl kışkırtıcılığı KDP ve KYB yapıyor*" diye konuşmuştur⁵⁴.

20 Ocak günkü Halk'a ve Olaylara Tercüman gazetesinde şunlar yer almıştır:

"*Geçici yönetime karşı kalıcı ayaklanma. Irak'ta yüzbinler sokağa döküldü.*

⁵³ *Radikal*, 17 Ocak 2004; *Cumhuriyet* 17 Ocak 2004.

⁵⁴ *Aydınlık*, S.756(14 Aralık 2003), s.23.

Bremer'le ABD'ye giden Barzani'ye şamar. Irak halkı, KDP'nin 'federasyon' için baskı kurduğu GKH'nin (Geçici Hükümet Konseyi'nin) yerine 'seçilmiş hükümet' istedi. .. Irak'ta yüzbinler sokakta. Irak nüfusunun yüzde 60'ını oluşturan Şiiler azınlıkların sesini en sonunda bastırdı, 'Atanmış değil, seçilmiş hükümet isteriz' diye haykırdı”⁵⁵.

Hürriyet gazetesinden Sedat Ergin tarafından ABD Başkanı Bush'un on ay önce Başbakan Erdoğan'a bir mektup gönderip Kerkük güvencesi vermiş olduğu “*Mektuptaki söz*” başlığıyla 21 Ocak 2004 günü kamuoyuna şöyle duyurulmuştur:

“ABD Başkanı Bush, 10 ay önce Erdoğan'a yazdığı mektupta Kerkük ve Musul'un Kürt kontrolüne bırakılmayacağı sözünü verdi.

Bush, Tayyip Erdoğan'ın Siirt'ten milletvekili seçilip Başbakanlıkla görevlendirilmesinin hemen ardından gönderdiği 13 Mart 2003 tarihli mektubunda şöyle dedi:

Petrol sahaları: 'Kerkük, Musul ve petrol sahalarının tek ve birleşik bir ulusal Irak hükümetinin kontrolünde kalmasını sağlayacağımızı taahhüt ederim.'

PKK'ye bırakmayız: 'Türkiye'nin Kuzey Irak'la ilgili hassasiyetlerini paylaşıyoruz. K. Irak'ın teröristlere sığınak olmasını önlemek için sizinle çalışacağız...’”⁵⁶.

Bush mektubunda, Kuzey Irak, Kerkük ve Türkmenler konusunda kuvvetli güvenceler vermiş, “*Türkmenler Irak'ın geleceğinde anlamlı bir rol oynayacaklar*” demiştir. Başkanın bu sözü ise hiç tutulmamış, Türkmenler her yerde dışlanmışlardır.

ASAM Başkanı Ümit Özdağ, Türkmenleri, “*Unutturulmaya çalışılan halk*” diye tanımlayarak şunları yazıyor:

“Irak Türkmenleri Araplar ve Kürtlerle birlikte Irak'ın kurucu unsurlarından birisidirler. Nüfusları, yapılan nüfus projeksiyonları çerçevesinde 2.5 milyonun üzerindedir ... Selçuklu orduları Anadolu'ya girmeden önce Irak'a yerleşmişler ve bu coğrafya üzerinde küçüklü büyüklü altı devlet oluşturmuşlardır. Osmanlılardan önce en son devletleri ise Akkoyunlu devletidir ...

⁵⁵ Halk'a ve Olaylara Tercüman, 20 Ocak 2004.

⁵⁶ Sedat Ergin, “Mektuptaki söz”, *Hürriyet*, 21 Ocak 2004.

Irak'ın yeniden yapılanması süreci büyük gerilimlerle dolu olarak yürürken ABD'nin ve İngiltere'nin Irak'ın kurucu halklarından birisi olan Türkmenlere karşı yürüttükleri ambargo politikası sürüyor. Gerek Washington gerek Londra açık bir şekilde 'sizin varlığınızı biliyoruz ama şimdi sizin üçüncü büyük grup olarak ortaya çıkmanız bizi sıkıntıya sokacağı için sizi gündemin dışında tutuyoruz' demektedirler.

Gerçi 2003 senesi içinde Amerikan Dışişleri Bakanlığı Türkmenlere daha sıcak yaklaşmaya başlamıştır ama Irak'ta kontrolü elinde tutan Pentagon hala soğuk davranmakta ve Türkiye'yi 'cezalandırmanın' bir aracı olarak kullanmaktadır Türkmenleri. Nereden bakarsanız bakın bu yaklaşımın ne ahlaki, ne demokratik bir niteliği vardır ve ne de bölgede demokrasiyi desteklediğini ileri süren ABD'ye inanılabilirlik vermektedir.

Üstelik bu iki başkent (Washington ve Londra) ısrarla Türkmenlerin sayısını olduğundan aşağıya çekip, Türkmenlerin Irak'ta siyasal sürecin şekillenmesinden önce yapılmasını talep ettikleri nüfus sayımına da 'hayır' diyorlar. Gerekçeleri, mevcut şartların bir nüfus sayımının gerçekleştirilmesini engellediğidir. Bu gerekçenin çok tutarlı olduğu söylenemez. Arzu ettikten sonra bir ülkeyi işgal altında tutan bir güç nüfus sayımını da yaptırabilir. En azından Irak anayasası hazırlanırken konulacak bir madde ile nüfusları belirli bir yüzdenin Örneğin % 10'un üzerinde olan halk gruplarının kurucu unsur olduğu kabul edilir ise şartlarda biraz düzelme olduğu zaman yapılacak nüfus sayımı sonucunda Türkmenlerin ve diğer grupların hakları tanınabilir.

Ancak Türkmen meselesini halletmeyen bir Irak çözülmüş bir Irak sorunu olarak sunulamaz”⁵⁷.

ASAM Başkanı Ümit Özdağ, 22 Ocakta Yeniçağ gazetesinde yayımladığı bir yazıda, son gelişmeleri şöyle değerlendirmiştir:

“ ... İzledikleri politikalar ile Barzani ve Talabani, Kürtleri Ortadoğu'da gittikçe yalnızlaştırıyor. Barzani ve Talabani'nin savaştan sonra Türkiye'ye karşı takındıkları küstah tavır Ankara'da unutulmayacaktır ...

Barzani ve Talabani'nin boylarını aşan talepler ileri sürerek Amerikalıları bile

⁵⁷ Ümit Özdağ, “Unutturulmaya Çalışılan Halk: Türkmenler”, *Yeniçağ*, 23 Ocak 2004.

rahatsız ettikleri anlaşılıyor ... Arap dünyasından da KDP ve KYB'nin akılsız politikalarına karşı tepki yükseliyor ve (Kürt halkı) ikinci bir Yahudi halkı gibi görülmeye başlanıyor. El Kaide ile bağlantıları olan Kürt İslami örgütleri dahi 'Amerikalılarla işbirliği yapan Kürtleri öldürmek Yahudi öldürmekten daha sevaptır' diyorlar bu günlerde.

Amerikan gazetelerinde KDP ve KYB'i eleştiren makalelerin yazılmaya başlanması hiç de tesadüf değil ... Artık Barzani yalnız Türkmenleri tehdit etmiyor, Amerikan yönetimini de üstü kapalı tehdit etmeye başladı. ..

Barzani çok tehlikeli bir çizgiye girmiş görünüyor. KDP lideri Kerkük'te, Musul'da bulunan Arapların bölgeden ayrılmasını ve bölgeye Kürtlerin yerleştirilmesini talep ediyor. Barzani 'eğer bu olmaz ise Kürt halkını fazla zaptedemeyiz ve Kerkük'te gerçekleşecek bir isyan ile kendi hakkını eline alır'diyor.

Barzani'nin bu tehdidi çok ciddiye alınmalı, çünkü Barzani 1998 yazında benzer tehditleri iki kez Erbil'de yapmıştı.

Halkı kontrol edemeyebiliriz ve Türkmen Cephesi'ne karşı bir hareket gerçekleşebilir' demişti. Çünkü Türkmen Cephesi geliştirmekteydi ve bu Barzani'yi rahatsız ediyordu. Bu tehdidin üzerinden bir ay geçtikten sonra 10 Ağustos 1998'de KDP'li peşmergeler Erbil'deki Türkmen Cephesi'nin bütün bürolarını bastılar. 2000 yazında da Barzani benzer bir tehdit savurdu ve 11 Temmuz 2000'de KDP'li peşmergeler tekrar Türkmen Cephesi'nin bürolarına saldırdılar. Ancak bu kez Türkmen Cephesi hazırlıklı idi ve peşmergeler kayıp vererek geri püskürtüldüler.

Barzani'nin son tehditleri zaten gergin olan Kerkük'teki tansiyonu yükseltmekten başka işe yaramıyor. KDP ve KYB karşısındaki blok gittikçe güçleniyor. Artık Amerikan gazeteleri Kerkük'ün patlamaya hazır bir bomba olduğunu yazmaya başladılar. Bu bile Kerkük'teki durumun ne kadar vahim olduğunu göstermeye yeter. Eğer KDP ve KYB Erbil'deki provokasyonlara benzer bir tahrik gerçekleştirir ve peşmergelerini 'halkı kontrol edemiyoruz' iddiası ile Türkmenlere ve Araplara saldırtırlar ise Irak'ta büyük bir çatışmanın ilk adımlarını atmış ve kendilerini büyük bir yalnızlığa sürüklemiş olurlar ...

KDP ve KYB yine bir çılgınlığa doğru hızla ilerliyorlar.

Bunun bedelini kardeşlerimiz olan Kürtler ödeyecekler”⁵⁸.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın ABD’ye yapacağı ziyaret öncesinde, Irak Türkmenlerinin önde gelen dış temsilcileri 23 Ocak günü Ankara’da bir toplantı yapmışlardır. Irak Türkmen Cephesi’nin (ITC) Washington Temsilcisi Orhan Ketene, Londra Temsilcisi Atıf Serttürkmen ve Berlin Temsilcisi Ganim Authman, Ankara’daki ITC Temsilciliği binasında, ITC Türkiye Temsilcisi Ahmet Muratlı ile biraraya gelmişlerdir.

Irak Türkmen Cephesi Türkiye Temsilcisi Ahmet Muratlı, Türkmen bölgelerinin Kürtleştirilmesi konusunda endişelerini dile getirmiştir. Bölgeye İran ve Suriye’den de Kürtlerin sızdığını belirten Muratlı, 23 Ocak 2004’te basına verdiği demeçte *“Bu sızan Kürtler bizi çok ciddi bir şekilde endişelendiriyor. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın bu konuyu ABD’ye yapacağı ziyarette yetkililere iletmesini istiyorum. Bu hususta bizim çekincelerimiz var”* demiştir⁵⁹.

Toplantı öncesi IHA’ya, Irak’taki son gelişmeleri değerlendiren temsilciler, ABD ziyareti öncesinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’a ortak mesaj vermişlerdir. Ankara’nın son Irak politikasını değerlendiren temsilciler, Türkiye’yi bu konuda çok geç kalmış bulduklarını ve şu anda bunun faturasının Irak’ta bulunan Türkmenler tarafından ödendiğini ifade etmişlerdir.

Türkiye’nin bu konudaki çalışmalarını yeterli bulmadıklarını ve lider ülke olan Türkiye’nin geleceğini tayin edecek konumda olduğunu vurgulayan Türkmen temsilciler, şöyle devam etmiştir:

“Gönül isterdi ki, Irak muhalefetini oluşturan liderlerin toplanma merkezi Türkiye olsun. Bu toplantılar Londra ve Washington’da değil de, Ankara’da olsaydı, bugünkü olaylar bu şekilde olmazdı. Türkiye bu konuda Suriye’nin uyguladığı politikayı uygulamalıydı. Suriye Talabani’nin ziyaretini reddetti. Bu konuda aynı şekilde Türkiye’nin, Talabani ve Kürt grupların liderlerini reddetmelerini temenni ediyoruz. Bu liderlerin ağır lanmalarına hayır demenin ve sert tepki göstermenin zamanı gelmiştir.”

⁵⁸ Yeniçağ, 22 Ocak 2004.

⁵⁹ Yeniçağ, 24 Ocak 2004.

Kerkük'te yaşanan son gelişmeleri değerlendiren temsilciler, Federal Kürdistan'a Türkmenlerin ve Arapların büyük tepki gösterdiklerini ve bununla birlikte Türkmenlerde bir toparlanma havası görüldüğünü ifade ettiler. Kürt Federasyonunun kurulmasıyla ilgili düşüncelerini anlatan temsilciler, şunları kaydettiler:

“Çoğulcu demokratik bir sistem kurulması ve Irak'ın geleceği için halkın karar vermesi en doğru yoldur. Ama bazı Kürt grupları fırsattan yararlanıp, 'ortada parlamento yokken, halkın iradesi yokken, hemen Kürdistan devleti kurarak, Kerkük'ü içine alalım, ondan sonra geri kalan ne yaparsa yapsın' şeklinde bir harekete geçtiler.

Fakat Türkmenler, kendi kararlılıklarını gösterdiler. Tepki sonrası ABD, Barzani'yi çağırdı. Biz tavrımızı sürekli olarak savunacağız. Biz kültürlü bir millet olarak ellerimiz kalem tutuyorsa, silah taşıyan kollarımız da var. Bütün meşru haklarımızı müdafaa edeceğiz. Tüm gücümüzle federasyon kurulmasına karşı çıkacağız”⁶⁰.

Irak'taki Kürt grupların federasyon istemi ve yapılanmaya Kerkük'ün de dahil edilmesi konusundaki taleplerine, Kerkük Kent Meclisi'ndeki Arap ve Türkmen üyeler karşı çıkmıştır. Ortak bir bildiri hazırlayan Türkmen ve Arap temsilciler, ırka dayalı federasyona karşı olduklarını vurgulayarak, *“Federasyon talebi ve girişimi Irak'ta iç savaşa yol açar”* diye açıklama yapmıştır.

Ortak bildiri, ABD'nin Irak'taki Temsilcisi Paul Bremer'e ve Geçici Yönetim Konseyi'ne gönderilmiştir. Bildiride federasyon talebine şiddetle karşı çıkılırken, daha önce ABD ile yapılan görüşmelerde gündeme gelen il-eyalet sisteminin uygulanması istenmiştir. Türkmen temsilci Mustafa Kemal Yayçılı hazırlanan federasyon talebinin tek taraflı olduğunu ve bununla kriz ve düşmanlık yaratılacağını söylemiştir. Yayçılı, idari yapıya göre olan il-eyalet sistemini benimsediklerini belirterek şunları söyledi:

“İrka dayalı federasyon talebi fitnenin başlangıcıdır. Irak'ı böler. ABD anladığımız kadarıyla Kürtlerin teklifini reddetmemiş. Karar mercii ABD değil, bütün Irak halkıdır.”

Kerkük Meclisi üyesi Ali Mehdi Sadık da federasyonu kabul etmediklerini

⁶⁰ Yeniçağ, 24 Ocak 2004.

belirtmiştir:

“Bizim de bir projemiz var. Biz de Irak’ın dört ayrı bölgeye ayrılmasını istiyoruz. Kürtler’in temsil edileceği kent Süleymaniye, Türkmenler’n vilayeti Kerkük, Arap Sünnilerin Ramadi ve Arap Şiilerin ise Nedyas olsun. Bağdat başkent olarak kalsın”⁶¹.

Türkiye, Dışişleri Bakanlığının yaptığı yazılı bir açıklamayla Kürt grupların Irak’ta sadece Kürtleri ve Arapları dikkate alarak kendi başlarına bir anayasa taslağı hazırlamalarına sert tepki göstermiştir. Açıklamada, *“Bunu kabul etmeyeceklerin başında Irak ulusunun ‘ezici çoğunluğu’ gelecektir”* denilmiştir.

Kürt grupların hazırladığı Anayasa taslağının, Irak savaşının başlamasından bir gün önce 19 Mart 2003’te Ankara’da varılan mutabakata da aykırı olduğu vurgulanarak ABD’ye mesaj verilmiştir. Açıklamada, Irak’ın yeni anayasal yapısının, ancak bütün Iraklıların özgür iradesiyle belirlenmesi durumunda bölge ve uluslararası toplum için olumlu bir örnek olabileceği belirtilmiştir. *“Bu, ABD ile Iraklı muhalif grupların ortak açıklamasında vurgulanan anlayışla da taban tabana zıttır”* denilmiştir⁶².

Irak’ta Saddam Hüseyin rejiminin Araplaştırma politikası sonucunda Irak’ın güneyine gönderilmiş olan Türkmenler, Ocak 2004’te Kerkük bölgesine dönmeye başlamıştır. İlk olarak Saddam rejiminin buldozerlerle yıktığı Beşir köyü sakinleri geri dönmüşlerdir. Bölgeye giden 2 bin Türkmen aile, Kerkük’ün güneybatısındaki Beşir köyü yakınlarında kurulan kampta Kızılay’ın gönderdiği çadırlarda barınmaya başlamıştır.

Irak Türkmen Cephesi (ITC) Türkiye Temsilcisi Ahmet Muratlı, konuyla ilgili olarak 25 Ocak günü yaptığı açıklamada eve dönüşü doğrulamıştır. Muratlı, Türkmenlere barınacak ev yapılması için Birleşmiş Milletler’e ve sivil toplum kuruluşlarına çağrıda bulduklarını söylemiştir. Türk toplumundan da yardım beklediklerini belirten Muratlı, *“Şu anda 2 bin Türkmen ailenin dönüş yaptığını ancak bu sayının 50 bini aşacağını”* söylemiştir.

⁶¹ *Hürriyet*, 28 Ocak 2004.

⁶² *Hürriyet*, 28 Ocak 2004.

ITC Temsilcisi, Yarımca, Leylan, Kümbetler, Yaykın gibi bölgelerin Türkmenlere ait olduğunu, buralara dönüşün devam edeceğini açıklamıştır. Kerkük'ün merkezine de dönüş olacağını belirten Muratlı, *“Buralardan mülteci olarak kaçıp yurtdışına giden ve iş bulamayan insanlar da ferdi olarak geri geliyorlar”* diye konuşmuştur.

Muratlı, Saddam rejimi tarafından Irak'ın güneyine Şiiler arasında gönderilen Türkmenlerin yurtlarına dönmek için çok istekli olduklarını belirtmiştir. Türkmenlerin çadırda yaşamayı bile göze alarak geri dönmeye başladıklarını, dönüş için kendilerinin organize olduklarını vurgulamıştır. Türkmenlerin kendi arazilerinin tapularına da sahip olduğunu vurgulayan Muratlı, buna rağmen Kürtlerin sorun çıkardığını söylemiştir. Sorunların çözüleceğini söyleyen Muratlı, *“Herkes hakkı verilsin, biz ABD'den de bunu bekliyoruz”* demiştir.

Geri dönen Türkmen aileler adına Fransız Haber ajansı AFP'ye demeç veren Mahmut Musavi adlı Türkmen de eski rejim zamanında 1980'lerde güneye sürülen Türkmenlerden 2 bin ailenin geri döndüğünü ve Kerkük'e 50 kilometre uzaklıktaki Beşir yakınında kurulan kampa yerleştiğini bildirmiştir. Musavi, onlar için önemli olanın Kerkük'e dönmek olduğunu ve dönenlerin çadırda kalmayı göze aldıklarını söylemiştir⁶³.

Irak Türkmen Cephesi lideri Faruk Abdullah Abdurrahman, ABD'nin Irak'taki sivil yöneticisi Paul Bremer ile 25 Ocak günü Bağdat'ta bir araya gelmiştir. ITC Başkanı görüşmede, Bremer'e Türkmenlerin taleplerini iletmiştir. Abdurrahman, bu taleplerini şöyle sıralamıştır:

*“Irak Geçici Konseyi'nde bir temsilciyle temsil ediliyoruz, bu sayı üçe çıkarılmalı. Türkmenler, Geçici Hükümet Konseyinde asli unsur olarak temsil edilmeli. Koalisyon güçleri Türkmenlere karşı daha özenli ve dikkatli davranmalı. Türkmenlerin nüfus oranlarına uygun hakları verilsin. Türkiye'yi cezalandırır gibi Türkmenler cezalandırılmasın. Kürt grupların oluşturmaya çalıştığı ve Türkmenlere yer verilmeyen federasyon yerine 18 eyaletli yönetim sistemi daha uygundur”*⁶⁴.

⁶³ Halk'a ve Olaylara Tercüman, 26 Ocak 2004.

⁶⁴ Halka ve Olaylara Tercüman, 26 Ocak 2004; Cumhuriyet, 26 Ocak 2004.

28 Ocak 2004 günü ABD Başkanı Bush ve Erdoğan, Beyaz Saray'da biraraya gelmişler ve yaklaşık yarım saat görüşmüşlerdir. Bu görüşmeye Dışişleri Bakanlığından kimse katılmamıştır. Daha sonra 10'ar kişilik heyetlerin katıldığı 1 saatlik çalışma yemeğiyle görüşmeler devam etmiştir.

Milliyet gazetesi bu görüşmeyle ilgili şunları yazmıştır:

“ABD Başkanı George W. Bush, Irak'ta etnik temele dayalı bir federasyon modelinden rahatsızlık duyan ve kendisinden garanti isteyen Türkiye'ye ‘Tanrı'nın adını anarak’ taahhüt verdi. Bush'la Beyaz Saray'daki Oval Ofis'te dün buluşan Erdoğan, ‘Irak'ın etnik ya da dini temele dayalı bir federasyona dönüşmesi bu ülkenin sonu olur. Kürt grupların bu yöndeki girişimlerinden büyük kaygı duyuyoruz’ dedi. Bush da buna, Endişelerinizi biliyorum. Benim dürüstlüğüme inanın. Söylediklerime güvenin. Ben Tanrı ‘ya inanan biriyim. Kesinlikle Irak'ın bütünlüğü korunacaktır. Irak hiçbir şekilde bölünmeyecektir’ yanıtını verdi...”

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül de gazetecilerle sohbetinde, Bush'un ‘Irak'ta demokrasi ve bütünlüğün sağlanması, sizin de lehinize (olacak) bir Irak için uğraşıyoruz’ dediğini söyledi...”⁶⁵.

Görüşmenin ardından basma yaptıkları kısa açıklamada Başkan Bush, *“Irak konusunda konuştuk. ABD'nin barışçı, demokratik ve toprak bütünlüğü korunmuş bir Irak ideali konusunda garanti verdim”* sözleriyle Türkiye'nin kaygılarını yatıştırmaya çalışmıştır.

Erdoğan, *“Irak'ta kesin olarak toprak bütünlüğü üzerinde spekülasyona fırsat verilmeyeceğinin teyidini de George W. Bush'tan aldık”* diye konuşmuştur⁶⁶.

Bu kısa açıklamalardan sonra gazetecilerin soru sormalarına izin verilmemiştir.

Cumhuriyet gazetesi, *“Erdoğan istediğini alamadı. Başbakan, Bush'la görüşmesinde Kerkük ve Türkmenler konusunu gündeme getiremedi”* diye başlık atmış ve şunları yazmıştır:

⁶⁵ Milliyet, 29 Ocak 2004.

⁶⁶ Radikal, 29 Ocak 2004.

“Türk kamuoyunda haftalar öncesinde büyük önem atfedilen Erdoğan-Bush görüşmesi, Türkiye açısından, ‘somut kazanımlar’ yerine ‘bol övgülü’ sözlerin ötesine geçmedi. .. Erdoğan’ın, Kerkük’ün statüsü ve Türkmenlerin sorunları konusundaki sıkıntıları ilk elden Bush’a iletme fırsatını da kullanamadığı ziyaret, ‘sembolik’ olmaktan öteye geçemedi. ..

Türkiye, Irak’taki sivil yönetici Paul Bremer’in Bağdat’taki Türk yetkilileriyle görüşmemesinden duyulan rahatsızlığı Bush’a iletmeyi öngörüyordu. Dışişleri Bakanlığı diplomatlarının Bush-Erdoğan görüşmesi için hazırladıkları ‘Irak dosyası’ da böylece hiç açılmadan elde kalmış oldu. İki liderin görüşmesinde gündeme gelen konular ve sonuçları şöyle:

Irak: Irak konusunda taraflar, resmi pozisyonlarını yineledi. Erdoğan, Irak’ta Kürt federasyonu kurulması girişimlerinden duyulan rahatsızlığı, etnik ya da mezhep temelli federasyonun ülkeyi parçalayacağını, bölgede istikrarsızlık yaratacağını ifade etti. Irak’ta federatif bir yapıya karşı olmadıklarını söyleyen Bush, demokratik ve toprak bütünlüğü korunan bir devlet yapısından yana olduklarına vurgu yaptı. Erdoğan, Türkmen nüfusunun da ağırlıklı olduğu Kerkük’ü Kürt bölgesinin başkenti sayan Kürt liderlere yönelik rahatsızlığı da gündeme getiremedi. Erdoğan, Kerkük konusunun hiç görüşülmediğini söyledi. ..”⁶⁷.

Hürriyet’te Sedat Ergin, “Başkan Bush kuvvetli açıklamalardan kaçındı” değerlendirmesini yapmış ve şunları yazmıştır:

“Bush’un gazetecilerden soru almaması dikkat çekti. Irak’la ilgili açık merajları, ‘toprak bütünlüğü korunan demokratik bir Irak’ taahhüdünü aşmadı. Bu taahhüt, zaten bilinen resmi Amerikan tutumunu yansıtıyordu ... Erdoğan Türkmenler ve Kerkük’ü açmadı. ..”⁶⁸.

Gazeteye göre, Erdoğan-Bush görüşmesinde Türkmenler ve Kerkük konuları hiç açılmamıştır. Bu konuları Bush’a açmadığını Başbakanın kendisi de gizlememiştir.

Ertesi gün Gül, Powell ile görüşmesinde, Kürt grupların Kerkük’ü de içine alan

⁶⁷ Cumhuriyet, 29 Ocak 2004.

⁶⁸ Sedat Ergin, “Oval Ofis’ten Ne Çıktı, Ne Çıkmadı”, Hürriyet, 29 Ocak 2004.

bir federe devlet kurma niyetlerini eleştirerek, Kerkük'ün bir Türkmen şehri olduğunu, bir başka etnik grubun Kerkük'e hakim olmasını Türkiye'nin kabul edemeyeceğini belirtmiş ve Türkmenlerin sayısal gücünün anlaşılabilmesi için Irak'ta bir an önce düzgün bir sayım yapılmasını istemiştir.

Gül, *“Siz 1 Mart'ta tezkerenin reddedilmesinden sonra bizi cezalandırmak isterken bunun bedelini Türkmenler ödedi. Geçiş döneminde Irak'taki yönetim organlarında adil bir şekilde temsil edilmediler. Irak'ta yeni döneme girilirken, Türkmenler sayısal güçlerine uygun bir şekilde hak ettikleri bir oranda temsil edilmelidirler”* demiştir.

Dışişleri Bakanı, ABD'nin Irak'ın toprak bütünlüğünü garanti etmesinin yeterli olmadığını, aynı zamanda ülkenin 'siyasi birliğini' de sağlaması gerektiğini belirterek, Powell'a, *“Yeni dönemde Irak'ın doğal kaynaklarının durumu ne olacak?”* diye sormuştur.

Powell, Gül'ü yanıtlarken, *“Kaygılarınızı biliyoruz. Bizim de tek ve dağılmamış bir Irak istediğimiz konusunda sizi temin etmek isterim”* demiştir. Powell, Kerkük'te, *“Patlamaya müsait bir ortamın bulunduğunu bildiklerini”* ifade ederek *“Kerkük, özel bir vaka”* demiştir.

ABD Dışişleri Bakanı, Türkmenler konusunda ise *“Bu konuda bugüne kadar yaptıklarımız ve bundan sonra yapmak istediklerimiz ile sizin görüşleriniz arasında çelişen bir durum görmüyoruz”* karşılığını verdi ...⁶⁹.

Tercüman'ın haberine göre ise Gül, Kerkük'ün Türkler için önemine işaret ederken, *“Türkmenlerin uzaktan kumanda edilmediğini, ancak Türkiye'nin Türkmenlere ilgi göstermesinin doğal olduğunu”* kaydetmiştir. Gül, Türkmenlerin hep ihmal edildiklerini anlatmış ve Irak'ın doğal kaynaklarının tek bir grubun eline bırakılmayacağını belirtmiştir.

Irak Geçici Hükümet Konseyi'nde yeterli Türkmen temsilci olmadığını da kaydeden Gül, Irak'ta etnik ya da dini temele dayalı federasyon olmamasının önemine işaret etmiştir. Gül, *“Oluşturulacak yapının çatısı, ayrılıkçılığa yol açmamalı. Etnik*

⁶⁹ Sedat Ergin, “Kerkük özel vaka”, *Hürriyet*, 31 Ocak 2004.

yapıya dayalı bir federasyon, Irak için ilerde büyük sorun olur” demiştir⁷⁰.

Irak’ın geleceğine ilişkin olarak 5 Şubatta ABD’nin önde gelen düşünce kuruluşlarından Dış İlişkiler Konseyi’nde (CFR) düzenlenen bir panelde katılımcılardan eski diplomat ve *The New York Times*’ın eski yazarlarından Les Gelb, “*Irak’ın üç devletten oluşan bir konfederasyona dönüştürülmesini*” önermiştir. Diğer tartışmacı Martin Indyk ise “*böyle bir durumda Türkiye’nin Irak’a müdahale edeceğini ve Irak’ın kuzeyinde Kürdistan yerine bir Türkistan kurulacağını*” öne sürmüştür⁷¹.

ABD’de Irak’ın üçe bölünmesi tartışılırken Irak’ta da ülkenin beş vilayete ayrılması planlarının yapıldığı haberi alınmıştır. Irak Geçici Hükümet Konseyi (GHK) üyesi Muvaffak EI Rubai’nin açıkladığı planda şu beş vilayetin kurulması öngörülmüştür:

“Kürdistan vilayeti: Erbil, Süleymaniye ve Dohuk’tan oluşacak; fakat Musul ve Kerkük bu vilayetin dışında kalacaktı.

Güney Irak vilayeti: Basra, Nasırıye ve Samara’dan;

Orta Irak vilayeti: Kerbela, Necef, Hille ve Divaniye’dan;

Bağdat vilayeti: Bağdat, Diyala ve Vasit’dan ve

Batı Irak vilayeti: Musul, Tikrit, Kerkük ve Ramadi’dan oluşacaktı.”

El Rubai, etnik temele dayanmayan bu projenin Irak’ın toprak bütünlüğünü zedelemeyeceğini söylemiştir. Irak’ın toprak bütünlüğünün kutsal bir sorun olduğunu belirten El Rubai, “*bu beş vilayet milli, kültürel ve idari içeriğini koruyacak*” demiştir. Bazı GHK üyeleri, bu projenin Irak’ın bölünmesini engelleyeceğini açıklamışlar ve özellikle bu planın bağımsız bir Kürdistan kurulmasının da önüne geçebileceğini belirtmişlerdir.

Tasarıda Türkmenlerin adı geçmemiş ve Türkmenlerin yaşadıkları bölgeler parçalanıp yeni vilayetlere dağıtılmıştır.

Bu arada Irak Geçici Hükümeti Konseyi (GHK), Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından Irak’a gönderilen 2 kişilik BM heyetiyle 8 Şubat günü

⁷⁰ *Halk’a ve Olaylara Tercüman*, 31 Ocak 2004.

⁷¹ Yeniçağ, 7 Şubat 2004; *Halk’a ve Olaylara Tercüman*, 7 Şubat 2004.

biraraya gelmiştir. GHK üyeleriyle yaklaşık iki saat görüşen Annan'ın özel temsilcisi Lahdar Brahimi, BM'nin Irak'ın bağımsızlığını yeniden kazanmasına ve Irak halkının uzun süren kötü durumdan kurtulmasına yardım etme arzusunu dile getirmiştir. Heyetin sözcüsü Ahmet Fevzi de, *“Iraklıların ülkelerine daha uygun ne tür bir mekanizma istediklerini görmek için buradayız”* demiştir.

BM Heyeti, Bağdat'tan Necef'e geçerek erken seçim talebinde bulunan Şii lider Ayetullah Ali Sistani ile de görüşmeyi öngörmüş ve iktidarın Iraklılara devrinden önce genel seçimler için elverişli bir zemin olup olmadığını araştırmıştır⁷².

ABD'nin eski Dışişleri Bakanlarından, deneyimli diplomat Henry Kissinger, Yugoslavya gibi evvelce stratejik nedenlerle oluşturulmuş olan Irak'ın, temsili kurumlarla birarada tutulmasının zor olacağını ve olayların, bu ülkeyi üç devlete bölünmeye zorlayabileceğini savunmuştur.

Kissinger The Washington Post gazetesinde kaleme aldığı yorum yazısında, ABD'nin Irak'ta izlemesi gereken politika konusunda görüşlerini açıklarken, Irak'ta Kürtlerin özerklik meselesinin, belli bir noktanın ötesine ulaşması durumunda, Irak tarafından da desteklenebilecek bir Türk askeri müdahalesi tehdidi bulunduğunu ileri sürmüştür. Kissinger, egemenliğin Irak'a 1 Temmuz 2004'te teslim edilmesi planının, ABD'nin Irak'tan çekilmesi planının başlangıcı olması gerektiğini, ancak aynı zamanda bu tarihin, ABD'nin Irak'taki yeni rolünün başladığı bir dönem olacağını kaydetmiştir.

Kissinger, Iraklı Kürtlerin federal sistemi tercih ettiğini belirtirken Kürtlerin tanımladığı özerkliğin bağımsızlıktan ancak mikroskopla ayrılabilir kadar farkı bulunduğunu kaydetmiştir. Kissinger, *“Türkiye, batı destekçisi bir Irak'ı, memnuniyetle karşılayacaktır, ancak Irak'ta federalizmden rahatsız olacaktır”* demiştir⁷³.

⁷² Yeniçağ, 9 Şubat 2004.

⁷³ Cumhuriyet, 12 Şubat 2004; Radikal, 12 Şubat 2004; Yeniçağ, 13 Şubat 2004.

D- GEÇİCİ YÖNETİM YASASI, YASAYA TEPKİLER VE IRAK'IN GELECEĞİNE ETKİLERİ

1- Geçici İdari (Yönetim) YasaTaslağı

Şubat 2004'te "Geçici Dönemde Irak Devleti Yönetim Yasası" adıyla yeni bir Irak geçici idari yasa taslağı resmen Irak Geçici Hükümet Konseyi'ne (GHK) sunulmuştur. Geçici anayasa taslağının kritik hükümleri şöyledir:

"Irak, federal bir Cumhuriyettir. Egemenlik, merkezi hükümet ile bölgeler (Kürdistan), iller ve belediyeler arasında paylaşılr.

Musul, Dahok, Erbil, Kerkük, Süleymaniye ve Diyala illerinin sınırlarından geçen eski yeşil hattı içine alan Kürdistan Bölgesi ve hükümeti kabul edilir.

Kerkük ve Erbil şehirlerinin idari sınırları 1968 yılından önceki haline getirilir.

Kerkük gibi ihtilaflı şehirlerin akıbeti genel sayımdan sonra belirlenir. Çoğunluğu Kürt olarak tespit edilen il, ilçe ve kasabalar Kürdistan bölgesine kalır.

Arapça, ülkede resmi dildir. Kürtçe ise, Kürdistan bölgesinin resmi dilidir. Arapça ve Kürtçe ülkenin iki resmi dilidir. Diğer Iraklılar ise kendi dillerinde eğitim görebileceklerdir.

Irak halkı iki temel milliyetten, Arap ve Kürtlerden oluşur. Türkmenler, Asuriler ve Keldaniler diğer milletleri oluşturur.

Irak'ı Araplar ve Kürtler diye ikiye bölen ve Türkmenleri azınlık sayıp Kürt bölgesinde bırakan bu geçici anayasa taslağı Türkmenleri haklı olarak kızdırmıştır. Irak Türkmen Cephesi (ITC) Türkiye Temsilciliği 17 Şubat günü yaptığı açıklamada, yeni taslağın Türkmenleri yok saymasının çok çirkin olduğunu belirtmiştir. Açıklamada, 'Sinsi bir biçimde Türkmenler ezilmek isteniyor. Türkmenlere karşı takınılan bu düşmanca tavır çok çirkin. Türkmenler saf dışı bırakılarak, Türkmenlerin haklarını gasp ederek ve onları yok sayarak Irak'a huzur gelmez; hele demokrasi ve adalet asla oluşmaz' denilmiş ve bu haksızlıkların gelişmeleri daha da zorlaştıracığı

belirtilmiştir”⁷⁴.

Türkmen Temsilciliği açıklamasında, Irak’ın geçici anayasası yerine geçebilecek “*Geçiş Döneminde Irak Devlet Yönetim Yasası*”nın Adnan Paçacı tarafından hazırlanarak Geçici Yönetim Konseyine sunulduğu bildirilmiştir.

Türkmenler, taslakta Irak’ın iki asli unsurdan (yani Arap ve Kürtlerden) oluşan bir federal cumhuriyet olarak tanımlanması karşısında kendilerinin “*diğerleri*” denilerek azınlık kategorisine sokulmasından haklı olarak çok rahatsız olmuşlardır. Irak Türkmen Cephesi, Türkiye’ye ve ABD’ye “*müdahale edin*” çağrısı yaparken, taslağın Kuzey Irak’la ilgili maddeleri hakkında da bilgi vermiştir⁷⁵.

Irak Geçici Yönetim Konseyi’nde tek Türkmen temsilci Songül Çabuk Mısır devlet gazetesi El Ahram’a bir demeç vererek “*Türkmenler’in hakkı yenilirse iç savaş çıkabileceğini*” söylemiştir. Çabuk, “*...(Kerkük) Yüzde yüz Türkmendi. Bunu gösteren belgelerim olduğu için size söylüyorum. 1941 yılında İngilizler burada petrol şirketini kurdular ve bu şirket Kerkük’te yaşayan herkese iş verdi. İşe girenlerin yüzde 90’ı Türkmendi, geri kalanını ise Kerkük dışında yaşayan Araplar, Asuriler ve Kürtler oluşturuyordu*” diye eklemiştir⁷⁶.

Türkiye, gelişmeleri yerinde izlemek ve Ankara’nın mesajlarını aktarmak üzere, Irak’a bir heyet göndermiştir. Türkiye’nin Irak Özel Temsilcisi başkanlığında diplomat ve askerlerden oluşan heyet, Irak’taki temaslarını tamamlayıp 24 Şubat günü Ankara’ya dönmüştür. Heyet, temaslarında, Irak’ın bölgede dengeler açısından da önem taşıdığını belirterek, federasyon kurulması durumunda şu unsurlara dikkat edilmesini istemiştir:

“1) *Irak’ta yaşanacak gelişmelerin Türkiye ile doğrudan bağlantısı vardır. Bu nedenle Irak’taki federasyonunun ilerde ayrışmalara neden olacak unsurları içermemesi gerekir.*

2) *Irak’ta çeşitli sosyal katmanlar bulunmaktadır. Bunların nüfusları oranında*

⁷⁴ *Yeniçağ*, 18 Şubat 2004; *Cumhuriyet*, 18 Şubat 2004.

⁷⁵ *Radikal*, 19 Şubat 2004.

⁷⁶ *Yeniçağ*, 25 Şubat 2004.

yönetimde temsil edilmesi gerekmektedir. Hiçbir grubun dışlanmaması büyük önem taşımaktadır. Türkiye, bu süreçte özellikle Türkmenler ve Sünni Araplara özel önem atfediyor. Sünni Arapların dışlanmasının ileride ülkenin birliği ve istikrarı açısından ciddi sıkıntı yaratacağını öngörüyor.

3) Irak'ın doğal kaynaklarından elde edilecek gelirlerin nüfus oranlarına göre dağıtılması gerekiyor. Bu kaynakların hiçbir şekilde bir bölgeye ya da bir grubun denetimine bırakılmaması, merkezi yönetim tarafından kontrol edilmesi gerekiyor”⁷⁷.

Türkmenler, Irak anayasası taslağında kendilerine hak tanınmamasını protesto etmek için 25 Şubat 2004 Çarşamba günü başkent Bağdat'ta bir yürüyüş düzenlemişlerdir. Yürüyüşün ardından Irak Geçici Konsey binası ve Bağdat'taki Amerikan yönetimi merkezi önünde açlık grevine başlayan Türkmenler tepkilerini ayrıca zincirli eylem ile de sergilemişlerdir.

Bağdat'ta Amerikan yönetiminin merkezi önünde yapılan protesto gösterisinde Türkmenler kendilerini zincire vurmuş ve koli bantlarıyla bağlamıştır. Türkmenler, hazırlanan geçici anayasada Irak'ın üçüncü ana parçası, asli unsuru ve bir milli unsur olarak resmen tanınmayı istediklerini dile getirmişlerdir.

Gösteri sırasında yolu açmaya çalışan Amerikan askerleriyle Türkmenler arasında kısa süreli didişme olmuştur. Amerikan askerler bazı zincirleri kesmiş ve göstericileri yoldan çıkarmıştır. İtişme sırasında yaralanan ya da tutuklanan olmadığı bildirilmiştir. Türkmenler, “Allah birdir, iki olmaz; Irak Türkmensiz olmaz” şeklinde sloganlar atmıştır. Göstericiler, Irak'taki herhangi bir anayasanın Türkmenlerin haklarını inkâr edemeyeceğini, böyle bir duruma asla müsaade etmeyeceklerini söylemişlerdir.

Yaklaşık 4.000 kadar Türkmen, ellerinde ay-yıldızlı gök mavisi Türkmen bayrağı ve üç renkli Irak bayrağı olduğu halde Irak'ın geleceğindeki haklarının güvence altına alınmasını istemiştir. Elllerine ve boyunlarına dikenli teller dolayan bazı Türkmenler, idam mahkûmlarına giydirilen elbiseleri giymişlerdir.

Gösteri sırasında Irak Türkmen Cephesi Lideri Faruk Abdullah

⁷⁷ Cumhuriyet, 28 Şubat 2004.

Abdurrahman da bir konuşma yapmıştır. Türkmenlerin siyasi ve kültürel haklarının anayasada yer alması gerektiğini belirten Türkmen lider, “Devlet kurumlarından dışlanmış bulunuyoruz. Geçici Yönetim Konseyi’nde daha fazla temsil edilmeliyiz. Siyasi ve kültürel haklarımız anayasada yer almalı” demiştir.

Gösteriyi düzenleyenlerden Kenan Şakir, hazırlanan yeni anayasada Türkmenlerin üçüncü büyük etnik grup ve Irak’ın asli unsuru olarak tanınması gerektiğini belirterek, “Biz aynı zamanda herhangi bir etnik jederalizme karşı olduğumuzu söylemek için buradayız. Irak, daima tek bir halk ve birleşik bir ülke olarak kalmalıdır” diye konuşmuştur.

Bağdat’ta Geçici Hükümet Konseyi binası ile Amerikan işgal kuvvetleri ana karargahı olarak kullanılan eski başkanlık sarayının girişinde, haklarının verilmediği gerekçesiyle eylem yapan Türkmenlerden 30 kadarı zincir ve koli bantlarıyla kendilerini sarayın kapısına bağlarken diğerleri de oturma eylemi yaparak yolu kapatmıştır.

Protestocular tarafından dağıtılan bir bildiri ise Türkmenlerin yıkılan Saddam Hüseyin rejimi döneminde ırkçı baskılardan çok çektiği belirtilerek, Irak nüfusunun yüzde 13’ünü oluşturan 3 milyon Türkmenin resmen tanınmasının, ülkenin istikrarı açısından önemli olduğu vurgulanmıştır. Açıklamada, Irak nüfusunun ana parçalarından birinin haklarını görmezden gelmenin Irak’a ve Iraklılara istikrar ve barış getirmeyeceği, aksine kaos, terörizm ve düşmanlık yaratacağı dile getirilmiştir. Türkmenler, hak ve özgürlükleri için mücadele edeceklerini, hak ve özgürlüklerinden mahrum olarak yaşamaktansa ölmeyi tercih edeceklerini belirtmişlerdir.

Eylemi gerçekleştiren Türkmenlerin sözcülerinden Hüsamettin Türkmen, anayasal haklarının güvence altına alınıncaya kadar eylemlerine devam edeceklerini, buna silahlı mücadelenin de dahil olduğunu söylemiştir. Sözcülerden Turhan Ketene de şimdiye kadar demokratik yollardan mücadele ettiklerini, ancak eylemlerinde sonuç alamamaları durumunda demokratik olmayan yollardan da mücadeleye başlayabileceklerini ifade etmiştir. Türkmenler, hazırlanan ve 2 yıl yürürlükte kalacak yeni Irak anayasasında kendilerinin üçüncü millet olarak yer almaları gerektiğini ve Irak GHK’nde 3 kişiyle temsil edilmeleri lazım geldiğini belirtmiştir.

Bu arada, Bağdat'ta 100 kadar Türkmen, siyasi hakları için başlattıkları açlık grevini sürdürmektedir. Bağdat'ın merkezindeki koalisyon geçici yönetimi merkezi dışındaki 10 kadar çadırdaki toplanan eylemciler arasında birkaç kadınla yazar ve öğrenciler bulunmaktadır. Kampın önündeki pankartta, "*Hakkımızı reddedenleri öldürmek için bugün bir kalem ve grev, yarın kalaşnikof*" ifadesi yer almıştır.

Türkmenler, haklarını kabul ettirmek için Kerkük'te de genel grev başlatmışlardır. Ulusal Türkmen Hareketi tarafından dağıtılan bildiriye, "*Vatandaşlarımızı, haklarımızın tanınması için Bağdat'ta yapılan gösterilerin desteklenmesi amacıyla genel grev yapmaya çağırıyoruz*" denildi. çağrıya uyan Kerkük'lü Türkmenler, dükkan ve lokantalarını kapatmıştır. Kentteki polis gücünün de yüzde 20'sini oluşturan Türkmen polisler de iş bırakmıştır.

Kerkük'te yüzlerce Şii de Kürtlerin taleplerine karşı gövde gösterisi yaptı. Kent merkezinde yürüyen Şiiler, Kerkük'ün herkese ait olduğunu belirtmişlerdir⁷⁸.

29 Şubat günü Bağdat'ta Geçici Hükümet Konseyi'nin, kapalı kapılar ardında görüşülmekte olduğu geçici anayasada veya resmi adıyla 'Geçici Yönetim Yasası'nda Türkmenlerin üçüncü asli unsur olarak yer aldığı söylentisi yayılmıştır. Orada protesto gösterileri düzenlemekte olan Türkmenler de havadisi doğruymuş gibi kabul etmiş ve açlık grevine, protesto eylemine hemen son verip sevinç içinde Kerkük'e dönmüşlerdir.

Ellerinde Türkmen bayrakları, Irak Türkmen Cephesi Başkanı Faruk Abdullah Abdurrahman'ın ve Şii lider Ayetullah Ali Sistani'nin posterleriyle Bağdat yolundan Kerkük kent merkezine doğru yürüyen ve sayıları 400 kadar olduğu bildirilen Türkmen grup, kent girişinde silahlı Kürt gruplar tarafından engellenmiştir.

Çıkan silahlı çatışmada 5 kişi yaralanmıştır. Kent merkezine dağılan göstericilerle de yer yer silahlı çatışmaya giren Kürt gruplar, Cumhuriyet caddesinde bulunan Türkmen Cephesi'ne ait binayı basıp bilgisayar, masa ve camları kırmıştır. Bir başka grup da Türkmenlerin denetimindeki insan hakları örgütüne ait binayı tahrip etmiştir.

⁷⁸ *Yeniçağ*, 26 Şubat 2004; *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 26 Şubat 2004; *Cumhuriyet*, 29 Şubat 2004; *Milliyet*, 29 Şubat 2004, *Yeniçağ*, 29 Şubat 2004.

Olaya geç müdahale eden ve kentin giriş-çıkışlarını tutan ABD askerleri, saat 17.00'den itibaren sokağa çıkma yasağı ilan etmiştir. Akşam saatlerinde bazı semtlerden silah sesleri gelmesine rağmen durum normale dönmüştür.

Temaslarda bulunmak üzere Londra'ya giden Irak Türkmen Cephesi Başkanı Faruk Abdullah Abdurrahman, Kerkük'te yaşanan kanlı olayların Türkmen sevincini bastırmaya yönelik olduğunu açıklamıştır⁷⁹.

Ancak Türkmenlerin sevinci yerini üzüntü ve hayal kırıklığına bırakmıştır. Geçici anayasada Türkmenlerin üçüncü asli unsur olarak tanındığı, yani Kürtlerle Türkmenler arasında hukuki eşitlik sağlandığı yolunda çıkarılan haberlerin asılsız olduğu anlaşılmıştır. Geçici anayasada Türkmenlere sadece “*azınlık statüsü*” tanınmıştır. Türkmenler, bir kez daha aldatılmış olduklarını anlamışlardır.

Kerkük'teki bu son olaylarla ilgili Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Türkmenlere saldırıları ise “*çok büyütmemek gerektiğini*” söylemiş; “*Bu olayları büyütmeden orada beraber yaşayacak insanları, beraber yaşamaya alıştırmak lazım*” diye konuşmuştur. Bakan, geçici anayasa taslağında Türkmenlerin durumuyla ilgili olarak kendisine yöneltilen soruyu ise “*geçici anayasanın henüz kesinleşmediğini*” söyleyerek cevaplamamıştır⁸⁰.

Yeniçağ gazetesi bu haberi, “*Gül, Türkmenlere sırtını döndü*” başlığıyla vermiş ve şunları yazmıştır: “*Kerkük'te Türkmenler peşmerge baskınına uğradı. Kentte gerilim tırmanırken, Türkmenleri savunması gereken Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, 'Bunları çok büyütmemek lazım. Bu olayları büyütmeden orada beraber yaşayacak insanları, beraber yaşamaya alıştırmak lazım' demiştir*”⁸¹.

Türkmen liderler, geçici anayasa ile birlikte Kürt-Türkmen gerginliğinin daha da artacağı tahmin edilen Kerkük kentinde barışın korunması için uluslararası barış gücü ve yardım çağrısı yapmıştır. Türkmen liderler, “*eğer uluslararası düzeyde önem verilmezse olaylar kontrolden çıkabilir*” uyarısında bulunmuştur. Kerkük'teki Türkmen liderlerden Sait Alaaddin Arkiş, Reuters ajansına yaptığı açıklamada, “*BM'ye, Arap*

⁷⁹ *Milliyet*, 1 Mart 2004.

⁸⁰ *Cumhuriyet*, 2 Mart 2004.

⁸¹ *Yeniçağ*, 2 Mart 2004.

Birliği'ne ve İslam Konferansı Örgütü'ne, kent barışı koruma güçleri göndermeleri çağrısı yapıyoruz. Aksi halde gelişmeler iç savaşa varacak” demiştir⁸².

Türkiye'deki Irak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Genel Başkanı Kemal Beyatlı da 3 Mart günü bir basın toplantısı düzenleyerek, Irak'ta Türkmenlere yönelik baskıları ve Irak'ın kuzeyindeki gelişmeleri değerlendirmiştir. Kerkük'te son peşmerge saldırıları hakkında özetle şu bilgiler verilmiştir:

“Kıyafet değiştirip sivil halkın arasına katılan silahlı Peşmergeler, Kerkük sokaklarında yine terör estirmeye başladılar. Peşmergeler ilk iş olarak Kerkük Kışlası önünde Türkmen lideri Şehit Ata Hayrullah Bey'in heykelini kırmaya yeltendiler. Bu Türkmen lideri, 14 Temmuz 1959 Kerkük katliamında şehit edilmiştir. Heykele saldırılırken civardaki Kürt polisler seyirci kaldı, hatta teröristleri korumaya çalıştı.”

Bir başka peşmerge grubu, Irak Türkmen Cephesi (ITC) yetkililerinin karşılama töreninde olmasını fırsat bilerek, saat 16.00'da Türkmen Cephesi merkez binasına saldırmıştır. Saldırganlar, Binbaşı Semir adında bir Kürt polisten açıkça destek görmüşlerdir. Semir, resmi unvanını kullanarak güvenliği oyalamış ve Kürt peşmergelerin bina içine girmesine fırsat yaratmıştır.

Peşmergeler Türkmen Cephesi merkezindeki bilgisayarları ve mobilyaları kırıp sokağa atmışlar; önemli belge ve dosyaları yırtıp parçalamış ve bir kısmını da çalmışlardır. Tahrip edilen ve çalınan eşya ve belgeler sonradan birer birer tespit edilmiştir ...”

Kemal Beyatlı, “Görgü tanıklarının ifadesine göre, ABD gücü tam 45 dakika sonra olay yerine gelmiştir. Kerkük'ün diğer bölgelerinde de aynı saatlerde Irak ve Türkmen bayraklarını taşıyan her arabaya ve binaya saldırıp camlarının kırıldığı görülmüştür” demiştir.

ITC Merkezinden yapılan açıklamada, “Barzani ve Talabani peşmergelerinin bu gibi çirkin olaylarda sabıkalı oldukları dünya kamuoyu tarafından bilinmektedir” denilmiş, geçmişte Türkmenlere yapılmış olan çeşitli saldırılar hatırlatılmıştır.

⁸² Halk'a ve Olaylara Tercüman, 2 Mart 2004.

Beyatlı, “*Bu gibi terör eylemleri başka bir açıdan Kerkük’ün bir Kürt şehri olmadığıın kanıtıdır. Bugüne kadar Kerkük’te Türkmenler tarafından hiçbir olumsuz hareket yapılmamıştır. Türkmenler olarak her zaman terörist eylemlere karşı olduğumuzu gösterdik*” demiştir.

Türkmenler, Kurban Bayramı sabahı Erbil’de KDP ve KYB binalarına saldırıları kınamış; Türkmen Cephesi Başkanı, Türkmen Meclisi Başkanı ve diğer Türkmen kuruluşları, Kürt partilere başsağlığı ve geçmiş olsun telgrafları çekmişlerdir. Fakat bugüne kadar Kürtlerden bir tek başsağlığı mesajı almamışlardır ⁸³.

2- Yasanın Kabulü ve Tepkiler

Geçici Yönetim Yasası, Amerikan işgal kuvvetleri tarafından hazırlanmış; incelenmesi için Geçici Hükümet Konseyi’nin (GHK) önüne konmuş ve bunun en geç 28 Şubat 2004 tarihine kadar kabul edilmesi istenmiştir. Anayasa GHK tarafından 1 Mart 2004 tarihinde kabul edilmiş olmasına rağmen, Şiilerin itirazları nedeniyle imzalanması iki kez ertelenmiştir. Irak’ta büyük tartışma ve çekişmelere sahne olan anayasa taslağı, 8 Mart 2004 tarihinde ABD’nin baskısıyla Şii grupları tarafından imzalanmıştır. Kürt azınlıklara imtiyaz tanınmasından rahatsız olan Şiiler, anayasada, Irak’taki Şii çoğunluğu yansıtan herhangi bir ifadenin yer almaması ve azınlık Kürtlere veto hakkının verilmesi nedenleriyle Anayasa’ya karşı çıkmışlardır⁸⁴. Özellikle federal sistem içinde bölgesel özerklik konusu ile yeni düzende İslamın rolü konuları uzun tartışmalara neden olmuştur.

Sünnî Araplar’ın Geçici Yönetim Konseyi’ndeki temsilcileri resmi imzalama töreni esnasında resmi bir tepki ortaya koymamalarına rağmen, Sünnî çevreler yasaya şiddetli bir şekilde tepki göstermişlerdir. Türkmenler de doğal olarak yasaya tepki göstermişlerdir. Yasa azınlık statüsünde Türkmenlerin bazı kültürel haklarını garanti altına almış olsa da Türkmenler, siyasî hakları açısından tamamen olmasa da büyük ölçüde yok sayılmaktadırlar. Kürtler ise, Yasa’nın imzalanmasını haklı olarak büyük bir coşku ile

⁸³ Yeniçağ, 4 Mart 2004.

⁸⁴ Hicran Kazancı, “Irak’ın Hassas Dengelerinde Türkmenler”, 2023, S.38 (15 Haziran 2004), s.46.

karşılıklıdır. Yasa, Kürtlerin bir çok beklentilerine olumlu bir şekilde cevap vermiştir. Ancak Kürtleri hayal kırıklığına uğratan tek mesele Kerkük'ün konumudur. Yasa, Kerkük ilini Bağdat ile birlikte özel bir statüye bağlamıştır. Bu statüye göre, Kerkük, ülkede yapılacak tarafsız ve sağlıklı bir seçime kadar hiç etnik veya mezhep grubunun kontrolü altına geçmeyecektir. Ancak buna rağmen Kürt siyasî gruplar yasada yer alan bu hükme çok fazla tepki göstermediler. Bunun da sebebi yasada Kürtlerin lehine Kerkük'ün gelecekteki statüsü ile doğrudan bağlantılı olmayan bir takım maddelerin bulunmasıdır. Kürtler zamanla bu maddelerden hareket ile Kerkük ilini, kendi siyasî iktidarları altındaki bölgelere dahil edilmesini sağlamaya çalışacakları kaçınılmazdır⁸⁵.

Milliyet gazetesi, haberi şöyle vermiştir:

“...ABD'nin eseri olan Irak'taki yeni düzen, bir Arap-Kürt federasyonu biçiminde ortaya çıktı. Irak, Araplar ve Kürtlerden oluşan bir federal devlet biçimine dönüştü. Arapçanın yanı sıra Kürtçe de devletin resmi dili olarak kabul edildi. Kuzey Irak'ta bir Kürt bölgesi kuruldu. Bu bölgenin Kürt kimliği tanındı. Silahlı peşmergeler dağıtılmadı ve bunların bir milis gücü olarak ayakta kalmaları sağlandı. Bir çok ayrıntı kalıcı anayasada ve sonrasında belirlenecek. Ancak Kürtler şimdiden güçlü bir duruma getirildiler...”⁸⁶.

Tercüman gazetesi haberi, *“Bu Anayasa'da Türkmenler yok”* başlığıyla vermiştir. *“Türkmenler 3. asli unsur olarak kabul edilmedi, azınlık statüsünde kaldı. Devletin resmi dili ise Arapça ve Kürtçe olarak belirlendi”* diye yazmıştır. Gazete şöyle devam etmiştir:

“Irak'ta Çarşamba günü (3 Mart) açıklanması beklenen yeni Anayasa taslağında Türkmenler yok. Türkmenler 3. asli unsur olarak kabul edilmedi. Türkmenler azınlık statüsünde sayıldı. Ayrıca devletin resmi dili Arapça ve Kürtçe olarak belirlendi.’ Türkmenlere ve Asurilere ise sadece kendi dillerinde eğitim hakkı tanındı..

Geçici anayasada taslağında yok sayılma Türkmenler tarafından tepkiyle karşılandı. .. Türkmenleri rahatsız eden bir diğer unsur da Irak ordusuna ilişkin

⁸⁵ Nejedet Demiral, Soran Şükür, Mazin Hasan, a.g.m., s42.

⁸⁶ Milliyet, 2 Mart 2004.

düzenlemeler. Ulusal ordu, merkezi hükümetin kontrolünde bırakılıyor, ancak federal yasalar çerçevesinde özel koruma güçlerine izin veriliyor. Türkmen yöneticilere göre bu düzenleme ile peşmergelere açık kapı bırakılıyor; Kürt gruplara bağlı peşmergeler milis kuvvetler olarak varlıklarını sürdürebilecekler.

AFP muhabirine demeç veren Keldani-Süryanilerin Geçici Hükümet Konseyi'ndeki Temsilcisi Yusuf Kanna ise 'Memnunuz. İsteklerimizi elde ettik' dedi. Kanna, 'Dördüncü madde, Keldani-Süryanilerin ve Türkmenleri siyasi, kültürel ve idari haklarını düzenliyor' şeklinde konuştu.

GHK üyesi Ahmed Çelebi, anayasa taslağında federalizm ilkesinin kabul edildiğini, ancak ayrıntıların seçimle gelecek millî meclise bırakıldığını kaydetti ve 1 Mart sabaha karşı tüm konularda anlaşmaya varıldığını açıkladı.

GHK sözcüsü Hamid el Kifayi de resmi adı 'Geçici Hükümet Yasası' olan taslağın, gelecek 2005 yılında daimi anayasanın hazırlanıp onaylanmasına kadar geçerli olacağını belirtti. Taslağa göre, Irak yönetimi, devlet başkanı, 2 yardımcısı, başbakan ve kabineden oluşacak"⁸⁷.

Irak Geçici Yönetim Konseyi tarafından kabul edilen geçici anayasa Türkmenleri derin bir düş kırıklığına uğratmıştır. Irak Türkmen Cephesi (ITC) Başkan Yardımcısı Sadettin Muhammed geçici anayasanın Türkmenler açısından bir 'başarısızlık' olduğunu söylemiştir. Sadettin Muhammed, AFP'ye verdiği demeçte, "Azınlık olarak değerlendirilmek istemiyoruz. Bizler Irak'ın başlıca etnik bileşenlerindeniz. Haklarımızı aramaya devam edeceğiz" demiştir⁸⁸.

Türkmenlerin Irak'ı kurduklarını belirten Irak Türkmen Cephesi Türkiye Temsilcisi Ahmet Muratlı da; "Türkmenlerin üçüncü asli unsur olarak kabul edilmesini istiyoruz. Irak'ı kuran Türkmenlerdir. Türkmenler Irak'ın çimentosudur. Bizler, oranın asli unsuruyuz. O topraklarda bin yıldan beri şehit vermişiz. Geçici Hükümet Konseyi tarafından hazırlanan anayasada da Irak'ın kurucuları arasında gösterilmemiz gerekiyor" diye konuşmuştur.

⁸⁷ *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 2 Mart 2004 ; *Cumhuriyet*, 2 Mart 2004.

⁸⁸ *Milliyet*, 2 Mart 2004.

Türkmenlerin haklarının yok sayıldığını belirten Muratlı, *“Türkmen olarak fazla bir şey istemiyoruz. Bizler siyasi ve kültürel haklarımızın verilmesini istiyoruz. Irak iktidarı içinde yer almak istiyoruz. Irak’ın geleceğine katkıda bulunmak istiyoruz”* demiştir.

Türkmenlerin seslerini duyurmak için eylemlerine devam edeceğini belirten Muratlı, *“3 milyon Türkmenin sesine kulak verilmesini istiyoruz. Bu haklarımızı demokratik yollarla istemeye devam edeceğiz. Eylemlerimiz sürecektir. Eylemlerimizin amacına ulaşacağına inanıyoruz”* demiştir. Türkmenlerin huzursuz olduğunu belirten Muratlı, demokratik haklarına kavuşabilmek için, açlık grevleri de dahil her türlü eylemi, bütün platformlarda yapacaklarını ifade etmiştir. Muratlı, dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşayan Türkmenlerin de Iraklı Türkmenlere destek vermek amacıyla eylem yapabileceğini söylemiştir.

Muratlı, ABD tarafından Ortadoğu’da demokratikleşmeyi sağlamak amacıyla hazırlanan Büyük Ortadoğu Projesi’ne Türkmenlerin de dahil edilmesi gerektiğini söylemiştir *“Eğer ABD’den demokratikleşme yönünde Büyük Ortadoğu Projesi’ni hayata geçirecekse, Türkmenlere de yer vermek zorundadır. Böyle bir demokratikleşme hareketi içinde Türkmenlere yer verilmemesini kabul edemiyoruz”* demiştir.

Türkiye Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, gazetecilerin soruları üzerine, Irak Geçici Hükümet Konseyi’nde kabul edilen temel yasanın Irak’ın toprak bütünlüğünü koruduğunu, etnik ya da dini temele dayalı bir federasyon da öngörmediğini savunmuştur.

Kabul edilen geçici anayasanın daha değişebilecek tarafları bulunmakla beraber, bir uzlaşmanın ortaya çıkması açısından önemli olduğunu dile getiren Gül, anayasanın Türkmenler açısından nasıl olduğunun sorulması üzerine, *“Tabii daha iyi olsun istenebilirdi”* ifadesini kullanmıştır. Gül, Irak anayasasına ilişkin olarak gelecek günlerde Türkiye’de başka ülkelerden katılımcılarla birlikte bilimsel bir toplantı yapılacağını da açıklamıştır⁸⁹.

Yeniçağ gazetesi, *“Kürt Devletine Türkiye Sessiz”* başlıklı haberinde, şunları

⁸⁹ Cumhuriyet, 3 Mart 2004.

yazmıştır:

“Irak anayasasında Türkmencilere hiç yer verilmezken Kürtler istediklerini elde etti. Dışışleri Bakanı Abdullah Gül Irak'ta geçici anayasa taslağının henüz kesinleşmediğini söyleyerek, hala bazı anlaşmazlıklar olduğunu söyledi. Ancak, Irak'ta geçici anayasanın ABD tarafından onaylanacağı bildirildi ...

Türkiye'nin kırmızı çizgileri ortadan kaldırılırken, Türkiye'nin bu konuda sessiz kalması, Kürtleri devlet kurma yolunda cesaretlendiriyor”⁹⁰.

Kimi köşe yazarları Hükümetin tutumunu eleştirmişlerdir. Yine Yeniçağda Hasan Demir, *“Türkmencileri satarak Kürtlere AB yolunun açılması”* başlığıyla şunları yazmıştır:

“ ... Geçici Konsey Irak Anayasasını oluşturdu. Bu yasa KDP ve KYB tarafından ve ABD tarafından memnuniyetle karşılandı. Hatta ABD Dışışleri Bakanı Powell, ‘Irak'ta geçici anayasa üzerinde anlaşmaya varılmasından memnunum’ açıklamasını yaptı bile...”

Hasan Demir, önce Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulması, sonra da Kuzey Irak'taki Kürtlerle Türkiye Kürtlerinin birleştirilmesi projesinin uygulanmakta olduğunu ve bu projenin arkasında Avrupa Birliği'nin bulunduğunu savunmuş, bu gidişin karşısında hükümetin sessiz kalışını eleştirmiştir⁹¹.

Yeniçağ gazetesinde Altemur Kılıç da şöyle söylemiştir:

“Şu bağlamda, Türkiye öylesine hınzırca, sinsice ve alçakça baskılar, öylesine ağır tehditler altında ki kabuslarla yatıyor, kabuslarla kalkıyorum ... Türkiye, 1919'dan beri bu kadar kesif bir baskı ve tehdit altında kalmamıştı ...

Kürt devleti, ABD'nin himayesinde kuruldu bile ve Türkiye Kuzey Irak'tan dışlanınca şimdi hem ABD'nin, hem de AB'nin gözleri Güneydoğu'da ... ABD'nin reformları dayatmadaki önceliği Kürt konusuymuş! Bu sorunu da evvel Allah, Büyük Ortadoğu Projesi içinde hallihamur ederler! ..

⁹⁰ Yeniçağ, 3 Mart 2004.

⁹¹ Hasan Demir, “Türkmencileri Satarak Kürtlere AB Yolunun Açılması”, Yeniçağ, 3 Mart 2004.

Halkımız bu iç ve dış tehlikeler karşısında uyanık mı? ...”⁹² .

Eski Bakan Namık Kemal Zeybek, Halk’a ve Olaylara Tercüman gazetesindeki yazısında şunları ifade etmiştir:

“... Irak Türkleri’ne kim sahip çıkacak? Onların hukukunu kim koruyacak? Kim korumalı dersiniz?

Ne diyor Irak Türkleri, büyük Türk devletine? - Sizden başka kimimiz var?

Açıkça iddia ediyorum ... Irak Türkleri Türk değil de başka bir milliyetten olsaydı, bugün ötekilere verilenler onlara da verilir. ..

Öyleyse Türkiye’yi yönetenlerin asla unutmamaları gereken bir gerçek vardır ... Irak Türklerine sahip çıkmak, Türkiye’nin hukukuna, itibarına, geçmişine ve geleceğine sahip çıkmaktır.

Bunu yapmayanların yakasına tarih ve millet yapışacaktır...

Türkiye’yi yönetenlerin hiç akıllarından çıkarmamaları gereken bir gerçek vardır. Türkiye, ABD’ye muhtaç değildir. ABD’nin Türkiye’ye şiddetle ihtiyacı vardır. ‘Öyleyse ABD’nin yanında politika yapmayı seçenlerin millet haklarını korumakta asla fütura ve temerrüde kapılmamaları gerekir. Korku ve gecikme çok ağıra malolabilir.

Tarihin oluştuğu dönemlerde, tarih bilgileri ve tarih bilinciyle doğru yol bulunabilir.

Diyorum ki, artık başımıza geçirilen çuvalları kaldırıp atmanın demindeyiz ...

Dimdik ayağa kalkmalıyız. Gücümüzü ve imkanlarımızı hatırlayıp, hatırlatıp gereğini yapmalıyız ...

Ötekilere ne veriliyorsa, Irak Türklüğüne de o verilmelidir..

Bunu sağlamalıyız ... Milletçe ...”⁹³ .

Mart 2004 başında İngiltere ve Almanya’yı ziyaret eden Irak Türkmen Cephesi (ITC) Başkanı Faruk Abdullah Abdurrahman, Türkiye’nin gelişmelere seyirci

⁹² Altemur Kılıç, “Yetmiyor, Yetişemiyorum!”, *Yeniçağ*, 3 Mart 2004.

⁹³ Namık Kemal Zeybek, “Irak Türklüğü’ne Feryat”, *Halk’a ve Olaylara Tercüman*, 5 Mart 2004.

kalmamasını, Türkmenlerin daha fazla çaba harcamasını istemiş ve “*Irak’ta birinci ve ikinci sınıf vatandaş yaratılmasına izin verilmemeli*” demiştir.

Türkiye’den beklentilerini “*Komşu ve Müslüman bir ülke olarak bu konuda(Türkmenler konusunda) daha aktif bir politika izlenmesi*” olarak özetleyen Abdurrahman, Türkiye’den ayrıca Türkmenlerin Irak’ın yeni devlet yapısında hak ettiği yeri bulması gerektiğini savunmuştur.

Irak’ta Türkmenlere yönelik haksızlıkların Saddam rejiminin çökmesinden sonra da sürdüğüne işaret eden Abdurrahman, Türkmenlerin siyasette, eğitim alanında, polis teşkilatında ve ordudaki görevlendirmelerde ayrımcılığa uğratıldıklarını vurgulamıştır. İngiliz yetkililerle yaptıkları görüşmelerde üzerlerindeki baskıyı anlattıklarını ve muhataplarından kendilerine yardımcı olunacağı sözünü aldıklarını belirten Türkmen Cephesi Lideri, “*Irak’taki Şovenist Kürt unsurlarının tavır ve yaklaşımlarının sadece Türkmenleri değil, Irak’taki Kürtleri bile rahatsız ettiğini*” kaydetmiştir. Abdurrahman, “*Bizim Kürtlerle bir sorunumuz yok. Aksine amacımız ortak, herkesin amacı Irak’ın kalkınmasıdır*” diye konuşmuştur. Irak’ta seçimlerin BM gözetiminde yapılmasını da olmazsa olmaz bir unsur olarak nitelendirmiştir.

Irak Türkmen Cephesi’nin, dört partinin katılımıyla Türkmenlerin çoğunluğunu temsil eder hale geldiğini hatırlatan Abdurrahman, özellikle yönetim yapısında geniş tabanlılığa özen gösterilmemesi ve Türkmenlerin siyasi karar mekanizmasından uzak tutulmaya çalışılmasının kendilerini endişelendirdiğini bildirmiştir. ITC Lideri, Türkiye’nin, Türkmenlerin asimilasyonu çabalarına seyirci kalmaması gerektiğini de savunmuştur⁹⁴.

Irak Geçici Yönetim Konseyi’nde kabul edilen geçici anayasa, Türkiye Dışişleri Bakanlığı’nı da tatmin etmemiştir. Geçici anayasayı masaya yatıran Dışişleri Bakanlığı, Türkmenler ile Sünni Araplara azınlık statüsü verilmesi ve Kürtlere geniş özerklik hakları tanınmasını, ileride Irak’ın bölünmesine neden olabilecek unsurlar olarak değerlendirmiştir.

Kerkük ve peşmergelerin statüsü ile ilgili maddelerin ilerisi için netlik

⁹⁴ *Halk’a ve Olaylara Tercüman* 5 Mart 2004; *Yeniçağ*, 5 Mart 2004.

kazanmaması da Ankara’da rahatsızlık yaratmıştır. Ocak 2005’te yapılması öngörülen seçimlerin ardından hazırlanacak kalıcı bir anayasaya kadar geçerli olacak geçici anayasada Özerk Kürt bölgesinin sınırları sabit kalmaktadır. Ancak Kerkük’ün statüsü ilerisi için netleştirilmektedir. Alınan haberlere göre Türk Dışişleri Bakanlığı, geçici anayasayı “*tatmin edici değil, ama yaşayabilir*” bir belge olarak değerlendirmiştir⁹⁵.

Halk’a ve Olaylara Tercüman gazetesine göre bu temel yasa, Türkmenleri yok sayarken Kürtleri alabildiğine kayırmıştır. Anayasada şu konulara yer verilmiştir:

“Coğrafi esaslara göre federasyon. Irak üç bölgeye bölünüyor: a) Güney Irak, b)Orta Irak ve c)Kuzey Irak veya Kürdistan. (Kürtler zaten aynı coğrafyada yaşadıklarından onlar için etnik ya da coğrafi federasyon fark etmiyor).

Kürdistan hükümeti ve Kürt parlamentosu resmi bir statü kazanıyor ve kabul ediliyor. Kürdistan parlamentosunun izni olmadan Irak askerleri Kürdistan’a giremeyecek.

Kürt peşmergeler ‘Kürdistan ulusal muhafız gücü’ olarak yasalaşıyor ve görevlerine devam ediyor.

-Kürt bölgesinde bulunan yeraltı kaynakları Kürtlere ait olacak (Kerkük hariç).

-Kürtçe resmi dil oluyor: Arapça ile birlikte Kürtçe Irak’ın ikinci resmi dili olarak kabul ediliyor. Kürdistan sınırları 2003 savaş öncesi sınırlara ek olarak Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları Şeyksan, Şengal, Hanekin, Diyala gibi yerleri de içine alıyor. Anayasada Musul ve Kerkük sorunlarının çözümü 2005 yılının sonlarına bırakılıyor.

2005 yılına kadar Saddam döneminde Kerkük ve Musul bölgelerine yerleştirilmiş olan Araplar geri gönderilecek ve Kerkük’e Kürtler yerleştirilecek. 2005 yılında yapılacak nüfus sayımının ardından referandum yapılarak “Hangi bölgeye bağlanmak istersiniz?” sorusu sorulacak ve Kerkük sorunu ona göre çözülecek. Geri gönderilecek Arapların sayısı 200 bin olarak tahmin ediliyor⁹⁶.

⁹⁵ Halk’a ve Olaylara Tercüman, 5 Mart 2004.

⁹⁶ Halk’a ve Olaylara Tercüman, 6 Mart 2004.

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, 6 Mart günü Konya’da düzenlenen büyük mitingde Irak’ın üniter yapısının bozulmamasını ve bölgede Kürt devletinin kurulmasına izin verilmemesini isterken, Irak’ta yaşayan Türkmen varlığının da göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.

Türkiye’nin kırmızı çizgilerinin ortadan kalktığını söyleyen Bahçeli, “*Büyük Ortadoğu Projesi’nin yıldızını Diyarbakır yapıyorsun da, niye Kerkük’ü, Musul’u sahiplenmiyorsun? Çevremizde ateş yanıyor*” dedi. Irak’ta Güney Kürdistan Devleti’nin kurulmasına çalışıldığını belirten Bahçeli, “*Soruyorum; Güney Kürdistan’ı orada kuruyorlarsa, bunun ‘Kuzey’ini nerede kuracaklar?*” diye konuşmuştur.

Türkiye’nin kırmızı çizgileri tekrar hatırlaması ve Irak Türkmenlerinin yanında olması gerektiğini kaydeden Bahçeli, 2 milyon 700 bin Türkmenin Büyük Türk Milletine emanet olduğunu hatırlatırken de Türkiye’nin gerektiğinde onları korumak için Irak’a kadar gideceği mesajını vermiş ve “*Türkiye’nin Kerkük’e gitme hakkı doğar, bunu da kimse engelleyemez*” demiştir⁹⁷.

Kuzey Irak’ta Türkmenlere karşı Kürtler ve Amerikalılar tarafından uygulanan şiddet ve baskı politikası, Danimarka’nın başkenti Kopenhag’da bulunan Türkmen dernekleri ile Ülkücü derneklerinin birlikte düzenlediği bir yürüyüşle protesto edilmiştir.

ABD Konsoloslğu önünde Kopenhag Türkmen Derneği Başkanı Sadullah Hamit ve Danimarka Ülkücü Türk Demekleri Federasyonu İkinci Başkanı İlyas Çavdar birer konuşma yapmışlardır. Sadullah Hamit, Kürtlerin Amerika’yı arkasına alıp Türkmenlere karşı yıldırma politikası yürüttüğünü belirtmiştir. İlyas Çavdar ise, başta AKP iktidarı olmak üzere, Batı hükümetlerinin de Türkmenlere yapılan zulüm ve baskılara seyirci kaldığını söylemiştir⁹⁸.

Geçici anayasanın imzalandığı gün Yeniçağ gazetesi, “*Ankara, Türkmenlerin yok edilmesini seyrediyor*” başlığıyla şunları yazmıştır:

“Türkmenlerin yok oluşunun resmileştirilmesi anlamına gelen Irak anayasası

⁹⁷ Halk’a ve Olaylara Tercüman, 7 Mart 2004.

⁹⁸ Yeniçağ, 7 Mart 2004.

bugün (8 Mart 2004) imzalanıyor. Türkiye, Türkmenleri yok sayan anayasa konusunda suskunluğunu koruyor ... Anayasaya göre, Türkmenler 3 yıl sonra okullarda kendi dillerini kullanabilecekler. Anayasada peşmergelere ise geniş bir özerklik veriliyor. Anayasada, kuzeydeki 'Kürdistan' adı verilen bölgenin bugünkü özerkliği muhafaza ediliyor ... Türkiye bu konuda bir açıklama yapmadı. Abdullah Gül de peşmergelerin Türkmenlere saldırısını değerlendirirken, 'Büyütülecek bir şey yok' demişti"⁹⁹.

Mustafa Balbay, Cumhuriyet gazetesindeki köşe yazısında Irak'ın toplum yapısı ve geçici anayasayla ilgili olarak şunları yazıyor:

"Türkmenler, Irak devletinin asli unsuru değil. Ankara'nın en çok üzerinde durduğu konu buydu. Gerçekleşmedi. Dün (8 Mart) anayasanın imzalanmasının ardından Kerkük'ten arayan bir arkadaşım, 'Telefonu sokağa tutuyorum, dinle' dedi. Korna sesleri, silah seslerine karışıyordu. Kentteki Kürtler, zafer turları atıyordu. Türkmenlerinse bölgedeki Araplarla birlikte 'ortak arayış' içinde olduğu haberleri geliyor.

Kürtler, Kuzey Irak'ın federal yapı içinde 'Kürdistan' adı altında özerk bir bölge olmasını kabul ettirdiler. Kürtler için geçici anayasa da önemli ama, zaten kendi bölgesel anayasalarını daha önce yapmışlar ve yürürlüğe sokmuşlardı.

Kuzey Irak'ın anayasasında iki temel durum var: Başkent Kerkük, referans Sevr ...

Anayasanın önsözünde, bölgenin ayrı bir yapıyı hak ettiğini anlatmak için Sevr Antlaşması'nın 63-65. maddelerine gönderme yapılıyor!

Durum Güney Irak açısından da belirsizliğini koruyor ... Bundan sonra ne olur?

Görünüm, güçler çatışmasının değişik zeminlerde devam edeceğini ortaya koyuyor. Hangi gerekçe ile olursa olsun, hiçbir şekilde kabul edilemez terör olgusu bir yana, salt yukarıda durumunu özetlediğimiz grupların hassasiyetleri dikkate alındığında Irak'ta istikrarın kısa sürede sağlanamayacağı görülüyor ..."¹⁰⁰.

⁹⁹ Yeniçağ, 8 Mart 2004.

¹⁰⁰ Mustafa Balbay, "Irak'ta Bir 'Geçici' Adım Daha!", Cumhuriyet, 9 Mart 2004.

Türkiye, Irak Dışişleri Bakanı Abdullah Gül aracılığıyla, geçici anayasaya ilişkin bazı gözlem ve değerlendirmelerini 7 Mart günü yazılı olarak Powell'a iletmış, bunun üzerine Powell, ertesi gün Gül'ü arayarak gelişmeler hakkında bilgi vermiştir. Gül, AB Troykası toplantısı için Ankara Palas'ta bulunduğu sırada görüştüğü Powell'a "*Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması*" konusunda Türkiye'nin hassasiyetlerini bir kez daha iletmıştır. Powell'ın ise Gül'e "*şu aşamada endişeye gerek olmadığı*" mesajını verdiği öğrenilmiştir. İmzalanan temel yasanın geçiş dönemine ilişkin olduğuna işaret eden Powell, gelecekte kalıcı anayasanın hazırlığında Türkiye ile yakın ilişki içinde olunacağını ve Irak'ın komşularının görüşlerinin dikkate alınacağını dile getirmiştir.

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, 8 Mart 2004 akşam saatlerinde Irak Türkmen Cephesi Başkanı Faruk Abdullah Abdurrahman'ı Başbakanlıktaki makamında kabul etmiştir. Türkmen lider, Londra ve Berlin'de yaptığı temasların ardından Ankara'ya gelmiştir. Gül, "*Bu, anayasa yapılanaya kadar Irak'ı idare edecek bir temel yasa. Daha sonra anayasa yapılacak, seçimler yapılacak*" demiştir. Abdurrahman ise iki aydan bu yana anayasa ile ilgili tartışmaların sürdüğünü, bütün maddeleri inceleyip Türkmenlere yararları olan ve olmayan yönlerini tespit ettiklerini kaydetmiştir.

Hükümet Sözcüsü ve Adalet Bakanı Cemil Çiçek, Bakanlar Kurulu'nun ardından yaptığı açıklamada, bu konuda gerekirse Bakanlar Kurulu'nun olağanüstü gündemle toplanacağını vurgulayarak şöyle devam etmiştir: "*Geçici temel yasanın bizi tatmin etmediğini, endişelerimizi, kaygılarımızı artırdığını, Irak'ta kalıcı bir barışın tesisine imkan vermeyeceğini, daha uzun süre de orada huzursuzluğun ve istikrarsızlığın devamına imkan verecek bir düzenleme olarak biz bunu görüyoruz. Bunu da ilgili devletlere anlatmaya çalıştık. Değerlendirmelerimiz devam ediyor*"¹⁰¹.

Milliyet gazetesinde Sami Kohen, Türkiye'nin yasadan kaygı duyan ülkeler arasında olduğunu ifade ederek şunları söylemiştir:

"Bunun çeşitli nedenleri var. Bir kere bu belgede (geçici anayasada) Türkmenler pas geçilmiş. Anayasa adeta iki etnik gruba (Arap ve Kürtlere) dayalı bir

¹⁰¹ Cumhuriyet, 9 Mart 2004.

siyasal yapı öngörüyor. Irak'ın kuzeyindeki Kürdistan'ı özerk bir bölge sayıyor. Kürtçeyi ikinci resmi dil olarak kabul ediyor ...

Ankara'nın bir endişesi de, bu şekli ile anayasanın (özellikle Şüilerin tepkileri de dikkate alındığında) iç sürtüşmelere, hatta etnik çatışmalara yol açabileceğidir.

Washington'dan Ankara'ya gelen mesaj 'merak etmeyin, geçici bir süreçtir, esas anayasada gereken değişiklik yapılacak' şeklindedir"¹⁰² .

Yine aynı gazetede Taha Akyol da köşesinde şunları söylemiştir:

"Ankara Amerika'nın Irak'taki Kürt politikasından ciddi olarak rahatsız. Evvela 'Amerika kapalı çalışıyor, açık ve şeffaf değil.'

Ne demek bu?

- Kürtlere özerklik veren Temel Yasa'yı herkesten ve Türkiye'den gizlediler! Ankara başka kaynaklardan elde etti bunun metnini!..

Geçen ay Kuveyt'teki 'Irak'a Komşu Ülkeler Toplantısı'nda Abdullah Gül, Irak'ın Kürt Dışişleri Bakanı Hoşyar Zebari'ye etnik federasyonun yol açacağı tehlikeleri anlatıyor.

Zebari ise diyor ki:

- Federasyon coğrafi olacak. Fakat, teşekkürlerimle belirtiyim ki, Türkiye'nin himayesi altında biz Kürtler on yıldır adeta devlet kurduk, tek eksikimiz uluslararası tanınmamız yok ...

Irak'ta imzalanan Temel Yasa, Kerkük'ü ve petrolü Kürtlere vermiyor, peşmergelerin ordu gücü olmasını engelliyor, mahalli polise dönüştürmeyi öngörüyor ... Ama geçen on yılda Çekiç Güç'ün himayesinde Kürtlerin sağladığı kazanımları da güçlendiriyor.

Ankara bundan kaygılı, bölgenin zamanla etnik bir savaşa sürüklenmesinden endişe ediyor.

Gazi Paşa Ocak 1923'te Kuzey Irak konusunda gazeteci Falih Rifki'ya diyor ki:

¹⁰² Sami Kohen, "Kaos'un Anayasası", *Milliyet*, 10 Mart 2004.

‘İngilizler orada bir Kürt hükümeti kurmak istiyorlar. Bunu yaparlarsa, bu düşünce bizim sınırlarımız içindeki Kürtlere de yayılır. Buna engel olmak için sınırı güneyden geçirmek gerekir ...’

Zaten Kuzey Irak Misak-ı Milli kapsamındaydı.

Fakat Lozan’da bu sağlanamadı, mesele Milletler Cemiyeti’ne havale edildi. Meclis’te birçok milletvekili Lozan’ı bu bakımdan eleştirirken Gazi gibi aynı endişeyi dile getirdi. 1926’ya gelindiğinde şartlar büsbütün değişmişti. Türkiye, Milletler Cemiyeti’nin çizdiği bugünkü Irak sınırını kabul etti. .. Ve işte Türkiye şimdi aynı endişe ile karşı karşıya!

Atatürk dehasıyla öngördüğünü o günkü şartlarda nasıl gerçekleştiremediyse, geçen on yılda da hükümetler Kuzey Irak’taki oluşumu gördükleri halde bunun önünü alamadılar ...

Her neyse, 1923’teki endişe, şimdi yine Türkiye’nin gündeminde!..

Yapılacak nedir?

Irak’ta etnik dengelerin ‘dengeli’ kurulmasına çalışmak, Türkiye’de siyasi istikrarı iyi koruyarak ekonomik ve sosyal gelişmelerle iç entegrasyonumuzu güçlendirmek ... ‘uluslararası ortam’da güçlü olmak ve daha niceleri”¹⁰³.

Geçici anayasanın imzalandığı gün Kerkük’te taşkın sevinç gösterilerinde iki Türkmeni öldüren Kürtler baskıya başlamışlardır.

Avrupadan dönen Irak Türkmen Cephesi Başkanı Dr. Faruk Abdullah Abdurrahman, geçici anayasada Türkmenlerin yok sayıldığını belirtmiştir. Abdurrahman, Türkmenlerin beklentilerinin dikkate alınmadığını ifade ederek, anayasada yer alan maddelerle Türkmenlerin haklarının verildiği izlenimi oluşturulmaya çalışıldığını, ancak gerçekte bunun böyle olmadığını söylemiştir. Türkmen Cephesi Başkanı, Irak’ta üçüncü asli unsur olan Türkmenlerin azınlık statüsüne düşürülerek uzun vadede asimilasyona tabi tutulmak istendiğini savunmuştur.

¹⁰³ Taha Akyol, “Atatürk, Kürtler, Irak”, *Milliyet*, 10 Mart 2004.

Abdurrahman, “*Bu anayasa Geçici Hükümet Konseyi’ndeki tüm üyeler tarafından kabul edildi. Ama bizim mücadelemiz devam edecek. İsteklerimizi, beklentilerimizi ve Irak içinde asli unsur olarak yaşamamızı devamlı olarak sağlayabilmek için çalışmamız ve mücadelemiz devam edecek*” demiştir.

Konuşmasında Kuzey Irak bölgesindeki Türkmen Cephesi bürolarına yapılan saldırılara da değinen Faruk Abdurrahman, bu saldırıları gerçekleştirenleri “terörist” olarak adlandırmıştır. Bölgede bulunan Türkmen nüfusun sesinin zoraki olarak kesilmek istendiğini dile getiren Abdurrahman, bu duruma izin vermeyeceklerini vurgulamıştır¹⁰⁴.

8 Mart 2004 tarihli Christian Science Monitor isimli Amerikan gazetesi, petrol zengini Kerkük’te Kürtler ile Şii Türkmenler arasındaki gerilimin patlamaya hazır hale geldiğini, Türkmenleri ve Şii Arapları korumak için bölgeye yaklaşık 2 bin milisin gönderildiğini yazmıştır.

Devrik lider Saddam Hüseyin’e karşı birlikte muhalefet eden Kürtler ve Şiiilerin son dönemde Irak’ın nasıl paylaşılacağı konusunda anlaşmazlığa düştüğüne dikkat çeken gazete, özellikle petrol kenti Kerkük’te Kürtler ve Şii Türkmenler arasındaki gerilimin patlamaya hazır hale geldiğini yazmıştır.

Şiiiler ve Kürtler arasında geçici anayasa hükümleri üzerindeki görüş ayrılıklarıyla başlayıp Kerküklü Kürtler ile Araplar ve Türkmenler arasında yaşanan çatışmalarla tırmanan gerginliğin radikal Şii milislerin bölgeye yığılmaya başlamasıyla yeni bir boyut kazandığına dikkat çekilmiştir.

Haberi doğrulayan Kerkük’teki Şii Türkmenlerin verdikleri bilgiye göre, Mart ayının ilk haftası içinde Kerkük’te Şii nüfusun yoğun olduğu Dahuk ve Tuzhurmatı ilçeleri ile Taze bölgesine çok sayıda (2 bin kadar) Şii milis yerleşmiştir. Bağdat ve çevresinden Kerkük bölgesine sevkedilen Şii milislerin, olası bir karışıklıkta buralardaki Şiiileri koruyacakları söylenmiştir.

Gazetenin haberine göre, radikal Şiiilerin Sadr grubunun silahlı kanadı Mehdi’nin Ordusu, Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi’ne bağlı Bedir Tugayları ve

¹⁰⁴ *Yeniçağ*, 10 Mart 2004.

Irak Hizbullahı ile Dava Partisi'nden yaklaşık 2 bin silahlı milis, Kerkük ve çevresine yerleştirilmiştir. Etnik gerginlikler nedeniyle Kerkük'ün zaten patlamaya hazır bir bomba olduğunu savunan Amerikan gazetesi, Şii milislerin bölgedeki varlığının bu bombanın fitilini ateşleyebileceğini yazmış ve Şii milislerin Kerkük'te yürüyüşlerinin Kürtleri provoke ettiğini iddia etmiştir.

Sadr grubunun Kerkük'teki yetkilisi Seyid Abdülfetih El Musavi, kendilerinin Kürtlerle çatışmak gibi bir derdi olmadığını ve Kerkük'te düzenledikleri yürüyüşün de Kürtlere karşı yapılmadığını belirtmiştir¹⁰⁵.

Kerkük'te büyük bir çatışmanın başlayabileceği iddiası, İngiltere'de yayımlanan The Times gazetesinde de yer almıştır. Arap, Kürt ve Türkmenlerin petrol zengini kentin kontrolünü ele geçirmeye çalıştığı haberlerini yineleyen gazete, Şii militanların bölgeye aktığı haberlerini de doğrulamıştır. Türkmenlerin, ev ve iş yerlerine yönelik Kürtlerden gelen saldırılarla ilgili olarak artık polise başvurma gereği duymadıklarını, bunun yerine kente yerleştirilen binlerce Şii militandan yardım istediklerini yazan The Times şu ifadeleri kullanmıştır: *“Binlerce Şii militanın bölgeye akması, Türkmen, Kürt ve Arap gruplar arasında her an büyük bir çatışmanın başlaması korkusu yaratıyor.”*

Dükkanı Kürtler tarafından yağmalanan bir Kerküklünün, durumu, *“Bir barut fıçısı üzerinde oturuyor gibiyiz”* sözleriyle özetlediğini kaydeden gazete, kentte nüfus sayımı yapılmasının öngörüldüğünü, ancak bunun zaman alacağını, bu yapıncaya kadar gerginliğin artmaya devam edeceğini belirtmiştir¹⁰⁶.

Çukurova Aydınlar Derneği Başkanı İdris Şahin, Şahin, Teksif Sendikası salonunda 8 Mart 2004 günü düzenlenen *“Kerkük ve Türkmenler”* konulu toplantıda, Irak'ta Türkiye'nin çıkarlarına aykırı gelişmeler gözlemlendiğini, Kerkük'te Türkmenlerin haklarının gasp edildiğini ve buna seyirci kalınmaması gerektiğini, Irak'taki Türkmen sorununun Türkiye için Kıbrıs kadar önemli olduğunu ve sürekli gündemde tutulmasına çaba gösterdiklerini belirtti. Şahin, toplantının ardından tüm katılımcılar adına yaptığı açıklamada, şunları söylemiştir:

¹⁰⁵ *Akşam*, 10 Mart 2004; *Cumhuriyet*, 10 Mart 2004; *Yeniçağ*, 10 Mart 2004.

¹⁰⁶ *Cumhuriyet*, 11 Mart 2004.

“1918 yılından beri kendi kaderleri ile baş başa bırakılan Irak Türkleri, ayakta kalma mücadelesi vermektedirler. Her dönem Türkmenler saldırılara uğramış, yok edilmek istenmiş. tir. Şimdi de Irak’ın sadece Arap ve Kürtlerden oluştuğu yönünde yasal düzenlemelere gidiliyor. Türkiye, bölgede en güçlü ve en büyük ülkedir. Irak’ta yaşayan 3 milyon Türkmen soydaşımızın hakları, can ve mal güvenlikleri birinci derede ilgi alanımıza girer. Türkiye hükümetinin Iraklı Türkmenlerin haklarını savunma ve müdafaa zamanıdır.”

Açıklamadan sonra, katılımcılar, toplantının yapıldığı binanın park alanında Mesut Barzani, Celal Talabani ve ABD’nin Irak’taki sivil yöneticisi Paul Bremer’in maketlerini yakarak, slogan atmışlardır¹⁰⁷.

Köşe yazarı Erdal Güven, Halk’a ve Olaylara Tercüman gazetesinde şunları yazmıştır:

“Kuzey Irak Türkiye’nin arka bahçesi. Türkiye son 10 yıldır bölgede etkin durumdaydı. Ancak son günlerde bölgede Türkiye’ye rağmen çok önemli gelişmeler olmakta. Türkiye ise tüm etkisini kaybettiği için bu gelişmeleri sadece seyretmekle yetinmekte ...

Irak’ta toplam nüfusun yüzde 15’inden fazlasını oluşturmalarına rağmen Türkmenler bugün, Kürt aşiretlerinin baskısı altında ezilmektedir. Bölgede etnik kökenleri nedeniyle baskıya maruz kalan Türk nüfusu koruyacak bir yetkili merci bulunmamaktadır.

Ülkeye barış getirdiklerini söyleyen Amerikan güçleri, Kürt grupların Türkmenlere baskı yapmasına seyirci kalmaktadır.

Türkiye Türkleri ile ortak dil ve kültürü paylaşan Türkmenlerin Türkiye sayesinde güçlenmesinden korkan Amerika, Kürt grupların Türkmen nüfusa baskı yapmasına göz yummaktadır.

Türkiye’nin, Türkmenlerin sahip olduğu petrol kaynaklarında söz sahibi olması, Amerikalı büyük petrol şirketlerinin işine gelmemektedir. Bu nedenle de Türkmenler hedef haline gelmektedir.

¹⁰⁷ Yeniçağ, 9 Mart 2004.

Bu arada Türkiye bölgede gücünü kaybettiği için Türkmen gruplara destek verememektedir. Türkmenler Ürdün ve Mısır Silahlı Kuvvetleri'nden askeri eğitim desteği alırken böigenin en güçlü ordusuna sahip Türkiye, kendi soyundan olan Türkmenleri eğitememektedir.

ABD, Kuzey Irak'ta Türk askeri gücünü kontrol altında tutabilmek için baskı uygulamakta ve Türkmenler ile ilişkilerini en aza indirmektedir. ABD'nin baskıları yüzünden Türkiye burada görev alamıyor ve Türkçe konuşan Irak Türkmenlerine eğitim vermek, Arapça konuşan ve ikinci nesil silahlara sahip Ürdün ve Mısır'a düşüyor.

Kuzey Irak'ta yeni dünya düzeninin temelini oluşturacak değişimler yaşanıyor. Türkiye burnunun içindeki coğrafyada olanlara seyirci kalıyor ...

Türkiye'ye gözdağı vermek isteyen hakim güçler ise Türkiye'nin elini kolunu bağlamaya çalışıyor”¹⁰⁸.

10-12 Mart tarihli basında, Pentagon'un Irak'ta altı Türk firmasına 200 milyon dolarlık ihale verdiği duyurulmuştur. Haber şöyledir:

“ABD Savunma Bakanlığı (Pentagon) Irak'a petrol ürünleri satılması konusunda değeri 200 milyon doları bulan altı ihalede Türk şirketlerini seçti. .. Pentagon'dan yapılan açıklamada, Irak'a petrol ürünleri satışı için açılan ihalelere 22 şirketin katıldığı, altı ihalenin Türk şirketlerine verilmesinin kararlaştırıldığı belirtildi. Buna göre en büyük ihaleyi kazanan Türk şirketi olan Turcas Petrol, Irak'ta kullanılmak üzere Pentagon Lojistik Dairesi'ne yaklaşık 59 milyon dolarlık benzin ve dizel yakıtı satacak....

Pentagon, diğer bir Türk şirketi olan Opet'ten de Irak için yaklaşık 55 milyon dolarlık benzin alacak. ABD Savunma Bakanlığı, Petrol Ofisi'nden 35 milyon dolarlık dizel yakıtı, Delta Petrol Ürünleri şirketinden 18 milyon dolarlık LPG, Ipragaz'dan 17 milyon dolarlık LPG ve ve Tefirom İnşaat ve Enerji Şirketinden de yaklaşık 16 milyon dolarlık LPG alımı yapacak ... Açıklamaya göre, Türkiye'den alınacak petrol ürünleri Irak'ın kuzeyindeki siviller tarafından kullanılacak ...¹⁰⁹.

¹⁰⁸ Erdal Güven, “Kuzey Irak'ta neler oluyor?”, *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 11 Mart 2003.

¹⁰⁹ *Milliyet*, 10 Mart 2004; *Halk'a ve Olaylara Tercüman*, 10 Mart 2004; *Yeniçağ*, 12 Mart 2004.

Yeniçağ gazetesi “*Irak pastasından ‘sus ‘payı’*” başlığıyla olayı yansıtmıştır.

Irak geçici anayasasının imzalandığı günlerde de Kuzey Irak’taki Kürt gruplar, Sevr Antlaşması’nı gündeme taşımak için hazırlık yapmışlardır. Kuzey Irak’ta referandum yapılması için bir buçuk milyondan fazla imza topladıklarını söyleyen peşmergeler, Kuzey Irak halkının kendi siyasi geleceğini serbestçe belirleyebilmesi için BM tarafından bir referandum düzenlenmesini talep etmiştir.

Iraklı peşmergeler, birtakım olgu, ilke ve fikirlerin, talep ettikleri referandumu meşru kıldığını da iddia etmişlerdir.1926 yılında İngilizler tarafından resmen ilhak edildiği sırada Musul vilayetinde Kürtlerin çoğunlukta olduklarını savunmuşlar, eski ABD Başkanı Wilson’ın ortaya attığı prensiplerin Osmanlı İmparatorluğu’ndaki milletlerin kendi kaderlerini kendilerinin belirlemesini öngördüğünü ve 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanmış olan Sevr Antlaşması’nda Kürtlere bağımsız devlet sözü verildiğini ileri sürmüşlerdir.

Irak Kürtlerinin Birleşmiş Milletler başvurusunda, “*Uluslar arası toplumun, tarihi bir hata anlamına gelen Güney Kürdistan*” Irak’a ilhakını reddetmesini bekliyoruz. *Tarihi bir hatanın tekrarını önlemenin en iyi yolu, Güney Kürdistan’da BM gözetiminde bir referandumun düzenlenmesidir*” denilmiştir¹¹⁰.

Kürtlere geniş haklar tanıyan, Türkmenleri ise yok sayan Irak geçici anayasasına karşı Irak içinde de tepkiler olmuştur. 13 Mart günü Musul’da yürüyüş düzenleyen üniversite öğrencileri, “*Anayasaya hayır, ulusal birliğe evet*”, “*İslama evet, işgale hayır*” diye sloganlar atarak anayasayı ve işgalcileri protesto etmişlerdir.

Kufa kentinde de Şiiler anayasayı protesto etmişlerdir. Kentteki büyük camide gençlere hitap eden Şii lider Mukteda el Sadr, “*Bu anayasa, Filistin’i (Yahudilere) satan Balfour deklarasyonu gibi. Irak ve İslam satılmak üzere*” diye konuşmuş ve münafıklarla işbirliği yapan Kürtleri eleştirmiştir. El Sadr, “*Kürtleri Müslüman kardeşlerine yaklaştırmaya ve Kürt kimliklerinden daha önemli olan İslami kimliklerini hatırlamaya çağırıyorum*” demiştir¹¹¹.

¹¹⁰ Yeniçağ, 8 Mart 2004.

¹¹¹ Yeniçağ, 14 Mart 2004.

Irak Türkmenleri Derneği Genel Başkanı Kemal Beyatlı da 15 Mart günü Türkmenlere yapılan haksızlıkları eleştirmiş ve şunları söylemiştir:

“Irak Geçici Yönetim Konseyi tarafından 8 Mart 2004 tarihinde imzalanan Irak Geçici Anayasasında, Irak’ın 3. Asli unsuru olan Türkmenlerin hakkı büyük ölçüde gasp edilmiştir. Dünyaya yeni düzen getirme projesinin propagandasını yapan ABD hükümetinin gözü önünde Irak’ın yüzde 13’ünü oluşturan Türkmenlere bu yasayla tarihin en acımasız insan hakları ihlali yapılmıştır. ABD, İngiltere ve Avrupa kaynaklarında olduğu gibi bütün bilimsel kaynaklar ve resmi belgelerle Irak’ta Türkmen varlığı sabit iken, mecliste bazı grupların etkisinde kalan ABD, talihsiz bir yaklaşım sergileyip bizi neredeyse yok saymaya kadar gitmiştir.

...Sesimizi tüm dünyaya duyurmak ve ABD’nin çifte standart uygulamasından vazgeçmesini, Irak geçici anayasasında haklarımızın gasp edildiğini dile getirmek amacıyla dünyanın neresinde olursak olalım; ABD Başkanı Sn. George W. Bush’a iletmek üzere ABD elçiliklerine, konsolosluklarına yazılı bir mektup verme eylemine geçilmesine davet ediyoruz. Bu mektubun aynı metni devlet ve başkan isimleri değiştirilerek bulunduğunuz ülkelerin resmi makamlarına da verilebilir, verilmelidir.

Irak’ta, Türkiye’de, Avrupa’da, ABD’de, İngiltere’de ve dünyanın neresinde olursak olalım, Türkmen kuruluşlarımızın öncülüğünde olduğu gibi bireysel olarak da bu eyleme destek verip katılalım. Erkek, kadın, çoluk çocuk, yaşlı genç demeden, hangi fikre sahip olursanız olun katılımı sağlayalım. Yaşadığımız ülkede sayımızın çok veya az olması önemli değil, bir kişi de olsak yine ekte verdiğimiz mektubu belirtilen makamlara sunalım. Ben gitmezsem bir şey olmaz mantığıyla değil, ben gitmezsem kimse gitmez mantığıyla hareket edelim” demiştir. Beyatlı, Türkmenleri dünyanın her yerinde eylem yapmaya çağırmıştır¹¹².

ITC tarafından yayımlanan Türkmeneli gazetesinde, Geçici Yasa’nın kabulü ile ilgili olarak IMTP lideri Mustafa Kemal Yayçılı, Geçici Yasa’nın Irak’ı bir iç savaşa sürükleyeceğini belirterek şunları söylemiştir:

¹¹² Yeniçağ, 16 Mart 2004

“...Kerkük’te ve bütün Irak’ta barışın yolu, etnik kökenler, gruplar milliyetler arasında yapılacak uzlaşmadan geçer. Uzlaşma olmadan barış olamaz. Biz Türkmenler her zaman ister Arap kesimiyle ister Kürt kesimi ile uzlaşmadan yana tavır aldık. Bu şekilde Irak’ın bütün meselelerini çözebiliriz kanaatindeyiz. Çünkü bizim milliyet olarak farklı tarafları temsil ediyorsak da Irak halkını genelde birbirine bağlayan çok önemli öğeler var. Onun için biz savaşa gitmeden birbirimizle oturup meseleleri çözeriz kanaatindeyiz.

Bu yeni kanunla üst üste yapılan yanlışlıklarla Irak’ı bir iç savaşa sürüklemiş olduk. Irak’ı yönetenler, Irak’ı bir iç savaşa iç çekişmeye, sürüklemiş durumda. Komşu ülkeler İran Suriye Türkiye biran önce bölgenin daha fazla olaylara sürüklenmeden önce bir araya gelip başta Irak olmak üzere bütün bölge için barış planı hazırlaması gerekiyor. Irak içindeki çatışmalar ve Irak’ın çöküş durumu sadece Irak’ı etkilemez tüm komşuları etkiler. Mesela Suriye’deki olayda nerdeyse bizim durumumuzun devamı. Fakat Suriye’nin konumu şuanda güçlü çünkü yönetim iş başında. Irak’ta aslında yönetim yok. Irak’ı yönetenler şuanda belli değil. Irak’ta güvenlik sistemi ve istihbarat sistemi çökmüş durumda. Ve Irak’ta bir karar mercii şuanda görünmüyor. Bütün bu sıkıntılar Irak’ı çok rahat bir şekilde iç çekişme ve savaşa sürükleyebilir. Irak’ta yeni yönetimin biran önce sağlıklı bir şekilde kurulmasına, halkın gerçek temsilcilerinin iktidara gelmesine engel olunmaması gerekiyor. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri tarafından. Aksi takdirde halk ile hükümet arasında ciddi kopukluklar olacak ve işte Irak’ı iç savaşa sürüklemiş olacak.

Amerika Birleşik Devletleri’nin kurduğu sistemler hep çöküyor. Amerika Birleşik Devletleri görevini yerine getiremiyor. Kerkük Meclis üyesinin şehit edilmesi olayına bakıyoruz, demek ki bunlara gereken koruma güvenlik sağlanmış değil.

Amerika Birleşik Devletleri’nin en çok güvendiği Talabani ve Barzani kanalıyla güvenliği sağlamak mümkün olmuyor. Talabani ve Barzani zaten kendilerin zor koruyorlar, bayramda yapılan patlamalarda yüzlerce şehit verdiler.

Biz şöyle düşünüyoruz; özellikle Kerkük’te çoğunluk kimse korumayı da onların yapması lazım. Bize göre Kerkük’ün çoğunluğu Türkmen, Türkmen’e çok ciddi şekilde güvenlik sistemlerinde yer verilmesi lazım. Halbuki bakıyoruz Türkmenler çoğu

zaman güvenlik sisteminin dışına itilmektedir. Bu da bizi Kerkük'ü daha da zora sokmuş olacak.”¹¹³.

Irak Türkmen Cephesi (ITC) Almanya Temsilciliği tarafından, 28 Mart 2004 Pazar günü Berlin’de düzenlenen bir yürüyüşle Irak geçici anayasası protesto edildi.

Yürüyüşe Avrupa’nın çeşitli ülkelerinden Berlin’e giden yaklaşık 1.000 Iraklı Türkmen katıldı. Almanca ve Türkçe sloganların atıldığı, Irak bayraklarının taşındığı yürüyüşte, *“Irak’ın Bölünmesine Hayır. Ulusal Birliğe Evet”, “Geçici Anayasa Irak Halkına İhanettir”* pankartları dikkati çekmiştir

Irak Türkmen Cephesi Berlin Temsilcisi Ganim Authman, mitingde yaptığı konuşmada, *“Geçici anayasanın Irak’ta yaşayan Türkmenleri hiçe saydığını, yeniden ele alınması gerektiğini”* söylemiştir.

“Kerkük’ün Türkmen toprağı olduğunu” belirten Authman, *“Anayasaya göre Kerkük’ün yönetimi Kürtlere veriliyor. Türkmenler bunu istemiyor. Biz Avrupa’da yaşayan Irak Türkmenleri olarak Berlin’de Irak’ın toprak bütünlüğü ve haklarımız için sesimizi duyurmak istiyoruz”* diye konuşmuştur.

Mitingde okunan basın bildirisinde de, *“Anayasadaki bazı maddeler arasındaki çelişkilerden dolayı Türkmenlere etnik baskı ve sindirme politikalarının sürdürülmesinden endişe duyulduğu”* belirtilmiştir¹¹⁴.

3- Geçici Yasanın Irak’ın geleceğine Etkileri

ABD’nin Irak’ı işgali bu ülkenin geleceğini kökten etkileyecek bir süreç başlatmıştır. Krallıktan sonra Baasçı Rejimle tanışan Irak, Baas’tan sonra belki de ikinci bir devrim yaşamaktadır. Ülkede siyaset yapma biçimi değişmiştir. Tek parti ve diktatörlük dönemi sona ermiştir. Ancak bütün bunların yerine neyin getirildiği büyük bir tartışma konusudur. Her şeyden önce şunu hatırlamak gerekir ki, Irak’ta yaşanan

¹¹³ *Türkmeneli*, 17 Mart 2004.

¹¹⁴ *Yeniçağ*, 29 Mart 2004.

siyasal değişim süreci henüz başlangıç aşamasındadır ve ülkenin katedeceği uzun bir yol vardır. Bu nedenle ABD'nin Irak'ta yönetim devri için çizmiş olduğu takvim siyasal sürecin oturması değil, başlaması anlamına gelmektedir. 30 Haziran 2004'te yönetimin Iraklılara devri, bu süreçte önemli bir adım oluşturacak olmasına rağmen, ABD'nin yapmış olduğu planda herhangi bir aksama olmaması durumunda bile egemenliğin ve yönetimin tam anlamıyla Iraklılara devri 2006 senesine kadar devam edecektir.

ABD'nin Irak'ta oluşturmaya çalıştığı siyasal yapının kaderinin belirlenmesi açısından Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası büyük önem taşımaktadır. Bu yasa nihai bir durum ortaya koymasa dahi önümüzdeki dönemde Irak'ta yaşanacak olan gelişmelere ışık tutabilecek bir belge niteliğindedir¹¹⁵.

Ülkede istikrarı ve halk arasında eşitliği sağlamak amacını güden anayasa ancak, adil bir şekilde halkın görüşünün alınmasıyla işlevini yerine getirebilecektir. Nitekim Irak Devleti, 1921 yılında Iraklıların görüşü alınmadan ve halkın katılımına izin verilmeden, işgalci güç durumunda olan İngilizler tarafından kurulmuştur. Bunun sonucu olarak, o günden bugüne kadar, Irak'taki yabancı güçler, etnik ve mezhepsel çatışmaların beslenmesine yönelik planlar yapmışlardır. Bugün Irak'ta gerçekleşen olaylar da bunun bir göstergesidir¹¹⁶.

Geçici Yönetim Konseyi (GYK)'nde uzun tartışmalara neden olan ve ABD'nin baskısı ile 8 Mart 2004 tarihinde imzalanan Geçici Yönetim Yasası, 63 maddeden oluşmaktadır. Yasada, İslamın, “devletin resmi dini ve yasamanın temeli değil, kaynağı” olduğu ifade edilmiştir. Ülkenin tek bir başkan, iki de yardımcısı tarafından yönetileceği, başkanın başkanlık sitemi ya da parlamenter rejime göre seçileceği kaydedilmiştir. Kürtler, ileride Kerkük'ün Kürt kontrolüne geçmesini sağlayacak ayrıcalıklar elde ederken, anayasa Şiileri ve Kürtleri ön plana çıkarmış, yönetimin eski sahibi Sünni Araplar ise geri planda kalmıştır. Federalizm konusunda “Kürdistan özerk statüsünü koruyor. Diğer bölgeler, seçimle hükümet kurulana kadar yerel yönetim

¹¹⁵ Nejdet Demiral, Soran Şükür, Mazin Hasan, “Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası ve Irak'ın Geleceğine Etkileri”, *Stratejik Analiz*, C.5, S.50 (Haziran 2004), s.27.

¹¹⁶ Hicran Kazancı, “Irak'ın Hassas Dengelerinde Türkmenler”, *2023 Dergisi*, S.38 (15 Haziran 2004), s.46.

oluşturabilecek” görüşüne yer verilmiştir. Ülkenin resmi dili Arapça ve Kürtçe olacaktır. Keldani Süryanileri ve Türkmenler, okullarında kendi dillerini kullanacaklardır¹¹⁷.

Yasa, bir başlangıç ve dokuz baptan oluşmaktadır. Bunlar; Genel İlkeler, Temel Haklar, Irak Geçici Hükümeti, Geçici Yasama Gücü, Geçici Yürütme Gücü, Yargı Kurumu, İhtisas Mahkemeleri ve Milli Kurumlar, (bölgeler, iller, belediyeler ve yerel yönetimler) ve Geçiş Dönemi Sonrası Dönem’dir. Bu baplar altında 62 madde yer almaktadır. Bu maddeler sırasıyla, 1. ve 23. maddeler arasında yasanın tanımlaması ve Devletin temel nitelikleri, Devletin resmi dini, Devletin resmi dilleri ve temel haklardan bahsetmektedir.

24. ve 34. maddeler arasında ise, Irak Geçici Hükümeti ve bu hükümetin yetkilerine, yasama meclisi ve bu meclisin üye sayısı üye seçimi, iç tüzüğü, yetki ve görevlerine yer verilmektedir.

35-42. maddeler, yürütme organı ile ilgili bir takım hükümler içermektedir. Bunlar arasında, Başkanlık Konseyi’nin oluşturulması, üye sayısı ve şartlar, Başkanlık Konseyi’nin yetki ve görevleri, bakanlar kurulu ve bu kurulun vazifeleri ile ulusal meclise karşı olan sorumluluklarından bahsetmektedir.

Yasanın 43-47. maddelerinde, yasama ve yürütme organlarından bağımsız olarak yargı organına, hakimlerin atanması ve Yüksek Yargı Meclisi’ne ilişkin kurallar düzenlenmektedir.

52-58. maddelerde, bölge, il, belediyeler ve yerel yönetimlerin yetkilerine değinmektedir. Özellikle, Kuzey Irak’taki Kürt bölgesi ile merkezi hükümeti arasındaki ilişkilerine detaylı bir şekilde işlenmiştir.

59-61 maddelerde ise, Geçici Dönem sonrası dönemde, daimi anayasa, seçim ve referandumdan bahsedilmektedir. 62. madde de ise, daimi anayasanın yürürlüğe girmesi ve Irak Hükümeti’nin kurulması ile birlikte bu yasanın yürürlükten kalkacağına işaret edilmiştir.

¹¹⁷ *Cumhuriyet*, 9 Mart 2004; *Akşam*, 9 Mart 2004; *Milliyet*, 9 Mart 2004; *Halk’a ve Olaylara Tercüman*, 9 Mart 2004.

Şekil açısından yasa hakkında birden çok eleştiri noktasını tespit etmek mümkündür. Bu eleştirilerin başında yasada birden fazla yerde tekrarlara yer vermektedir. Ayrıca Yasa'nın orijinalinde çok sayıda dil hatasının var olduğunu da söylemek mümkündür. Bunların dışında şekilsel açıdan başka eksikler de mevcuttur.

Geçmişteki Irak anayasalarından önemli farklılıklar içeren bu yasanın, Irak açısından olumlu yönleri bulunduğu kabul edilmelidir. Yasa'da, temel hak ve hürriyetler ile ilgili bir takım olumlu maddelere yer verilmiştir. Ayrıca yasa güçler ayrılığı ilkesini kabul etmiştir. Yasa'da olumlu bir nokta da, bu yasanın uygulanmasını denetleyen Yüksek Federal Mahkeme adı altında bir anayasa mahkemesinin kurulmasını öngörmesidir. Irak hukuk sistemi anayasa yargısı ile tanışmamış bir sistemdir. 1986 yılında Irak'ta kurulan ilk anayasa mahkemesi hayata geçmeden dondurulmuştur. Yasa'da önemli ve olumlu sayılabilecek bir başka husus da 50. madde de kurulması ön görülen İnsan Hakları Örgütü ile ilgili olan hükümdür¹¹⁸.

Geçiş dönemi idare yasasıyla, orta büyüklükteki bir Devletin anayasa ihtiyacını karşılamak mümkün değildir. Ülke genel hatlarıyla üçe bölünmüş ve her tarafı fiilen işgal edilmiş durumdayken, böylesine bir yasa ile Irak Devleti'nin varlığını ortaya koyabilmesi ve giderek yayılan bölgesel savaş ortamında eski Irak Devleti'nin yönetilebilmesi sen derece zor görünmektedir. Zaten ülkede birlik ve bütünlük sağlanmadan eski Irak Devleti gibi genel bir yönetim sağlamak, savaş koşullarında gerçekçi değildir. Önce savaşın durdurulması ve ülkede güvenlik ortamının sağlanması gerekmektedir. Böylesine bir sonuç alınmadan, Irak Devleti'nin varlığı tartışma konusu olacaktır ve bu nedenle de bu tür bir yasanın uygulanabilmesi mümkün olmayacaktır.

Geçici anayasa türünde bir düzenleme olan Irak Geçiş Dönemi İdare Yasası'nın hukuken meşruluğu tartışmalıdır. Çünkü böylesine bir anayasal düzenleme bizzat Irak halkı tarafından yapılmamakta bilakis ülkeyi işgal eden emperyalist güç tarafından dayatılmaktadır. Bu nedenle de Irak halkının gerçek anlamdaki ihtiyaçlarını ya da isteklerini değil, ülkeyi işgal eden emperyalist gücün, bu bölgede kendi çıkarları doğrultusunda oluşturmağa çalıştığı yeni düzene bir geçiş aşaması belgesi olarak,

¹¹⁸ Nejdet Demiral, Soran Şükür, Mazin Hasan, *a.g.m.*, s.27-28.

dayatılan iradeyi yansıtmaktadır. Anayasa hukuku açısından anayasaların meşru olabilmeleri için, her ülkenin kendi halkının gerçek temsilcileri tarafından düzenlenmeleri gereklidir. Her devlet, kendisini kuran halk topluluğunun siyasî örgütlenmesidir. Kamu hukukunun bu temel tanımından hareket edilirse yeni kurulmakta olan devlet yapısı, Irak halkının kendi kendini yönettiği bir hukukî yapıyı değil ama ülkeyi işgal eden emperyalist bir gücün kendi çıkarları doğrultusunda bölgede oluşturmak istediği düzene geçiş aşamasını gündeme getirmektedir. Bu çerçevede, anayasa hukuku açısından böylesine bir düzenleme, ülkenin ihtiyaç duyduğu anayasal düzenlemeyi karşılamaktan uzak kalmaktadır. İşgal ile başlayan olağanüstü dönemin dayatması, bir ülkenin anayasal ihtiyaçlarını karşılayamaz ancak işgalci gücün istekleri doğrultusunda bir düzenleme getirebilir. Bu yasaı Irak halkının gerçek temsilcileri hazırlarsa o zaman mahzurlar önlenebilir. İşgalci gücün oluşturduğu geçici yönetimin hazırladığı her tür düzenlemenin hukukîliği anayasa hukuku açısından her zaman tartışmalıdır.

Önceki zorba yönetime atıf yapılması, işgalci gücün dayatması olan bir anayasal düzenlemenin meşruluğunu sağlayabilmek açısından yetersiz kalmaktadır. Yasal düzenlemeler mevcut durumu yansıtmalıdır, geçmişe dayanarak meşruluk aramak yapılan yanlışlığı düzeltmek açısından yeterli olamayacaktır. Bir ülkenin halkının kanunla yönetilen özgür insanlar olabilmesi, ancak ülkelerinin askerî işgalden kurtulabilmesi ile mümkün olabilecektir. Bu yasa yalnızca geçiş döneminde bazı acil ihtiyaçlar açısından yararlı olabilir ama bugün Irak'ın içine sürüklendiği durumda hiçbir meseleyi çözemez.

“Geçiş Dönemi” başlığı ile bu yasanın geçici bir düzenleme getirmek istediği belirtilmesine rağmen, yasa incelendiğinde, eski Irak Devleti'nin düzeninden fazlasıyla uzaklaşan ve emperyalist gücün gelecekte bölgeyi kendi istekleri doğrultusunda düzenlemeye yönelirken bu düzene geçiş için bazı ön adımların atılmak istendiği anlaşılmaktadır. Özellikle bölgede bir büyük federasyon oluşturulmak istendiği için bu düzenlemede eski Irak Devleti'nin bütüncül yapısının dışına çıkılarak, bölgesel federasyona geçiş aşamasında Irak'ın birkaç eyalete bölündüğü ve böylece kendi başına bir devlet olmanın ötesinde bölgesel federasyona geçiş sürecinde yeni oluşturulacak

eyaletlerle Irak Devleti'nin ülkesinin bölgesel siyasal yapılanmanın bir parçası durumuna dönüştürülmeğe çalışıldığı anlaşılmaktadır. Irak halkının böyle bir isteğinin var olup olmadığı kesinlik kazanmadan, bölgeyi kendi istekleri doğrultusunda dıştan yönlendirilen bir federasyona dönüştürme girişiminin bu yasa ile başlatılmak istediği anlaşılmaktadır. Böylesine bir anayasal düzenleme yapılmadan önce konunun Irak halkına bir referandumla sorulması gerekir. Oysa bu yasayla iş bir oldu bittiye getirilmektedir.

Yeni yasa, eski yasaların bu yasa ile çeliştikleri zaman geçersiz olacağını (3B) açıkça ifâde ederek, Irak Devleti'nin tüm eski hukukî müktesebatını yok saymaktadır. Böylece, aslında Irak Devletini de eski hâliyle geride bırakmaktadır. Irak Devleti geride bırakılırken, bu Devletin ülkesi üzerinde emperyalist bir bölge düzeni için ön girişimler getirilmektedir. Eğer bu yasa Irak Devleti ile ilgili ise o zaman eski Irak Devleti'nin bütün hukukî müktesebatını da dikkate almak zorundadır. Anayasa hukuku hiç bir şekilde kazanılmış hakların devre dışı bırakılmasına izin veremez. Yâni düzenlemeler ancak eski hakların varlığı dikkate alınarak yapılabilir. Bir hakkı düzenleyen yasal maddeler gelecekteki hukukî yapılanmalarda da geçerli olmak durumundadır. Kazanılmış haklar anlayışı bunu zorunlu kılar.

4. madde ile Irak'a federal bir yapı getirilmektedir. Coğrafi ve tarihî gerçeklere dayanacağı söylenen federal sistemin hiç bir şekilde bölgede eskiden kalma bir geleneği yoktur. Etnik ve dinî inançlara dayanan federasyon reddedilirken, coğrafi federasyon bu madde ile prensip olarak benimsenmektedir. Böylece Ortadoğu bölgesine federasyon sistemi Irak üzerinden getirilmektedir. Bölgedeki diğer devletlerin üniter yapıda olduğu dikkate alınırca, bütün bölge ülkeleri Irak'ın yeni statüsü üzerinden federasyon düzenine geçiş tehdidi altına girmektedir. Bu nedenle, Türkiye dahil olmak üzere bölgenin diğer üniter devletleri Irak'ın yeni statüsünü kendileri için yeni bir tehdit kaynağı olarak görecektir. Irak'ın federasyona yönelmesi bu ülkenin komşuları için de aynı süreci gündeme getirecektir. Irak'ta federasyon demek aynı zamanda Türkiye için federasyon demektir. İran ve Suriye gibi bölgenin diğer büyük ülkeleri de aynı süreç ile karşı karşıya bulunduğu için, Irak'ın federasyona geçişi bütün bölge için yeni huzursuzluk kaynağı olacaktır. Irak'ın komşuları böylece bölünme ve dağılma tehlikesi ile karşı

karşıya kalacaklardır. Irak'ta bu yasa ile başlayacak federasyon süreci bütün Ortadoğu'yu uzun süreli bir istikrarsızlığa sürükleyecektir.

Bütün İslâm dünyasını İslâmî devlet modeli ile yeniden düzenlemek isteyen ABD, bu girişimin ilk örneğini Irak'ta gerçekleştirmek istemektedir. (7.madde) Türkiye'nin geride bıraktığı, Devletin resmî dini olarak İslâm'ın yeniden gündeme getirilmesi konusu özellikle laik devlet anlayışına açıkça ters düşmektedir. Irak'ın eski rejimi olan Baas Partisi döneminde bu partinin nispeten Türkiye'ye yakın bir laiklik anlayışı için de bulunduğunu burada belirtmek gerekir. Türkiye, İran dışında bir başka komşu ülkenin, resmen anayasal bir düzenleme ile din Devletine dönüşmesi karşısında, laik bir devlet olarak ciddî bir rejim tehdidi altında kalacaktır. ABD Dışişleri Bakanı'nın Türkiye'yi açıkça İslâm Ülkesi olarak ilân etmesi de, ülkemizde laik rejimi görmek istemediklerini ve bizi de Büyük Ortadoğu haritası içinde düşündüklerini ortaya koymaktadır. Devletin resmî dini olarak İslâm'ın ilân edilmesi, bu ülkedeki eski uygulamaya son verecek, İran ya da Suudi Arabistan benzeri bir din Devletini gündeme getirecektir. Türkiye'nin böyle bir düzenlemeyi, federasyon yapılanması ile beraber, kendi laik devlet modeli açısından bir tehdit olarak algılamasında ulusal çıkarları açısından yarar bulunmaktadır. İslâm'ın devlet dini olmasıyla beraber, çağdaş uygarlığı temsil eden Hıristiyan Avrupa'da kesin hatları ile bir kopuş bölgeye hızla egemen olacaktır. Türkiye'de bu durumdan fazlasıyla etkilenecektir.

Arapça ile beraber Kürtçe'nin Irak'ın resmî dili olarak kabul edilmesi, Kuzey Irak'ta Kürtler'e yakın derecede bir nüfusu olan Türkmenler'in dışlandığını açıkça göstermektedir. Kürtler ile eşit derecede bir nüfus yapısına sahip olan Türkmenler'e de en az Kürtler kadar hak tanınmalı ve Türkçe de Kürtçe gibi Irak'ın resmî dilleri arasında yer almalıdır. Bu noktada, Irak'ı işgal eden emperyalist gücün bölgedeki Kürt kartını hem Türkmenler'e hem de Türkiye'ye karşı kullanmak kararlılığında olduğunu göstermektedir. Selçuklu İmparatorluğu ile bölgeye gelen ve bin yıldır bölgenin asli insan unsuru içerisinde yer alan Türkmenler'in ikinci derecede bir muameleye tâbi tutulmaları hakkaniyete aykırı bir durumdur. İşgalci emperyalist gücün Kuzey Irak'ta varolan Kürt kartını bölgenin dört ülkesine karşı emperyalist bir amaçla kullanmak istemesi, Kürtçe'nin resmî dile dönüştürülmesi ile kesinlik kazanmış-

tır. Böyle bir düzenlemenin Türkmenler ve Türkiye tarafından kabul edilebilmesi mümkün değildir. Irak'ta farklı etnik kökenden gelen insanlar bir arada yaşamaktadırlar ama Arap nüfus ülkenin mutlak çoğunluk unsurudur. Bu noktada ya çoğunluğu oluşturan Araplar'ın dili olan Arapça tek resmî dil olarak eskisi gibi devam eder ya da tek dil uygulamasından vazgeçiliyorsa o zaman Kürtçe ile beraber Türkçe de Irak'ın resmî dilleri arasında yer alır. Yalnızca Kürtler'e ve onların dillerine bir imtiyaz tanınmaz, bu anayasa hukukunun genel ilkelerine aykırı bir durumdur. Nüfus olarak birbirine yakın konumda olan etnik unsurlara kesinlikle eşit bir uygulama yapılmalıdır. Eşitlik bozulursa, bu hukukî bir yaklaşım olamaz ancak siyasal çıkarlar doğrultusunda değerlendirilebilir. Siyasal tercihlerin hukukîleşebilmesi için, hukukun genel ilkelerine dikkat edilmesi gerekir. Burada varolan eşit durum gözlerden kaçırılarak bir düzenleme yapılmak istenmektedir. Böylesine ayrıcalıklı bir yaklaşım kabul edilemez. Ya eski uygulama aynen devam eder ya da Kürtçe'ye tanınmış olan yeni statü Türkçe için de geçerlilik kazanır. Bunun aksi bir durum olan, şimdiki düzenleme bu nedenle, anayasa hukukuna uygun düşmemektedir. Resmî dilin avantajlarından sâdece Kürtler'in yararlanması, gelecekte bu bölgede kurulması için çaba gösterilen Kürdistan Devleti'nin toplumsal taban ve meşruiyet kazanması açısından belirli katkılar sağlayacaktır. Böylesine bir durum hem Irak'taki Türkmenler için hem de Irak'ın sınır komşusu olan Türkiye için açıkça yeni tehditler getirecektir. Resmî belgelerde, eğitimde, para, pul vs pasaportta Kürtçe'nin resmî dil olarak kullanılması Kürdistan'a giden yolu hızlandıracaktır. Irak'ın kuzeyi gibi Türkiye'nin güneydoğusu da müstakbel bir Kürdistan tehdidi ile daha fazla karşı karşıya kalacaktır. Yüzyıllarca Osmanlı Dönemi'nde bölgenin dili olan Türkçe'nin gerektiği gibi dikkate alınacağı yeni bir düzenlemeye gitmek zorunludur.

İdare yasasının ikinci bölümünde temel haklar teker teker sayılmıştır ama insan haklarıyla ilgili uluslararası sözleşmelere bağlılık dile getirmemiştir. Yeni Irak eğer gerçekten çağdaş bir devlet olacaksa o zaman temel hak ve özgürlüklerle ilgili bütün uluslararası sözleşmelere uyulacağı yeni yasal düzenlemede açıkça belirtilmelidir. Ancak bu şekilde insan haklarının ihlâli durumunda uluslararası mekanizmalar devreye girebilir ve devlet düzeninin yetersiz kaldığı noktalarda insan haklarının korunmasıyla ilgili olarak, ilgili ve yetkili kuruluşlar devrede olma şansını elde edebilirler. Çağımızda

insan hakları konusunun artık uluslararası mekanizmalarla korunduğu gerçeği dikkate alınır, o zaman böylesine bir düzenlemenin eksik kaldığı daha iyi anlaşılacaktır. Hakların teker teker sayılması yetmez, korunması açısından ulusal ve uluslararası mekanizmaların devrede olacağı bir düzenleme getirmek zorunludur. Bu açıdan madde 23 ile getirilen düzenleme genel bir çizgide kalmakta ve yeterli görünmemektedir. Yeni devlet yapılanmasının idare organlarıyla ilgili düzenlemeler genel hatları ile anayasal düzenlemelere uygun olarak geliştirilmiştir. Ne var ki, geçici hükümetin statüsü çeşitli maddelerle açıklanırken bu hükümetin nasıl işbaşına geleceği yeterince açık değildir. Otoritenin kaynağı sorunu bu nedenle çözümsüz kalmıştır. Geçici hükümet gibi Ulusal Meclis'in de görev ve yetkileri belirlenmiş ama Meclis'in varlığı yalnızca seçimlere indirgenmiştir. Bakanlar Kurulu'nun yanı sıra Başkanlık Konseyi gibi bir idari organın düşünülmesi, yönetimde iki başlı bir durumun ortaya çıkmasına neden olabilir. Devlet Başkanı'nın iki yardımcısı ile beraber Başkanlık Konseyi olarak hareket etmesi, Bakanlar Kurulu ile çelişme ve düplikasyon yaratabilir. Konsey uygulaması ile Irak yönetiminde kolektif bir dönem getirilmek istenmektedir.

Sekizinci bölüm, yeni federal Devletin bölge, eyalet ve belediyeler ile bağlantısını ortaya koymaktadır. Irak ülkesi 18 eyalete bölünürken, Erbil, Kerkük, Süleymaniye, Duhok, Diyala ve Ninova gibi altı eyalete Kürdistan Bölgesel Hükümeti kurma hakkı tanınmaktadır. Eyaletin bir araya gelerek bölge oluşturma hakkı 53/c maddesi ile tanındığına göre Türkmenler'in üç eyalette çoğunluğu sağlayarak ayrı bir bölgeyi, Kürdistan Bölgesel Hükümeti benzeri biçimde oluşturmaları zorunlu görünmektedir. Araplar'dan sonra Kürtler'e tanınan bu ayrıcalıktan Türkmenler'in de bu yasanın ilgili maddelerine göre yararlanmaları gerekmektedir. Yasanın Türkmenleri, Keldani ve Süryani gibi sayıca az gruplarla beraber aynı düzeyde tutması gibi bir haksızlık ancak Türkmenler'in üç eyalette bir araya gelerek ve üç eyaleti Türkmen Bölgesel Hükümeti çatısı altında birleştirmeleriyle önlenebilir. Birbirine yakın üç eyalette sağlanacak Türkmen yapılanması yeni oluşturulan Kürdistan Bölgesel Hükümeti'ne karşı Türkmen Bölgesel Hükümeti'ni oluşturma hakkını Türkmenlere sağlayacaktır¹¹⁹.

¹¹⁹ Anıl Çeçen, "Yeni Irak Anayasası", 2023, S.38 (15 Haziran 2004), s.23-25.

Geçiş Dönemi Yasa'nın bazı maddelerinin Şîî ve Kürt gruplarına sağladığı avantajların Türkmenler için söz konusu olmadığı bir gerçektir. 4. maddenin C Fıkrası gereğince Türkmenlerin bölge oluşturmaları mümkün görünmemektedir. Çünkü, Türkmenlerin nüfus potansiyeli açısından hakim oldukları tek ilin Kerkük olduğu söylenebilir. Kerkük ili, 4. maddenin birinci cümlesi gereğince, illerarası bölge oluşturma mekanizmasının dışında tutulmaktadır. Bunun yanı sıra tek bir il ile bölge oluşturmak mümkün görülmemektedir. Çünkü 4/C fıkrası gereğince, bölge oluşturmak için birden fazla il arasında bir anlaşmanın sağlanması gerekmektedir. Yani bir Türkmen bölgesinin oluşturulması için, birden fazla Türkmen ilinin var olması şarttır. Bu da Türkmenlerin siyasal haklarına karşı işleyen bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Federal bir Irak'ta Türkmenlerin kendilerine has bir bölge oluşturamamaları durumu, Türkmenlerin Arap ve Kürt federe bölgeleri arasında parçalanmış birer azınlık olarak yaşamalarına yol açacaktır. Bu durum Türkmenlerin daha da zayıf bir konuma gelmeleri için zemin hazırlanması demektir.

Türkmenlerin bu yöndeki tek çözümleri yeni Türkmen illerinin oluşması olarak ortaya çıkmaktadır. Türkmenler, il statüsü özelliğine sahip ancak bir takım siyasî nedenlerden dolayı il sıfatını kazanmamış bölgelerinin il olması yönünde stratejiler geliştirmelidirler. Bu bağlamda nüfus potansiyeli açısından il özelliklerine en yakın bölgeler, Telafer ve Tuzhurmat'tır. Telafer'in toplam nüfusunun 650 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Telafer'de yapılan incelemelere göre, bölge halkının tamamı Türkmenlerden oluşmaktadır. Sayısal açıdan Telafer'in il olmayı bir çok Irak ilinden daha fazla hak ettiği bir gerçektir. Ancak bölge nüfusunun tamamı Türkmenlerden oluştuğu için, Baas yönetimi Telafer'in il olmasını engellemiştir. İl özelliklerine sahip diğer bir Türkmen bölgesi de Tuzhurmat'tır. Bölge nüfusunun 700.00 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Tuzhurmat, 1968 yılına kadar Kerkük iline bağlı bir nahiye idi. Bölge nüfusunun çoğunluğunun Türkmenlerden oluşması nedeniyle, Kerkük ilinden koparılıp, Selahattin iline bağlanmıştır. Irak Rejiminin buradaki hedefi Kerkük'teki Türkmen nüfus potansiyelini etkisizleştirmektir. Türkmenlerin Irak'ta bir Türkmen federe bölgesini oluşturması için, Telafer ve Tuzhurmat'm birer il statüsüne kavuşturulması yönünde ciddi bir adım atmaları şarttır. Aksi takdirde bir Türkmen bölgesinin oluşturulması neredeyse imkansız görülmektedir.

Ancak Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası Türkmenlerin böyle bir strateji geliştirmelerini engellemektedir. 4. maddenin B bendine bakıldığında, Yasa'nın bu engelleyici tavrı açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. 4. maddenin B bendinde Irak'ta Geçiş döneminde, operasyon öncesi ülke genelindeki mevcut il idari yapısının aynen devam etmesi gerektiği savunulmaktadır. Bazı yorumcular, B bendindeki hükmün Kürtlerin aleyhine işleyen bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Bu hüküm, Türkmenleri iki açıdan olumsuz bir şekilde etkilemektedir: Birincisi, Yasa, Türkmenlerin yoğun bir şekilde yaşadıkları ve il statüsü özelliklerine sahip Telafer ve Tuzhurmat gibi bölgelerde il oluşturmalarını engellemektedir. İkincisi, 4. maddenin B bendi gereğince, 1968 yılında Kerkük iline bağlı olan Kifri, Tuzhurmat, Altınköprü gibi Türkmen ağırlıklı bölgelerin tekrar Kerkük iline dahil edilmesi engellenmiştir. Böylece Türkmenlerin Kerkük'teki nüfuz potansiyeli olumsuz bir şekilde etkilenmiştir¹²⁰.

Türkmenlerin ve Türkiye'nin düşünceleri alınmadan hazırlanmış olan bu yeni yasal düzenleme, Irak'taki işgalci güçlerin bölgesel çıkarlarına öncelik verirken, Arap nüfus çoğunluğunu dikkate alarak, Kürt nüfusunu öne çıkarmakta, bir anlamda Kürtler'i Araplar'a karşı kullanmaktadır. Bölgede Arap nüfus çoğunluğuna karşı dış güçlerin, denge sağlamak üzere, Kürt nüfusu kullanmak istediği anlaşılmaktadır. Bu durumdan hem Türkmenler hem de Türkiye Cumhuriyeti büyük zararlar görmektedir. Büyük Ortadoğu Projesi'ni çok uluslu bir federasyon yapısına oturtmak isteyen emperyalizm, Kürtler'i kendisine müttefik olarak seçmekte, Araplar'a karşı kullanmakta, Türkmenleri ve Türkiye'yi ise hiçe saymaktadır. Irak'ta işgalci durumda olan İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri ile NATO çatısı altında bulunan Türkiye Cumhuriyeti'nin, kendisini tehdit eden bu düzenlemeye karşı konuyu NATO çatısı altında gündeme getirmesi ve kendi güvenliği açısından değerlendirmesi gerekmektedir. Yarım yüzyıldır müttefikimiz olan Batılı ülkelerin bir güvenlik şemsiyesi altında kendi müttefikleri olan Türkiye'yi bölünme ve parçalanma tehlikesine sürüklemeleri düşünülemez. Bu durum, bütün yönleri ile açıkça hem NATO şemsiyesi altında hem de Türk kamuoyunda her yönü ile tartışılmalıdır.

¹²⁰ Nejdet Demiral, Soran Şükür, Mazin Hasan, *a.g.m.*, s.41-42.

İşgalci koalisyon güçleri bir emri vakiyle bölgede federasyonu gündeme getirirlerken, bölge ülkelerinin hepsini karşılarına almaktalar ve yeni süreçte eskisinden farklı tehditler geliştirmektedirler. Türkiye komşuları ile birlikte bir bölge ülkesi olarak, Irak'ta meydana gelen bütün değişiklikleri ve getirilmek istenen yeni düzenlemeleri kendi ulusal çıkarları açısından ele almak ve bunları geleceğe yönelik biçimde değerlendirmek zorundadır. Irak Devleti'nin yeni yasasının son bölümünde geçiş dönemi ile ilgili hükümlerin yeniden gözden geçirilmesinde ve Türkiye'yle beraber Türkmenler'in de yeni düzenlemelerden zarar görmesini önleyecek bazı yeni maddelerin konulmasında sayısız yararlar bulunmaktadır. Irak'ın geleceği, bölgenin geleceği demektir. Bu nedenle aynı zamanda Türkiye'nin geleceği de buna bağlıdır. Türkiye'nin daha aktif biçimde devreye girerek, kapı komşusu Irak'ın alacağı yeni yapı için alternatif görüşler ve öneriler geliştirmesi, bir çok sorunun çözüme kavuşturulması açısından yararlı olacaktır. Bu aynı zamanda bölge barışını temin etmeye yarayacaktır¹²¹. Aksi taktirde bu yasanın Irak'ı parçalanmaya götüreceği ve bundan da en fazla Türkiye'nin etkileneceği değerlendirilmektedir.

E- TELAFER OLAYLARI VE BASINDAKİ YANSIMALARI

Türk kamuoyunda en az bilinen yer olan Telafer ilçesinin nüfusu tamamen Türkmenlerden oluşur. 300.000 Türkmenin yaşadığı Telafer, Musul iline ait ve dünyanın büyük ilçelerinden biridir. 200'den fazla köyü bulunan Telafer, Musul'dan 70 km uzaklıktadır¹²². Telafer'in çevre kasaba ve köylerinde yaklaşık 200 bin Türkmen bulunmaktadır. Nüfus bakımından ülkedeki 18 vilayetin 10'undan daha büyük olmasına rağmen yönetime gelen Arap ve BAAS rejimleri tarafından nüfusunun tamamı Türkmen olduğu için kaza statüsünde tutulmuştur¹²³.

2003 yılı verilerine göre Telafer kent merkezinde Türkmenlerin %15 Şii ve Bektaşî, % 85 Sünnî Türkmendir. Çevre kasaba ve köylerle birlikte Telafer'in % 10'u

¹²¹ Aml Çeçen, *a.g.m.*, s.23-25.

¹²² Ziyat Köprülü, *Irak'ta Türk Varlığı*, Örnek yay., Ankara, 1996, s.14.

¹²³ Ahmet Dinç, "Türkiye'nin Irak Başarısı Telafer'den Geçer", *Global Strateji*, S.2(Sonbahar 2005), s.101-102.

Şii ve Bektaşî Türkmen, % 90'ı Sunni Türkmen'dir. Çünkü Telafer köylerinin Şii nüfusu çok azdır¹²⁴. Ahmet Dinç'e göre, Telafer Şehir nüfusunun % 60'ı Sünni, % 30'u Şii, % 10'u Bektaşîdir¹²⁵. Amerikan kaynaklarını esas aldığımızda Telafer'in "dörtte üçü Sünni, dörtte biri Şii"dir¹²⁶.

Telafer, kuzey ve doğu tarafından tepeler (Süsen Kıraçları) sarılmış, güney tarafı bağlık, batı tarafı ise düzlük olan bir coğrafyadadır. İklimi kara iklimidir. Kışın Telafer etrafındaki dağlar karlı olur. Şehrin hemen yanında büyük bir ağaçlık ve bostanlık alan uzanmaktadır. Telafer, Türkiye sınırına 85 kilometre, Suriye sınırına 70 kilometre uzaklıktadır¹²⁷.

1997'de yapılan nüfus sayımında askerden kaçış oranı % 50'lere ulaştığı için Telafer merkezin nüfusu 280 bin çıkmıştır. Muhtemelen 1997 senesinde gerçek nüfus kent merkezinde 300 bindir. 2007 itibarı ile Telafer merkez (350 bin) ve çevresinin (100 bin) nüfusu, toplam 450 bin civarındadır¹²⁸. Yani, Telafer'e bağlı Zammar, Rabia ve İyaziye nahiyelerine ve bağlı 100 köyde bu nüfusun 100 bini yaşamaktadır. Saddam Hüseyin'in güvenmediği Telafer Türkmenlerinin ve bütün Telafer'in 1997'de Muhaberat tarafından hazırlanan özel raporda nüfusları 24 bin olarak gösterilmiş, nerede ise nüfusun % 90'ı görmemezlikten gelinmiştir¹²⁹. Şii Türkmen nüfus daha çok Telafer merkezde yoğunlaşmıştır.

11. yüzyıldan bu yana bir Türkmen kenti olan Telafer nüfusunun tamamı Türkmenlerden oluşmaktadır. Telafer, "...tarihi Kıpçak Beyliği dahil, Moğol, Timur, Harzemşah damgasını taşıyan Neftçi diye bilinen akraba boylar da dahil Oğuz boylarının izinin müze gibi korunduğu bir yerdir..."¹³⁰.

¹²⁴ Ümit Özdağ, *Telafer: Bir Türkmen Kentinin ABD Ordusu ve Peşmergelere Karşı Direnişi*, Fark yay., Ankara, 2008, s.65.

¹²⁵ Ahmet Dinç, "Türkiye'nin Irak Başarısı Telafer'den Geçer", *Global Strateji*, S.2(Sonbahar 2005), s.101-102.

¹²⁶ Ferai Tınç, "Türkmen Gözüyle Telafer", *Hürriyet*, 20 Nisan 2007.

¹²⁷ Telafer ile ilgili geniş kapsamlı çalışma olarak bkz. Ümit Özdağ, *Telafer: Bir Türkmen Kentinin ABD Ordusu ve Peşmergelere Karşı Direnişi*, Fark yay., Ankara, 2008; Ahmet Dinç, *Babil'de Amerikan Tangosu-Saddam'ı Deviren Gündümlü Tarikat: Kesnizani*, Selis yay., İstanbul 2004.

¹²⁸ Değişik kaynaklarda il merkezi nüfusu 250 bin ile 500 bin arasında, köyler ve kasabalarla birlikte, 450 bin ile 900 bin arasında geçmektedir.

¹²⁹ Fatih Uğur, "Saddam'ın Gizli Kerkük Sayımı", *Aksiyon*, Sayı 633, 22 Ocak 2007.

¹³⁰ Avni Özgürel, "Telafer'e Güç Verecek Kapı", *Türkiye*, 26 Eylül 2004.

Telafer ve tam merkezinde yer aldığı El Cezire(Ada), çok önemli bir stratejik yerleşim birimidir. Türkiye-Suriye-Irak üçgeninde adeta bir kilit, noktası hükmünde bulunan Telafer, suya ve petrole hakim olmak isteyen güçler için kesinlikle gözönünde bulundurması gereken hayati öneme haiz bir bölgedir. Irak'ın tahıl ambarı niteliğini hiçbir zaman kaybetmeyen Telafer, ayrıca dikkate değer yer altı zenginliğine de sahiptir. Osmanlı devleti de bu bölgeye önem vererek, Nusaybin, Telafer, Deyrezur üçgeninde sürekli önemli sayıda asker bulundurmuştur. Ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu üç kent Türkiye, Irak ve Suriye arasında dağılmıştır¹³¹.

Telafer'in Osmanlı döneminde önemli bir kavşak olduğu kaynaklarda şöyle ifade edilmektedir. *“Telafer, Musul'a 13, Sincar'a 12 saat mesafede olup, işlek bir güzergah üzerindedir. El Cezire'nin Beled'den sonra en düzgün yerleşim yeri olduğundan, oradan gelip geçen kervanlarla ve El Cezire'de bulunan aşiretlerle münasebetleri iyidir ve öneme sahiptir.”*¹³² 1900'lerin başında nahiye merkezi olan Telafer kasabası, takriben 1500 kadar haneye sahip, dokuz mahalleden oluşmaktadır *Halkı yerleşik, ziraat ve hayvancılığa fazlasıyla yatkındır...”*¹³³. *“Telafer'e adını veren tepenin üzerinde bir kale vardır. Bir hükümet konağı, iki büyük han, bir hamam, sekiz-on camii, bir sıbyan mektebi 1900'lü yılların başında Telafer'e damgasını vurmaktadır”*¹³⁴. 20. yüzyıl Telafer'e baskıların dışında hemen hemen hiçbir şey katmamıştır. 1920'de İngilizlere karşı ayaklanma başlattığı için cezalandırılmaya başlanan Telafer'de Saddam Hüseyin'in iktidara gelmesinden sonra çok boyutlu baskılar inanılmaz ölçülere ulaşmıştır. Kente sadece yeni bir ev yapmak değil, yıkık bir evi onarmak dahi yasaklanmıştır. Telafer'de ağaç dikmek de yasaklanmıştır. 2003 senesine gelindiğinde Telafer'de hala ciddi bir su şebekesi yoktur¹³⁵. Üstelik, hemen Telafer'in yanından Dicle nehrinden Musul'a su taşıyan boru hattı geçmesine rağmen Telafer içine su dağıtımı yapılmamış, iki günde bir kez iki saat su Telafer içindeki ana hatlara verilmiştir. Şehrin kanalizasyon şebekesi de yoktur. Şehrin sokaklarında kazılan

¹³¹ A. Dinç, *a.g.m.*, s.100-110.

¹³² Cengiz Eroğlu, Murat Babuçoğlu, Orhan Özdi, *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Musul*, Global Strateji Enstitüsü yay., Ankara, 2005, s.22.

¹³³ Cengiz Eroğlu, *Age*, s. 49.

¹³⁴ Cengiz Eroğlu, *Age*, s.162.

¹³⁵ Ümit Özdağ, *a.g.e.*, s.23.

küçük arklardan akan lağım zaman zaman göller oluşturmakta, evleri basmakta ve Telafer çocukları bunların içinde oynamaktadır¹³⁶.

Sadece bir tüp dolum ve briket fabrikasının bulunduğu Telafer kenti % 90 arpa, buğday başta olmak üzere tarım, % 10 ticaret ile geçinen bir kenttir. Kentte yaşanan işsizlik 2003 senesi itibarı ile 20 bin Telaferliyi, Telafer ve Irak dışına iş için göçe zorlamıştır. 2003 yılında kentte 11 lise, (6 erkek, 3 kız, bir meslek, bir imam-hatip lisesi) 20 ortaokul ve 71 ilkokul vardır¹³⁷.

1325 (1907) tarihli Osmanlı Salnamesinde¹³⁸ Telafer halkı ile ilgili olarak şöyle denilmektedir: “*Bu insanlar cesaret ve yiğitlikte hiçbir kavim ile mukayese edilemeyecek derecededir. Komşu aşiretle birlik ve beraberlikleri sebebiyle daima aşiret özelliklerini muhafaza ediyorlar.*” İngiltere’nin Musul Konsolos yardımcısı Wikie Young 5 Nisan 1910 tarihli raporunda ise Telaferliler, “*özgür yaşamak isteyen ve kavgacı tiptirler*” demektedir¹³⁹. 1993 senesinde Başbakan Süleyman Demirel, “*Benim en güvendiğim Türkmenler, Telafer Türkmenleridir*” derken, Osmanlı salnamelerindeki tespiti tekrarlamıştır¹⁴⁰.

Kerkük’ün kentli dokusundan farklı olarak Telafer aşiret bağlarını güçlü olarak yaşatan bir ilçedir. Telafer Türkmen aşiretlerinin hemen hemen hepsi çok güçlü bir Türkmen milli kimliğine sahiptirler. Telafer’de Şünni, Şii ve Alevi-Bektaşî aşiretler bulunmaktadır. Telaferde kolları hariç 56 Sünni, 23 Şii, 1 sünni-şii, 5 Alevi-Bektaşî aşireti bulunmaktadır¹⁴¹. Telafer’de, Bayat, Alaybey(Halaybeg), Seyitler(Seyidevi), İlhanlılar, Muratlı, Şeyhler, Babalar, Çulaklar, Çelebiler, gibi önemli Türkmen aşiretleri bulunmaktadır¹⁴². Büyük ölçüde Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkmenlerinin soyundan gelen Telafer Türkmenlerinin Kerkük Türkmenleri kadar Türkiye ile yakın sosyal ilişkileri olmamıştır¹⁴³. Ancak buna rağmen Telafer Türkmenleri sosyal doku

¹³⁶ A. Dinç, a.g.e., s. 170

¹³⁷ Ümit Özdağ, a.g.e., s.24.

¹³⁸ Salname, yıllık anlamına gelmektedir.

¹³⁹ Erşat Hürmüzlü, *Irak’ta Türkmen Gerçeği*, Kerkük Vakfı yay., İstanbul 2006, s. 40.

¹⁴⁰ Nedret Ersanel, “Türkmenler, PKK’yı Türkiye’de vurdu”, *Nokta*, 26 Aralık 1993-1 Ocak 1994.

¹⁴¹ Ümit Özdağ, a.g.e., s.43-64.

¹⁴² Ziyat Köprülü, *Irak’ta Türk Varlığı*, Örnek yay., Ankara, 1996, s.14.

¹⁴³ Telafer’deki Türkmen aşiretleri için bkz. Habib Hürmüzlü ve Ekrem Pamukçu, *Irak’ta Türkmen Boy ve Oymakları*, Global Strateji Enstitüsü yay., Ankara, 2005; Erşat Hürmüzlü, *Irak’ta Türkmen Gerçeği*,

açısından Anadolu Türkmenleri ile büyük bir benzerlik göstermektedirler. Telafer Türkçesi, Anadolu Türkçesine Kerkük Türkçesinden daha yakındır. Telaferliler kendilerini “*Yörüük*” olarak tanımlamaktadırlar.

Telafer Türkmenlerinin Osmanlı Türk’ü olduğunun bilincinde olan Araplar ve Kürtler, bir saygı ifadesi olarak Telaferlilerden “*Paşaoğlu*” diye söz etmektedirler. Telafer’de Osmanlıya sevgi yoğun bir şekilde yaşamaktadır. Telaferli din bilginleri, Osmanlıya emperyalist demenin küfür olduğunu ilan etmişlerdir. Sakarya Savaşı hikayelerinin ve Atatürk’ün Telafer’i ziyaret ettiği menkıbelerinin hala anlatıldığı Telaferlilerin hüznüyle andıkları bir şeyde kendilerini dışarıda bıraktığı için Lozan Anlaşmasıdır. Telafer, kendisini Irak’a bırakan Lozan Anlaşmasını içine sindirememiştir. Atatürk ile birlikte Telafer’deki ikinci önemli figür Kazım Karabekir Paşa’dır.

Telaferliler arasında nadir görülen bir mahalli dayanışma ve mahalli kimlik bağlılığı vardır. Telaferliler kendilerini çok beğenirler. Arapları ise küçük görürler, hatta kendilerine yeterince saygı göstermediklerine inandıkları Araplara karşı gizli bir kin taşırlar. Arapları küçük görmelerinin nedeni sadece Türkmenlikleri değil, bunun dışında bir ayrıcalık gibi algıladıkları Telaferlilikleridir¹⁴⁴.

Telafer, Kuzey Irak’ta federe olarak oluşturulan ancak Kerkük’ü ilhak ettikten sonra önümüzdeki on yılda bağımsızlaşması planlanan ve Türkiye, Suriye ile İran’ın Kürt kökenli nüfusunun yaşadığı bölgelere yayılarak “*Büyük Kürdistan*”a dönüşecek projenin gerçekleşmesinin önündeki en önemli jeopolitik ve jeodemografik engellerden birisidir. Telafer, iki boyutta Büyük Kürdistan projesine engel oluşturmaktadır. Öncelikle, Telafer, Kuzey Irak’ta Kürt hakimiyetine karşı etkin bir direniş merkezidir. Telafer’in Kürt hakimiyetine karşı direnci kırılmadan, Kuzey Irak’ta bağımsız Kürdistan’ın Kerkük’ü ilhak etse dahi kurulması çok zor olacaktır. İkinci olarak, Telafer, Kuzey Irak Kürtleri ile Suriye Kürtlerini birbirinden ayırmaktadır. Telafer engeli ortadan kaldırılmadan Irak ve Suriye Kürtlerinin birleşmesi mümkün değildir¹⁴⁵. Bunlara ilaveten, Türkiye’nin Ovaköy mevkiinde açmayı planladığı ikinci sınır

Kerkük Vakfı yay., İstanbul, 2006, s.144-154.

¹⁴⁴ Ümit Özdağ, *a.g.e.*, s.26.

¹⁴⁵ Ümit Özdağ, *a.g.e.*, s.24.

kapısının Irak içindeki güzergâhı Telafer'den geçecektir. Kürtler bu güzergâhı da kontrol altına almak istemektedirler.

İşgalin ardından Barzani, Dicle'yi Türkmenlere karşı koruma amacıyla Türkiye sınırından itibaren nehrin batı yakası boyunca Musul'a doğru bir güvenlik hattı oluşturmuş, bu şeritteki köylere savaşçı Miran Kürtlerini yerleştirmiştir¹⁴⁶.

12 Nisan 2003'te Telafer kırsalında peşmerge saldırıları ve Türkmen direnişi başlamıştır. Peşmerge saldırısı, Musul'a bağlı Reşidiye köyü üzerinden başlamıştır. Saat 22.00'ye kadar süren saldırıda 3 Türkmen ölmüştür. 13 Nisan'da ağır silahlarla donanmış yüzlerce peşmerge tekrar Reşidiye'ye saldırmışlardır. Ancak Telafer'den Reşidiye'ye gelen Türkmen gençlerinden oluşan destek sayesinde Reşidiye'ye saldırı püskürtülmüştür. Bu saldırı Telafer'e yapılan bir saldırı değildir, ancak Telaferlilerin müdahalesi ile püskürtülen bir saldırı olmuştur¹⁴⁷.

İşgali izleyen günlerde, Tikrit'in kuzeyindeki hemen hemen bütün yerleşim birimlerine peşmerge-asker, polis ve yönetici gönderen Barzani ve Talabani'nin uygulamasına en uzun ve şiddetli direnci Telafer göstermiştir. Kent halkı Irak'ın işgalini izleyen ilk aylarda peşmergeleri taş ve sopalarla kovup, Kürdistan bayrağını merkeplerin kuyruklarına bağlamıştır. Bu nisbeten yumuşak ilk temasın ardından hem işgalcilerin ve Kürtlerin tutumu, hem de Telaferlilerin direnişindeki tavır kanlı boyuta varacak kadar sertleşmiştir¹⁴⁸.

Temmuz 2003'den itibaren ABD askerleri Telafer halkını rahatsız etmeye başlamıştır. ABD; Telaferi kontrol altına almak amacıyla büyük çaba harcamıştır. Telafer'deki milli mücadele teşkilatlarını yok ederek kendi planlarını gerçekleştirmek istemişlerdir. Saddam dönemi Irak ordusundan Telafer'de yaklaşık 100 civarında General, 10.000 civarında subay olduğu ifade edilmektedir. Bu nedenle Telafer halkı, silahı iyi derecede kullanabilen insanlardır. Bir çoğu da Saddam sonrası Irak'ta işgalcilere karşı mücadele maksadıyla kurulan gizli mukavemet teşkilatı mensuplarıdır. Bu teşkilatların içinde Arap, Sünni ve Şii subayları da bulunmaktadır.

¹⁴⁶ Ahmet Dinç, *a.g.m.*, s.107.

¹⁴⁷ Ümit Özdağ, *a.g.e.*, s.84.

¹⁴⁸ Ahmet Dinç, *a.g.m.*, s.104.

ABD ordusu, Telafer'deki evlere sürekli baskın yapıp silah araması bahanesiyle halkı rahatsız ederek yüzlerce Türkmen'i evinden alıp meçhule götürmüştür. Bunun yanında kontrol yaptıkları evlerden para, ziynet eşyası çalmışlar ve bazı tecavüz olayları gerçekleştirmişlerdir. Kürtler şehrin içinde halkı kışkırtıcı hareketlerde bulunmuşlardır. Bu durum insanları çok rahatsız etmiştir. Telafer'liler kendi aralarında kenetlenerek, işbirliği yaparak belli mahalle ve sokaklarda Mücahitler adı altında teşkilatlanmışlardır. 5000 civarında Türkmen mücahitlerin amaçları ABD'nin Telafer'deki saldırılarının sona ermesi, ABD'nin Irak'tan çekilmesi, yönetimin Iraklılara devredilmesidir¹⁴⁹.

Bu süreçte Telafer, değişik ülkelerin ve örgütlerin üzerinde yoğunlaştığı bir merkez olmuştur. Vahhabiler, Ensar El İslam, El Kaide Bağlantılı gruplar, El Ceyş'ül İslam El Vataniyye (Milli İslam Ordusu), Cemaat Cündis Sahabe(Sahabelerin Askeri Örgütü), Ceyş'ül Mücahidin(Mücahit Ordusu) gibi örgüt ve gruplar Telaferde olmasalar dahi isimleri geçen, sempatanları olan örgütlerdir¹⁵⁰. Telafer'de Ceyş Muhammed (Muhammedin Ordusu), Feylak Ömer(Ömer Tümeni), Ketaib Tavrât-ül el Sihrin (Telafer 1920 Devrim Tugayı), Ceyş-ül Mücahidin(Mücahitler Ordusu), Ketaib Telafer (Telafer Tugayları) Ceyş Ansar-ı Sunne(Yerli Sünniler Ordusu), Ceyş-ül Fatihin, Fatih Sultan Mehmet Örgütü, Ensar El Sunne, Tevhit ve Sultan Abdülhamit Kıtaları gibi direniş örgütleri oluşmuştur¹⁵¹.

ABD'nin Telifere karşı başlattığı Kara Tayfun operasyonunun birkaç gün öncesinde şehrin 6 km. ilerisindeki teftiş noktasında bulunan Geçici Irak Hükümeti'ne bağlı -sözde- milli muhafızlar(Kürt peşmergeler) kasabaya giren Türkmen araçlarını arama bahanesi ile durdurarak tacize başlamış ve daha da ileri giderek 36 aracı tahrip etmişlerdir. Bunun da ötesinde sözlü hakaretleri ile halkı aşağılayan sözde muhafızlar, aşiret örf ve adetlerinin hüküm sürdüğü bölge insanlarının ve gözü pek Türkmen gençlerinin sabrını taşırılmış ve bunun sonucunda Türkmenler meşru müdafaaya yönelmişlerdir. Bu mücadeleciler Türkmenler karşısında daha fazla durmayacaklarını

¹⁴⁹ Şemsettin Küzeci, "Telafer Operasyonunun Perde Arkası", *Müdafaai Hukuk*, S.83(Temmuz 2005), s.25-27.

¹⁵⁰ Ahmet Dinç, *a.g.m.*, 105-106.

¹⁵¹ Ümit Özdağ, *a.g.e.*, s.90-93.

anlayan sözde muhafızlar çareyi ABD kuvvetlerine yalan söyleyerek ABD'yi Türkmenlere karşı kışkırtmakta bulmuşlardır. Zaten Irak'ta otoriteyi hakim kılma kaygısını en üst seviyede yaşayan ABD, nerede bir kargaşa varsa, haklı haksız dinlemeden, oraya bomba yağdırmaktan geri durmamaktadır. Telafer'e yakın Rabia'ya giden yolda Irak'taki direnişçiler ABD güçlerine saldırarak onlara ağır kayıplar verdirmektedir. İşte bu noktada sözde muhafızlar direnişçilerin Telafer'den güç aldığı imajını yayarak ABD güçlerini de yanlarına alarak olayların boyutunu değiştirmişlerdir¹⁵².

Telaferde ABD-KDP başarılı psikolojik operasyonu sonucunda Şii ve Sünni Türkmenler arasında gerilim başlamıştır. ITC yetkilileri ise başlayacağı anlaşılan Amerikan operasyonunun durdurulması için temasa geçmiş ve ev aramalarının durdurulması halinde kentte tansiyonun düşeceğini belirterek, yaklaşan operasyonların durdurulmasını istemişlerdir¹⁵³. Diğer taraftan kentte Kürt yetkililerin atanacağı söylentileri yayılmıştır. AP muhabirine açıklama yapan Türkmenler, Kürtlerin bazı binalara Kürt bayrağı asarak halkı kışkırttığını açıklamışlardır¹⁵⁴.

Telafer Türklerine karşı, “*Kara Tayfun Operasyonu*” olarak adlandırılan operasyon, 3-11 Eylül 2004 tarihleri arasında Irak'taki Amerikan Ordusunun 3. Tugayı 2. Piyade taburu ve Peşmergeler tarafından, Amerikan Hava Kuvvetlerinin de katılımıyla gerçekleşmiştir.

Telafer'in kontrolünü ele geçirmek, Türkmen mücahitlerini kırmak ve sözde direnişi sona erdirmek amacıyla, 03 Eylül 2004 tarihinde saat 15:30 sularında ABD kuvvetleri ile Irak Ulusal Muhafızları Türkmen şehri Telaferi kuşatmışlardır. ABD askerleri Telaferi ikiye bölmek istemişlerdir. Kuzey'den Hasanköy- Saray mahallesi hattı ve batı'dan Kamberdere (Kadisiyye-Temanin) hattı. Kuşatma üç safha olarak yapılmıştır: İlk olarak; şehrin etrafı tamamen kuşatılmıştır. İkinci safhada, şehre giden yollar kuşatılarak kontrol altında tutulmuştur. Üçüncüde; Telafer merkezi kuşatılmıştır.

Telafer halkı bu kuşatmayı görünce ciddi önlemler almışlardır. Adeta şehir bir

¹⁵² Ekrem Pamukçu, “Telafer Olayları”, *2023*, S.42(15 Ekim 2004), s.66-67.

¹⁵³ Ümit Özdağ, *a.g.e.*, s.106.

¹⁵⁴ Anıl Gürtuna, “Telafer Olaylarının Işığında Türkmenler ve Türkiye'nin Durumu”, *Global Strateji*, 15 Eylül 2004.

savaş hazırlığı havasına girmiştir. Telafer Mücahitleri silahlarına sarılarak savaşın başlamasını beklemişlerdir. Yaklaşık 20.000 askerle operasyona başlayan ABD güçleri; körfezden kalkan B-52 ve F-16 savaş uçakları ile 2 saat boyunca Ses bombası ve 13 saat boyunca Salkım bombası kullanarak, kuzey'den 80 adet, batı'dan 163 adet Tankla şehre girmeye çalışmıştır. ABD'lilerin yanında Arnavut kökenli askerleriyle birlikte Peşmerge ve PKK'lıların da bulunduğu tespit edilmiştir¹⁵⁵.

İlk ve üçüncü kuşatmada Peşmergeler ve PKK'lılar Plakasız araçlarla şehrin içine konuşlanmışlardır. Peşmergeler, Türkmen Mücahitlerinin saklandıkları noktaları ABD uçaklarına bildirerek destek vermişlerdir. İlk önce şehrin su deposu tahrip edilmiştir. Operasyonun başlamasıyla Musul barajından Telafer'in elektriği ABD'liler tarafından kesilmiştir¹⁵⁶. ITC televizyon ve radyosu da bombalanarak tahrip edilmiştir. Yapılan saldırılarda sadece Sunni Türkmen semtleri hedef alınmıştır¹⁵⁷. 4-6 Eylül tarihlerinde devam eden kuşatmada 20 civarında taarruz helikopterlerinin de operasyona katılmasıyla birlikte, halk Telaferi terk etmeye başlamıştır. 120 bin civarında Türkmen, Telafer'e ait olan 300 Türkmen köyüne sığınmak üzere Telaferi kaçak yollarla terk etmişlerdir. ABD'liler, durumun farkına varınca şehir dışına çıkma yasağı getirmişlerdir. Musul'a giden bütün ana yolları kapatıp Telaferi yasak bölge ilan etmişlerdir. Yani 460.000 Türkmen şehirde hapis bırakılmıştır. İlk gün;ABD'lilerin 8 Tank ve 2 adet Helikopteri imha edilmiştir.

6 Eylül 2004 tarihinde ABD Türkmen Mücahitleri ile bir anlaşma yapmaya karar vermiştir. Şehrin önde gelen Türkmen temsilcileriyle bir araya gelerek, ellerinde bulunan sözde 2000'nin üzerinde olan mücahitlerin ABD'lilere teslim edilmesini istemişlerdir. Türkmenler de bu isteğin karşılığı olarak ABD'nin Irak'tan tamamıyla çekilmesi taleplerini ABD askerlerine iletmişlerdir.

Telaferde savaş devam ederken, Türkiye Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ile Irak Türkmen Cephesi yetkilileri'nin verdikleri demeçte, Türk ve dünya kamuoyunu bir derin nefes almıştır: *"Telafer kuşatılmamıştır. Bu çatışmalar ABD ile Türkmenler*

¹⁵⁵ Şemsettin Küzeci, "Telafer Operasyonunun Perde Arkası", *Müdafaa-i Hukuk*, S.83(Temmuz 2005), s.25-27.

¹⁵⁶ Şemsettin Küzeci, *a.g.m.*, s.25-27.

¹⁵⁷ Ümit Özdağ, *a.g.e.*, s.107.

arasında değildir. Şii lider Sadır yanlılarıyla ABD ordu unsurları arasında gerçekleşen bir çatışmadır” .

Ancak, ABD ile Türkmenler arasındaki ittifak arayışları boşa çıkınca ve bölgeden gelen gerçek haberler, savaş fotoğrafları, tahrip edilen evler ve video çekimlerinin ortaya çıkması, Türkiye’deki Türkmenleri harekete geçirmiştir. Olayla ilgili gerçekler duyulunca, ABD bir an önce Telafer mücahitlerini yakalamak istemiştir. Telaferin 5 km. uzağında olan havaalanından şehrin üzerine hedef gözetmeksizin 80 top mermisi düşmüştür. Telafer halkı bunun üzerine her evde bir genç bırakarak gece şehri terk etmişlerdir.

ABD, Türkiye’ye *“Telafer’de yerleşen ve halkın huzuru bozan bir takım teröristleri yok etmek amacıyla bir operasyon düzenlemeyi planlıyoruz.”* diyerek operasyona başlamıştır. Ancak olayın gerçek yüzü meydana çıkınca Türk Dışişleri ve Türkmen Cephesi başta olmak üzere Türk kamuoyuna ve sivil toplum kuruluşları ile birlikte olay protesto edilmiştir.

Gül’ün ABD’ye karşı sert tutumu, tepkileri ve açıklamaları Türkmenleri rahatlatmıştır. Gül’ün *“Durum böyle devam ederse ABD ile ilişkilerimiz bozulabilir”* sözleri ABD’ nin Telafer konusunda Türkiye’ye yalan söylediğini ortaya çıkarmıştır.

8 Eylül’de Telafer’de Türkmen Şii guruplarının Cihat ilan etmesiyle,Telafer’in diğer bölgeleri de mücadelenin içine dahil olmuştur. Bu da ABD’lilerin işini daha da zora sokmuştur. Saldırıları; 8-10 Eylül tarihlerinde de devam etmiştir. Ardından ABD’nin geri adım atmasıyla ve dünya kamuoyunun tepkilerine karşılık 14 Eylül’de savaşın sona erdiği ilan edilmiştir. Ancak saldırılar hız kesmemiştir.

Telafer’den Türkiye’ye gelen Telafer hastanesi başhekimisi ve diğer doktorlarıyla Türkmen öğretim üyelerinin de onayladığı Telafer operasyonunun bilançosunda rakamlar tüyler ürperticidir:

“Operasyona 20 bin ABD askeri, 300 tank, 100 hammer jeep, 20 helikopter iştirak etmiş, B-52 ile F-16 Savaş uçakları, misket ve ses bomları kullanılmıştır. Bunun sonucunda, 230 bin Türkmen terk etmiş, 30 bin evin % 60’ı tahrip edilmiş, 139 Türkmen öldürülmüş, 252 ‘si yaralanmış, 600 Türkmen tutuklanmıştır.

ABD' nin kayıpları ise, 8 adet helikopter, 215 asker, 60 peşmerge, 17 tanktır. Bunların arasında bir ABD'li generalin de olduğu söylenmektedir"¹⁵⁸.

Türk basını, saldırıya gazetelerde yer vermiştir. Irak Türkmen Cephesi'nin Türkiye Temsilcisi Ahmet Muratlı Telafer'de Türkmenleri hedef alan saldırılara ilişkin Hürriyet gazetesine açıklamada bulunmuştur¹⁵⁹.

ABD'nin Telafer'deki operasyonu, yanına Peşmergeleri alarak gerçekleştirdiğini söyleyen Muratlı, *"Tek amaç var, o da, Telafer'i Türkmenler'den arındırıp Kürtleri yerleştirmek. Ankara'nın ABD'ye şimdiye kadarki en sert tepkisini göstermesinin de bundan kaynaklandığını sanıyorum"* demiştir. ITC Başkanı Faruk Abdullah Abdurrahman ile sürekli irtibat halinde olduklarını söyleyen Muratlı, civar köylerle birlikte yaklaşık 500 bin kişinin yaşadığı Telafer'de yaşanan olayları şöyle anlatmıştır:

"Telafer, Irak'ta hiçbir olayın çıkmadığı nadir yerlerden birisiydi. ABD durup dururken 'Şii lider Mukteda El Sadr'a bağlı güçler buraya geldi' diye bir bahane uydurdu. Bizim yaptığımız araştırma sonucu Felluce ve Necef'ten 30-40 kişilik bir grup şehire sızmış. Tank, top ve uçaklarla sivil-milis ayırımı gözetmeden herkese ateş ettiler. El Sadr'ın güçlerini tamamen Telafer'e kaydırıldığı uydurma iddialar. ABD ile birlikte Peşmergeler de Türkmenler'i hedef alıyor. Son günlerde ABD güçleri perde yapıyor, Peşmergeler de Türkmen katliamı gerçekleştiriyor.

Kürtlerin ABD'yi kışkırtan akıl almaz bir oyunuyla karşı karşıyayız. Telafer'de yaşayan Türkmenler kentin batısına, Suriye'ye yakın Sincar'a, Musul'a ve çevredeki köylere göç etmiş durumdadır. 300 bin kişi kentten ayrıldı. Amaçları, Telafer'e Suriye'den kaçan Kürtleri yerleştirmek. Türkiye'nin Ovaköy mevkiinde açmayı planladığı ikinci sınır kapısının Irak içindeki güzergahı Telafer'den geçecek. Kürtler şimdi bu güzergahı da kontrol altına almak istiyor.'

Ahmet Muratlı'ya göre; *"Telafer'e gıda ve diğer insani yardım getiren araçların kent içine girişine izin verilmiyor. 18 yaş ve üstündekileri ise bir yere*

¹⁵⁸ Şemsettin Küzeci, a.g.m., s.25-27.

¹⁵⁹ *Ayın Tarihi*, 11 Eylül 2004.

toplamiş durumdadır. Buna gerekçe olarak ellerinde silah olmasını gösteriyorlar. 100'den fazla ölü var ve kent içinden geçen dere yatağı ceset dolu... ”¹⁶⁰.

Türk Dışişleri Bakanlığı, ABD nezdindeki girişimlerde bulunmuş hem Türkmen kaynaklardan hem de ABD’li yetkililerden düzenli bilgi almıştır.

Kuzey Irak’taki Türkmen liderler, Musul’daki Irak Türkmen Cephesi Merkezi’nde düzenledikleri basın toplantısında, Telafer’deki çatışmalarla birlikte bölge halkının zor durumda kaldığını belirterek, uluslararası toplumdan Telafer’de yaşananlara karşı sessiz kalmamalarını istemiştir¹⁶¹.

Başbakan Yardımcısı Gül Baltık ülkelerine gerçekleştirdiği temaların ardından Türkiye’ye dönüşünde, Esenboğa Hava Limanı’nda yaptığı ziyaret hakkında bilgi vermiştir. Gazetecilerin, ağırlıklı olarak Türkmenlerin yaşadığı Irak’ın Telafer kentine ABD güçleri tarafından düzenlenen operasyona ilişkin soruları üzerine Başbakan Yardımcısı Gül, ABD’yi uyardıklarını belirterek “*ABD ile temasa geçtik. Ben Dışişleri Bakanı Powell ile görüştim. Böyle devam ederse, Irak ile ilgili konularda Türkiye’nin işbirliğini sona erdireceğini açık şekilde söyledik*” demiştir.

Öte yandan Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Baki İlgin ve Büyükelçi Ali Tuygan ile konuyla ilgili görüşen ABD Büyükelçisi Eric Edelman, operasyonun Türkmenleri değil, direnişçileri hedef aldığını belirterek, bölgedeki Kürtlerin Telafer’e ilerlemeye başladığı ve kentin denetimini ele geçirmeyi amaçladığı yönündeki iddiaların da doğru olmadığını söylemiştir¹⁶².

Milliyet Gazetesinde Taha Akyol, ABD’nin ikiyüzlü tavrı ile ilgili şunları yazmıştır:

“Dışişleri Bakanı Abdullah Gül’le görüşüyorum. Gül dengeli, kılı kırk yaran, hele de Dışişleri Bakanı olduktan sonra sözlerini miligramla tartan bir devlet adamıdır. Uluslararası diplomatik camiada kısa sürede saygınlık kazanmıştır. Gül’ü öfkeliendiren bir olay, emin olun, dışarıya yansıdığından daha vahimdir. ABD’nin Türkmen kenti

¹⁶⁰ *Hürriyet*, 12 Eylül 2004.

¹⁶¹ *Ayn Tarihi*, 11 Eylül 2004.

¹⁶² *Ayn Tarihi*, 13 Eylül 2004.

Telafer'i bombalaması böyle bir olaydır. Gül çünkü görüşmemizde ilk defa açıkça diyor ki:

- 'ABD'nin tavrı kuşkular yaratıyor!'

Telafer Türkiye için çok önemli. Sadece Türkmen faktörü sebebiyle değil. Türkiye, Habur'a alternatif olarak Ovacık sınır kapısını açmak ve Telafer üzerinden Bağdat'a ulaşmak istiyor. Hem teröre karşı, hem Barzani'nin şantajlarına karşı Irak'la ticaretimizi geliştirmek için ikinci bir güzergah... Türkiye için stratejik değerinde bir alternatif.

Ama, Gül diyor ki:

*'-ABD maalesef bunu engelliyor. Evet, Ovacık'ta ikinci sınır kapısı açmamızı, Musul ve Telafer'den geçerek Bağdat'la ticaret yapmamızı ABD engelliyor! Musul'da Konsolosluk açmamızı da engelliyor. Ve bir de Telafer'i bombalıyor! ABD'nin Irak'taki niyetlerinden kuşku duymamak mümkün mü?' ..."*¹⁶³

Star gazetesinde Zeynep Güranlı, Telaferin Kürtler açısından önemini şu cümlelerle açıklamıştır:

"...Tel Afer, Kuzey Iraklı Kürtler açısından son derece önemli. Kentin önemi, birkaç başlık altında toplanabilir;

Öncelikle Tel Afer, Türkiye'nin açmak istediği ikinci sınır kapısını Irak'ın iç bölgelerine bağlayacak yol üzerinde bulunuyor. Ankara, Ovaköy'de açacağı sınır kapısının karayoluyla Tel Afer üzerinden Musul'a bağlanmasını istiyor. Buna en çok, Kürt gruplar karşı çıkıyor. Çünkü Ovaköy'ün açılması halinde, sınır kontrolü yine Barzani kuvvetlerinde olacak. Ancak sınırdan hemen sonra kontrol, Türkmenler'e geçecek. Ve yol, Türkmen kontrolünde, yine Türkmenlerin yoğun olarak yaşadıkları, Misak-ı Milli sınırları içindeki Musul'a ulaşacak. Buna bir de, Ankara'nın sürekli girişimde bulunduğu, ancak yine Kürt grupların bastırması nedeniyle bir türlü hayata geçiremediği Musul'a Türkiye Başkonsoloslugu açılması projesini de ekleyin. Tel Afer'in Türkiye ve Kürtler açısından 'stratejik önemi' ortaya çıkıyor.

¹⁶³ Taha Akyol, "ABD Kuşku Yaratıyor", *Milliyet*, 16 Eylül 2009.

Yaklaşık 350 bin nüfusunun hemen hemen tamamını Türkmenlerin oluşturduğu Tel Afer'in 'ekonomik önemi' ise, coğrafi yapısıyla ilgili. Kürt grupların kontrolündeki dağlık bölgelere tezat olacak şekilde, Tel Afer tarıma son derece elverişli bir ova. Üstelik sulama için su da var. Çok büyük olmayan bir yatırımla, Tel Afer bölgenin tahıl deposu haline gelebilir. Yani, akıllarının bir köşesinde 'bağım devlet' olduğunu saklamayan, ancak 'şartlar nedeniyle şimdilik bunu ertelediklerini' söyleyen Kürt grupların, 'kendi kendilerine yetebilmek' için tam ihtiyaç duydukları unsur...

Tel Afer'in 'coğrafi önemi' ise, bulunduğu yerden kaynaklanıyor. Suriye sınırına 70, Türkiye sınırına ise 110 kilometre uzakta bulunuyor. Irak'ın petrolünü dünyaya pazarladığı boru hatlarına son derece yakın. Üstelik, Türkiye'nin Saddam yönetimi ile pazarlığını yaptığı, ancak savaş nedeniyle hayata geçiremediği doğalgaz boru hattının da bu bölgeden geçmesi planlanıyordu. Yani bu bölgeye 'sahip' olan, aynı zamanda enerji nakliyatının da 'patronu' durumuna gelecek.

Tüm bunları alt alta eklediğimizde, operasyon için neden Tel Afer'in seçildiği ve üç-beş direşçi yakalamak için, neden bu kadar büyük çaplı bir operasyon düzenlendiği ortaya çıkıyor. Bombardıman sırasında, binlerce Türkmen kenti terketmek zorunda kaldı. Şimdi ise, geçişler 'kontrollü' olarak yapılıyor. Kerkük'e yönelik yoğun 'Kürt göçünü' göz önüne alında, Türkmenlerle birlikte kente 'başkalarının' da 'geri dönebileceğini' düşünmek herhalde yanlış olmaz..."¹⁶⁴.

ABD'nin "Kara Tayfun Operasyonu"nun sona ermesinin ardından Telafer'e gelen Türk İrtibat Timi, Türkiye Kızılay Derneği'nin 1 milyon Dolarlık insani yardımını taşıyan 13 araçlık konvoyun kente ulaşmasını sağlamıştır. Yardım, gıda, battaniye, su ve tıbbi malzemeden oluşmaktadır. 20 subay ve astsubaya sevgi gösterisinde bulunan Telaferliler, Türkiye'nin yardım eli uzatmasını unutmayacaklarını söylemişlerdir¹⁶⁵.

Takvim gazetesinde Nazif Okumuş, Telafer saldırısına Türkiye'deki duyarsızlığı ve devlet görevlilerini eleştirerek şunları ifade etmiştir:

"Nüfusu 70 milyona dayanmış Türkiye Cumhuriyeti'nin neredeyse bütün yöneticileri, sivil toplum önderleri, aydınları 'Bilge' kişilikleri ile halkımız, zina ve

¹⁶⁴ Zeynep Gürcanlı, "Neden Tel Afer", *Star*, 18 Eylül 2009.

¹⁶⁵ *Milliyet*, 20 Eylül 2004.

halterdeki o abuk-sabuk iddiaları tartışırken, burnumuzun dibinde Türkmen kardeşlerimiz katlediliyor.

...Irak'ın Suriye sınırına yakın bölgesindeki Türkmen kasabası Telafer, Amerikan askerlerinin ölüm kusan makineli tüfek tarrakaları ile kuşatılıp bomba yağdırılırken Türk kamuoyu hala Osetya'daki baskınla meşgul ediliyordu. Türk Devleti'ni yönetenler ya yurt dışı gezilerinde piyasa yapıyor ya da belediyelerin toplu nikah törenlerinde evlilik cüzdanlarını erkek yerine hanımlara vermekle sözde çağdaş oldukları (!) görüntüsü peşinde yarıştıyordu.

Nüfusunun tamamına yakını Türkmen olan Telafer'deki kıyımın hesabını Barzani adındaki alçağın kendisi kadar 'Stratejik müttefik' ilan ettiğimiz Amerikalılar da vermeli, hatta bunlara seyirci kalan Türkiye'yi yönetenler de...¹⁶⁶.

Bu arada, Irak Kürdistan Demokrasi Partisi lideri Mesut Barzani Avrupa gezisi öncesi gittiği İran'da yaptığı açıklamada, barışçı yolla olmaması durumunda, Kürtlerin Kerkük'ü zor kullanma yoluyla da olsa Kürt yönetimine bağlayacaklarını söylemiştir. İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi ise Barzani'yi kabulünde, yabancı güçlerin çekilmesiyle milli bağımsızlığın kurulacağından umutlu olduğunu belirtmiştir¹⁶⁷.

Akşam gazetesinde Yavuz Gökalp Yıldız Türkiye'nin Türkmen politikasını eleştirerek şunları söylemiştir:

“...Türkmenler'in siyasi örgütlenmesi desteklenirken, ekonomik ve askeri açıdan güçlenmelerini sağlayacak altyapı, imkanlar olmasına rağmen gerçekleştirilmedi. Türkmen barış gücü oluşturuldu, ancak bunun sürekliliğini sağlayacak askeri-ekonomik dayanak noktaları oluşturulmadı. ABD, Irak'ın kuzeyinde oluşturduğu Kürt devletini Türkiye'ye finanse ettirirken, Türkmenler'e destek sağlayacak lojistik hat açılmadı. Ovaköy'den Türkmen hattına açılacak kapının gerçekleşmesini engellemek için ABD'nin uyduruk gerekçelerine boyun eğildi.

¹⁶⁶ Nazif Okumuş, “Telafer'in Hesabı” *Takvim*, 22 Eylül 2002.

¹⁶⁷ *Aydın Tarihi*, 25 Eylül 2004.

Telafer'deki saldırılarla Ovaköy'den ikinci bir kapının açılma olasılığı çökertildi, Kerkük'ün lojistik hatları kesildi ve Irak Kürtleri'nin Suriye Kürtleri ile bağlantı yolu açıldı. Günaydın Türkiye..."¹⁶⁸.

Milliyet gazetesinde Melih Aşık Telaferdeki katliama devlet yetkililerinin ilgisizliği hakkında şunları yazmıştır:

"Amerika Başkanı Bush, Savunma Bakanı Rumsfeld, Yardımcısı Wolfowitz zaman zaman Irak'a gidiyor, Amerikan askeri birliklerini ziyaret ediyor, askerlere moral veriyorlar..."

Irak'ta bizim de yakınlarımız var... Kuzey Irak'ta bir askeri birliğimiz... İki ateş arasında kalmış Türkmen soydaşlarımız var. Ayrıca son zamanlarda kaçırılan, rehin alınan, öldürülen şoförlerimiz... En son Türkmen şehri Telafer Amerikan uçakları tarafından bombalandı, 100'den fazla Türkmen öldürüldü.

Kısacası Türk sivil ve askeri yetkililerin Irak'ı ziyaret etmeleri için sebepler sayılamayacak kadar çok. Ama gitmiyorlar.

Peki neden? Yılların savaş muhabiri Vedat Yenerer dünkü sohbetimizde anlatıyor.

'Bosna'daki iç savaşta dönemin Cumhurbaşkanı Demirel, Meclis Başkanı Hikmet Çetin, Başbakanı Tansu Çiller, muhalefet partisi lideri Deniz Baykal, en ağır bombardımanların yapıldığı günlerde Saraybosna'ya geldiler. Oradaki soydaşlarımıza moral, yalnız değilsiniz, arkanızda Türkiye vardır, mesajını verdiler. Oysa sınırımıza sadece 50 kilometre uzaklıktaki Telafer'e bir tek yetkili bile gitmedi şimdiye kadar... Güvenlik endişesiyle mi gitmiyorlar yoksa Amerika izin vermediği için mi, bilmiyorum. Ama bir büyük devletin yönetimindekilerin büyüklük gösterisinde sınıfta kaldıklarını görüyorum...'¹⁶⁹.

Bu saldırılar devam ederken 2004 yılı sonuna kadar Irakla ilgili yaşanan diğer önemli gelişmeler sırasıyla şunlardır:

¹⁶⁸ Yavuz Gökalp Yıldız, "Türkmen Fiyaskosu", *Akşam*, 25 Eylül 2004.

¹⁶⁹ Melih Aşık, "Haydin Telafer'e", *Milliyet*, 26 Eylül 2004.

Kuzey Irak'taki Kürt gruplar arasındaki çatışmaların sona erdirilmesi amacıyla 1997 yılında Türkiye, ABD ve İngiltere işbirliğiyle oluşturulan Barış İzleme Gücü'nün (PMC) önümüzdeki ay Irak'tan geri çekileceği, Türkmenlere askeri eğitim veren PMC'nin çekilmesi için Irak Geçici Yönetimi ile anlaşmaya varıldığı bildirilmiştir¹⁷⁰.

12 Ekim 2004 tarihinde, Irak Kürdistan Demokrat Partisi (IKDP) lideri Mesut Barzani, Türkiye'de yaptığı görüşmelerin sonrasında ayrılırken Ankara Esenboğa Hava Limanı'nda düzenlediği basın toplantısında, Türkiye temaslarını değerlendirmiştir. Barzani "*Biz Kerkük'ün kimliğini Kürdistan'ın bir parçası olarak tanımlıyoruz*" demiştir¹⁷¹.

17 Ekim'de IKDP lideri Mesut Barzani Suriye'nin başkenti Şam'da Devlet Başkan Yardımcısı Abdülhalim Haddam ile görüşmesinden sonra yaptığı açıklamada da, Kerkük'teki sorunun Irak'ın iç işi olduğunu, komşu ülkelerin bu soruna karışmaması gerektiğini belirtmiştir¹⁷².

10 Kasım'da, Başbakan Erdoğan Irak Geçici Hükümeti'nin Devlet Bakanı Vali Abdüllatif'i kabul etmiştir. Abdüllatif, Felluce'de yapılan askeri operasyonunun halkın isteğiyle gerçekleştirildiğini savunan Başbakan İyad Allavi'nin yazılı mesajını iletmiştir. Başbakan Erdoğan ise sivil halkın can güvenliğinin gözetilmesi gerektiğine dikkat çekerek güç kullanılmasından duyulan rahatsızlığı aktarmıştır¹⁷³.

21 Kasım'da, Irak'ta 27 Ocak 2005 tarihinde yapılması planlanan genel seçimlerin 3 gün ertelenerek 30 Ocak'ta yapılacağı, Kürt grupların ise Kürt-Türkmen-Arap nüfus dengesini sağlamak amacıyla Kerkük'teki yerel seçimleri erteletmeye çalıştığı belirtilmiştir¹⁷⁴.

23 Kasım'da, G-8 ülkeleri, BM, AB, Arap Birliği ve İslam Konferansı Örgütü'nün (İKÖ) de katılımı ile Mısır'ın Şarm el Şeyh kentinde gerçekleşen Uluslararası Irak Konferansı'nın sonuç bildirgesinde, Irak'ın ulusal bağımsızlığından vazgeçilmeyeceği, seçimlerin Ocak 2005 bitmeden BM gözetiminde gerçekleştirileceği,

¹⁷⁰ *Ayn Tarihi*, 26 Eylül 2004.

¹⁷¹ *Ayn Tarihi*, 12 Ekim 2004.

¹⁷² *Ayn Tarihi*, 17 Ekim 2004.

¹⁷³ *Ayn Tarihi*, 10 Kasım 2004.

¹⁷⁴ *Ayn Tarihi*, 21 Kasım 2004.

geçici hükümetin 31 Ekim 2005'e kadar yeni anayasayı hazırlayacağı, terörizmle mücadele konusunda işbirliği yapılacağı, çokuluslu silahlı gücün görev süresi tamamlandığında Irak'tan çekileceği ve Irak'ın yeniden imarında hükümetin adil ve şeffaf iş taksimatını gerçekleştireceği belirtilmiştir.

BM Genel Sekreteri Kofi Annan konferansta yaptığı konuşmada, Irak seçimleri öncesi ulusal bir uzlaşmanın gerekli olduğunu belirterek, Sünni parti ve siyasi hareketlerin 30 Ocak seçimlerini boykot çağrısının, ülkenin işgalini devam ettirmekten başka bir işe yaramayacağını söylemiştir.

Konferansa Türkiye'yi temsilen katılan Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül ise Irak'ta bazı grupların, bazı bölge ve şehirlerin nüfus yapısıyla oynama girişimlerinde bulunduğunu belirterek, bu tür maceraperest çabaların özgür ve birleşmiş bir Irak projesini tehlikeye attığını söylemiştir. Başbakan Yardımcısı Gül ayrıca, Türkiye'nin Irak'ın kuzeyindeki PKK varlığıyla mücadelede ABD yönetiminden beklentilerinin sürdüğünü kaydetmiştir¹⁷⁵.

14 Aralık'ta Başbakan Erdoğan, resmi ziyaret amacıyla Türkiye'ye gelen Irak İslam Devrimi Konseyi lideri Abdülaziz El Hekim'i Başbakanlık Resmi Konutu'nda kabul etmiştir. Hekim görüşmenin ardından yaptığı açıklamada, görüşmede özellikle Irak'taki siyasi ve güvenlik dosyasını ele aldıklarını söylemiştir¹⁷⁶.

23 Aralık'ta Resmi ziyaret amacıyla Türkiye'de bulunan İran Dışişleri Bakanı Kemal Harrazi, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül ile ayrı ayrı görüşmüştür.

Başbakan Erdoğan Harrazi ile görüşmesinde, Irak'ta genel seçimin bir an önce yapılması gerektiğini belirterek “*Bir ırkın ya da mezhebin diğerlerine üstünlük kurması kabul edilemez*” demiştir. Başbakan Erdoğan ayrıca, Kuzey Irak'ta demografik yapının değişmesi için çaba harcayanlar olduğunu belirterek “*Kerkük'te yaşanan nüfus hareketliliği, Türkiye açısından endişe vericidir. Seçim sonrasında bir ırkın ya da mezhebin diğerlerine üstünlük kurması kabul edilemez*” demiştir¹⁷⁷.

¹⁷⁵ *Ayın Tarihi*, 23 Kasım 2004.

¹⁷⁶ *Ayın Tarihi*, 14 Aralık 2004.

¹⁷⁷ *Ayın Tarihi*, 23 Aralık 2004.

26 Aralık'ta Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül, TGRT televizyonunda yayınlanan 'Çerçeveden Yansımalar' adlı programda gündeme ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. Irak'taki son gelişmeleri de değerlendiren Başbakan Yardımcısı Gül, seçimlerde Irak'taki Türkmenlerin hakkının yenmemesi için mücadele edeceklerini söylemiştir¹⁷⁸.

Prof. Dr. Ümit Özdağ, Telafer operasyonunun başlamasının ardından bir yıl geçtikten sonra Akşam gazetesinde "Telafer" başlıklı makalesinde şu değerlendirmeleri yapmıştır:

"Uzun süreden bu yana Telafer'de gerçekleşenlerle ilgili yazmak istiyorum ancak Telafer ve hatta Kuzey Irak-Türkmen denklemine gerçekleşenler Türkiye için o kadar yüz kızartıcı ki, şimdiye her seferinde yazmaktan vazgeçtim. Türk basınında Telafer olayları, 'çoğunluğunu Türkmenlerin oluşturduğu kent' başlığı ile geçiyor. Bu yanlış. Çünkü Telafer yüzde yüz bir Türkmen kenti. Ancak peşmergelerle Amerikan ordusu, stratejik bir planlama çerçevesinde Telafer kentinin etnik yapısını dağıtarak, kentte peşmerge-Kürt hakimiyeti kurma planını uyguluyorlar.

Telafer, dünyanın en büyük ilçesi niteliğini taşıyor. Saddam Hüseyin bu kenti Türkmen yapısından dolayı ilçe olarak muhafaza etti. Telafer, stratejik bir öneme sahip. Bu kent, Türkiye, Türkmenler ve Arap dünyası arasında bir geçiş noktası. Ne KDP ne KYB, Telafer'in Türkmen dokusundan dolayı bu noktayı kontrol edemiyorlar. Telafer'i kontrol edemeyen Barzani, Musul üzerinde de istediği baskıyı ve denetimi oluşturamıyordu.

Türkiye ise Habur'un dışında Telafer'in karşısına düşecek bir yerde ikinci kapı olarak Ali Rıza Efendi kapısını açmayı planlıyordu. Ancak ABD'nin örtülü ve Barzani'nin açık muhalefeti şimdiye değin bu kapının açılmasını engelledi. Böylece Türkiye, Araplar ve Türkmenlerle doğrudan bir ilişki kurmaktan mahrum oldu. Ancak, Barzani, Telaferi kendisi için potansiyel bir tehdit olarak görerek, bu kenti Amerikan desteği ile etnik bir temizliğe tabi tutarak, kente peşmerge yerleşimi gerçekleştirme planını uygulamaya soktu. Amerikan desteği olmadan peşmergelerin böyle bir temizliği tek başlarına yapmaları mümkün değildi.

¹⁷⁸ Ayın Tarihi, 27 Aralık 2004.

ABD'nin Irak'ı işgalinin hemen ardından peşmergeler Kerkük'e girdikleri gibi Telafer'e de girmek istemişlerdi. Hatta, KDP'li peşmergeler Telafer'de bir büro açmışlardı. Ancak, Telafer Türkmenleri, hiç olay dahi çıkarmadan peşmergeleri Telafer'den kovdular. Telafer ile ilgili Amerikan-Kürt planı bundan sonra yürürlüğe girdi. Önce Telafer'e 'Sünni Arap' muhalefetine yataklık yaptığı iddiası ile girdi Amerikan ordusu. Amerikan ordusunun Telafer'deki eylemleri o kadar ölçsüz oldu ki, A. Gül, Türkiye'nin ABD ile Irak konusunda yaptığı bütün işbirliğini sona erdirebileceğini açıkladı. Ancak ne yazık ki, Türkiye'nin tepkisi bununla sınırlı kaldı ve sonra Telafer tamamen unutuldu. Aslında kentte bu dönemde Sünni Arap muhalefeti ile o da para karşılığı işbirliği yapan sadece bir Türkmen aşireti vardı.

İlk operasyondan sonra Türkmenlerden boşaltılan bazı mahallelere peşmergeler yerleşti ve sonra ailelerini getirdi. İkinci aşamada Amerikan-peşmerge ittifakı, ustaca hazırlanmış bir komplo ile Türkmenler arasında Şii-Sünni gerilimi ve daha sonra çatışması yarattı. Saddam döneminde Şii Türkmenler, Sünni Türkmenlere nazaran daha fazla ezilmişlerdi. Bundan istifade edildi ve bu kez Şii Türkmenler, Sünni Türkmenlere karşı tahrik edilerek ve silahlandırılarak gerilim artırıldı. Öte yandan Sünni Türkmenler üzerinde gerçekleşen Amerikan-peşmerge baskıları, Sünni Türkmenleri, Sünni Arap direnişine daha fazla sempati duymaya başladılar. Telafer'e karşı Amerikan-peşmerge komplosu devam ederken Türkiye ve Türkmen Cephesi ne yaptılar?

Türkiye, sınırına kuş uçuşu 100 km uzaklıktaki Telafer'deki olumsuz gelişmeleri engelleme, Şii ve Sünni Türkmenlere kurulan tuzağı bozma konusunda en ufak bir inisiyatif geliştiremedi. Bu Türkiye'nin güçsüzlüğü değil, Türkiye'yi yöneten kadronun güçsüzlüğünün sonucudur. Keza, Irak Türkmen Cephesi'de (ITC) gerek genelde Türkmen haklarının savunulmasında gerek ise Telafer hadiselerinde inisiyatif geliştirmede çok etkisiz kaldı. ITC, işe yaramaz kamu iktisadi teşekküllerinden (KİT) birisi haline geldi. ITC, son üç seneyi Ankara'nın da katkısı ile heba etti. ITC, 'demokrasi' oyunu oynarken, Türkmenlerin hakları gasp edildi. 100 senede bir gelen bir fırsat kaçırıldı”¹⁷⁹.

¹⁷⁹ Ümit Özdağ, “Telafer”, *Akşam*, 12 Eylül 2005.

Telafer’de Türkmenler büyük bir “*böl ve yönet*” operasyonunun hedefi haline gelmiş, Sunni Türkmen ve Şii Türkmenler sadece kendi aralarında bölünmekle kalmamış, küçümsenmeyecek ölçüde Şii Türkmen Amerikan-peşmerge ittifakında yer alarak, bel kemiğini Sünni Türkmen aşiretlerin oluşturduğu direnişe karşı çalışmıştır¹⁸⁰.

Irak Türkmen Meclisi üyesi Nazım Devlet, Irak Türkmenleriyle ilgili bir konferansa katılmak üzere geldiği İstanbul’da Telafer Operasyonu ile ilgili şunları söylemiştir:

“...Telafer, Sünni ve Şiilerin yaşadığı 350 bin kişilik bir ilçe. Mezhep ayrımı savaşa kadar yoktu. Burada 82 büyük aşiret yaşıyor. Savaş başlayınca Telaferliler, Irak bayrağını kaldırmayı kabul etmediler. Bu isyan sayıldı. Şimdi, Sünni-Şii ayrımını yaratmaya çalışıyorlar....”¹⁸¹.

Nazım Devlet, savaşın başında 3 bin 488 iş yeri olan kentte bu gün sadece 221 açık işyeri olduğunu söylemiştir. Ayrıca faili meçhul cinayetler, saldırılar, Amerikan güçlerinin baskınları sonucu çok sayıda aile kenti terk ederek kamplara yerleşmiştir. Şu anda kentte tam 105 askeri nokta bulunmaktadır. Bir caddeden diğerine geçmek için bu noktaları aşmak gerekmektedir¹⁸².

4 Eylül 2004’teki ilk Amerikan-Kürt askeri müdahalesinden bir yıla yakın bir zaman geçtikten sonra abluka altında tutulan Telafer’de açlık ve sefalet kol gezmektedir. Amerikan güçlerinin uçaklar ve attığı bombalarla yol açtığı tahribat şehri oturulamaz hale getirmiştir. Hatta Amerikalıların şehrin bazı mahallelerini radyasyonla kirleten silahlar kullandığı yolunda iddialar dahi mevcuttur. 4 Eylül öncesi nüfusu yaklaşık 300.000 olan Telafer’de, halkın bir bölümü civar köy ve kasabalar ile Musul’a ya sürülmüş ya da kendiliğinden göç ederek şehri boşaltmıştır. En önemlisi, Telafer’in bağlı bulunduğu Musul Vilayeti, “*bölge asayişinin sağlanması*” bahanesiyle Erbil’e bağlanmıştır. Erbil’de Barzani hakim olduğuna göre, Telafer de resmen IKDP kontrolüne girmiştir. Böylelikle, Telafer’de yakalanan Türkmen ileri gelenlerinin ve gençlerinin Erbil’deki Kürt hapisanelerine atılmalarının idari yönden hiçbir illegal

¹⁸⁰ Ümit Özdağ, *a.g.e.*, s.24.

¹⁸¹ Ferai Tınç, “Türkmen Gözüyle Telafer”, *Hürriyet*, 20 Nisan 2007.

¹⁸² Ferai Tınç, *a.g.m.*, 20 Nisan 2007.

tarafı da kalmamıştır.

ABD-Kürt koalisyonunun, 4 Eylül müdahalesinden sonra Telafer ve çevresinde kısmen tamamladığı, kısmen de halen devam ettirdiği askeri ve ekonomik operasyonlar özetle aşağıda sıralanmıştır¹⁸³:

-Telafer'in, El Cezire bölgesinin ekonomik merkezi olma özelliği yok edilmiştir. Bölgedeki ekonomik hareketler, IKDP'nin denetimi altındaki Sincar'a kaydırılmıştır. Bu gelişme, Kuzey Irak'taki Türkmen Hareketi'nin finansmanına da bir ölçüde darbe vurmaktadır.

-Bölgedeki petrol rafinerilerinin bulunduğu yer olan Zammar'da da IKDP denetimi sağlanmıştır. Böylece, Türkmenler'in bölge ekonomisi üzerindeki etkisi tamamen sıfırlanmıştır. Son hafta içinde, Telafer'deki hastanenin faaliyeti durdurulmuştur. Hasta ve yaralı Türkmenler'in tedavisi artık mümkün değildir.

-4 Eylül 2004'ten bugüne, resmi rakamlarla, şehit edilen Türkmen sayısı 250'yi, yaralananlar ise 1700'ü aşmıştır. Gayri resmi şehit-yaralı rakamları ise 350 ve 2500'dür. Evlerin % 30'u oturulamaz durumdadır.

Nisan ayı sonlarında ABD güçleri tarafından yakalanarak götürülmüş ve kendilerinden bugüne kadar haber alınmamıştır. Bunların arasında Irak Türkmen Cephesi (ITC) Telafer sorumlusu Yaşar Abdullah ile ITC yöneticilerinden Hazım Keleş ve Ömer İzdo da vardır.

-Telafer'in içinden veya köylerinden 2000'den fazla Türkmen Amerikalılar veya Kürtler tarafından yakalanarak Erbil hapishanelerine gönderilmişlerdir ve akıbetleri hakkında bilgi verilmemektedir¹⁸⁴.

Telaferliler, Telafer'deki direnişlerini bugünün “*Çanakkale savunması*” olarak göstermektedirler. Son direniş noktası olan Telafer'in düşmesi bütün Irak Türklüğünün düşmesi sonucunu doğurur. Tabii, bütün Türklük, bunun faturasını Türkiye'ye kesecektir. Bunun önlenmesi için, bazı ciddi siyasi-askeri operasyonlara ihtiyaç vardır:

-Türkiye-Irak sınırında, Telafer'in kuzeyinde bir türlü açamadığımız ikinci

¹⁸³ Ferruh Sezgin, “Telafer İkinci Çanakkale Mi?”, Müdafaa-i Hukuk, S.83(Temmuz 2005), s.38.

¹⁸⁴ Ferruh Sezgin, *a.g.m.*, s.38.

kapının -Ovaköy kapısı mutlaka açılması.

-Ovaköy'den Telafer'e inen koridorun Dicle doğusunda kalan bölümünün, IKDP ve İsrail tarafından Kürtleştirilmiş bölgelerinin temizlenmesi.

-Türkiye ile Telafer arasındaki trafiğin güvenliğinin sağlanması.

-Ovaköy kapısından elde edilecek gelirle Türkmen hareketinin desteklenmesi ve IKDP'nin Habur'dan sağlamakta olduğu gelirin azaltılması

-Telaferden göç edenlerin geri dönmelerini kolaylaştırıcı önlemler alınması.

-Suni ve Şii Türkmenler arasında uzlaşmanın sağlanması.

-Telaferde ekonomik ve sosyal yardım yapılması.

-Türk medyasında Telafer konusu işlenmesi, toplumsal bilinç oluşturulması

-ABD nezdinde Telaferle ilgili girişimlerde bulunulması.

Telaferde Türkmenlerin geliştirdiği direnişe karşı Türkiye'nin aldığı ilgisiz tavır yüzünden Türkiye Irak politikasında etkili olma fırsatını kaçırmıştır. Telaferde gerçekleşen ve arkasına Türkiye'nin desteğini alan bir silahlı direniş, hem Barzani-Talabani hem de ABD'yi dengeleyecek bir Türkmen gücünün oluşmasını sağlayacaktı. ITC de direnişi sahiplenmeyerek Irak'ta büyük bir politik güç olmasını engellemiştir¹⁸⁵.

¹⁸⁵ Ümit Özdağ, *a.g.e.*, s.298.

V-IRAK'TA TÜRKMEN POLİTİKASI

A- ABD'NİN TÜRKMEN POLİTİKASI

ABD'nin Türkmenlere yönelik politikası İngiltere'nin bölgede uyguladığı politikanın devamı niteliğinde olduğundan bu bölümde İngiltere'nin Türkmen politikası işlendikten sonra ABD'nin politikasına geçmenin yararlı olacağı değerlendirilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte İngilizler, 1914 yılında Fav ve Basra'yı, 1917 yılında Bağdat ve Kerkük'ü, savaş sırasında yitirmeyen Musul'u da Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine dayanarak, işgal etmişlerdi. İngilizler'in Irak'ı işgal ettikleri tarihe kadar Irak'ta, Araplık, Kürtlük ve Türklük şeklinde bir ayırım olmadığı gibi, Şîilik ve Sünnîlik meseleleri de Irak toplumunu, modüler yapıda ayrımcılığa götüren bir etmen olarak hiçbir zaman görülmemişti. Bölgedeki halklar, kardeşi kardeşe düşüren bu acımasız sisteme yabancıydılar. Ancak İngilizler, bütün sömürge ve dominyonlarında uyguladıkları, işgal ettikleri bölgelerde kalıcılığın genel konseptini oluşturan yöntemlerini bu coğrafyaya da getirmişlerdi. Bu genel konseptini, bölgedeki toplumun unsurları arasında azınlıkta olan ancak kendisine müzâhir unsuru genele egemen kılmak, çoğunlukta unsurlar arasına da nifak tohumları atılarak birbirine kırdırmak biçiminde özetlenebilir. İşte İngilizler Irak'ta da bu kolonyalist politikalarının bir gereği olarak benzer argümanları aşağıdaki şekilde kullanmışlardır:

—Irak'ın kuzeyinde yaşayan ve çoğunlukta olan Türkleri, Türkiye ile birleşmenin çimentosunu teşkil edecekleri için tedrici bir biçimde eritmek,

—Kürtler'i örgütleyip, Araplar'a karşı kullanmak,

—Arap unsuru arasında da mezhepleri ön plâna çıkaran bir tutum sergileyip, Şîililer'i ve Sünniler'i birini birbirine karşı kullanmak ve kırdırmak.

Kısaca, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Ortadoğu'da suların durulmamasının nedenleri işte bunlardı. İngilizler bölgeden çekildikten sonra bile, kurmuş oldukları güdümlü yönetimleri bu esas üzerine biçimlendirmişlerdir. Ortadoğu'da kurulan birey odaklı güdümlü uydu devletçikler, kuruldukları evreden itibaren diğer uydu devletçiklere karşı kullanılmışlardır. Bölge halkları, kendi ülke coğrafyalarında kültürel fay hatlarında kırılmalığa sebep olacak tarzda ayrımcılığın körüklendiği, bir başka deyimle bölücülüğün alabildiğince dışarıdan desteklendiği bir sistemle karşı karşıya kalmışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun hiçbir zaman gündeme getirmediği, İngilizler tarafından örgütlenen mezhep ve milliyetçilik esası üzerine bina edilen bu ayrımcılığın karşılıklı olarak desteklenmesi, halklar arasında düşmanlıkları körüklediği gibi, toplumsal ve bölgesel kalkınmayı da sekteye uğratmıştır. Diğer bir önemli konu da, cemaatlerin yönetime katılmayan uhrevî, mânevî liderlerin kontrolüne verilmiş olmasıdır. Bir başka ifâdeyle yönetim yapılanmasının, Baas gibi sâdece liderin sultasında olan bir örgütlenmeye terk edilmesi, demokrasinin olmazsa olmazı şartı muhalefete kesinlikle izin verilmemesi, bir anlamda siyasî lider yetiştirilmesine de izin vermeyen bir yapıyı dikte ettirmiştir. Irak'ın, siyasî liderleri toplumsal ve siyasal sistem içerisine almayan bu zorunlu yapılanması, dinî cemaat liderlerinin ön plâna çıkmasını sağladı. Irak bugün de, kendi dinamikleri dâhilinde yetiştirilmesine izin verilmeyen, halkın sorunlarını özümsemiş ve bu sorunlarla bütünleşmiş siyasal liderlerden yoksun olmanın sıkıntısını yaşamaktadır. Irak halkı özellikle Amerikan işgali sonrasında, ABD'nin ulusal hedefleriyle bütünleşmiş ve kendi bireysel çıkarlarını yetiştirmiş olduğu çevredeki hegomanik devletin ulusal çıkarlarıyla birleştirmekte beis görmeyen, kendi halkının sorunlarına duyarsız siyaset adamlarından çâre umar hâle gelmiştir¹.

Irak Savaşı'nın üzerinden aylar geçmiştir. Bir yandan ABD'li yöneticilerin öngördüğü takvim işletilmekte, diğer taraftan da ülkedeki kaos her geçen gün artarak büyümektedir. Bu kaos ortamı içerisinde ABD ve müttefiklerinin içine düştüğü durum gerçekten zor ve gittikçe de içinden çıkılmaz bir hâl almaktadır. Bundan sonra Irak sivil yönetime teslim edilsin veya edilmesin, ABD ve müttefik güçler kalsın veya gitsin

¹ Esat Arslan, "NATO Zirvesine Doğru Irak'ın Yeniden Yapılandırılması", 2023, S.38 (15 Haziran 2004), s.27-28.

huzura ve barışa muhtaç bir hâle gelmiş bulunmaktadır. Geline son durumda Irak Savaşı'nın sebepleri ve neticeleri dünya kamuoyunda tartışılır hâle gelmiştir².

ABD temel politikasını, dünya enerji kaynaklarının kontrol edilmesi üzerine kurduğu strateji ile yürütmektedir. Bu stratejisini de açık açık bütün dünyaya bildirmekte ve gereğini de yapmaktadır. *“Petrol ve diğer enerji kaynaklarının, ABD ve onun müttefiki olan gelişmiş ülkelerin ekonomilerine zarar vermeyecek şekilde çıkarılması, işletilmesi ve uygun fiyatlarla kesintisiz bir şekilde çıkarılmasının ve işletilmesinin devamı”* diyebileceğimiz bu temel politika gereği, ABD, Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya gibi petrol ve doğalgaz bakımından çok zengin ülkeleri ve bu ülkelerin yer aldığı coğrafyayı daimi bir şekilde kontrol etmek istemekte ve bu bölgedeki güç dengelerinin hep kendi ulusal çıkarlarına uygun biçimde şekillenmesine çalışmaktadır.

Bu bölge Türkiye'nin bulunduğu bölgedir. Türkiye, Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya coğrafi bölgesinin bir parçasıdır. ABD'nin yeniden biçimlendirmeye çalıştığı bu coğrafyada, bu şartlar içinde, 1990 öncesi politikaları sürdürmek ve bu politikaların devamını sağlamaya yönelik çabalar içersinde olmak gerçek politik şartlara uygun değildir, bu yüzden de mümkün değildir. ABD'nin, Türkiye'nin bulunduğu coğrafi bölgeye yönelik politikalarını ana hatlarıyla şu şekilde özetleyebiliriz:

- Petrol ve enerji kaynaklarını kontrol etmek,
- İsrail'in varlığını garanti altına almak,
- İsrail'e tehdit oluşturma potansiyeli taşıyan ülkeleri zayıflatmak,
- Bu çerçevede Irak, Suriye ve İran'ı kontrol etmek,
- Emperyalizme karşı tavır alan radikal İslam tehlikesini azaltmak,
- Bölge ülkelerindeki Kimyasal ve Biyolojik Kitle İmha Silahlarını ortadan kaldırmak³.

² Veysi Akın, “ABD'nin Irak Politikası ve Türkmenlerin Durumu”, 2023, S.38 (15 Haziran 2004), s.37-40.

³ Cemalettin Taşkiran, “Türkiye ve ABD'nin Irak ve Ortadoğu Politikaları”, <http://bizturkmeniz.com>.

ABD sebeplerini izah etmede güçlük çektiği için, bu savaş ne kamuoyu vicdanında aklanabilmekte ne de BM nezdinde meşruiyet kazanabilmektedir. ABD, bütün yerküreyi kendi menfaat alanı ilân ederek çeşitli çıkar bölgelerine ayırmış bulunmaktadır. Bu bölgeler, özellikle yer altı ve üstü dünya enerji kaynaklarının mevcut olduğu ve bundan dolayı gelecekte stratejik önemi haiz olacak Orta Asya, Kafkasya ve Ortadoğu coğrafyaları olarak seçilmiştir. Her üç coğrafya dikkate alındığında petrol, doğalgaz, maden yatakları ve su kaynakları bulunduğu görülmektedir. O hâlde Irak Savaşı'nın Ortadoğu petrolerini kontrol etmek ve Büyük Ortadoğu Projesi(BOP) bağlamında gelecekte İsrail'in güvenliğini temin etmek şeklinde adlandırabileceğimiz temel iki nedeni vardır denilebilir.

Savaşın sebepleri ve hedeflerini bir şekilde irdeledikten sonra Irak'ta Türkmen varlığını ve ABD'nin Türkmen politikasını vurgulamakta fayda vardır. Çünkü BOP projesi coğrafî sınırları ve proje kapsamında kendisine biçilen vazife doğrultusunda Türkiye'yi ilgilendirmektedir. ABD'nin Türkmen politikası da ülkemizi ve bütün Türklük âlemini yakından ilgilendirmektedir. Ne yazık ki bu konuda günümüze kadar yaşanan gelişmeler Türkmenlerin geleceği ile ilgili ümitli olmamıza engeldir. Çünkü gerek Körfez Savaşı ve gerekse Irak Savaşı sonrasında Irak'ın geleceğini yakından ilgilendiren açılımlarda bugüne kadar Türkmenler hiç dikkate alınmamıştır.

Birinci Körfez Savaşı sonrası BM Güvenlik Konseyi kararı ile Irak topraklarında kuzeyde ve güneyde olmak üzere güvenlik bölgeleri oluşturulmuştur. Bu güvenlik bölgeleri oluşturulurken teoride kuzeyde Kürt ve Türkmenler, güneyde de Şiiler Saddam rejiminin baskılarından korunması amaçlanmıştır.

Pratikte bu böyle olmamıştır. 36. paralelin güneyinde kalan Kürtler güvenli bölgeye dahil edildiği hâlde, kuzeyde kalan Türkmenler dahil edilmemiştir. İkinci Körfez Savaşı'na(ABD İşgaline) kadar geçen dönem içerisinde Türkmenler bir yandan Saddam rejiminin baskılarına mâruz kalırken, diğer taraftan da Kürtler arasında zor günler yaşamaya mahkûm bırakılmışlardır. Bu anlamda İkinci Körfez Savaşı Türkmenler'in kaderi açısından bir dönüm noktası olabilirdi. Ancak gerek savaş öncesinde ve sonrasında Türkiye'nin Türkmenler'e dair kalıcı ve etkin bir politikasının

bulunmayışı, ABD'nin bölgedeki açılımlarında Türkmenler'e yer verilmemesinde etkili olmuştur.

ABD ve İngiliz yöneticileri, Iraklı muhalif grupları savaş sonrasına hazırlamak amacıyla savaş evvelinde Amerika ve İngiltere'nin çeşitli merkezlerinde gerçekleştirdikleri toplantılara Türkmenleri davet etmemişlerdir. Irak'ın geleceğine dair Şiiiler ve Kürtler dikkate alındığı hâlde Türkmenler'in ismi dahi geçmemiştir. Bu durum savaş sonrasında da aynı şekilde devam etmiştir. Türkiye'nin Irak Savaşı'na katılmayışının veya kendisine yardım etmeyişinin bedelini âdeta ülkedeki Türkmenler'e ödeten ABD, Türkmenler'in yaşadığı bölgelerin siyasî, kültürel ve nüfus dengelerini değiştirebilecek gelişmelere ses çıkarmayarak seyirci kalmayı yeğlemiştir.

Irak'ın düşmesinden sonra Kerkük ve Musul'u işgal eden Amerikan askerleri peşmergelerin bölgeye girmesine göz yummuşlar ve bu şehirlerin günlerce yağmalanmasına sessiz kalmışlardır. Ne yazık ki, Türkiye de o günlerde yaşanan bu olaylar karşısında “kırmızı çizgiler” olarak tanımladığı stratejik değerlerine saldırıda bulunulduğu hâlde herhangi bir girişimde bulunamamıştır. Kürt peşmergeler özellikle Kerkük ve Musul'un demografik yapısını değiştirmek amacıyla nüfus ve tapu dairelerini tahrip etmiş ve buradaki defterleri yağmalamışlardır. Bunun sonrasında da bölgeye çok sayıda Kürt getirilerek Türkmen köylerindeki nüfus dengeleri bozulmaya çalışılmıştır.

Savaş sonrası ABD yönetimi Türkmenler'in çoğunlukta yaşadığı Kerkük ve Musul'da Saddam rejiminin atadığı valileri kendisine göre geliştirdiği bir seçim sistemi ile değiştirmiştir. Nüfus yapısı gözetilmeksizin kendileri tarafından atanan delegelerle gerçekleştirilen bir seçimle Kerkük valiliğine Abdurrahman Mustafa adında bir Kürt getirilmiştir. Kürtler bu olaydan cesaret alarak bu tarihten itibaren şehrin her yerine Kürtler'i temsil eden bayraklar asmışlar ve şehir yönetiminde hâkim olmaya çalışmışlardır.

Türkmenler'in dışlandığı en önemli gelişme Geçici Yönetim Konseyi (GYK)'nin oluşturulmasında yaşanmıştır. Çünkü bu hâdise bundan sonraki yönetimle ilgili açılımlarda Türkmenler'e yer verilmeyeceği anlamına da gelmekteydi. Amerikalı yetkililer tarafından seçilen ve 14 Temmuz 2003'te göreve başlayan GYK, 13 Şii, 5

Sünni-Arap, 5 Kürt, 1 Türkmen ve 1 Asuri-Hıristiyan olmak üzere toplam 25 üyeden oluşmuştur. Görüldüğü gibi Irak nüfusu içerisinde önemli bir yer tutan Türkmenler sâdece bir üye ile temsil edilmişlerdir. Ayrıca Kürtler, GKY'de KYB ve KDP grupları tarafından temsil edilirken, Türkmenler adına seçilen Bayan Songül Çabuk'un Irak Türkmenleri'nin en güçlü toplum hareketi ve Türkiye'nin desteğini alan ITC'nin dışından olması da düşündürücüdür.

Kalıcı anayasanın temel prensiplerinde etkili olması muhtemel Geçici Irak Anayasası hazırlanmasını müteakip uzun tartışmalardan sonra Mart 2004'te GYK'nin ve ABD makamlarının onayını alarak yürürlüğe girmiştir. Anayasanın hükümlerini Türkmenler açısından özellikle şu üç husus açısından değerlendirebiliriz.

- Türkmenlerin varlığı: Geçici Anayasa'ya göre Türkmenler, kurulacak yeni devlette Araplar ve Kürtler'in yanında asli unsur olarak kabul edilmemişlerdir. Nüfus bakımından çok az olan Asurî ve diğer unsurlarla eşdeğer tutularak idarî ve kültürel azınlık sayılmışlardır.

- Federasyon: Geçici Anayasa'ya göre Irak'ın etnik kökene dayanmayan bir federasyondan oluştuğu kabul edilmiştir. Irak, vilayet idarî yapısı göz önünde bulundurularak $3 + 15 = 18$ formülü uygulanarak Kürt ve Arap federasyonlarına ayrılmıştır. Dohuk, Erbil ve Süleymaniye vilayetleri Kürdistan coğrafyası olarak tanımlanarak Kürt yönetimine ve diğer 15 vilayet de Arap yönetimine bırakılmıştır. Her iki federasyonun üzerinde merkezî Irak yönetimi bulunmaktadır.

- Kerkük'ün Statüsü: Anayasa taslağında Kerkük'ün statüsünün ileride belirleneceği vurgulanmaktadır. Kerkük, federasyon yapısında Kürdistan'a dahil edilmemiş görülmektedir. Elbette bu Türkiye'yi hoşnut edebilecek bir gelişmedir. Ancak ileride gerçekleştirilecek plebisit (halk oylaması) ile belirlenmesi muhtemel statüsü için Kerkük'ün Nüfus dengesini bozacak hazırlıklar yapıldığı anlaşılmaktadır.

ABD yönetimi Irak'ın yeniden yapılanması için öngördüğü takvimde 30 Haziran 2004'te sivil yönetimi Iraklılar'a bırakacağını açıklamıştı. ABD yönetimi bu takvime sâdik kalarak GKY ile ABD'li yetkililer arasında küçük çaplı bir kriz olmasına rağmen geçici devlet başkanını seçmiş ve hükümeti oluşturmuştur. ABD

devlet başkanlığı koltuğuna sadık adamlarından Adnan Paçacı'nın geçmesini istemiştir. Buna karşılık GKY ise Gazi Meşal Acil El Yaver'i desteklemiştir. Konu uzlaşmacı bir formül ile çözülmüştür. Adnan Paçacı'nın devlet başkanlığına getirildiğinin açıklanmasının ardından bu görevi kabul etmediği bildirilerek yerine GKY'nin desteklediği Gazi el-Yaver tayin edilmiştir. El-Yaver'in yardımcılıklarına da İbrahim el-Caferi ile Roj Nuri Şiveys getirilmiştir. El-Yaver, Sünni Arap, yardımcısı Caferi, Şii Dâva Partisi üyesi ve diğer yardımcısı Şiveys de Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) üyesidir.

Bu üst yönetimin yanı sıra Irak'ı 2005'te gerçekleştirecek seçimlere götürecek ve gerçek yönetimin oluşmasını sağlayacak bir de hükümet kurulmuştur. Başbakan olarak İyad Allavi'nin atandığı hükümette 33 bakan görev yapacaktır. Bakanlar kurulunda etkin görevlere Şii Araplar ve Kürtler'in getirildiği görülmüştür. Başbakan Allavi, Finans Bakanı Adil Abdülmehdi (Şii), Başbakan Yardımcısı Behram Salih ve Dışişleri bakanı Hoşyar Zebari (Kürt), bunun yanı sıra diğer bakanlıklarda sayısal dağılım Araplar ve Kürtler lehine düzenlenmiştir. Buna karşılık yeni kabinede ITC'nin görüşü alınmadan atanan tek bir Türkmen vardır.

Görüldüğü gibi ABD'nin Irak politikasında Türkmenlerin adı yoktur. ITC, ABD'nin Kürt kartı karşısında zaman zaman ılımlı tepkiler verse de Türkiye'nin gerekli tavrı koymayı ve kendilerine yeterli desteği vermeyişi nedeniyle bu konuda çok etkin politikalar üretememiştir. Bu sebeple de Türkmenlerin sesi arzu edilen derecede çıkmamıştır. Çıkan sesler de ITC liderlerinden Mustafa Kemal Yayçılı da olduğu gibi susturulmuştur. Çünkü Yayçılı'nın ölümünün arkasındaki sis perdesi hâli hazırda aralanamamıştır. Olay bir trafik kazası olarak bütün dünyaya ilân edilmekle beraber, olayın şekli ve zamanı ile Irak'taki diğer etnik ve dini liderlere karşı gerçekleştirilen suikastlar dikkate alınacak olursa soru işaretlerinin varlığını koruduğu bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

Irak Türkmenleri başta Türkiye olmak üzere ABD tarafından Kürtlere verilen bu özerkliğin devam etmesi halinde silahla mücadele etmeye kararlı gözükmektedir. Türkmen gençler ve milliyetçiler silahlı oluşumları devreye sokmaya hazırlanmaktadır. Pek çok mahalle daha şimdiden kurtarılmış durumdadır. Bu nedenle

sık sık ABD askerleri tarafından basılan ve silahlarına el konulan gençler kutuplaşmanın somut örneklerindendir⁴.

ABD'nin Türkmen politikası müttefiklerini de vicdanen yaralamış olmalıdır ki, İngiltere Başbakanı Tony Blair bir konuşmasında bugüne kadar Türkmenlere haksızlık edildiğini kabul etmiş görünmektedir. Bununla beraber ABD nezdinde herhangi bir girişimde bulduklarını görmek mümkün değildir. ABD'nin en yakın müttefiki İngiltere'den böyle bir tavır beklemek de pek doğru olmaz. Temennimiz Türk Dışişlerinin ve hükümetinin Türkmenler konusunda aktif politikalar üretmesidir. Çünkü bu güne kadar Türkiye, Irak'taki Türkmen politikasını yanlış tezler üzerine oturtmuş, buna karşı bu tezlerinin dahi arkasında duramamıştır. “*Kırmızı çizgiler*” olarak tanımladığı değerleri gerek ABD makamları ve gerekse peşmergeler tarafından çiğnenirken yapılanları birer birer sineye çekmekle yetinmiştir. O dönemde yanlış da olsa bir Türkmen politikasının olduğunu söylemek mümkündür. Ancak şimdi ise “*Türkmen politikamız var mı*” sorusu ile karşı karşıyayız. Böyle politika varsa genel hatları ile nedir? Bunun açıklımları nelerdir? Amerikalı makamlar ve Kürt liderlerin tavırları karşısında nasıl bir yol takip edecektir? ABD'nin 30 Haziran 2004'te başlayan “*Yeni Irak*” yapılanmasında anayasal çerçevede Türkmenlerin yeri ne olacaktır? Bütün bu sorular karşısında Türkiye nasıl bir yol haritası belirlemiştir? Bu konular kamu vicdanında tatmin bulabilmiş değildir. Dileğimiz bir an önce Türkiye'nin bu soruların cevabını bulan ve istikrarlı bir şekilde arkasında duran ve lafta kalmayan “*reel politikalar*” üretmesidir⁵.

B- KÜRTLERİN TÜRKMEN POLİTİKASI

Genel olarak Kürt grupları, Irak'ta ulaşmak istedikleri hedefi gerçekleştirmek amacıyla Türkmenleri kendi yanlarına çekmeye çalışmışlardır. Bu doğrultuda ciddi sayılabilecek öneriler sunulmasına rağmen Türkmenler, verilen vaatlere olumlu

⁴ Vedat Yenerer, *a.g.m.*, <http://bizturkmeniz.com>.

⁵ Veysi Akın, “ABD'nin Irak Politikası ve Türkmenlerin Durumu”, 2023, S.38 (15 Haziran 2004), s.37-40.

yaklaşmamışlardır. Burada Kürtlerin bu alandaki girişimlerine değinerek, Türkmenlerin tutumunu ve Türkiye'nin tavrını da ortaya koymakta yarar vardır. 1959 katliamı sonrasında Türkmenler ve Kürtler arasında gerilen ilişkilerin normalleştirilmesi için Kürtler tarafından politik amaçlarla değişik adımlar atılmıştır. Bunlardan birisi de Molla Mustafa Barzani'nin girişimi olmuştur. Mustafa Barzani, Türkmenlerin önde gelen kişileriyle görüşmeler yaparak Türkmenlerin desteğini kazanmayı amaçlamıştır. Mustafa Barzani, yapılan görüşmelerde Kerkük'ün yönetimi başta olmak üzere Türkmenlerin kültürel ve siyasal hakları konusunda cazip önerilerde bulunmuştur. Bunun karşılığında Türkmenlerin Kürt hareketine katılması ya da Kerkük konusunda Irak hükümeti ile olan anlaşmazlıkta Kürtlere destek vermeleri beklenmiştir. Mustafa Barzani'nin söz konusu önerisi değişik nedenlerden dolayı Türkmenler tarafından olumlu karşılanmamıştır. Bunun bir çok nedeni olmasına rağmen, Türkmenlerin tarafsız kalmayı tercih etmeye devam etmeleri, daha fazla acıya maruz kalmak istememeleri ve Kürt hareketinin nihaî hedefinin bağımsızlık olması endişesi en önemli faktörleri teşkil etmiştir. Sözü edilen nedenlerden dolayı bir güvensizlik havasının hakim olduğu ilişkilerde, Kürt grupları başka adımlar da atmışlardır. Kürtler, Türkmenlere verdikleri sözler hakkında güvence sağlamak için Türkiye'nin garantör olması önerisinde bulunmuştur. Bu doğrultuda Mustafa Barzani, dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'e radyo yoluyla açık bir mesaj göndererek yardım istemiştir. Türkiye'nin cevabı ise olumsuz olmuştur. Türkiye'nin bu tutumunun, Türkmenlerin duyduğu aynı endişelerden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Çünkü, böyle bir desteğin sağlanması ve dolayısıyla Türkmenlerin de Kürt hareketine katılması ya da en önemli konulardan biri olan Kerkük hakkında Türkmenlerin de Kürt gruplarına destek olması, Kürt gruplarını daha güçlü bir konuma getirerek, Irak çapında Kürtlerin nihaî emellerine ulaşmalarına ciddi bir katkı sağlayacaktı. Aslında Kürt liderlerinin, Irak ve Kürt hareketi için Türkmenlerin siyasî dengelerdeki rolünün ve Kerkük konusundaki etkilerinin farkında oldukları görülmektedir. Türkmenlerin Kürtlerle aynı safta durması, 1970'ten önce Kürtlerin Irak hükümeti ile, özerklik bölgesine Kerkük'ün de katılması hakkındaki pazarlık gücünü artıracaktı⁶.

⁶ Mazin Hasan, "Türkiye'nin Türkmen Politikası:Yapılması Gerekenler", *Stratejik Analiz*, C.4, S.48 (Nisan, 2004), s.37.

1990'lı yılların başından bu yana Kürt grupları Türkmenleri, bağımsızlık girişimlerinin önünde büyük bir tehlike olarak algılamaktadır. Bu algılamının bir sonucu olarak, Kürt grupları Türkmenlerin 1990 yılında IMTP'nin kurulmasıyla başlayan, Türkmenlerin siyasi teşkilatlanma sürecini endişe ile takip etmişlerdir. 1996, 1998 ve 2000 yıllarında Türkmenlere karşı düzenlenen saldırılar, Türkmen örgütlenme süreci ve hareketine ağır bir darbe vurmuştur. Ayrıca Kürt grupları Türkmen örgütlenme hareketinde çalışan Türkmenlere karşı büyük bir baskı operasyonu başlatmıştır. Kürtlerin baskıcı politikaları sadece, Türkmen örgütlenmesinde çalışanlarla sınırlı kalmamış, sosyal, ekonomik ve politik açılardan Türkmenlere karşı geniş çaplı bir baskı politikası uygulamışlardır⁷.

Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra Kürtlerin yakaladıkları tarihî fırsattan sonra da bu girişimler devam etmiştir. Kürt partileri, Türkmenlere verdikleri geçici fırsatlarla Türkmenleri bir kez daha kendi yanlarına çekmeye çalışmışlardır. Ancak Kürtlerle aynı hedefleri paylaşmayan Türkmenlerin bu plandan uzak durdukları söylenmelidir. Kürt grupları, bu konudaki amaçlarına ulaşamayacaklarını fark edince başka yollara başvurmaya başlamışlardır. Bu doğrultuda Türkmen Cephesinin Erbil şehrinden çıkması talebi gibi⁸ ciddi baskıların yanı sıra, Türkmenleri bölücülük ve dış güçlerin aracı olmakla suçlayarak onların aleyhine bir atmosfer yaratmaya başlamışlardır. Kürt gruplarının, Türkmen davasına zarar verebilecek ve Türkmenler arasında bölünmeyi sağlayabilecek en tehlikeli adımlarından biri de "*tabela(kukla) Türkmen partilerini*" kurmaları olmuştur. Kürt grupları, Türkmenleri temsil eden Türkmen Cephesi'ni tanımayarak, Kürt politikaları ve beklentileri çerçevesinde hareket etmek üzere kurdurduğu kukla Türkmen partilerini, Türkmenleri temsil eden meşru partiler olarak tanımaktadır. Aynı zamanda aleyhinde iddialarda bulunarak halk arasında Türkmen Cephesi'ne yönelik şüphe yaratarak, halkın uzaklaşmasını sağlamaya çalışmaktadırlar. Ayrıca Türkmen Cephesi'ne baskı yaparak ve bazen de saldırılarda bulunarak, Türkmen

⁷ Mazin Hasan, Soran Şükür, "Kerkük, Kerkük", *Stratejik Analiz*, C.4, S.47(Mart, 2004), s.19.

⁸ Orhan Ketene, "Kuzey Irak'ı Türkiye'ye Bağlayacak Yegane Güç Türkmenler", *Stratejik Analiz*, S.22 (Şubat, 2002), s. 108.

halkının resmî temsilcisi olan Türkmen Cephesinin etrafında toplanmayı ve örgütlenmeyi engellemeye çalışmaktadırlar⁹.

KDP, Türkmenleri tanımadığı gibi, Türkmenleri Türkiye'nin elinde bir araç olmakla suçlamaktadır. Bu nedenle Türkiye'yi eleştirmektedir. Türkmenlerin Kürt parlamentosuna (1992 seçimleri) aktif olarak katılmamalarının Türkiye'den kaynaklandığını iddia ederek, Türkmenleri Türkiye'nin politikasından uzak durmaya teşvik etmektedir¹⁰.

KDP Başkanı Mesut Barzani, Türkmenlerin 2002 yılında yeniden kurulan parlamentoya katılmamalarının nedenini imâlî bir şekilde Türkiye'ye dayandırmıştır: *"...Kendileri parlamentoya çok yakın, neredeyse birkaç metrelik bir mesafede bulunuyorlar. Görüldüğü kadarıyla Türkmen Cephesi'nin katılmamasının arkasında başka sebepler olmalı..."*¹¹.

KDP'nin kontrol ettiği bölgelerde, Türkmenlere hiçbir yerde sahip olmadıkları hakların verildiği, Kürtler tarafından baskı altına alınmadıkları¹² ve Türkmenlerin Erbil'de sayılarının 300.000 kişiye ulaşmasına rağmen¹³, bu sayının 10 bin olduğu iddia edilmektedir¹⁴.

KDP, Kerkük'ün Türkmenlerin yaşadığı bir şehir değil, tamamen bir Kürt şehri olduğunu iddia ederek, Kerkük'ü *"Kürdistan'ın kalbi"* şeklinde nitelendirmektedir¹⁵. Yaklaşık bir milyon nüfusu olan Kerkük şehrindeki Türkmenlerin oranı % 60'dan fazla¹⁶ olmasına rağmen, Türkmenlerin sayısını % 21.4 ve Arapları % 28.4 olarak gösterirken, Kürtleri çoğunluk göstererek sayılarının % 48.3 olduğunu iddia etmektedir¹⁷. Kürtler, Irak hükümeti ile 1970 ve 1991'de gerçekleştirilen görüşmelerde Kerkük'ten taviz

⁹ Mazin Hasan, "Türkiye'nin Türkmen Politikası:Yapılması Gerekenler", *Stratejik Analiz*, C.4, S.48 (Nisan, 2004), s.38.

¹⁰ *Birayeti*, 22 Ağustos 2002.

¹¹ *A.g.g.*, 15 Ekim 2002.

¹² Mazin Hasan, "Irak'ın Gizlenen Gerçeği Türkmenler", *Irak Krizi(2002-2003)*, ASAM yay., Ankara, 2003, s.56.

¹³ <http://www.turkmencephesi.org/erbilsehri.htm>.

¹⁴ Orhan Ketene, *a.g.m.*, s.109.

¹⁵ Mazin Hasan, "Irak'ın Gizlenen Gerçeği Türkmenler", *Irak Krizi(2002-2003)*, ASAM yay., Ankara, 2003, s.56.

¹⁶ <http://www.turkmencephesi.org/yerlesim>.

¹⁷ <http://www.kerkukkurdistan.com>.

vermediklerini ileri sürerek, “*Kürdistan*”daki son peşmergeye kadar Kerkük’ten feragat etmeyeceklerini vurgulamışlardır. Kerkük hakkında “...*Kürdistan kimliği taşıyan Kerkük’ün kimliği konusunda pazarlık yapmaya hazır değiliz*”¹⁸. diyen KDP Başkanı Mesut Barzani, Musul’un da Kürt şehri olduğunu iddia etmektedir.

Türkmenlere karşı daha katı bir tutum içerisinde olan Barzani’nin aksine Talabani’nin daha sempatik yaklaşması kendi deyimiyle “*Annem Türkmen’dir*”in ötesinde Irak’ta Talabani’ye Kerkük’ün kalacağı planı vardır. Bunun içinde Bu yaklaşımla Türkmenler ve özellikle de Kerküklü Türkmenler üzerinde nüfuz kurmaya çalışmaktadır. Siyasi talepleri farklılık göstermesinden dolayı da bir engel oluşturması endişesiyle Türkmenleri sindirmek amacıyla ağır yaptırımlar uygulamaktadır. Buna karşılık Türkmenler, Bu bölgede faaliyet göstermelerinin doğal hakları olduğunu savunmakta, Kürtlerin demokrasi iddialarıyla çelişkili davrandıklarını ileri sürmektedir¹⁹.

KDP, Türkiye’nin Irak’ın kuzeyindeki Türkmenler yoluyla bölge hükümetine baskı yaptığını, Türkmenlerin Türkiye tarafından kullanıldıklarını, “*Demokratik tecrübe*” olarak adlandırdıkları Irak’ın kuzeyindeki durumun başarılı olmaması için Türkmenlerin söz konusu tecrübeye katılmasının Türkiye tarafından engellendiği, bölge hükümetinin Birinci ve üçüncü kabinelerinin kurulması sırasında Türkmenlerin söz konusu kabinelere katılmalarının istendiğini, ancak Türkmenlerin Türkiye’ye araç olarak, katılmadıklarını iddia etmektedir²⁰.

KDP, buna benzer şekilde kamuoyunu Türkmenlere karşı kışkırtmak ve Türkiye’nin imajını zedelemek amacıyla bir çok iddia ortaya attığı gibi, Türkiye’nin kuzeyde ırkçı hedeflerini gerçekleştirmek için gerçekleri tahrip ederek, bölgedeki açlığın ve afetlerin yarattığı tepkileri kullandığını iddia etmektedir. Türkiye’nin Türkmenler ile olan ilişkilerine değinerek, Türkiye’nin insani yardım örgütleri bölgedeki yerleşimcilere insani yardımlar sunma bahanesiyle bölgeye girdiklerinde, Kürtleri kendilerini “*Türkmen*” olarak kayıt etmelerine mecbur ettiklerini, aksi takdirde Kürtlere hiçbir

¹⁸ *Birayeti*, 5 Ekim 2002; Mazin Hasan, Soran Şükür, *a.g.m.*, s.27.

¹⁹ Savaş Karakaplan, “Irak Dosyası”, <http://www.mysite.irakturkleriky.d.sitemynet.com.tr/>.

²⁰ Mazin Hasan, “Irak’ın Gizlenen Gerçeği Türkmenler”, *Irak Krizi(2002-2003)*, ASAM yay., Ankara, 2003, s.56.

insanî yardım sunmadıklarını, aynı şekilde Türkiye yoluyla yolculuk yapmak isteyen Kürtleri kendilerini “*Türkmen*” olarak yazdırmaya zorladıklarını, aksi takdirde de vize vermediklerini iddia etmektedir. KDP, ITC’nin gayri meşru olduğu ve yabancı ülkelerin (Türkiye’nin) elinde bir kart haline geldiğini, ITC’nin “*Kürdistan*”daki gölge hükümete karşı kullanıldıklarını bildirmektedir. Bu konuda KDP Politbüro üyesi Fazıl Mirani şöyle demektedir: “...*Hem bir millet olarak, hem de Kürdistan’ın ve Irak’ın sakinleri olarak Türkmenler, yabancı bir ülkeye eklenmiş ve o ülkeye ait bir halk değildir....Türkmen Cephesini ve Türkmenleri iki ayrı şey olarak görüyoruz. Cephe, KDP ve Türkiye’nin arasını bozacak bir sorun olmak istemektedir*”. ITC’ne haddi hesabı olmayan suçlama ve ithamlar dizisinde Türkmenlerin Türkiye tarafından kuvvetlendirildiği, Türkmenlerin, Türkmen Cephesi değil, “*Kürdistan Türkmenleri*”nin hak ve taleplerini kararlaştıracak olan gerçek bir örgüte ihtiyaçları olduğunu ileri sürerek, Cephe’nin belli nedenlerden dolayı inşâ edildiğini söylemektedir²¹.

KDP yayınlarından “*Gulan*” dergisi, Türkmen Cephesi’nin Türkiye tarafından yönetildiği ve Cephe’nin, yani Türkiye’nin “*Kürdistan tecrübesini*” zedelemek istediğini iddia ederek böyle bir bağlantının devam etmesi halinde Türkmenlere ağır bir fatura çıkaracağına dair açık tehditlerde bulunmaktadır²².

Irak’ın kuzeyindeki Kürtlerin arasında Türkiye ve Türkmenlere karşı nefret hisleri ortaya çıkarmayı başaran KDP, bunun değişmeyen bir gerçek haline gelmesi için daha da öteye gitmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye’nin Türkmenlere siyasî amaçla yaklaştığı iddiasının yanı sıra, Türkiye’nin “*Turancılık*” hedefini gerçekleştirmek için Türkmenleri kullandığını ve dolayısıyla 1970 ve 1980’li yıllarda Türkmenlerin idam kampanyasına maruz kaldıklarını ileri sürmektedir²³.

Genel olarak bakıldığında KDP’nin, bölgedeki Türkmenleri tanımamanın yanısıra gelecekteki her türlü bir oluşumda gereken hakları vermeyeceği görülmektedir. Kürt oluşumlarına göre, bölge bir Kürt bölgesidir. Başkent olarak ilan edilen Kerkük

²¹ A.g.m., s.57.

²² *Gulan*, 22 Aralık 2001.

²³ Mazin Hasan, “Irak’ın Gizlenen Gerçeği Türkmenler”, *Irak Krizi(2002-2003)*, ASAM yay., Ankara, 2003, s.57.

konusunda da değişmesi mümkün olmayan bir tavır yansıtılmaya çalışılmaktadır. Türkmenler ise, olsa olsa bir azınlıktır. Nitekim, Kürt grupları, Türkmenleri, kurdukları parlamento ve hükümete katılmaya defaten çağırmıştır. Ancak bir ya da iki bakanlığın verilmesi ve hükümette azınlık olarak muamele görmeleri kaydıyla. Bundan amaç ise, bölgede kurulan Kürt yönetimine meşruiyet kazandırmaktır. Kürt gruplarının ve özellikle de KDP'nin, Türkmenlere olan bakışlarını en doğru bir şekilde yansıtan olay ise, KDP'nin Türkmenleri kendi çatısı altına toplamayı başaramaması üzerine, onları temsil eden ITC'nin Erbil'den çıkmasını önermesidir²⁴.

1992'de başarısız olan seçimler ve başlayan iç kavgaların sona erdirilmesi için yapılan bir çok girişimin sonuçsuz kalırken, ABD, iki Kürt grubunu Washington anlaşmasıyla bir araya getirerek, uzlaştırmaya çalışmıştır. 11 Eylül 2001'de ABD'de gerçekleşen saldırılar sonucunda Afganistan savaşının ardından Irak'ın hedef olarak gösterilmesiyle iki Kürt grubu arasında hızlı bir yakınlaşma görülmüştür. KDP ile KYB arasındaki tarihî liderlik mücadelesi sonucunda sürekli çatışmada olan iki parti, Irak'ın beklenen saldırıya maruz kalmasıyla ortaya çıkacak boşluğu istismar etmek arzusuyla, bu dönemde çözümü birleşmekte görmüşlerdir. Bu doğrultuda 1992'den beri iç çatışmalar nedeniyle geçersiz sayılan seçimlerin sonuçları yeniden kabul edilerek, birleşik parlamentonun canlanmasına adım atılmıştır. KDP ve KYB partisi 7-8 Eylül 2002'de "*Kürdistan Parlamentosu*"nu Mesut Barzani ve Celal Talabani'nin katılımıyla yeniden kurmuştur²⁵. Bu dönemde dikkatleri çeken bir olay da, KDP'nin Türkmenlere karşı daha da sert ve taviz vermez bir tutum sergilemesinin yanı sıra Kerkük konusundaki uzlaşmaz tavrıdır. KDP, Kerkük konusunda tartışmayı bile kabul edemez hale gelmiştir²⁶. Barzani, KYB'ye de Kerkük konusunda anlaşmazlık olmaması için çağrıda bulunmaktadır²⁷. Politik dengeler nedeniyle zaman zaman karşı karşıya gelseler de temelde sözde "*büyük kürdistan*" hayali taşıdıklarından dolayı PKK ve diğer Kürt grupları derinden bir işbirliği içerisindedirler²⁸.

²⁴ Orhan Ketene, *a.g.m.*, s.109.

²⁵ *Birayeti*, 8 Eylül 2002.

²⁶ *Birayeti*, 15 Ekim 2002.

²⁷ *El Zaman*, 11 Kasım 2002.

²⁸ Savaş Karakaplan, "Irak Dosyası", <http://www.mysite.ırakturkleriky.d.sitemynet.com.tr/>.

Irak'a karşı savaşın kesinleştiği günlerde telaşa kapılan KDP ile KYB, savaş sonrası Irak'ta beklentilerini gerçekleştirmek için harekete geçmişlerdir. ABD ve İngiltere, Irak muhalefetini kontrol etmek için girişimlerde bulunmuştur. 17 Aralık 2002'de KDP ve KYB başta olmak üzere Irak muhalefet grupları Londra'da kongrelerini gerçekleştirmiştir²⁹. Londra'da Amerikalı ve İngilizlerin gerçekleştirdiği Irak muhalefetinin toplantısında Irak "Araplar, Kürtler ve diğerlerinin ülkesi" olarak tanımlamıştır. 3-3.5 milyon Türkmen'i çok az sayıdaki Asuri ile aynı kefeye konmuş ve politik olarak adeta tasfiye edilmiştir. Bu yaklaşım aynı zamanda politik hatlar boyunca federasyon tanımlaması ile Türkmenlerin federal bir Irak'ta Arap ve Kürt bölgeleri arasında bölünüp asimile edilmelerinin hedeflenmesi niyetini de kanıtlamaktadır. 1992'de ABD-İngiltere tarafından uygulanan 36. paralel vasıtasıyla Kerkük'ün merkezî hükümetin kontrolünde kalması da baştan beri Türkmenlerin ikiye bölünmesine yol açmıştır³⁰.

Barzani ve Talabani güçleri Kerkük'e "girmeyeceğiz" sözü vermeleri ve 18 Mart 2002'de Ankara Anlaşması'nı imzalamalarına karşın anlaşmaya uymayarak Kerkük'e girmeleri Türkmenler arasında büyük bir hayal kırıklığı ve kızgınlık yaratmıştır. Türkiye'nin garantör olmasına karşın sessiz kalması nedeniyle kısa zamanda sürtüşmeler çatışmaya dönüşmüştür. Birkaç gün içinde çok sayıda Kürt ve Türkmenin hayatını kaybetmesi üzerine gerginliğin içi savaşa dönüşmesinden endişe eden ABD Ordusu silahlı Kürtlerin şehirde dolaşmasını yasaklamıştır. Kerkük'te tarihi Osmanlı Kışlaları ve Irak Ordusu'nun bütün askeri binalarına Kürtler tarafından el konulmuştur. ABD'nin isteği ve talimatları ile yapılan bu işgal sonucu Osmanlı Kışlaları dâhil her yere Kürdistan bayrakları çekilmiştir. Kerkük merkezinin tamamında Türkmenler yaşarken kenar mahallelere ve askeri binalara kuzeyden ve doğudaki Süleymaniye'den getirilerek yerleştirilen Kürtler "Biz Kerküklüyüz" diyerek Kerkük'te söz sahibi olmaya çalışmaktadırlar. Musul gibi Kerkük'ü de ele geçiremeyen Kürtler, sadece kontrol noktaları ve ıssız yerlerde silahlı peşmergeleri ile yönetimi elde tutmaya çalışmışlardır³¹.

²⁹ *El Şark El Avsat*, 18 Aralık 2002.

³⁰ <http://www.turkmencephesi.org/yerlesim.htm>.

³¹ Vedat Yenerer, "Türkmen Belgeseli Çekmeye Geldiğim Irak'tan Çarpıcı Notlar", <http://bizturkmeniz.com>.

Londra Toplantısı ve Kürtlerin tavrı konusunda Prof. Dr. Ümit Özdağ şöyle söylemiştir: “Londra toplantısı sonuç bildirgesi ile 1932 tarihli Irak’ın Milletler Cemiyeti’ne verdiği memorandum ihlâl edilmiş, hem de reel politik açıdan bakıldığında Türkiye’ye hakaret edilerek, Türkiye’nin ciddîye alınmadığı ortaya konulmuştur”³². Irak’a karşı savaş tehlikesinin arttığı günlerde, Saddam Hüseyin sonrası Irak konusunda uyumlu hale getirilmesi için Şubat 2003’ün sonunda KDP kontrolündeki Salahaddin kentinde gerçekleşen Irak muhalefet toplantısı neticesinde altı kişiden oluşan bir yönetim oluşturulmuştur. Söz konusu yönetim Mesut Barzani, Celal Talabani, INC başkanı Ahmet Çelebi, İslâmî Devrim Yüksek Konseyi Başkanı Ayetullah Muhammet Bakır El-Hakim, Irak eski Dışişleri Bakanı Adnan El-Baçeci ve Vifak Hareketinin başkanı toplantıya katılmamışlardır. Ayrıca Irak muhalif gruplarının Londra’da gerçekleştirdiği toplantıda oluşturulan Koordinasyon ve İzleme heyetinin 75 üyesinden sadece 55’i Salahaddin toplantısına katılmıştır. Söz konusu yönetim bir çok taraftan eleştiri almıştır. Altılı yönetim heyetinde üye olarak seçilmesine rağmen, Adnan El-Baçeci muhalefet toplantısına katılmamıştır. El-Baçeci Koordinasyon ve İzleme heyetindeki dengesizliğe karşı çıkarak, adının geçmemesi konusunda Talabani’ye bildirmesine rağmen, adının geçtiğini ve Koordinasyon ve İzleme heyetinin 9 üyesinin Erbil’de gerçekleşen heyet toplantılarındaki grupçuluk üslubuna karşı çıkışlarını desteklediğini bildirmiştir. Aynı zamanda da Anayasal Kraliyet Hareketi’nin Başkanı Şerif Ali Bin El-Hüseyin ve koordinasyon heyetinin üyesi islâmî şahsiyet Mecit El-Hui de aynı konuda rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir³³.

Tezkerenin meclisten geçmemesi Kürt grupları sevindirirken Türkmenler tarafından endişeyle karşılanmıştır. ITC Türkiye Temsilcisi, ITİH Başkanı Sami Muhammed ile yaptığı ortak basın açıklamasında, K. Irak’taki Türkmenlerin büyük tehlike altında olduklarını belirterek, Türkiye ve ABD’nin dışında BM’den de destek istediklerini açıklamıştır³⁴.

³² Ümit Özdağ, “Saddam Sonrası Planlar”, *Kardaşlık*, S.16 (Ekim-Aralık 2002), s.16.

³³ *El-Zaman*, 01 Mart 2003; *Birayeti*, 19 Şubat 2002; *Birayeti*, 29 Ocak 2002; *Habat*, 11 Ekim 2002.

³⁴ Süleyman Seydi, “Kürt Grupları’nın Türkmen Politikası”, <http://www.haberaliz.com>, 14 Mart 2003.

Irak'taki silahlı peşmergelerin bulunduğu her yere abartılı olarak Kürdistan bayrakları asılmıştır. Türkmenlerin yaşadığı yerlere Türkmen bayrağını sokmak ise tam bir mesele olmuştur.

İşgalden sonraki yönetimin oluşumuna bakıldığında Sünnî Araplara yer verilmediği ortaya çıkacaktır. İslâmî Devrim Yüksek Konseyi (İDYK) Başkanı El-Hakim İran destekli Şîî bir muhaliftir. Kuzeydeki KDP ve KYB oluşumları ise Sünnî Kürtlerdir. Dikkatleri çeken başka bir olay da söz konusu yönetimde Türkmenlerin uzak tutulmasıdır. Muhalefet toplantısının ev sahipliğini yapan KDP, Irak Türklerine karşı olumsuz tavrını bu adımla bir daha kanıtlamıştır. KDP'nin kontrol ettiği bölgelerde Türkmenlere uyguladığı politik ve kültürel baskıların yanı sıra Türkmenlerin sayısı konusunda ciddiye alınmayacak kadar küçük rakamlar belirtmektedir. Böylece Irak'ta üçüncü ve Irak'ın kuzeyindeki ikinci etnik grup sayılan Türkler saf dışı bırakılmıştır³⁵.

Irak'taki Kürt oluşumları ve Irak hükümeti'nin politikaları geçmişte bölgedeki petrol konusunda birleşmiştir. Kürt grupları, gelecekte her türlü oluşumun, petrol gibi önemli bir ekonomik destek olmaksızın başarılı olamayacağı kanaatindedirler. Bu nedenle özellikle Kerkük konusunu gelecekleri açısından hayati bir mesele olarak görmektedirler. Bu doğrultuda Kürt grupları Irak'ın işgalinden önce Kerkük ve yöresine göçü teşvik etmeye başlamışlardır³⁶.

Erbil'de göç ve göç ettirme olaylarından dolayı Türkmenlerin ikinci sıraya düşmelerinin nedeni, KDP'nin hâkim güç olmasının yanı sıra, Saddam Hüseyin sonrasında Kerkük'ü hedef alan KDP'nin şehirdeki demografik yapıyı değiştirme planları olarak görülebilir. Yaklaşık son iki yılda KDP'nin resmî yayınlarında Kerkük'ten göç ettirilen Kürt ailelerden söz edilmektedir. KDP'nin resmî yayını "*Birayeti*" gazetesini Kerkük'ten göç ettirilen 22.955 Kürt ailesinden söz etmektedir. Küçük bir hesaplamayla asgari olarak her ailenin beş kişiden oluştuğu düşünülürse, Kerkük'ten göç ettirildiği iddia edilen Kürtlerin sayısı 100.000 kişiyi geçmektedir³⁷. Nitekim, KDP'nin, Kerkük'teki emellerine ulaşabilmek için Kerkük'ten göç ettirildiklerini iddia

³⁵ Mazin Hasan, "Irak'ın Gizlenen Gerçeği Türkmenler", *Irak Krizi(2002-2003)*, ASAM yay., Ankara, 2003, s.59.

³⁶ Mazin Hasan, Soran Şükür, "Kerkük, Kerkük", *Stratejik Analiz*, C.4, S.47(Mart, 2004), s.28.

³⁷ *Birayeti*, 19 Şubat 2002.

ettiği 100.000 kişiye belge hazırladığı bilinmektedir. Erbil'in bir şehir olarak büyük bir kısmının Kürtleştirilmesi ve demografik yapısının değiştirilmesinin yanı sıra, Kerkük'te de demografik yapının değiştirilmesini hedefleyen böyle bir plânın hayata geçirilmesi durumunda, Türkmenlerin bölgedeki varlığının ortadan kaldırılmasına yönelik en ciddi adımı atılmış olacaktır³⁸.

Türkmenlerin hakları ise tamamen Barzani ailesinin keyfine kalmış durumdadır. Kürtçe eğitim ve Kürdistan varlığının kabul edilmesi konusunda Saddam'ı aratmayan uygulama, baskı, işkence yöntemlerini kullanan Barzani yönetimi, Türkiye'den somut bir destek göremeyen Türkmenleri Erbil'de tamamen sindirmiş durumdadır³⁹.

Irak'ta KDP ve KYB “*federal*” bir Irak adı altında uzun süreden beri “*konfederal*” bir yapının peşinde koşmaktadırlar. Böyle bir yapının gerçekleşmesi için kimi adımlar da atılmıştır. KDP ve KYB'nin önerdiği anayasa⁴⁰ taslağı incelendiğinde, Kerkük'ü de içeren bir “*Kürt Ulus Devleti*” planlandığı görülmektedir. Bunun, Irak'ta çoğunlukta olan Araplar ve ayrıca Türkmenler tarafından kabul edilmesi mümkün değildir. Türkiye tarafından kabul edilmesi de mümkün olmadığı gibi, Irak'ın diğer komşuları tarafından da kabul edilmesine ihtimal verilemez. Önerilen anayasanın 6. ve 7. maddelerine bakılırsa bu tasarının federal bir çözüm değil, tamamen konfederal bir yapılanmadan oluştuğu gözlenmektedir. Tasarı, Kürdistan bölgesine ait ayrı bayrak, simge ve millî marşın kanunla düzenleneceğini öngörmektedir. Hatta bu proje, bölgenin özel silâhlı kuvvetlerinin kurulacağını belirterek, federal devlet prensibinden tamamen uzaklaşmaktadır.

Irak'a karşı savaşın başlamasından önce Irak'ın yeni yapılanması konusunda değişik düşünceler ortaya atılmıştır. Bunlardan birisi federal yapılanmanın politik ve etnik hatlar boyunca olmasıdır. Irak'ta federal yapılanmanın etnik hatlar boyunca değil, siyasî hatlar boyunca olması halinde de bu durum en başta Türkmenler için tehlikeli olacaktır. Çünkü politik hatlar boyunca Irak'ın kuzeyinde oluşturulacak federe devletin Kürtlerin kontrolünde olacağı şimdiden bellidir. Askerî ve siyasî açıdan örgütsüz olan

³⁸ Mazin Hasan, “Irak'ın Gizlenen Gerçeği Türkmenler”, *Irak Krizi(2002-2003)*, ASAM yay., Ankara, 2003, s.59.

³⁹Vedat Yenerer, “Türkmen Belgeseli Çekmeye Geldiğim Irak'tan Çarpıcı Notlar”, <http://www.biztürkmeniz.com>.

⁴⁰ *Habat*, 11 Ekim 2002.

Türkmenler siyasal planda tasfiye edileceklerdir. Kürt gruplarının Kerkük konusundaki planlarının hayata geçirilmesi, Kürtlerin Kerkük'te de çoğunluk olmasıyla etnik hatlar boyunca muhtemel bir Türkmen yapılanmasının önü kesilecektir. Talabani, Kerkük meselesini “kesinleşmiş” bir mesele olarak görmekte ve bunun yanısıra Türkiye'nin bölgeye yönelik hassasiyetini “*Türkler Kerkük konusunu açmaya çalışırsa Kürtler de Diyarbakır ve diğer yerlerin dosyasını açmaya çalışacaklardır*”demektedir. Kürt grupları Kerkük'teki demografik yapının değiştirilmesi amacıyla Kerkük'e göçü teşvik etmesinin yanısıra Kerkük'teki bazı Arap ailelerini göç ettirmektedir. Mevcut durumda Kerkük'te demografik yapının değiştirilmesine çalışılması durumu, Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra Kürt grupların kontrolüne geçen Erbil şehrine benzetmek mümkündür. 1991'den beri Erbil şehrinin Kürtleştirilmesi ve demografik yapının değiştirilmesi sonucunda Kürt varlığı Türkmenlere nazaran büyük üstünlük sağlamıştır. Türkmenlerin 1992 ve 2002'de meşru sayılmayan parlamentoya özellikle de Kürt gruplarının beklentileri çerçevesinde katılmaması doğrudur. Ancak Irak'a karşı savaşın gerçekleşmesi sonrasında durum değişmiştir. Durum belli bir bölge dışına çıkarak bütün Irak'ı kapsamaktadır. Dolayısıyla bu konuda atılacak her adıma Türkmenler de dahil olarak hak ettikleri yeri elde etmelidir⁴¹.

Savaş sonrasında, farklı şekillerde ABD'nin desteğini aldığı görülen Kürt grupların Türkmenlere karşı sertleşen tavırları değişik alanlarda su yüzüne çıkmıştır. 22 Ağustos 2003'te Türkmenlere ait Tuzhurmatu ve Kerkük'teki olaylar örnek olarak gösterilebilir. Türkmenlere ve ITC'ne karşı olumsuz müdahalelerin devamında Kerkük'te ITC'nin 50 kişiden oluşan bir grubun saldırısına maruz kalması, ITC'ne maddi zarardan ziyade politik zararlar vermiştir. Çünkü Irak'ın geçtiği bu hassas süreçte buna benzer olaylar Türkmenlerin siyasî atılımlarını olumsuz etkilemektedir. Savaş sonrasında farklı şekillerde ABD'nin desteğini aldığı görülen Kürt grupların Türkmenlere karşı sertleşen tavırları değişik alanlarda su yüzüne çıkmıştır. Örneğin 22 Ağustos 2003'de Türkmenlere ait Tuzhurmatu'daki anıtlar KYB peşmergeleri tarafından tahrip edilmiştir. Tuzhurmatu ve Kerkük'te silahlı Peşmergeler tarafından Türkmenler üzerine ateş açılarak katliam yapılmıştır. Kürt grupların söz konusu

⁴¹ Mazin Hasan, *a.g.m.*, s.60; Mazin Hasan, Soran Şükür, *a.g.m.*, s.29.

saldırıları, Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra Türkmenlere karşı izledikleri tutumun bir halkasını oluşturmaktadır. Aslında bu saldırının amaçlarından birisinin de, politikaya katılmanın ve mücadelenin zirvede olması gereken bir dönemde Türkmenlerin politikadan uzaklaşmaları ve verilen haklara razı olmalarını sağlamak yani bir nevi caydırma politikası olduğunu söylemek mümkündür. ITC başkanına düzenlenen saldırının da aynı doğrultuda değerlendirilmesi gerekir⁴².

Türkmen okullarında tam bir Kürt terörü yaşanmaktadır. Erbil'de Kürtçe baskısı yapan Kürtlerin, arkalarında ABD'nin desteğine rağmen, Kerkük'te bu baskıyı yapmaya güçleri yetmemektedir. Ancak Türkmen okullarına giden her türlü malzemeye KDP bölgesindeki kontrol noktalarında el konulmaktadır. Bu gün Kerkük bölgesindeki Türkmen okullarında Türkçe kitap sıkıntıları yaşanmaktadır⁴³.

Bölgedeki dengelerin kurulması için ve Türkmenlerin oluşacak her türlü yönetim şeklinde korunmaları amacıyla Kürtlere verilecek statü ve hakların aynısı Türkmenlere de verilmelidir. Bunun gerçekleştirilmesinin önündeki engellerden biri de KDP ve KYB'dir. Barzani, Türkmenlerin azınlık olduğunu, Kürt bölgelerinde azınlık olarak yaşamaları gerektiğini, Türkmenlere haklarını verdikleri ve vermeye devam edecekleri ileri sürdüğünü yeniden hatırlamak gerekir. Türkmenlere karşı sert tavır takınan Barzani, Türkiye'nin "*Kürt bölgesinin iç işlerine*" müdahale etmemesi gerektiğini defalarca vurgulamasının yanı sıra Türkiye'nin Türkmenlere verdiği desteği şüpheyle karşılamaktadır. Barzani, Kerkük konusunda planlarının olmasının yanı sıra Türkmenlerin hiçbir hak kazanmaması için elinden geleni yapmaktadır. Barzani'nin, Kerkük ile ilgili Türkmenlerden duyduğu endişe Irak Hükümetleri'nin başka bir yüzüdür. Irak yönetimleri, Türkmenlerden kaynaklanabilecek hayali tehditler nedeniyle Kerkük'ten başlayarak uzun yıllar bölgede Araplaştırma politikası uygulamışlardır, ilk adım Kerkük'ün El-Tamim'e dönüştürülmesi olmuştur. Irak'taki Kürt oluşumları ve Irak hükümetinin politikaları geçmişte bölgedeki petrol konusunda birleşmiştir. Kürt grupları, gelecekte her türlü oluşumun, petrol gibi önemli bir ekonomik destek olmaksızın başarılı olamayacağı kanaatindedirler. Dolayısıyla özellikle Kerkük konusunu gelecekleri

⁴² *Hürriyet*, 15 Mart 2004.

⁴³ Vedat Yenerer, a.g.m., <http://www.bizturkmeniz.com>.

açısından hayatî bir mesele olarak görmektedirler. Bu doğrultuda Kürt grupları son yıllarda Kerkük ve yöresine göçü teşvik etmeye başlamıştır.

Bölgede dengenin sağlanması, gelecekte Türkmenlerin korunması ve bölgeden gelecek her türlü siyasî tehdidin en azından durdurulması için bazı adımlar atılabilir: ilk olarak Irak'ın kuzeyinde ve Kürtlerin kontrolünde yaşayan Türkmenler, siyasî açıdan kuvvetlendirilmelidir. Bu kuvvetlendirmenin başarılı olması da, kendilerinin her türlü tehdide karşı korunacakları garantisinin verilmesinden geçmektedir. Başka bir deyişle Türkmenlerin ve özellikle de Türkmen gençlerinin belleğinde kazılan 1998 olayı başta olmak üzere gerçekleşen katliamlar, gösterilecek destekle silinmelidir. Bu, halk arasında tabana sahip olan önde gelen şahsiyetlerin aktif olarak politikaya katılmasını sağlayacaktır.

Irak'ın kuzeyinde inşa edilecek her türlü yönetime karşı Türkmenlerin, haklarını koruma amacıyla silâhlı mücadeleye girmesinin akıllı bir yöntem olduğunu söylemek zor. Güneyden Araplarla ve kuzeyden de Kürtlerle sarılmış Türkmenler, tam bir kısaç içinde olmalarının yanında gerek Arap yönetimleri gerek Kürtler tarafından tanınmamaktadır. Irak'ın kuruluşundan beri haklarının korunması ve kazanılması amacıyla barışçıl mücadeleyi tercih eden Türkmenlerin ihtiyaçlarından birisi de daha fazla örgütlenmektir.

Irak'ın kuzeyindeki Kürtlerin son dönemdeki birleşmeleri ve aynı doğrultuda politika izlediklerini göstermelerinin geçici çıkarlar doğrultusunda olduğu bilinmektedir. Son olarak “iki düşman kardeş” KDP ve KYB'nin tek düşmanı, ortak düşmanlarının bulunmamasıdır⁴⁴.

Kürt grupları Türkmen politikalarını yeniden gözden geçirmek zorundadırlar. Dışardan gelen kışkırtmalara kulaklarını tıkayıp Türkmenlerle masaya oturmak ve bölgedeki varlıklarını eşit şartlarda devam ettirebilmenin yollarını aramalıdırlar. Türkmenlere yönelik taşkınlıklara Türkiye'nin sessiz kalmayacağını artık görmek durumundadırlar. Sadece Türkmenlerle olan ilişkilerini değil, PKK-KADEK ile olan ilişkileri noktasında da Türkiye ile olan ilişkilerini gözden geçirmek zorundadırlar.

⁴⁴ Mazin Hasan, “Irak'ın Gizlenen Gerçeği Türkmenler”, *Irak Krizi(2002-2003)*, ASAM yay., Ankara, 2003, s.60.

Türkiye ile ilişkilerinde son 10 yılın muhasebesini yaparlarsa Türkiye'nin onlar için dünyaya açılan bir kapı olduğunu göreceklerdir⁴⁵.

C- ARAPLARIN TÜRKMEN POLİTİKASI

Irak genelinde, 1920 yılından günümüze kadar Türkmenleri asimile etmek ve bölgelerini Araplaştırmak amacıyla ve özellikle 1980'den sonra Araplaştırmak veya Kürtleştirmek için çeşitli yöntemlere başvurulmuştur. Türkmenler, milli kimliklerinin yok edilmesi ve ülkedeki varlıklarının sona erdirilmesi amacıyla Arap olan Irak iktidarları tarafından çeşitli baskı ve asimilasyon hareketlerine maruz kalmışlardır. Binlerce Türkmen Irak iktidarlarının insanlık dışı uygulamalarının kurbanı olmuştur.

Yıllarca Saddam Hüseyin zulmü altında bile hiç kimseyi hiçbir yere şikayet etmeyen Türkmenler, Arapların gözünde Türkiye'nin ajanları olarak görülmüşlerdir. Bu nedenle sadece Türkmen olduğu için binlerce insan idam edilmiştir. Yıllarca hapisane hücrelerinde çürümüştür. Saddam Hüseyin'in yaklaşık 300.000 Türkmenin yaşadığı Telafer'i cezalandırma şekli belki uzun yıllar konuşulacaktır⁴⁶.

Türkmenlere uygulanan baskı ve gayri insani muameleler sadece işlenen cinayetlerle kalmamış, bir yandan da ferdi ve toplu sürgünlere, göç ettirme olaylarına ve haksız yere gayri menkul istimlaklerine de başvurulmuştur. Söz konusu gayri insani muamelelere, Irak Devrim Komuta Konseyi'nin aldığı 1391 Nolu ve 20.10.1981 Tarihli göç kararı, 418 Nolu ve 06.04.1984 Tarihli taşınmaz malların alım-satımıyla ilgili kararı ile 42 Nolu 11.01.1986 Tarihli Irak Devrim Komuta Konseyi'nin güneyden getirilen Arapların Kerkük'e yerleştirilmesi kararı örnek teşkil etmektedir⁴⁷.

Daha önceki bölümlerde Arapların Türkmenlerle ilgili politikasına geniş olarak yer verildiği için bu bölümde özet olarak geçilecek ve özellikle ABD'nin Irak'ı işgali sonrası Arapların Türkmen politikasına değinilecektir.

⁴⁵ Süleyman Seydi, "Kürt Grupları'nın Türkmen Politikası", <http://www.haberanaliz.com/>.

⁴⁶ Vedat Yenerer, a.g.m., <http://www.bizturkmeniz.com>.

⁴⁷ Hicran Kazancı, "Irak'ın Hassas Dengelerindeki Türkmenler", 2023, S.38(15 Haziran 2004), s.45-46.

Arap iktidarlar tarafından Türkmenlere uygulanan baskı ve asimilasyon politikalarını özetleyecek olursak, açık yerlerde Türkçe konuşmayı yasaklamak ve hatta, telefonda kendi ailesiyle konuşanları cezalandırmak gibi yöntemlere başvurulmuştur. Yüzlerce Türkmen köy ve kasabası çeşitli bahanelerle yıkılmış, birçok yerleşim yerlerinin Türkçe olan adları Arapça'yla değiştirilmiş, Türkmen halkı başka yerlere göçe zorlanmış, Irak'ın güneyinde yüz binlerce Arap'ın Türkmen Bölgelerine yerleşmeleri için kendilerine karşılıksız teşvik primleri verilmiş, Türkmenlerin arazilerinin istimlak edilerek güneyden getirilen Araplara dağıtılması sağlanmış, Kerkük'te Türkmenlerin gayrimenkul alım-satımı yasaklanmış, her türlü ticari aracın alım-satımı yasaklanmış, Türkmen bölgelerinde, camilerde Türkmençe vaaz ve hutbe verilmesi yasaklanmıştır. Göç ettirilen Türkmenlere hiçbir tazminat ödenmediği gibi gönderildikleri yerlerde kendilerine kalacak yer dahi gösterilmemiştir. Aileler can güvenliği ve barınabilecekleri bir yer bulabilmek ümidi ile yasadışı yollardan sığınmacı kabul eden ülkelere gitmek için teşebbüs etmek zorunda kalmıştır. Irak, Körfez Savaşları'nda Türkmen askerlerini savaşın ön saflarında kullanarak kırdırmıştır. 1991 yılında Türkmenlere karşı Altunköprü katliamı uygulanmış, 1996'da KDP ile işbirliği yaparak ITC bürolarını basmış ve 34 kişiyi tutuklamış ve öldürmüştür. Ekim 1997'de yeni bir nüfus sayımı yapılmıştır. Irak yönetimi ve güvenlik birimleri Türkmenler arasında, "*kendilerini Türkmen yazdıranların ellerinden her türlü vatandaşlık hakları alınarak sürgün edilecekleri*" şayiasını yaymışlardır. Halk korkutulmuştur. Ayrıca, hazırlanan formlarda da Türkmen toplumu inkar edilmiştir. Bu nedenle, birçok Türkmen can ve mal güvenliği nedeni ile kendini Arap yazdırmak zorunda kalmıştır. Irak yönetimi, baskılarla elde ettiği bu sonucu gerçek kabul ederek ülkede Türkmen toplumunun yaşamadığını veya çok az sayıda olduğunu iddia etmiştir. Yukarıda anlatılan baskıların önemli bir kısmı BM İnsan Hakları Raporlarında da yer almıştır⁴⁸.

Baas rejimi, Telafer'in tamamı Türkmen olduğu ve Arap olmayı kabul etmedikleri için şehre hiçbir zaman trafik lambası yaptırtmamış, sinema, tiyatro gibi kültürel yerler hiçbir zaman inşa edilmemiştir⁴⁹.

⁴⁸ Hicran Kazancı, *a.g.m.*, s.46.

⁴⁹ Vedat Yenerer, *a.g.m.*, <http://www.bizturkmeniz.com>.

ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra Türkmenlerin Irak'ın üniter yapısını, bayrağına, Araplardan daha fazla savunmaları ve sahip çıkmaları, ABD askerleri ve Kürt peşmergeleri ile çarpışan Sünni ve Şii Arap gruplarına Türkmenlerin ilaç, yiyecek ve para yardımında bulunması üzerine Araplar adeta geçmişte Türkmenlere karşı yaptıklarından utanır hale gelmiştir. Kürtlerin Federasyon isteği ve yayılmacı talepleri, ABD'nin taşaronluğunu yapmaları da Arapların Türkmenlere yaklaşmasında etken olabilir.

Son dönemde Irak bayraklarını yakan ve ABD üniforması ile Araplara karşı Felluce ve Bakuba'da ABD askerlerinin yanında Iraklılara karşı çatışan ve Irak bayrağını tanımayan Kürtlere karşı adeta cihat ilan edilmiştir. Araplar özellikle İsrailileri bölgeye soktukları ve ABD ordusu ile birlikte oluk oluk kan akıttıkları için Kürtleri sadece Irak'ın değil tüm Arap dünyasının haini ilan etmişlerdir. Aynı dönemde Türkmenlerin Irak bayraklarını açmaları ve Irak'ın bütünlüğünden yana olduklarını açıklamaları, Araplar arasında büyük sempati ve güven yaratmıştır.

Vedat Yenerer, Arapların Türkmenlere karşı uyguladıkları politika değişimi konusunda *“Türkmen Belgeseli Çekmeye Gittiğim Irak'tan Çarpıcı Notlar”* başlıklı makalesinde şunları söylemektedir:

“...Yıllarca Saddam Hüseyin zulmü altında bile hiç kimseyi hiç bir yere şikâyet etmeyen Türkmenler Arapların gözünde Türkiye'nin ajanları olarak görülüyorlardı. Bu nedenle sadece Türkmen olduğu için binlerce insan idam edildi, yıllarca hapisane hücrelerinde çürüdü.

Bugünlerde bütün bunlar özellikle Araplar tarafından bir çırpıda unutuldu. Son dönemde Irak bayraklarını yakan ve ABD üniforması ile Araplara karşı Felluce ve Bakuba'da ABD askerleri ile birlikte çatışan ve Irak bayrağını tanımayan Kürtlere karşı adeta cihad ilan edildi. Araplar özellikle İsrailileri bölgeye soktukları ve ABD ordusu ile birlikte oluk oluk kan akıttıkları için Kürtleri sadece Irak'ın değil tüm Arap dünyasının da haini ilan ettiler. Aynı dönemde Türkmenlerin Irak bayraklarını açmaları ve Irak'ın bütünlüğünden yana olduklarını açıklamaları, Araplar arasında büyük bir sempati ve güven yarattı.

Nisan başında Türkmenler, aralarında topladıkları paralarla Felluce'de ABD askerleri ile çatışan ve aylarca yiyecek, ilaç ve diğer ihtiyaç maddelerinde yoksun kalan Felluce'ye 11 tırlık yardım konvoyu gönderdi. ...Türkmenlerin bu yardım konvoyu Arap dünyasında bir bomba gibi patladı. Türkmenlere yıllarca haksızlık yaptıklarını pek çok açıklama ile kabul eden Araplar bu yardımı, kamyonları ve mavi beyaz Türkmen bayraklarını öperek kabul ettiler.

Başta Felluce halkı olmak üzere Irak'taki Sünni, Şii tüm Araplar, Türkmenler ve dolayısıyla haketmediği halde Türkiye'ye çok sıcak mesajlar göndermeye başladı. Bu durum Kürtleri daha da huzursuz etti. Kısa zamanda bir yardım konvoyu da onlar gönderdi. Türkmen konvoyunu öperek karşılayan Felluceli direnişçiler, Kürt konvoyunu silahla karşıladılar ve kamyonları geri göndererek kabul etmediler..."⁵⁰

Irak Savaşı sonrası, Arap medyasında yaşanan Kürt karşıtı eğilim neticesinde, Türkmenleri savunma olgusu ortaya çıkmıştır. Operasyon tarihine kadar haberlerde bile gündeme getirilmeyen Türkmenlerin, artık bazı yazarların ve çalıştıkları gazetelerin odak noktası olduğu görülmektedir. Türkmenlere yapılan haksızlıklar, Arap medyasının gündemine oturmuştur. Bu bağlamda sunulabilecek çok örnek vardır.

El-Vatan Gazetesi, "Kürtlerin Asimilasyon Kampanyası" ve Irak'ta Muhtemel İç Savaş Sinyalleri" başlığı altında yayınlanan yazıda, Kürt gruplarının Kerkük'te 1957 kayıtlarına dönmek istedikleri ileri sürülmekte ve bunun nedenlerine değinilerek şunlar ifade edilmektedir: "...Kürtler Kerkük'e 1930'lu yıllarda yerleşmeye başladılar. Bu tarihin öncesine kadar Kerkük, Kürt unsurundan tamamen yoksun bir il idi. 1930'lu yıllar öncesinde Kerkük'te sadece Türkmen ve Süryaniler yaşamaktaydı. Bu sebepten dolayı Irak operasyonu sonrası Kerkük şehrine dahil olan Peşmergelerin ilk işi tapu ve nüfus dairelerini yakmak olmuştur. Kürtlerin, bu eylemdeki hedefleri yukarıda zikrettiğimiz gerçeklerin üstünü örtmektedir. 1930 öncesinde sadece Kerkük'te değil, Erbil'de de sadece Türkmen ve Süryanilerin yaşadığı bir gerçektir. O tarihlere kadar Erbil'de Kürt unsuruna rastlamak mümkün değildir. Bu sebepten dolayı, 1932 yılı kraliyet döneminde yayınlanan devlet deklarasyonu gereği Kürtlerin eğitimine izin verilen bölge kapsamına Erbil dâhil edilmemiştir. Çünkü Şeyh Mahmut El-Hafit,

⁵⁰ Vedat Yenerer, a.g.m., <http://bizturkmeniz.com>.

Erbil’de Kürtlerin yaşamadığını biliyordu. Dolayısıyla da Kürtçe eğitimin yapılmasına izin verilen bölge kapsamına Erbil’in dâhil olmasını istememiştir”.

Türkmenler ile ilgili daha önce dile getirilmemiş bir takım önemli ifadeleri Arap medyasına taşıyan yine El-Kudus El-Arabi gazetesi olmuştur. “*Kuzey Irak ve Kürtlerin Asimilasyon Politikaları, Kerkük’ün Tarihi ve Türkmenlerin Hakları*” adlı yazıda yer alan önemli hususları şöyle özetleyebiliriz; “*Tarih boyunca Kerkük, Irak’ın önemli bir Türkmen şehri olmuştur. Türkmenler, Kerkük etnik yapısının çoğunluğunu oluşturmaktadırlar. Kerkük’te yaşayan Arap, Kürt ve Süryanilerin de Türkmenceyi rahat bir şekilde konuşmaları, şehrin etnik yapısının Türkmen ağırlıklı olduğunun bir başka göstergesidir. Hatta bölgede yaşayan çok sayıda Arap aşiret ve ailelerin köken olarak Türkmen olduklarını söylemek de mümkündür. Örnek olarak bir Arap aşireti olarak gösterilen Bayati aşiretinin köken olarak Türkmen aşireti oldukları herkesçe bilinmektedir...*”

Yayınlanan bu yazıların dışında, Arap medyasında sık sık Türkmen cephesinin yetkilileri ile yapılan geniş röportajlara da yer verilmektedir. Bu röportajlar vasıtası ile Türkmenlerin Irak’ta yaşadıkları sıkıntılar Arap kamuoyuna aktarılmaktadır. Örnek olarak 2003 Ağustos’unda Kuzey Irak’ın Türkmen ağırlıklı Tuzhurmatı kazasında birkaç Türkmen’in, Kürtler tarafından şehit edilmesi sonucu ortaya çıkan çatışmalar ile ilgili, Mısır’ın ünlü El-Ahram gazetesi, Irak Türkmen Cephesi Dış İlişkiler sorumlusu Dr. Mustafa Ziya ile geniş bir röportajı yayınlamıştır. Röportajda, Dr. Ziya bir çok önemli konuya değinmiştir. El-Kuds El-Arabi gazetesi ise, Irak Türkmen Cephesi (ITC) Türkiye Temsilcisi Ahmet Muratlı ile yapılan başka bir röportajı yayınlamıştır. El-Ahrar gazetesi ise, Türkmenlerin silahı bir güce sahip olmamalarının, Irak’taki siyasî geleceklerini olumsuz yönde etkileyeceği tezini savunmaktadır.

Bazı Arap hükümetlerinin, Irak Türkmen Cephesi Başkanını ülkelerine davet ettiği ve Arap medyasının Türkmenlere daha fazla yer vermeye başladığı görülmüştür. Örneğin Türkmen Cephesi Başkanı Faruk Abdullah Abdurrahman’ın, Mısır devletini ziyaret ederek Mısır Dışişleri Bakanı Ahmet Mahir ve Arap Ligi Genel Sekreteri Amr Musa ile görüşmesi Arap medyasında büyük ilgi görmüştür. Hatta Cephe Başkanının Kahire’de düzenlemiş olduğu basın toplantısında dile getirdiği, Türkmenlerin, Kürtlerin

“*etnik esaslara dayalı bir Kürt federasyonunu kabul etmeyiz*” beyanati, Arap medyasında büyük yankı uyandırmıştır. Bu açıklamaların akabinde resmî ve gayriresmî Arap medyasının Türkmenlere ilgisi bir hayli artmıştır. Yılbaşında, Kerkük’te Türkmenler ile Arapların işbirliği yaparak, Kürtlerin etnik federal yapı taleplerini protesto etmeleri de Arap medyasında büyük yankı uyandırmıştır. Türkmen Cephesi Başkanı Faruk Abdullah Abdurrahman ve Cephenin Türkiye Temsilcisi Ahmet Muratlı, Nil, Abudabi, El-Arabiya, El-Cezire gibi önemli Arap televizyon kanallarında birden çok programa katılmışlardır. Ayrıca yazılı Arap basınında bir çok demeçleri manşet olmuştur. Örneğin, El-Vafd, Ec-Cumhuriye, El-Ahram gazeteleri, gelişmelerle ilgili haberleri detaylı olarak Arap okuyucularına aktarmıştır.

Mısır ziyareti ve Kerkük olayları, Kerkük meselesini ciddi bir şekilde Arap medyasına taşımıştır. Londra’da Arapça yayın yapan El-Mustakille televizyon kanalı, konu ile ilgili bir canlı yayın programı hazırlamıştır. Programa canlı telefon bağlantısı ile yurt dışında yaşayan, Türkmen vatandaşı da katılarak, Kerkük’ün bir Türkmen şehri olduğu savunulmuştur.

El-Arabiya televizyon kanalında ise, 12 Ocak 2003 tarihinde Kerkük ile ilgili yapılan canlı yayın programına, Irak Türkmen Cephesi Londra Temsilcisi Asaf Sert Türkmen katılarak, Kerkük’ün bir Türkmen Kalesi olduğu meselesini savunmuştur.

Son döneme kadar Kürt siyasî grupları ve Kürt medyası, Türkmenleri, Türkiye’nin bir uzantısı, dolayısıyla Irak’ın toprak bütünlüğünü “*tehdit eden en tehlikeli unsur*” olarak Arap medyasına göstermeye çalışmışlardır. Kürtlerin bu politikası, Türkmenler ile Arapların arasının açılmasında etkili olmuştur. Başka bir deyişle Arap dünyasının Türkmenleri yanlış anlamasına yol açmıştır. Ancak Kürt liderlerinin, Aralık 2003’te Kuzey Irak’ta etnik esaslara dayalı bir Kürt federal bölge talebini ısrarlı bir şekilde öne sürmeleri, nihai hedeflerinin bu ya da şu şekilde ortaya çıkması ve Türkmenlerin bu taleplere karşı çıkmaları, Arap dünyasının Türkmenlere karşı oluşan olumsuz yaklaşımın değişmesine yol açmıştır. Artık Arap medyasında Türkmenler, Irak’ın toprak bütünlüğünü savunan en önemli unsur olarak görülmekte ve gösterilmektedir.

Arap medyasının Türkmenlere yönelik olumlu bakışını yansıtan bir çok örnekten biri olarak Mısır'ın Ec-Cumhuriye gazetesi, *“Irak'ın Bölünmesini Protesto Etmek üzere, Kerkük'te, Büyük Gösteriler”* başlığı altında, Türkmenlerin Araplar ile birlikte, Kürtlerin Irak'ı bölme planlarını protesto ettiklerini yansıtmıştır.

Aynı doğrultuda El-Vefd gazetesi *“Türkmen Heyeti Irak'ın Toplum ve Toprak Bütünlüğüne Sahip Çıkacağına Bildirdi”* başlıklı haberde, Türkmenlerin Irak'ın toprak bütünlüğüne sahip çıkan bir kesim olduğunu savunmuştur. Aynı gazete başka bir sayısında, *“Türkmenler Irak'ta Federal Bir Sistemin Kurulmasına Karşıdır”* manşetini vererek, Türkmen Meclisinin Irak'ta federal bir yapının kurulmasına karşı olduklarını ifade eden bildiriye yer vermiştir.

El-Ahrar gazetesi ise, *“Kerkük'ün Kürdistan'a Dahil Edilmemesi İçin Gösteriler Düzenlendi.. Türkmenler Federalizmi Kabul Etmiyorlar”* manşetinde, Türkmenlerin federalizme karşı olduklarını, Irak'ın parçalanmasına değil, toprak bütünlüğüne bağlı oldukları ifade edilmiştir.

Türkmenlerin bu durumdan faydalanmaları gerekmektedir. Söz konusu durum uzun bir zaman Arap medyasının ilgisizliğinden yakınan Türkmenler için çok önemli bir fırsattır. Türkmen entelektüel çevrelerinin, Türkmenleri savunan Arap gazeteciler ile irtibata geçmeleri önem taşımaktadır. Nitekim, bazı aydın Türkmen çevrelerinin böyle bir yaklaşım içinde oldukları görülmektedir.

Örnek olarak ünlü Iraklı yazar Selim Matar'ın çıkardığı *“Kimliklerin Çatışması”* adlı kitabının, Türkmenler ile ilgili bölümünü, Türkmenlerin önemli yazarlarından birisi olan Nusret Mardan'nın katkılarıyla hazırlamıştır. Yayınlanan bu kitap, Arap dünyasında büyük ilgi görmüştür. Böylece kitap, Türkmenlerin Arap kamuoyunda tanınması için önemli bir vesile olmuştur.

Bazı Türkmen aydınları ise, Arap basınında yayınladıkları yazılarla Kürtlerin Irak'ın toprak bütünlüğünü tehdit ettikleri ve ABD ile işbirliği içersinde oldukları konusunda Arap dünyasının dikkatini çekmişlerdir. Örnek olarak, Türkmenlerin önde gelen yazarlarından birisi olan Ziyat Köprülü'nün, El-Kuds Al-Arabi gazetesinin yayınladığı *“Türklere Karşı, ABD İle İşbirliği”* adlı yazısını gösterebiliriz. Köprülü bu

yazısında, Kürt gruplarının olumsuz politikalarına değinerek, Türkiye'nin Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması konusunda göstermiş olduğu hassasiyeti dile getirmiştir. Böylece Türkmenler, Arap medyasında kendi davalarını savunurken, Türkiye ile Arap kamuoyu arasında bir köprü olmaya çalışılmaktadır. Türkmenlerin bu yöndeki faaliyetlerini aktifleştirmeleri gerekmektedir. Arap kamuoyunun desteğini kazanmak, Irak'ta söz sahibi olmak için birçok açıdan önem taşımaktadır⁵¹.

Saddam Hüseyin'in tutuklanmasından sonra Iraklı Şîilerin, Irak'ın yeniden yapılandırılması konusundaki tutumlarını netleştirdikleri görülmektedir. Irak Savaşı öncesi, Irak'ta Sünni Arap iktidarına karşı iyi ilişkiler içerisinde olan Kürtler ile Şîiler, Irak Savaşı sonrasında da bu iyi ilişkilerini devam ettirmeye çalışmışlardır. Ancak Saddam Hüseyin'in tutuklanmasıyla netleşen Şîi grupların tutumu, Kürtler ile Şîiler arasındaki iyi ilişkileri olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. Sünni iktidarın bir sembolü sayılan Saddam Hüseyin'in tutuklanmasıyla birlikte, Sünni iktidarın bir daha geri dönmeyeceği konusunda, Şîilerin bir nevi rahatladıkları söylenebilir. Dolayısıyla Şîilerin, Irak'ın toprak bütünlüğü konusunda daha fazla hassasiyet göstermeye yöneldikleri görülmektedir. Şîilerin en üst dini mercileri El-Havza El-İlmiye'nin Başkanı Ali Es-Sistani'nin son dönemdeki açıklamalarına bakıldığında, Irak'ın yeniden yapılandırılması konusunun Irak'ta genel seçimlerin yapılması sonrasında karara bağlanmasının gerekliliği savunulmaktadır. Şîilere göre Irak'ta yeni devlet ve yönetim şeklini, halkın genel iradesini temsil eden taraf belirlemelidir.

Şîilerin amacı, Irak'ın nüfus çoğunluğuna sahip olmaları nedeniyle seçimle ağırlıklarını Irak'ın yeniden yapılandırılmasında hissettirmektir. Bu olgu Şîi-Kürt ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Artık Şîiler'in sadece Güney Irak'ta değil, Irak'ın tamamı üzerinde bir Şîi iktidarı kurmaya çalıştıkları görülmektedir. Dolayısıyla şu anda Şîiler, Irak'ta üniter yapının devam etmesinden yana olduklarını, açık bir şekilde olmasa da seçim şartını öncelikli olarak ortaya koymak suretiyle dolaylı bir şekilde tutumlarını ortaya koymaktadırlar.

⁵¹ Necdet Demiral, Soran Şükür, Mazin Hasan, "Arap Medyasının Türkmenlere ve Kürtlere Bakışı", *Stratejik Analiz*, C.3, S.46(Şubat 2004), s.55-58.

Şîf gruplara göre, federalizm Irak'ın yeniden yapılandırılması konusunda kaçınılmaz ise, o zaman bu federal sistemin merkez ağırlıklı bir coğrafi sistem olması gerektiğini savunmaktadır.⁵²

İran, hiçbir zaman Türkiye'nin Irak'ta söz sahibi olmasını istememektedir. Soydaşlık bağı itibarıyla Türkiye ve Türkmenler arasında güçlü bir bağın var olduğunu bilmektedir. Türk dünyasında Türkiye'ye en bağlı Türk grubun Irak Türkleri olduğu da söylenebilir. Bugün halen birçok Türkmen'in evinde Atatürk resimlerinin duvarlara asıldığını görmek mümkündür. Üstelik Kerkük'te Fenerbahçe, Galatasaray ve Beşiktaş gibi adlar altında amatör futbol takımlarının da bulunması buna bir örnektir. Bu gerçekten hareketle, İran her zaman Türkmen faktörünü bir Türkiye faktörü olarak algılamaktadır. Dolayısıyla İran, kurduğu ve desteklediği Türkmen Şîf partilerine sınırlı bir destek vermektedir. Bölgede edinilen bilgilere göre, İran'ın Şîf Türkmen partilere daha fazla destek vermesi halinde, bu partilerin daha da aktif bir hale geleceklerine ilişkin büyük imkanları mevcuttur. Ancak İran, bu partilerin Türkiye'ye kayma konusundaki endişesi nedeniyle, bu partilere daha ciddi destek vermekten kaçınmaktadır. Son dönemde de, İran'ın Türkmen ilgisi artmıştır. Şîf Türkmen bölgelerinde etkili olmaya çalışan Türkiye'ye karşılık, İran'da Sünnî Türkmen bölgelerinde etkili olmaya çalışmaktadır. İran istihbarat teşkilatının, Sünnî Türkmen bölgelerinde Sünnî Türkmenler ile ilişki kurmak uğraşında olduğu da bir gerçektir. İran'ın Türkmenlere verdiği mesaj şudur: *“Türkiye Türkmenlere yeterli derecede sahip çıkmamıştır. Sahip çıksaydı, bugün Türkmenler Irak'ın yeniden yapılandırılması sürecinde daha etkili olabilirdi”*. Görülen o ki, Irak'ın orta ve güneyinde oldukça etkili olan İran, Kuzey Irak'ta da etkisini artıracak bir arayış içindedir. Bu arayışına en uygun platformu da Türkmenlerin oluşturduğu bir gerçektir. Yani İran, Kuzey Irak'ta, bir Türkmen kartı oluşturmayı planlamaktadır⁵³.

⁵² Mazin Hasan, Soran Şükür, *a.g.m.*, s.32-33.

⁵³ Mazin Hasan, Soran Şükür, *a.g.m.*, s.25-26.

D-TÜRKİYENİN TÜRKMEN POLİTİKASI

Tarihi süreç içerisinde tarih ve coğrafya faktörleri Türk-İrak ilişkilerini belirleyen temel etkenler olmuşlardır. Ancak bu temel etkenlere, Türk ve Irak yöneticilerinin tavırları gibi iç etkenlerle, dünya olaylarını şekillendiren siyasî, stratejik, ekonomik ve jeopolitik faktörler gibi dış etkenler de eklenerek Türk-İrak ilişkilerinin yönü çizilmiştir.

19. yüzyılın sonlarında petrol kaynaklarının bulunmasıyla birlikte Mezopotamya havzası üzerinde şiddetlenen uluslararası rekabet, neticede özellikle İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında önceleri ekonomik, sonra da siyasî bir çatışmaya sebep olmuştur. Bu durum ise, Osmanlı Devleti'ni önce Almanya ile işbirliği yapmaya sonra da bu devletle birlikte savaşa girmeye itmişti. Dolayısıyla, Osmanlı Devleti'nin savaş öncesinde Mezopotamya'da ve dünyada meydana gelen siyasî konjonktürü iyi tahlil edip ona göre bir denge politikası takip edememesinin neticesi, sadece Mezopotamya'yı kaybetmesine sebep olmamış, kendi varlığının da dağılmasına sebep olmuştur.

Savaş sonrası dönemde, birbirleriyle sınır komşusu olan ve coğrafi olarak Asya ve Avrupa kıtalarının kesişme noktasında bulunan Türkiye ve Irak, modern tarihlerinin ilk devrelerinde ikili ilişkilerindeki sorunlara, bölgesel ve global meselelere benzer şekilde yaklaşmışlardır. Böylece sağlam bir zeminde inşa edilen Türk-İrak ilişkileri önce Sadabat ve sonra da Bağdat Paktlarıyla stratejik ortaklığa dönüşmüştür.

Ancak, Orta Doğu bölgesinde 1950'li yılların ortalarında başlayan ve bu yılların sonlarında iyice kızışan Doğu ve Batı blokları arasındaki gerginlik ve hakimiyet mücadeleleri ve neticede bunun bölgesel yansımaları olan Arap radikalizminin yükselmesi ve bölge devletleri arasındaki siyasî rekabet ve kutuplaşmaların artması gibi dış faktörler, Türk-İrak ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bununla beraber, bu olumsuz dönemler uzun sürmemiş ve 1990 yılına kadar Türk-İrak ilişkilerinin zeminine kaynaklık eden toprak bütünlüğüne saygı ve sınır güvenliğini sağlama gibi temel prensiplerde genelde bir sapma olmamıştır.

1990 yılından sonra, Soğuk Savaş'ın sona ermesini takip eden dönemde ve

ABD'nin tek süper güç olarak dünya sistemini tanzim etmeye yönelmesi süreci en başta Orta Doğu'daki dengeleri ve dolayısıyla da Türk-İrak ilişkilerini etkilemiştir. Ekonomik ve siyasî yönlerden Birinci Körfez Savaşı'nın olumsuz sonuçları, Irak'tan sonra en fazla Türkiye'yi etkilemiştir. Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle başlayan bu sürecin ilk aşaması Irak'ın gücünün kırılmasıyla ve Amerika'nın Orta Doğu bölgesine yerleşmesiyle sona ermiştir.

Bundan sonraki aşamayı ise ABD'nin global ve bölgesel düzlemlerdeki yeni planlarının uygulamaya konması safhası takip edecektir. Özellikle 11 Eylül ve Afganistan Operasyonu'ndan sonra, G.W.Bush yönetiminin, Amerikan hegemonyasını yayma ve güçlendirme bağlamında, Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası kuruluşları ve kuralları tanımaması, diplomasiyi bir kenara bırakarak askeri güç yöntemini benimsemesi, dünya siyaset sistemindeki dengelerin alt üst olmasına sebep olmuştur. Irak krizinin ortaya çıkması Avrupa Birliği (AB) ile Amerika'nın ilişkilerini bozarken, AB içinde bölünmeye sebep olmuş ve dünyadaki diğer halklar ve devletler arasında ABD'nin yanında olanlar ve olmayanlar gibi gruplaşmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bundan başka ilk defa NATO içinde takip edilecek strateji konusunda anlaşmazlık çıkmıştır. Sarsılan global dengelerin Orta Doğu bölgesindeki yansımaları ise, Irak'ın Nisan 2003'te işgal edilmesiyle ortaya çıkmıştır.

ABD'nin Orta Doğu yol haritasını çizmeye başladığı ve Irak'ı işgal ederek başlattığı bu sürecin nereye doğru yol alacağı ve sonucunun ne olacağı bilinmemektedir. Ancak Irak'ın parçalanmasına sebep olacak bir süreç, Türkiye'yi siyasî ve sınır güvenliği bakımlarından çok yakından ilgilendirecektir. Siyasî, jeopolitik ve bölgesel güvenlik temelleri üzerine inşa edilen Türk-İrak ilişkileri, dünyanın en duyarlı bölgelerinden olan Orta Doğu'da köklerini tarihten alan hassas bir denge sistemi oluşturmuştur. Irak'ta henüz sona ermiş, meşruiyet özüllü ve sonuçlarının nereye varacağı meçhul olan savaşın neticesi, bu dengeyi sarsmamalıdır. Bu çalışmadan da anlaşıldığı gibi Irak bölgesi dış politikada hata yapmaya müsait olmayan çok duyarlı bir coğrafyadır. Geçmişte Osmanlı örneğinde olduğu gibi Türkiye'nin, Irak siyasetinde yapacağı hatanın maliyeti ağır olabilecektir.

Türkiye'nin Irak'ta üzerinde çok hassas olduğu diğer bir mühim nokta da, bu ülkede bulunan ve uzun bir dönem ihmal edilen Türkmen varlığıdır. Türkmenler,

Irak'ta zaman zaman zor günler geçirmişler, hem Kürt hem de Arap grupların baskılarına maruz kalmışlar ve işgal sonrası Irak'ta kurulacak olan yeni yönetimde Türkmenlerin de layıkıyla temsil edilmesi düşüncesine ABD yönetimi şimdiye kadar pek sıcak bakmamıştır⁵⁴.

Türkiye'nin yeni oluşumları değerlendirerek ve önceden tahmin ederek bu bölgede yaşayan Türk toplumunun karşılaşılabileceği tehlikelere karşı tedbir alması ve bu insanların yeni facialara maruz kalmaması için çok yönlü plan, program ve politikalar üretmesi gerekmektedir. Irak Türkleri'ni Türkiye dışında çıkarsız olarak dinleyecek ve anlayacak başka bir ülke mevcut değildir.

Türkiye'nin Irak Türkleri ile hem soydaşlarımız olduğu için hem de bölgede meydana gelen ve gelebilecek siyasi değişiklikler nedeni ile kendi toprak bütünlüğü açısından yakından ilgilenmesi gerekmektedir⁵⁵.

Türkiye, Türkmenlere karşı takip edeceği aktif bir siyasetle hem soydaşlarına karşı vefa borcunu ödeyecek ve hem de kendi varlığını tehdit edebilecek olan siyasî Kürt oluşumlarını engelleyebilecektir. Türkiye'nin, geniş sosyal ve kültürel hak ve hürriyetlere sahip otonom bir Türkmen bölgesinin oluşturulması ve Türkmenlerin Irak merkezi hükümetinde layıkıyla temsil edilmesi noktasında yapacağı faaliyetleri, bu siyasetin zeminini oluşturacaktır. Dolayısıyla Türkiye'nin, Türkmenlerin bulunduğu bölgelerde, ki (buna Irak'ın kuzeyindeki stratejik bölgeler olan Musul ve Kerkük şehirleri de dahildir) etkinliğini sağlamasıyla burada meydana gelecek olan siyasî olayları kontrol etme imkânına sahip olacaktır⁵⁶.

1- 1991 Öncesi Türkiye'nin Türkmen Politikası

Türkiye'nin Irak Türklerine yönelik çok etkin bir politikasının varlığından söz etmek mümkün değildir. Atatürk Döneminde, 5 Haziran 1926'da Türkiye ile Irak arasında yapılan antlaşma dışında uzun yıllar Türk dış politikasında bu ülkede yaşayan

⁵⁴ Mustafa Sıtkı Bilgi, "Türk Irak İlişkilerinin Tarihsel Boyutu(1534-2002)", *Irak Krizi(2002-2003)*, ASAM yay., Ankara, 2003, s.234-235.

⁵⁵ Meşkure Yılmaz Börklü, "Lozan'dan Sonra Irak Türklerinin Durumu ve Genel Problemleri", <http://bizturkmeniz.com>.

⁵⁶ Mustafa Sıtkı Bilgi, *a.g.m.*, s.235.

Türklerin problemleri ve hatta varlıklarından bile söz edilmemiştir⁵⁷. Hatay'ı Anavatan'a katan Atatürk'ün ömrü vefa etseydi belki de “Musul-Kerkük” diye bir sorunumuz da kalmayacaktı.

Millî Mücadele döneminde Mustafa Kemal, Arap halklarının bağımsızlıklarıyla da ilgilenmiş, açık destek vermiştir. Temmuz 1919'da Erzurum Kongresi'nin açılış konuşmasında şunları demiştir: “...Mısır, Afganistan, Irak, ve Suriye'nin halkları İngiliz ve Fransız kolonyalizmine karşı kahramanca mücadele etmektedirler...” Yine aynı konuda 7 Temmuz 1922'de Mustafa Kemal şu cümleleri söylemişti:

“...Eğer Türkiye bağımsızlık mücadelesini sadece kendi adına ve hesabına yapmış olsaydı bu mücadele daha kısa sürede sonuçlanabilirdi ancak Türkiye bu mücadelesiyle doğunun bütün mazlum ve ezilmiş insanlarını müdafaa etmektedir...”⁵⁸.

Millî Mücadele yıllarında Mustafa Kemal Paşa, Musul davası için mücadele veren Acemî Sâdun Paşa'dan gelen telgrafları değerlendirmiş ve kendisi ile sürekli irtibatta bulunmuştur. Acemî Paşa ile ilişki kurarak, Kerkük'te mücadele veren aşiret reisi Seyid Muhammed Cebbârî de, halkın mücadele ruhunu canlı tutmak için olağanüstü çaba harcamıştır. Kerkük'ün tanınmış ailelerinden olan ve Kerkük Kalesi'nde tekke ve mescitleri zamanımıza kadar ayakta kalan Cebbarîler, Türklük yolunda mücadele veren şerefli bir yere sahiptir. Mustafa Kemal ile de irtibata geçen Seyid Muhammed, Kerkük'ün ileri gelen milliyetçi liderleriyle büyük dayanışma sağlamıştır⁵⁹. Mustafa Kemal'in Seyid Muhammed'e yazdığı 1 Ağustos 1925 tarihli mektup, Atatürk'ün Musul hakkındaki düşüncelerini ortaya koymasından da ilgi çekicidir. Mektubun metni şöyledir:

“Muhterem Mücahid Seyid Muhammed ve Akrabalarına,

Memleketin ayrılmaz bir parçası olan Musul'un ahalisinin yakında kurtulacağına inanç ve güven olunarak, ötedenberi devam eden çabalarınızda kararlı olmanızı, gelecekteki selâmet ve saadetiniz adına, bilinen hamiyetine terk eylerim.

⁵⁷ Meşkure Yılmaz Börklü, a.g.m., <http://bizturkmeniz.com>.

⁵⁸ Mustafa Sıtkı Bilgi, a.g.m., s.216.

⁵⁹ Suphi Saatçi, *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, Ötüken yay., İstanbul, 2003, s.195-196.

Türkiye Hükümeti'nin aidiyeti hasebiyle yakın gelecekte asla ümit kesmeyerek, zulümlere karşı yüksek bir mücadele ruhu ile aydınlık bir istikbal temin olunması din kardeşlerimizin huzur ve saadeti için kıymetlidir. Kurtuluş günleri yakındadır. Kurtuluş güneşinin doğmasını sabırlı biçimde beklenilmesini hatırlatır, Cenâb-ı Vacibü'l-Vücut' dan cümleye muvaffakiyetler temenni eylerim. 1 Ağustos (1341) (1925).”⁶⁰

Musul vilayetinin büyük bir kısmı Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) imzalandığında Türkiye'nin elinde bulunuyordu. İngilizler ancak mütarekenin imzalanmasından sonra bölgeyi işgal edebilmişlerdir. Fakat vilayetteki Türk ve Kürt halkları Türkiye ile birleşmek arzusundaydı. Bu arzu içerisinde olanlardan birisi de Irak'ın kuzeyinde İngilizler'e karşı isyan eden ve nüfuzlu bir kabile reisi olan Şeyh Mahmut idi. Mahmut nihayet civardaki kabilelerle birlikte 22 Mayıs 1919'da İngilizleri yenerek Süleymaniye'nin kontrolünü elde etmiştir. Fakat bu durum çok devam etmemiş ve Kerkük'ten hareket eden İngiliz güçleri Haziran ayında Mahmut'u esir alıp bu bölgede hâkimiyetlerini tekrar kurmuşlardır⁶¹.

Musul'da bu hadiseler cereyan ettikten sonra, İstanbul'da 12 Ocak 1920'de toplanan son Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin kabul ettiği “*Misak-ı Milli*”de, Musul meselesi ile ilgili şu önemli madde yer almıştır:

“Mondros Mütarekesi imzalandığı vakit düşman işgali altında bulunan ve çoğunluğu Arap olan yerlerin kaderi o bölge halkının vereceği karara bağlı olacaktır. Bunun dışında kalan ve o gün işgal edilmeyen Türk ve İslâm çoğunluğunun bulunduğu bölge bölünmez ve ayrılmaz bir bütün sayılacaktır.”⁶²

Bu karar doğrultusunda Mustafa Kemal Paşa, 1 Mayıs 1920 tarihinde meclis konuşmasında Musul meselesine ilişkin olarak Misak-ı Milli'de işaret olunan ulusal sınırlara şu şekilde atıfta bulunmuştur: “*Hep kabul ettiğimiz esaslardan birisi ve belki birincisi olan, hudut meselesi tayin ve tespit edilirken, hudud-u millimiz İskenderun'un*

⁶⁰ Fethi Tevetoğlu, “Atatürk'ün Musul, Süleymaniye ve Kerkük'le İlgili Bir Mektubu”, *Hayat Tarih Mecmuası*, S.10 (Kasım, 1972), s.6-7.

⁶¹ Mim Kemal Öke, *Musul Meselesi Kronolojisi(1918-1926)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yay., İstanbul, 1987, s.34; İsrail Kurtcepe, “*Türk Dış Politikasında Musul Sorunu*”, www.stratigma.com.

⁶² Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, Savaş yay., Ankara, s.138.

*cenûbundan geçer, şârk'a doğru uzanarak Musul'u, Süleymaniye'yi, Kerkük'ü ihtiva eder. İşte hudûd-ı millimiz budur dedik..."*⁶³.

Böylece Milli Mücadeleyi yürütenler Musul'un Türkiye'nin toprağı olduğunu şüpheye yer bırakmayacak şekilde açıkça ilan etmişlerdir.

İngilizler ise, petrol bölgesi olan Musul'u kolayca bırakmak niyetinde değillerdir ve burayı yeni kurulan Irak Krallığı'na bağlamak istemişlerdir. Yukarda da belirttiğimiz gibi İngiliz manda yönetimine karşı bağımsızlık isteyen Irak halkı ayaklanmıştı. Bu durum Musul vilayeti için de söz konusu idi. Mustafa Kemal Paşa, oluşan bu şartları değerlendirmek için Şubat 1922'de Kaymakam Özdemir Bey'i İngilizlere karşı direniş organize etmek için Musul'a yollamıştı. Özdemir Bey'in İngilizlere karşı çok önemli ve başarılı faaliyetleri Kasım ayı ortalarına kadar devam etmiş ise de bu tarihte yapılması önceden planlanmış olan Türk askeri harekâtından vazgeçilmesi üzerine bu faaliyetleri sonuçsuz kalmıştır⁶⁴. Bu sıralarda Lozan'da devam eden barış görüşmelerini zedelememek için Türkiye, Musul siyasetinde değişiklik yapmış ve askeri çözüm yerine diplomatik çözüm yolunu benimsemiştir. Bu yeni durum Özdemir Bey'in Musul'daki otorite ve gücünü kaybetmesine ve neticede de İngilizlerle mücadeleyi kaybetmesine sebep olmuştur⁶⁵.

Lozan görüşmelerine temsilci olarak katılan İsmet Paşa, Musul konusundaki Türk tezini hukukî, tarihî, ekonomik, siyasal, askerî ve stratejik temeller üzerinden savunmuştur. İsmet Paşa, müdafaasında, son Osmanlı sayımına göre Musul vilayetinin nüfusunun 600 bin olduğunu, bunun yüzde 55'inin Kürt, yüzde 34'ünün Türk ve yüzde 9'unun Arap olduğunu ve Türklerle Kürtlerin Türkiye'ye bağlanmak istediklerini açıklamıştır. Ayrıca, tarihsel olarak Musul'un 11. yy.'dan beri aralıksız Türklerin elinde olduğunu ve coğrafi olarak ise, Anadolu'nun bir uzantısı olduğunu ve ekonomik olarak da Diyarbakır'a ve Akdeniz limanlarına bağlı olduğu görüşlerini savunmuştur. Buna karşılık İngilizler ise, (Lord Curzon), Türk nüfusunun ancak bölgenin % 12'sini oluşturduğunu, bölgenin Arap toprağı olduğunu ve Ekim 1922 tarihli antlaşma ile Irak'ın hiçbir parçasını bırakmayacaklarını Irak'a taahhüt

⁶³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt I, s.74.

⁶⁴ Murat Göztoğlusu, *Elcezire ve Özdemir Harekati*, Ümit yay., Ankara, 2006, s.109-122.

⁶⁵ A.g.e., s.4-5.

ettiklerini belirterek Türk tezlerine karşılık vermişlerdir⁶⁶.

Ancak Lozan'da Musul konusunda uzun süre devam eden görüşmelerde bir anlaşma sağlanamamıştır. Lozan Barış Antlaşması'nın 3. maddesine göre, Musul bu konuda kesin bir sonuca varıncaya kadar geçici olarak İngiliz işgali altında kalacaktır. Şayet İngiltere ile Türkiye arasında dokuz ay içerisinde bir anlaşmaya varılamazsa konu Milletler Cemiyeti'ne (MC) havale edilecektir. Sonuçta, İstanbul'da devam eden görüşmelerden bir netice çıkmayınca İngiltere, Ağustos 1924'te meseleyi MC'ye havale etmiştir. Milletler Cemiyeti'nde ise Musul konusundaki görüşmeler Eylül 1924'te başlamış ve son kararın verildiği 16 Aralık 1925'e kadar devam etmiştir. Bu dönem zarfında, Musul petrollerine sahip olmayı düşünen İngiltere, bu konuda taviz vermeye yanaşmadığı gibi diğer büyük devletlerin de desteğini alarak Türkiye'ye baskı yapmaya başlamıştır.

20 Eylül 1924'te MC'de yapılan görüşmelerde Türk tarafı, Musul'un geleceğinin belirlenmesi için halkoyuna başvurulmasını isterken, İngiliz tarafı bunun bir sınır meselesi olduğunu ve sınır tespitinin yapılması için de bir komisyonun kurulması gerektiğini savunmuştur. Neticede MC, İngilizlerin isteği doğrultusunda üç kişilik bir tahkikat komisyonunun kurulmasını kararlaştırmıştır. Komisyon çalışmalarına başladıktan sonra İngilizler sınır bölgelerinde karışıklıklar çıkartmışlar ve bu durum üzerine de MC Meclisi 29 Ekim 1924'te Brüksel'de yaptığı toplantıda Musul'u Hakkari'den ayıran bir yerden bir hat çizerek, ki buna "*Brüksel Hattı*" diyerek, geçici sınırı tespit etmiştir. Neticede komisyon, Brüksel Hattı'nın güneyindeki arazinin Irak'a katılmasının daha doğru olacağına karar vererek raporunu tamamlamıştır⁶⁷.

İngiltere raporu kabul ederken, Türkiye buna itiraz etmiştir. Türkiye'nin itirazından sonra MC, bazı hukuki noktalarda Uluslararası Adalet Divanı'ndan görüş istemiştir. Türkiye tarafı siyasal nitelikli bir soruna hukukî çözümün olamayacağını ileri sürerek Divan'a başvurulmasına karşı çıkmış ve Divan çalışmalarına katılmayacağını açıklamıştır. Sonuçta Adalet Divanı, 21 Kasım 1925'te MC Meclisi'nin Musul ile ilgili

⁶⁶ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası (1928-1980)*, I, İletişim yay., İstanbul, 2001, s.260-261.

⁶⁷ A.g.e., s.261-269.

verdiği hükmün doğru olduğuna karar vermiştir. Böylece Musul'un Irak'a ait olduğu uluslararası arenada kabul edilmiştir. Türkiye ise başlangıçta bu kararı tanımadığını açıkladıysa da, daha sonra içerde Şeyh Sait isyanı'nın çıkması, İngiltere ile yeni bir savaşı göze alamamasından dolayı ve bazı imtiyazlar karşılığında sonucu kabul etmiştir. Nihayet, 5 Haziran 1926'da Türkiye, İngiltere ve Irak arasında imzalanan Ankara Antlaşması'yla Musul sorunu çözüme bağlanmıştır.

Türkiye 5 Haziran 1926 Ankara Antlaşması ile Misak-ı Milli sınırları içinde kalan Musul Vilayeti'ni Irak'a bırakmak zorunda kalmıştır. Türkiye bu Antlaşmaya gelmiş-geçmiş bütün hükümetleriyle bağlı ve saygılı davranmıştır. Ama eğer Irak devleti parçalanır ve burada yeni bir yapılanma ortaya çıkarsa, Türkiye'nin bu Antlaşma'dan doğan taahhütleri ortadan kalkar ve Misak-ı Milli koşullarına dönüş hakkı doğar⁶⁸.

Atatürk dönemi, Türk-Irak ilişkilerinde bir başlangıç ve yükselmenin görüldüğü devirdir. Yukarıda da bahsedildiği gibi Atatürk'ün Musul konusunda reel-politiğe uygun olarak hareket etmesi ve sorunu 1926'da bir çözüme ulaştırması, Türk-Irak ilişkilerinde yeni bir dönemin açılmasına ön ayak olmuştur. Ancak Atatürk, Musul ve Kerkük'teki Türkmenlere olan ilgisini devam ettirmiş ve bunların temel haklarının, dil ve kültürünün korunmasını Irak Hükümeti'ne kabul ettirmiştir⁶⁹.

Bu dönemde Irak'ın Türkiye'de ortaya çıkan Kürt isyanlarına destek vermemesi ve hatta bunlara karşı sınırda tedbirler alması Türk-Irak ilişkilerinde bir başlangıç safhasını oluşturmuştur. Bundan sonra Temmuz 1931'de Kral Faysal ve Başbakan Nuri Said Paşa Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Atatürk bu ziyarete çok önem vermiş ve şunları söylemiştir: *"Türkiye, bütün komşularıyla ve özellikle de bölgesel ve uluslararası siyasî ve ekonomik konularda aynı anlayışa sahip Irak ile ilişkilerini geliştirmeyi arzu etmektedir."* Faysal ise, cevaben Atatürk'e tamamıyla katıldığını ve iki ülke ilişkilerini çok daha iyi seviyeye gelmesini arzu ettiğini bildirmiştir⁷⁰. Görüşmelerde iç ve dış olaylar hakkında ve Kürtlerin durumu konularında görüş alışverişi yapılmış ve iki ülke arasında işbirliğine gitme kararı verilmiştir. Bu aynı

⁶⁸ Murat Göztoklusı, *a.g.e.*, s.236.

⁶⁹ Mustafa Sıtkı Bilgi, *a.g.m.*, s.219.

⁷⁰ Baskın Oran, *a.g.e.*, s.261-269.

zamanda Sadabad Paktı'na giden yolda atılmış bir adımdır⁷¹.

Atatürk, Orta Doğu'yu bir huzur ve istikrar adasına çevirmek, bölge ülkeleri arasındaki ekonomik ve siyasî ilişkileri geliştirmek için Türkiye'nin öncülüğünde Batı'dan bağımsız bir Dış ittifakı kurmak amacıyla aynı zamanda İran, Afganistan, Suudi Arabistan ile de diplomatik temaslara devam etmiştir. Nihayet Türkiye'nin arabuluculuğu ile uzun süre devam eden Irak-İran sınır sorunu halledildikten sonra 8 Temmuz 1937'de İran, Irak, Afganistan ve Türkiye arasında Sadabad Paktı imzalanmıştır. Türkiye, paktın imzalanmasından sonra doğunun lideri olarak batıda anılmaya başlanmıştır. Atatürk, küresel anlamda da aktif bir politika takip etmiştir. 1935'lerden başlayarak Avrupa'daki İtalyan ve Alman tehlikelerine karşı İngiliz-Türk-Fransız ittifakının temellerini atmıştır. Kısaca küresel ve bölgesel noktalarda aktif ama, her iki nokta arasında da dengeli bir politika takip etmiştir⁷².

Türkiye'nin Türkmen politikası bazı çevrelerin ileri sürdüğü gibi Birinci Körfez Savaşı ve sonrasında başlamamıştır. Türkiye'nin Kerkük'e yönelik "yeniden ilhak politikası"nı terk ettiği görülse de, Türkmenlere yönelik ilgi daima varolmuş ve bu ilgi 1990'lı yıllardan sonra fiilî desteğe dönüşmüştür. Örneğin, Türkiye, 1959-1960 yıllarında Türkmenlere karşı Irak'ta gerçekleştirilen katliam ve asimilasyon hareketlerinin tekrarlanmaması için ciddi girişim ve müdahalelerde bulunmuştur⁷³. 1959 yılında Irak Türk'ünün yaşadığı büyük katliamdan sonra dönemin Dışişleri Bakanı Zorlu ve bazı siyasi parti sözcüleri dışında konuyla hiç kimse ilgilenmemiştir. Bu ilgisizliğin sebebi olarak Irak'la, bu ülkede yaşayan Türklerin siyasi ve kültürel haklarını teminat altına alacak bir anlaşmanın yapılmamış olması gösterilmektedir. Ancak neden böyle bir anlaşmanın olmadığını cevabı da verilebilmiş değildir⁷⁴.

Baas Partisi'nin 1968'de iktidara gelmesi ile Türkmenlere verilen haklar sonucunda Türkiye ile bölgenin ilişkilerinde bir canlanma görülmüş, Türkiye'den bölgeye uzmanlar gönderilmiştir⁷⁵. Türkiye'nin bu ve buna benzer bir çok girişimi olmasına rağmen, Türkmenler, gerek Irak Hükümet'leri, gerekse Kürt grupları

⁷¹ Mustafa Sıtkı Bilgi, *a.g.m.*, s.219.

⁷² *A.g.m.*, s.220.

⁷³ Suphi Saatçi, *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, Ötüken yay., İstanbul, 2003, s.227-232.

⁷⁴ Meşkure Yılmaz Börklü, *a.g.m.*, <http://bizturkmeniz.com>.

⁷⁵ *A.g.e.*, s.235-237.

tarafından asimile edilme girişimlerine ve siyasal ve kültürel haklara sahip olamama gibi bir çok baskıya maruz kalmışlardır. Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin uyguladığı “*Dış Türkler*” politikası çerçevesinde Türkmenlere sadece manevi destek verilmiştir. Ancak, Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra meydana gelen olaylar ve Irak'ın parçalanma olasılığı sürecinin başlamasıyla Irak'ta, Türkmenlerin kendi haklarını kazanmaları amacıyla Türkiye'nin fiilî desteği başlamıştır. 1991'de ilk olarak Türkmenleri temsil eden Irak Millî Türkmen Partisi Ankara'da kurulmuştur. Söz konusu tarihten sonra kurulan Türkmen partileri arasında birlik sağlanması ve aktif bir politika gerektiren bölge şartlarına ayak uydurabilmek amacıyla, Türkiye'nin desteğiyle Irak'ta Türkmen Cephesi kurulmuştur⁷⁶.

2- 1991 Sonrası Türkiye'nin Türkmen Politikası

Irak'ın Kuveyt'i işgali sonucunda başlayan Birinci Körfez Savaşı'nda dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın, müttefiklerin yanında yer almasıyla, Türkiye'nin Irak politikasında bir değişiklik yaşanmıştır. Bu dönemin öncesine bakıldığında, Türkiye'nin Irak'a yönelik ilişkilerinin üç ayaktan oluştuğu görülmektedir. Bunları petrol ve ekonomi, Kürt sorunu ve su sorunu çerçevesinde özetlemek mümkündür⁷⁷. İran ve Suriye'nin Irak Kürtlerini desteklemesinin tersine, Türkiye'nin dış politikasında, Irak'ın iç işlerine müdahale etmediği görülmüştür. Özal'ın bu tutumunun din, tarih, kültür, karşılıklı ekonomik çıkarlar ve iyi komşulukla bağdaşmadığı şeklinde eleştirilere maruz kalmasına rağmen, Özal buna “*Bir koyup üç alacağız*” cevabını vermiştir⁷⁸. Özal'ın, Irak bölündüğü takdirde Musul Vilayetini Türkiye'ye katmayı düşünüp düşünmediği bir tarafa bırakılırsa, Irak'taki Türkmenler arasında, Musul Vilayeti'nin Türkiye toprakları

⁷⁶ Mazin Hasan, “Türkiye'nin Türkmen Politikası:Yapılması Gerekenler”, *Stratejik Analiz*, C.4, S.48(Nisan, 2004), s.33.

⁷⁷ Ramazan Gözen, *Amerikan Kıskaçında Dış Politika Körfez Savaşı Turgut Özal ve Sonrası*, Liberte yay., Ankara, 2000, s.47.

⁷⁸ Burcu Bostanoğlu, *Türkiye ABD İlişkilerinin Politikası*, İmge yay., Ankara, 1999, s.401.

olduğu ve İngiltere'nin Kerkük petrolerindeki çıkarlarını gerçekleştirebilmesi için bu toprakları zorakî olarak Türkiye'den kopardığı kanaati hala mevcuttur⁷⁹.

Irak Ordusu'nun Birinci Körfez Savaşı'nda yenilmesi üzerine, Irak'ın önce güneyinde, sonra da kuzeyinde meydana gelen isyanlar sonucu Erbil, Kerkük ve Dohuk, Kürt isyancıların eline geçmiştir. Ayrıca isyancılar Musul şehrini de ele geçirmek için girişimde bulunmuşlardır. Petrolsüz bir Kürt Devletinin kurulmasının mümkün olmayacağını bilen Kürt grupları, Musul ve Kerkük petrolerinin bir devlet için vazgeçilmez olduğu düşüncesinden hareket ederek, Musul'u da ele geçirmek için ısrarla mücadele etmişlerdir. Ancak, Irak petrolünün (Irak, dünya petrolerinin % 10,9'una sahiptir) % 40'ını oluşturan Kerkük Havzası petrolünün Kürt gruplarının eline geçmemesi için en büyük rolü Türkiye'nin oynadığı bilinmektedir. Bunun bir göstergesi de, Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ve Kürdistan Demokrat Partisinin (KDP) Kerkük ve Musul'u işgal etmesi halinde, Türkiye'nin müdahalesi olasılığı nedeniyle ABD'nin, Kürt gruplarının Kerkük ve Musul'dan çıkmasını sağlayan, Irak hükümetinin helikopter kullanmasına göz yumması olmuştur⁸⁰.

Irak'ta 1991 yılında gerçekleşen isyanların bastırılması sonucunda, Nisan 1991'de bölgeden büyük bir göç akımı başlamış, yaklaşık 500.000 göçmen Türkiye sınırına yığılmıştır. Irak rejiminin intikamı korkusuyla, göçün tekrarlanmaması ve Kürtlerin korunması amacıyla 36. paralelin kuzeyi ABD ve İngiltere tarafından "*güvenli bölge*" ilan edilmiştir. Bu durum, bölge Kürtlerinin resmî olarak koruma altına alınması ve Kürt meselesinin uluslararası boyut kazanmasına neden olmuştur⁸¹. Koruma altına alınan Kürt grupları, merkezî hükümetin bölgeden geri çekilmesi sonucunda Erbil, Süleymaniye ve Dohuk'un yanı sıra, kuzeyde de geniş alana hakim olmaya başlamışlardır. Buna karşılık Irak'taki Türkmenler, yaşadıkları bölgelerin Kürt gruplar ile merkezî hükümetin kontrolü arasında kalmasıyla fiilî olarak ikiye bölünmüşlerdir. Aslında Türkmenlerin bir kısmının, merkezî hükümetin kontrolünden çıkarak siyasî ve idarî olarak gelişme imkânını yakaladıkları söylenebilir. Bu arada Türkiye için bir sorun haline gelen Kuzey Irak'taki durumun dengelenmesi için çareler aranmıştır.

⁷⁹ Mazin Hasan, *a.g.m.*, s.34.

⁸⁰ Baskın Oran, *Kalkık Horoz Çekiç Güç ve Türk Devleti*, Bilgi yay., Ankara, 1996, s.48-49.

⁸¹ *A.g.e.*, s.50-64.

Türkmenlerin bir kısmı güvenlik bölgesinde olmasına rağmen, büyük kısmı merkezî hükümetin kontrolünde kalmıştır. Bu doğrultuda 2 Eylül 1991’de güvenli bölgenin 36. paralelden 34. paralele çekilmesiyle, 36. paralelin dışında kalan Kerkük Türkmenlerinin de güvenli bölgeye alınması, Musul ve Kerkük Türkmenlerinin de Kürt muhalefetiyle bir araya getirilmesinin yollarının arandığı bir seçenek, Barzani ve Talabani ile dönemin cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın bir toplantısında görüşülmüştür. Ancak bu konu Ankara bürokrasisinden çok sert tepki almıştır⁸². 1991’de güvenli bölgenin inşâsı sırasında Kerkük’ün bu bölgenin dışında bırakılması Türkiye için stratejik bir tercihti. Türkmenlerin her açıdan en önemli merkezi sayılabilecek Kerkük’ün, bu bölgenin dışında bırakılması tercihinin arkasında yatan neden, Kerkük petrollerinin bu bölgeyi ekonomik olarak beslemesi ve Kuzey Irak’ta bağımsız bir yapıya doğru gidilmesinin önünü kesmektir. Ancak bu stratejik tercihin doğal sonucu olarak, Saddam Hüseyin’in kontrolünde olan Kerkük’te güçlü bir Irak Türk muhalefetinin örgütlenememesi, Türkiye’nin Kürtlere karşı Türkmen faktörünü ön plana çıkarmasını engellemiştir. Bunun sonucu olarak Irak Türklerinin gücü sadece Erbil ve birkaç yerleşim merkezi ile sınırlı kalmıştır.

Merkezî hükümetin bölgeden çekilmesiyle ortaya çıkan yönetim boşluğunun 1992’de bölgede gerçekleştirilen yerel seçimlerle doldurulması sonucunda, Kürt Parlamentosu kurulmuştur. Ancak Türkmenlerin ilk siyasî partisi olan Irak Millî Türkmen Partisi seçimlere katılmamıştır. Irak Kürtlerinin fiilî devletlerinin kurulmasının adımlarından biri olan yerel seçimlere Türkmenlerin katılmaması, Kürtlere meşruiyet kazandırmaması amacıyla doğru bir politik adım sayılabilir. Ancak uzun vadeli olarak bakıldığında, bu durumun Türkmenlerin aleyhine işleyen bir olgu olduğu görülmektedir. Kuzey Irak’ta en büyük Birinci etnik grup olmaları göz önünde bulundurulduğunda, Kürtler bölgede bir devlet kursalar dahi Türkmenlerin Türkiye’nin desteğiyle siyasî bir ağırlık sahibi olması hâlâ mümkün olacaktır. Dönemin şartlarına bakılırsa, Türkmenlerin söz konusu seçime ve dolayısıyla sürece katılmama kararı, Türkiye’nin Irak’ın bütünlüğünün sağlanmasına ve merkezî hükümetin kuzeye geri

⁸² Ümit Özdağ, *Türkiye Kuzey Irak ve PKK Bir Gayri Nizami Savaş’ın Anatomisi*, ASAM yay., Ankara, 1999, s.79.

dönmesine odaklanan politikası açısından sonuç getirmemesine rağmen bir tercih olarak seçilmiştir⁸³.

Türkiye'nin 1991'den 1996'ya kadar Türkmenlere yönelik faaliyetleri giderek yoğunlaşmış, ancak bu faaliyetler genellikle eğitim ve kültürel alanlar ile Kızılay'ın gıda yardımlarıyla sınırlı kalmıştır. Türkiye, Türkmenlere yönelik politikasında daha ziyade sosyal konulara ağırlık vererek, Erbil'de onbir Türk ilkokulu, beş orta okul ve bir lise ile, Türkçe yayın yapan televizyon ve radyo istasyonu kurmuştur. Türk devletinin desteğiyle kurulan ve Türkmen Cephesinin kontrolünde olan bu okullarda eğitimin Türkçe, Kürtçe, Arapça ve İngilizce olması nedeniyle istenilen hedefe ulaşılamamıştır.

Ağustos 1996'da Erbil'in Türkiye ve Irak'ın desteğiyle KDP'nin eline geçmesinden sonra KDP Türkmen okullarını kapatmış, ancak Türkiye'den tepki görünce okulların açılmasına izin vermek zorunda kalmıştır. Aslında Türkiye'nin, söz konusu tarihe kadar, Türkmenlerle ilgili sosyal faaliyetleri oldukça önemliydi. Çünkü, gerek Arap yönetimlerinin, gerekse bölgeye hakim olan Kürt gruplarının Türkmenlere ilişkin politikaları, Türkmenlerin asimile edilmesi ile, siyasî ve sosyal varlıklarını yok etme çerçevesinde gerçekleşmiştir. Türkçe eğitim veren okulların açılması ve diğer sosyal faaliyetler, asimile etme politikalarını durduramamışsa da asgariye indirmiştir. Bunun yanısıra, Türkiye'nin bölgede yaşayan Türkmenlere gösterdiği ilgi, Türkmenlerin Türkiye'den beklentilerinin bir kısmına cevap vermiş ve millî hislerin kuvvetlenmesine yol açmıştır.

Türkmenlerin kendi haklarını kazanmaları için başlayan mücadele sürecinde, Iraklı Kürt gruplar ve diğer bölgesel güçler kendi amaçları doğrultusunda, Türkmen adını taşıyan değişik parti ve hareketleri kurmuşlardır. Diğer milliyetçi Türkmen partileri arasında ise, daha oluşum sürecinde bulunmaları nedeniyle tam bir birleşmenin gerçekleştiğini söylemek zordu. Dolayısıyla, Türkmenlerin bir güç oluşturmasını engelleyen bir durum ortaya çıkmıştır. Bunu değiştirmek için devreye giren Türkiye, Türkmen partilerini Ankara'da toplayarak birliği sağlamaya çalışmıştır. Bunun yanı sıra, Kürt gruplarının kendi aralarında çıkar çatışmalarına girmelerine rağmen, Kuzey Irak'ta fiilî devletin oluşmasının devam etmesi, Türkmenlerin birleşmesinin ne kadar

⁸³ Mazin Hasan, *a.g.m.*, s.34-35.

gerekli olduğunu ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin girişimiyle, dağınık ve birlikten yoksun olan parti ve hareketlerin bir araya gelmesi sonucunda 24 Nisan 1995'te Irak Türkmen Cephesi kurulmuştur. Türkiye'nin Türkmenler politikasında önemli bir adım teşkil eden Türkmen Cephesi'nin kurulmasını, sosyal destekten siyasî desteğe geçiş şeklinde nitelendirmek mümkündür.

Bölgede yerel Kürt Parlamentosu'nun kurulmasından sonra iki Kürt grubu KDP ve KYB arasında liderlik kavgası çerçevesinde çatışmalar devam etmiştir. İstikrarın sağlanmasını isteyen Türkiye, Barzani'den Bağdat'a yaklaşmasını, o dönemde rejime karşı daha muhalif bir politika izleyen Talabani'den uzaklaşmasını ve 1975 yılında verilen özerkliği kabul etmesini istemiştir. Türkiye ile uyuşmayan ve genel olarak Bağdat rejiminin devrilmesine çalışan ABD'nin politikası ise, Barzani'nin Saddam Hüseyin'den uzak kalması ve Talabani ile uzlaşması şeklindeydi. KDP, Türkiye'den aldığı onayla, Irak kuvvetleriyle KYB'ye karşı işbirliği yaparak, 31 Ağustos 1996'da Erbil'i işgal etmiştir⁸⁴. İki parti arasında ateşkesin gerçekleştirilmesi için yapılan birçok toplantı ve görüşmelerden biri de Ankara görüşmeleri olmuştur. Ankara'da Ekim 1996 sonunda yapılan görüşmeler, Türkiye'nin 1991'den beri izlediği Kuzey Irak politikasında bir değişiklik ortaya çıkarmıştır. Türkiye, Ankara Nihâf Bildirisi'nde Türkmenlerin bölgedeki siyasî sisteme dahil olmasını kabul etmiştir⁸⁵. 1991'den sonra Türkiye'nin Kuzey Irak politikası, bölgede istikrarın sağlanması ve merkezî yönetimin bölgeye yeniden hâkim olması şeklinde ifade edilebilir⁸⁶.

KDP ve KYB arasındaki sorunların çözülmesi için 1996 yılında yapılan Ankara toplantılarında dönemin Başbakanı Tansu Çiller, Türkmenleri ön plana çıkarmıştır. Bu dönemde, Türkmenlerin, hesaba katılması gereken bir denge unsuru olduğu savunulmuş, KDP ve KYB arasında ateşkesin gözetilmesi için oluşturulması kararlaştırılan barış gücüne Türkmenlerin katılımı konusunda ısrar edilmiştir. Türkmenlerin kendilerini korumaları için bir "*Akıncılar Grubu*" kurulması projesi başlatılmış, Ankara Süreci'nde Türkiye'nin desteği ile eğitim ve silah donanımı nitelikli

⁸⁴ A.g.m., s.35.

⁸⁵ Ümit Özdağ, a.g.e., s.148-149.

⁸⁶ Mazin Hasan, a.g.m., s.35.

olan bir Türkmen barış gücü oluşturulmuştur⁸⁷. Irak Rejimi, Türkiye'nin bölgedeki varlığından ve Türkmenler meselesini gündeme getirmesinden rahatsız olduğunu bildirmiştir⁸⁸.

Türkiye, Türkmen halkının haklarına ulaşabilmesini sağlayabilmek için bir çok fırsatla karşı karşıya gelmiştir. Bunlardan biri Birinci Körfez Savaşı sonrasında ortaya çıkan durum olmuştur. 13 yıldan uzun bir sürenin Türkmenlerin belli bir yere gelmesi için yeterli bir süre olduğu söylenebilir. Bu dönemde, Türkiye'nin Türkmenlere gösterdiği ilgiyi ve Türkmenlerin kendi haklarına ulaşabilmeleri için harcadığı çabayı küçümsemek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Buna rağmen Türkmenlerin bir siyasî güç haline gelememelerinin bir diğer nedeni de bölgedeki diğer güçlerin daha etkin bir konumda olmalarıdır. Türkiye, Türkmenlere ilişkin politikasını, ABD, Irak Rejimi, PKK ve hatta diğer bölgesel güçleri göz önüne alarak yürütmek zorunda kalmıştır. Kerkük'teki 1959 olaylarında olduğu gibi Türkmenlere karşı girişilen katliamlar Türkiye'ye Türkmenleri savunmak açısından yeni fırsatlar yaratmış, ancak bu fırsat Türkiye tarafından etkin bir biçimde kullanılamamıştır. Ayrıca, 1996'da KDP'nin Irak Ordusuyla işbirliği yaparak durumu lehine çevirmesi esnasında da bir fırsat doğmuştur. Ancak en büyük fırsatın İkinci Körfez Savaşı'nda meydana geldiği söylenmelidir. Buna karşılık Kürt gruplarının 1990 sonrasında ve öncesinde yakaladıkları fırsatlarla kültürel hak ve özerklik taleplerini geliştirerek, şu anki özerklik statüsünü garanti altına aldıkları görülmektedir. Burada belirleyici faktörlerin başında silahlı mücadele gelmektedir. Bu noktada Türkiye'nin, Türkmenlerin kendi haklarını kazanabilmeleri için neler yapması gerektiği belirlenebilir. Bu doğrultuda Prof. Dr. Ümit Özdağ şöyle demektedir: “...Kuzey Irak gibi, politikanın silah ile yapıldığı bir coğrafyada Türkmen hareketinin hâlâ silahlı bir hareket haline gelmemesinde Türkiye'nin hatası olduğu şüphe edilmeyecek bir gerçektir.”⁸⁹

Kuzey Irak'ta 1996 yılı sonrasında yaşanan yaklaşık bir yıllık süreç, ABD açısından başarısız olarak nitelenmesine karşın, Türkiye açısından olumlu geçmiştir. Bu dönemden sonra ABD'nin, Kuzey Irak politikasında bir canlılık göstererek Ankara'yı

⁸⁷ Hasan Özmen, *Irak ve Türkmen Dosyası*, TİKV yay., Kasım, 2001, s.28.

⁸⁸ Mazin Hasan, *a.g.m.*, s.36.

⁸⁹ Ümit Özdağ, *a.g.e.*, s.231.

dışarıda tutmak istediği görülmüştür. Bölgedeki Kürt grupları arasında, özellikle de KDP ve KYB arasında devam eden liderlik kavgasının sona erdirilmesi amacıyla, ABD, iki gruba 1998'de Washington Anlaşması'nı imzalatmıştır. Fiilî Kürt Devleti'nin kurulması yolunda atılan ciddi adımlar Kürt gruplarını umutlandırmış, gelecekte bir Kürt Devleti'ne engel olacağı düşünülen Türkmenlerin siyasal girişimleri daha başlamadan yok edilmeye çalışılmıştır. Türkmenler, 31 Ağustos 1998'de bir katliam ya da en azından toplu göç ettirme hedefini içeren bir saldırıya maruz kalmışlardır. Bu tarihte KDP peşmergeleri Erbil'de bulunan Türkmenlere ait kuruluşları ani bir saldırı ile tahrip ederek, bazı Türkmenleri öldürmüşlerdir. Türkiye'nin müttefiki olan KDP'nin böyle bir yola başvurmasının arkasında yatan nedenlerden birisi, 1995'te Irak Türkmen Cephesi'nin kurulmasıyla Türkmenlerin değişik parti ve kuruluşlarını birleştirmesi sonucunda, siyasî açıdan aktif olmaya başlamalarıdır⁹⁰.

1998'de yaşanan saldırı, 1996'dan beri gücü artan Türkmen hareketini ve Türkmen halkını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu olayın halk içindeki etkisi büyük olmuştur. Çünkü coğrafya, örgütlenme, lojistik ve destek açılarından yetersiz olduklarını göz önünde bulundurarak, kendilerine yönelik ırkçı hareketlerin ergeç gerçekleştirileceğine inanmışlardır. Bu durum, Türkmenlerin daha fazla örgütlenmesi gereken bir dönemde tam tersi bir etki yaratmıştır. Olayın en büyük sonuçlarından biri de, Türkiye'ye olan güvenin Türkmenler arasında zedelenmesidir. Bölgede 1991'den sonra oluşan atmosfer Türkmenlerin daha fazla etkin olmasına elverişli olmasına rağmen, Türkmenlerin tek destekçisi ve koruyucusu olan Türkiye'nin bu alandaki adımları yetersiz kalmıştır. Türkmen halkının büyük ekseriyeti, Türkiye'nin tepkisinin yetersiz kaldığını düşünmesine rağmen, Kürt gruplarının bu alandaki girişimlerinin planladıkları şekilde sonuçlanmasının Türkiye tarafından önlendiği kanaatini de her zaman taşımıştır⁹¹.

Genel olarak Kürt grupları, Irak'ta ulaşmak istedikleri hedefi gerçekleştirmek amacıyla Türkmenleri kendi yanlarına çekmeye çalışmışlardır. Bu doğrultuda ciddi sayılabilecek öneriler sunulmasına rağmen Türkmenler, verilen vaatlere olumlu yaklaşmamışlardır. Burada Kürtlerin bu alandaki girişimlerine değinerek, Türkmenlerin

⁹⁰ Mazin Hasan, *a.g.m.*, s.36.

⁹¹ *A.g.m.*, s.37.

tutumunu ve Türkiye'nin tavrını da ortaya koymakta yarar vardır. 1959 katliamı sonrasında Türkmenler ve Kürtler arasında gerilen ilişkilerin normalleştirilmesi için Kürtler tarafından politik amaçlarla değişik adımlar atılmıştır. Bunlardan birisi de Molla Mustafa Barzani'nin girişimi olmuştur. Mustafa Barzani, Türkmenlerin önde gelen kişileriyle görüşmeler yaparak Türkmenlerin desteğini kazanmayı amaçlamıştır. Mustafa Barzani, yapılan görüşmelerde Kerkük'ün yönetimi başta olmak üzere Türkmenlerin kültürel ve siyasal hakları konusunda cazip önerilerde bulunmuştur. Bunun karşılığında Türkmenlerin Kürt hareketine katılması ya da Kerkük konusunda Irak hükümeti ile olan anlaşmazlıkta Kürtlere destek vermeleri beklenmiştir. Mustafa Barzani'nin söz konusu önerisi değişik nedenlerden dolayı Türkmenler tarafından olumlu karşılanmamıştır. Bunun bir çok nedeni olmasına rağmen, Türkmenlerin tarafsız kalmayı tercih etmeye devam etmeleri, daha fazla acıya maruz kalmak istememeleri ve Kürt hareketinin nihai hedefinin bağımsızlık olması endişesi en önemli faktörleri teşkil etmiştir. Sözü edilen nedenlerden dolayı bir güvensizlik havasının hakim olduğu ilişkilerde, Kürt grupları başka adımlar da atmışlardır. Kürtler, Türkmenlere verdikleri sözler hakkında güvence sağlamak için Türkiye'nin garantör olması önerisinde bulunmuştur. Bu doğrultuda Mustafa Barzani, dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'e radyo yoluyla açık bir mesaj göndererek yardım istemiştir. Türkiye'nin cevabı ise olumsuz olmuştur. Türkiye'nin bu tutumunun, Türkmenlerin duyduğu aynı endişelerden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Çünkü, böyle bir desteğin sağlanması ve dolayısıyla Türkmenlerin de Kürt hareketine katılması ya da en önemli konulardan biri olan Kerkük hakkında Türkmenlerin de Kürt gruplarına destek olması, Kürt gruplarını daha güçlü bir konuma getirerek, Irak çapında Kürtlerin nihai emellerine ulaşmalarına ciddi bir katkı sağlayacaktı. Aslında Kürt liderlerinin, Irak ve Kürt hareketi için Türkmenlerin siyasî dengelerdeki rolünün ve Kerkük konusundaki etkilerinin farkında oldukları görülmektedir. Türkmenlerin Kürtlerle aynı safta durması, 1970'ten önce Kürtlerin Irak hükümeti ile, özerklik bölgesine Kerkük'ün de katılması hakkındaki pazarlık gücünü artıracaktı⁹².

⁹² A.g.m., s.37.

Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra Kürtlerin yakaladıkları tarihî fırsattan sonra da bu girişimler devam etmiştir. Kürt partileri, Türkmenlere verdikleri geçici fırsatlarla Türkmenleri bir kez daha kendi yanlarına çekmeye çalışmışlardır. Ancak Kürtlerle aynı hedefleri paylaşmayan Türkmenlerin bu plandan uzak durdukları söylenmelidir. Kürt grupları, bu konudaki amaçlarına ulaşamayacaklarını fark edince başka yollara başvurmaya başlamışlardır. Bu doğrultuda Türkmen Cephesinin Erbil şehrinde çıkması talebi gibi⁹³ ciddi baskıların yanı sıra, Türkmenleri bölücülük ve dış güçlerin aracı olmakla suçlayarak onların aleyhine bir atmosfer yaratmaya başlamışlardır. Kürt gruplarının, Türkmen davasına zarar verebilecek ve Türkmenler arasında bölünmeyi sağlayabilecek en tehlikeli adımlarından biri de “*sözde Türkmen partilerini*” kurmaları olmuştur. Kürt grupları, Türkmenleri temsil eden Türkmen Cephesi'ni tanımayarak, Kürt politikaları ve beklentileri çerçevesinde hareket etmek üzere kurdukları kukla Türkmen partilerini, Türkmenleri temsil eden meşru partiler olarak tanımaktadır. Aynı zamanda aleyhinde iddialarda bulunarak halk arasında Türkmen Cephesi'ne yönelik şüphe yaratarak, halkın uzaklaşmasını sağlamaya çalışmaktadırlar. Ayrıca Türkmen Cephesi'ne baskı yaparak ve bazen de saldırılarda bulunarak, Türkmen halkının resmî temsilcisi olan Türkmen Cephesi'nin etrafında toplanmayı ve örgütlenmeyi engellemeye çalışmaktadırlar.

Birinci Körfez Savaşı'ndan bu yana Kürt gruplarının izledikleri politikalarla bağlantılı olarak Türkiye'nin bu gruplarla ilişkileri dalgalı bir seyir izlemiştir. Türkiye'nin bölgede istikrarın sağlanması ve PKK terörünün kontrol edilmesi gibi faktörlere bağlı olan politikalarına karşı, söz konusu grupların yaklaşımı, Türkiye'nin ulusal çıkarlarını istismar ederek, gerek kendi aralarındaki rekabette avantajlı çıkmak, gerekse oluşmakta olan yapıya Türkiye'nin karşı çıkmasını belli bir süreye kadar ertelemek ya da engellemek şeklinde olmuştur. KDP ve KYB liderleri, Kürt gruplarının bugün geldikleri noktada, Türkiye'nin, isteği dışında olsa da büyük rolü olduğunu söylemektedirler. Irak'a karşı savaşın kesinleştiği günlerden itibaren söz konusu ilişkiler yol ayrımına girmiş, Kürt grupları artık Türkiye'ye ihtiyaç duymadıkları izlenimini vermişlerdir. Savaşın başlaması durumunda Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmesi, Irak

⁹³ Orhan Ketene, “Kuzey Irak'ı Türkiye'ye Bağlayacak Yegane Güç Türkmenler”, *Stratejik Analiz*, S.22 (Şubat, 2002), s. 108.

Kürtleri'ni en fazla tedirgin eden konulardan birisiydi. Türkiye'nin her türlü müdahalesi Kürtler tarafından kesin bir şekilde reddedilmiş ve Türkiye'nin politikası "*empeyalist*" olarak nitelendirilmiştir. Aynı zamanda, Türkiye'nin Türkmen politikasına karşı çıkılmış, Türkmenleri temsil eden Türkmen Cephesi de pasifize edilmeye çalışılmıştır. Savaşın beklendiği dönemde, Türkmenlere karşı muhtemel bir katliama kadar uzanacak olumsuz gelişmelerden endişe duyulmuştur. Türkiye ise, Türkmenlere karşı istenmeyen bir hareketin gerçekleşmesi, Kürtlerin Musul veya Kerkük'e girmeleri veya bağımsız bir Kürt devletinin kurulması durumunda Kuzey Irak'a müdahale edeceğini bildirmiştir⁹⁴.

Türkiye faktörünün etkisizleştirilmesini amaçlayan ve Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmesini engellemek için her türlü yola başvuran Kürt gruplarının çabalarını en açık şekilde yansıtan, Mesut Barzani olmuştur. Mesut Barzani savaştan sonra şöyle demiştir: "...Açıkça konuşalım. Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmemesi karşılığında, biz de Kerkük ve Musul'a girmeme yönünde ABD ile anlaşmaya varmıştık"⁹⁵.

Irak'a karşı savaşın kesinleştiği günlerde, savaşa neden olan sorunların barışçı yollarla çözülmesi için başlatılan girişimlerden biri de Türkiye'nin önyak olduğu "*İstanbul Zirvesi*" olmuştur. Arap ülkelerinin katıldığı Zirve, savaşa engel olamamıştır. Ancak Türkiye'nin bu girişimi ve savaşın engellenmesine ilişkin çabaları Türkmenler tarafından memnuniyetle karşılanmıştır⁹⁶. Irak'taki Türkmen halkı, krizin barışçıl yollarla çözülmesinden yana olmasına rağmen, savaşın patlak vermesi durumunda Türk Ordusunun Irak'a girmesini desteklemiş ve beklemiştir. Irak'a karşı savaşın gerçekleşmesini Türkmen halkı bir fırsat olarak değerlendirmiştir, çünkü Türk Ordusu'nun Irak'a girmesinin, her türlü tehdide karşı korunmalarının sağlanması ve Saddam Hüseyin sonrası Irak'ta haklarının garanti altına alınması anlamına geldiğini düşünmüştür. Buna karşılık, bölgedeki Kürt gruplarının savaştan yana bir beklenti içinde oldukları görülmüştür. Nitekim Kürtler, Irak'a karşı savaşın başlamasıyla birlikte ABD kuvvetlerine her türlü desteği sağlamışlardır⁹⁷. Öte yandan, her ne şart altında olursa olsun Türk Silahlı Kuvvetleri(TSK)'nin Kuzey Irak'a girmesine karşı

⁹⁴ Mazin Hasan, *a.g.e.*, s.38-39.

⁹⁵ *El Hayat*, 15 Nisan 2003.

⁹⁶ Hasan Yılmaz, "İstanbul'da Gerçekleşen Irak Zirvesinin Sonuçları ve Arapların Tepkisi", *Stratejik Analiz*, C.3, S.35(Mart,2003), s.13-14.

⁹⁷ Mazin Hasan, *a.g.m.*, s.39.

çıkışlardır. Bunun nedeni de, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kuzey Irak'a girdiği takdirde, elde ettikleri kazanımları kaybedeceklerini düşünmeleridir⁹⁸.

ABD, Irak'a karşı bir savaş başlatmak için, Türkiye'nin birçok açıdan desteğini istemiştir. Ankara, ABD'nin taleplerini yerine getirmek için Washington'dan politik, askerî ve ekonomik konularda güvence talep etmiştir. Ankara'nın taleplerinin en önemli boyutunu, Irak'ın siyasal geleceğinin nasıl şekillendirileceği ile ilgili politik güvenceler oluşturmuştur. Ankara savaşın sona Irak'ın yeniden şekillendirilmesi sırasında Türkmenlerin de, Araplar ve Kürtler ile birlikte Irak'ın aslî halklarından birisi olarak kabul edilmesini istemiştir. Ankara'nın bu talebi ileri sürmesi üç gerekçeye dayanmaktadır: Devletler hukukundan kaynaklanan gerekçeler, Irak'ın demografik yapısından kaynaklanan gerekçeler ve Türkiye'nin stratejik çıkarları ile ilgili olanlardır. 1932'de Irak, İngiliz manda rejiminden kurtulunca, Milletler Cemiyetine verdiği memorandumda, Arapların, Kürtlerin ve Türkmenlerin, Irak'ın aslî unsurları olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda, Kürtler ile Araplar arasında haklar açısından eşitliğin sağlanacağı ifade edilmiştir. Ancak, Baas Partisi 1970'de politik nedenlerden dolayı Kürtlere özerk bölge yönetimi hakkı vermiş, Türkmenlere ise sadece kültürel haklar vererek, kendi iç hukukunu çiğnediği gibi uluslararası hukuku da ihlal etmiştir⁹⁹. Buradan hareket ederek, daha önce sessiz kalmayı tercih eden Ankara, savaş öncesinde, Türkmenlere kurulacak olan Irak'ta "*kurucu halk statüsü*" verilmesini talep etmiştir.

Ankara'nın Türkmenler için "*kurucu halk statüsü*" talep ederken dayandığı Birinci husus, Türkmenlerin Irak'ın toplam nüfusunun % 13'ünü oluşturuyor olmasıdır. Ankara'nın, Irak'ın yeniden şekillendirilmesi sırasında Türkmenlere kurucu halk statüsünün verilmesini istemesi çok önemli bir husustur. Çünkü, bu statünün verilmesi durumunda, Kürtlerle Türkmenler eşit statüde olacaklardır. Barzani ve Talabani grupları Türkmenlerin Kürtlerle eşit statüde olmasına karşı çıkmakta, Türkmenlerin azınlık olduğunu ve dolayısıyla Türkmenleri kendilerinin temsil edeceklerini ileri sürmektedirler. Ancak böyle bir çözümün gerçekçi olmadığı ve yeni çatışmaları getireceği ortadadır. Çünkü KDP'nin Türkmenlere karşı, bölgede bir etnik temizlik girişimi içine gireceği ve ağır bir baskı politikası uygulayacağı bilinmektedir. Bu durum

⁹⁸ *Habat*, 14 Mart 2003.

⁹⁹ Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s.199-240.

ise Türkiye'yi bir çıkmaza sokabilecektir. Bundan dolayı Ankara, Türkmenlerin Kürtlerle eşit haklara sahip olmasını savunmaktadır.

Ankara'nın üçüncü gerekçesi, Türkiye'nin stratejik çıkarları ile ilgilidir. KDP ve KYB'nin hedeflerinin Irak'ın parçalanması ve Birleşik Kürdistan'ın kurulması olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Ankara'nın, Bağdat'ta Saddam Hüseyin sonrasında kurulan rejimin parçalanması durumunda bölgede kendisine jeopolitik güvence verecek bir politik yapılanmayı arzu etmesinin mantığı ortaya çıkacaktır¹⁰⁰.

Türkiye, savaşın başında Kuzey Irak konusunda “kırmızı çizgileri”nin olduğunu açıklamış ve bir “Kürt Devleti” oldu bittisine karşı bu kırmızı çizgileri koyduğunu ilan etmiştir. ABD ve İngiltere, 20 Mart 2003'te Irak'a karşı savaşı başlatmıştır¹⁰¹. Kürt grupları, ABD ile işbirliği yaparak Kuzey Irak'ı savaş güçlerine açmıştır. Türkiye'nin beklenen desteği ABD'ye vermemesi Kürt gruplarınca bölgede nüfuz sağlama amacıyla kullanılmış ve bu durum Türkiye ile Kürt grupları arasında bir savaşa dönmüştür. Ancak bu, sıcak çatışma değil soğuk bir savaştır. Türkmenlerin kendi haklarını elde etmelerinin engellenmesi yoluyla hem ABD, hem de Kürtler tarafından Türkiye'ye karşı yürütülen soğuk savaş doruğa çıkmıştır. Böylece Türkiye, Irak'ın yeniden oluşumunda devre dışı bırakılmaya çalışılmaktadır. Dahası, Türkiye'nin dünyaya ilan ettiği kırmızı çizgilerin üzerine bir Federe Kürt Devleti kurulması için büyük bir hızla çalışma yapılmaktadır¹⁰².

ABD'nin, Irak'ın yeniden şekillendirilmesi sürecinde Bağdat yönetiminin oluşturulması ve Federe Kürt Devleti'nin kurulması sürecinde Ankara'ya söz hakkı tanımadığı görülmektedir. Bunun, Türkiye'nin Irak savaşındaki tutumundan kaynaklanan, bir nevi “cezalandırma” olduğu söylenebilir. Aslında böyle bir neden söz konusu olmasa dahi ABD'nin Türkiye'ye ve Türkmenlere yeterince söz hakkı vermeyeceği düşünülebilir. Çünkü, bölgede Türkiye'nin tek dostunun Türkmenler olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Türkmenlere verilecek her türlü imtiyazın orta ve uzun vadede Türkiye'nin lehine işleyeceği bilinen bir gerçektir. Amaçlardan biri de, bölgenin Türkiye'ye karşı bir kart olarak kullanılmasını sürdürmektir. ABD'nin,

¹⁰⁰ Mazin Hasan, *a.g.m.*, s.39.

¹⁰¹ *Hürriyet*, 21 Mart 2003; *Milliyet*, 21 Mart 2003; *Sabah*, 21 Mart 2003.

¹⁰² Mazin Hasan, *a.g.m.*, s.39.

Türkmenleri dışlayan tutumunun arkasında başka nedenler de bulunmaktadır. Bunlardan birisi Kürt gruplarının baskısıdır. Kürt gruplarının ABD'ye savaş esnasında ve özellikle de savaş sonrasında verdiği askerî destek, söz konusu baskıyı kısmen de olsa sağlamaktadır¹⁰³.

Savaş sonrasında, farklı şekillerde ABD'nin desteğini aldığı görülen Kürt grupların Türkmenlere karşı sertleşen tavırları değişik alanlarda su yüzüne çıkmıştır. 22 Ağustos 2003'te Türkmenlere ait Tuzhurmatı ve Kerkük'teki olaylar örnek olarak gösterilebilir. Türkmenlere ve Irak Türkmen Cephesi'ne (ITC) karşı olumsuz müdahalelerin devamında Kerkük'te ITC'nin 50 kişiden oluşan bir grubun saldırısına maruz kalması, ITC'ye maddi zarardan ziyade politik zararlar vermiştir. Çünkü Irak'ın geçtiği bu hassas süreçte buna benzer olaylar Türkmenlerin siyasî atılımlarını olumsuz etkilemektedir. ITC başkanına düzenlenen saldırının da aynı doğrultuda değerlendirilmesi gerekir¹⁰⁴.

ABD'nin, Türkmenlere gereken yeri vermek istemediği buna karşılık Kürt gruplarının beklentileri doğrultusunda politika izlediğine ilişkin göstergelerden birisi de, savaş sonrası oluşturulan Irak Geçici Konseyindeki etnik dağılımdır. Meclisi oluşturan 25 kontenjanın 5'i Kürt gruplarına verilirken, Türkmenlere bir temsil hakkı verilmiştir. ABD'nin Türkmenleri uzaklaştırma konusundaki tavrı genel olarak Irak'ın yeniden yapılandırmasında devam etmektedir. Türkmenler, yaşadıkları il ve bölgelerde de yönetimden uzak tutulmuşlardır. Kerkük, Musul ve Diyala yerel meclislerindeki durum da bunu göstermektedir. Bu doğrultuda ITC'nin Ankara Temsilcisi Ahmet Muratlı şöyle diyor: “...Musul ve Kerkük yerel seçimlerinde ABD'nin taraflı tutumu ve Diyala seçimlerinde bir Türkmen valinin seçilmesine rağmen, söz konusu valinin değiştirilmesi Türkmenleri rahatsız etmiştir. Kerkük'te yerel yönetim dağılımında da, alınan kararların bugüne kadar hayata geçirilmemesi Türkmenleri hayal kırıklığına uğratmıştır...”¹⁰⁵

Bugün Türkmenlerin Irak'ta yalnız bırakılmalarının ve haklarının verilmemesinin Irak'ın kurulmasından beri devam eden aynı politikanın bir uzantısı

¹⁰³ Mazin Hasan, *a.g.m.*, s.40.

¹⁰⁴ *Hürriyet*, 15 Mart 2004.

¹⁰⁵ Mazin Hasan, *a.g.m.*, s.41.

olduğu söylenebilir. Geçmişteki anayasalarda olduğu gibi Irak'ın yeniden yapılandırılmasında imzalanan Geçici Anayasada da Türkmenlere herhangi bir hakkın tanındığı söylenemez. İmzalanan Geçici Anayasa ile ilgili en önemli husus, Kürtlerin en temel meselesi olan federalizmin ilke olarak kabul edilmesi, fakat ayrıntılarının seçimle iş başına gelecek Millî Meclise bırakılmasıdır. Bu süre içinde de Kürtlere özerk yönetimlerini sürdürme imkanı verilmektedir. Kürtçe, Arapça'nın yanı sıra resmî dil olarak kabul edilmekte ve ülkedeki 18 vilayetin federal bölgeler oluşturmak üzere kendi aralarında birleşmeye karar almaları da öngörülmektedir. Geçici Anayasanın Türkmenlerin aleyhine işlediği görülmektedir. Çünkü, Türkmenlerin de Irak'ta üçüncü aslî unsur olarak yer alması gerektiği sözde kalmıştır. Türkmenlerin taleplerine yönelik hiç bir düzenlemenin de hayata geçirilmediği görülmektedir. Devletin resmî dili Arapça ve Kürtçe olarak Geçici Anayasa'da yer alırken, Türkmenlere ve Asurilere sadece kendi dillerinde eğitim hakkı tanınmaktadır. Irak ordusu ile düzenleme de (peşmergelerin milis kuvvetler olarak varlıklarını sürdürmeleri konusu) Türkmenlerin aleyhine işleyen önemli konulardan birisidir¹⁰⁶.

Bütün bunların anlamı, Türkmenlerin yeni Irak'ta herhangi bir role sahip olmamaları ve uzun vadede yıllardır devam eden asimilasyon politikalarının devamının getirilmesiyle yeni Irak'ta kimliklerini tamamen kaybetmeleridir. Oysa Irak'ta Türkmenlerin istikrar sağlamada etkin rolleri göz ardı edilmemelidir. Geçmişte Irak'ta uygulanan mezhep ayrımcılığı sonucunda Şîî faktörü kuvvetlenmiştir. Aynı doğrultuda uygulanan eşitsizlik politikası sonucunda Kürtler bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Irak'ın yeniden yapılandırılmasında da söz konusu eşitsizlik, Türkmenler için de bu hakkı ortaya çıkacaktır. Bu doğrultuda Türkmenlerin geleceğe bakışını yansıtan ITC Başkanı Dr. Abdurrahman, Irak'ta Türkmenlere yönelik olarak yapılan haksızlıkların devam ettiğini, Türkmenlerin siyasette, eğitimde, devlet, ordu ve polis kademelerinde görevlendirmelerde ayrıma uğratıldıklarını, Türkmenlerin Irak'ta, başta Arap ve Kürtler arasında olmak üzere mevcut yapı içerisinde çimento vazifesi gördüklerini belirterek, şöyle konuşmuştur: *“Biz Irak'ın geleceğinde de önemli bir huzur unsuru olacağız. Bu*

¹⁰⁶ A.g.m., s.41.

bölgede bulunan petrol kaynakları da daha kontrollü ve güven içinde huzurla işletilebilecektir...¹⁰⁷.

Geçici Anayasanın imzalanması sonucunda Irak'ta yönetimin devredilmesinin iki aşamada gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Yedi aydan fazla olmaması beklenen ilk aşamanın, Geçici Hükümetin, Geçici Yönetim Konseyinden yönetimi devralmasıyla başlaması beklenmektedir. Bu aşamanın 30 Haziran'da başlaması bildirilmiştir. Oluşturulacak olan Geçici Hükümetin görevi, Irak halkı tarafından seçilecek olan ulusal heyetin (parlamento) seçeceği yeni hükümetin oluşmasıyla sona erecektir. Böylece Birinci aşama başlamış olacaktır ve seçilmiş ulusal heyet daimî anayasayı yazmaya başlayacaktır. Daimî anayasa, karara bağlanması için halka sunulacak ve ardından genel seçimler yapılacaktır. Böylece geçiş dönem 31 Aralık'ta sona ermesi beklenmektedir. Bütün Irak ve Türkmenler için de önemli olan bu süreçte Türkmenlerin hazırlanmaları ve aralarında birliğin sağlanması büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda Türkmeneli İş Birliği ve Kültür Vakfı Başkanı Hasan Özmen şöyle diyor: “...*Seçim hazırlığı yapılmalı, Türkmenler tek liste olarak seçimlere girmeli. Milletvekillerinin sayısı maksimize edilmelidir*”. Irak'ta yapılması beklenen seçimler konusunda da Türkmenlerin seçim propagandası hakkında eğitilmelerinin gerektiği de önem taşımaktadır.

Bölgedeki Türkmen halkının aleyhine işleyen gelişmelere karşı kendilerini koruyacak ve kendi ayakları üzerine durmalarını sağlayacak bir yapıya ulaşamamalarının nedenlerinin bir kısmı izah edilmiştir. Bunun yanı sıra İkinci Körfez Savaşının sonuna kadar Türkmenlerin coğrafi olarak ikiye bölünmüşlüğü ve yetersiz kalan örgütlenmeleri, bu olumsuz durumda önemli bir rol oynamıştır. Savaştan sonra Türkmenler için önemli fırsatlar ortaya çıkmasına rağmen, yapılması gerekenler engellenerek, hayata geçirilememiştir. Bugün Irak'ın yeniden yapılandırılmasında Türkmenlere haklarının verilmediği görülmektedir. Irak'ın kurulmasından bu yana Türkmenlere haklarının verilmemesinin temel nedenlerinden birinin de izledikleri politikayla bağlantılı olduğu söylenebilir. Türkmen politikasının temelini de “*barış*” oluşturmaktadır. Irak'ın yapılandırılması sürecinde Irak'taki bir çok dengenin değiştiği

¹⁰⁷ <http://www.turkmencephesi.org>.

görülmektedir. Geçici Anayasadan sonra da Daimî Anayasanın gerçekleştirilmesinde değişen dengelerin devam etmesi Türkmenlerin siyasal ve kültürel geleceğinin yok sayılması anlamına gelmektedir¹⁰⁸.

1991'den beri bölgenin Kürt grupların yönetimine girmesiyle başlayan asimilasyon politikaları etkin bir şekilde devam etmektedir. Radyoların, televizyonların ve yazılı basının Kürtçe yapılması da bölgede Araplaştırma sonucunda silik hale gelen Kürtçe'nin yeniden canlanmasına yol açmıştır. Bu alanda Türkmenlerin faaliyetleri olmasına rağmen eksik kalmıştır. Bunun en büyük nedenlerinden biri Kürt gruplarının baskısı olmuştur. Bölgede Türkçe eğitim veren okulların yeterli denebilecek sayısına karşın, amacına ulaşmadığı söylenebilir. Çünkü Kürtçe eğitimin zorunlu kılınması, Türkçe ve Arapça'nın yanı sıra Kürtçe eğitiminin de alınması öğrencilerin üzerinde baskı oluşturmaktadır. Bölgede, Türkmen halkının kendi dillerinde eğitim haklarını sağlamak amacıyla açılan Türkçe eğitim veren okullarda, KDP'nin Kürtçeyi zorunlu kılmasının arkasındaki amaçlar da bilinmektedir. Bölgede Türkçe eğitim veren okulların açılması fikri rağbet görmesine rağmen, son dönemde Türkmenlerin Türkçe eğitim veren okullardaki katılımlarının düştüğü gözlemlenmiştir. Kürt grupları, Türkçe eğitim veren okullara doğrudan gerçekleştirdikleri baskıların yanı sıra, eğitim seviyesinin düşürülmesi ve dolayısıyla Türkmenlerin Türkçe eğitim veren okulları tercih etmemelerini sağlamak için, ilginç yollara başvurmuşlardır. Bunlardan biri, bölgedeki en vasıfsız öğretmenleri son dönemde zorunlu olarak söz konusu okullara yerleştirmek olmuştur. Şunu da söylemek gerekir ki; Türkmenler sadece kültürel değil, politik olarak da asimile edilmeye çalışılmaktadır. Türkmen Cephesi'ne yapılan baskılar ve halk arasında ITC'nin dürüstlüğü konusunda ortaya atılan iddialar yoluyla, Türkmen halkının ITC'den uzak kalmasına çalışılmaktadır. Aynı zamanda kurulan kukla Türkmen partileri de bu girişimin bir parçasıdır. Türkmen öğrencilerin Türkiye'de eğitim görmesi, söz konusu asimilasyon girişimlerine karşı atılan en önemli adımlardan birini oluşturmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus da, Irak'ta üniversite eğitiminin Arapça ve Kürtçe olmasıdır. Üniversite eğitiminin gençlerin yetişmesindeki

¹⁰⁸ Mazin Hasan, *a.g.m.*, s.42.

önemli rolü göz önünde bulundurulursa, böyle bir eksikliğin giderilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır¹⁰⁹.

KDP ve KYB'nin, Türkiye'ye karşı yoğun olumsuz politikalarına, halk arasında Türkiye'nin imajını zedelemeye çalışmalarına ve Türkiye'ye karşı antipati oluşturulmaya çalışılmasına rağmen, genel olarak bölge halkının Türkiye'ye hayranlık duyduğunu söylenebilir. Türk sanatçıların bölgede yoğun bir revaç gördüğü de bir gerçektir. Buradan hareketle ve en azından Türkmenlerin asimile edilmesine araç olan Kürt ve Arap televizyonlarının etkisini azaltmak amacıyla; Türkiye'deki bazı kanalların bölgede yayın yapmasının çok faydalı olacağı değerlendirilmelidir. Böyle bir girişimin, 1996 yılında sonuçsuz kalmasına rağmen, bugün sonuç alacak şekilde tekrarlanmasının çok yararlı olacağı düşünülmektedir. Yine 1996'da KDP, Türkmen Radyo ve Televizyonuna baskı yapmakla kalmamış, Türkmen televizyonuna saldırıda bulunmuştur. Türkçe eğitim veren okullarda olduğu gibi, televizyon kuruluna yapılan baskıların amacı da Türkmenlerin, kültürlerini ve dillerini korumalarını engellemektir. Ve dolayısıyla hızla devam eden asimilasyonu kolaylaştırmaktır. Son dönemde gelişme göstermesine rağmen, bölgedeki yayınlar Türkiye'ye nazaran kalitesizdir. Türk televizyonlarının bölgede yayın yapması ve bu yayınların mümkün olduğunca Arapça alt yazı ile yapılması bölgedeki yerel televizyonları tamamen etkisiz bırakabilecektir. Böyle bir adımın atılması Türkmen halkına uygulanan kültürel baskıyı azaltacağı gibi, bölgedeki Kürt halkını da büyük oranda etkileyecektir.

Genel olarak bakıldığında Kürt gruplarının medya aracılığıyla Türkiye'ye yönelik yürüttüğü olumsuz politikalar nedeniyle, Türkiye'ye karşı bir nevi antipatinin oluştuğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla, sözü edilen adımın gerçekleştirilmesi, bölgede Türkiye'ye karşı yoğun propaganda ile oluşturulmak istenen antipatiyi etkisiz bırakabilecektir. Ancak, bölgede Türkiye'ye karşı oluşturulan olumsuz izlenimler konusunda şunun altının çizilmesi gerekmektedir: Bölge Kürtleri arasında Türkiye denildiğinde ilk akla gelen "*ahlakî yozlaşmadır*". Önceden sözü edildiği gibi Kürt medyasının böyle bir izlenimin oluşmasında büyük rolü olmasının yanı sıra, bölge halkı da böyle bir izlenim edinmeye yatkındır. Bunun nedenlerinden birisi de bölgedeki

¹⁰⁹ A.g.m., s.42.

muhafazakâr yapıdan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’den yapılacak yayının içeriği konusunda dikkatli davranmak gerekmektedir. Çünkü modern bir ülkeden kapalı bir topluma aktarılacak olan yayının olumsuz etkileri olabilecektir ve böyle bir durumun Kürt gruplar tarafından sonuna kadar kullanılma tehlikesi bulunmaktadır¹¹⁰.

Türk halkının, Irak’ta yaşayan Türkmen soydaşlarını yeterince tanımadığı söylenebilir. Irak devletinin kurulması ile, aynı soydan gelen halkların arasındaki bağlar bir şekilde kopmuştur. Türkmenler sadece kriz dönemlerinde gündeme gelmektedir. Burada önemli bir nokta da şudur ki; Türk devleti Türkmenlere çeşitli yardımlar sunmak istediğinde bunu resmî bir şekilde yapmak zorunda kalıyor gibidir. Ancak Türkiye’de Türkmenleri destekleyen sivil toplum örgütlerinin kurulması durumunda, resmî kanallar olmaksızın yardım yapılması da mümkün olacaktır ve dolayısıyla Türkiye’nin Türkmenlere sağladığı yardım, Kürt grupları tarafından “*empyralist*” amaçlar taşıdığı şeklinde nitelendirilemeyecektir. Aynı zamanda Türk halkı, soydaşlarına daha yakın olacak ve böylece Türkmen halkı için gereken manevi destek ve güvenin bir kısmı sağlanmış olacaktır. Türkiye’de, Kerkük, Musul, Erbil ve diğer Türkmen bölgelerinde yaşanan olaylar hakkında daha fazla bilgi verilerek Türkmenler gündemde tutulmalıdır. Türkmenlerin yeterince tanınmamasının, Türkmenlerin geleceğini de etkilemekte olduğu ve bu durumun telafi edilmemesi durumunda Türkmenlerin kayıplarının daha da artacağı görülmektedir. Türkmenlerin, kendilerini, haklarını arayan bir topluluk olarak tanıtmaları ve bu haklar uğruna her türlü kaybı vermeye hazır bir tutum sergilemesi gerekmektedir.

Bunun dışında Türkmenlerin, Irak’ta en sessiz ve zararsız unsurlardan birisi olarak görülmeleri, onların dışlanma nedenlerinden birisi olarak ileri sürülebilir. Türkmenlerin, Irak’ta küçük bir topluluk olmaktan öte, güç sahibi olmaları gerektiğini göstermeleri gerekmektedir. Bu nedenle, Kerkük merkezli olarak, Türkmenler bir an önce siyasal bir hareket başlatmalı ve bu hareket, Bağdat’ta da sesini duyurmalıdır. Türkmenlerin yoğun olduğu merkezlerde büyük toplantılar ve gösteriler düzenlenerek, sorunlar duyurulmaya çalışılmalıdır. Bu gösterilerde “*Iraklılık*” vurgulanmalı, ancak Türkmenlerin de Irak’ın içinde yalnızca bir etnik grup olarak algılanmasının önüne

¹¹⁰ A.g.m., s.43.

geçilmesi için yeni bir siyasal vizyon ortaya konmalıdır. Bu siyasal vizyona ilişkin önerilerin geliştirilmekte olduğu bilinmektedir. Ancak, bunların kapalı toplantılardan ziyade Türkmenleri harekete geçirecek tarzda olması daha önemlidir. Çatışmaya varmayacak büyük eylemlerin yaratılması, Türkmenlerin hem Irak hem de dünya kamuoyuna varlıklarını duyurmaları için çok önemli bir araç olacaktır. El-Cezire, CNN veya BBC’de Türkmenlere ilişkin haberlerin çıkması da Türkmen hareketine büyük katkı sağlayacaktır¹¹¹.

Genel olarak bakıldığında Türkmenlerin kendilerini Türkiye’nin bir parçası olarak gördükleri söylenebilir. Yaşadıkları bölgeler ise İngiltere’nin politikaları sonucu Türkiye’den koparılmış topraklardır. Nitekim Musul Vilayeti meselesi sırasında Türkmenlerin Türkiye sınırları içerisinde kalmak istediklerini dile getirmişlerdir. Burada tamamen bir Türkmen ilçesi olduğu söylenebilen Telafer’in Türkiye sınırlarından sadece 70 km. uzaklıkta olduğu dikkat çekicidir. Türkmenlerin Türkiye’ye olan tarihî yakınlığı da bazı taraflarca yanlış yorumlanmaktadır. Türkmenlerin arasında Türkiye’ye duyulan sempatinin inkâr edilmeyecek kadar büyük olduğu bilinmektedir. Ancak önceden de değinildiği gibi Türkmenlerin genel olarak geçmişte ve özel olarak da son yıllarda yaşadıkları olumsuz olaylar nedeniyle Türkmenlerin Türkiye’ye olan güvenleri kısmen de olsa sarsılmıştır. Aslında Türkmen halkı arasında Türkiye’ye olan bakışı üç ana hatta özetlemek mümkündür; Bu doğrultuda Türkmenlerin bir kısmının Türkiye’ye olan güveninin hâlâ tam olduğu söylenebilir. Ancak Türkmenlerin diğer bir kısmı ise Türkiye’ye olan güveni olumsuz şekilde etkilenmesinden dolayı bu konuda olumsuz düşünmektedir. Buna karşılık Türkmenlerin büyük bir kısmı ise, Türkiye’nin Türkmenlere gereken desteği vermediğini, ancak burada Türkiye’nin haklı olduğunu düşünmektedirler. Çünkü Türkiye’nin Türkmenlere destek olmasının karşısında dünyanın tek kutuplu gücünün olduğunu düşünmektedirler.

Türkmenler için Türkiye güvencesi önemli bir faktördür. Türkmenlerin, Türkiye’ye olan güvenlerinin sarsılması, uzun vadede olumsuz politik şartların da ortaya çıkmasına neden olabilir. Çünkü, Türkiye’ye olan güvenin sarsılması mevcut durumda da olumsuz sonuçlara yol açtığı söylenebilir. Söz konusu güven kaybının Sünnî

¹¹¹ A.g.m., s.43.

ve Şîî Türkmenler üzerinde iki farklı olumsuz sonuca da neden olmuştur. Sünnî Türkmenlerin Türkiye'ye olan güvenlerinin sarsılmasıyla, Kürt ve Arapların asimilasyon politikaları karşısındaki direnme güçlerini zayıflatırken, Şîîlerde ise, Türkiye'ye olan güvenin sarsılması, Şîî Türkmenlerin mezheplerine daha fazla sarılmalarına yol açmıştır¹¹².

Önceden belirtildiği gibi, Kürt gruplarının yarattığı bazı olaylara karşı Türkiye'nin tutumunun yetersiz kalması, Türkmen halkı arasında Türkiye'ye olan güvenin az da olsa sarsılmasına sebep olmaktadır. Burada şu gerçeği göz önünde bulundurmak gerekmektedir; Kürt halkı Irak'ın değişik hükümetlerine karşı başlattığı silahlı isyanlarda, üçüncü ülkeler tarafından politik amaçlarla destek almalarına rağmen, son anda tek başlarına bırakılmışlardır. Bu da Kürt halkı arasında olduğu gibi, liderleri arasında da hayal kırıklığına ve umutsuzluğa yol açmıştır. Ancak özellikle Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra aldıkları maddi ve manevi destekler, onları cesaretlendirmiştir. Buna karşılık Türkmenlerin, Türkiye'nin dışında bir başka umut kapısı olduğu söylenemez. Arap ve Kürt kısılcığında kalan Türkmenler, bir bütün olarak Türkmen davasına katılmalıdırlar. Bunun yanı sıra davalarına destek olan bir önder ülkenin de bulunması gerekmektedir. Bu, Türkiye'nin Türkmenler adına mücadele etmesi anlamına gelmemektedir. Fakat böyle bir girişim, Türkmenler arasında birçok açıdan gereken güvenin sağlanması için önemli bir etken olacaktır. Türkmen halkı arasında hâlâ gereken seviyede olmadığı düşünülen güvenin sağlanması için kullanılacak araçlardan birisi de medyadır. Türkmenlerin gündemde tutulması, bu konuda etkili olacaktır. Türkmenler yalnız olmamalarına rağmen, yalnız oldukları hissinden kurtulmalıdırlar¹¹³.

Irak'ta yaşayan Türkmen halkının en büyük gereksinimlerinden biri de, dünya çapında kendi haklarını savunmaya başlamaları ve kendilerini tanıtmalarıdır. Kürtlerin, kendilerini tanıtmak için sonuna kadar kullandıkları Birinci Körfez Savaşı'ndan sonraki göç sırasında Türkiye dışında hiçbir yerde, Türkmenlerden neredeyse söz edilmemiştir. Türkmenlerin bölgede Birinci büyük etnik grup olmasına rağmen, Kuzey Irak

¹¹² Mazin Hasan, "Türkmenler, Türkiye, Irak, Körfez Savaşından Irak'ın İşgaline Türkmenlerin Durumu", *Avrasya Dosyası*, C.9, S.4(Kış 2003), s.182.

¹¹³ A.g.m., s.43-44.

denildiğinde akla ilk gelen sadece Kürtlerdir. Türkmenleri temsil eden büro ve kültür merkezleri ABD, Kanada, Almanya ve İngiltere’de olduğu gibi Arap ülkelerinde de açılmalıdır. Gerek Batıda, gerekse Arap ülkelerinde Türkmenleri temsil edecek yetmişmiş kişilerin bulunmasına ve ilişkilerin pekiştirilmesine özen gösterilmelidir.

Arap dünyasının, Irak’ın parçalanmaması politikası devam ettiği takdirde, Türkmenlere ilginin artması ve ciddi destek görmeleri mümkün olacaktır. Dolayısıyla Arap ülkeleri ile ilişkiler gereken seviyeye getirilerek, Türkmen meselesine ciddi katkının sağlanması beklenebilir. Çünkü bağımsız bir Kürt Devleti’nin kurulması bölgesel seviyede küçümsenmeyecek olumsuz sonuçlar doğurabilecektir. Arap dünyasında Amerikan karşıtlığının zirveye çıkması, hatta laik ve Amerikan yanlısı Arap elitlerinin de şiddet yanlısı örgütlere destek vermeleri olasıdır. Bu durumda Arap dünyasında ABD’nin başlatmayı hedeflediği demokratikleşme eğiliminin sekteye uğraması da beklenebilir. Aynı zamanda Amerikan yanlısı şeyhlik rejimleri de kendilerini Washington ile aralarına mesafe koymak zorunda hissedebileceklerdir.

Kürt grupları 1991’den beri, yoğun bir şekilde Arap dünyasına yakınlaşmaya çaba göstererek, destek aramaktadırlar. Buna rağmen, Libya dışında, en azından resmî olarak, Kürtleri destekleyen Arap ülkesinin olmadığı söylenebilir. Buradan hareketle Türkmenlerin birlik sağlayıcı bir faktör olarak rolleri ortaya çıkmaktadır. Türkmenlerin bölge ülkelerinde yoğun bir diplomatik atak içine girmeleri kaçınılmaz bir adım olmalıdır. Bölge başkentleri ziyaret edilerek Türkmenlerin varlığı ile, demokratik ve birleşik bir Irak’ın geleceğinde oynayacağı rol anlatılmalıdır. 1991’den sonra Kürtlerin Arap hükümetleri ve kamuoylarını etkileyebilmek amacını taşıyan girişimleri bilinmektedir. Gerek Arap televizyonlarına, gerekse gazetelerine bakıldığı takdirde Kürt gruplarının bu konudaki üstünlüğü bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Buradan hareket edilerek, Türkmenler de bu konuda bir çıkış gerçekleştirmelidirler. Türkmen meselesinin Arap dünyasına taşınması şarttır. Meselenin, Kürt gruplarının iddia ettiği gibi “*Türkiye’nin emperyalist yayılımı*” değil, “*Irak’ın geleceği*” olarak sunulması başarılırsa, Arap kamuoyu meselenin önemini anlayacaktır¹¹⁴.

¹¹⁴ A.g.m., s.45.

Bölgenin Kürt gruplarının kontrolüne girmesiyle Kürtler, her açıdan Türkmenlerin aleyhine geliştikleri ve güçlendikleri gibi, ticarî açıdan da üstünlüklerini sağlamışlardır. İkinci Körfez Savaşı'ndan önce güvenlik bölgesi olarak bilinen bölgeler için geçerli olan bu durum, savaştan sonra Kerkük için de geçerli olmuştur. Kürt grupları Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra bölgede yaptıkları gibi Kerkük'te de ticareti ele geçirmişlerdir. Bölge ticaretinin başını çekmekten çok uzak kalan Türkmenlerin en son sıralarda yer aldıklarını söylemek mümkündür. Aynı zamanda, üretim yapan bir toplumdaki tamamen tüketici konumuna düşmeleri sağlanmıştır. Bölgede kuvvetlenmek için, sahip olması gereken en önemli iki faktör olan maddi güç ve silah, Kürt gruplarının ellerindeyken, Türkmenler bunlardan yoksundur. Ve böylece politik güçten de yoksun olmaktadır. Kürt grupları ve özellikle de KDP, Türkiye üzerinden yaptığı değişik alanlardaki ticaret sayesinde ciddi kazanımlar sağlamaktadır. Birinci Körfez Savaşından beri Kürtlere açık olan Habur sınır kapısı, sonuç getirecek şekilde Türkmenlere de açılmalıdır. Bölgede revaçta olan Türk mallarının bölgeye bazı ayrıcalıklarla ithalat yapmasının tamamen Türkmenlerin kontrolünde olması, Türkmenlerin kaybettikleri ticarî güçlerini kısmen de olsa geri kazanmalarını sağlayabilecektir. Türkiye'nin Türkmenlere ticarî kolaylıklar sağlaması, (yaklaşık iki yıldan beri benzer bir girişimde bulunmaktadır) bu doğrultuda atılması gereken adımın başlangıcını teşkil edebilir. Bölgede belli tüccarların, ticarî kutup haline getirilmeleri istihdam sağlamanın yanı sıra Kürt yönetiminde çalışmak zorunda kalan Türkmenlerin ticarî bağımlılıklarının sona ermesine neden olacaktır. Türkiye tarafından sağlanacak bazı avantajlar yoluyla bölgedeki ticaretin Türkmenlerin lehine gelişmesi mümkündür. Ancak böyle bir adımın gerçekleştirilmesinin önünde bazı engellerin bulunduğu bilinmektedir. KDP, kontrol ettiği bölge ticaretini işgal etmiş, ciddi ticarî işlerin dışındaki düşük gelirli işleri Türkmenlere bırakmıştır.

Burada değinilmesi gereken başka bir konu da, bölgede Kürt ve Türkmen nüfusunun büyüme oranı arasındaki farktır. Genel olarak bakıldığında Türkmen aileleri altı kişiden oluşmaktadır. Diğer etnik gruplara bakıldığında Türkmen ailelerinin daha küçük olduğu ortaya çıkmaktadır. Örneğin bir Kürt ailesi 10-15 kişiye kadar çıkabilir. Türkmen ailelerinin diğer etnik gruplara nazaran daha az sayıda olmasındaki temel faktör, toplum içinde eğitim seviyesinin yol açtığı bilinçtir. Son yıllarda, ekonomik

zorlukların da etkisiyle Türkmenlerin aile fertlerinin sayısında bir azalma gözlenmiştir. Ancak karşı tarafa bakıldığında durumun tamamen farklı olduğu görülmektedir. Bunun anlamı, gelecekte nüfus farkının büyük oranda Kürtlerin lehine dönüşecek olmasıdır. Burada bir gerçeğin altının çizilmesi gerekir: Bölge nüfusu, dine bağlı bir halktan oluşmaktadır. Bölgede yaygın olan dinî inançlardan birisi ise, nüfus planlamasının dinen yasak olmasıdır. Ancak aydın kitleden oluşan Türkmenlerin, daha kontrollü davranmayı tercih ettikleri görülmektedir. Türkmen toplumunun, Kürt gruplarının ticarî gücü politik amaçlarla kendi lehlerine çevirmeleri sonucunda kaybettikleri ticarî konumlarını yeniden kazanmaları, bölge şartlarına göre, uzun vadede nüfuslarının büyümesine yol açabilecektir¹¹⁵.

Bölgede, Kürtlere nazaran daha az sayıda olmasına rağmen, sesini duyurabilecek ve hakkını savunabilecek bir Türkmen nüfusu bulunmaktadır. Ancak söz konusu nüfusun hepsinin Türkmen Cephesi çevresinde toplanmadığı görülmektedir. Bu durumun oluşmasındaki en büyük faktörlerden birisinin, bölgedeki Kürt gruplarının baskısı olduğu görülmektedir. Türkmenlerin, duydukları endişeler ve geleceğe ilişkin belirsizliğin yol açtığı psikolojik baskı nedeniyle, doğru siyasî kararları almak konusunda zorluk çektikleri söylenebilir. Genel olarak bakıldığında, önceden Arap yönetimi altında yaşayan Türkmenler ile Kürtlerin kontrolünde olan Türkmenlerin durumu arasında fark yoktur. Her iki durumdaki ortak faktör, Türkmenlerin geleceğe ilişkin duydukları endişelerdir.

Kürt grupları tarafından kurulan ve Türkmenler adına çalıştığı iddia edilen kukla Türkmen partileri, değişik vesilelerle pasifize edilmelidir. Bu konuda Türkmen Bağımsızlar Partisinin Başkanı Kenan Şakir şöyle diyor: “...*Kukla partiler, gerçek Türkmenlere alternatif olması için kurulmuştur. Bunların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Diğer taraftan Türkmenlere vermekte oldukları zararlar çeşitli vesilelerle bertaraf edilmelidir...*” Savaş sonrası rejimin baskısından kurtulan diğer bölgelerdeki Türkmenlerin de Türkmen Cephesi’nin etrafında toplanması gerekmektedir. ITC dışında kalan diğer Türkmen parti hareketleri ve örgütlerin de bir şekilde ITC’nin çatısı altına girmesi şarttır. Böylece ITC, gereken tabana sahip olarak

¹¹⁵ A.g.m., s.45.

örgütlenmesini kuvvetlendirecektir. Irak rejiminin çökmesiyle rejimin kontrolündeki diğer Türkmenlerin kısmen de olsa önünün açılmasının, önümüzdeki dönemlerde Türkmen halkına ve dolayısıyla ITC'ye bir ivme kazandırması gerekir. Geçen yıllar boyunca zor şartlarda mücadele eden Erbil merkezli ITC'nin tecrübelerinden yararlanarak, bütün Türkmenlerin aynı çatı altında kuvvetlenmesi gerekir. Partiler gücünü halktan alır. Bu yüzden 2.5-3 milyon Türkmen nüfusunun ITC'ye doğrudan katılmasının yolları aranarak bunun zemini hazırlanmalıdır. ITC, Türkmenlerin evi haline getirilmelidir.

Türkmenlerin ve dolayısıyla da ITC'nin kuvvetlenmesi için Irak'ta önemli rolü olan aşiret faktörüne de dikkat etmek gerekir. Türkmenlerin büyük bir kısmının aşiretlerden oluştuğu bir gerçektir. Genelde Türkmen aşiretleri Şîî Türkmenlerden oluşmaktadır. Bir Türkmen gücünün Şîî Türkmenlerden oluşması da mümkündür¹¹⁶.

ITC, bugün yeni bir dönemecin başındadır ve bir yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Türkiye, ITC'nin Irak'ta Türkmenlerin gerçekten temsilcisi konumuna gelmesi için, ona maddi ve siyasî destek vermeye devam etmelidir. Kerkük'te gerçekleşen 3. Kurultay'dan¹¹⁷ sonra Türkiye'de oturarak, belli sürelerde Irak'a giderek politika yapan Türkmenlerin bu süreçte dışlanmaması gerekmektedir. Türkiye, tüm Türkmenleri kapsayıcı bir politikanın önünü açmalıdır. Böyle bir politika, bazı tabela partilerinin ve başka devletler tarafından kontrol edilen bazı Türkmen partilerinin etkinliklerini sürdürmesini engellemeyebilir. Ancak, kapsayıcı bir hareketin avantajlarının daha fazla olduğu söylenebilir. Özellikle, Şîî Türkmenlerin harekete dahil edilmesi, Türkiye ile Irak'ta Şîî İslamcı gruplar arasında bağlantı kurulmasını da kolaylaştırabilir. Bir kısmı, İslamî Devrim Yüksek Konseyi'ne (IDYK) veya Muktada El-Sadr'a kendisini daha yakın hissetmesine rağmen, bu tür Türkmen oluşumları ile bu gruplar arasında bağ kurmak açısından Şîî İslamcı Türkmen oluşumlarına destek vermek çıkarlar açısından daha yararlı olabilir.

Şîî Türkmenlerin durumu Türkiye'nin Türkmen politikasının yeni açmazı olabilir. Bu çıkmazın aşılması için, yerel düzeyde Şîî Türkmenlere yönelik bir cazibe

¹¹⁶ *Ag.m.*, s.45-46.

¹¹⁷ <http://www.turkmencephesi/haberdetay>.

odağı oluşturulmalıdır. “*Iraklılık*” birçok Türkmen için hâlâ çok önemli bir kimliktir. Bu alt yapı kullanılarak, tüm Türkmenlerin Irak Türkleri olarak Irak’ın varlığı ve bütünlüğü için bir güvence olduğuna ilişkin güçlü bir propaganda yapılmalıdır. Irak’ın, yalnızca Arap ve Kürtlerin değil, Iraklı Türklerin de devleti olduğu ve bunun korunması için çaba gösterilmesi gerektiği vurgulanmalıdır¹¹⁸.

Irak Devleti’nin inşasıyla Irak sınırlarında kalan Türkmen halkı, varlık ve kimlik mücadelesini başlatmıştır. Türkmenler, Türkiye Cumhuriyeti’nin de desteğiyle, meşru haklarını kazanmak için çaba sarf etmektedirler. Türkiye’nin desteği Birinci Körfez Savaşı’ndan sonra belirginleşmiştir. Buna karşılık, Türkmenlerin meşru haklarını kazanmalarının engellenmesi için, gerek Arap yönetimleri gerekse yerel Kürt hükümeti, kontrolleri altındaki bölgelerde değişik oyunlara başvurmaktadır. Dünyanın bilgisi çerçevesinde Türkmenlere haklarının verilmemesi durumu, Irak’ın işgal edilmesinden sonra da ABD tarafından sürdürülmektedir. ABD, Irak’a karşı savaşı dünyanın doğrudan desteği olmaksızın başlatmıştır. Savaşın nispeten kısa bir süre içinde sona ermesinden sonra ise ABD’nin Irak’ta, ortak tanımak istemediği ortaya çıkmıştır. Ancak, Irak’ta artan direnişin sürmesiyle ABD’nin maruz kaldığı can kayıpları ve ekonomik giderlerin artması, ABD’yi bu tutumundan taviz vermeye zorlamıştır. ABD’nin Irak’ı işgali sonrasında Türkmenlere biçtiği rol, Türkmenlerin yıllar boyunca verdiği mücadelenin yok sayılması anlamına gelmektedir.

ABD’nin, bölgeden ne zaman çıkacağı kesin olmamakla birlikte, ardında bırakacağı istikrarsızlığı ve büyüyen tehlikeyi şimdiden çözmek yönünde çalışma başlatılması gerekmektedir. Türkmenler, Türkiye Cumhuriyeti’nin geleceğini etkileyebilecek bir faktördür. Türkmenlerin ayakta kalabilmesi için de, Kerkük başta olmak üzere, diğer Türkmen şehirlerinin Türkmenliğinin korunması ve politik güçlerinin kuvvetlendirilmesi gerekmektedir. Türkmenlerin siyasî ve kültürel olarak yok edilmesi gerçekleşirse, Türkiye’nin evinin önünün Kürt Devleti’ne açılması gibi arzu etmediği birçok sorunla da karşı karşıya kalacağı görülmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Türkiye’nin bölgedeki tek dostu, geleceğe yönelik hedefleri olan Türkmenlerdir. Ortadoğu’da yürütülen stratejinin en önemli belirleyicileri

¹¹⁸ Mazin Hasan, *a.g.m.*, s.46.

etnik ve dinî faktörlerdir. ABD, Irak'ı şekillendirmek için etnik ve dinî gruplarla işbirliği yapmaktadır. Çünkü bölgenin gerçeği budur. Türkiye'nin de kendisi gibi düşünen taraflarla işbirliği yapması, onları koordine etmesi, en uygun çözüm yolu olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'den beklentilerin çok fazla olmasına rağmen, özellikle geçen 13 yıl boyunca, Türkiye'nin, Türkmenler için yapılması gerekenlerin bir kısmını gerçekleştirdiği söylenebilir. Türkiye'den beklentiler olduğu kadar, yapılanlar ve yapılması gerekenlerin devamının sağlanması esasen Türkmenlerin görevidir¹¹⁹.

İkinci Körfez Savaşı'nın sonuna kadar Türkmenlerin coğrafi olarak ikiye bölünmüşlüğü ve yetersiz kalan örgütlenmeleri, bu olumsuz durumda önemli bir rol oynamıştır. Savaştan sonra Türkmenler için önemli fırsatlar ortaya çıkmasına rağmen, yapılması gerekenler engellenerek, hayata geçirilememiştir. Bugün Irak'ın yeniden yapılandırılmasında Türkmenlere haklarının verilmediği görülmektedir. Irak'ın kurulmasından bu yana Türkmenlere haklarının verilmemesinin temel nedenlerinden birinin de izledikleri politikayla bağlantılı olduğu söylenebilir. Türkmen politikasının temelini de “barış” oluşturmaktadır. Irak'ın yapılandırılması sürecinde Irak'taki bir çok dengenin değiştiği görülmektedir. Geçici Anayasadan sonra da Daimî Anayasanın gerçekleştirilmesinde değişen dengelerin devam etmesi Türkmenlerin siyasal ve kültürel geleceğinin yok sayılması anlamına gelmektedir.

¹¹⁹ A.g.m., s.46-47.

SONUÇ

Bin yılı aşkın bir süredir Irak'ta yaşayan Türkmenler uzun bir geçmişe sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde yönetimde oldukça etkili olan Türkmenler, Irak halkının eğitilmiş ve aydın bölümünü oluşturmaktadır. Türkmenlerin dağlık ve ova bölgeleri arasındaki coğrafi konumları, yaşadıkları bölgelerin çoğunlukla Kürt bölgeleri ile iç içe olması, bir yandan petro-stratejik bir konuma sahip olması, Türkmenlerin siyasî istikrarı sağlamak için dengeleyici bir unsur olarak politik denklemlerdeki doğal konumlarını almalarını sağlayabilir.

Genel olarak bakıldığında Irak Devleti'nin kuruluşuyla birlikte Türkmenler kendilerini yeni bir durumla karşı karşıya bulmuşlardır. Irak Devleti'nin inşasıyla Irak sınırlarında kalan Türkmen halkı, varlık ve kimlik mücadelesini başlatmıştır. Söz konusu durum bir önceki döneme nazaran sosyal, ekonomik ve politik olarak farklı olmasının yanı sıra Türkmenlerin yeni yönetimi tamamen reddetmesi, kendi kısıtlı imkânlarıyla mümkün olmamıştır. Ayrıca yeni durumla bağdaşmaları psikolojik ve tarihsel açılarından kolay olmamıştır. Çünkü yönetimdeki tarihi rolleri çağlar boyunca hâkim durumdayken bu kez yönetilen duruma dönüşmüştür. Bunun yanı sıra yeni Irak toplumundaki rolleri üçüncü ve dördüncü sınıf vatandaş seviyesine düşmüştür. Bu durum, Türkmenleri içe kapanmaya yöneltmiştir. Bu şartlar ise, Irak'ta Türkmenlerin milli varlığını yok etmeye çalışan Irak Hükümetleri'nin işini daha da kolaylaştırarak, Irak'ta nüfus olarak üçüncü sırada olan Türkmenlerin yerleşim birliğinde de demografik bir soruna yol açmıştır.

Yeni Irak'ın oluşumundan sonra Türkmenler, Irak'taki diğer toplumlarla etnik ve dini çatışmalara girmemişlerdir. Türkmenler, Irak'ta cumhuriyet sisteminin inşâ edilmesine dek Arap, Kürt, Asurî ve hatta Yezidiler ile mezhepsel ve milliyetçi çatışmalara da girmemişlerdir.

Türkmenler politik mücadelelerinde barış çözümünü seçmişlerdir. Türkmenler, silâhlı çatışmayı reddeden bir toplum olarak da bilinmektedir. Tutucu duygunun hâkim olduğu siyasî saldırganlık tarafları yok denecek kadar azdır. Dolayısıyla Orta Doğu'da benzerleri sıkça görülen tutucu örgütler, Türkmenler arasından çıkmamıştır. Buna karşılık kültürel ve politik yönü ile bilinen örgütler revaç görmüştür. Türkmenlerin, yaşadıkları coğrafî ve siyasî ortamda silâhlı çatışmanın zor olduğunu idrak etmelerindeki büyük pay çoğunun eğitilmiş, aydın ve elit tabakadan olmasıdır. Erşat Hüzmüzlü'ye göre, değişik siyasî hareketlere genel olarak bakıldığında da siyasî çatışmayı tercih eden hareketler silâhlı çatışmayı yeğlemeyen politik akımlara nazaran başarısız olmuşlardır. İrlanda Cumhuriyeti Ordusu, Almanya'nın Baeder-Meinhof Örgütü, Japonya'nın Kızıl Ordusu, Kamboçya'nın Kızıl Kmerler Örgütü, İspanyanın ETA örgütü bu konuda birkaç örnektir. Prof. Dr.Ümit Özdağ'a göre, ise Ortadoğu'da silahlı gücü olmayan siyasi hareketlerin başarıya ulaşması mümkün değildir. Kürtler ve Şiiilerin durumu buna örnek olarak gösterilebilir.

Türkmenler, meşru haklarını kazanmak için çaba sarf etmektedirler. Bunları kısaca özetleyecek olursak; Irak Devleti içinde ve dışında yaşayan Irak Türklerinin milli, demokratik, hürriyetçi ve birleştirici, hukuki, siyasi, idari, kültürel ve mali bütün haklarını eşitlik esasları dâhilinde elde etmek, Irak Devleti içinde bütün etnik gruplarla birlikte Irak Türkmenlerinin, hiçbir renk, ırk, dil, din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin birlik ve beraberlik ruhu içinde, kardeşçe, milli hususiyetlerini kaybetmeksizin, eşit haklara sahip olarak yaşamasını temin etmek ve Irak Türkmenlerinin kendi haklarını koruyacak oranda Irak iktidarına ortak olmalarını sağlamaktır. Türkmenler açısından bu sistemde adil olarak yer alabilmek için en önemli konu; Türkmenlerin milli birlik ve beraberliklerinin sağlanarak, bir çatı altında tek yumruk, tek yürek ve tek ses olarak temsil edilebilmeleridir. Türkmenlerin Irak ulusları arasında ve Irak devlet yapısında hak ettikleri yeri alabilmelerinin yegane şartı bu milli birliğin sağlanması ve mücadelenin örgütlü şekilde sürdürülmesidir.

1991 Körfez Savaşı sonrasında yurt içi ve de yurt dışında diğer muhalefet grupları gibi açık faaliyete geçen Türkmen siyasi hareketi, Türkmen varlığını tanıtmakta ve davasını kabul ettirmekte büyük çabalar harcamıştır. Irak muhalefeti ile birlikte

rejime karşı mücadele vermesinin yanı sıra; bu gruplar nezdinde haklarını tespit etmek için de mücadele vermiştir. Dünya nezdinde ise, komşu ve hür dünya ülkeleri ile temasa geçerek ve çeşitli vesilelerle Irak'taki Türkmen varlığını tanıtarak, mazlumiyetlerini ve durumlarını anlatarak dünya desteğini almaya çalışmıştır.

“*Irak'ı Kurtarma Yasası*” çerçevesinde yürütülen çalışmalara katılan Irak Türkmen Cephesi(ITC), “*Irak'ın Geleceği Projesi*”ne de onlarca uzman vererek demokrasi ve yapılanma konularında önemli görüşlerin benimsenmesinde rol oynamıştır. ITC ve diğer siyasi kuruluşlar samimi Irak muhalefet güçleri ile sıkı ilişkileri sürdürmüşler ve Irak ile ilgili tüm toplantı ve çalışmalarda aktif rol oynamışlardır.

Irak muhalefeti içinde ise Türkmen hareketi, Irak'ın toprak bütünlüğünü, birlik ve beraberliği savunurken; öte yandan, Irak'ın geleceği için öngörülen vizyonda Türkmenlerin milli, idari, siyasi ve kültürel haklarını tespit etmeyi başarmıştır. Selahaddin konferansı belgelerinde “*Türkmenlerin milli, siyasi, idari ve kültürel haklarına saygı gösterir*” ifadesini kabul ettirirken, New York kongresi belgelerinde bu hakların “*kabulü*” ve Londra kongresinde ise bu hakların Irak'ın “*gelecek anayasasında güvenceye alınması ve özel yasal düzenlemelerle korunması*” şeklini almasını sağlamıştır.

Türkmen Siyasi Hareketi, Irak'ta yaşayan bütün toplumların ve insanların her türlü (siyasi, idari, sosyal, ekonomik, kültürel vb.) haklarının anayasal güvence altına alındığı toprak bütünlüğü ve siyasi birliği korunmuş bir Irak'ın oluşturulması kararlılığında olarak demokratik mücadelesine devam etmektedir.

Türkiye'nin Türkmenlere desteği, 1991 Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra belirginleşmiş, ancak Kürt gruplara verilen destekle kıyaslandığında çok yetersiz kalmıştır. Buna karşılık, Türkmenlerin meşru haklarını kazanmalarının engellenmesi için, gerek Arap yönetimleri gerekse yerel Kürt Hükümeti, kontrolleri altındaki bölgelerde değişik oyunlara başvurmuştur. Dünyanın bilgisi çerçevesinde Türkmenlere haklarının verilmemesi durumu, Irak'ın işgal edilmesinden sonra da ABD tarafından sürdürülmektedir. ABD, Irak'a karşı savaşı dünyanın doğrudan desteği olmaksızın başlatmıştır. Savaşın nispeten kısa bir süre içinde sona ermesinden sonra ise ABD'nin

Irak'ta, ortak tanımak istemediği ortaya çıkmıştır. Ancak, Irak'ta artan direnişin sürmesiyle ABD'nin maruz kaldığı can kayıpları ve ekonomik giderlerin artması, ABD'yi bu tutumundan taviz vermeye zorlamıştır. ABD'nin Irak'ı işgali sonrasında Türkmenlere biçtiği rol, Türkmenlerin yıllar boyunca verdiği mücadelenin yok sayılması anlamına gelmektedir.

Irak'lı Türkmenlerin siyasî kuruluşlarının çatısını oluşturan Irak Türkmen Cephesi, ülkenin yeniden yapılandırılması sürecinden dışlanmış, ABD tarafından oluşturulan geçici hükümete, Irak içindeki bütün siyasî kuruluşlardan temsilci alınırken, Cephe'den temsilci alınmamıştır. İl ve ilçe yönetimlerinde de Türkmenler görmezden gelinmiştir. Aynı durum, İyad Allavi'nin Başbakan olduğu geçiş dönemi hükümeti için de geçerlidir. Irak Türkmenlerini sindirmeye yönelik eylemlerin en bariz göstergesi, Barzani ve Talabani'ye bağlı milislerin Türkmen yerleşim bölgelerinde, Amerika'nın da desteğini arkalarına alarak, terör havası estirmesidir. Türkiye'nin Irak'taki gelişmelere yeteri kadar ilgi göstermemesinin bir neticesi olarak yaşanan bu hâdiselerin son bulması için, yine Türkiye'nin iradesini ortaya koyması gerekmektedir.

Irak Türkmenleri ABD'nin işgali sonrasında Irak'tan dışlanarak asimile edilmek istenmiş, Türk şehri Kerkük, Barzani ve Talabani'ye bağlı kuvvetlerce âdete işgal edilerek bölgeye önemli miktarda Kürt nüfusu kaydırılmıştır. Telafer'de ve diğer Türkmen bölgelerinde de işgal kuvvetleriyle işbirliği halinde aynı şeyler yapılmıştır. Telafer Türkleri ABD-Kürt işgaline karşı başlattıkları direnişi kahramanca sürdürmektedirler.

Irak'taki Türkmen toplumu, 1918 yılından itibaren, sürekli darbe yemiş, ama ayakta kalmayı başarmıştır. 2003 yılında ABD işgalinden sonra ise tarihinin en hassas dönemine girmiştir: anayasadan dışlanmış, yok sayılmış, hak ve hukuktan mahrum bırakılmıştır. Irak'ın kuzeyinde bir "*Kürdistan*" bölgesi kurulmuş, Türkmen bölgesi yok sayılmış ve Kürdistan'ın bir parçası gibi görülmüştür. Bin yıllık Türkmen yurdu Kürdistan'a terk edilmektedir. Kerkük, şimdilik beklemeye alınmıştır, birkaç yıl sonra orası da Kürtlere teslim edilmek istenmektedir. Türkmen toplumuna iki seçenek kalmaktadır: ya Kürt yönetimi altına girmeye ve yok olmayı kabullenecektir; ya da Kürt yönetimini reddedip ayrı bir Türkmen bölgesi kurulması için çalışacaktır.

Kürt yönetimi altında Türkmene hayat hakkı tanınmayacağı bellidir. Çünkü Kürt grupların icraatları ortadadır. Türkmen bölgesine peşmergenin gelişi ile Türkmen toplumu zaman içinde asimilasyona uğrayacak; sağlam kalabilenler de Kürtleşecektir. Barzani ve Talabani, uygulamalarıyla Saddam Hüseyinden daha gaddar olduklarını göstermişlerdir. Barzani, yönetimindeki Güvenlik bölgesinde 1996, 1998 ve 2000 yıllarında ITC'ne yaptığı saldırılarla, tutuklamalarla, insan hakları ihlalleriyle bunu kanıtlamıştır. Talabani ise daha politik şekilde davranmış, bu tür uygulamaları el altından yapmış, ikiyüzlü politikası ve siyasi dansözlüğüyle ustaca gizlemiştir.

Türkmenleri gelecekte nelerin beklediğini anlamak için sadece işgalden sonraki dönemi göz önüne getirmek yeterlidir. Silahsız Türkmen toplumu, birçok defa silahlı Kürtlerin saldırısına uğramıştır. Kürt Peşmergeler, 9-10 Nisan 2003'te Kerkük'ü basmış, 22-23 Ağustos, 31 Aralık 2003, 1 Ocak, 29 Şubat ve 8 Mart 2004 tarihlerinde Türkmenlere karşı kanlı saldırılar düzenlemiştir. Telafer'de de aynı şeyleri yapmaya çalışmış, başarılı olamayınca 03 Eylül 2004 tarihinde ABD'lileri Türkmenlere karşı kışkırtarak operasyon yapmalarını sağlamıştır. Değişik tezgâhlarla Şii ve Sünni Türkmenler birbirine düşürülmüştür. Telafer'de Türkmen direnişi zor koşullar altında kahramanca devam etmektedir. Peşmergelerin Türkmenlere saldırıları, ırkçı saldırılardır ve gelecekte neler olabileceğinin de birer göstergesi olduğundan oldukça endişe vericidir.

Irak Kürdistan Demokratik Partisi ve Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği tarafından kışkırtılan ve diğer Kürt partileri tarafından da destek gören tehlikeli bir ırkçı milliyetçilik gelişmekte ve günden güne tehlikeli bir boyut kazanmaktadır. Bu oluşum, bölgede Kürtten başkasına yaşam hakkı tanımamaktadır. Erbil'de Türk bayrağını yakıp yerde çiğnetecek kadar faşist zihniyetli, ırkçı, acımasız, Kürtçülüğe göre, Kürdistan'da Kürt olmayanın yaşama şansı yoktur. Hayatını ilkel şekilde dağlarda yaşamış, dağ kanunlarıyla elinde silahla büyümüş peşmerge için insan hayatının hiçbir değeri yoktur. Saddam zamanında bölgeye yerleştirildiği söylenen Araplar, Kürt bölgesinden tehditle kovulup, yerlerine Kürtler yerleştirilmekte, karşı çıkanlar öldürülmekte, etnik temizlik yapılmaktadır. Sıranın Türkmenlere de geleceği, onların malına mülküne de Kürtlerin el koyacağı, hayatlarına kast edeceği değerlendirilmektedir.

8 Martta imzalanmış olan anayasaya göre, Türkmen bölgesinin bir kısmı Kürdistan'a bölgesine dâhil olmuştur. Kerkük ve Musul bölgelerinin de birkaç yıl içinde Kürdistan'a katılması öngörülmektedir. Türkmenler açısından durum oldukça vahimdir. Çünkü Türkmenler, Kürtlerin hâkimiyeti altına alınmakta, evlerini, yurtlarını kaybetmekte, baskı altına alınmakta, tutuklanmakta ve katledilmektedirler.

Irak Türkmen Cephesi, Türkmenlerin, haklarını aramak için demokratik mücadeleyi sürdüreceklerini her ortamda ifade etmektedir. Türkmenler, Birleşmiş Milletler'e, Islam Konferansı'na, Arap Birliği'ne, çeşitli yabancı ülkelere dilekçeler, muhtıralar göndermişlerdir. Irak Türkmen Cephesi dış temaslar yapmaktadır, çeşitli ülkelerde temsilcilikleri vardır, sesini duyurmaya çalışmaktadır. Kerkük'te, Bağdat'ta düzenlediği yürüyüşlerden başka, Kopenhag, Berlin gibi Avrupa şehirlerinde de mitingler düzenlemiştir. Bu çalışmalara sabırla devam edilmesi yararlı olacaktır.

Her ne kadar yukarıda bahsedilen olumlu gelişmeler varsa da ITC, Türkmen haklarının savunulmasında ve Telafer olaylarında inisiyatif geliştirmede yetersiz kalmıştır. ITC, gerçekten milli davaya inanmış, zaafı olmayan, idealist, birleştirici, dürüst, cesur, fedakar liderlerle hedeflerine ulaşabilir. ITC, içindeki çürük elmaları temizlemeli, kendisine çeki düzen vermelidir. Aksi taktirde işe yaramaz kamu iktisadi teşekkülü (KİT) olmaktan öteye gidemez. ITC'nin Türkmen mücadelesinde, yaptığı yanlışlardan biri de, Irak'ta oy potansiyeli % 3'ü geçmeyen Asuriler ve diğer Hıristiyan azınlıkların da haklarını aramaya çalışmaları, kendilerini onlarla aynı kefeye koymalarıdır. Bu yanlışla zaman zaman Türk Hükümeti de düşmektedir. Hıristiyan azınlığın hakları zaten Hıristiyan ülkeler tarafından fazlasıyla korunmaktadır. Yeri geldiğinde Türkmenlere karşı Kürtlerle de işbirliği yapmaktan da çekinmemektedirler. Türkmenler, % 13 nüfus potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla azınlık değil, Irak'ın kurucu unsurlarından biridir. Bu konuda emsal göstereceği Asuriler değil, Kürtler olmalıdır. Kürtler, % 15-18 nüfus oranıyla, ABD'nin de desteğini alarak, nüfuslarıyla orantılı olmayan çok büyük imtiyazlar elde etmişlerdir.

Geçici Anayasa kabul edilmiş ve 28 Haziran 2004'te yürürlüğe girmiştir. Anayasa, Kürtlere devlet yolunu açmış, Türkmen bölgelerini Kürt hâkimiyetine sokmuş, tamamen Kürtlerin lehine bir ortam yaratmıştır. Türkmenlerin buna müdahale

etmeye gücü yetmemiştir. Bundan sonra kalıcı anayasanın kabulünde de önemli bir değişiklik olmayacağı aşikârdır. Kürtler, üzerine çöreklandıkları Türkmen topraklarını bir daha geri vermeyeceklerdir. Bu nedenle, Türkmen sorununun bir milli direniş hareketine dönüşmekten başka çaresi yoktur.

Irak'ın üçüncü asli unsuru olan Türkmenler, hassasiyetlerinin üstesinden gelerek, bir milli direniş hareketini hakkıyla örgütleyip başarıya götürmek zorundadır. Bu hedefe ulaşmak için Irak Türkmen Cephesi her bakımdan donanımlı hale getirilmeli, meşakkatli ve uzun süreli bir milli mücadeleyi yürütebilecek güce kavuşmalıdır.

Türk dış politikasının da uzun yıllar esasını teşkil eden “*Kürtlere tanınan haklar aynen Türkmenlere de tanınmalıdır*” ilkesi Türkmen Mücadelesi için düstur olmalıdır. Kürtler Irak'ın asli unsuru sayılıyorsa Türkmenler de asli unsur sayılmalıdır. Irak'ta Kürtçe resmi dil oluyorsa Türkçe de resmi dil olmalı ve bir Kürt bölgesi kuruluyorsa bir Türkmen bölgesi de kurulmalıdır. Kürtler nasıl yıllardır Kürdistan için düşmanlıklarını bile unutup bir araya gelebiliyorsa Türkmenler için de “*Türkmeneli*”ni kurmak, bütünleştirici bir “*Kızıl Elma*” olmalıdır.

Türkmenler, Kürtlerle olan mücadelelerinde çıkarları gereği, Araplarla ve Şiiilerle ittifaklar yapabilirler. Türkmenlerin hedeflerini gerçekleştirmek için Türkiye'nin de desteğini almalarına ihtiyaç vardır. Irak'ta Kürtler ile Türkmenler arasında eşitlik bozulduğuna göre, Türkmenlere eşitlik istemek Türkiye için bir hak haline gelmiştir. Türkiye, Türkmenlere eşitliği sağlamak için diplomatik girişimlerde bulunmalıdır.

İşgalden sonraki dönemde, “*istikrar ve kaos*” ikilemindeki Irak'ın her geçen gün biraz daha “*kaos*”a doğru kayması, Ortadoğu coğrafyasının tamamını etkileme potansiyeline sahiptir. Bu gelişmelerden en çok etkilenecek ülkelerin başında gelmesine rağmen, Türkiye'nin Irak'la ilgisi göstermesi gereken seviyenin altındadır.

Türkiye'yi yakından ilgilendiren bir husus olan kukla devlet oluşumu, sadece ilanı beklemektedir. Maalesef, bu kukla devlet Türkiye'nin kucağında büyütülmüştür. Türkiye, Türkmenler yerine Kürtleri destekleyerek, Kürt Bölgesinin zenginleşmesini ve gelişmesini sağlamıştır. Türkmenlerin Kürtler tarafından asimile edilmesine,

katledilmesine duyarsız kalmıştır. Unutulmamalıdır ki, güneydoğu Türkiye'nin hassas bölgesidir, yumuşak karnıdır. Oluşabilecek Kürt devletinin kuzeyi de Türkiye topraklarının bir bölümünü içine alacaktır. Irak Geçici Hükümeti'nde önemli makamları işgal eden Kürtler, işgalden sonraki zamanı kendi bağımsızlıklarını sağlayacak yolun taşlarını döşemekle geçirmişlerdir. Uluslararası sistemle bu makamları kullanarak diyaloga geçen Kürtler, geçici Irak anayasasına “*otonomi*” taleplerini ekletmeyi başarmışlar ve Irak'ı seçimlere götürecektir olan geçiş hükümetinde de önemli görevler alarak, Şîiler'den sonra Irak'ın en etkin unsuru olmuşlardır.

ABD'nin, bölgeden ne zaman çıkacağı kesin olmamakla birlikte, ardında bırakacağı istikrarsızlığı ve büyüyen tehlikeyi şimdiden çözmek yönünde çalışma başlatılması gerekmektedir. Türkmenler, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğini etkileyebilecek bir faktördür. Türkmenlerin ayakta kalabilmesi için de, Kerkük, Telafer başta olmak üzere, diğer Türkmen şehirlerinin Türkmenliğinin korunması ve politik güçlerinin kuvvetlendirilmesi gerekmektedir. Türkmenlerin siyasî ve kültürel olarak yok edilmesi gerçekleşirse, Türkiye'nin evinin önünün Kürt Devleti'ne açılması gibi arzu etmediği birçok sorunla da karşı karşıya kalacağı görülmektedir.

Türkiye'nin bölgedeki tek dostu, geleceğe yönelik hedefleri olan Türkmenlerdir. Ortadoğu'da yürütülen stratejinin en önemli belirleyicileri etnik ve dinî faktörlerdir. ABD, Irak'ı şekillendirmek için etnik ve dinî gruplarla işbirliği yapmaktadır. Çünkü bölgenin gerçeği budur. Türkiye'nin de kendisi gibi düşünen taraflarla işbirliği yapması, onları koordine etmesi, en uygun çözüm yolu olarak ortaya çıkmaktadır. Araplar, ABD işgali sonrasında yaşanan olumsuz gelişmelerden sonra Türkiye ve Türkmenlere yakınlaşmıştır. Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğünü destekleyen politikasında Arapları da yanına almalıdır. Türkiye'nin elindeki kartları doğru oynadığı takdirde gelişmelere müdahil olma şansını yakalayacağı ve Irak'ın istikrara kavuşturmasına katkı sağlayacağı unutulmamalıdır. Türkiye, konumu itibarı ile bölge üzerinde büyük bir etkinliğe sahiptir, fakat bunu yeterince kullanamamıştır. Türkiye, Irak'taki yeni yapılanmada bölgedeki tüm Türkmenlerin haklarının korunması için gerekli uluslararası girişimleri ısrarla sürdürmelidir.

Irak'ın yapılanmasında Irak Türkmen Cephesi(ITC) sürekli denklem dışı bırakılmakta ve Türkiye ise ezik bir yaklaşım ile Türkmenlere yakın olmayı başta kendisi suç kabul ederek sessiz kalmaktadır. Kürt gruplar komşu devletlerdeki Kürtler ile sağlam bir bağ oluşturma programlarını İsrail'den de aldıkları destekle gizliden gizliye yürütürken Türkiye'nin kendi ırkından kardeşleriyle ilgilenmesi, son derece doğaldır. Irak rejimleri tarafından çoğu zaman yok sayılan ve asimile edilmek istenen, uluslararası topluluk tarafından da garip bir şekilde gözardı edilen Türkmenlerin güvenliği, huzuru ve refahı, Türkiye açısından hem ahlaki hem de politik bir sorumluluktur.

Türkiye, Irak, ABD, AB ve BM başta olmak üzere tüm dünyaya, Irak'ta, Türkmenlere tam eşitlik sağlamayan bir düzenlemeyi tanımayacağını, bu haksızlığın giderilmesini, düzeltilmesini talep edeceğini ve bu haklı talebinden hiç vazgeçmeyeceğini, bütün bunların gerçekleşmediği durumda Türkmenler direnişe geçerse, Türkiye'nin onlara engel olmayacağını anlatması gerekmektedir. Türkmenlerin ikinci sınıf Irak vatandaşı durumuna düşürülmesini ve Kürt yönetimine terk edilmesini ne Türkiye, ne de Türkmenlerin kabul edemeyeceğini, böylesine büyük bir haksızlığın demokrasiye de, insan haklarına da aykırı olduğunu üstüne basa basa vurgulamalıdır.

Kuzey Irak'taki bölgeyi besleyen tek önemli unsur olan, Habur Sınır Kapısı gerekirse kapatılarak, Türkmen bölgesine uzanan koridora “*Ovaköy*” hattından “*Telafer*”le bağlanacak “*Ali Rıza Efendi*” kapısının açılması işlemi hızlandırılmalıdır. Bu gerçekleşmezse, Nusaybin-Suriye üzerinden Musul'a bağlantı sağlanabilir. Telafer-Ovaköy hattının güvenliği sağlanıp Kürtleştirilmesine engel olunarak, Türkmenler ekonomik, siyasi ve sosyal yönden daha fazla desteklenebilir. Irak genelinde Talabani ve Barzani'nin sindirme ve zorla göç ettirme operasyonuna engel olunmalı ve Türk beldelerine Kürt göçleri olabildiğince engellenmelidir.

Irak'ın parçalanması durumunda Türkiye'nin elinde bulunan en önemli kozlardan biri de Musul eyaleti üzerinde taşıdığı tarihî haklarıdır. Bilindiği gibi Musul eyaleti, 5 Haziran 1926 tarihli Ankara Antlaşması'na göre Irak'a bırakılmıştır. Bunun bir diğer anlamı da şudur: Irak parçalandığı takdirde Ankara Anlaşması'nın hükmü sona erecek ve Kuzey Irak bölgesinin eski adı olan Musul eyaleti tekrar eski sahibine iade

edilecektir. Bu yüzden Türkiye, bu bölge üzerinde tasarruf hakkına sahiptir. Daha açık bir ifade ile Türkiye'nin bilgisi ve onayı olmadan, Irak'ın kuzeyinde yeni yapılanmaya gidilmesine izin verilmemesi gerekmektedir. Bu hususta Türk siyaset bilimcilerinin, Ankara Anlaşması'nı yeniden yorumlayarak, Türk dış politikasının bilgisine ve gündemine sunmaları gerekir.

Telaferde Türkmenlerin geliştirdiği direnişe karşı Türkiye ilgisiz kalmış ve Irak politikasında Türkmenler yoluyla etkili olma fırsatını kaçırmıştır. Telaferde gerçekleşen Türkiye'nin desteğini alan bir silahlı direniş, hem Barzani-Talabani hem de ABD'yi dengeleyecek bir Türkmen gücünün oluşmasını sağlayacaktı. Irak Türkmen Cephesi eğer Telafer direnişini sahiplenebilseydi, Şiiler ve Kürtler gibi büyük bir politik güç olabilirdi.

Türkiye'nin derhal Telafer konusunu Kerkük meselesi gibi ciddiye alarak ivedilikle gündemin bir parçası yapması gerekmektedir. Eğer Türkiye Telafer-Kerkük hattını tutar ve gelecek senelerde geliştirip kuvvetlendirebilirse Kürdistan projesinin gerçekleşmesi büyük ölçüde engellenebilir. Engellenemediği durumda Kürdistan'ı jeopolitik olarak dengeleyecek bağımsız bir Türkmeneli devletinin alt yapısı kurulmuş olacaktır.

Türkiye, Türkmen milli direnişine tam destek vermelidir. Çünkü Türkmenlerin Kürtlerle eşit duruma gelmesi ve Kerkük-Telafer hattında bir Türkmen bölgesi kurulması, Türkiye'nin güvenliği bakımından da önem taşımaktadır. Türkmen sorunu, bir bakıma Türkiye'nin güvenlik sorunudur. Türkmenler ve Türkmen bölgesi, Irak'ın kuzeyinde Kürt grupları dengeleyebilecektir.

Bütün olumsuzluklara rağmen Türkmenler; Irak'ın bütünlüğü bozulmadan, tüm grupların birbiriyle diyalog halinde, ama mutlaka eşitlik ilkesi çerçevesinde, demokratik bir rejim altında yaşayacağı günleri yine de umutla beklemektedir. Türkiye'nin varlığı yine de bu umudu güçlendiren en önemli etkidir.

Türkiye destek verse de vermese de Türkmenlerin haklı mücadelelerini sürdürmeleri gerekmektedir. Çünkü bu onların var olma mücadelesidir, milli davasıdır.

KAYNAKÇA

A- GAZETELER

Akşam

Bugün

Altunköprü

Ayın Tarihi

Birayeti

Cumhuriyet

Devlet

El Hayat

El Şark El Avsat

El Zaman

Fener

Gulan

Gece Postası

Habat

Halk'a ve Olaylara Tercüman

Hürriyet

Kerkük

Kerkükfeneri

Kurultay

Milli Gazete

Milliyet

Ortadoğu

Posta

Radikal

Sabah

Takvim

Tercüman

Türkiye

Türkmeneli

Ulus

Vatan

Yeni Düşünce

Yeni Mesaj

Yeni Şafak

Yeniçağ

Zaman

B- DERGİLER

Avrasya Dosyası

Aksiyon

Altunköprü

Aydınlık

Belgelerle Türk Tarihi

Bilig

Fuzuli

Global Strateji

Hayat Tarih Mecmuası

2023 Dergisi

Kardaşlık

Kurultay

Müdafaa-i Hukuk

Nokta

Ocak

Stratejik Analiz

Silahlı Kuvvetler Dergisi

Töre

Türkmen Bohçası

Türk Dünyası

Türk Kültürü

Türk Yurdu

C- ANSİKLOPEDİLER

İslam Ansiklopedisi

Ana Britanica Ansiklopedisi

Türk Ansiklopedisi

D-KİTAPLAR

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyanatları IV(1917-1938), Türk İnk.T. Enst. yay., Ankara, 1964.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I-III, ADTYK Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1997.

ATEŞ, Sönmez, "Irak Türkleri İle İlgili Yayınlar Hakkında Düşünceler", *Türk Kültürü*, S.26 (Aralık 1964).

BİLA, Fikret, *Sivil Darbe Girişimi ve Ankara'da Irak Savaşları*, Ümit Yay., Ankara, 2003.

BOSTANOĞLU, Burcu, *Türkiye ABD İlişkilerinin Politikası*, İmge yay., Ankara, 1999.

CANATAN, Yaşar, *Türk-Irak Münasebetleri(1932-1959)*, Ankara, 1995, T.C. Kültür Bakanlığı yay., 1996.

DİNÇ, Ahmet, *Babil'de Amerikan Tangosu-Saddam'ı Deviren Gündümlü Tarikat: Kesnizani*, Selis yay., İstanbul 2004.

EROĞLU, Cengiz, BABUÇOĞLU, Murat, ÖZDİL, Orhan, *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Musul*, Global Strateji Enstitüsü yay., Ankara, 2005.

EROĞLU, Hamza, *Türk İnkılap Tarihi*, Savaş Yayınları, Ankara, 1990.

GÖNLÜBOL, Mehmet, SAR, Cem, *Olaylarla Türk Dış Politikası, (1919-1973)*, Cilt I, 5. Baskı, A.Ü.S.B.F. yay., Ankara, 1982.

GÖZEN, Ramazan, *Amerikan Kıskaçında Dış Politika Körfez Savaşı Turgut Özal ve Sonrası*, Liberte yay., Ankara, 2000.

GÖZTOKLUSU, Murat, *Elcezire ve Özdemir Harekatı*, Ümit yay., Ankara, 2006.

GÜRÜN, Kamuran, *Savaşan Dünya ve Türkiye*, Bilgi yay., Ankara, 1986.

HÜRMÜZLÜ, Erşat, *Irak'ta Türkmen Gerçeği*, Kerkük Vakfı yay., İstanbul 2006.

....., *Türkmenler ve Irak*, Kerkük Vakfı yay., İstanbul, 2003.

-, *Irak Türkleri*, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği yay., İstanbul, 1991.
- HÜRMÜZLÜ, Habib, PAMUKÇU, Ekrem, *Irak'ta Türkmen Boy ve Oymakları*, Global Strateji Enstitüsü yay., Ankara, 2005.
- “Irak”, *İslam Ansiklopedisi*, V, Milli Eğitim Bakanlığı yay., İstanbul, 1945.
- Irak'ta Türkmen Gerçeği ve ITC*, Türkmen Enformasyon Merkezi yay., ty., yy..
- ITC'nin Meşruluğu ve Stratejisi*, Türkmen Enformasyon Merkezi yay., S.1, Erbil, 2001.
- KARAÇAM, Ali Naci, *Lozan*, 5. Baskı, Milliyet yay., İstanbul, 1971.
- KASAP(Ağa), Sanan Ahmet, *Irak Türkmenleri:Türkiye ve Türk Devletleriyle İktisadi ve Kültürel Köprü Kurmak*, Türkmen Enformasyon Merkezi yay., Erbil, 2001.
- KAYNAK, Muhteşem, *Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye(1988-1991)*, Tanmak yay., Ankara, 1992.
- KERKÜK, İzzettin, *Haşim Nahit Erbil ve Irak Türkleri*, Kerkük Vakfı yay., İstanbul, 2004.
- KOÇSOY, Şevket, *Irak Türkleri ve Türk-Irak İlişkileri*, Boğaziçi yay., İstanbul, 1991.
- KÖPRÜLÜ Ziyat, *Irak'ta Türk Varlığı*, Örnek yay., Ankara, 1996.
- Kurultay(13-15 Eylül)*, Kerkük, 2003.
- KÜZECİ Şemsettin, *Kerkük Soykırımları*, Teknoed yay., Ankara, 2004.
- MERAY Seha L., *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler*, I, A.Ü.S.B.F.yay., Ankara, 1969.
- MİSİROĞLU, Kadir, *Musul Meselesi ve Irak Türkleri*, Sebil yay., İstanbul.
- ORAN, Baskın, *Kalkık Horoz Çekiç Güç ve Türk Devleti*, Bilgi yay., Ankara, 1996.
-, *Türk Dış Politikası (1928-1980)*, I, İletişim yay., İstanbul, 2001.
- ÖKE, Mim Kemal, *Musul Meselesi Kronolojisi(1918-1926)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yay., İstanbul, 1987.
-, *Musul-Kürdistan Sorunu*, Bilge Karınca yay., İstanbul, 2002.

-, *Kerkük-Musul Dosyası*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yay., İstanbul, 1991.
- ÖZDAĞ, Ümit, *Telafer: Bir Türkmen Kentinin ABD Ordusu ve Peşmergelere Karşı Direnişi*, Fark yay., Ankara, 2008.
-, *Türkiye Kuzey Irak ve PKK Bir Gayri Nizami Savaş'ın Anatomisi*, ASAM yay., Ankara, 1999.
- ÖZMEN, Hasan, "Türkmen Hakları ve Türkmenlerin Statüsü", *Misak-ı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul*, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1998.
- ÖZTUNA, Yılmaz, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi*, I, İstanbul, 1977.
- PARLA, Reha, *Türkiye Cumhuriyeti'nin Uluslararası Temelleri Lozan Montrö*, Özdilek Matbaası yay., Lefkoşe, 1985.
- SAATÇİ, Suphi, *Hasretin Adı Kerkük*, Ötüken yay., İstanbul, 2004.
-, *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, Ötüken yay., İstanbul, 2003.
- SARAY, Mehmet, *Türkiye ve Yakın Komşuları*, AKTDYK Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 2006.
- SİLLELİ, Turan, *Büyük Oyunda Türkiye-İrak İlişkileri*, IQ Kültür Sanat yay., İstanbul, 2005.
- ŞAN, Cemal, *Irak Türkmenlerinden Söz Ediyorum*, Türkmen Enformasyon Merkezi yay., yy., ty..
- ŞİMŞİR, Bilal N., *Türk-İrak İlişkilerinde Türkmenler*, Bilgi yay., Ankara, 2004.
- YETKİN, Murat, *Tezkere: Irak Krizinin Gerçek Öyküsü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.

E- MAKALELER

ACAR, Özgen, “Bölerek Küreselleşme”, *Cumhuriyet*, 13 Ocak 2004.

AKIN, Veysi, “ABD’nin Irak Politikası ve Türkmenlerin Durumu”, 2023, S.38 (15 Haziran 2004).

AKYOL, Taha, “Atatürk, Kürtler, Irak”, *Milliyet*, 10 Mart 2004.

....., “Üç Bomba: Kıbrıs, AB ve Kerkük”, *Milliyet*, 25 Aralık 2003.

....., “Kerkük, Kürtler ve Petrol”, *Milliyet*, 11 Nisan 2003.

....., “ABD Kuşku Yaratıyor”, *Milliyet*, 16 Eylül 2009.

ALTAYLI, Fatih, “İşler Kürtlerin istediği gibi gitmiyor”, *Hürriyet*, 7 Ocak 2004.

ARSLAN, Esat, “NATO Zirvesine Doğru Irak’ın Yeniden Yapılandırılması”, 2023, S.38 (15 Haziran 2004).

AŞIK, Melih, “Haydin Telafer’e”, *Milliyet*, 26 Eylül 2004.

BALBAY, Mustafa, “36. Dantel”, *Cumhuriyet*, 5 Ocak 2004.

....., “Irak’ta Bir ‘Geçici’ Adım Daha!”, *Cumhuriyet*, 9 Mart 2004.

....., “Irak’ta Manda Yönetimine Doğru”, *Cumhuriyet*, 11 Nisan 2003.

Basın Bildirisi, 10 Ocak 2003, e-mail: akkoyunlu56@hotmail.com.

BEYATLI Aydın, , “Irak Tarihine Kısa Bir Bakış”, *Irak Türkleri Kültür ve Sanat Bülteni*, S.2 (Temmuz 1990).

BAYATLI, Nilüfer, “İradei Seniyye ile Adı Değiştirilen Şehir Kifri”, *Kardaşlık*, S.30(10 Temmuz 2006), www.kerkukvakfi.com/dergiler.

BİLA, Fikret, ‘Kerkük’le oynamak”, *Milliyet*, 3 Ocak 2004.

....., “Ankara’nın İki Kuşkusunu”, *Milliyet*, 1 Mart 2003.

....., “Ciddi mi değil mi?”, *Milliyet*, 4 Ocak 2004.

....., “Federasyon”, *Milliyet*, 12 Ocak 2004.

....., “Kürtler’in Hamlesi”, *Milliyet*, 22 Aralık 2003.

-, “Sıkışma ve Efelenme Politikası”, *Milliyet*, 24 Aralık 2003.
-, “Türkmenlere Mısır Eğitimi”, *Milliyet*, 5 Ocak 2004.
- BİLGİ, Mustafa Sıtkı, “Türk Irak İlişkilerinin Tarihsel Boyutu(1534-2002)”, *Irak Krizi(2002-2003)*, ASAM yay., Ankara, 2003.
- BÖRKLÜ, Meşkure Yılmaz, “Lozan’dan Sonra Irak Türklerinin Durumu ve Genel Problemleri”, <http://bizturkmeniz.com>.
- CEBECİ, Sırrı Yüksel, “Kürtler nasıl durdurulacak?”, *Halk’a ve Olaylara Tercüman*, 4 Ocak 2004.
- ÇANDAR, Cengiz, “Türkmen Davasında Dönüm Noktası”, *Sabah*, 16 Eylül 2003.
- ÇAY, Abdülhaluk, “Irak Türkleri”, *Fuzuli*, S.4-5 (Temmuz-Ağustos 1987).
- DEMİR, Hasan, “Türkmenler Kerkük’te petrol için katlediliyor”, *Yeniçağ*, 3 Ocak 2004.
-, “Türkmenleri Satarak Kürtlere AB Yolunun Açılması”, *Yeniçağ*, 3 Mart 2004.
- DEMİRAL, Necdet, SORAN, Şükür, HASAN, Mazin, “Arap Medyasının Türkmenlere ve Kürtlere Bakışı”, *Stratejik Analiz*, C.3, S.46(Şubat 2004).
-, “Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası ve Irak’ın Geleceğine Etkileri”, *Stratejik Analiz*, C.5, S.50 (Haziran 2004).
- DEMİRCİ, Güçlü, “Irak’taki Türkler”, *Irak Dosyası*, II, Haz. Dr. Ali Ahmetbeyoğlu, TATAV yay., İstanbul, 2003.
- DEMİRCİ, Nefi, “Altunköprü Katliamı”, *Altunköprü*, S.3(Mayıs 2004).
- DİNÇ, Ahmet, “Türkiye’nin Irak Başarısı Telafer’den Geçer”, *Global Strateji*, S.2(Sonbahar 2005).
- ERGİN, Sedat, “Kerkük Özel Vaka”, *Hürriyet*, 31 Ocak 2004.
-, “Oval Ofis’ten Ne Çıktı, Ne çıkmadı”, *Hürriyet*, 29 Ocak 2004.
-, “Mektuptaki söz”, *Hürriyet*, 21 Ocak 2004.

- ERSANEL, Nedret, “Türkmenler, PKK’yı Türkiye’de vurdu”, *Nokta*, 26 Aralık 1993-1 Ocak 1994.
- GÖKÇE, Deniz, “Türkmenleri de Unutmayalım”, *Akşam*, 12 Mart 2003.
- GÜRCANLI, Zeynep, “Neden Tel Afer”, *Star*, 18 Eylül 2009.
- GÜRTUNA, Anıl, “Telafer Olaylarının Işığında Türkmenler ve Türkiye’nin Durumu”.
- GÜVEN, Erdal, “Kuzey Irak’ta neler oluyor?”, *Halk’a ve Olaylara Tercüman*, 11 Mart 2003.
- HASAN, Mazin, “Türkmenlerin Asimilasyonunda Erbil Örneği”, *Stratejik Analiz*, S.69(Ocak 2006).
-, “Irak’ın Gizlenen Gerçeği Türkmenler”, *Irak Krizi(2002-2003)*, ASAM yay., Ankara, 2003.
-, “Kerkük, Kerkük”, *Stratejik Analiz*, C.4, S.47(Mart, 2004).
-, “Türkiye’nin Türkmen Politikası:Yapılması Gerekenler”, *Stratejik Analiz*, C.4, S.48(Nisan, 2004).
-, “Türkmenler, Türkiye, Irak, Körfez Savaşından Irak’ın İşgaline Türkmenlerin Durumu”, *Avrasya Dosyası*, C.9, S.4(Kış 2003).
- KABAKLI, Servet, “Türkiye nerededir”, *Halk’a ve Olaylara Tercüman*, 11 Nisan 2003.
-, “Kerkük Yarası Kıbrıs Kararı”, *Halk’a ve Olaylara Tercüman*, 26 Aralık 2003.
- KAFALI, Mustafa, “Kerkük Türkleri”, *Töre*, S.17(Ekim, 1972).
- KARAKAPLAN, Savaş, “Irak Dosyası”, <http://www.mysite.irakturkleriky.d.sitemynet.com.tr/>.
- KAZANCI, Hicran, “Irak’ın Hassas Dengelerindeki Türkmenler”, 2023, S.38 (15 Haziran 2004).
- KETENE, Orhan, “Kuzey Irak’ı Türkiye’ye Bağlayacak Yegane Güç Türkmenler”, *Stratejik Analiz*, S.22 (Şubat, 2002).

- KILIÇ, Altemur, “Yetmiyor, Yetişemiyorum!”, *Yeniçağ*, 3 Mart 2004.
- KOHEN, Sami, “Kaos’un Anayasası”, *Milliyet*, 10 Mart 2004.
-, “Kuzey Irak’taki Tehlike”, *Milliyet*, 27 Ağustos 2003.
- KÖPRÜLÜ, Sadun, “31 Ağustos 1996 Mesut Barzani, Erbil Katliamı”, *Kerkükfeneri*, 01 Eylül 2009.
-, “Altunköprü Türklerine Diktatör, Canavar Saddam’ın Kanlı Katliamı”, *Altunköprü*, S.3 (Mayıs 2004).
- KURTCEPHE, İsrail, “Türk Dış Politikasında Musul Sorunu”, *www.stradigma.com*.
- KÜZECİ, Şemsettin, “Telafer Operasyonun Perde Arkası”, *Müdafaa-i Hukuk*, S.83(Temmuz 2005).
- METİN, İbrahim, “Türk’ün(Anadolu’nun) Ayrılmaz Uzantısı Kerkük”, *Kardaşlık*, S.16 (Ekim-Aralık 2002).
- MURATLI, İnci, “Irak Türklerinin Siyasi Tarihi”, *www.Kerkük.net.com*, 16 Ekim 2007.
- OĞUZ, Osman, “Bağdat Yönetiminin Tarihi Çevre Tahribatı Durdurulmalıdır”, *Kardaşlık*, Yıl 1, S.1(Ocak 1999).
- OKUMUŞ, Nazif, “Telafer’in Hesabı” *Takvim*, 22 Eylül 2002.
- ÖZDAĞ, Ümit, “Coğrafi ve Siyasi Kuzey Irak”, *http://www.yenicaggazetesi.com/*.
-, “Saddam Sonrası Planlar”, *Kardaşlık*, S.16 (Ekim-Aralık 2002).
-, “Türkmeneli’nde Direniş Ankara’ya Rağmen Gelişiyor”, *Yeniçağ*, 2 Ocak 2004.
-, “Unutturulmaya Çalışılan Halk: Türkmenler”, *Yeniçağ*, 23 Ocak 2004.
-, “Telafer”, *Akşam*, 12 Eylül 2005.
- ÖZGÜREL, Avni, “Telafer’e Güç Verecek Kapı”, *Türkiye*, 26 Eylül 2004.
- ÖZKAN, Tuncay, “Türkmenler, Kürtler ve Türkiye”, *Akşam*, 11 Nisan 2003.
- PAMUKÇU, Ekrem, “Telafer Olayları”, *2023*, S.42(15 Ekim 2004).

SAATÇİ, Suphi, “Irak Türkmenlerinin İki Ateş Arasındaki Kaderi Değişmeyecek mi?”, *Kardaşlık Dergisi*, yıl: 3, sayı: 12, Ekim-Aralık 1999.

....., “Türkmen Kızı Zehra'nın Gerçek Hikayesi”, *Türk Edebiyatı*, 24/267(Ocak 1996).

....., “Kürtlerin Haklarına Peki Ya Irak Türkmenleri”, *Milliyet*, 15 Haziran 1991.

SEVGİN, Nazmi, “Kerkük Türkleri I”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.38 (Kasım 1970).

SEYDİ, Süleyman, “Kürt Grupları'nın Türkmen Politikası”, <http://www.haberaliz.com/>.

SEZGİN, Ferruh, “Telafer İkinci Çanakale Mi?”, *Müdafa-i Hukuk*, S.83(Temmuz 2005).

SOYSAL Mümtaz, ‘Etno-Politik’, *Cumhuriyet*, 24 Aralık 2003.

....., “Kriz Yönetimi”, *Milliyet*, 11 Nisan 2003.

....., “Sorular”, *Cumhuriyet*, 11 Nisan 2003.

TAŞKIRAN, Cemalettin, “Türkiye ve ABD'nin Irak ve Ortadoğu Politikaları”, <http://bizturkmeniz.com>.

TEKİN, Arslan, “Talabani Çomarını Bu Türkmen Katliamından Sonra Da Kucaklayacak Mısınız?”, *Yeniçağ*, 4 Ocak 2004.

TEVETOĞLU, Fethi, “Atatürk'ün Musul, Süleymaniye ve Kerkük'le İlgili Bir Mektubu”, *Hayat Tarih Mecmuası*, S.10 (Kasım, 1972).

TEZKAN, Mehmet, “Aslında ne oldu”, *Sabah*, 11 Nisan 2003.

TINÇ, Ferai, “Türkmen Gözüyle Telafer”, *Hürriyet*, 20 Nisan 2007.

TÜRKYILMAZ, Ufuk, “Türkmenler Dışlandı”, *Akşam*, 1 Mart 2003; *Zaman*, 1 Mart 2003.

UĞUR, Fatih, “Saddam'ın Gizli Kerkük Sayımı”, *Aksiyon*, Sayı 633, 22 Ocak 2007.

YENERER, Vedat, “Türkmen Belgeseli Çekmeye Geldiğim Irak’tan Çarpıcı Notlar”,
<http://bizturkmeniz.com>.

YILDIZ, Yavuz Gökalp, “Türkmen Fiyaskosu”, *Akşam*, 25 Eylül 2004.

YILMAZ, Hasan, “İstanbul’da Gerçekleşen Irak Zirvesinin Sonuçları ve Arapların Tepkisi”, *Stratejik Analiz*, C.3, S.35(Mart,2003).

YILMAZ, Mehmet Y., “Türkmenlere Uygulanan Zulme Seyirci Kalamayız”, *Milliyet*,
24 Ağustos 2003.

ZEYBEK, Namık Kemal, “Irak Türklüğü’ne Feryat”, *Halk’a ve Olaylara Tercüman*, 5
Mart 2004.

EKLER

EK 1

Türkmeneli Bölgesi¹.

¹ Irak'ta Türkmen Gerçeği ve ITC, Türkmen Enformasyon Merkezi yay., yy., ty., s.1.

EK 2

BİRİNCİ TÜRKMEN KURULTAYI (04 - 07 Ekim 1997)

Temel İlkeler Deklarasyonu

Madde 1

Giriş :

Bu belgede yer alan esaslar Türkmen toplumunun temel ilkelerini oluşturmakta olup, tadili ve değiştirilmesi sadece Türkmen Kurultayının yetkisindedir. Türkmen kurum ve kuruluşları tüzük, program ve faaliyetlerini bu ilkeler doğrultusunda düzenleyecektir.

Madde 2

Türkmen Adı :

Türkmen adı bir toplumu ifade etmekle olup, Müslüman Oğuz Türklerine verilen addır. Türkmenler; Hicri 53'ten başlayarak tarihin çeşitli dönemlerinde, Orta Asya'dan bölgeye göç eden ve Telafer'den Mendeli'ye kadar olan coğrafi kesime yerleşen, Osmanlı'dan sonraki dönemde işbaşına gelen rejim ve hükümetlerin baskı ve asimilasyonları neticesinde can güvenliği nedeniyle Irak'ın çeşitli yörelerine dağılmak zorunda kalan bir toplumdur.

Madde 3

Türkmenlerin yazı dili İstanbul Türkçe'si, alfabesi yeni Latin alfabesidir.

Madde 4

Türkmen toplumu ve Türkmen davası bir bütündür. Din, lehçe, sınıf, mezhep veya bölge ayırımını reddeder.

Madde 5

Türkmen olmak mensubiyet ve şuardır. Türkmen olduğunu hisseden herkes Türkmen'dir. Irkçılık reddedilir.

Madde 6

Türkmen olduğunu söyleyen ve bunu davranışlarıyla ispat eden ve milli davaya sadakatle bağlı herkes bu davada yer alma, mücadele verme, Türkmen kurum ve kuruluşlarında görev alma hakkına sahiptir.

Madde 7

Türkmen toplumu, milli amaçlarına ulaşmak için sivil, demokratik ve barışçı bir yol takip eder. Ancak vaki bir tehdit karşısında meşru müdafaa hakkına sahiptir. Türkmen toplumu; varlığını, hak ve menfaatlerini korumak, vaki tehditleri bertaraf etmek için gerekli organizasyon ve örgütlenmeyi oluşturma yetkisine sahiptir.

Madde 8

Türkmen Toplumunun Amacı.

- a. Irak'ın toprak bütünlüğü içerisinde Türkmenlerin ve diğer milletlerin meşru haklarına kavuşması;
- b. Irak'ta demokratik, insan hak ve özgürlüklerine saygılı çoğulcu parlamenter bir sistemin kurulması;
- c. Irak'ta yaşayan tüm etnik, mezhebi ve dini azınlıklar arasında eşitliğin sağlanması;
- d. Siyasi ve idari yapının eşit haklar ilkesi esaslarına göre düzenlenmesidir.

Madde 9

Türkmen toplumu, Irak yönetimlerinin toplum aleyhine aldıkları, idari, siyasi, sosyal ve kültürel kararların tümünü reddeder. Zorla göç ettirilen veya göç etmek zorunda bırakılan Türkmenlerin eski yerlerine iade edilmesi, uğradıkları mağduriyetlerin telafisini ve zararların tazminini talep etmektedir. Türkmenlere ait kamulaştırılan ve el konulan tarım arazileri ve gayri menkullerin sahiplerine iade edilmesini, siyasi nedenlerle idam edilen veya çeşitli cezalara mahkum edilen rejim mağdurlarına veya varislerine itibarlarının iadesini ve tazminat ödenmesini istemektedir.

Madde 10

Türkmen mücadelesi amacına ulaşınca kadar, Türkmen kuruluşları Cephe çatısı altında birleşerek birlik ve beraberlik içerisinde hareket etmeyi kabul ederler. Cepheye rakip olmak, onu yıpratmak, zayıf düşürmek amacı ile her türlü örgütlenme, enformasyon ve benzeri faaliyetler kabul edilemez ve Türkmen toplumuna karşı düşmanca faaliyet olarak telakki edilir.

Madde 11

Türkmen mücadelesi hedefine ulaşınca kadar bütün imkanlar seferber edilecek, amaca varmak için görüş ve fikir ayrılıkları bir tarafa bırakılacak ve çekişmeler teşvik edilmeyecektir.

Türkmen Kurultayı, kabul edilen Tüzük gereği 30 kişilik Şura üyeleri seçti. Şura, 07 Ekim 1997 tarihinde yaptığı ilk toplantısında Sekreteryasını, Irak Türkmen Cephesi Başkanını, Yürütme, Denetleme ve Disiplin Kurulları üyelerini belirledi².

1. Türkmen Kurultayı

07 Ekim 1997, Erbil

² <http://turkmencephesi.org>.

EK 3

İKİNCİ TÜRKMEN KURULTAYI SONUÇ BİLDİRİSİ

(20-22 Kasım 2000)

2. Türkmen Kurultayı, 20-22 Kasım 2000 tarihleri arasında Irak'ın kuzeyinde faaliyet gösteren siyasi partiler, hareketler, Türkiye ve diğer ülkelerdeki dernek, vakıf ve kuruluş temsilcileri, fikir, bilim ve sanat adamlarının ortak katılımı ile gerçekleşmiştir.

Kurultayda Irak Türkmen halkının içinde bulunduğu şartlar değerlendirilmiş, bugünkü durumu görüşülmüş ve geleceğe yönelik kararlar alınmıştır.

Yıllardır uygulanan asimilasyon politikası bugün de hızından bir şey kaybetmemesine rağmen Türkmenlerin günümüzde varlığını koruma mücadelesine devam ettiği ve bu mücadelenin dünyada eşine az rastlanır güç koşullarda sürdürüldüğü değerlendirilmiştir.

Türkmenler milli kimliklerinden vazgeçmeye zorlanmakta ve hatta mecbur edilmektedir. Onları asimile etmek, zorunlu göçe tabi tutmak ve bölgelerini Araplaştırmak için çeşitli yöntemlere başvurulmaktadır. Kurultay, Irak yönetiminin uygulamalarını kınamış, alınması gereken tedbirleri görüşmüş ve değerlendirmeler yapmıştır. Güvenli bölgede yaşayan Türkmenler de, bugünkü koşullarda kabul edilmesi imkansız ve hür dünyanın kabul ettiği normlara çok uzak muamelelere maruz kalmaktadırlar.

Türkmen halkının temel düşüncesinin; aynı kaderi paylaştığı bölge halklarının refah ve mutluluğu, demokrasinin tüm kurum ve ilkeleri ile yerleşmesi, mevcut çok kültürlülüğün korunarak yaygınlaştırılması, halklar arası kardeşlik ile bölge barışının sağlam temeller üzerine tesis edilmesi olduğu üzerinde görüş birliğine varmıştır.

Irak Türkmen Cephesi diyalog kapısını her zaman açık tutmuştur. Meselelerin çözümünün barışçı yollarla olacağına inancını hiçbir zaman yitirmemiştir. Bölgesel, idari, sosyal, siyasal alanlarda yaşanan sorunların çözümü için açılacak yeni bir sayfa ve bununla beraber yaratılacak uzlaşma ortamının barış ve refah dolu bir dönemin başlamasına vesile olacağı inancını Türkmen kurultayı da desteklemektedir. Kurultayda

ayrıca, Irak Türkmenlerinin bölge partileri ve diğer muhalefet grupları ile ilişkileri ele alınmış, bölgede eğitim ve kültür çalışmaları, teşkilatların güçlendirilmesi, kadın ve gençliği hedef alan kitle örgütlerini geliştirmek için verilen desteğin artırılması üzerinde durularak çözüm önerileri değerlendirilmiştir.

Irak rejimi; günümüze kadarki uygulamaları ile halkı üzerinde tarifsiz acılara sebep olmuş, halk yönetimin ağır baskısı yanında ambargodan kaynaklanan açlık ve sefaletle mahkûm edilmiştir. Irak yönetimini, halkını yirmi birinci yüzyıla yakışan çağdaş bir rejime kavuşturmaya ve Birleşmiş Milletler kararlarına uymaya, Birleşmiş Milletleri de ambargoyu kaldırarak Irak halkının acılarını dindirmeye davet ediyoruz.

Barış, refah ve mutluluğu her halk kadar hak eden Türkmenler, vatandaşı olduğu ülkeye sadakatle bağlı olmanın verdiği rahatlık ve öz güvenle demokratik haklarını talep ve Irak'ta rejimin normale dönmesi için samimi katkısını sürdüreceğini beyan etmektedir.

Bölge ve Dünyada yaşanan sorunların barışçı yollarla çözümlenmesi için destek olunması benimsenmiş, sorunlar hakkında Türkmen halkının görüşüne siyasi raporda yer verilmesi kararlaştırılmıştır.

Birinci Kurultayda kabul edilen temel ilkeler deklarasyonu güncellettirilmiş ayrıca kurultayda Türkmen Şurası üyeleri seçilmiştir³.

2. Türkmen Kurultayı

22 Kasım 2000, Erbil

³ <http://turkmencephesi.org>.

EK 4

ÜÇÜNCÜ BÜYÜK TÜRKMEN KURULTAYI SONUÇ BİLDİRİSİ (13-15 Eylül 2003)

13-15 Eylül, 2003 tarihleri arasında Irak-Kerkük şehrinde Türkmen siyasi hareketleri ve halk temsilcilerinden oluşan 550 delege; Irak'ı ve Irak Türkmen toplumunu ilgilendiren hususları görüşmek, Türkmen halkının hedefleri doğrultusunda , ortak siyasi söylem etrafında birlik ve beraberliği pekiştirmek ve siyasi harekete ivme kazandırmak amacıyla 3ncü Türkmen Kurultayını düzenledi.

Kurultaya IMTP, TP, TBH, ITİH, TKO ile Bağdat, Diyala, Erbil, Musul, Kerkük ve Selahaddin illerinden 550 delege katıldı.

3 gün boyunca devam eden Kurultayda Irak'ın ve Türkmen toplumunun siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve hukuki meseleleri teşkil edilen 9 ihtisas komisyonu tarafından görüşülerek değerlendirildi.

Kurultayda Irak Türkmenlerinin karar mercii olarak katılan tüm tarafların temsil edildiği 85 kişilik Türkmen Meclisi seçildi. Kurultay, Türkmen siyasi hareketlerinin ve halk temsilcilerinin katılımıyla kapsamını genişleterek , ITC'nin bir koalisyon çatısı olarak devam etmesine karar verdi, icra makamı olan Yürütme Kurulu ve ITC Başkanını demokratik oylama usulü ile seçti.

Katılanlar tarafından Irak'ta Türkmenlerin yaşadığı Telafer'den Mendeli'ye kadar uzanan coğrafi bölgeye “*Türkmeneli*” adı verilmesi, Türkmen Meclisinin ve ITC'nin merkezinin Kerkük şehrinde olması kararlaştırıldı.

Kurultaya katılanlar, Irak'ın toprak bütünlüğü ve siyasi birliğine bağlı kaldıklarını, bu birliği tehdit edebilecek her hangi plan veya düşüncenin Irak'ı ve Ortadoğuyu felakete sürükleyeceğini dolayısıyla dünya istikrarını bozacağını vurguladı.

Katılımcılar Irak'ta yaşayan tüm insanların eşit haklara sahip vatandaş olarak çoğunluk ve azınlık kavramlarını reddettiğini , hiç bir gurubun veya sosyal kesimin Irak içerisinde toprak veya siyasi hegemonyasının (egemenliğinin) kabul edilmeyeceğini, bu bağlamda geçmiş dikta rejimlerinin yarattığı zorunlu demografik ve sosyal değişimlerin geçersiz olduğunu; ancak sorunların toplumsal uzlaşma esas alınarak bilimsel metotlarla çözülmesinin gerektiğine inandığını belirtti.

Hazırlanmakta olan Irak anayasasının "*Irak vatandaşlığı*" kavramını temel olarak uluslararası ve insan hakları normlarına uygun şekilde düzenlemesinin bir demokrasi gereği olduğunu vurgulayan katılımcılar bugüne kadar göz ardı edilen Türkmen varlığının devlet kuruluşlarında adil temsil edilmesini istedi.

Bu bağlamda Geçici Hükümet Meclisi ve Bakanlar Kurulundaki Türkmen temsilinin Türkmen toplumu güçlerine danışılmadan yapıldığını ve oran olarak yetersiz olduğuna dikkat çekerek, bu tavırların beklenen demokrasiyi şimdiden zedelediğini, Türkmen toplumunu endişeye sevk ettiğini ve reddettiğini bildirdi.

Geçici Hükümet Meclisinin teşkili, yetkilerin Iraklılara devredilmesinde olumlu bir adım olarak değerlendirilmekle beraber, bu meclisin Irak güçlerini tamamen temsil etmediği ve son karar yetkisinden yoksun olduğu görülmektedir. Meclisin teşkil ettiği Bakanlar Kurulu ise meclisin kusurlarını yansıtmaktadır. Bu yapıyla meclisin alacağı kararlar ve yapacağı uygulamaların taraflı olmaması için yakından izlenilmesi ve uyarılarda bulunulması konusunda tüm Irak güçlerine çağrıda bulunulmuştur.

Geçici Meclisin teşkil ettiği Anayasa Komisyonunun halk tarafından seçilmediği ve bir hukuk heyetinden fazla bir siyasi heyet olduğu bir gerçektir. Hal bu iken, tüm siyasi tarafların eşit şekilde bu komisyonda yer alması ve çalışmalarında toplumsal uzlaşma prensibinin esas alınması gerekmektedir. Çıkacak Anayasa taslağı insan hakları deklarasyonu, Avrupa konvansiyonu ve uluslararası normlara uygun olmalı ve referanduma sunulmadan önce siyasi güçlerin kabulünü sağlamalıdır.

Irak Anayasasında; Irak'ın toprak bütünlüğünü, devletin siyasi birliğini ve mutlak egemenliğini şimdiden veya gelecekte muhtemelen tartışma konusu yapabilecek her hangi bir madde açıkça ve ima şeklinde yer almamalı, Irak halkının çeşitliliğini gösterirken, Irak vatandaşları arasında eşitliği bozabilecek ön şartlar koyulmamalıdır.

Toplantıya katılanlar, Anayasanın Irak toplumunun gerçeklerine uygun olmasının gerektiğine inanmakta; bu gerçeklerin bilimsel olarak ortaya çıkması için, uluslararası kuruluşların denetiminde bir nüfus sayımının yapılmasını ve sonuçlarının dikkate alınmasını şart görmektedir. Kurultay, Türkmenlerin gerçek nüfusunu ortaya koymak amacıyla ITC'nin denetiminde Türkmen bölgelerinde acilen bir nüfus sayımı yapılmasını da gerekli görmektedir.

Irak vatandaşları Saddam'ın baskı ve zulmünden kurtulurken, bölgesel bazda olsa bile değişik gurupların baskı ve silahlı tehditlerinden hala kurtulamamıştır. Bu durum, Irak'ın istikrarında menfi rol oynamakta ve vatandaşların ifade özgürlüklerini kısıtlamaktadır. Irak'taki tüm milislerin acilen silahsızlandırılması önem taşımaktadır.

Silahsızlandırma operasyonunda tercihli politika izlemek halk arasındaki uzlaşma ve güveni zedelemektedir; bu durumda yapılacak sayım, seçim ve referandum tehlikeye girecektir.

Kurultaya katılanlar Irak'ta güvenlik sorunlarının, terör eylemlerinin artış gösterdiğini kaydetmiş, Irak'ta insanların can ve mal varlığının sorumluluğunun koalisyon güçlerine ait olduğunu hatırlatarak, çözümün; haksızlıkların ortadan kaldırılması, hukuk sisteminin işletilmesi ve halk desteğini sağlamak için toplumsal ve siyasi dengelerin dikkate alınmasından geçtiğini ifade etmiştir. Ayrıca koalisyon güvenlik güçleri, Irak halkının hassasiyetine dikkat göstermeye ve bu hassasiyetleri bilen güçlerden destek almaya çağırılmıştır.

Katılanlar, her türlü terör olayını telin ederek, Irak topraklarının terör örgütlerinin üssü haline gelmemesi için gecikmeden önlemlerin alınmasını talep etmiştir. BM Irak temsilciliğine, Musa Ali mezarına, Tuzhurmatu ve Kerkük'te

sivil halka ve Muhammed Bakır El-Hakim'e yapılan saldırı ve suikastlar şiddetle kınanmıştır. Kurultay, ister terör kökenli olsun ister provokatif eylemler olsun, bu insanlık dışı olayların soruşturulması, bir an önce faillerinin cezalandırılmasını ve olaylara yol açan nedenlerin ortadan kaldırılmasını talep etmektedir.

Irak ordusunun ve kimi bakanlıkların lağvedilmesi, önceden mevcut işsizler kervanına yaklaşık bir milyon işsiz kattı. Bu işsizler ordusunun çalışması için devleti büyük yatırımlar ve özel sektörü de hizmet sektöründe yatırımlar yapmaya davet etmekteyiz. Mevcut çalışan kurumların ihtiyaç fazlası varken, belli gurupların elemanlarının bu kurumlara yerleştirilmesi yanlış bir politikadır ve kamu kurumlarını partizan amaçlara alet etmektedir. Özellikle Kerkük ilinde dikkat çeken başka illerden memur atamaları ve nüfus kaydırmaları siyasi amaçlı, şehrin kompozisyonunu bozmaya yönelik çalışmalar olarak tespit edilmiştir. Bu durum şehir halkını iş ve çalışma imkanlarından mahrum kıldığı gibi, şehrin ekonomisini de menfi şekilde etkilemektedir. Lağvedilen devlet kurumlarının olumlu personeli, ihtisas alanlarında yeniden görevlendirilmelidir.

Bilim ve teknoloji çarkının yıllardır durduğu Irakta on binlerce yüksek diploma sahibi ve uzman kişi işsiz kalmış ve beyin göçüne neden olmuştur. Bilim ve teknoloji müesseselerin uluslararası standartlara göre yeniden yapılanması, genişletilmesi ve yenilerinin eklenmesi bu işsiz kitleyi tekrar kucaklayacak ve Irak'ın ilerlemesinde rollerini alacaklardır.

Katılanlar, 9 Nisan 2003 tarihinden sonra Irak'ın durumunu değerlendirmiş, başta Kerkük ili olmak üzere Türkmen bölgelerinde idari yapılanmalarda Türkmen toplumunun haksızlıklara uğradığını tespit ve ifade etmişlerdir.

Uzun yıllar dünyadan izole edilen Irak'ın; uluslararası arenada hak ettiği yerini tekrar alması, Irak halkının kaybettiği fırsatları kazanması ve bölge istikrarının sağlanmasında üzerine düşen rolü üstlenmesi için pozitif, barışçıl ve yapıcı bir dış politika izlemesi gereklidir. Irak; BM, İslam Kongresi, Arap Camiası ve diğer uluslararası kuruluşlarda yerini almalıdır.

Kurultay Irak'ın toprak bütünlüğünü esas alarak tüm halkların haklarının anayasa güvencesi altında eşit haklara sahip olmasını esas almak kaydıyla Irak'ın Arap ülkelerinin bir parçası olduğunu vurgulamaktadır.

Başta komşu ülkeler olmak üzere ilişkide olduğu dünya ülkeleri ile dostluk anlaşmaları imzalaması, Irak'ın imajını değiştirmesine yardımcı olacaktır

Ortadoğu'nun hassas dengelerini göz önünde bulundurarak,Hükümet Meclisi ve Bakanlar Kurulu üyelerini Irak halkının barış ve istikrar özlemlerini yansıtmaya davet ediyor. Ayrıca , koalisyon idaresini Irak'ın üye olduğu İslam Konferansı ve Arap Camiasıyla Irak hususunda yardımlaşmaya çağırıyoruz.

Operasyon akabinde çeşitli nedenlerle aksayan elektrik, su, sağlık ve çevre temizliği gibi temel hizmetlerin acilen sağlanması için dünya örgütlerini ve ülkelerini göreve davet ediyoruz.

Kurultay, Arapça'nın resmi ve eğitim dili olması yanı sıra 30 Mayıs 1932 deklarasyonu ve 24 Ocak 1970 kararında tanınan ana dille eğitim hakkının müktesep bir hak olduğunu ve Türkçe'nin de Türkmenlerin eğitim dili olarak kullanılmasının gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Kurultay ayrıca Musul ve Kerkük'te özel üniversite ve hastanelerin kurulması yönünde gerekli girişimlerde bulunulmasını tavsiye etmektedir.

Türkmenlerin ekonomik yönden güçlenmelerinin sağlanması için gerekli planlamalar yapılmalı ve Türkmen bölgelerinde bölge şartlarına uygun ekonomik yatırımların yapılması teşvik edilmelidir.

Askeri hareket esnasında yağmalanan Irak halkının serveti ve tarihi mirasının iade edilmesi özel çabaların harcanmasını gerektirmektedir. Koalisyon güçlerinin bu hususa eğilmesi önem arz etmektedir.

Kurultay Irak'ın idari yapısı için önerilen federatif yapıyı tehlikeli bulmaktadır. Binlerce yıl boyunca iç içe yaşayan Iraklıların arasında suni sınırlar çizmek ancak Irak'ın bölünmesine yol açacaktır. Merkezîyetçi yönetim sistemi ise diktatörlüğe neden olmaktadır. Kurultay; siyasi birliği, toprak bütünlüğü ve egemenlik hakları esas alınmış, doğal kaynakları tüm Irak halkının refahı için

kullanılan, komşularına tehdit teşkil etmeyen üniter ve demokratik bir sistemi uygun görmektedir.

Saddam rejiminin ardında bıraktığı en büyük sıkıntılardan biri de demografik değişim amaçlı zorunlu göç politikası olmuştur. Yerlerinden edilmiş aileler eski topraklarına dönmeli, arazileri gasp edilmiş, köyleri yerle bir edilmiş köylüler, yıkıma uğramış veya el koyulmuş semtler ve haneler sahiplerine iade edilmelidir. 9 Nisan akabinde başta Kerkük ili olmak üzere bazı Irak bölgelerinde avantaj sağlamak için ters yönde demografik değişiklikler yapmaya çalışan kimi grupların yaptıkları, Saddam'ın uygulamalarını andırmakta ve huzursuzluk yaratmaktadır. Bu toplumsal meselenin daha fazla sorunlara neden olmadan bir takım önlemlerin alınması gerekmektedir. 9 Nisan tarihinden sonra özellikle Kerkük'te yapılan nüfus ve mülkiyet üzerindeki değişiklikleri dikkate almamak kaydıyla mülkiyet talepleri ve geri dönüş müracaatlarının uluslararası uzman bir komisyon tarafından incelenmesi uygun görülmektedir. Bu hususta 1957 sayımı esas alınmalıdır.

Kurultaya katılan temsilciler, Türkmen toplumunun haklarına kavuşması ve Irak'ın bir an önce demokratikleşmesi ve tam egemenliğini kazanması için her türlü desteğe hazır olduklarını belirtti. Son olarak katılımcılar; özgürlüğüne kavuşan tüm Irak halkını selamlarken bu ortamı sağlayan koalisyon güçlerine teşekkürlerini bildirir, ayrıca bu ilk demokrasi örneğinin sergilenmesinde destek ve yardımda bulunan tüm taraflara şükranlarını sunar⁴.

3. Türkmen Kurultayı
19 Eylül 2003, Kerkük

⁴ *Kurultay (13-15) Eylül 2003, Kerkük, 2003, s.11-13.*

EK 5

GEÇİŞ DÖNEMİ İÇİN

IRAK DEVLETİ YÖNETİM YASASI

8 Mart 2004

GİRİŞ

Önceki zorba yönetim tarafından gaspedilmiş bulunan özgürlüğünü yeniden elde edebilmek için büyük bir çaba gösteren ve şiddet ve baskının her çeşidine, özellikle de bunların bir yönetim aracı olarak kullanılmalarına karşı çıkan Irak halkı, bundan böyle hukukun üstünlüğü ilkesi çerçevesinde yönetilen özgür bir halk olarak varlığını sürdürmeye kararlıdır.

Özellikle de Birleşmiş Milletlerin kurucuları arasında bulunmaktan dolayı uluslararası hukuka duyduğu saygıyı dile getirmekte ve diğer ulusların arasındaki yasal yerini yeniden almak için uğraş vermekte olan bu halk aynı zamanda, gelecekteki yeni Irak'ın özelliklerini belirlemek ve diğer amaçlarının yanı sıra ırkçı ve mezhepçi politikaların ve uygulamaların etkilerini silmek için bir kardeşlik ve dayanışma ruhu içerisinde kendi vatanlarındaki birliği koruma gayreti içerisinde.

Bu yasa, tam bir demokrasi sağlayan kalıcı ve meşru bir anayasaya bağlı olarak görev yapacak ve gereken şekilde seçimle işbaşına gelecek bir hükümetin oluşturulmasına kadar devam edecek olan geçiş dönemi zarfında Irak'a ilişkin işlerin yönetimini sağlamak amacı ile hazırlanmıştır.

BÖLÜM BİR – TEMEL İLKELER

Madde 1.

a. İşbu Yasa “*Geçiş Dönemi İçin Irak Devleti Yönetim Yasası*” olarak adlandırılacak ve işbu yasa metni içerisinde “bu yasa” ifadesi, kullanıldığı her yerde “*Geçiş Dönemi İçin Irak Devleti Yönetim Yasası*” anlamını taşıyacaktır.

b. İngilizce ifadelerde yer alan belli bir cinsiyete özgü ifadeler, gerçekte kadın ve erkekler için eşit şekilde geçerlidir.

c. Bu Yasa'nın giriş bölümü, onun ayrılmaz bir parçasını teşkil etmektedir.

Madde 2.

a. “Geçiş Dönemi” ifadesi, 30 Haziran 2004 tarihinden başlayıp, bu Yasada belirtilen şekilde kalıcı bir anayasaya dayalı olarak seçimle işbaşına gelecek olan bir Irak hükümetinin oluşturulmasına kadar devam edecek olan dönemi kapsamaktadır. Madde 61’de yeralan hükümlerin uygulanması sözkonusu olmadığı takdirde, Geçiş Dönemi her ne olursa olsun en geç 31 Aralık 2005 tarihinde sona erecektir.

b. Geçiş Dönemi, iki aşamadan oluşacaktır.

(1) İlk aşama, 30 Haziran 2004 tarihinde yönetime gelecek ve tam anlamı ile egemenliği elinde bulunduracak olan Irak Geçici Hükümeti’nin (Interim Government) kurulması ile başlayacaktır. Sözkonusu hükümet, Yönetim Konseyi ve Koalisyon Geçici Yönetimi tarafından, muhtemelen Birleşmiş Milletler ile de istişarede bulunmak sureti ile Irak halkının çeşitli kesimleri ile yürütülecek kapsamlı bir görüşme ve istişare sürecine bağlı olarak kurulacaktır. Kurulacak hükümet, yetkilerini kullanırken bu Yasaya, bu Yasada belirtilen temel ilke ve haklara, ve geçiş döneminin başlangıcından önce üzerinde anlaşmaya varılarak yayınlanacak olup bu yasanın ayrılmaz bir parçasını teşkil edecek olan bir ek bölümüne uygun şekilde hareket edecektir.

(2) İkinci aşama, bu Yasaya uygun şekilde gerçekleştirilecek olan Ulusal Meclis seçimlerinin ardından Irak Geçiş Dönemi Hükümeti’nin (Transitional Government) oluşturulmasından itibaren başlayacaktır. Ancak, sözkonusu seçimlerin mümkün olduğu takdirde 31 Aralık 2004 tarihinden daha ileri bir tarihe sarkmaması ve en geç 31 Ocak 2005 tarihinde gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu ikinci aşama da, kalıcı bir anayasaya bağlı olarak bir Irak hükümetinin kurulması ile birlikte sona erecektir.

Madde 3.

a. Bu Yasa, ülkenin Yüksek Yasası niteliğinde olup, istisnasız Irak’ın tüm bölgeleri için bağlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Bu Yasada bir değişiklik yapılabilmesi için Ulusal Meclis üyelerinin dörtte üçünün oyu ve Başkanlık Konseyi’nin oybirliği ile onayı gerekmektedir. Benzer şekilde bu Yasada, Madde İki’de belirtilen Irak halkına ait hakları herhangi bir şekilde azaltacak, geçiş döneminin süresini burada belirtilen süreden daha fazlaya çıkaracak, seçimlerin yapılması işini erteleyerek yeni bir meclise bırakacak, bölgelerin veya vilayetlerin yetkilerini kısıtlayacak, ve gerek İslam dinini

gerekse diğer din ve mezhepleri ve onlara mensup kişilerin ibadetlerini engelleyecek mahiyette hiçbir değişiklik yapılamaz.

b. Bu Yasa ile şelişen her tŸrlŸ yasal hŸkŸm, geçersiz kabul edilir.

c. Bu Yasa, kalıcı bir anayasaya bağlı olarak seçimle işbaşına gelecek bir hŸkŸmetin kurulması Ÿzerinde herhangi bir şekilde etkili olmayacak ve bu durumda geğerliliği sona erecektir.

Madde 4.

Irak'taki yŸnetim sistemi cumhuriyetçi, federal, demokratik ve çoğulcu nitelikte olacak ve yetkiler federal yŸnetim ile bŸlgesel yŸnetimler, valilikler, belediyeler ve yerel idareler arasında paylaşılacaktır. Federal sistem, coğrafi ve tarihi geręeklikler ile yetkilerin bŸlŸmlenmesi esasına dayalı olacak; buna karşılık hiçbir şekilde menşe, ırk, etnik yapı, milliyet veya dini inanę gibi kavramlara dayanmayacaktır.

Madde 5.

Bu Yasanın Ÿç ve Beş numaralı BŸlŸmlerinin iğeriğine uygun olarak Irak Silahlı Kuvvetleri, Irak Geğiş DŸnemi HŸkŸmetinin sivil kontrolŸne tabi olacaktır.

Madde 6.

Irak Geğiş DŸnemi HŸkŸmeti, Ÿnceki yŸnetimin zorla yer değiştirme, vatandaşlık haklarından yoksun bırakma, mal varlıklarına ve mŸlke el koyma ve devlet gŸrevlilerini siyasi, ırksal ya da mezheple ilgili nedenlerden dolayı azletme gibi baskıcı uygulamalarının izlerini silmek için etkili tedbirler uygulayacaktır.

Madde 7.

a. Devletin resmi dini İslam olup, bir yasa kaynağı olarak kabul edilecektir. Geğiş dŸnemi esnasında, İslamiyet'in evrensel olarak kabul edilen ilkelerine, demokrasi prensiplerine, ya da bu Yasanın İkinci BŸlŸmŸnde sŸzŸ edilen haklara aykırı dŸřen hiçbir yasanın kabul edilerek yŸrŸrlŸęe konulması mŸmkŸn değildir. Bu Yasa, Irak halkının çoğunluğunun sahip bulunduğu İslami kimliğe saygı gŸsterir ve tŸm bireylerin dini inanę ve ibadetlerini serbestçe yerine getirebilme hususundaki dini haklarını tamamen gŸvence altına alır.

b. Irak biręok değişik milletin yaşadığı bir Ÿlke olup, Irak'taki Arap halkı da Arap ulusunun ayrılmaz bir parçasını teşkil etmektedir.

Madde 8.

Devletin bayrağı, milli marşı ve amblemi yasa ile belirlenecektir.

Madde 9.

Arapça ve Kürtçe, Irak'taki iki resmi dili oluşturmaktadırlar. Bunun yanında, Iraklıların çocuklarına devlete ait eğitim kurumlarında eğitim alanında belirlenmiş ilkeler doğrultusunda Türkmenice, Süryanice, ya da Ermenice gibi kendi anadillerinde, ya da özel eğitim kurumlarında tercih edebilecekleri diğer herhangi bir dilde eğitim verme hakları garanti altına alınacaktır. “*Resmi dil*” ifadesinin kapsamı ile bu Madde hükümlerinin uygulanma şekli yasa ile belirlenecek olup, şu hususları içerecektir:

(1) Resmi gazetenin iki dilde yayınlanması;

(2) Ulusal Meclis, Bakanlar Konseyi, mahkemeler ve resmi konferanslar gibi resmi ortamlardaki konuşma ve ifadelerde iki dilden herhangi birisinin kullanılması;

(3) Resmi belgelerin ve yazışmaların iki dilden birinde yayınlanması ve dikkate alınması ;

(4) Eğitim alanında belirlenen ilkeler doğrultusunda iki dilde eğitim verecek okulların açılması ;

(5) Diğer her türlü ortamda iki dilin de, eşitlik ilkesine dayalı olarak kullanılması (örneğin paralarda, pasaportlarda, pullarda);

(6) Kürdistan bölgesindeki federal kurum ve kuruluşlarda her iki dilin de kullanılması.

BÖLÜM İKİ – TEMEL HAKLAR

Madde 10.

Irak halkının kendi irade ve egemenliğine sahip bulunduğu bir ifadesi olarak, Irak devletinin hükümet organları bu halkın temsilcileri tarafından oluşturulacaktır. Irak Geçiş Dönemi hükümeti ile bölgelerdeki, vilayetlerdeki, belediyelerdeki ve yerel idarelerdeki yönetimler, bu bölümde sözü edilen haklar da dahil olmak üzere Irak halkının haklarına saygı göstereceklerdir.

Madde 11.

a. Irak uyruğuna sahip olan herkes, Irak vatandaşı olarak kabul edilecektir. Bu vatandaşığa sahip olması bir şahsa, bu Yasada belirtilen hakların sağlanması ve ona karşı olan yükümlülüklerin yerine getirilmesini güvence altına alır ve bu şahsın vatani ve devleti ile olan ilişkilerinin dayanağını oluşturur.

b. Sonradan vatandaşığa geçmiş bir kişi olup, vatandaşığa başvurusu sırasında kendisine vatandaşığın tanınmasını garanti altına almak için maddi gerđekleri çarpıtığı bir mahkeme tarafından tespit edilmiş olan kişiler dışında, hiçbir Iraklının Irak vatandaşığı elinden alınamaz ve hiçbir Iraklı sürgüne gönderilemez.

c. Her Iraklı, birden fazla ülkenin vatandaşığını taşıma hakkına sahiptir. Bir başka ülkenin vatandaşığını aldığı için daha önce vatandaşığıktan çıkarılmış olan tüm Iraklılar, yeniden Iraklı olarak kabul edileceklerdir.

d. Siyasi, dini, ırksal ya da mezhebe dayalı nedenlerden ötürü daha önce vatandaşığıktan çıkarılmış olan tüm Iraklılar, Irak vatandaşığlarının kendilerine iade edilmesi için talepte bulunma hakkına sahiptirler.

e. Feshedilmiş bulunan Devrim Komuta Konseyi'nin 666 (1980) sayılı kararı iptal edilmiş olup, söz konusu kararname uyarınca daha önce vatandaşığıktan çıkarılmış bulunan tüm Iraklılar, yeniden Iraklı olarak kabul edileceklerdir.

f. Ulusal Meclis tarafından, vatandaşlık ve vatandaşığa kabul konularında bu Yasanın hükümlerine uygun yeni yasalar çıkarılmalıdır.

g. Vatandaşığa ilişkin hükümlerin uygulanması ile ilgili olarak doğabilecek her türlü anlaşmazlık, mahkemeler tarafından incelenecektir.

Madde 12.

Tüm Iraklılar, cinsiyet, mezhep, fikir, inanç, milliyet, din ya da menşee özelliklerine bakılmaksızın, sahip oldukları haklar itibariyle yasalar önünde eşittirler. Herhangi bir Irak vatandaşına karşı cinsiyeti, milliyeti, dini ya da menşeei nedeni ile ayrımcılık uygulamak yasaktır. Her birey, yaşama, özgür olma ve güvenliğini sağlama hakkına sahiptir. Yasal prosedür gereği olmadıkça hiç kimsenin canı veya özgürlüğü elinden alınamaz. Herkes, mahkemeler önünde eşittir.

Madde 13.

a. Kamuya ait ve özel özgürlükler korunacaktır.

- b.** İfade özgürlüğü korunacaktır.
- c.** Barışçı amaçlarla toplanma hakkı, özgürce derneklere üye olma hakkı, ve özgürce sendikalar ve siyasi partiler kurma ve bunlara üye olma hakkı, yasalara uygun şekilde güvence altına alınacaktır.
- d.** Her Iraklı, Irak'ın tüm bölgelerine serbestçe gidebilme ve yurtdışına seyahat ederek serbestçe geri dönebilme haklarına sahiptir.
- e.** Her Iraklı, yasalara uygun şekilde ve barışçı biçimde gösteri ve grev yapabilme hakkına sahiptir.
- f.** Her Iraklı, düşünce, vicdan, dini inanç ve ibadet özgürlüklerine sahiptir. Bu gibi konularda baskı uygulamak yasaktır.
- g.** Kölelik, köle ticareti, zorla çalıştırma, ücret mukabili olsun ya da olmasın rızası dışında bir kimseden hizmet sağlama gibi uygulamalar yasaktır.
- h.** Her Iraklı mahremiyet hakkına sahiptir.

Madde 14.

Bireyler, güvenlik, eğitim, tıbbi bakım ve sosyal güvenlik temin etme hakkına sahiptirler. Irak devleti ile federal yönetim, bölge yönetimleri, valilikler, belediyeler ve yerel idareler de dahil olmak üzere tüm hükümet birimleri, kendi olanakları dahilinde ve kendi hayati ihtiyaçlarına gereken önemi vermek kaydı ile, halkın refahını temin etmek ve iş olanakları sağlamak için çaba göstereceklerdir.

Madde 15.

a. Yasada aksi yönde bir hüküm bulunmadığı sürece hiçbir medeni yasa, geçmiş döneme ilişkin bir uygulama getiremez. Suçun işlendiği sırada yürürlükte bulunan yasada öngörülenin haricinde hiçbir geçmişe dönük suçtan veya cezadan söz edilemez.

b. Polis, soruşturma görevlileri ya da diğer devlet makamları, federal ya da bölgesel yönetimlerden, valiliklerden, belediyelerden ya da yerel idarelerden hangisine bağlı olarak görev yapıyor olurlarsa olsunlar, aleyhindeki sahte şahitlerin ifadelerinden dolayı suçlu konumuna düşebileceği hususunda yeminli ifadesi bulunan bir şahsın verdiği bilgilere dayanarak, bir yargıcın ya da soruşturma hâkiminin yürürlükteki yasalara uygun olarak bir arama emri yayınladığı durumlar haricinde hiçbir şekilde özel ikametgâhların kutsiyetini ihlal edemezler. Yetkili bir mahkemenin tespitine göre son

derece büyük aciliyet taşıyan durumlarda arama emri olmaksızın da arama yapılması haklı görülebilir ; ancak bu tür acil durumların sınırları yalnızca çok acil durumları kapsayacak şekilde dar tutulmalıdır. Bu şekilde büyük bir aciliyet taşımayan bir durumda arama emri çıkarılmadan arama yapılması halinde, bu arama sırasında ele geçen deliller ve arama sırasında tali olarak elde edilen diğer deliller, yapılacak bir cezai suçlama ile bağlantılı olarak ortaya konulduklarında geçersiz kabul edilirler. Ancak mahkemenin, arama emri olmaksızın arama yapan kişinin mantıklı nedenlere dayanarak ve iyi niyetle böyle bir aramanın yasalara uygun olduğuna inandığına kanaat getirdiği hallerde deliller dikkate alınabilir.

c. Hiç kimse yasadışı bir biçimde tutuklanamaz veya gözaltına alınmaz, ve yine hi kimse, siyasi ya da dini inanlarından dolayı gözaltına alınmaz.

d. Herkesin, ister hukuk isterse ceza davaları ile ilgili olarak bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından adil ve kamuya açık bir biçimde yargılanma hakkı garanti altına alınacaktır. Mahkeme açıldığı hususundaki ihbarın ve davanın yasal dayanağı ile ilgili bilginin gecikilmeksizin davalıya iletilmesi gerekmektedir.

e. Sanık, yasalara göre suçlu olduğu kanıtlanana dek masum kabul edilir. Ayrıca sanık, bağımsız ve ehil bir avukat tutma, kendisine yöneltilen sorular karşısında hangi nedenle olursa olsun ifade vermeye zorlanmaksızın sessiz kalma, savunmasının hazırlanmasına katılımda bulunma, şahit çağırarak sorguya çekme ve hakimden de bunu yapmasını isteme haklarına sahiptir. Bir şahıs tutuklandığında kendisine bu haklarının bildirilmesi gerekmektedir.

f. Adil, hızlı ve açık bir şekilde yargılanma hakkı garanti altına alınacaktır.

g. Tutuklanmak ya da gözaltına alınmak sureti ile özgürlüğü kısıtlanan herkes, tutuklanmasının ya da gözaltına alınmasının yasal olup olmadığının gecikilmeksizin belirlenmesini ve eğer yasadışı bir biçimde tutuklanmışsa serbest bırakılması hususunda emir verilmesini sağlamak üzere mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.

h. Herhangi bir suçla ilgili olarak masum bulunmuş olan bir sanık, aynı suçtan dolayı bir kez daha yargılanamaz.

i. Siviller askeri mahkeme önünde yargılanamazlar. Özel ve olağanüstü mahkemeler kurulamaz.

j. Fiziksel ya da zihinsel olsun, işkencenin her çeşidi, hangi koşullarda yapılırsa yapılsın, zalim, insanlık dışı ve onur kırıcı bir uygulama olarak kabul edilmekte ve yasaklanmaktadır. Zorlama, işkence ya da tehdit altında yapılan hiçbir itirafa gerek cezai gerekse diğer konularda görülen hiçbir davada itibar edilemez ve bu tür itiraflar hiçbir nedenle delil olarak kabul edilemezler.

Madde 16.

a. Kamuya ait mallar çok kutsal ve dokunulmaz olarak kabul edilmekte olup, bunların korunması her vatandaşın görevidir.

b. Özel mülkiyet hakları korunma altında olup, hiçkimsenin, yasalarla belirlenmiş durumlar dışında kendisine ait mülkü elinden çıkarması engellenemez. Yasalarla belirtilen durumlar ve şekiller dahilinde yüksek makamlardan gelen talepler sözkonusu olmadığı sürece hiçkimsenin elindeki mülk alınamaz; alındığı hallerde de mutlaka mülk sahibine zaman geçirmeksizin adil ölçüde bir tazminat ödenir.

c. Her Irak vatandaşı, hiçbir kısıtlama olmaksızın ve engelleme ile karşılaşmaksızın Irak'ın tüm bölgelerinde gayrimenkul edinme hakkına sahiptir..

Madde 17.

Ellerinde yasalara uygun şekilde çıkartılmış ruhsat ve izin belgeleri bulunmayan kişilerin silah bulundurmalarına, taşımalarına, satın almalarına veya satmalarına izin verilmez.

Madde 18.

Yasalarda öngörülenin dışında hiçbir vergi ve harç ücreti alınamaz.

Madde 19.

Uygulanabilir yasalar çerçevesinde kendisine sığınma hakkı verilmiş olan hiçbir siyasi mülteci, kaçarak gelmiş bulunduğu ülkeye teslim edilemez veya zorla geri gönderilemez.

Madde 20.

a. Seçim yasasında belirtilen koşulları taşıyan her Iraklı, seçimlerde adaylığını koyma ve özgür, açık, adil, rekabete dayanan ve periyodik aralıklarla tekrarlanan seçimlerde oyunu gizli şekilde kullanma hakkına sahiptir.

b. Seçimlerde oy kullanma açısından hiçbir Iraklıya, cinsiyetine, dinine, mezhebine, ırkına, inancına, etnik kökenine, diline, zenginlik düzeyine veya okur yazar olup olmamasına bakılarak ayırıcılık yapılamaz.

Madde 21.

Ne Irak Geçiş Dönemi hükümeti, ne de bölge hükümet ve idareleri, valilikler, belediyeler ve yerel idareler, Irak halkının gerek uluslararası sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde gerekse diğer şekillerde sivil toplum kuruluşları oluşturmak konusundaki haklarına müdahalede bulunamazlar.

Madde 22.

Herhangi bir devlet dairesinde çalışan bir görevli, ister federal hükümet bünyesinde, isterse bir bölgesel hükümet, valilik, belediye idaresi veya yerel idare bünyesinde görev yapıyor olsun, görevi esnasında bir bireyin ya da grubun gerek bu Yasa ile gerekse yürürlükteki diğer Irak yasaları ile garanti altına alınmış olan haklarını ellerinden aldığı takdirde, söz konusu bireyin ya da grubun, haklarının ellerinden alınmış olması dolayısı ile uğramış buldukları zararın tazmin edilmesi, görevlinin bunu yapmaya hakkı olup olmadığının tespiti veya diğer herhangi bir yasal tedbir alınması talebi ile belirtilen görevli aleyhinde dava açma hakkı mevcuttur. Mahkeme söz konusu görevlinin yeterli ölçüde iyi niyetle ve davranışının yasalara uygun olduğu inancı ile hareket etmiş olduğuna karar verdiği takdirde, bu görevliden herhangi bir tazminat ödemesi istenmez.

Madde 23.

Yukarıda belli haklardan söz edilmiş olması, Irak halkının yalnızca bu haklara sahip olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Irak halkı, insanlık onuruna sahip bulunan özgür bir halka yaraşan tüm hakları elinde bulundurmaktadır. Bu haklar arasında uluslararası sözleşme ve antlaşmalarda, Irak'ın imzaladığı ve uymayı kabul ettiği diğer uluslararası hukuk belgelerinde, Irak üzerinde bağlayıcı olduğu kabul edilen diğer belgelerde ve milletler hukukunda belirtilen haklar yer almaktadır. Irak içerisinde yaşayan Iraklı olmayan kişiler de, vatandaş statüsünde olmamalarına rağmen her türlü insan haklarından yararlanacaklardır.

BÖLÜM ÜÇ – IRAK GEÇİŞ DÖNEMİ HÜKÜMETİ

Madde 24.

a. Bu Yasada federal hükümet şeklinde söz edilen Irak Geçiş Dönemi Hükümeti, Ulusal Meclisten, Başkanlık Konseyinden, Başbakan dahil Bakanlar Konseyinden ve yargı makamından oluşacaktır.

b. Yasama, yürütme ve yargı organları, birbirinden ayrı ve bağımsız üç makam konumundadırlar.

c. Irak Geçiş Dönemi Hükümetinin hiçbir yetkilisi veya çalışanı, görevde bulunduğu sırada işlediği suçlar konusunda dokunulmazlık hakkına sahip olmayacaktır.

Madde 25.

Irak Geçiş Dönemi Hükümeti, aşağıdaki konularda yalnızca kendisine tanınmış yetkilere sahiptir:

a. Dış politikanın ve diplomatik temsil konularının belirlenmesi; uluslararası sözleşme ve antlaşmaların müzakere edilmesi, imzalanması, onaylanması; dış ekonomi ve ticaret politikasının ve borçlanma politikalarının belirlenmesi;

b. Ülke sınırlarının güvenliğinin sağlanması, korunması ve garanti altına alınması ile Irak'ın savunulması amaçlarına yönelik olarak silahlı kuvvetlerin oluşturulması ve varlığının sürdürülmesi konusunu da içine alacak şekilde ulusal güvenlik politikasının belirlenmesi ve icrası;

c. Mali politikanın belirlenmesi, para basılması, gümrük konularının düzenlenmesi, Irak'taki bölge ve vilayet sınırları arasındaki ticaret politikasının düzenlenmesi, Devletin ulusal bütçesinin hazırlanması, para politikasının belirlenmesi ve ve bir merkez bankasının kurulması ve idaresi;

d. Ağırlık ve ölçü sisteminin düzenlenmesi, genel bir ücret politikasının belirlenmesi;

e. Tüm Irak halkına ve Irak'ın tüm bölgeleri ile vilayetlerine ait olan Irak'ın doğal kaynaklarının, bölge yönetimleri ve vilayetlerdeki idareler ile istişarelerde bulunularak yönetilmesi ve bu doğal kaynakların satışından elde edilen gelirlerin ulusal bütçe ile, ülke çapındaki nüfus dağılımı ile orantılı olarak adaletli bir biçimde dağıtılması. Bu dağıtım sırasında, önceki yönetim tarafından adaletsiz biçimde söz konusu gelirlerden mahrum bırakılmış olan bölgelerin durumunun da, buralardaki

sorunlara olumlu bir yaklaşım izlenmesi, ihtiyaçlarının değerlendirilmesi ve ülkenin değişik bölgelerindeki kalkınma düzeyleri arasındaki farklılıkların tespiti açısından dikkate alınması;

- f. Irak'ta vatandaşlık, göç ve sığınma işlerinin düzenlenmesi; ve
- g. Telekomünikasyon politikasının düzenlenmesi.

Madde 26.

a. Bu Yasada başka türlü belirtilmediği takdirde, Irak'ta 30 Haziran 2004 tarihi itibarı ile yürürlükte olacak yasalar, bu Yasaya uygun olarak Irak Geçiş Dönemi Hükümeti tarafından yürürlükten kaldırılana ya da üzerlerinde değişiklik yapılan dek yürürlükte kalacaklardır.

b. Madde 54(b)'de belirtilen hususlar haricinde, federal yasama makamı tarafından çıkarılacak yasalar başka herhangi bir yasama makamı tarafından çıkarılmış olan diğer herhangi bir yasa ile çelişki içerisinde oldukları takdirde, federal yasama makamı tarafından çıkarılan yasa geçerli kabul edilecektir.

c. Koalisyon Geçici Makamı'nın, uluslararası hukuk kapsamında sahip olduğu yetkilere dayanarak çıkardığı kanunlar, yönetmelikler, emirler ve yönergeler, gereken şekilde yasalaştırılmış olan ve kanun hükmü taşıyan yasalarla iptal edilmedikleri veya üzerlerinde değişiklik yapılmadığı sürece yürürlükte kalacaklardır.

Madde 27.

a. Irak Silahlı Kuvvetleri, muvazzaf ve yedek birliklerle onlara bağlı unsurlardan oluşacaktır. Bu kuvvetlerin amacı, Irak'ı savunmaktır.

b. Federal yasada başka şekilde belirtilmediği sürece, Irak Geçiş Dönemi Hükümeti'nin komuta yapısı altında bulunmayan hiçbir silahlı kuvvetler ile milis güçlerinin varlığına izin verilmez.

c. Irak Silahlı Kuvvetleri ile onun bünyesinde görevli personel, Savunma Bakanlığında veya ona bağlı diğer herhangi bir daire veya kuruluştaki çalışan askeri personel de dahil olmak üzere, siyasi görevlerde yer almak üzere seçimlerde adaylıklarını koyamazlar, adaylarla ilgili seçim kampanyaları yürütemezler, ya da Savunma Bakanlığı ile ilgili yönetmeliklerle yasaklanmış olan diğer herhangi bir faaliyet içerisinde yer alamazlar. Bu yasaklar, yukarıda sözü edilen personelin kendi kişisel ya da resmi sıfatları kapsamında yürüttükleri faaliyetleri de içine alır. Ancak bu

maddede yazılan hususlar hiçbir şekilde, söz konusu personelin seçimlerde oy kullanma hakkını engellemez.

d. Irak İstihbarat Servisi, bilgi toplamakla, ulusal güvenliğe yönelik tehditleri değerlendirmekle ve Irak hükümetine tavsiyelerde bulunmakla görevlidir. Bu Servis sivil kontrol altında bulunacak, yasal gözetime tabi olacak ve kabul edilmiş insan hakları ilkeleri çerçevesinde yasalara uygun olarak faaliyet gösterecektir.

e. Irak Geçiş Dönemi Hükümeti, nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların ve bu tür silahların geliştirilmesi, imalatı, üretimi ve kullanımı açılarından onlarla bağlantılı teçhizatın, malzemenin, teknolojilerin ve fırlatma sistemlerinin yayılmasını, geliştirilmesini, üretimini ve kullanımını engellemek konusunda Irak'a düşen uluslararası yükümlülüklerine saygı gösterecek ve bu yükümlülükleri yerine getirecektir.

Madde 28.

a. Ulusal Meclis, Başkanlık Konseyi ve Başbakan dahil olmak üzere Bakanlar Konseyi üyeleri ile yargıç ve hakimler, hükümet içinde ve dışında bu görevlerinin dışında başka herhangi bir göreve atanamazlar. Başkanlık Konseyi ya da Bakanlar Konseyi üyeliklerinden birine getirilen bir Ulusal Meclis üyesi, Ulusal Meclis üyeliğinden istifa etmiş olarak kabul edilecektir.

b. Silahlı Kuvvetlerin bir mensubu, en az on sekiz ay öncesinden kendi görevinden veya rütbesinden istifa etmediği veya emekliye ayrılmadığı sürece hiçbir şekilde Ulusal Meclis üyesi, bakan, Başbakan, ya da Başkanlık Konseyi üyesi olamaz.

Madde 29.

Irak Geçici Hükümeti'nin yukarıdaki 2(b)(1) maddesi uyarınca tüm yetkileri üzerine almasının ardından, Koalisyon Geçici Makamı lağvedilecek ve Yönetim Konseyi'nin görevi sona ermiş olacaktır.

BÖLÜM DÖRT – GEÇİŞ DÖNEMİ YASAMA ORGANI

Madde 30.

a. Geçiş dönemi esnasında Irak Devleti, Ulusal Meclis olarak bilinen bir yasama organına sahip olacaktır. Bu yasama organının başlıca görevi, yasa koymak ve yürütme organının çalışmalarını gözetim altında tutmaktır.

b. Yasalar, Irak halkı adına çıkarılacaktır. Yasalar, yönetmelikler ve onlara ilişkin yönergeler, resmi gazetede yayınlanacak ve bunların metninde başka şekilde belirtilmemiş olduğu takdirde, yayımlandıkları tarih itibarı ile yürürlüğe gireceklerdir.

c. Ulusal Meclis, bir seçim kanunu ile siyasi partiler kanununa uygun şekilde seçimle oluşturulacaktır. Seçim kanununda, kadın üyelerin Ulusal Meclis üyelerinin en az dörtte birini oluşturmaları ve Türkmenler, Keldani-Asuriler, ve diğerleri de dahil olmak üzere Irak'ta yaşayan tüm topluluklar içerisinde kadınların adil şekilde temsil edilmeleri amaçlanacaktır.

d. Ulusal Meclis seçimleri mümkün olduğu takdirde 31 Aralık 2004 tarihine kadar, ve mutlaka en geç 31 Ocak 2005 tarihinde gerçekleştirilecektir.

Madde 31.

a. Ulusal Meclis 275 üyeden oluşacaktır. İstifa, üyelikten çıkarma veya ölüm olayları nedeni ile boşalacak üyeliklerin yerine yeni üyelerin getirilmesine ilişkin olarak Ulusal Meclis tarafından bir yasa çıkarılacaktır.

b. Ulusal Meclis üyeliğine aday olacak kişinin şu özellikleri taşıması gerekmektedir :

(1) En az 30 yaşında olacaktır.

(2) Konuya ilişkin hukuk kuralları uyarınca bir muafiyet taşımadığı takdirde, kapatılmış bulunan Baas Partisi içerisinde Tümen Üyesi rütbesinde veya daha yüksek rütbede bir görevde bulunmamış olacaktır.

(3) Kapatılmış bulunan Baas Partisi içerisinde bir zamanlar Tam Üye düzeyinde yer almış ise, Ulusal Meclis üyeliğine aday olabilmesi için kendisinden, Baas Partisi'ni reddettiğini ve geçmişte bu parti ile olmuş tüm bağlantılarını kopardığını belirten bir belgeyi imzalaması ve bundan böyle Baas Partisi ile bağlantılı kuruluşlarla hiçbir ilişkisi ve bağlantısı olmayacağına dair yemin etmesi istenecektir. Mahkeme tarafından söz konusu adayın bu konuda yalan söylediği ya da asılsız ifadelerde bulunduğu tespit edildiği takdirde, bu adayın Ulusal Meclis üyeliği sona erdirilecektir.

(4) Önceki döneme ait baskıcı kuruluşlarda bir üye olarak yer almış olmaması ve vatandaşlara yapılan zulüm faaliyetleri içerisinde yer almamış veya bu faaliyetlere katkıda bulunmamış olması gerekmektedir.

(5) Vatana ve kamuya ait mali kaynakları kendi çıkarı için kullanmak sureti ile yasadışı yollardan maddi kazanç elde etmemiş olacaktır.

(6) Ahlaki düşkünlükten kaynaklanan yüz kızartıcı bir suçtan ötürü hüküm giymemiş olacak ve iyi bir şöhrete sahip bulunacaktır.

(7) En az ortaokuldan veya ona denk bir öğretim kurumundan diploma almış olacaktır.

(8) Adaylığını koyduğu sırada silahlı kuvvetlerin bir mensubu olmayacaktır.

Madde 32.

a. Ulusal Meclis kendi iç prosedürlerini belirleyecek ve şartlar başka türlü hareket etmeyi gerektirmediği takdirde, kendi iç prosedürlerine uygun şekilde kamuya açık oturum düzenleyecektir. Meclisin ilk oturumuna en yaşlı üye başkanlık edecektir.

b. Ulusal Meclis kendi üyeleri arasından bir Ulusal Meclis Başkanı ile iki de başkan yardımcısı seçecektir. Ulusal Meclis Başkanlığına, bu görev için en fazla oyu alan kişi getirilecektir. Aldığı oy sayısı itibarı ile ikinci gelen aday birinci başkan yardımcılığı, onu takip eden aday ise ikinci başkan yardımcılığı grevlerine getirileceklerdir. Ulusal Meclis Başkanı herhangi bir konu ile ilgili olarak oy kullanabilir ; ancak yapılan tartışmalara katılamaz. Belli bir meselenin tartışılması sırasında bir fikir beyan etmek istediği takdirde, yapacağı konuşmanın hemen öncesinde geçici olarak başkanlık kürsüsünden inmesi gerekir.

c. Bir kanun tasarısı, Meclisin olağan oturumu sırasında iki kez okunmadıkça oya sunulamaz. Bu iki okunma arasında da en az iki günlük bir sürenin geçmesi gerekir. Ayrıca söz konusu kanun tasarısının oya konulmasından en az dört gün öncesindeki oturumun gündemine alınması gerekir.

Madde 33.

a. Ulusal Meclis toplantıları kamuya açık bir biçimde yapılacak ve toplantı tutanakları kaydedilerek yayınlanacaktır. Ulusal Meclisin tüm üyelerinin verdikleri oylar kaydedilecek ve kamuoyuna açıklanacaktır. Bu Yasada başka şekilde belirtilmemiş olduğu takdirde, Ulusal Meclis kararları basit oy çokluğuna dayanılarak alınacaktır.

b. Bütçe tasarıları dahil olmak üzere, Bakanlar Konseyi tarafından önerilen tüm yasa tasarıları Ulusal Meclis tarafından incelenecektir.

c. Önerilmiş bir ulusal bütçeyi sunma yetkisi yalnızca Bakanlar Konseyi'ne verilmiştir. Ulusal Meclis, genel bütçede yer alan harcama önerileri ile ilgili tahsisatı yeniden belirleme ve toplam miktarlarda azaltma yapma hakkına sahiptir. Ulusal Meclis ayrıca, gerektiği takdirde toplam harcama miktarlarında bir artış yapılması konusunda öneri getirebilir.

d. Ulusal Meclis üyeleri, Meclis tarafından belirlenmiş olan iç prosedürlere uygun şekilde yasa tasarıları önerme hakkına sahiptirler.

e. Irak Silahlı Kuvvetleri, Başkanlık Konseyi'nin isteği üzerine Ulusal Meclis'in onayının alındığı haller haricinde, dışarıdan gelen saldırıya faaliyetlere karşı savunma amaçlı dahi olsa, Irak sınırları dışına sevk edilemez.

f. Uluslararası antlaşma ve sözleşmeleri onaylama yetkisi yalnızca Ulusal Meclis'e aittir.

g. Ulusal Meclis ve onun bünyesindeki komiteler tarafından yürütülen gözetim işlevinin kapsamına, yürütme organı yetkilileri hakkında gensoru verilmesi de dahildir. Bu gensoru, Başkanlık Konseyi üyeleri, Başbakan da dahil olmak üzere Bakanlar Konseyi üyeleri ve yürütme makamı içerisinde yer alan daha alt düzeydeki herhangi bir görevli hakkında verilebilir. Bu kapsamda söz konusu kişiler hakkında soruşturma yapma, bilgi talep etme ve bu kişilerin mahkeme önüne çıkarılmaları için celpname yayınlama hakları da yer almaktadır.

Madde 34.

Ulusal Meclis'in tüm üyeleri, Meclis oturumları sırasında kullandıkları ifadeler konusunda dokunulmazlık hakkına sahiptirler, ve buna bağlı olarak hiçbir üye, oturumda yaptığı konuşma nedeni ile mahkeme önüne çıkarılamaz. Bir Ulusal Meclis üyesi, Meclis oturumu sırasında tutuklanamaz ; ancak eğer bir üye suç işlemiş olmakla itham ediliyorsa ve Ulusal Meclis bu üyenin dokunulmazlığının kaldırılmasına karar vermişse, ya da bu üye bir suç işlediği sırada kendisine suçüstü yapılmışsa böyle bir tutuklama gerçekleşebilir.

BÖLÜM BEŞ – GEÇİŞ DÖNEMİ YÜRÜTME ORGANI

Madde 35.

Geçiş Dönemi sırasında görev yapacak yürütme organı, Başkanlık Konseyinden, Bakanlar Konseyinden ve ona başkanlık eden Başbakan'dan oluşur.

Madde 36.

a. Ulusal Meclis, Devlet Başkanı ile onun iki Yardımcısını seçer. Seçilen bu kişiler Başkanlık Konseyini oluştururlar. Başkanlık Konseyinin işlevi, Irak'ın bağımsızlığını temsil etmek ve ülkenin önemli meseleleri konusunda yapılanları takip etmektir. Başkanlık Konseyinin seçimi tek liste esasına göre ve üyelerin üçte iki çoğunluğu ile yapılır. Ulusal Meclis, üyelerinin dörtte üçünün oyları ile Devletin Başkanlık Konseyi üyelerinden herhangi birisini, görevini yerine getirmekte yetersiz kaldığı veya dürüst davranmadığı gerekçesi ile görevinden alma yetkisine sahiptir. Başkanlık Konseyinde bir boş üyelik bulunduğu takdirde Ulusal Meclis, üyelerinin üçte iki oy çoğunluğu ile bu üyeliğe gelecek yeni kişiyi seçer.

b. Başkanlık Konseyi üyeliğine seçilecek kişilerde, Ulusal Meclis üyesi olabilmek için gerekli olan şartlar bir ön koşul olarak aranır. Ancak şu hususların da bulunması gerekir :

(1) Seçilecek kişi en az kırk yaşında olmalıdır.

(2) İyi bir şöhreti olmalı, dürüst ve doğru bir insan olarak tanınmalıdır.

(3) Lağvedilmiş bulunan Baas Partisi'nin daha önce üyesi olmuş ise de, söz konusu partinin lağvedilişinden en az on yıl önce bu üyelikten ayrılmış olması gerekmektedir.

(4) 1991 yılında gerçekleşmiş bulunan *intifada* hareketinin ya da Anfal kampanyasının bastırılmasında yer almamış olması ve Irak halkına karşı bir suç işlememiş olması gerekmektedir.

c. Başkanlık Konseyi, kararlarını oy birliği ile alır ve üyeleri, diğer üyeleri kendi yerlerine vekil tayin edemezler.

Madde 37.

Başkanlık Konseyi, Ulusal Meclis tarafından kabul edilmiş olan herhangi bir yasayı veto edebilir; ancak bu veto işleminin, Ulusal Meclis Başkanının başkanlık Konseyi'ni söz konusu yasanın kabul edildiği hususunda haberdar ettiği tarihten itibaren

on beş gün içerisinde yapılması gerekir. Bir veto durumunda, söz konusu yasa Ulusal Meclis'e iade edilir. Ulusal Meclis iade edilen yasayı, otuz günü aşmayacak bir süre içerisinde üyelerinin üçte ikisinin oy çokluğu ile yeniden kabul etme hakkına sahiptir, ve böyle bir durumda yasa tekrar veto edilemez.

Madde 38.

a. Başkanlık Konseyi, üyelerinin oy birliği ile Başbakan'ı seçer ve Başbakan'ın önereceği Bakanlar Konseyi'ni yine oy birliği ile kabul eder. Daha sonra Başbakan ve Bakanlar Konseyi, bir hükümet olarak görevlerine başlamadan önce Ulusal Meclis'ten basit oy çoğunluğu ile alabilecekleri güvenoyu talep ederler. Başkanlık Konseyi, Başbakanlık görevine getirilecek adayın belirlenmesi konusunda iki hafta içerisinde kendi bünyesinde anlaşmaya varmak zorundadır. Bu mümkün olmadığı takdirde, Başbakan'ın belirlenmesi ile ilgili sorumluluk Ulusal Meclis'e geçer. Böyle bir durumda, Ulusal Meclis'in belirlenen Başbakan için üyelerinin üçte ikisinin oy çoğunluğu ile onay vermesi gerekir. Başbakan bir ay içerisinde Bakanlar Konseyi'ni belirleyemediği takdirde, Başkanlık Konseyi yeni bir Başbakan seçer.

b. Başbakan olabilmek için aranan nitelikler, Başkanlık Konseyi üyesi olabilmek için gereken niteliklerin aynısıdır; ancak Başbakan'ın yaşının göreve geldiği sırada 35'in altında olmaması gerekir.

Madde 39.

a. Bakanlar Konseyi, Başkanlık Konseyinin onayı ile, uluslararası sözleşme ve antlaşmaların karara bağlanması ile ilgili görüşmeleri yürütecek temsilcileri görevlendirir. Başkanlık Konseyi, bu sözleşme ve antlaşmaların onaylanması ile ilgili olarak Ulusal Meclis'in bir yasa kabul etmesi konusunda öneride bulunur.

b. Başkanlık Konseyi, yalnızca törenlerde ve protokol gereği Irak Silahlı Kuvvetlerinin başkomutanlığı işlevini yürütür. Buna karşılık herhangi bir komuta yetkisi yoktur. Ancak brifing alma, soru sorma ve tavsiyelerde bulunma haklarına sahiptir. Operasyonel olarak, askeri konularda ulusal komuta yetkisi Başbakandan Savunma Bakanına ve daha sonra Irak Silahlı Kuvvetlerinin sıralı komuta kademelerine doğru uzanır.

c. Başkanlık Konseyi, aşağıdaki Altıncı Bölümde daha ayrıntılı biçimde izah edildiği üzere, Yüksek Adalet Konseyi'nin önerisi üzerine Federal Yüksek Mahkeme'nin Başkanını ve üyelerini görevlendirir.

d. Bakanlar Konseyi, Irak Ulusal İstihbarat Servisi Genel Müdürü'nün yanısıra, Irak Silahlı Kuvvetlerinde General ya da daha yüksek rütbelerde görev yapacak subayları atar. Bu atamaların, Ulusal Meclisin oturumda hazır bulunan üyelerinin basit oy çoğunluğu ile teyit edilmesi gerekir.

Madde 40.

a. Başbakan ile bakanlar, Ulusal Meclis'e karşı sorumludurlar. Ulusal Meclis, gerek Başbakan'a gerekse bakanlara daha önce vermiş olduğu güvenoyunu toplu olarak ya da bireysel bazda geri çekme hakkına sahiptir. Ancak Başbakana verilmiş bulunan güvenoyunun geri çekilmesi halinde tüm Bakanlar Konseyi dağıtılmış olur ve bu durumda Madde 40(b)'deki hükümler geçerli duruma gelir.

b. Tüm Bakanlar Konseyine güvensizlik oyu verilmesi halinde, Başbakan ve Bakanlar Konseyi, yukarıdaki 38'inci Maddede belirtilen şekilde yeni Bakanlar Konseyinin oluşturulmasına kadar geçecek ve otuz günü aşmayacak bir süre zarfında görevlerini sürdürürler.

Madde 41.

Başbakan, hükümetin yönetimi ile ilgili olarak gün bazında sorumlu olup, Ulusal Meclis oylarının basit çoğunluğu ile onay alarak yanında görevli bakanları azledebilir. Başkanlık Konseyi de, Kamuda Dürüstlük Komisyonunun önerisi üzerine bu konuda gerekli süreci işleterek Başbakanı ya da bakanları görevden alabilir.

Madde 42.

Bakanlar Konseyi, çalışmalarını ile ilgili prosedür kurallarını belirler ve yasaların uygulanmasını temin etmek için gerekli olan yönetmelik ve yönergeleri yayımlar. Bunun dışında, Ulusal Meclis'e yasa tasarıları önerme yetkisine sahiptir. Her bakanlık, kendi yetki alanı dahilinde bakan yardımcılarını, büyükelçiler ve diğer özel düzeyde görevlileri atayabilir. Bu atamalar, Bakanlar Konseyi tarafından onaylanmalarının ardından Başkanlık Konseyinin onayına sunulurlar. Bakanlar Konseyinin tüm kararları, hazır bulunan üyelerinin basit oy çoğunluğu ile alınır.

BÖLÜM ALTI – FEDERAL YARGI ORGANI

Madde 43.

a. Yargı bağımsızdır ve hiçbir şekilde, Adalet Bakanı da dahil olmak üzere, yürütme makamı tarafından yönetilemez. Bir sanığın yasalara göre masumiyetine ya da suçluluğuna karar verme yetkisi yalnızca yargı makamına ait olup, bu karara yasama ve yürütme makamlarının hiçbir şekilde müdahalesi olamaz.

b. Bu yasa gereğince görevlerinden alınmış olmadıkları takdirde tüm hakimler, 1 Temmuz 2004 tarihi itibarı ile buldukları mahkemelerde görev yapmayı sürdürecektir.

c. Ulusal meclis, yargı için bağımsız ve yeterli bir bütçe tahsis edecektir.

d. Federal yasaların uygulanmasından doğan meselelerle ilgili olarak Federal mahkemeler hüküm vereceklerdir. Söz konusu mahkemelerin kurulması konusunda tek yetkili organ, federal hükümettir. Bu mahkemelerin bölgelerde kurulması ile ilgili olarak, bölgelerdeki adli konsey başkanları ile istişarede bulunulacak ve bu mahkemelere hakim atanırken veya tayin edilirken, öncelikle o bölgede ikamet etmekte olan hakimler tercih edilecektir.

Madde 44.

a. Irak'ta, yasa ile "*Federal Yüksek Mahkeme*" adını taşıyacak bir mahkeme kurulacaktır.

b. Federal Yüksek Mahkemenin yetkileri şunlar olacaktır :

(1) Irak Geçiş Dönemi Hükümeti ile bölge hükümetleri, valilikler, belediye idareleri ve yerel idareler arasındaki hukuki işlemlerde ilk ve tek yargı yetkisine sahip makam olacaktır.

(2) Federal hükümet, bölge hükümetleri, valilikler, belediye idareleri veya yerel idareler tarafından çıkarılmış olan bir yasanın, yönetmeliğin ya da yönergenin bu Yasa ile uyumlu olmadığı yönünde bir davacının yaptığı şikayet ya da bir başka mahkemenin konuyu aktarması üzerine gündeme gelen iddiaların incelenmesi hususunda ilk ve tek yargı yetkisine sahip makam olacaktır.

(3) Federal Yüksek Mahkemenin olağan temyiz işlemleri ile ilgili yargı yetkisi, federal yasa ile belirlenecektir.

c. Federal Yüksek Mahkeme, herhangi bir tartışmalı yasanın, yönetmeliğin, yönergenin, ya da tedbirin bu Yasaya aykırı olduğu hükmüne vardığı takdirde, söz konusu yasa, yönetmelik, yönerge, ya da tedbir geçersiz ve hükümsüz kabul edilecektir.

d. Federal Yüksek Mahkeme, iddiaların mahkemeye götürülmesi ve avukatların bu hususta yapacakları uygulamalar sırasında takip edilmesi istenecek prosedürlere ilişkin yönetmelikleri hazırlayacak ve yayınlayacaktır. Madde 44(b)(1)'de sözü edilen ve üyelerin üçte ikisinin oyları ile karar alınması gereken yargı işlemleri dışında, Federal Yüksek Mahkeme kararları, basit çoğunluğun sağlanması ile alınacaktır. Alınacak kararlar bağlayıcı olacaktır. Mahkeme, alacağı kararlarının uygulanmasını sağlamak konusunda tam yetkiye sahip olacaktır. Bu yetkiler arasında, yüksek mahkemeye yapılan itaatsizliklere ve böyle bir durum karşısında alınan tedbirlere ilişkin tebliğler yayınlamak ta mevcut olacaktır.

e. Federal Yüksek Mahkeme dokuz üyeden oluşacaktır. Yüksek Adalet Konseyi, bölgesel adalet konseyleri ile istişarede bulunmak sureti ile Federal Yüksek Mahkeme'nin üyelik kadrolarını doldurmak üzere ilk etapta en az on sekiz ve en çok yirmi yedi kişiyi belirleyecektir. Sonradan ölüm, istifa ya da görevden alınma gibi nedenlerden dolayı boşalacak üyeliklerin doldurulması konusunda da aynı prosedür izlenecek, her bir boş üyelik için üç kişi belirlenecektir. Bu mahkemenin üyeleri Başkanlık Konseyi tarafından atanacak olup, yine Başkanlık Konseyi, atanan üyelere birini Başkan olarak belirleyecektir. Üyelik için belirlenen adayların kabul edilmemesi halinde Yüksek Adalet Konseyi boş üyelik için yeni bir üç kişilik adaylar grubu belirleyecektir.

Madde 45.

Yargıçlar Konseyi görevini üstlenmek üzere bir Yüksek adalet Konseyi oluşturulacaktır. Yüksek adalet Konseyi, federal adalet kurumlarını denetleyecek ve bunlarla ilgili bütçeyi idare edecektir. Bu Konsey, Federal Yüksek Mahkeme Başkanından, Federal Temyiz Mahkemesi Başkan ve Başkan Yardımcılarından, federal İstinaf Mahkemelerinin başkanlarından ve her bir bölgesel temyiz mahkemesinin başkanları ile ikişer başkan yardımcılarında oluşacaktır. Federal Yüksek Mahkeme Başkanı, Yüksek adalet Konseyi'ne de başkanlık edecektir. Onun yokluğunda, bu başkanlık görevini Federal temyiz Mahkemesi Başkanı yürütecektir.

Madde 46.

a. Federal adli yapılanma içerisinde, Kürdistan bölgesi dışında kalan yerlerde mevcut bulunan mahkemeler yer alacaktır. Bu mahkemelere, asliye mahkemeleri, Irak Merkezi Ceza Mahkemesi, İstinaf Mahkemeleri, ve bu Yasanın 44'üncü maddesi uyarınca en son temyiz mercii olarak kabul edilecek olan Temyiz Mahkemesi dahildir. Yasalar çerçevesinde ilave federal mahkemelerin kurulması da mümkündür. Bu mahkemelere hakim atamaları Yüksek Adalet Konseyi tarafından yapılacaktır. Hakim olarak atanacak kişilerde bulunması gereken ve yasa ile tanımlanmış bulunan nitelikler, bu Yasada da geçerli kabul edilmektedir.

b. Kürdistan bölgesindeki mahkemeler de dahil olmak üzere, bölgesel ve yerel mahkemelerin alacakları kararlar nihai nitelikte olacaktır. Bununla birlikte söz konusu kararlar, gerek bu yasa ile gerekse diğer herhangi bir federal yasa ile çelişme gösterdikleri takdirde federal yargıçlar tarafından yeniden incelenebileceklerdir. Bu tür incelemelerde takip edilecek prosedürler, yasa ile belirlenecektir.

Madde 47.

Yüksek adalet Konseyinde görevli hiçbir hakim veya üye, ahlaki düşkünlükten kaynaklanan yüz kızartıcı bir suçtan dolayı ya da yolsuzluk yaptığı için hüküm giymediği, veya sürekli şekilde görevini yerine getiremeyecek bir durumda bulunmadığı sürece, görevinden alınmaz. Bu şekilde bir görevden alma işlemi, Yüksek adalet Konseyinin önerisi, Bakanlar Konseyinin kararı ve Başkanlık Konseyinin onayı ile gerçekleşir. Görevden alma işlemi, bu konudaki onayın alınmasının hemen ardından uygulamaya konulur. Yukarıda sözü edilen türde bir suç işlemekle itham edilen bir hakimin adli görevi, bu suç ile ilgili olarak hakkında açılan dava hükme bağlanıncaya kadar geçecek süre içerisinde askıya alınır. Hizmet yaptığı süre içerisinde hiçbir hakimin maaşı azaltılamaz veya bu maaşın ödenmesi askıya alınmaz.

BÖLÜM YEDİ – ÖZEL ADLİ VE ULUSAL KOMİSYONLAR**Madde 48.**

a. Irak Özel Mahkemesinin kuruluşu ile ilgili olarak 10 Aralık 2003'te yayınlanan yasa, kesinleşmiş bulunmaktadır. Söz konusu yasada, bu Yasadan bağımsız olarak, söz konusu mahkemenin yetkileri ve izleyeceği prosedürler belirtilmektedir.

b. Irak Özel Mahkemesinin yetki alanı içerisine giren davalarda, kuruluş yasasında belirtilmiş olan ölçünün dışında başka hiçbir mahkemenin inceleme yetkisi bulunmamaktadır.

c. Irak Özel Mahkemesinde görevli hakimler, bu mahkemenin kuruluş yasasında belirtilmiş olan hükümler uyarınca atanırlar.

Madde 49.

a. Kamuda Dürüstlük Komisyonu, Irak Mülk İddiaları Komisyonu ve Yüksek Ulusal Baas Etkilerinden Arındırma Komisyonu gibi ulusal komisyonların kurulması da, bu Yasanın yürürlüğe girmesinin ardından oluşturulan komisyonların kurulmasında olduğu gibi, kesinlik kazanmıştır. Bu Yasanın yürürlüğe girmesinden sonra, söz konusu ulusal komisyonların üyeleri, Aşağıdaki 51'inci Maddenin içeriğini dikkate almak sureti ile görevlerini sürdürecektir.

b. Ulusal komisyonlara yapılacak atamalarda izlenecek yöntem, yasalara uygun olacaktır.

Madde 50.

Irak Geçiş Dönemi Hükümeti, bu Yasada ifade edilen haklara ilişkin kararların yerine getirilmesi ve insan hakları ihlalleri ile ilgili şikayetlerin incelenmesi amaçlarına yönelik olarak, bir Ulusal İnsan Hakları Komisyonu kuracaktır. Söz konusu Komisyon, ulusal kurumların sorumlulukları ile ilgili olarak Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanmış bulunan Paris İlkelerine uygun olarak kurulacaktır. Kurulacak bu Komisyon bünyesinde, yapılan şikayetleri araştırarak bir de Ombudsman Bürosu bulunacaktır. Bu Büro, gerek kendi inisiyatifi ile, gerekse kendisine iletilmiş bulunan bir şikayet üzerine, hükümet makamlarının keyfi ya da kanuna aykırı hareket ettikleri yönündeki her türlü iddiayı soruşturma yetkisine sahip olacaktır.

Madde 51.

Irak Özel Mahkemesinin ya da federal hükümet tarafından kurulmuş bulunan herhangi bir komisyonun üyeleri, hükümet içinde veya dışındaki başka hiçbir görevde çalışamazlar. Bu yasa, hiçbir sınırlamaya tabi olmaksızın geçerli olup, Irak Geçiş Dönemi hükümetinin yürütme, yasama ve yargı organlarının tümündeki görevleri kapsamı içine alır. Bununla birlikte Özel Mahkeme üyeleri, bu Mahkeme bünyesinde görev yaptıkları sırada diğer kuruluşlardaki görevlerini askıya alabilirler.

BÖLÜM SEKİZ – BÖLGELER, VALİLİKLER VE BELEDİYELER

Madde 52.

Irak'taki federal sistem, önceki rejim döneminde uygulanan zorbalık ve baskıların on yıllarca devam etmesine meydan veren biçimde yetkilerin federal yönetimin elinde yoğunlaşmasına engel olacak bir tarzda tasarlanacaktır. Bu sistem, tüm bölgelerde ve vilayetlerde yerel yetkilerin yerel yetkililer eli ile kullanılmasını teşvik edecek; ve bu şekilde tüm vatandaşların, hakları güvence altına alınmış ve baskılardan uzak olarak devlet meselelerine aktif şekilde katılımında bulunabileceği birleşik bir Irak yaratılmış olacaktır.

Madde 53.

a. Kürdistan Bölgesel Hükümeti, 19 Mart 2003 tarihinde Dohuk, Erbil, Süleymaniye, Kerkük, Diyala ve Neneveh vilayetlerindeki toprakları idaresi altında bulundurmakta olan resmi hükümet olarak tanınmaktadır. “Kürdistan Bölgesel Hükümeti” ifadesi, Kürdistan Ulusal Meclisini, Kürdistan Bakanlar Konseyini ve Kürdistan bölgesindeki bölgesel yargı makamını kapsamı içine almaktadır.

b. On sekiz vilayetin sınırları, geçiş dönemi sırasında herhangi bir değişiklik yapılmadan olduğu gibi kalacaktır.

c. Bağdat ve Kerkük hariç olmak üzere, Kürdistan bölgesi dışında bulunan ve sayıları üçü aşmayan herhangi bir vilayetler grubu, kendi aralarında bir bölge oluşturma hakkına sahip olacaklardır. Bu tür bölgelerin oluşturulmasına ilişkin mekanizmalar Irak Geçiş Dönemi Hükümeti tarafından önerilebilecek ve incelenerek yasa haline dönüştürülmek üzere, seçimle oluşturulacak Ulusal Meclise sunulacaktır. Belli bir bölgenin oluşturulmasına yönelik bir öneri getiren her türlü yasanın, Ulusal Meclis tarafından onaylanmasına ilaveten, ilgili vilayetlerin halkının katılacağı bir referandum sonucunda da kabul görmesi gerekmektedir.

d. Bu Yasa ile, Türkmenlerin, Keldani-Asurilerin ve diğer tüm vatandaşların idari, kültürel ve siyasi hakları garanti altına alınmaktadır.

Madde 54.

a. Geçiş dönemi sırasında Kürdistan Bölgesel Hükümeti, bu Yasada yalnızca federal hükümetin yetki alanı içerisine girdiği ifade edilmiş olan konularla ilgili faaliyetler dışında, halihazırda yürütmekte olduğu görevleri sürdürecektir. Söz konusu

görevlerin yerine getirilmesi için ihtiyaç duyulacak finansman, halen bu konuda yürütülmekte olan uygulamalarla tutarlı şekilde ve bu Yasanın 25(e) Maddesine uygun olarak, federal hükümet tarafından sağlanacaktır. Kürdistan Bölgesel Hükümeti, polis güçleri ve iç güvenlik konularında bölgesel kontrolü elinde tutmaya devam edecek ve Kürdistan bölgesi dahilinde vergiler ve harçlar koyma hakkına sahip olacaktır.

b. Federal yasaların Kürdistan bölgesinde uygulanması ile ilgili olarak Kürdistan Ulusal Meclisine, Kürdistan bölgesi dahilinde bu yasalardan herhangi birisinin uygulanmasına değişiklik getirme hakkı tanınacaktır; ancak yapılacak bu değişikliklerin, bu Yasanın 25 ve 43(d) sayılı Maddelerindeki hükümler kapsamına giren ve sadece federal hükümetin yetkisi altında bulunan konularla ilgili olmaması gerekmektedir.

Madde 55.

a. Her Valilik, bir Vilayet Konseyi oluşturmak, bir Vali belirlemek ve belediye konseyleri ile yerel konseyler teşkil etmek haklarına sahip olacaktır. Herhangi bir bölgesel hükümetin üyesi olan kişiler, valiler, ya da vilayet konseyi, belediye konseyi veya yerel konsey üyesi olan kişiler, yasalara uygun olarak yetkili bir mahkeme tarafından yapılan yargılanmaları sonucunda bir suç işlemiş olduklarına hüküm verildiği haller dışında, federal hükümet veya federal hükümetin herhangi bir yetkilisi tarafından görevlerinden alınamazlar. Hiçbir bölgesel hükümet, bir Valiyi ya da ya da herhangi bir vilayet konseyi, belediye konseyi veya yerel konsey üyesi olan bir kişiyi görevinden alamaz. Yukarıdaki 25 ve 43(d) sayılı Maddelerde belirtildiği şekilde federal hükümetin yetkileri dahiline giren bir konu ile ilgili olmadığı sürece, hiçbir vali ya da vilayet konseyi, belediye konseyi veya yerel konsey üyesi olan hiçbir kişi, federal hükümet tarafından kontrol edilemez.

b. Yerel hükümetler hakkında yayınlanacak olan yasa gereğince, 1 Temmuz 2004 tarihi itibarı ile görevde bulunacak olan tüm Valiler ile tüm Vilayet Konseyi üyeleri, yasalara uygun biçimde, özgür, doğrudan ve gerçek anlamda seçimlerin yapılmasına kadar geçecek süre zarfında, kendi istekleri ile görevlerinden ayrılmadıkları veya ahlaki düşkünlük içeren yüz kızartıcı bir suçtan yahut yolsuzluk yapmaktan dolayı hüküm giymekten veya daimi şekilde görevini yerine getiremeyecek bir duruma düşmüş bulunmaktan ötürü görevlerinden alınmadıkları takdirde, bu görevlerini

sürdürecektir. Bir Vali, Belediye Başkanı veya Konsey üyesi görevden alındığında, ilgili Konsey, boşalan makamın doldurulması için o vilayet sınırları içerisinde ikamet eden ve söz konusu makamlara gelebilmek için gerekli nitelikleri taşıyan şahıslarca yapılacak başvuruları kabul edebilecektir. Bu görevlere gelebilmek için gerekli nitelikler, Madde 31’de sayılan ve Ulusal Meclis üyesi olabilmek için gerekli görülen niteliklerin aynısıdır. Yeni adayın, boş bulunan makama gelebilmesi için konsey üyelerinin oylarının çoğunluğunu alması gerekmektedir.

Madde 56.

a. Vilayet Konseyleri, vilayet sınırları içerisinde federal bakanlık tarafından yürütülecek çalışmaların koordinasyonu konusunda federal hükümete yardımcı olacaklardır. Söz konusu çalışmalar arasında, vilayet içerisinde gerçekleştirilecek faaliyetlerle ilgili yıllık bakanlık plan ve bütçelerinin incelenmesi de yer almaktadır. Vilayet Konseylerinin finansmanı Devletin genel bütçesinden karşılanacak ve bu Konseyler aynı zamanda ; vergiler ve harçlar uygulamak sureti ile bağımsız olarak gelirlerini arttırmak; Vilayet yönetiminin çalışmalarını organize etmek ; tek başına ya da uluslararası kuruluşlar veya sivil toplum örgütleri ile ortak şekilde vilayet düzeyinde projeler planlamak ve uygulamak ; ve federal yasalara uygun olmak kaydı ile diğer çeşitli faaliyetler yürütmek konularında da yetkili olacaklardır.

b. *Qada ve Nahiya* konseyleri ve diğer ilgili konseyler, söz konusu yerlerde; yerel bakanlık planlarını incelemek sureti ile ; yerel ihtiyaç ve çıkarların gereken şekilde karşılanmasını sağlamak sureti ile; yerel bütçe gereksinmelerini ulusal bütçe prosedürleri aracılığı ile belirlemek sureti ile; yerel gelirlerin, vergilerin, harçların tahsil edilmesi ve muhafazası sureti ile; tek başına ya da uluslararası kuruluşlar veya sivil toplum örgütleri ile ortak şekilde yerel projeler planlamak ve uygulamak sureti ile; ve ilgili yasalara uygun şekilde diğer çeşitli faaliyetler yürütmek sureti ile, federal yükümlülüklerin yerine getirilmesinde ve kamu hizmetlerinin sağlanmasında yardımcı olacaklardır.

c. Federal hükümet, mümkün olan yerlerde yerel idarelere, valiliklere ve bölgesel idarelere metodik bir biçimde ilave görevlerin devredilmesi konusunda gerekli tedbirleri alacaktır. Kürdistan Bölgesel Hükümeti de dahil olmak üzere, bölgesel

birimler ve vilayet yönetimleri, ademi merkeziyet ve yetkilerin belediyeler ile yerel yönetimlere devri ilkelerine dayalı olarak yapılandırılacaklardır..

Madde 57.

a. Yalnızca Irak Geçiş Dönemi Hükümetine tanınmış bulunan yetkiler haricindeki diğer tüm yetkiler, uygun hükümet kurumlarının oluşturulmasının ardından mümkün olan en kısa süre içerisinde bölgesel yönetimler ve valilikler tarafından kullanılabilir hale gelecektir.

b. Tüm Irak sınırları içerisinde yer alan vilayet konseyleri ve Kürdistan Ulusal Meclisi için yapılacak seçimler, Ulusal Meclis seçimleri ile aynı tarihte ve en geç 31 Ocak 2005 tarihinde gerçekleştirilecektir.

Madde 58.

a. Irak Geçiş Dönemi Hükümeti, ve özellikle de Irak Mülk İddiaları Komisyonu ile diğer ilgili organlar, önceki rejimin Kerkük dahil olmak üzere belli bölgelerin demografik yapısını değiştirmeye yönelik olarak, insanları ikamet ettikleri yerlerden çıkarmak ve sürmek, bölgeler içine ve dışına zorla göçler yaptırmak, bölgenin yabancıları olan kişileri getirerek yerleştirmek, bölge sakinlerini iş olanaklarından mahrum etmek ve milliyet özelliklerinde değişiklikler yapmak gibi uygulamalarından dolayı meydana gelmiş olan adaletsizliklerin onarılması için vakit kaybetmeksizin gerekli tedbirleri alacaklardır. Belirtilen adaletsizliklerin onarılmasına yönelik olarak, Irak Geçiş Dönemi Hükümeti şu tedbirleri alacaktır :

(1) Buldukları bölgeden çıkarılan, sürülen veya zorla göç ettirilen kişilerle ilgili olarak Irak Geçiş Dönemi Hükümeti, Irak Mülk İddiaları Komisyonu ile ilgili yasaya ve kanunlar çerçevesinde getirilmiş olan diğer tedbirlere uygun olarak, ve makul bir süre içerisinde, daha önce belli bölgelerde ikamet eden kişilerin kendi evlerine ve mülklerine yeniden kavuşmalarını veya bunun mümkün olmayacağı hallerde söz konusu kişilere adil bir tazminat ödenmesini sağlayacaktır.

(2) Belli bölgelere ve topraklara sonradan yerleştirilmiş bulunan kişilerle ilgili olarak Irak Geçiş Dönemi Hükümeti, Irak Mülk İddiaları Komisyonu yasasının 10'uncu Maddesine uygun olarak hareket edecek ve söz konusu kişilerin yeniden iskan edilmelerini, devletten tazminat almalarını, daha önce yaşadıkları vilayetteki eski ikametgahlarına yakın yerde kendilerine yeni arazi verilmesini, ya da sonradan gittikleri

bölgelere taşınmak için yaptıkları masrafı karşılayacak ölçüde bir tazminat almalarını sağlayacaktır.

(3) Kendi bölgelerinden ve topraklarından zorla göç etmelerini sağlamak üzere iş olanaklarından veya diğer geçim imkânlarından yoksun bırakılmış olan kişilerle ilgili olarak Irak Geçiş Dönemi Hükümeti, söz konusu kişiler için kendi bölge ve topraklarında yeni istihdam olanakları geliştirecektir.

(4) Milliyet özelliklerinde değişiklik yapılmış kişilerle ilgili olarak Irak Geçiş Dönemi Hükümeti, bu konuda çıkarılmış bulunan tüm kararnameleri iptal edecek ve bu uygulamadan etkilenmiş olan kişilerin hiçbir baskı ve zorlama altında olmaksızın kendi milli kimliklerini ve etnik özelliklerini serbestçe belirlemelerini sağlayacaktır.

b. Önceki rejim aynı zamanda, siyasi amaçları uğruna idari sınırlar üzerinde de çeşitli değişiklikler yapmış bulunmaktadır. Irak Geçiş Dönemi Hükümeti Başkanlık Konseyi, bu adil olmayan değişikliklerin kalıcı anayasada düzeltilmesini sağlamak konusunda Ulusal Meclis'e önerilerde bulunacaktır. Başkanlık Konseyi yapılan öneriler üzerinde oybirliği ile bir karara varamadığı takdirde, meseleyi incelemesi ve önerilerde bulunması için oybirliği ile tarafsız bir hakem seçecektir. Başkanlık Konseyi seçilecek bu hakem konusunda da fikir birliğine varamadığı takdirde, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinden, seçkin bir uluslararası kişiliğe sahip bulunan bir şahsı hakemlik yapmak üzere belirlemesi talebinde bulunacaktır.

c. Kerkük dahil olmak üzere ihtilafli topraklar için kalıcı bir çözümün getirilmesi, bu tedbirlerin tamamlanmasına, adil ve şeffaf bir nüfus sayımının gerçekleştirilmesine ve kalıcı anayasanın onaylanmasına kadar ertelenecektir. Getirilecek çözüm, adalet ilkesi ile uyum içerisinde olacak ve söz konusu bölgede yaşayan halkın istekleri göz önüne alınarak belirlenecektir.

BÖLÜM DOKUZ – GEÇİŞ DÖNEMİ

Madde 59.

a. Kalıcı anayasa, Irak Silahlı Kuvvetlerinin bundan sonra asla tekrar Irak halkına terör ve baskı uygulanmasında kullanılmamasının sağlanmasına ilişkin garantiler içerecektir.

b. Irak'ın bağımsız devlet statüsüne, ve geçiş dönemi sırasında barış ve güvenliğin sağlanarak terörizmle mücadele edilmesine yardımcı olmak üzere diğer

milletlerle işbirliği yapma arzusuna uygun olarak Irak Silahlı Kuvvetleri, 1511 (2003) sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararının ve onu takip eden konuya ilişkin diğer kararların hükümleri doğrultusunda, birleşik bir komuta altında Irak'ta faaliyet göstermekte olan çok uluslu gücün önde gelen bir ortağı olacaktır. Bu düzenleme, kalıcı bir anayasanın onaylanmasına ve bu anayasaya uygun olarak yeni bir hükümetin seçimine işbaşına gelmesine kadar geçecek süre içerisinde geçerliliğini sürdürecektir.

c. Seçimle işbaşına gelecek olan Irak Geçiş Dönemi Hükümeti, yetkilerini ele almasının ardından ve Irak'ın bağımsız devlet statüsüne uygun şekilde, 1511 (2003) sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararının ve onu takip eden konuya ilişkin diğer Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarının hükümleri doğrultusunda birleşik bir komuta altında Irak'ta faaliyet göstermekte olan çok uluslu gücün faaliyetlerine ilişkin bağlayıcı nitelikte uluslararası anlaşmalar yapmaya yetkili olacaktır. Bu Yasada yer alan hiçbir husus, yapılacak bu anlaşmalarla, yahut bu anlaşmaların yürürlüğe girmesine kadar olan dönemde 1511 (2003) sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı ve onu takip eden konuya ilişkin diğer Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları ile düzenlenen çok uluslu gücün faaliyetleri ile ilgili hak ve yükümlülükleri etkilemeyecektir.

Madde 60.

Ulusal Meclis, Irak'ın kalıcı anayasası ile ilgili bir taslak hazırlayacaktır. Ulusal Meclis ayrıca, bu konudaki sorumluluğunu yerine getirir ve anayasa metnini hazırlarken, Irak'ın tüm bölgelerinde söz konusu anayasanın kamuya açık genel toplantılarda ve medyada tartışılmasını teşvik edecek ve Irak halkının da bu konudaki önerilerini alacaktır.

Madde 61.

a. Ulusal Meclis kalıcı anayasa taslağını en geç 15 Ağustos 2005 tarihinde hazırlamış olacaktır.

b. Kalıcı anayasa taslağı en geç 15 Ekim 2005 tarihinde düzenlenecek genel bir referandumla Irak halkının onayına sunulacaktır. Referanduma kadar geçecek sürede anayasa taslağı, halk arasında bu konuda genel fikir tartışmalarının yapılmasını teşvik etmek amacı ile yayınlanacak ve geniş şekilde dağıtımı yapılacaktır.

c. Irak'taki seçmenlerin çoğunluğu tarafından onaylandığı ve üç ya da daha fazla sayıdaki vilayette seçmenlerin üçte ikisinden fazla bir bölümü tarafından reddedilmediği takdirde, genel referandum başarıya ulaşmış ve anayasa onaylanmış kabul edilecektir.

d. Kalıcı anayasanın referandumda onaylanması halinde, en geç 15 Aralık 2005 tarihinde kalıcı bir hükümetin oluşturulması için seçimler yapılacak ve yeni hükümet en geç 31 Aralık 2005 tarihinde görevine başlayacaktır.

e. Kalıcı anayasanın referandumda reddedilmesi halinde, Ulusal Meclis feshedilecektir. Yeni bir Ulusal Meclisin oluşturulması için en geç 15 Aralık 2005 tarihinde yeni seçimler yapılacaktır. Bunun ardından, yeni Ulusal Meclis ile yeni Irak Geçiş Dönemi Hükümeti en geç 31 Aralık 2005 tarihinde göreve başlayacaklar bu Yasanın hükümlerine göre faaliyetlerini sürdürmeye devam edeceklerdir. Yalnızca, yeni bir kalıcı anayasa taslağı hazırlamak için geçecek sürenin bir yılı aşmamasını sağlamak amacı ile, yeni taslağın hazırlanması için verilecek en son tarihlerde değişiklik yapılabilecektir. Yeni Ulusal Meclise, yeni bir kalıcı anayasa taslağı hazırlama görevi verilecektir.

f. Gerek görüldüğü takdirde Ulusal Meclis Başkanı, üyelerin çoğunluğunun oylarını alarak, en geç 1 Ağustos 2005 tarihine kadar Başkanlık Konseyine, anayasa taslağının hazırlanması için ilave süreye ihtiyaç duyulduğunu iletebilir. Bunun üzerine Başkanlık Konseyi, anayasa taslağının hazırlanması için daha önce verilmiş bulunan süreyi yalnızca altı ay için uzatabilir. Bu süre bir kez daha uzatılamaz.

g. Ulusal Meclis 15 Ağustos 2005 tarihine kadar anayasa taslağının hazırlanması işini tamamlamadığı ve yukarıdaki 61(d) maddesinde belirtildiği üzere süre uzatımı talebinde bulunmadığı takdirde, yukarıdaki 61(e) maddesi hükümleri geçerli olur.

Madde 62.

İş bu Yasa, kalıcı anayasanın yayınlanmasına ve bu anayasaya göre yeni Irak hükümetinin oluşturulmasına dek yürürlükte kalacaktır⁵.

⁵ <http://turkmencephesi.org>.